ZESZYT 1 i 2.

Dr. IGNACY WEINFELD
b. Wiceminister Skarbu, Docent Uniwersytetu J. K., Adwokat.

SKARBOWOŚĆ POLSKA

WYDANIE CZWARTE

HISTORJA, PRZEPISY, WŁADZE,
BUDŻET, KASOWOŚĆ, WYDATKI,
DOCHODY, DŁUGI, WALUTA

WARSZAWA — 1933
WYDAWNICTWO „BIBLJOTEKA PRAWNICZA"
WARSZAWA, SENATORSKA 6

Dwa lata, zgórą, minęło odkąd ukazało się trzecie wydanie Skarbowości. Nowe stało się potrzebne przedewszystkiem z tego powodu, że szereg przepisów wprowadził znaczne i liczne zmiany w wielu działach. By tylko wymienić podatki, opłaty, akcyzy, monopole, ale i budżet, kasowość, waluta. Potrzeba doprowadzenia książki do aktualnego stanu stała się oczywistą. Zaspokoić ją było można dzięki temu, że trzecie wydanie zostało w handlu wyczerpane. Książka pojawia się zeszytami. Pierwsze dwa obejmują działy wymienione na tytułowej stronie. W pierwszym zeszycie uwzględnione zostało ustawodawstwo do 1 kwietnia 1933 r., w drugim do 1 lipca 1933 r. Trzeci zeszyt pojawi się z początkiem przyszłego roku. Do czwartego dołączona zostanie karta tytułowa i skorowidze.

Warszawa, kwiecień — lipiec 1933 r.

Dr. IGNACY WEINFELD
b. Wiceminister Skarbu, Docent Uniwersytetu J. K., Adwokat

SKARBOWOŚĆ POLSKA

[I]

WYDANIE CZWARTE

WARSZAWA — 1935
WYDAWNICTWO „BIBLJOTEKA PRAWNICZA"
WARSZAWA, HOŻA 37

1 wc. 1-35 12i

CZYTELNIA
OGÓLNA

W.3618

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA
im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku
FUW0385845

UNIWERSYTET w BIAŁYMSTOKU
BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA

348472
298937/1

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA w WARSZAWIE

Wycofano
z dubletów
B. U. W.

Drukarnia Piotr Pyz i S-ka, Warszawa, Miodowa 8.
1935

D/593/2012

30.00 p

SKARBOWOŚĆ POLSKA

Skrócenia.

BGK.	= Bank Gospodarstwa Krajowego.
Cz. Sk.	= Czasopismo Skarbowe.
DPKrP.	= Dziennik Praw Królestwa Polskiego.
DPPP.	= Dziennik Praw Państwa Polskiego.
DU.	= Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu.
DURP.	= Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.
DUŚL.	= Dziennik Ustaw Śląskich.
Gaz. Adm. i P.P.	= Gazeta Administracji i Policji Państwowej.
GUS.	= Główny Urząd Statystyczny.
j. w.	= jak wyżej.
Mon. Pol.	= Monitor Polski.
MPH.	= Ministerstwo Przemysłu i Handlu.
MRRR.	= Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych.
MS.	= Ministerstwo Skarbu.
NIK.	= Najwyższa Izba Kontroli.
NTA.	= Najwyższy Trybunał Administracyjny.
OMS.	= Okólnik Ministerstwa Skarbu.
p.	= patrz, lub punkt Rozdziału.
PBR.	= Państwowy Bank Rolny.
PKO.	= Pocztowa Kasa Oszczędności.
Prz. Sk.	= Przegląd Skarbowy.
R.	= Rozporządzenie.
RM.	= Rada Ministrów.
RMPH.	= Rozporządzenie Ministerstwa Przemysłu i Handlu.
RMRRR.	= Rozporządzenie Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych.
RMS.	= Rozporządzenie Ministerstwa Skarbu.
RMSpraw.	= Rozporządzenie Ministerstwa Sprawiedliwości.
RMSZ.	= Rozporządzenie Ministerstwa Spraw Zagranicznych.
RMWew.	= Rozporządzenie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.
RPRM.	= Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów.
RPRP.	= Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.
RRM.	= Rozporządzenie Rady Ministrów.
uos.	= Ustawa o opłatach stemplowych.
ust.	= ustawa.
Zb.	= Zbiór.

SPIS RZECZY.

		Str.
I.	**Historja**	1— 19
II.	**Przepisy prawa skarbowego**	20— 28
III.	**Władze**	29— 46
IV.	**Budżet**	47— 87
V.	**Kasowość i rachunkowość**	88— 93
VI.	**Wydatki**	94—109
VII.	**Dochody**	110—114
VIII.	**Długi**	115—129
IX.	**Waluta**	130—142
X.	**Podatki**	143—224
	1. Uwagi ogólne	145—161
	2. Podatek gruntowy	162—170
	3. Podatek od nieruchomości	171—174
	4. Podatek od lokali	175—177
	5. Podatek od placów budowlanych	177—178
	6. Podatek przemysłowy	178—198
	7. Podatek dochodowy	198—217
	8. Podatek wojskowy	218—219
	9. Podatek od kapitałów i rent	219—221
	10. Danina majątkowa i danina lasowa	221—224
XI.	**Opłaty**	225—250
	1. Opłaty stemplowe	225—236
	2. Opłaty administracyjne	236—239
	3. Opłaty sądowe	239—246
	4. Podatek od spadków i darowizn	246—250
XII.	**Cło**	251—274
XIII.	**Akcyzy**	275—313
	1. Uwagi ogólne	275—289
	2. Cukier	289—295
	3. Piwo	295—298
	4. Napoje winne	298—301
	5. Oleje mineralne	301—303
	6. Drożdże	303
	7. Kwas octowy	304
	8. Zapalniczki	305
	9. Karty do gry	306
	10. Elektryczność	307—309
	11. Mięso	309
	12. Akcyzy drogowe	310—313
XIV.	**Monopole**	314—348
	1. Uwagi ogólne	314—320
	2. Monopol spirytusowy	320—333
	3. Monopol tytoniowy	333—337
	4. Monopol solny	338—343
	5. Monopol zapałczany	343—346
	6. Monopol loterji	346—348
XV.	**Przedsiębiorstwa i majątki**	349—395
	1. Uwagi ogólne	349—364
	2. Koleje	364—372
	3. Poczta, telefon, telegraf, radjo	372—375
	4. Lasy, majątki rolne i zdrojowiska	375—380
	5. Przedsiębiorstwa przemysłowe i handlowe	380—384
	6. Przedsiębiorstwa pozagospodarcze	384—388
	7. Banki państwowe	388—395
XVI.	**Samorząd**	396—424
XVII.	**Skarbowość Śląska**	425—436
	Skorowidz osób	437
	Skorowidz rzeczy	439

I. Historja.

Źródła do wszystkich rozdziałów: Rocznik Ministerstwa Skarbu założony przez St. Kauzika i T. Szturm de Sztrema, za r. 1924 i n. — Biuletyn Statystyczny Ministerstwa Skarbu, wydawany miesięcznie pod redakcją T. Szturm de Sztrema od r. 1924 do r. 1929, potem kwartalnie. — Biuletyn Statystyczny Wydziału Skarbowego Województwa Śląskiego, od r. 1928 miesięcznie. — Statystyka wymiarów podatków i opłat od r. 1924. — Taksamo Roczniki Statystyki, wydawane przez Główny Urząd Statystyczny od r. 1920 i Wiadomości Statystyczne, od r. 1923 dwutygodniowo, od r. 1931 dekadami, nadto Mały Rocznik Statystyczny od r. 1930. — Zamknięcia rachunków państwowych za r. 1923 i n. — Sprawozdania z czynności Kontroli Państwowej za r. 1922 i n. — Uwagi Kontroli Państwowej o zamknięciach rachunków Państwa i wykonaniu budżetu za r. 1923 i n.

Literatura: Wieniawski, Najpilniejsze zadania, 1918. — R. E. Kimens, Report on ...situation in Poland za r. 1920 i n. — Wł. Grabski, Projekt programu polityki ekonomicznej i finansowej Polski po wojnie, 1920.— E. Strassburger, Ustrój Skarbowy, 1921.—Tennenbaum, Skarb Polski, (praca zbiorowa), 1923. — Plutyński, Uwagi o naprawie Skarbu, 1923. — E. Hilton Young, Report on financial conditions in Poland (również po polsku), 1924. — Zdziechowski, Finanse Polski w latach 1924—1925. — Krzyżanowski, Pauperyzacja Polski współczesnej, 1925 — Głąbiński, Ustrój Skarbowy w Encyklopedji Prawa Peretiatkowicza, 1926. — Gutkowski, Zarys ustawodawstwa z dziedziny skarbowości i gospodarki państwowej oraz komunalnej w 1924 i 1925 r. (1926 i 1928). — E. W. Kemmerer, Sprawozdania oraz zalecenia Komisji doradców finansowych, 1926. — Kutrzeba, Polska współczesna, trud i wartość Państwa Polskiego, 1926. — Wł. Grabski, Dwa lata u podstaw państwowości, 1927. — Kożuchowski, Upadek gabinetu Wł. Grabskiego, 1927. — Stefan Starzyński, Rok 1926 w życiu gospodarczem Polski, 1927. — Krzyżanowski, Rządy Marsz. Piłsudskiego, 1927. — Na froncie gospodarczym, wydawnictwo Drogi, 1928 i dwa tomy 1931. — Bielak, Historja skarbowości na Śląsku, 1929. — Księga pamiątkowa polskiej administracji skarbowej na Śląsku, 1929. — Odrodzona Skarbowość Polska, zarys historyczny, 1931. — Charles S. Dewey, Sprawozdania kwartalne (12 zesz. 1927—1930).

Czasopisma: Sprawy podatkowe, 1921—1925. — Przegląd Skarbowy od r. 1926. — Czasopismo skarbowe od r. 1926 oraz czasopisma ekonomiczne i prawnicze.

Judykatura: (urzędowy) Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego t. I. za r. 1922/25 i n., od r. 1929 podzielony na części:

A (administracyjną) i S (skarbową). — Hasfeld, Orzecznictwo podatkowe NTA. i SN. t. I i II, 1932 i 1933. — Orzecznictwo Sądów Polskich (wyd. F. Hoesicka) od r. 1922. — Sikorski T., Orzecznictwo NTA. 1929—1931, 1932. — Dubieński, Orzecznictwo sądów najwyższych w sprawach podatkowych i administracyjnych, z glosami, od r. 1932.

1. Listopad roku 1918. Wyłania się trzon Państwa. W jakimże jednak stanie? Terytorjum, z małemi wyjątkami, zniszczone prowadzoną na niem wojną, ze szkodami wynoszącemi znaczną część majątku narodowego. Ludność już w czasie wojny, zwłaszcza jej część zawodowo pracująca, ilościowo zmniejszona, a po wojnie w dalszym ciągu dziesiątkowana tyfusem i grypą. Moralność tej ludności obniżona, jak zazwyczaj na obszarze wojennym; również zmniejszona jej pracowitość i oszczędność. Sąsiedztwo Sowietów i radykalizm wojennych doktryn socjalnych z jednej, a bezrobocie i głód w ośrodkach miejskich z drugiej strony, nie wpływają korzystnie na tę moralność. Rolnictwo z ugorami, zmniejszonym stanem bydła, zniszczonym inwentarzem i budynkami. Często lasy i sama rola zniszczone. Przemysł i rękodzieło ze zniszczonemi warsztatami, zasobami i kapitałem. Handel podupadły z powodu etatyzmu wojennego i reglementacji powojennej. Wolne zawody finansowo wyczerpane z powodu służby w wojsku oraz zniszczenia i skonsumowania rezerw, a w dodatku ogólne złe położenie gospodarcze jeszcze bardziej je pogrąża.

Brak większych oszczędności i kapitałów, brak sieci bankowej, brak systemu komunikacyjnego przystosowanego do nowej jednostki politycznej i gospodarczej, brak jednolitych praw sądowych i administracyjnych, brak jednolitego ustroju władz i jednolitego korpusu urzędniczego, brak jednolitej — jeszcze z czasu wojny rozdzielonej — myśli politycznej, brak podstaw do ustalenia jednolitej polityki gospodarczej. Te wszystkie braki i niedomagania wzmagają się przez to, że Polska prowadzi przez dalsze dwa lata wojnę z Rusinami i z Sowietami. O dalsze dwa lata ulega też opóźnieniu ustalenie granic i obszaru państwa, co nastąpiło dopiero w roku 1923 i co w znacznym stopniu utrudniało uzyskanie pomocy finansowej z zagranicy.

Te braki i niedostatki miały oczywiście decydujący wpływ również na finanse Państwa. W tej dziedzinie jednak widoczne były także i inne braki: brak jednolitego i odpowiedniego systemu monetarnego, podatkowego i celnego, chaos w dziedzinie danin publicznych, wzmożony jeszcze przez kolejnych okupantów na poszczególnych obszarach państwa, brak skarbowego aparatu, t. j. odpowiednio wyszkolonych pracowników we wszystkich działach tej administracji, brak ustalonych kompetencyj między władzą ustawodawczą a wykonawczą, brak ustalonego planu działania, co zresztą nie było

dziwnem wobec zmienionych w porównaniu z przedwojennemi i chaotycznych stosunków.

Straty wojenne w ludziach i budynkach p. Weinfeld, Tablice statystyczne Polski za 1924 (1925) i za 1925 i 1926 (1927). La reconstruction de l'Europe 1922. E. Fisk, French Public Finance 1922.

2. Okres pierwszych pięciu lat nowej państwowości (1918 — 1923) był okresem powolnego usuwania wspomnianych braków, niedostatków, szkód i niedomagań. Usuwanie jednak nie odbywało się systematycznie, choćby z powodu trwającej przez znaczną część tego okresu wojny. Często następne plany i zarządzenia przekreślały i krzyżowały poprzednie, często eksperyment okazał się chybiony. Szybkie zaś zmiany osób na kierujących stanowiskach, a z niemi również zmiany w polityce i w wydanych przepisach oraz zarządzeniach także opóźniały porządkowanie stosunków. Mimo wszystko jednak w okresie tym zrobiono bardzo wiele, jeżeli tylko wspomniemy odbudowę rolnictwa, przemysłu i górnictwa, stworzenie wojska i administracji cywilnej oraz uporządkowanie kolei. Również położone zostały podwaliny pod skarbowość polską, bez których dalszy jej rozwój nie był do pomyślenia. Podwaliny te — i to trzeba podkreślić — zadecydowały o konstrukcji i fasadzie budowy. Instytucje, linje rozwoju, tendencje w dzisiejszej naszej skarbowości albo istniały już w pierwszym okresie, albo w nim mają swoje decydujące źródła, siły i początek.

Tymczasowa Rada Stanu wyłoniła 17.1.1917 swój Departament Skarbu, przemianowany następnie na królewsko-polskie Ministerstwo Skarbu przy Radzie Regencyjnej (15.10.1917). Kierownikami tej władzy centralnej byli kolejno: K. Natanson, St. Dzierzbicki, F. Josse, A. Wieniawski i J. K. Steczkowski. Wojskowe władze okupacyjne nie dały tym władzom żadnych uprawnień. Zasługą ich jest wydanie tłumaczenia ustaw skarbowych rosyjskich, obowiązujących w b. Królestwie Polskiem oraz urządzenie kursów przygotowawczych dla urzędników skarbowych.

3. Warunkiem uporządkowania gospodarki skarbowej było stworzenie jednolitej dla całego państwa waluty.

Z chwilą powstania Państwa obiegały na jego obszarze, jako prawne środki płatnicze: ruble carskie, korony austrjacko-węgierskie i marki niemieckie; nadto wydane przez okupantów niemieckich i ich instytucje emisyjne (w Warszawie i Kownie) polskie marki oraz Ostruble. Ilość tych obiegających środków była bardzo znaczna. Polska bowiem w czasie wojny dostarczała mocarstwom centralnym wiele produktów rolnych za ich środki obiegowe, wartość jednak tych środków stawała się coraz mniejszą wobec wyniku wojny i wobec tego, że przy ich emisji decydowały wyłącznie względy na potrzeby toczącej się wojny. Zastąpienie tych środków płatniczych jednym oraz unifikacja waluty, były pierwszem zadaniem mini-

strów skarbu w tym okresie. Nastąpiło to prawnie przez zamianę niemiecko-okupacyjnej instytucji emisyjnej na Polską Krajową Kasę Pożyczkową (1918, Byrka), przez pozbawienie na obszarze całego państwa charakteru prawnego środka płatniczego marek niemieckich (1919, Biliński), tak samo koron austrjacko-węgierskich z przymusową zamianą na marki polskie, oraz rubli carskich, a wkońcu przez uznanie marki polskiej, jako jedynego w Państwie prawnego środka płatniczego (1920, Grabski).

Faktycznie z końcem roku 1923 zadanie to było spełnione i jedynie marka polska obiegała jako prawny środek płatniczy na obszarze Państwa, nie wyłączając Górnego Śląska. Obok unifikacji waluty, jej stabilizacja musiała być zadaniem i celem ministrów skarbu. Stabilizowanie jednak marki polskiej nie udało się, mimo wysiłku wszystkich bez wyjątku kierowników skarbu tego okresu. Spadku nie zdołała powstrzymać ani interwencja na giełdach zagranicznych, ani administracyjne zarządzenia, które „reglementowały" obrót walutami, dewizami, przekazami pieniężnemi ze Stanów Zjednoczonych, towarami z zagranicy itp. Państwo bowiem od samego powstania miało szereg znacznych, nie dających się odłożyć wydatków nadzwyczajnych. Pokrywać je było można w drobnej części tylko pożyczkami, w jeszcze mniejszej podatkami. Zatem nie pozostawało nic innego, jak uzyskiwać środki na zaspokojenie tych wydatków drogą kredytu Skarbu w instytucji emisyjnej. Instytucja ta wypłacała Skarbowi pożyczki w postaci pieniądza papierowego, a pokryciem tej emisji były obligi Skarbu. Tak uzyskanym pieniądzem uiszczał Skarb swoje zobowiązania i wyrównywał deficyty budżetowe wszystkich lat do roku 1923 włącznie.

Dług Skarbu Państwa w Polskiej Krajowej Kasie Pożyczkowej urósł do astronomicznej cyfry 291.700.000 miljonów marek polskich (29. 2. 1924); obieg marek, emitowanych przez tę Kasę w tym czasie wynosił 528.913.000 miljonów. Ta inflacja środków pieniężnych zredukowała wartość marki polskiej niemal do zera i uniemożliwiła użycie jej do obiegu w następnym okresie.

Inflacja środków pieniężnych nastąpiła nietylko wskutek tego, że Skarb Państwa w sposób bardzo wydatny korzystał z kredytu w instytucji emisyjnej, ale także przez to, że prywatny przemysł i rolnictwo, również zaciągały kredyty w tej instytucji (przeważnie na odbudowę), zwracając pożyczki w pieniądzu o mniejszej wartości. Dla tych pożyczek rozluźnione zostały przepisy o udzielaniu kredytu i o pokryciu obiegu przez instytucję emisyjną. Inflacja ułatwiła odbudowę, była przyczyną wzrostu produkcji i konsumcji towarów, wzrostu obrotów ziemią, papierami giełdowemi, wzrostu eksportu, wciągnęła szeregi ludzi w czynny udział w życiu gospodarczem, stworzyła pozory wysokiej konjunktury. Rzeczywistością jednak były walki o wysokość płacy, stale zmniejszająca się wartość pieniądza, a tem samem straty posiadaczy tych środków pieniężnych, straty ludzi o stałych uposażeniach oraz tych, którzy mieli wierzytelności płatne w tych środkach, a korzyści tych, którzy spłacali wierzytelności w lepszej walucie zaciągnięte i uciekali od marki, kupując za nie złoto, nieruchomości, kosztowności i t. d.

4. Drugiem zadaniem obok walutowego było stworzenie budżetu, rachunkowości i kontroli i utrzymanie przy pomocy tego aparatu równowagi budżetowej.

Począwszy od roku 1919 układa i ogłasza Ministerstwo Skarbu, systemem w państwach zachodnich przyjętym, preliminarze naprzód dla b. Królestwa Polskiego, potem coraz kompletniej dla całego obszaru Państwa. Te preliminarze, uchwalane przez Radę Ministrów były normą wiążącą Rząd i wszystkich ministrów. Dawały one Ministrowi Skarbu możność kontroli wydatków i hamowania ich, w miarę sił, drogą pertraktacyj budżetowych albo przy sposobności asygnowania środków. Wogóle przygotowały one kompetencje Ministra Skarbu, jako stróża równowagi budżetowej ze środkami do wykonywania tych uprawnień.

Próby Rady Stanu, która sporządziła preliminarz na I półrocze roku 1918, oraz Tymczasowego Komitetu Rządzącego we Lwowie, który gospodarkę skarbową od grudnia 1918 do marca 1919 prowadził budżetowo na podstawie miesięcznych preliminarzy, wykształciły szereg fachowych urzędników. Urzędnicy ci zorganizowali później w Ministerstwie Skarbu ten dział pracy dla całego Państwa.

Kontrola wydatkowania przez Ministra Skarbu została umożliwiona przez stworzenie aparatu, który rejestruje rozchody, a zarazem i wpływy skarbowe, w postaci kas skarbowych i organów rachunkowych przy władzach skarbowych, niemniej przy władzach administracyjnych drugiej instancji. Ten aparat, własnego do stosunków polskich przystosowanego i ciągle ulepszanego systemu, przygotowuje przedewszystkiem materjały do użytku przy układaniu preliminarzy, nadto zaś do użytku Ministra, dla wykonania jego praw przy kontrolowaniu i hamowaniu wydatków innych resortów i do użytku opinji publicznej. Zarazem we wspomnianych organach zbierany jest materjał do zamknięć rachunkowych, które jednak zestawione i Sejmowi przedłożone zostaną dopiero w późniejszym okresie. Już jednak w tym okresie rozpoczyna się należyta publikacja tego materjału w formie zestawień statystycznych, co jest warunkiem zaufania do finansów Państwa, oraz podstawą wszelkich reform.

Kontrola Sejmu nad budżetem i gospodarką Rządu jeszcze nie została w pełni zorganizowaną i wprowadzoną na normalne tory. Sejm był dopiero w okresie ustalania swoich uprawnień budżetowych. żaden preliminarz nie został przez Sejm przyjęty, ani też

żadne zamknięcie rachunków przez Rząd przedłożone. Brak tej kontroli był też jedną z przyczyn, że deficyty budżetowe były duże.

Już w tym okresie rozpoczyna swoją działalność Izba Kontroli Państwa (1921, Steczkowski), kontrolująca gospodarkę skarbową. Znajduje to wyraz w pierwszem sprawozdaniu przez Najwyższą Izbę Kontroli Państwa w roku 1922 Sejmowi przedłożonem. Również w tym okresie powstaje Najwyższy Trybunał Administracyjny (1922, Jastrzębski), jako sąd kontrolujący działalność administracji, a zatem i skarbowej.

Na wielkość deficytów budżetowych wpływały w pierwszym rzędzie nadzwyczajne wydatki, których nawet czasowe odłożenie nie było możliwe, które musiały być zrobione natychmiast a przytem w wielkiej części w obcej walucie. A więc wydatki na wojnę z Rusinami (1919), z Sowietami (1919, 1920), na koszta uzbrojenia wojska i jego sprzętu technicznego, na wydatki połączone z ustaleniem granic i kosztami aprowizacji ludności w latach 1919—1921. Dalsza kategorja tych wydatków to: wydatki spowodowane wykupem koron austrjacko-węgierskich, odbudową, w tem i odbudową kolei, urządzeniem administracji cywilnej i wojskowej na szeroką, zgodnie z powojennemi tendencjami, miarę. Deficyty budżetowe pokrywano w tym okresie głównie drukiem pieniądza papierowego, a spowodowany inflacją wzrost cen również wpływa na powiększenie budżetu.

Były w tym okresie wysiłki, zmierzające do hamowania wydatków i do osiągnięcia równowagi budżetowej: okólnik, t. zw. dekalog budżetowy Bilińskiego z 2.8.1919, sformułowane z inicjatywy Steczkowskiego brzmienie art. 10 Konstytucji z 17.3.1921, ust. z 17.12.1921 o prawie veta ministra skarbu na Radzie Ministrów i prawie informacyjnego badania urzędów i zakładów państwowych, konferencja byłych ministrów skarbu w styczniu 1923 u Prezydenta RP. Wojciechowskiego, trzyletni plan finansowy Wład. Grabskiego z marca 1923 i początki jego wykonania za rządów gen. Sikorskiego. Wysiłki te nie były w zupełności skuteczne. Jedną z przyczyn była niecierpliwość Sejmu, który dążył do tego, by Polska miała we wszystkich dziedzinach urządzenia najlepsze a w konsekwencji najdroższe i to możliwie szybko. Były one bezskuteczne także wobec niedostatecznie rozwiniętego zmysłu oszczędności, który wojna i inflacja w ostatnich latach tego okresu do reszty zniweczyła.

5. Jak wspomniano, druk pieniądza papierowego był w tym okresie najważniejszem źródłem pokrycia wydatków państwowych. Obok tego źródła jednak, korzystali ministrowie tego okresu i z pożyczek państwowych. Nie było to rzeczą łatwą ze względu na niewielką ilość kapitałów w kraju, które częścią zniszczały, częścią spłoszone radykalizmem pierwszych rządów, uciekły zagranicę, częścią były w rękach, nowemu Państwu niechętnych. Zagraniczny kapitał nie znał jeszcze Polski, miał mało zaufania do nowego i dostatecznie nieokreślonego jeszcze, a sąsiadującego z Sowietami, tworu państwowego. Wrogowie starali się to zaufanie obniżyć, a zresztą

ten kapitał zagraniczny miał sam duże możliwości do lokaty we własnych państwach. Z konieczności zatem musieli się ministrowie Skarbu zwrócić do rynku wewnętrznego i do tam nagromadzanych oszczędności. Fakt, że do końca roku 1921 wpłynęła z wewnętrznych pożyczek równowartość 81.9 milj. dolarów St. Zjedn., dowodzi przedewszystkiem wielkiego patrjotyzmu inteligencji polskiej, a nadto umiejętności administrowania tym działem.

Zaciągnięto w tym czasie pożyczki: w asygnatach z r. 1918 (Wieniawski), w pożyczce dolarowej z r. 1920, plasowanej w znacznej części wśród Polaków amerykańskich (1919, Biliński), w trzech pożyczkach z r. 1920 (Grabski), w pożyczce złotej z r. 1923 (Jastrzębski), niemniej w krótkoterminowych biletach i bonach skarbowych. Nadto uchwalono ważną ustawę o kontroli długów państwowych (1922, Jastrzębski).

6. Trzecie źródło, które obok druku pieniądza papierowego i wpływów z pożyczek, miało pokrywać wydatki, to daniny publiczne. Wpływy z tego źródła były nikłe w porównaniu z potrzebami które rosły, z drożyzną, ze zmniejszaniem się wartości pieniądza i ze wzrostem uposażeń urzędniczych. Zamiary jednak i nadzieje w dziedzinie podatków były duże, nieproporcjonalne w porównaniu ze stanem gospodarczym społeczeństwa i sprawnością administracji skarbowej. Nie uwzględnili tego należycie dwaj ministrowie, którzy przeprowadzili kilka podatków nadzwyczajnych: jednorazową daninę od nieruchomości i majątków w kapitale, podatek majątkowy, podatek od zysków wojennych (1919, Englich), oraz nadzwyczajną daninę i podatek od wzbogacenia się (1921, Michalski). W dziedzinie zwyczajnych podatków zmierzają wysiłki innych ministrów tego okresu przedewszystkiem do uzyskania wielkich finansowych rezultatów z tych podatków. Wprowadzony zostaje podatek od spadków i darowizn (1920, Karpiński) oraz od przemysłu, dochodu, kapitałów i rent, skrzynek depozytowych i szereg opłat (1920, Grabski). Wprowadzenie tych podatków jest jednak równocześnie dużym krokiem do unifikacji trójdzielnicowych ustaw podatkowych, zapoczątkowaniem budowy systemu podatkowego, oraz zamanifestowaniem woli do oparcia budżetu o zwyczajne podatki. Tę wolę manifestują dalsze ustawy, uchwalane w miarę spadania marki polskiej, a zmierzające do zabezpieczenia wpływów z tych podatków od deprecjacji przez podwyżkę stawek, wprowadzenie odrębnych dla każdego podatku mnożników i przez waloryzację podatków wogóle (1920, Grabski; 1921, Steczkowski; 1923, Grabski i Kucharski). Do tego samego celu zmierza wprowadzenie podatku od obrotu (1923, Grabski), oraz wysokich kar za zwłokę.

Budowa systemu podatkowego odbywa się pod silnym wpływem doktryn socjalistycznych, jak zresztą w wielu państwach europejskich: kilkakrotne daniny majątkowe, progresja w szeregu podatków, przywileje podatkowe małorolnych. Sfery kapitalistyczne a nawet ministrowie skarbu, zbliżeni do tych sfer nie przeciwstawiali się tym wpływom, a dewaluacja pieniądza ukrywała z początku konsekwencje takiej konstrukcji.

W dziedzinie akcyz i monopoli umożliwiają ustawy z czasowo ograniczonemi pełnomocnictwami dla Rządu (1921, Steczkowski; 1922, Jastrzębski; 1923, Grabski), unifikację i wprowadzenie ładu do prawodawstwa akcyzowego i administrację niemi, a zarazem zabezpieczenie wpływów przed dewaluacją marki. Zrównano stawki w trzech dzielnicach i na obszar całego państwa rozciągnięto poszczególne ustawy bądź rosyjskie (patenty akcyzowe, monopol spirytusu i sacharyny), bądź niemieckie (akcyzy od wina i kwasu octowego), bądź austrjackie (monopol soli, akcyza od olei mineralnych). Dalszy krok naprzód uczyniony został przez wprowadzenie istniejącego w b. dzielnicy austrjackiej monopolu tytoniowego, który po czteroletniej pracy przygotowawczej obejmuje w roku 1922 już całe Państwo. To samo zrobiono z monopolem loterji (1920, Grabski).

Duża aktywność prawodawstwa spowodowana jest programowym sentymentem stronnictw antykapitalistycznych do działu monopoli. Finansowa wydajność tego działu wzmagała się przez zwiększanie się konsumcji i ulepszenie organizacji, które w tym okresie łatwiej mogło Państwo przeprowadzić przy tych daninach, aniżeli przy podatkach.

Akcyza od węgla (ust. niem. z 8.4.1917 RGBl. str. 340), obowiązująca w popruskiej części Górnego Śląska (RRM. z 26.4.1923 DURP: 48), nie jest pobierana na podstawie (nielegalnego) RMS. i PH. z 9.8.1924 DURP: 85.

Akcyza od bibułek do papierosów i gilz (obwolutów) obowiązywała na obszarach b. zaboru pruskiego, b. okupacji niemieckiej w Królestwie i na Ziemiach wschodnich. Na każdym z tych obszarów na podstawie innych przepisów (p. Taylor, Prawo skarbowe, t. II (1920), str. 5, 26, 35; Druk Sejmu Ust. Nr. 3106).

W dziedzinie celnictwa Sejm dał Rządowi zupełną swobodę postępowania (1919). Rząd skorzystał z tych pełnomocnictw, wydał pierwszą taryfę dla nowego obszaru celnego (1919, Biliński) i zunifikował ustawodawstwo materjalne i formalne, przeprowadził wcielenie Gdańska i Śląska (1920, Grabski), zorganizował administrację odrębnie od reszty administracji skarbowej z Dyrekcjami ceł (1922, Jastrzębski) i Strażą celną; a częstemi zmianami i dostosowaniem do spadającej waluty (dopłata walutowa, mnożniki, frank złoty) starał się taryfę uczynić narzędziem polityki, liczącej się ze zmiennemi potrzebami gospodarczemi Państwa.

I w dziedzinie finansów komunalnych położone zostały zunifikowane podwaliny prawne dla skarbowości i stosunku tejże do skarbowości państwowej (1923, Linde).

7. Dużą pracę musieli ministrowie tego okresu poświęcić przedsiębiorstwom i dochodowej własności państwowej. Źródła te dawały państwom zaborczym znaczne wpływy, przewyższające według obliczeń E. Taylora i autora tej książki czwartą część ogółu wpływów państwowych z Ziem polskich, które były częściami składowemi tych państw. Jednak te przedmioty majątkowe, właśnie jako państwowe, ucierpiały w czasie wojny bardziej niż inne; a nadto gospodarka wojenna w pierwszym rzędzie miała na oku nie zysk i utrzymanie substancji. To uzasadniało fakt, że w pierwszym okresie Polska z tych źródeł nie tylko nie miała tak wielkich dochodów jak państwa zaborcze, lecz przeciwnie, deficyty tych przedsiębiorstw (zwłaszcza kolei i poczty) były równie wielkie, a czasami większe od deficytu całej administracji, i były powodem, że tak długo nie można było osiągnąć równowagi budżetowej. Idei etatyzmu sprzyja w Polsce wojna, na jej obszarze toczona, i w jej konsekwencji przeprowadzona reglementacja życia gospodarczego; po jej ukończeniu zaś nadmiar bezrobotnych i niefachowych pracowników, często zwolnionych z szeregów wojskowych z nadzieją zaopatrzenia, wkońcu poglądy polityczne i społeczne wielu działaczy i stronnictw, które weszły do administracji państwowej, lub mieli wpływ na rządy i w ciałach parlamentarnych.

Ministrowie skarbu tego okresu, w przeważającej liczbie o przekonaniach przeciwnych etatyzmowi, nie dopuszczają do mnożenia tych przedsiębiorstw (jedynie Państwowy Bank Rolny został wówczas założony) i do nadmiernego rozwoju istniejących. Przeciwnie, likwidują t. zw. wojenne urzędy gospodarcze, a z nimi i monopol spirytusowy (1921, Steczkowski).

W walce z deficytami tych przedsiębiorstw wyłania się idea budżetowego ich wyodrębnienia (1923, Grabski), zmierzająca pierwotnie do umożliwienia stwierdzenia stanu finansowego każdego z nich. Miało ono dać opinji publicznej, ciałom ustawodawczym i rządowi należytą orjentację w tej sprawie, i możność wyboru odpowiednich środków do zrobienia ich rentownemi przez oparcie tych przedsiębiorstw o zasady organizacyjne przedsiębiorstw prywatnych. Wprawdzie, z wyjątkiem lasów państwowych, przedsiębiorstwa nie mogą jeszcze w tym okresie wyjść z gospodarki deficytowej, jednak uruchomiono już siły, które te deficyty zmniejszają.

8. Władze zostały niemal całkowicie w tym okresie zorganizowane. Centralę Ministerstwa zorganizowali już ministrowie skarbu Tymczasowej Rady Stanu i Rady Regencyjnej (1917, 1918, Steczkowski i Wieniawski), a każdy następny ją ulepszał. Organizacja władz

II i I instancji dokonana została zaraz potem (1919, Biliński), tylko Dyrekcje ceł nieco później (1922, Jastrzębski). Również w tym okresie wydane zostały zasadnicze ustawy o prawie urzędniczem, t. j. pragmatyka służbowa, ustawa emerytalna i ustawa o uposażeniach (1923, Kucharski), które w zasadniczych postanowieniach dotąd (1933) przetrwały. Niemałą rolę przy organizacji władz odegrały wzory austrjackie, mniejszą rosyjskie i pruskie. Stworzona raz konstrukcja ulegała w następnych latach — bardzo szczęśliwie dla Polski — powolnym, ewolucyjnym zmianom, które w rezultacie niemal zawsze przynosiły ulepszenia administracji.

Organizacja władz II i I instancji uzyskała podstawę prawną w ustawie z 31.7.1919 DPPP: 65. Przeprowadzoną została na terenie b. Królestwa w r. 1920, na obszarze 3 województw wschodnich w r. 1921, województwa wileńskiego w r. 1922. Na obszarze Małopolski rozpoczęto dostosowywanie istniejącego tam organizmu skarbowego do polskiej ustawy w r. 1921, na obszarze b. Zaboru pruskiego w r. 1922. — RRM. z 11.10.1922 DURP: 91:876, o Dyrekcjach ceł weszło w życie w r. 1923, urzędy celne w b. Zaborze pruskim na granicy polsko-niemieckiej zorganizowano w r. 1921.

Następujący ministrowie sprawowali rządy w tym okresie: Władysław Byrka 1918/19, Józef Englich 1919, Stanisław Karpiński 1919, Leon Biliński 1919, Władysław Grabski 1919/20, Jan Kanty Steczkowski 1920/21, Jerzy Michalski 1921/22, Zygmunt Jastrzębski 1922/23, Władysław Grabski 1923, Hubert Ignacy Linde 1923, Władysław Kucharski 1923.

9. Koniec pierwszego okresu (i roku 1923) cechuje taka ilość obiegających marek (p. str. 4) i tak gwałtowne zmniejszanie się jej wartości, że następuje powszechna ucieczka od marki, liczenie w życiu gospodarczem i kalkulacja na dolary, nawet z żywym i dużym obiegiem gotówkowym not dolarowych, przy równoczesnym wzroście drożyzny i spadku realnej wartości płac w markach. Faktycznie przestaje istnieć waluta polska nietylko dlatego, że wartość marki wyraża się z końcem roku 1923 w kursie 1 dolara równego 6,4 miljonom marek polskich, ale głównie dlatego, że wartość ta zmienia się z dnia na dzień i że marka przez społeczeństwo nie jest uznawana za walutę. Nowy rząd z Wł. Grabskim, jako premjerem i ministrem skarbu na czele, uzyskuje dwukrotnie (styczeń i lipiec 1924) ustawowe pełnomocnictwa do uporządkowania finansów drogą rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej. Prace około tego uporządkowania (r. 1924 i 1925) otwierają następny zkolei okres w historji skarbowości polskiej. Ogarnęły one wszystkie niemal dziedziny skarbowości i ujęły organizacyjnie bardzo wiele instytucyj. Jednak linje, po których się obecnie posuwa rozwój

naszej skarbowości, w znacznej mierze nabrały już swojego kierunku w poprzednim okresie, w r. 1924 i 1925 wzmocniły się tylko, a były potem tak zdecydowane, że nie doznały załamania ani odchylenia nawet przez rewolucję w r. 1926, ani przez przesilenie gospodarcze, trwające od r. 1930.

10. Przedewszystkiem Rząd zamyka programowo i uroczyście drogę do pokrywania wydatków budżetowych pieniądzem papierowym, pobieranym w formie pożyczek Skarbu z Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej. Tę ostatnią likwiduje, i zakłada emisyjny bank biletowy Bank Polski, w postaci prywatnej, w przywilej wydawania banknotów wyposażonej spółki akcyjnej, której akcje kupują głównie urzędnicy, oficerowie i wolne zawody. Wprowadza natychmiast nową, ulegając nastrojom społeczeństwa, walutę, opartą na złocie, z równoczesnem zawieszeniem wymienialności banknotów na złoto. Jednostką wprowadzonego systemu monetarnego stał się złoty polski równy 1.800.000 marek polskich, przy relacji 1 dolar równy 5,18 złotym. Marki równocześnie wycofane zostały z obiegu. Waluta stworzoną została bez pomocy zagranicy. Żądałaby ona niewątpliwie kontroli z ujmą dla suwerenności państwowej; zresztą nie spieszyła się z tą pomocą, a tu położenie było bliskie katastrofy i opinja publiczna niemal bez wyjątku, widziała w nowej walucie środek do wzmocnienia zaufania do Państwa, nadto warunek robienia i gromadzenia oszczędności i wogóle sposób poprawy stosunków gospodarczych. Z konieczności zatem musiała być waluta stworzona o własnych siłach, co mogło nastąpić przedewszystkiem dzięki dużemu zaufaniu, jakie społeczeństwo z początku okazało powołanemu rządowi. Realne podstawy do stworzenia waluty dały wpływy ze zwaloryzowanych danin, z raty podatku majątkowego, ze zreorganizowanego monopolu tytoniowego i stworzonego na nowo spirytusowego, z pożyczek wewnętrznych, z ceny sprzedaży akcyj Banku Polskiego, z napływu do tegoż Banku ukrytych dotąd walut zagranicznych i złota, wymienianych na walutę polską oraz z majątku zlikwidowanej Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej. Nowa waluta utrzymała się na swoim poziomie tylko do lipca 1925 r. Od tego czasu kurs złotego zaczął spadać przy równoczesnem podnoszeniu się kursu dolara.

Przyczyn spadku złotego był cały szereg: brak rzeczywistej równowagi budżetowej, gdyż uposażenie pracowników państwowych zależało od ruchomej mnożnej, idącej w górę w miarę wzrostu drożyzny, a ta istotnie wzmagała się w konsekwencji wprowadzenia nowej waluty; niemniej brak oszczędności w wydatkach państwowych, gdyż Rząd był zdania, że Polska ze względu na wojsko i oświatę musi posiadać duży budżet, a przytem mało przywiązywał wagi do wprowadzenia oszczędności budżetowych drogą zorganizowania tańszej administracji i zmniejszenia zakresu działalności Państwa;

ponadto Sejm od siebie powiększał wydatki, a z drugiej strony wpływy skarbowe zmniejszały się wskutek przesilenia. Rząd, nie rozporządzając żadną niemal rezerwą kasową, pokrywał deficyty drukiem pieniądza zdawkowego, puszczanego w obrót w nadmiernej ilości. I inne przyczyny złożyły się na spadek złotego: zwiększony import, konieczny z powodu wyjątkowego nieurodzaju w r. 1924, i zmniejszony eksport, zwłaszcza wskutek spadku na międzynarodowym rynku cen towarów eksportowanych, oraz wskutek zatamowania eksportu węgla do Niemiec; za deficytowym bilansem handlowym i płatniczym zapotrzebowanie i odpływ walut z Banku Polskiego; zbyt łatwe udzielanie przez tenże Bank kredytów, zwiększających tem samem konsumcję, import, drożyznę i spekulację obcemi walutami; mniejszy od spodziewanego wpływ z pożyczki Dillonowskiej i mniejszy napływ prywatnych kredytów zagranicznych, spowodowany akcją Niemców i wojną celną z nimi (czerwiec 1925); brak w kraju oszczędności, mała wydajność pracy i mała ilość zakładów, zdolnych do taniej (zwłaszcza na eksport) produkcji. Wreszcie przyczyniła się do załamania złotego kampanja przeciw Ministrowi Skarbu na osobistem i dzielnicowem podłożu, prowadzona także przez sfery, które wysokość wprowadzonych podatków i ich energiczne ściąganie specjalnie dotknęło.

Te przyczyny spadku złotego trzeba było usunąć, by zapobiec dalszemu spadkowi waluty. Praca w tym względzie rozpoczęła się po ustąpieniu Wł. Grabskiego w listopadzie 1925 r. W głównej mierze chodziło o doprowadzenie budżetu do równowagi. Warunkiem tego było zniesienie ruchomej skali uposażeń pracowników państwowych i daleko idące oszczędności budżetowe (1925, 1926, Zdziechowski), a pomogły wpływy skarbowe, zwiększone z powodu dużego urodzaju i rozpoczynającego się ożywienia życia gospodarczego. W lipcu 1926 r. okazały się już skutki: nadwyżki budżetowe, zaprzestanie druku pieniędzy zdawkowych, napływ do Banku Polskiego walut przedewszystkiem z czynnego bilansu handlowego (1926, Klarner); w pierwszym rzędzie z eksportu węgla, wzmożonego przez strajk górników angielskich, niemniej jednak przez zaufanie, jakie bezpośrednio po rewolucji z roku 1926 miał rząd J. Piłsudskiego w kraju i zagranicą. W rezultacie ustabilizował się znowu złoty na poziomie około 9 zł., równych jednemu dolarowi, który to kurs (8,91) następnie został legalnie (1927, Czechowicz) ustalony, równocześnie z zaciągnięciem u konsorcjum banków amerykańskich pożyczki stabilizacyjnej (około 72 milj. dol.), ze zwiększeniem kapitału akcyjnego Banku Polskiego (do 150 milj. zł.), z ulepszeniem przepisów o pokryciu obiegu i o działalności kredytowej tego Banku. Warunkiem tej sanacji było przyjęcie przez Rząd dalszych jeszcze zobowiązań (wycofania pieniędzy zdawkowych, utrzymania równowagi budżetowej, odpowiednie zużycie pożyczki itd.) drogą wewnętrznego, w DURP. ogłoszonego aktu (planu stabilizacyjnego) i kooptacji na 3 lata (1927 — 1930) jako członka Rady Banku doradcy amerykańskiego do nadzoru, by zobowiązania były wykonane. Zwiększenie zapasów kruszcowych Banku, które było rezultatem tej tranzakcji, pozwoliło bez wstrząsów walutowych wytrzymać odpływ złota i zmniejszenie pokrycia obiegu w następnych latach. Pokrycie to spadło z 1207 milj. zł. (31.12.1927) do 550.7 milj. zł. (31.12.1932).

Przyczyny odpływu złota leżały głównie w deficycie bilansu handlowego (1927 — 1929: 1529 milj. zł.), zawinionem w znacznej mierze przez ówczesnego kierownika polityki finansowej premjera K. Bartla wskutek nieograniczenia importu. Powiększają ten odpływ wypłacane przez Polskę zagranicy sumy z tytułu odsetek i zwrotu pożyczek państwowych oraz prywatnych, z tytułu dochodów od przedsiębiorstw w rękach zagranicy będących, wkońcu uciekające zagranicę kapitały i stezaurowane w złocie oraz dolarach i frankach.

Ta walka o stałość waluty, prowadzona jest od r. 1930 w trudnych warunkach: wśród poczynającego się bowiem od r. 1929 gospodarczego kryzysu światowego, niepokoju, wywołanego rewizjonistyczną polityką Niemiec, wśród niezgody wewnętrznej a przy takich posunięciach w dziedzinie polityki wewnętrznej, które osłabiają zaufanie kapitalistów zagranicznych i tamują kredyt.

Ułatwia prowadzenie tej walki duży procent ludności rolniczej, mały rozwój przedsiębiorstw wogóle a duża dostosowalność ich gospodarstw do zmienionej sytuacji gospodarczej i restrykcyjnej polityki banków, stosunkowo małe deficyty budżetowe, pokrywane zresztą rezerwami i nowym bilonem, wydatny eksport, umożliwiony niskością cen w kraju i możnością popierania go nawet kosztem konsumenta wewnętrznego, a ułatwiony rozbudową Gdyni, koleją Śląsk — Gdynia i popierany przez rozbudowane środkami państwowemi Bank Gospodarstwa Krajowego i Rolny. Dotąd (1933), głównie dzięki dodatniemu bilansowi handlowemu (1930 — 1932: 819,4 milj. zł.), nie zastosowała Polska ani reglementacji obrotu dewizowego, ani zmniejszenia zawartości złota w złotym, środki, do których musiały sięgnąć Niemcy, Anglja i Stany Zjednoczone. Z końcem r. 1932 wstrzymano jedynie ratę długu wobec Stanów Zjednoczonych.

11. W dziedzinie budżetu przynosi r. 1924 pierwsze, zgodne z przepisami Konstytucji, uchwalenie preliminarza w nowej, aż dotąd (1933) zachowanej formie. I w następnych latach regułą jest uchwalenie w przepisanym czasie całorocznego budżetu; wyjątkiem są prowizorja. Lata te wypełnia niemal całkowicie walka o równowagę budżetu, jako jeden z głównych warunków utrzymania stałej waluty. Rezultat tej walki jest pomyślny, gdyż dotąd (1933) Państwo potrafiło wyrównać deficyty.

Równowagi budżetowej nie osiągnięto jeszcze ani w r. 1924, ani w 1925. Wprowadzona jednak została (1924, Grabski) instytucja budżetów miesięcznych, która daje Ministrowi Skarbu w rękę najważniejszy instrument do zmniejszenia wydatków. Z tej instytucji korzystają ministro-

wie (1925, 1926, Zdziechowski, 1926, Klarner) i obniżają za pomocą zarządzeń oszczędnościowych wydatki w tych budżetach, zbliżając się zwolna, miesiąc za miesiącem, do równowagi budżetu, która w kwietniu 1926 jest niemal osiągniętą.

Dwa następne okresy niweczą wysiłki ku zmniejszeniu wydatków. Wydatki podnoszą się nagle i bardzo znacznie ponad cyfry uchwalonych budżetów (1927/1928, 1928/29, Czechowicz) i osiągają najwyższą granicę w okresie 1929/30. Dzięki jednak dobrej konjunkturze gospodarczej i sprawności aparatu skarbowego, wpływają dochody, zwłaszcza z danin publicznych, w nadspodziewanej wysokości i mimo nadmiernych wydatków utrzymuje się budżet w równowadze. W dodatku stworzone zostały nawet znaczne rezerwy, któremi pokrywano deficyty w następnych okresach. Te wydatki jednak, czynione bez zgody parlamentu i bez budżetu, w dodatku z niechęcią do ich legalizacji, są objawem i przyczyną konfliktu między Rządem a Sejmem, który doprowadza do oddania Ministra Skarbu przed Trybunał Stanu (1929, Czechowicz), a w dalszej konsekwencji do rozwiązania trzeciego Sejmu (1930).

Wysiłki następnych lat wracają, po tym fatalnym dla skarbowości polskiej epizodzie, ponownie do tendencji obniżenia nadmiernej wysokości budżetu bądź drogą kompresji wydatków przy pomocy miesięcznych budżetów (1930/31, Matuszewski), bądź nadto drogą obniżenia wydatków przez zmniejszenie uposażeń urzędniczych, emerytur, rent inwalidzkich oraz zasiłków bezrobotnych (1931/32, 1932/33, Piłsudski). Zmniejszanie wydatków nie wystarcza jednak na usunięcie deficytów budżetowych, które w rachunkach miesięcznych pojawiają się poraz pierwszy w ostatnich miesiącach okresu 1930/31. Pochłaniają one z biegiem r. 1931 i 1932 nagromadzone rezerwy, wydany w zwiększonej ilości bilon oraz kredyt bezprocentowy w Banku Polskim. Przebudowa działu wydatków z unikaniem mechanicznego obniżania, a dążeniem raczej do zmniejszania działalności Państwa i harmonijnego dostosowania jej do zasobów, potrzeb i kultury ludności, będzie — jak się zdaje — dalszym etapem w walce o równowagę budżetu.

Okres ten wypełniają nadto walki Rządu z Sejmem o prawa budżetowe i o ich właściwą konstrukcję jako epizod walki o wzmocnienie władzy wykonawczej w Państwie wogóle. Dotąd (1933) walka ta nie została zakończoną a prawa Rządu i Sejmu przepisami nie zostały ustalone.

W okresie 1924 — 1926 tę walkę prowadzi nie Rząd, lecz przedewszystkiem poszczególni ministrowie Skarbu. Chodzi im o to, by Sejm nie zmieniał szacunku dochodów, by sam dochodów nie wyszukiwał i nie uchwalał, by pewne wydatki i ich wysokość były poza targiem i by Sejm jednych wydatków nie narzucał, a innych nie skreślał, i nie czynił tego w długich obradach komisji oraz plenum, co było podnietą do mieszania się władzy ustawodawczej w dziedzinę administracji. Rozbicie ówczesne stronnictw sejmowych, które nie popierały wydatnie swoich ministrów i brak odpowiedzialnej, do objęcia kolejnych rządów gotowej mniejszości, stanęły na przeszkodzie załatwieniu, a nawet skrystalizowaniu się tych zagadnień. Krótkość czasu również wchodziła tu w rachubę.

Od r. 1926 walka o prawa Rządu do większej swobody w wykonaniu budżetu toczy się dalej. Rząd ma zrazu sukces w dziedzinie budżetu wojskowego (luzy budżetowe), chociaż jeszcze niema większości w Sejmie (1926 — 1930). Po uzyskaniu większości (1930), ustawy skarbowe, począwszy od ustawy na 1931/32, dają Rządowi i w innych działach więcej, niż przedtem, praw w dziedzinie virement i uprawnienia do czynienia wydatków bezbudżetowych, ograniczając odpowiednio prawa Sejmu.

W dziedzinie r a c h u n k o w o ś c i rozwija się i ulepsza aparat w dalszym ciągu, nie schodząc z obranego w poprzednim okresie kierunku i zmierzając do stworzenia własnego systemu. Rezultatem wieloletnich wysiłków jest przedłożenie pierwszego zamknięcia rachunkowego za r. 1923 (1929, Matuszewski), po którem szybko w kolei następują dalsze zamknięcia, tak że odstęp między końcem okresu budżetowego a przedstawieniem zamknięcia staje się coraz krótszy.

W r. 1929 K o n t r o l a P a ń s t w o w a już jest w pełni zorganizowaną i przedkłada Sejmowi po raz pierwszy swoje Uwagi o wykonaniu budżetu (za 1927/28). Właśnie dyskusje nad jej wnioskiem w sprawie udzielenia absolutorjum dla Rządu za ten okres wywołują wspomniany wyżej konflikt. Swobodna w granicach ustawy krytyka działalności Rządu, a w konsekwencji liczenie się Rządu i jego organów z kontrolą i natychmiastowa represja w razie ujawnienia nieprawidłowości ulepszają administrację, co za prezesury J. Żarnowskiego (do 1926) i St. Wróblewskiego (do 1930) jest niepodzielnie uznawane. Walki Rządu z Sejmem o prawa budżetowe nie powinny w tej mierze spowodować zmiany.

12. W dziedzinie p o ż y c z e k państwowych rok 1924 łamie izolację kredytową Polski.

Dochodzą do skutku z zagranicznych pożyczek: włoska (1924, Grabski), amerykańska Dillona (1925, Grabski), zapałczana (1925, Grabski), stabilizacyjna (1927, Czechowicz), kolejowa (1931, Matuszewski), druga zapałczana (1931, Matuszewski).

Pożyczki te zaciągane są na uciążliwych warunkach przy wysokich odsetkach, niskich kursach emisyjnych, z przywilejami podatkowemi, częścią z zastawami, stabilizacyjna z kontrolą. Jest to zrozumiałe, gdyż Polska jest państwem nowem, nieznanem, otoczonem wrogami, wewnętrznie jeszcze nieskonsolidowanem. Postęp w porównaniu do pierwszego okresu leży w tem, że zagranica nawiązuje stosunki (1925, Zdziechowski, Strong, Kemmerer) i daje pożyczki, umożliwiające wymianę, t. j. inwestycyjne i walutowe, a nie, jak poprzednio, wprost towarowe, wojskowe lub na odbudowę. Że w dodatku Polska uzyskała pożyczki bez udziału Ligi Narodów, należy uważać za rzecz pomyślną. Punktualne płacenie odsetek i rat amortyzacyjnych po koniec roku 1932, mimo przeciwnej praktyki wielu państw, wzmocniło zaufanie do Polski.

Ale i u j e m n e s k u t k i tych pożyczek stają się niedługo widoczne; pogarsza je niedość ostrożna polityka gospodarcza Rządu. Pożyczki te podniecają państwo, samorządy i gospodarstwa prywatne do konsumcji i do niezawsze pożytecznych, a często zbędnych inwestycyj. Konsekwencją był dłuższy okres biernego bilansu handlowego, przedłużony polityką zupełnego liberalizmu handlowego, stosowaną niebacznie przez pewien czas. Dalszą konsekwencją był odpływ walut zagranicę nietylko z Banku emisyjnego, ale i dolarów obiegających w wielkiej ilości, wyprzedawanie akcji spółek prywatnych, pogorszenie się bilansu płatniczego i zmniejszenie zasobów pieniężnych wśród ludności. Wreszcie wysoka stopa tych pożyczek utrwala wysoką stopę procentową w kraju z wszystkiemi jej ujemnemi konsekwencjami dla gospodarstwa. Długi państwowe Polski wzrosły z 277.9 milj. dol. (na 1.1.1924) do 557.8 milj. dol. (na 1.1.1933). Roczne odsetki i spłaty uiszczone: z 8.1 milj. dol. w 1924 do 30.7 milj. dol. w 1932/33.

Na rynku wewnętrznym umieszczenie pożyczek było utrudnione z powodu wyczerpania kapitału i rezerw w kraju, utrudnioną bowiem była kapitalizacja z powodu silnej śruby podatkowej, a potem z powodu tendencyj etatystycznych i rozwijania przedsiębiorstw państwowych nawet kosztem pieniędzy podatkowych.

Mimo to na rynku w e w n ę t r z n y m umieszczono 10% pożyczkę kolejową (1924, Grabski), trzy serje premjowej pożyczki dolarowej (1924, Grabski, 1926, Klarner, 1931, Matuszewski), kilka seryj pożyczki konwersyjnej od r. 1924, pożyczkę inwestycyjną i premjową budowlaną (1929, Matuszewski), jako normalne pożyczki, które wchłonęły nagromadzone oszczędności.

Oprócz tego skonsolidowano i uregulowano płatności dawniejszych długów wobec rządów Stanów Zjednoczonych i W. Brytanji oraz Komitetu kredytów reljefowych za pomoc w żywności udzieloną Polsce bezpośrednio po wojnie (1924, Grabski), rządu włoskiego (1927, Czechowicz) i francuskiego (1929, Matuszewski). Również uregulowano wierzytelności, odziedziczone przez Polskę po monarchji austrjacko-węgierskiej i po Galicji, co jeszcze nie jest w całości zakończone. Wreszcie skonwertowano pożyczki polskie z r. 1918 — 1920 drogą wydania, począwszy od r. 1924, pożyczki konwersyjnej.

13. Dziedzina d a n i n publicznych nosi na sobie odrębną od poprzedniego okresu cechę, z tego przedewszystkiem powodu, że reforma walutowa z r. 1924 daje możność normalnego wymiaru i poboru tych danin bez uciekania się do waloryzacji. Od reformy tej datuje też pewien konserwatyzm w tej dziedzinie. W pierwszych latach tego okresu konserwatyzm ten był pożyteczny ze względu na potrzebę zapoznania się z nowymi przepisami płatników i administracji skarbowej, dostosowania wymiarów do faktycznych warunków oraz ich skomentowania przez MS. i judykaturę NTA. Trzeba było kilku lat, by

okazały się istotne wady. Potem przychodzi do skutku reforma szeregu danin przeważnie fragmentaryczna.

W konstrukcji samego s y s t e m u p o d a t k ó w nie nastąpiła dotąd (1933) żadna zasadnicza zmiana mimo, iż z biegiem lat okazało się, że w stosunku do rentowności gospodarstw ciężar podatków jest za wielki, a koło opodatkowanych za małe; że ciężary te utrudniają ponad miarę tworzenie kapitału obrotowego i są nieraz powodem ucieczki polskich kapitałów zagranicę, lub niechęci przyjścia zagranicznych do Polski. Do gruntownej reformy systemu nie były wyzyskane lata dobrej konjunktury (1926 — 1929), ale zasadnicza reforma nie została też przeprowadzoną i później.

Z nowych p o d a t k ó w wprowadzony został podatek od nieruchomości (1924, Grabski), podatek od lokali (1926, Klarner), zreformowano podatek przemysłowy i dochodowy (1925, Grabski), od kapitałów i rent (1930, Matuszewski), a z powodu spadku złotego wprowadzono 10% dodatek do podatków (1926, Klarner). Z podatków nadzwyczajnych ściągany jest w okresie 1924 — 1930 uchwalony jeszcze poprzednio podatek majątkowy (1923, Linde). Dalszych reform dokonano już w latach ostrego przesilenia gospodarczego, przy polityce deflacyjnej, wzmagającej automatycznie ciężar podatkowy, w celu doraźnego zyskania środków i utrzymania równowagi budżetowej. W szczególności przeprowadzone zostały podwyżki w podatku dochodowym (tantjemy, kumulacja, dodatek kryzysowy, podatek od rejentów etc. i 10% do podatku od uposażeń), w podatku od nieruchomości i od lokali, reforma podatku przemysłowego oraz wprowadzono też nowy podatek drogowy i osobno opodatkowanie na cele walki z bezrobociem.

O p ł a t y stemplowe zostały zunifikowane i skodyfikowane (1926, Klarner), a potem zreformowane (1932, Zawadzki), tak samo opłaty sądowe (1932, Jan Piłsudski i drugi raz 1932 Zawadzki).

Uległ zmianie podatek od spadków i darowizn. Nie zmieniono zasadniczej konstrukcji opłat administracyjnych.

W zakresie a k c y z i m o n o p o l ó w przynosi ten okres działalność bardzo ożywioną z tym rezultatem, że Polska staje się państwem, w którem monopole fiskalne tak co do ilości jak przedewszystkiem co do wydajności grają pierwszorzędną rolę.

Wprowadzenie monopolu spirytusowego z nowem uregulowaniem akcyzy od drożdży i kwasu octowego oraz patentów akcyzowych (1924, Grabski z reformą 1932, Piłsudski), wprowadzenie monopolu zapałczanego i akcyzy od zapalniczek (1925, Grabski z reformą 1931, Matuszewski), rozciągnięcie monopolu solnego na całe Państwo (1925, Grabski z nową organizacją 1932, Piłsudski), nowa organizacja monopolu tytoniowego (1932, Piłsudski) i nadto zunifikowanie akcyzy od piwa i wina (1924, 1925, Grabski z reformą 1931, Piłsudski), zunifikowanie akcyzy od kart do gry i wprowadzenie akcyzy od energji elektrycznej (1932, Piłsudski), zunifikowanie akcyzy od cukru i sztucznych środków słodzących (1927, Czechowicz), wreszcie wprowadze-

BU W
BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA UNIWERSYTET W BIAŁYMSTOKU

nie jednolitej ustawy karnej skarbowej (1926, Klarner i jej nowelizacja, 1932, Piłsudski). Dalsze reformy i podwyżki stawek dokonane zostały podobnie, jak przy podatkach, już w okresie przesilenia gospodarczego.

W dziedzinie c e l n i c t w a zalegalizowano w związku z reformą walutową dawniejsze rozporządzenia, stworzono pewne podstawy prawne dla tego działu (1924, Grabski). Podobnie jak w poprzednim okresie i w tym pozwalają pełnomocnictwa ustawowe Ministrowi Skarbu bez ograniczenia przystosowywać taryfę do potrzeb życia gospodarczego, nadto używać zwrotu ceł i ulg jako doniosłego instrumentu polityki handlowej.

Taryfę, stworzoną w związku z reformą walutową (1924, Grabski), zastąpiono kompletnie nową (1932, Zawadzki). Ulepszono ochronę celną przez Korpus ochrony pogranicza (1924, Grabski), w dalszym ciągu rozbudowaną przez wprowadzenie Straży granicznej (1929, Matuszewski), nadto skodyfikowano szereg formalnych przepisów (1930, Matuszewski).

W dziedzinie finansów k o m u n a l n y c h okres ten przynosi przepisy o budżetowaniu i rachunkowości tychże (1924, Grabski), a zresztą nie ulegają zmianie przepisy podatkowe i przepisy, normujące stosunek finansów komunalnych do państwowych.

14. P r z e d s i ę b i o r s t w a p a ń s t w o w e odbywają w tym okresie ewolucję z budżetowego wyodrębnienia do skomercjalizowania. Ułatwia to przejście ogólna ustawa ramowa (1927, Czechowicz). Ilość przedsiębiorstw skomercjalizowanych rośnie. Zagarniają one coraz to szerszy zakres swojej dziedziny przemysłowej, handlowej lub kredytowej, robiąc poważną konkurencję przedsiębiorstwom prywatnym. W rezultacie wartość ich wynosi duży procent majątku narodowego, a ich istnienie i działalność nadają jedną z cech kierunkowi polityki gospodarczej, zwanemu etatyzmem. Mimo łożenia dużej uwagi, pracy, starań i kapitałów w te przedsiębiorstwa, są one często deficytowe, a wpływy, jakie dają nie pozostają w żadnym stosunku do ich wartości i włożonego kapitału.

I innych niewłaściwości są one przyczyną: zaciągają one niekorzystne, z koncesjami dla wierzycieli połączone, p o ż y c z k i, lub rozbudowują się pieniędzmi, idącemi z podatków, lub z dochodu eksploatacyjnego, unikają kontroli i korzystają, jako instytucje państwowe, z rozmaitych przywilejów, a w końcu są niedobrym wzorem dla samorządów i innych korporacyj prawa publicznego.

E t a t y z m e m, interwencjonizmem, kierunkiem etatystycznym nazywa publicystyka również kierunek polityki gospodarczej, który nietylko jest zwolennikiem przedsiębiorstw państwowych, lecz również decydującego wpływu Państwa na gospodarkę prywatną, a więc kierunku wprost przeciwnego liberalizmowi indywidualistycznemu. Rządy przedmajowe w Polsce nie przyznawały się do kierunku etatystycznego, mimo to ich polityka gospodarcza często miała cechy tego kierunku (reglementacja dewiz, inne zarządzenia walutowe, ochrona celna, reglementacja wywozu drzewa i t. d.). Rządy pomajowe mają wśród siebie zdecydowanych zwolenników etatyzmu (obok przeciwników tego kierunku); do etatystycznego kierunku należy też zaliczyć zarządzenia, zmierzające do zwiększenia aktywności w dziedzinie prywatnej produkcji, handlu i budownictwa za pomocą kredytów w bankach państwowych, pionierskie wiercenia, pionierski, standaryzowany, dumpingowy eksport przy pomocy zwrotu ceł, uwolnienia od podatku obrotowego, ulgowych taryf kolejowych, kredytu, wpływania na kartelizację pewnych przemysłów oraz na ceny zboża, cukru, nafty, węgla, drożdży i produktów przemysłu skartelizowanego, na wysokość oprocentowania wypuszczonych listów zastawnych i obligacyj, na wysokość oprocentowania i czasokresów umorzenia zaciągniętych pożyczek hipotecznych. Niektóre zarządzenia idą znacznie dalej i mają nawet pozory zarządzeń planowej, kolektywistycznej gospodarki (ustawa 18.3.1932 DURP: 30:306 o regulowaniu stosunków w przemyśle naftowym, ust. z 6.4.1932 DURP: 29:294 o regulowaniu obrotu węglem).

15. Następujący ministrowie sprawowali rządy w tym okresie: Władysław Grabski 1923/25, Jerzy Zdziechowski 1925/26, Czesław Klarner 1926, Gabrjel Czechowicz 1926/29, Ignacy Matuszewski 1929/31, Jan Piłsudski 1931/32, Władysław Zawadzki od r. 1932.

II. Przepisy prawa skarbowego.

Źródła: Rosyjski Swod Zakonow, wydanie z r. 1903 z uzupełnieniem z r. 1912, tom V (skarbowość) w tłumaczeniu, dokonanem w r. 1917 i 1918 z inicjatywy Rady Stanu Królestwa Polskiego, obejmuje w 3 zeszytach zbiory ustaw o akcyzach, o opłatach i ustawę o podatkach bezpośrednich bez przepisów jednak, które obowiązywały w dzisiejszych Województwach Wschodnich. Dziennik Praw Królestwa Polskiego od r. 1816 do r. 1871 (tom 1 — 71). Rozporządzenia niemieckich władz okupacyjnych, ogłaszane w Dzienniku rozporządzeń dla Jenerał-Gubernatorstwa Warszawskiego; zawarte w nich przepisy skarbowe ogłosił w dwóch zeszytach Dr. W. C. (Celichowski) w r. 1918. — Rozporządzenia austrjacko-węgierskich wojskowych władz okupacyjnych, ogłaszane w Dzienniku rozporządzeń c. i k. Zarządu Wojskowego w Polsce. — Dzienniki urzędowe Komisarza Generalnego i Zarządu cywilnego Ziem Wschodnich, Komisarza Ziem Wołynia i frontu Podolskiego, Zarządu Terenów przyfrontowych i etapowych, Tymczasowej Komisji Rządzącej Litwy Środkowej.

Austrjacki Dziennik Ustaw Państwowych, Galicyjski Dziennik Ustaw Krajowych, Śląski Dziennik Ustaw Krajowych, Dzienniki urzędowe Polskiej Komisji Likwidacyjnej w Krakowie, Tymczasowego Komitetu Rządzącego i Komisji Rządzącej we Lwowie, Generalnego Delegata Rządu dla Galicji, Rady Narodowej Cieszyńskiej, Międzynarodowej Komisji Plebiscytowej w Cieszynie, Tymczasowej Komisji Rządzącej Śląska Cieszyńskiego.

Niemiecki Reichsgesetzblatt i Gesetzsammlung für die Preussischen Staaten, Tygodnik Urzędowy Naczelnej Rady Ludowej w Poznaniu, Dziennik Urzędowy Ministerstwa b. dzielnicy pruskiej, Dziennik Urzędowy Rządzącej i Plebiscytowej Komisji Międzysojuszniczej Górnego Śląska (Journal Officiel de Haute Silésie). — Konwencja Genewska z 15.5.1922 DURP: 44:371 (podział Górnego Śląska).

Dziennik Praw Królestwa Polskiego od 1.2.1918 (Nr. 1—22), zamieniony od 31.12.1918 na Dziennik Praw Państwa Polskiego (Nr. 23—65), a od 16.8.1919 na Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (Nr. 66 z r. 1919 i nast.). — Monitor Polski od 6.2.1918. — Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu od 31.1.1919. — Dziennik Ustaw Śląskich od 19.6.1922 — Gazeta Urzędowa Województwa Śląskiego od 1.7.1922.

Konstytucja art. 3, 6—10, 49 i 92 oraz 4, 25 i 44, w brzmieniu ust. z 2.8.1926 DURP: 78:442 (zmiany i uzupełnienia Konstytucji). — Ust. z 1.8.1919 DPPP: 64:385 (organizacja zarządu b. dzielnicy pruskiej).

Literatura: Cybichowski, Pełnomocnictwa Skarbowe. Gaz. Adm. i Pol. P. 1924.—Tenże, Polskie Prawo Państwowe II. 1927.—Ehrlich, Prawo narodów 1926, § 213 i 214 (sukcesja państw). — Starzyński Stan., Współczesny ustrój prawno-polityczny Polski. 1928. Ustawodawstwo. — Bielak, Przegląd Polityczny 1924: 7, Cz. Sk. 1917: 6, tenże, Skarbowość polska na Śląsku 1929. — Dąbrowski, Autonomja Województwa Śląskiego, 1924. — Janicki, Śląsk na łonie Macierzy 1929.—Dworzański, Uwagi o ustroju Województwa Śląskiego. — Bukowiecki w OPA II: 4:238.

1. Przepisy obowiązujące w chwili wybuchu wojny światowej. 2. Przepisy obowiązujące w czasie wojny. 3. Przepisy Polskie od powstania Państwa do wydania Konstytucji z 1921 r. 4. Unifikacja. 5. Ustawy po wydaniu Konstytucji. 6. Umowy międzynarodowe. 7. Rozporządzenia Prezydenta. 8. Rozporządzenia Rady Obrony Państwa. 9. Rozporządzenia Rady Ministrów. 10. Rozporządzenia Ministra Skarbu. 11. Ustawy Sejmu Śląskiego. 12. Uchwały samorządów.

1. W chwili wybuchu wojny światowej, w r. 1914, obowiązywały na obszarach, wchodzących obecnie w skład Państwa Polskiego, trzy odrębne, wśród różnych politycznych i gospodarczych warunków, w ciągu zgórą stu lat stworzone systemy skarbowe. Jeden rosyjski z pewnemi odrębnościami na obszarze dziesięciu gubernij dawnego Królestwa Polskiego, drugi austrjacki (z węgierskiem natomiast ustawodawstwem na Spiszu i Orawie), trzeci prusko-niemiecki w byłym zaborze pruskim. Skarbowość związków komunalnych wykazywała dalsze na tych obszarach odrębności, w Galicji z jednej a w Księstwie Cieszyńskiem z drugiej strony, jak niemniej w prowincji Poznańskiej w porównaniu z Zachodnio-pruską, Wschodnio-pruską i Śląską. Wybuch wojny nie zamknął źródeł tego prawa, i owszem, zwłaszcza w b. zaborze pruskim, były one w dalszym ciągu, a nawet bardziej niż w czasie pokoju czynne. To prawodawstwo obowiązywało nadal z chwilą wskrzeszenia Polski na podstawie wyraźnie w poszczególnych dziedzinach objawionej lub domniemanej woli Polski, jako nowego suwerena.

Przepisy państw zaborczych decydują, jeżeli normami polskiemi nie zostało rozstrzygnięte zagadnienie, a przepisy państw zaborczych nie zostały przepisami polskiemi formalnie uchylone. Nie potrzeba wyraźnego uznania przez polską władzę ustawodawczą norm państw zaborczych. (Tak NTA. Zb. 1044, 1118, przeciwnie a nietrafnie Zb. 1318).

Niemieckie i pruskie ustawy i rozporządzenia, obowiązujące w dniu 1.1.1919 w województwach poznańskiem i pomorskiem, pozostają nadal w mocy, o ile nie zostały zmienione późniejszemi przepisami (NTA. Zb. 1318. Ust. z 1.8.1919 DPPP: 64:385, Rozp. Ministerstwa b. Dzielnicy pruskiej z 18.2.1920 l. 7 Dz. Urz. tego Min.). Tak samo obowiązuje niemiecka ustawa celna z 1.7.1869, str. 317 Dz. ust. związk. (NTA. Zb. 1044). Na Górnym Śląsku pozostają w mocy niemieckie i pruskie ustawy i rozporządzenia, ogłoszone do 30.4.1920. (Rozp. Rządzącej i Plebiscytowej Komisji Międzysojuszniczej z 14.5.1920. Journal Officiel de Haute Silésie, Nr. 3). W szczególności obowiązuje niemiecka Reichsabgeordnung z 13.12.1919 RGB, str. 1932; NTA z 15.2.1932. Rej. 3405/29

i OPA II: 128. Ten stan prawny nie uległ zmianie aż do 16.6.1922, t. j. do chwili objęcia suwerenności przez Polskę. Austrjacka ustawa z 19.3.1876 DPP: 28 o terminach do środków prawnych w administracji skarbowej obowiązuje nadal, o ile niema zmian w polskich ustawach (NTA. Zb. 1044). Węgierskie przepisy na Spiszu i Orawie, obowiązujące w dniu przyłączenia do Polski (decyzja Rady Ambasadorów z 28.7.1920) obowiązują nadal, chyba, że RM. upoważniona do tego wprowadziła zmiany swemi rozporządzeniami (ust. z 26.10.1921 DURP: 89: 657, NTA. Zb. 2869).

2. W czasie wojny wzmagał istniejącą już na ziemiach Polski różnolitość prawodawstwa fakt, że poszczególne obszary ulegały chwilowej okupacji to wojsk rosyjskich, to niemieckich, to austrjacko - węgierskich, w czasie zaś tej okupacji wydawały władze okupantów cały szereg przepisów. Przepisy te, wprowadzone w życie siłą wojskową, obowiązywały ludność; pozostawały zaś nadal w mocy, podobnie jak przepisy, pod 1. wspomniane, z woli nowego na tych obszarach suwerena, t. j. Państwa Polskiego. Wyraźnie stwierdziła to Polska w dziedzinie skarbowości dwoma rozporządzeniami Kierownika Ministerstwa Skarbu z 12.11.1918 DU: 1 dla obszaru b. Jenerał - Gubernatorstw okupacyjnych w Warszawie i Lublinie.

Czasami przepisy okupacyjne same zawierały postanowienie, że obowiązują tylko na czas okupacji (Rozp. b. Generał-Gubernatora Warszawskiego z 11.8.1917 Dz. Rozp. poz. 360, NTA. Zb. 1131. Ustawa niemiecka z 26.7.1918. RGBl. str. 951 p. o ucieczce przed podatkami).

W czasie okupacji b. Królestwa Polskiego wyszło również kilka dekretów Rady Regencyjnej, ogłoszonych w Dzienniku Praw Królestwa Polskiego z r. 1918, których ważność i obowiązywanie nie były dotąd kwestjonowane.

3. Po powstaniu Państwa Polskiego, aż do chwili wejścia w życie Konstytucji z 17.3.1921 wydawali przepisy w dziedzinie skarbowości dla całego Państwa do 8.2.1919 Naczelnik Państwa w formie dekretów, a po tym czasie Sejm Ustawodawczy w formie ustaw.

W momencie powstania Państwa Polskiego objęły władzę wykonawczą, i ustawodawczą w b. dzielnicy austrjackiej i pruskiej dzielnicowe komitety (p. NTA. 108 A. i 117 A.). To samo miało miejsce w województwach wschodnich w miarę obejmowania tych ziem przez polskie wojska. Odrębne stosunki istniały w tym względzie na górnośląskim obszarze plebiscytowym. Władze te, przeważnie przy nieustalonej ściśle kompetencji rzeczowej i terytorjalnej, wydawały przepisy w dziedzinie skarbowej dla swoich obszarów i ogłaszały je w swoich dziennikach (p. Źródła). Były niemi: Polska Komisja Likwidacyjna w Krakowie, Tymczasowy Komitet Rządzący, potem Komisja Rządząca we Lwowie, Rada Narodowa Cieszyńska, Tymczasowa Komisja Rządząca na Śląsku Cieszyńskim, Międzynarodowa Komisja Plebiscytowa w Cieszynie, Naczelna Rada Ludowa, potem Ministerstwo byłej

Dzielnicy Pruskiej w Poznaniu, Rządząca i Plebiscytowa Komisja Międzysojusznicza w Opolu, Cywilny Zarząd Ziem Wschodnich, Zarząd Terenów przyfrontowych i etapowych, Zarząd Ziem Wołynia i frontu Podolskiego, Komisja Rządząca Litwy Środkowej. Niektóre z tych przepisów dzielnicowych dotąd obowiązują, np. R. Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich o ściąganiu podatków i opłat skarbowych (oraz samorządowych) z 16.3.1920 Dz. Urzęd.22.

4. Proces unifikacji przepisów skarbowych, pochodzących z różnych źródeł, przybrał w Polsce bieg bardzo szybki. Unifikacja następowała z reguły drogą nowych ustaw, regulujących daną instytucję prawną jednolicie dla całego obszaru Państwa, wyjątkowo drogą rozciągnięcia przepisów, obowiązujących w jednym obszarze, na inny obszar. Unifikacja ta nie spowodowała w praktyce licznych kolizyj i tarć; jest ona obecnie niemal ukończona z wyjątkiem dziedziny podatku gruntowego i spadkowego, opłat intabulacyjnych oraz kilku dziedzin skarbowości związków komunalnych i województwa śląskiego.

5. Konstytucja z 17.3.1921 (art. 2, 3, 35) nadaje Sejmowi i Senatowi uprawnienia ustawodawcze. Te dwa ciała uchwalają normy prawne w formie i z mocą ustawy. Do ustaw, zawierających przepisy z dziedziny skarbowości należy przedewszystkiem sama Konstytucja.

Konstytucja zawiera postanowienia o rocznym budżecie (art. 4) i zamknięciu rachunkowem (art. 7), o zaciąganiu przez Państwo pożyczek, o aljenacji majątku nieruchomego, o potrzebie ustawy do nałożenia danin publicznych w jakiejkolwiek formie, do przyjęcia gwarancji oraz do ustalenia systemu monetarnego (art. 6), o sposobie corocznego uchwalania budżetu (art. 25), o prawie Prezydenta do wydawania dekretów z mocą ustawy (art. 44), o potrzebie zgody Sejmu do ratyfikacji międzynarodowych umów handlowych i celnych (art. 49), wreszcie o obowiązku obywateli ponoszenia ciężarów i świadczeń publicznych, ustanowionych na podstawie ustaw (art. 92). Te przepisy obowiązują też na Górnym Śląsku (ust. z 16.6.1922 DURP: 46:388).

Do naszej dziedziny należą też ustawy z 3.6.1921 DURP:51:314 o Najwyższej Izbie Kontroli Państwa, z 17.12.1921 DURP: 103:741 o naprawie skarbu, ustawa z 25.9.1922 DURP: 89:805 o parlamentarnej kontroli długów państwowych, ustawy skarbowe o prowizorjach budżetowych od r. 1923 i o budżetach od r. 1924, regulujące poszczególne kwestje prawa budżetowego i ustawy o pełnomocnictwach dla Prezydenta.

Obok tych ustaw z zakresu prawa konstytucyjnego zawarte są przepisy z dziedziny skarbowości, w szeregu ustaw, należących do zakresu administracji i sądownictwa. Przepisy, z których wynikają prawa i obowiązki obywateli muszą być wydane drogą ustawy (art. 3),

a wyjątkowo tylko mogą być wydane drogą rozporządzenia Prezydenta R.P.

6. Narówni z ustawami są źródłem prawa skarbowego również umowy międzynarodowe, w szczególności umowy podatkowe, celne, handlowe, umowy stale obciążające Skarb Państwa, także umowy, nakładające obowiązki na obywateli, pośrednio także umowy, powodujące zmianę granic Państwa. Umowy te zawierane są albo z poszczególnemi państwami albo z szeregiem państw, przystępujących do konwencji. Normują one zagadnienia z dziedziny opodatkowania obywateli państwa zawierającego umowę na obszarze drugiego państwa, podpisanego pod umową, obciążenie cłem towarów z takiego państwa pochodzących, unikania dwukrotnego opodatkowania, zwalczania przemytnictwa, obrotu opjum, ułatwień w ruchu granicznym, pomocy prawnej w dziedzinie administracji skarbowej, dalej zagadnienia z dziedziny własności zakładów lub budynków skarbowych, z dziedziny likwidacji przedwojennych stosunków publiczno- i prywatno-prawnych z państwami zaborczemi i t. d.

Zatwierdzanie przez Sejm umów międzynarodowych, wymagane art. 49 ustęp 2 Konst., następuje w formie ustawy, zatem z udziałem Senatu. Ustawa taka wyraża zgodę Sejmu na ratyfikację tych umów. Potem Prezydent R. P. umowy te ratyfikuje i ogłasza w DURP. Takiej ustawy nie może zastąpić RPRP. w czasie, gdy Sejm jest rozwiązany (art. 44 ustęp 5 Konst.). Tembardziej nielegalne jest wprowadzenie w życie traktatów lub ich poszczególnych postanowień bez ratyfikacji Sejmu na podstawie uchwały RM. (p. brzmienie i intencja art. 49 ust. 2 i ust. 5 Konst.). Nastąpiło to z poszczególnemi postanowieniami zawartych w r. 1929 i 1930 traktatów z Francją, z Jugosławją (DU. 1930:34), z Rumunją (DU. 1930:23 i 1931:25). z Grecją (DU. 1930:35), z Węgrami (DU. 1931:4). Traktaty te zostały dopiero potem zatwierdzone przez Sejm w r. 1931. Wyjątkowe prawa Prezydenta R. P. w sprawie umów międzynarodowych zawiera art. 124 ustawy o podatku przemysłowym.

7. Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z mocą ustawy zawierają również przepisy prawa skarbowego. Rozporządzenia takie wydaje Prezydent w razie nagłej konieczności w czasie od chwili rozwiązania Sejmu i Senatu do ponownego zebrania się Sejmu. Zakres tych rozporządzeń wydawanych na zasadzie art. 44, ust. 5 Konstytucji w brzmieniu noweli konstytucyjnej z 2.8.1926, jest w dziedzinie skarbowości ograniczony. Nie mogą bowiem dotyczyć spraw przewidzianych art. 4 Konstytucji (corocznie ustalanego budżetu), art. 6 (zaciągnięcia pożyczek, aljenacji majątku nieruchomego, nałożenia podatków, opłat, ustanawiania ceł i monopolów, ustalenia systemu monetarnego i przyjęcia gwarancji), art. 8 (parlamentarnej kontroli długów), art. 49 ustęp 2 (umów handlowych, celnych, obciążających Skarb lub powodujących zmianę granicy). Rozporządzenia te,

wydawane na wniosek Rady Ministrów muszą być podpisane przez wszystkich Ministrów i ogłoszone w DURP.

Tracą moc obowiązującą, jeżeli nie zostaną złożone Sejmowi w 14 dni po najbliższem posiedzeniu. Również tracą swoją moc, jeżeli po złożeniu ich, zostaną przez Sejm zwykłą uchwałą uchylone. Niezłożenie Sejmowi ma być ogłaszane w DURP w formie oświadczenia Prezesa Rady Ministrów (RPRP z 23.12.1927 DURP 1928: 3:18). Tak samo winno być ogłaszane uchylenie takiego rozporządzenia przez Sejm, w ciągu trzech dni od powzięcia (ust. z 12.2.1930 DURP: 13:89). Ważność ich może przez sądy być poddaną badaniu w toku instancji (NTA, Zb. 28 A, SN, plenarne orzeczenie z 18.2.1928, Nr. 3 z 1928).

Poza wspomnianym wyżej czasokresem i bez wspomnianych ograniczeń, może Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej zawierać przepisy ogólnie obowiązujące, gdy osobna ustawa udzieli w tym względzie pełnomocnictw Prezydentowi (art. 44, ustęp 6 Konst. w brzmieniu noweli konstytucyjnej z dn. 2.8.1926). Co do ich mocy obowiązującej p. poprzedni ustęp.

Pełnomocnictwa, czasowo ograniczone, udzielone zostały Prezydentowi ustawami z 11.1.1924, z 31.7.1924 za rządów Wł. Grabskiego (p. niżej), ust. 2.8.1926 za rządu K. Bartla, a ust. z 17.3.1932 i z 25.3. 1933 za rządu A. Prystora. Zakres tych pełnomocnictw był różny.

Przed nowelą konstytucyjną z 2.8.1926 Konstytucja nie przewidywała wcale rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej z mocą ustawy, lecz jedynie rozporządzenia wykonawcze, oparte na art. 3 ust. 5 i na art. 44 ust. 2 Konstytucji. Mimo to jednak Sejm i Senat na podstawie tych artykułów Konstytucji uchwaliły za rządów Władysława Grabskiego dwukrotnie, ustawami z 11.1. i 31.7.1924, czasowo ograniczone, ale rzeczowo bardzo rozległe, zwłaszcza w dziedzinie finansowej, upoważnienia dla Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania — z kontrasygnaturą wszystkich ministrów — rozporządzeń, zmieniających dotychczasowe ustawy, w sprawach, wyczerpująco temi rozporządzeniami wyliczonych. Pierwsza z tych ustaw udzielała pełnomocnictw do końca czerwca 1924, druga — do końca grudnia 1924. Zakres rzeczowy każdej z tych ustaw był różny: np. pierwsza obejmowała upoważnienia do podwyższenia podatków, ustalenia systemu monetarnego, stworzenia banku emisyjnego i t. d., druga natomiast upoważnienia do reorganizacji gospodarki samorządów, do zmiany prawa bankowego i t.d. Ustawy te, odmiennie od pełnomocnictw pomajowych, miały nietylko charakter upoważnień dla Prezydenta, ale zarazem także poleceń; wydane na ich podstawie rozporządzenia nie potrzebowały być przedkładane Sejmowi.

Pełnomocnictwa ust. z r. 1926, udzielone na czas od 2.8.1926 do marca 1928, były bardzo obszerne, obejmowały także zaciąganie pożyczek państwowych i ustalenie systemu monetarnego (z wyjątkiem zwiększenia obiegu biletów skarbowych i bilonu), oraz zbycie, obciążanie i zamianę objektów nieruchomości państwowych poniżej 100.000 zł. wartości; zostały też intensywnie wyzyskane, gdyż wydano na ich podstawie 477 rozporzą-

dzeń. Kompetencja do ich wydawania była interpretowana raczej rozszerzająco, niż ścieśniająco.

Jeszcze obszerniejszy zakres mają pełnomocnictwa, udzielone ust. z 17.3.1932 DURP: 22:165. Czasowo sięgały one do sesji zwyczajnej Sejmu w jesieni 1932 (wydanych zostało do tego okresu 106 RPRP), a w dziedzinie organizacji administracji publicznej trwają jeszcze do końca r. 1934. Wyłączone były z nich: zaciąganie pożyczek państwowych, nakładanie nowych i podwyższanie dawnych podatków (nie opłat), ustanawianie nowych monopolów, zbycie i zamiana (nie obciążanie) objektów nieruchomości państwowych powyżej 100.000 zł., zmiany statutu Banku Polskiego i zmiany RPRP z 13.10.1927 DURP: 88:790 o stabilizacji złotego. Ust. z 25.3.1933 DURP: 29:249 udzielono Prezydentowi, na czas najbliższej sesji zwyczajnej Sejmu, nieograniczonego upoważnienia do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy. Obejmuje ono cały zakres ustawodawstwa państwowego z wyjątkiem zmiany Konstytucji.

8. Rozporządzenia Rady Obrony Państwa stworzonej ust. 1.7.1920 DURP: 53:327, wydane na jej podstawie, zawierają (nie zniesione z ukończeniem wojny, p. NTA 3 A, 146 A) przepisy, również dla dziedziny skarbowej istotne.

P. np. rozporządzenie tej Rady z 20.7.1920 DURP: 64:426 o ochronie granic i wydalaniu z pasa nadgranicznego, utrzymane w mocy RPRP z 23.12.1927 DURP: 117:996.

9. Rozporządzenie Rady Ministrów lub jej Prezesa zawierają również przepisy prawa skarbowego, mianowicie wtedy, gdy na ten organ ustawa lub wydane z mocą ustawy rozporządzenia Prezydenta przelały upoważnienie do wydawania zarządzeń i przepisów, z których wynikają prawa i obowiązki dla obywateli.

Pełnomocnictwa dla Rady Ministrów zawierają ust. z 10.5.1921 DURP: 41:248 o rozciągnięciu przepisów akcyzowych na inne dzielnice, ust. z 23.5.1924 DURP: 61:609 art. 90, upoważniający RM. do wydania przepisów o podatku wojskowym, RPRP z 22.3.1928 DURP: 36:342, upoważniające RM. do obniżania kar za zwłokę przy pewnych należnościach administracyjnych, ust. z 10.3.1932 DURP: 32:328 o przejęciu egzekucji administracyjnej i ust. z tej samej daty DURP: 32:330 o ustanawianiu wolnych obszarów celnych.

Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 31.3. 1933 DURP: 22:176 zawiera przepisy wykonawcze do ustawy z 16.3.1933 DURP: 22:173 o funduszu pracy i świadczeniach oraz daninach na rzecz tego funduszu.

10. Rozporządzenia Ministra Skarbu są wydawane z wyraźnego upoważnienia ustawy i celem jej wykonania. Powinny zawierać powołanie się na ustawę i być ogłoszone w DURP. Przez to ogłoszenie stają się normą, wiążącą nietylko obywateli, ale i władze. Nie mogą one być niezgodne z ustawami, na których się opierają, ani nie mogą zmieniać innych ustaw. Jeżeli idą praeter legem, to przy interpretacji rozstrzyga brzmienie ustawy i zamiar ustawodawcy. Niektóre rozporządzenia mają moc ustawy, o ile zostały wydane na podstawie osobnej delegacji i ściśle w jej granicach ,podobnie jak powołane wyżej Rozporządzenia Rady Ministrów lub jej Prezesa.

Taką delegację dla Ministra Skarbu do wydawania przepisów zawierają m. i.: ust. z 31.7.1919 DPPP: 65:391 do organizacji kasowości i rachunkowości; ust. z 31.7.1924 DURP: 80:777 do regulowania stosunków celnych; art. 25 RPRP o rozbudowie miast z 22.4.1927 DURP: 42:372 do wydania szczegółowych przepisów o opodatkowaniu placów budowlanych; ust. z 12.2.1931 DURP: 16:82 do oznaczania w granicach tej ustawy tych podatków, od których pobiera się nadzwyczajny 10% dodatek; ust. z 19.12. 1931 DURP: 112:881 do wydawania przepisów o zryczałtowaniu i scalaniu podatków od obrotu oraz do określania zasad uproszczonej księgowości; ust. z 18.3.1932 DURP: 25:226 o stosowaniu wyjątkowych zasad bilansowania. W końcu przepisy o monopolach skarbowych upoważniają MS do określania ceny wytworów monopolowych; ust. z 10.3.1932 DURP: 33:341 do udzielania gwarancji imieniem Skarbu.

O ile z rozporządzeń Ministra nie wynikają prawa i obowiązki obywateli, wówczas nie muszą opierać się na upoważnieniu specjalnej ustawy i zawierają tylko wewnętrzne, techniczne instrukcje dla władz, często nawet nie wymagające ogłoszenia w Dzienniku ustaw (RPRP z 23.12.1927 DURP: 3:18 o wydawaniu DURP).

11. Przepisy partykularnego prawa skarbowego mieszczą się w ustawach Sejmu Śląskiego, oraz rozporządzeniach śląskiej Rady Wojewódzkiej i Wojewody śląskiego.

W szczególności dotyczą te przepisy śląskiego budżetu i zamknięć rachunków, zaciągania śląskich pożyczek, aljenacji i zarządu majątku Skarbu śląskiego, przejmowania gwarancji przez Skarb śląski oraz organizacji władz i urzędów skarbowych (p. ust. konstytucyjną z 15.7.1920 DURP: 73:497 o statucie organizacyjnym województwa śląskiego, art. 4, 5, 23 i rozp. wojewody śląskiego z 10.7.1922 DUŚl. Nr. 6:22 w przedmiocie organizacji władz i urzędów skarbowych na obszarze województwa). Przepisy te ogłaszane są w Dzienniku Ustaw Śląskich z podpisem Marszałka Sejmu Śląskiego.

Z zakresu skarbowości obowiązują na Śląsku ustawy dawniejsze, austrjackie lub niemieckie, państwowe lub regjonalne, które obowiązywały do dnia przyłączenia do Polski, t. j. do 1.11.1918 na Śląsku Cieszyńskim, do 15.6.1922 na Śląsku Górnym, a które nie zostały zniesione lub zmienione późniejszemi ustawami polskiemi lub śląskiemi. Obowiązują również wszystkie ustawy polskie, wydawane dla całego obszaru Państwa, i wszystkie na nich oparte rozporządzenia ministerjalne, o ile wyraźnie nie zawierają klauzuli o wyłączeniu Śląska z pod mocy ich działania. Nie obowiązuje np. na Śląsku ustawa o rozbudowie miast z 29.4.1925 DURP: 51:346 obowiązują natomiast ustawy o podatku majątkowym, przemysłowym, dochodowym, o egzekucji, ustawa karna skarbowa i t. d. Wejście ich w życie na obszarze województwa nie wymaga ogłoszenia w Dzienniku Ustaw Śląskich, wystarcza ogłoszenie w DURP. (p. XIII).

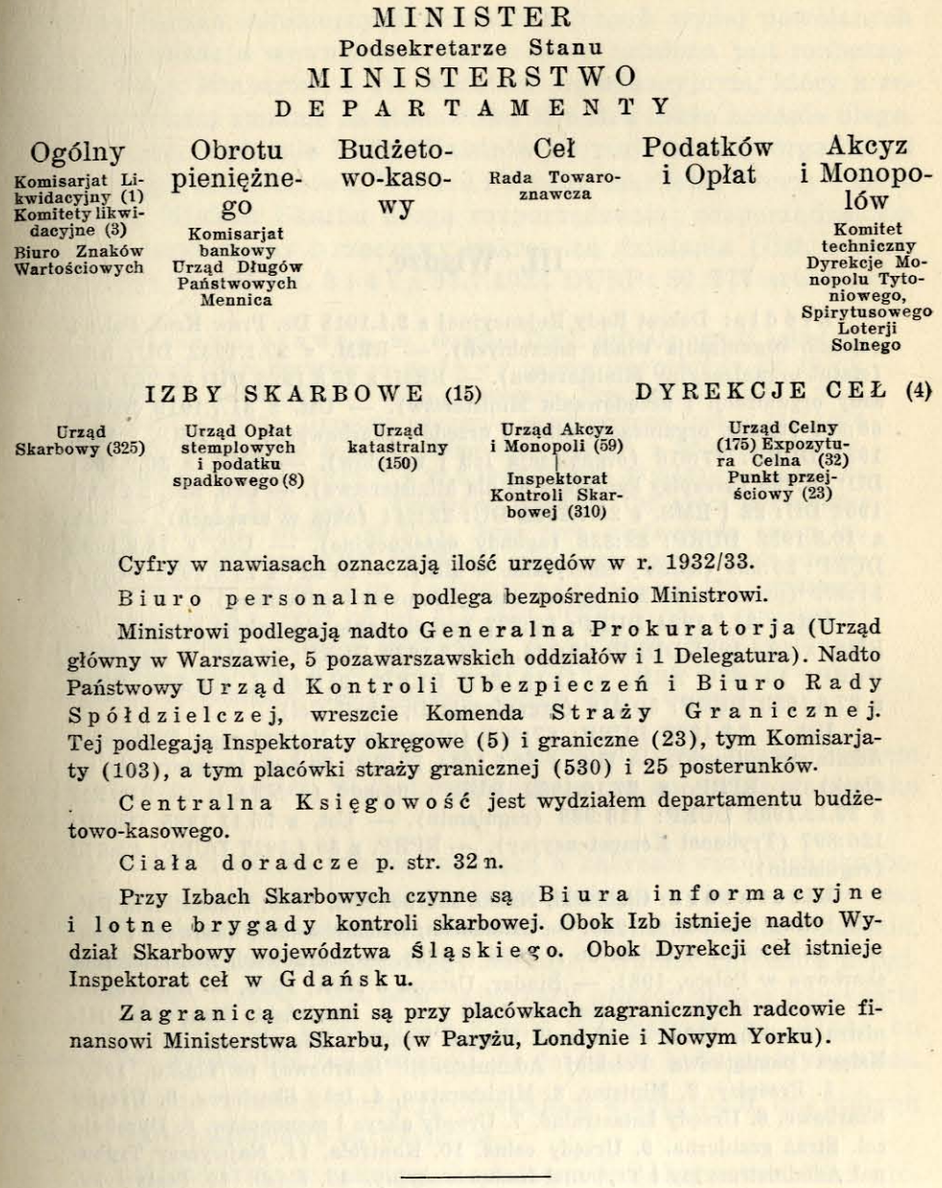
Ustanawianie autonomicznych podatków, opłat i dodatków do podatków leży w kompetencji Sejmu Śląskiego, ale w tej dziedzinie jego zakres dzia-

łania ma być określony dopiero przez uchwalenie dwóch jednobrzmiących ustaw, polskiej i śląskiej, przewidzianych w wyżej przytoczonej ustawie konstytucyjnej z 15.7.1920. Do tego czasu uprawnienia Sejmu Śląskiego dotyczą tylko unifikacji ustawodawstwa podatkowego, obowiązującego w obu częściach województwa, a odmiennego od reszty państwa oraz uchwalania ustaw o dodatkach do podatków bezpośrednich, które bez zgody MS. nie mogą przekraczać 100 procent.

Nie czekając na ogłoszenie powyższych dwóch ustaw (i, zdaniem niektórych znawców, bez podstawy prawnej), Sejm Śląski wydał ustawę o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych w województwie śląskiem (wzorowaną na analogicznej ustawie polskiej) z 14.4.1924 DUŚl. 1926:17:30.

12. Źródłem partykularnego prawa skarbowego są również uchwały właściwych organów samorządu powiatowego, miejskiego i gminnego w zakresie przyznanym im przez ustawy o samorządzie i pod kontrolą Ministerstw Skarbu i Spraw Wewnętrznych, lub delegowanych przez nie organów, na Śląsku pod kontrolą Śląskiej Rady Wojewódzkiej.

Tu będą należały ustawy sejmików wojewódzkich po ustaleniu ustawodawczego ich zakresu działania (ust. z 26.9.1922 DURP: 90:829, które to ustalenie może nastąpić tylko drogą ustawy państwowej, a nie drogą RPRP w czasie, gdy Sejm jest rozwiązany (art. 3 ust. 4 i art. 44 ust. 5 Konst. w brzmieniu noweli z 2.8.1926).

Cyfry w nawiasach oznaczają ilość urzędów w r. 1932/33.

Biuro personalne podlega bezpośrednio Ministrowi.

Ministrowi podlegają nadto Generalna Prokuratorja (Urząd główny w Warszawie, 5 pozawarszawskich oddziałów i 1 Delegatura). Nadto Państwowy Urząd Kontroli Ubezpieczeń i Biuro Rady Spółdzielczej, wreszcie Komenda Straży Granicznej. Tej podlegają Inspektoraty okręgowe (5) i graniczne (23), tym Komisarjaty (103), a tym placówki straży granicznej (530) i 25 posterunków.

Centralna Księgowość jest wydziałem departamentu budżetowo-kasowego.

Ciała doradcze p. str. 32 n.

Przy Izbach Skarbowych czynne są Biura informacyjne i lotne brygady kontroli skarbowej. Obok Izb istnieje nadto Wydział Skarbowy województwa Śląskiego. Obok Dyrekcji ceł istnieje Inspektorat ceł w Gdańsku.

Zagranicą czynni są przy placówkach zagranicznych radcowie finansowi Ministerstwa Skarbu, (w Paryżu, Londynie i Nowym Yorku).

III. Władze.

Źródła: Dekret Rady Rejencyjnej z 3.1.1918 Dz. Praw Król. Pol.: 1 (tymcz. organizacja władz naczelnych). — RRM. z 27.1.1932 DU: 5:83 (statut organizacyjny Ministerstwa). — RRM. z 25.8.1926 DU: 23:257 (zasady organizacji i urzędowania Ministerstw). — Ust. z 31.7.1919 DPPP: 65:391 (tymcz. organizacja władz i urzędów skarbowych). — RMS. z 13.8. 1931 DURP: 77:613 (organizacja Izb i urzędów). — RMS. z 30.9.1931 DU: 28:395 (przepisy kancelaryjne dla Ministerstwa). — Uch. RM. z 21.12. 1931 DU: 22 i RMS. z 28.7.1932 DU: 22:341 (akta w urzędach). — Ust. z 10.3.1932 DURP: 32:328 (agendy egzekucyjne). — Ust. z 18.3.1932 DURP: 25:239 (sprawy emerytalne w MS.). — RPRP. z 21.5.1932 DURP: 51:479 (przekazanie MS. spraw daniny lasowej i odbudowy).

Ust. z 31.7.1924 DURP: 80:777 (regulowanie stosunków celnych). — RMS. z 29.4.1921 DURP: 39:244, z 24.3.1923 DURP: 38:258, z 8.10.1923 DURP: 105:830 RRM. z 11.10.1922 DURP: 91:846 i 104:970 RRM. z 27.6.1930 DURP: 50:418 (organizacja Dyrekcji Ceł).

Ust. z 3.8.1922 DURP: 67:600 (utworzenie Najwyższego Trybunału Administracyjnego). — Ust. z 28.5.1924 DURP: 50:505 (rozszerzenie na Śląsk). — RPRP. z 27.10.1932 DURP: 94:806 (o NTA.). — RPr.RM z 23.12.1932 DURP: 118:968 (regulamin). — Ust. z 25.11.1925 DURP: 126:897 (Trybunał Kompetencyjny). — RPRP. z 30.4.1927 DURP: 42:373 (regulamin).

Literatura: Głąbiński, Nauka skarbowości, 1925, z dodatkiem Polskie Prawo Skarbowe, 1928. — Czauderna, Rachunkowość, kasowość i kontrola państwowa w Polsce do r. 1925 (1925). — Markowski, Administracja skarbowa w Polsce, 1931. — Binder, Ustawa o NTA, 1926. — Sprawozdanie Prezesa Prokuratorji Gen. za 1928 i n. — Dubieński, Stanowisko Ministra Skarbu, 1929. — Rocznik Urzędu Kontroli Ubezpieczeń, 1919 n. — Księga pamiątkowa Polskiej Administracji Skarbowej na Śląsku, 1929.

1. Przepisy. 2. Minister. 3. Ministerstwo. 4. Izby Skarbowe. 5. Urzędy Skarbowe. 6. Urzędy katastralne. 7. Urzędy akcyz i monopolów. 8. Dyrekcje ceł. Straż graniczna. 9. Urzędy celne. 10. Kontrola. 11. Najwyższy Trybunał Administracyjny i Trybunał Kompetencyjny. 12. Śląsk. 13. Statystyka.

Historja p. str. 9. Zestawienie władz p. str. 29.

1. Naczelne władze nie mają dotąd ustalonej w osobnej jednolitej ustawie organizacji prawnej, mimo zapowiedzi art. 63 Konstytucji i mimo przedłożonego Sejmowi jeszcze w r. 1920 projektu (druk nr. 1893). Z tego powodu dotychczas kompetencja Ministra i Ministerstwa Skarbu opiera się na dekrecie Rady Rejencyjnej z dnia 3.1. 1918 i na bardzo lakonicznych przepisach innych wyżej powołanych ustaw. Organizacja wewnętrzna Ministerstwa ustalona jest rozporządzeniem Rady Ministrów, t. zw. statutem organizacyjnym, który z reguły przy każdej zmianie na stanowisku Ministra także zmianie ulega. Również rozporządzenie Rady Ministrów normuje zasady organizacji i urzędowania Ministerstwa. Władze i urzędy skarbowe tworzy i znosi w zasadzie Minister Skarbu drogą rozporządzenia; rozporządzeniem też ustala terytorjalny i rzeczowy zakres ich działania (Ust. z 31.7. 1919 DPPP: 65:391 art. 3 i 4 i z 31.7.1924 DURP: 80:777 art. 4).

Podstawą prawną, na zasadzie której działają urzędy katastralne i Dyrekcja Ceł w Poznaniu są ustawy państw zaborczych (p. str. 39 n.). Na podstawie ustaw polskich działa: Generalna Prokuratorja (ust. z 31.7. 1919 DPPP: 65:390), Dyrekcja monopolu spirytusowego (ust. z 31.7.1924 DURP: 78:756), Urząd kontroli ubezpieczeń (RPRP. z 26.1.1928 DURP: 9:64), Straż graniczna (RPRP. z 22.3.1928 DURP: 37:349); na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów: Dyrekcje Ceł prócz poznańskiej (ust. z 31.7.1924 DURP: 80:777). Przy tych władzach do zmian lub zniesienia nie wystarcza RMS. Istnienie i organizacja innych władz administracji skarbowej opiera się na rozporządzeniach MS., wydanych z powołaniem się z reguły na ust. 31.7.1919 DPPP: 65:391 o tymczasowej organizacji władz i urzędów skarbowych. Kompetencja Ministra Skarbu w sprawie tworzenia komisji podatkowych przewidziana jest ustawami o podatkach: przemysłowym, dochodowym i majątkowym.

2. Minister Skarbu jest odpowiedzialny przed Sejmem jak każdy inny minister. W Radzie Ministrów ma specjalne stanowisko (p. str. 51):

1) Jest on naczelną władzą rządzącą w zakresie wszelkich skarbowych spraw. On tworzy i znosi (z wyjątkami jak wyżej) urzędy oraz władze II i I instancji, nadto oznacza ich terytorjalny zakres działania, zmienia ich rzeczową kompetencję; mianuje, zwalnia i przenosi urzędników swojego resortu. Ma sam najwyższy nadzór nad skarbowością samorządów (łącznie z Ministrem Spraw Wewnętrznych). Może on zmienić lub ograniczyć tok instancji, co dotąd nie było praktykowane.

2) Jest on ostatnią instancją orzekającą w sprawach, dla których wogóle władze skarbowe są właściwe.

3) Przygotowuje w zakresie skarbowym projekty ustaw. Inne projekty ustawodawcze lub zarządzenia Rządu, innych ministrów i przedsiębiorstw państwowych, o ile pociągają za sobą wydatki, wymagają jego aprobaty. Przeprowadza i wyjaśnia ustawy, daje w tym celu zarządzenia, które wiążą podległe władze (nie komisje szacunkowe lub odwoławcze).

4) Prowadzi politykę finansową, monetarną i kredytową Państwa i oddziaływa na politykę gospodarczą, jako członek Rady Ministrów oraz Komitetu Ekonomicznego; ma najwyższy nadzór nad instytucjami kredytowemi, ubezpieczeniowemi (z wyjątkiem społecznych) oraz spółdzielniami, ma nadzór i wpływ na Bank Polski, banki państwowe, na sposób lokowania funduszów państwowych, samorządowych oraz funduszów zakładów ubezpieczeń społecznych i zakładów ubezpieczeń.

5) Przygotowuje budżet i wykonuje go. Nadto ma specjalne w dziedzinie dochodów i wydatków uprawnienia, przedewszystkiem celem utrzymania równowagi budżetowej.

W tym celu ma prawo wglądać sposobem informacyjnym w ustrój i tok urzędowania władz, urzędów i zakładów państwowych; sprzeciwić się tworzeniu nowych stanowisk i przyjmowaniu urzędników w miejsce zwolnionych; sprzeciwić się uchwałom Rady Ministrów, powodującym wydatek ze Skarbu Państwa; znieść państwową władzę, urząd, zakład, placówkę i t. p., których istnienie i zakres działania nie opierają się na ustawie lub rozporządzeniu Rady Ministrów; wydzierżawiać przedsiębiorstwa i zakłady państwowe po porozumieniu z właściwym ministrem, z wyjątkiem kolei i zakładów wojskowych, monopolu tytoniowego, do czego potrzebna jest zgoda Sejmu (ust. z 17.12.1921 DURP: 103:741 o naprawie gospodarki skarbowej). Nadto w drodze zwyczaju ma prawo, by jemu przedkładano do opinji ważniejsze sprawy i umowy finansowe.

6) Ustala organizację kasowości i rachunkowości po porozumieniu się z Najwyższą Izbą Kontroli Państwa.

7) Ma specjalne uprawnienia w dziedzinie celnictwa

8) i w dziedzinie likwidacji (ustalanie strat wojennych, odszkodowania, rozrachunek z państwami i poszkodowanymi) oraz odbudowy.

9) Takież uprawnienia ma w nadzwyczajnych wypadkach, gdy Rząd otrzymuje od władzy ustawodawczej pełnomocnictwa.

Ministra zastępuje jeden lub kilku podsekretarzy stanu (wiceministrów) w powierzonym im przez ministra zakresie działania (RRM z 25.8.1926 DU: 23:257).

Ciałami doradczemi Ministra są:

Rada finansowa wydaje opinje w najważniejszych kwestjach finansowych i w sprawach ustawodawstwa skarbowego. Składa się z 14 przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na 3 lata powołanych członków. Radę zwołuje Minister conajmniej raz na miesiąc. Posiedzenia nie są jawne i mają, jak dotąd, raczej charakter dyskusyjno-informacyjny. Od roku 1930 Rada nie jest zwoływana. (ust. z 17.12.1921 DURP: 103:741, RPRP. z 10.12.1926 DURP: 121:695 i z 19.11.1927 DURP: 103:896 i RMS. z 23.5. 1927 DU: 16:182 regulamin).

Rada Spółdzielcza, powołana do współdziałania z Rządem w sprawach spółdzielczych, rozpatruje projekty ustawodawcze, wydaje instrukcje o rejestrach członków, o sprawozdaniach, o rewizji, ma nadzór nad wykonaniem rewizyj, do niej należą sprawy rozwiązania spółdzielni, statystyka i t. d. Składa się z 7 delegatów ministerstw i conajmniej 14 członków, zamianowanych przez Ministra Skarbu z pośród przedstawicieli związków spółdzielczych. Przewodniczącego mianuje Minister Skarbu z pośród urzędników ministerstwa; jego zadaniem jest wykonanie i przygotowanie uchwał Rady Spółdzielczej w dziedzinie projektów ustawodawczych, rewizji spółdzielni, statystyki i innych spraw spółdzielczych. Biuro Rady wchodzi w skład MS. (ust. z 29.10.1920 DURP: 111:733, art. 107 — 109, o spółdzielniach. — RMS. z 14.12.1920 DURP: 117:776, utworzenie Rady spółdzielczej. — Regulamin z 19.4.1921 DU: 18—19:214).

Komitet bankowy, stworzony w myśl planu stabilizacyjnego z r. 1927, jest organem doradczym Ministra Skarbu w zakresie polityki bankowej (RPRP. z 13.10.1927 DURP: 88 cz. I ustęp 2).

Rada ubezpieczeniowa p. str. 35, mennicza p. IX.4.

Ciałem, które ma wpływ na działalność Ministra Skarbu, jest Komitet Ekonomiczny Ministrów. Był on od r. 1919 do 1926 zorganizowany przy Ministrze Skarbu, ten był jego przewodniczącym, a sekretarjat wchodził w skład ministerstwa Skarbu. Od r. 1926 Prezes Rady Ministrów jest przewodniczącym, a sekretarjat wchodzi w skład Prezydjum Rady Ministrów. Komitet rozpatruje sprawy programu i zasad polityki ekonomicznej Rządu, nadto wnioski ustawodawcze z dziedziny gospodarczej, oraz te sprawy, natury gospodarczej, które należą do Rady Ministrów, a z należących do poszczególnych resortów te, które wymagają zasadniczego uzgodnienia kilku ministrów. Od uchwał Komitetu może każdy z ministrów do dwóch tygodni zgłosić sprzeciw, skutkiem czego sprawę rozstrzyga Rada Ministrów. W skład Komitetu wchodzą obok Prezesa Rady Ministrów nadto ministrowie: Skarbu, Komunikacji, Przemysłu i Handlu, Rolnictwa i Reform Rolnych, Pracy i Opieki Społecznej oraz ministrowie tych resortów, w Komitecie nie reprezentowanych, których zakresu działania dotyczy uchwała Komitetu. (Regulamin z 12.12.1930 Mon. Pol. 1930: 290:410).

3. Ministerstwo Skarbu jest organem, zapomocą którego Minister Skarbu wykonuje swoją władzę. Wewnętrzny podział Ministerstwa na departamenty, a tych na wydziały zawiera uchwalony przez Radę Ministrów statut organizacyjny. Ostatnio według tego statutu Ministerstwo Skarbu dzieli się na 6 departamentów (p. str. 29). Na ich czele stoją dyrektorowie, mają swoje odrębne kancelarje, odrębnie i samodzielnie wykonują nadzór nad władzami i urzędami I i II instancji przez swoich fachowych inspektorów. Sprawy nominacyjne i personalne pracowników załatwia, wprost Ministrowi podległe, biuro personalne. W skład Ministerstwa wchodzi nadto Komenda straży granicznej oraz Urząd Kontroli ubezpieczeń.

Przy Ministerstwie są odrębnie zorganizowane:

Komisarjat do spraw likwidacji niemieckiej w Poznaniu, oraz Komitety Likwidacyjne w Warszawie i w Poznaniu, do których należy przeprowadzenie likwidacji prywatnych majątków i praw niemieckich, stosownie do traktatu wersalskiego (RRM. z 6.5.1925 DURP: 53:357; RMS. z 25.6.1928 DURP: 69:636), nadto Komitet Likwida-

cyjny do spraw b. rosyjskich osób prawnych w Warszawie (RPRP. z 22.3.1928 DURP 1933:34:293; z 21.10.1932 DURP: 91:770). Organy te podlegają departamentowi ogólnemu, który obejmuje także wydział likwidacyjny.

Biuro znaków wartościowych, podległe departamentowi ogólnemu, przyjmuje znaczki stemplowe, blankiety wekslowe, banderole akcyzowe i t. p. z Wytwórni, przechowuje je, obdziela nimi kasy skarbowe i prowadzi rachunkowość tego działu (Instrukcja z 28.11.1924 DU: 35).

Komisarjat bankowy, podporządkowany bezpośrednio dyrektorowi departamentu obrotu pieniężnego, sprawuje stałą kontrolę nad prywatnymi bankami i towarzystwami kredytu długoterminowego, oraz dorywczą nad kantorami wymiany, kasami oszczędności, spółdzielniami kredytowemi i t. p.; bada ich bilanse i przeprowadza przez inspektorów perjodyczne w nich rewizje oraz specjalne kontrole i lustracje. Uchybienia i nieprawidłowości w dziedzinie organizacji, buchalterji, stosowania przepisów o prawie bankowem, podatkach, lichwie i t. d., znalezione przy rewizjach, usuwa potem Ministerstwo Skarbu. Celem lustracji jest badanie spraw podbilansowości, sprawy podwyższenia kapitału, sprawdzenie użycia udzielonych kredytów publicznych i t. d. W Inspektoracie skupiają się też sprawy nadzoru nad instytucjami kredytu długoterminowego, wykonywanego przez komisarzy rządowych przy tych instytucjach (RPRP. z 17.3.1928 DURP: 34:321; sprawozdania p. DU 1929:12 i 1930:16). Regulamin wewnętrzny z 18.2.1927, p. Markowski j. w. str. 227.

Urząd długów Państwa podległy przez departament obrotu pieniężnego Ministrowi Skarbu, zajmuje się zarządem długów państwowych, a więc techniczną stroną emisji (przyjmowanie, przechowywanie i rozsyłanie zapisów dłużnych, kontowanie odsetek, współudział przy amortyzacji, ogłaszanie tabel wygranych, wymiana przy konwersji). Nadto prowadzi księgę długów i gwarancji państwowych (RRM. z 27.1.1932 DU: 5:83).

Mennica Państwowa podlega przez departament obrotu pieniężnego Ministrowi Skarbu. Posiada biuro ekspertyz, używane i przez inne władze (RRM. z 27.1.1932 DU: 5:83). Jest przedsiębiorstwem państwowem.

Rada towaroznawcza utworzona została przy departamencie ceł Ministerstwa Skarbu. Wydaje ona orzeczenia, gdy określenia obowiązującej taryfy nie są dostateczne do ustalenia podstawy oclenia. Rozstrzyga ona indywidualne przypadki oraz wydaje ogólne orzeczenia, których winny się władze trzymać w przyszłości. W skład Rady wchodzą: Dyrektor departamentu ceł jako przewodniczący, drugi urzędnik tego departamentu, delegat Ministerstwa Przemysłu i Handlu oraz trzech rzeczoznawców-technologów, nadto z głosem doradczym trzech przedstawicieli wielkiego przemysłu i jeden przedstawiciel Gdańska. Członków Rady powołuje Minister Skarbu. Orzeczenia ogłaszane bywają w dodatku do DU. (RRM. z 1.2.1923 DU: 4:94). Przy departamencie istnieje doświadczalnia i muzeum próbek.

Komitet techniczny przy departamencie akcyz i monopolów i departamencie ceł opracowuje dla tych departamentów sprawy o charakterze technicznym (sprawy przyrządów mierniczych przedewszystkiem) i wydaje opinję. W skład jego wchodzą inspektorowie komitetu pod przewodnictwem naczelnika. Czasami wzywani bywają i inni znawcy (RMS. z 10.5.1928 DU: 16:208).

Urząd Kontroli Ubezpieczeń (RPRP. z 26.1.1928 DURP: 9:64) jest organem Ministra Skarbu jako władzy nadzorczej nad zakładami ubezpieczeń w całem Państwie, z wyjątkiem zakładów ubezpieczeń społecznych, które nadzoruje Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej przez swój Główny Urząd Ubezpieczeń. Wchodzi on w skład Ministerstwa na prawach departamentu. Na czele Urzędu stoi Dyrektor. W razie potrzeby deleguje Dyrektor do poszczególnych zakładów osobnych komisarzy. Ma za zadanie ochronę mienia ubezpieczonych w tych zakładach, tak zagranicznych jak i krajowych, również sprawuje ogólną kontrolę nad Powszechnym Zakładem Ubezpieczeń Wzajemnych i nad towarzystwami wzajemnych ubezpieczeń (RRM. z 10.9. 1930 DURP: 66:523).

W szczególności kontroluje on drogą badania ksiąg, żądania wyjaśnień, delegowania przedstawicieli na posiedzenia władz, działalność tych zakładów i ich podstawy finansowe, udziela koncesyj, opinjuje dla RM wnioski na cofnięcie koncesyj, zatwierdza statuty, podstawy techniczne, warunki ubezpieczeń, przepisuje wzory zamknięć rachunkowych i sprawozdań oraz ustala prawidła szacowania pozycyj bilansowych, prowadzi i wydaje statystykę ubezpieczeniową, prowadzi rejestr małych towarzystw ubezpieczeń wzajemnych i ustala wysokość pretensyj obywateli polskich do niemieckich, austrjackich i rosyjskich towarzystw ubezpieczeń, rozpatruje budżety publicznych zakładów ubezpieczeń i przygotowuje projekty ustaw w dziedzinie ubezpieczeń (RRM z 27.1.1932 DU: 5).

Rada ubezpieczeniowa istnieje przy Urzędzie Kontroli Ubezpieczeń jako organ opinjodawczy w sprawach zasadniczej natury, zwłaszcza o ile chodzi o projekty rozporządzeń Ministra Skarbu w tej dziedzinie. W skład jej wchodzi 12 przez Ministra Skarbu na 3 lata powołanych członków z pośród kierowników publicznych i prywatnych zakładów, rzeczoznawców i zainteresowanych sfer gospodarczych, nadto należą do niej prócz Dyrektora i jego zastępcy delegaci Ministerstw Skarbu, Przemysłu i Handlu, Sprawiedliwości, dwaj delegaci Powszechnego Zakładu Wzajemnych Ubezpieczeń, oraz 6 rzeczoznawców, powołanych przez Ministra Skarbu z pośród ubezpieczonych. (Regulamin z 1.2.1929. Mon. Pol.: 37).

Przy urzędzie istnieje również Komisja Likwidacyjna do spraw zobowiązań niemieckich zakładów ubezpieczeń, kontrolująca działalność komisarza do tej likwidacji (RPRP. z 15.4.1931 DURP: 33:235 i RMS. z 30.3.1932 DURP: 28:275).

Komenda Straży granicznej wchodzi w skład Ministerstwa. (p. 40).

Generalna Prokuratorja Rzeczypospolitej jest zastępcą sądowym i doradcą prawnym Państwa, przedsiębiorstw i instytucyj państwowych oraz funduszów przez państwo administrowanych, dotowanych lub gwarantowanych. Nietylko o ile chodzi o interesa majątkowe, oparte na tytułach prawno - prywatnych i prawno - publicznych, ale także o interesa publiczne wogóle. W szczególności chodzi tu

o prawa terytorjalne, prawa z umów międzynarodowych, ochronę patentów, wzorów i znaków towarowych, żądanie unieważnienia przez sąd umów sprzecznych z art. 22 Konstytucji i t. p. (RPRP. z 22.3.1928 DURP: 39:384, art. 33, 51, 59 i RPRP. z 22.4.1927 DURP: 41:368, art. 11). Udziela opinji, porady, współdziała przy aktach prawnych, zastępuje przed wszystkiemi sądami cywilnemi w kraju, a na żądanie właściwej władzy także przed sądami karnemi, sądami prawa publicznego i władzami administracyjnemi oraz przed sądami i władzami zagranicznemi. Na czele stoi Prezes, podległy Ministrowi Skarbu. Urząd główny ma siedzibę swoją w Warszawie. Nadto na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej istnieje pięć samoistnych, Prezesowi podległych oddziałów, we Lwowie, Krakowie, Poznaniu, Katowicach, Wilnie oraz osobny urząd Delegata w Gdańsku (RPRP. z 9.12.1924 DURP: 107:967, uchwały RM. z 28.8.1919 DURP: 75:433:435 i z 17.6.1920 DURP: 73:502).

Również zastępuje Generalna Prokuratorja majątki b. Królestwa Galicji i Skarbu Śląskiego. Od r. 1926 nie zastępuje instytucyj kościelnych. Osobne zastępstwo posiadają banki państwowe, przedsiębiorstwa wydzielone na podstawie RPRP. z 17.3.1927 DURP: 25:195, fundusz bezrobocia, PAT (ust. z 10.3.1932 DURP: 26:237). W postępowaniu hipotecznem, upadłościowem i egzekucyjnem może właściwa władza państwowa także sama stanąć bez pełnomocnictwa Generalnej Prokuratorji. (RPRP. z 24.3.1933 DURP: 21:151).

4. Izby Skarbowe są władzą administracji skarbowej drugiej instancji. Podlegają one Ministerstwu Skarbu, a są przełożoną władzą Urzędów skarbowych, Urzędów opłat i podatku spadkowego, Urzędów skarbowych akcyz i monopoli państwowych, a w Małopolsce i b. zaborze pruskim Urzędów katastralnych. Wyjęte jest z pod kompetencji Izby całe celnictwo ze swoją organizacją. Minister Skarbu tworzy i zwija Izby. Może on zmieniać ich kompetencję.

Dotąd (1933 r.) istnieje 15 Izb, a nadto Wydział Skarbowy Województwa Śląskiego. Terytorjalny zakres działania Izby pokrywa się z obszarem województwa. Tylko Izby tarnopolska i stanisławowska są narazie połączone i mają siedzibę we Lwowie, a w Warszawie istnieje Izba Skarbowa Grodzka dla miasta Warszawy i Okręgowa dla województwa. Izba podzielona jest na 5 wydziałów: trzy opracowują sprawy podatków bezpośrednich, sprawy opłat oraz sprawy akcyz i monopoli, do dalszych dwóch należą sprawy osobowe i gospodarcze, oraz rachunkowo-kasowe. Izba grodzka w Warszawie i poznańska mają nadto szósty wydział do spraw emerytur i rent inwalidzkich; lwowska do emerytur, krakowska do rent. Wydziały dzielą się na oddziały, obejmujące jednorodzajowe sprawy danego działu.

Na czele Izby stoi prezes, na czele wydziałów naczelnicy. Są oni przełożonymi urzędników podległego wydziałowi działu służby. Urzędnicy należą bądź do kategoryj referendarskich z wykształceniem uniwersyteckiem, bądź do kategoryj podreferendarskich i rachunkowych z wykształceniem średniem bądź kancelaryjnych z wykształceniem niższem. Nadto przydzielonych jest do Izby kilku buchalterów (księgowych).

Zakres działania Izby jest następujący:

1) Nadzoruje ona wymiar, pobór i egzekucję podatków bezpośrednich, opłat i akcyz (ich prawidłowość i terminowość) oraz wykonuje nadzór nad dochodami monopolów państwowych. Organami nadzoru Izby są lustratorowie dla dziedziny podatków, inspektorowie dla katastru, rewizorowie dla dziedziny akcyz.

Do Izby należy w granicach przepisów umorzenie należności, odroczenie płatności, rozłożenie na raty, obniżenie kar za zwłokę w podatkach i opłatach oraz przyznawanie kredytów w akcyzach i należnościach monopolowych.

2) Spełnia czynności połączone z wykonaniem budżetu (rachunkowość dochodów i wydatków skarbowych na swoim obszarze, oraz w dużym zakresie rachunkowość wszystkich działów administracji państwowej w związku z zamknięciami rachunkowemi);

3) Izba jest drugą i z reguły ostatnią instancją, orzekającą w sprawach skarbowych, w których urzędy jej podległe orzekają w pierwszej instancji.

Jako pierwsza instancja orzeka Izba wyjątkowo w sprawach niezastrzeżonych Ministerstwu ani nie należących do urzędów skarbowych. W szczególności: wymiar podatku dochodowego i przemysłowego spółkom akcyjnym a dochodowego, majątkowego i od kapitałów i rent osobom prawnym, obowiązanym do publicznego składania rachunków (RMS. z 13.8.1931 DURP: 77:613); w wyjątkowych przypadkach wymiar podatku spadkowego stosownie do dzielnicowych przepisów.

4) Izba przygotowuje sprawy do komisji odwoławczych, którym przewodniczy Prezes Izby.

Z wojewodą, jako przedstawicielem Rządu, musi Prezes uzgadniać projekty swoich zarządzeń natury ogólnej lub szczególnego znaczenia dla polityki Rządu. To ograniczenie nie odnosi się do wykonania poleceń MS. Wojewoda może żądać wyjaśnień i wejrzeć w tok spraw urzędowych, nie może jednak brać udziału w komisjach podatkowych, ma wpływ: na przyjęcie kandydatów do służby, na stabilizację, na nominacje na stanowiska kierownicze, na przeniesienia i usunięcia personelu, na odznaczenia. Zakres działania wojewody wzrasta jeszcze w razie mobilizacji. Analogiczne do praw wojewody ma starosta powiatowy wobec naczelników urzędów administracji skarbowej, działających w I instancji, jednak bez prawa żądania wyjaśnień i wejrzenia w tok spraw (RPRP. z 19.1.1928 DURP: 11:86 i RRM. z 2.7.1931 DURP: 66:546).

Biura informacyjne przy Izbach służą do systematycznego zbierania informacyj i materjałów, potrzebnych do wymiaru podatków (DU 1928:4:40). Informacje te i materjały przesyłają potem właściwym urzędom.

Dyrekcje monopolów wydają Izbie w pewnym zakresie zarządzenia. Nadzór nad monopolowemi fabrykami i magazynami tytoniu przeniesiono z Izb i z Urzędów akcyz w zasadzie na Dyrekcję monopolu. Współdziałanie w nadzorze regulują RMS. z 30.11.1927, DU: 36:381 i z 14.2.1928 DU: 7:73. Nadzór nad zakładami monopolu spirytusowego unormowano przy współdziałaniu urzędów skarbowych RMS. z 18.12.1925 DU: 3:60.

Brygady lotnej kontroli, utworzone przy każdej Izbie z 2—5 urzędników do wykrywania przekroczeń w dziedzinie akcyz i monopolów i do dochodzeń w sprawach szczególnie ważnych. Mają one prawa skarbowych organów wykonawczych (RMS. z 4.11.1927 DU: 36:379 i z 20.9.1929 DU: 26:290).

5. Urzędy Skarbowe są to władze administracji skarbowej pierwszej instancji do wymiaru, poboru, egzekucji i kontroli tych danin publicznych, które budżet i przepisy skarbowe zaliczają do kategoryj podatków bezpośrednich i opłat.

Należą tu: podatek gruntowy, od nieruchomości, od placów budowlanych, od lokali, przemysłowy, dochodowy, wojskowy, od kapitałów i rent, opłaty stemplowe, podatek spadkowy i od darowizn. Ponadto nadzwyczajny podatek od rejentów i komorników, podatek od energji elektrycznej i od kart do gry poddane zostały kompetencji tych urzędów.

Urzędy te czuwają nad przestrzeganiem ustaw podatkowych i stemplowych. Do nich należy karanie ich przekroczeń. One prowadzą egzekucję wszelkich świadczeń pieniężnych ściąganych w trybie administracyjnym i prowadzą czynności rachunkowe i kasowe przez swoje kasy.

Z reguły w każdem mieście powiatowem czynny jest jeden urząd na powiat administracyjny. Istnieje tendencja ku terytorjalnemu zmniejszeniu okręgów tych urzędów celem pogłębienia akcji podatkowej. Do tego celu służą też tworzone w większych ośrodkach przemysłowych Ekspozytury tych urzędów.

W całem Państwie w r. 1933/34 czynnych jest 325 urzędów. Większe miasta podzielone są terytorjalnie na okręgi z osobnemi urzędami podatków. Warszawa ma 34, Łódź 12, Lwów 8 i t. d. urzędów. W szeregu miast istnieją osobne urzędy dla miasta, osobne dla powiatu.

Na czele stoi Kierownik urzędu z szeregiem urzędników referendarskich, rachunkowych do prowadzenia rachunkowości podatków i opłat, kancelaryjnych, kasowych do prowadzenia kasowości, buchalterów i sekwestratorów. Kierownik urzędu jest równocześnie przewodniczącym komisyj podatkowych do podatku przemysłowego, dochodowego i majątkowego.

W większych miastach sprawy opłat, podatku spadkowego i od darowizn wydzielone są w osobne urzędy (każdy ze swoją kasą) opłat stemplowych (Warszawa, Łódź, Lwów, Kraków, Poznań, Bydgoszcz, Wilno, Katowice, Lublin).

6. Urzędy katastralne w b. zaborze austrjackim i pruskim przechowują do publicznego wglądu mapy katastralne, spisy parcel i właścicieli, indywidualne arkusze posiadłości, oraz przeprowadzają w tych operatach te zmiany w kulturze parcel, w osobach właścicieli, w granicach parcel, które się faktycznie utworzyły. Nadto spełniają inne funkcje w zakresie własności hipotecznej, spraw drogowych, meljoracyjnych, triangulacyjnych, komasacyjnych itd. Z reguły w każdym powiecie administracyjnym jest urząd, którym kieruje geometra z przydzielonym do pomocy personelem. Urząd zależny jest wprost od Izby Skarbowej, która kontroluje jego działalność przez Inspektorów; są projekty o włączeniu ich do urzędów skarbowych. Urzędy te wydają za taryfową opłatą kopje i wyciągi ze swoich operatów i pobierają opłaty za swoje czynności.

Przy urzędzie we Lwowie istnieje nadto osobny, od Izby bezpośrednio zależny, Oddział reambulacyjny. Zadaniem jego jest wykonanie pomiarów całych gmin, gdzie mapy zginęły lub zniszczały; przy urzędach we Lwowie i w Krakowie istnieją nadto Oddziały rekonstrukcji, które zajmują się odnowieniem zniszczonych w czasie wojny protokółów parcelowych, sporządzeniem nowych arkuszy gruntowych i zestawieniem parcel według klas. We Lwowie i Krakowie istnieją Archiwa map, które przechowują mapy oryginalne i wydają mechanicznie sporządzone kopje. Źródłami prawnemi w tej dziedzinie na obszarze b. zaboru austrjackiego są: Ust. z 23.5.1883 L. 83 austr. DPP. (utrzymanie katastru w ewidencji). — Ust. z 1.1.1895 L. 3 austr. DPP. i z 12.7.1896 L. 121 austr. DPP. (rewizja katastru).

Oddział katastralny w Toruniu podlega wprost Izbie Skarbowej w Grudziądzu (RMS. z 2.5.1931 DURP: 51:427). Źródłami prawnemi na obszarze b. zaboru pruskiego są: Ust. z 2.1.1839 pruski Zbiór ustaw str. 30 z szeregiem nowel (podatek gruntowy). — RRM. z 9.9.1925 DURP: 98:691 (oddanie katastru w b. dzielnicy pruskiej Ministrowi Skarbu). — RMS. i Rob. Publ. z 18.11.1926 DU: 12 (rozp. wyk.).

7. Urzędy akcyz i monopolów państwowych są władzami administracji skarbowej pierwszej instancji, do których zakresu działania należy orzecznictwo w sprawach akcyz i monopolów, obliczanie, pobór i kontrola akcyz. Do nich należy też nadzór nad tem, by przestrzegano przepisów skarbowych przy produkcji, transporcie, handlu i magazynowaniu przedmiotów, podlegających akcyzom lub będących monopolem państwowym, również śledztwo i karanie za naruszenie tych przepisów. One roztaczają przepisami określoną kontrolę nad monopolowemi wytwórniami. Urząd rozciąga swoją dzia-

łalność na kilka powiatów. W Warszawie czynne są dwa urzędy na miasto i jeden na powiat. Na jego czele stoi Kierownik, zastępuje go Inspektor Kontroli. Do personelu należą urzędnicy referendarscy, podreferendarscy i rachunkowi do prowadzenia rachunkowości akcyz i kancelaryjni (RMS. z 13.8.1931 DURP: 77:613, § 59—61).

Kontrola skarbowa jest organem wykonawczym urzędów akcyz i monopolów, ma też ustawowe uprawnienia takiego organu (prawo do zajęcia i przechowania towarów na 8 dni, rewizji osób i lokali). Obszar każdego urzędu akcyzowego podzielony jest na kilka obwodów kontrolnych (inspektoratów) z Inspektoratem kontroli skarbowej na czele. Z reguły w każdem mieście powiatowem ma swoją siedzibę Inspektor (bez personelu kancelaryjnego). Inspektor ma pod sobą kilka rejonów, w których czynności kontrolne wykonują poszczególni komisarze względnie rewidenci Kontroli skarbowej. Poszczególni urzędnicy mogą być w razie potrzeby eksponowani do stałych nadzorów w przedsiębiorstwach, podlegających akcyzie, w cukrowniach, rektyfikacjach nafty, spirytusu, gorzelniach, browarach, wolnych składach i t. d. (RMS. z 4.11.1927 DU: 36:379).

8. Dyrekcje ceł są to równorzędne z Izbami Skarbowemi władze administracji skarbowej II instancji. Do nich należy nadzór nad urzędami celnemi, administracja niemi, oraz orzecznictwo w sprawach celnych z wyjątkiem taryfowych. W Państwie istnieją cztery Dyrekcje Ceł: w Warszawie, Poznaniu, Mysłowicach i we Lwowie. Na czele Dyrekcji Ceł stoi Prezes, z uprawnieniami wobec urzędników sobie podległych, analogicznemi do uprawnień Prezesa Izby Skarbowej. Dyrekcja obejmuje cztery wydziały: administracyjny, postępowania celnego, rachunkowy i kontroli fachowej.

Inspektorat Ceł w Gdańsku, równorzędny z Dyrekcjami Ceł, nadzoruje pracującą w Urzędach celnych (i w Landeszollamt) gdańską służbę celną na obszarze W. M. Gdańska z mocy traktatu wersalskiego i umów polsko-gdańskich (RRM. z 9.1.1922 DURP: 18:145).

Straż graniczna jest organem wykonawczym w dziedzinie ochrony celnej granic państwowych. Używana jest czasami do wykrywania przestępstw w dziedzinie akcyz, monopoli i opłat. Jest to umundurowana i uzbrojona, zorganizowana na sposób wojskowy formacja z komendantem na czele. Komendanta mianuje Prezydent RP. a oficerów straży mianuje Minister Skarbu, szeregowych Komendant, podlega on wprost Ministrowi Skarbu, działa w porozumieniu z Dyrektorem Departamentu Ceł. Do zakresu działania należy niedopuszczanie do przemytnictwa towarów, śledzenie i ujawnianie przemytnictwa i innych przekroczeń celnych, akcyzowych i monopolowych, głównie drogą wywiadu „przeciwprzemytniczego" a następnej represji

i prewencji. Ma w tym względzie prawa skarbowego organu wykonawczego. Z chwilą mobilizacji staje się częścią sił zbrojnych Państwa. Władzę dyscyplinarną sprawują oficerowie Straży i Komisje z wyłączeniem niemal zupełnem Ministra i Ministerstwa Skarbu. Zastrzeżony jest Ministrowi Spraw Wojskowych wpływ na organizację wewnętrzną, nominację Komendanta i skład osobowy tej formacji. Strażnicy grupują się w placówki, te w podkomisarjaty i komisarjaty, te ostatnie w inspektoraty okręgowe Straży granicznej, które podlegają Inspektoratowi wewnętrznemu, a ten Komendantowi. Straż graniczna liczy według preliminarza na 1933/34 w całem Państwie 263 oficerów i 5308 szeregowych (przodowników i strażników).

Nadto strzeże Straż graniczna granic Państwa przed nielegalnem przekraczaniem i naruszeniem, pilnuje znaków i urządzeń granicznych, dopełniania przepisów w tym względzie, spokoju i porządku w pasie granicznym, na wybrzeżu morskiem i na wodach granicznych, w pewnych przypadkach dokonywuje kontroli paszportowej. W tym zakresie jest organem wykonawczym władz administracji ogólnej. Wojewodowie i starostowie mają w stosunku do Straży pewne uprawnienia, a Straż współdziała z policją (RPRP. z 23.12.1927 DURP: 117:996, RMS. z 18.5.1932 DU: 18:287, i RPRP. z 21.10.1932 DURP: 92:789. Ponadto RPRP. z 22.3.1928 DURP: 37:349 i z 7.10.1932 DURP: 89:749 o organizacji Straży i RMS. z 23.11.1928 DURP 1929:10:80 o jej prawie dyscyplinarnem).

Granicę od Rosji oraz od Łotwy i częściowo Rumunji, długości zgórą 800 km, strzeże nie Straż graniczna, lecz podzielony na brygady Korpus ochrony pogranicza. Korpus ten podlega Ministrowi Spraw Wewnętrznych a spełnia w dziedzinie ochrony celnej te funkcje, co Straż graniczna. Korpus stworzony został w jesieni 1924 dla zgniecenia band dywersyjnych, grasujących wówczas na Kresach. Dotąd nie ogłoszono podstawy prawnej jego istnienia i działania.

9. Urzędy celne są umieszczone albo na granicy Państwa (kolejowe, drogowe, tramwajowe, morskie i rzeczne), albo wewnątrz kraju w miastach z dużym ruchem handlowym (wewnętrzne kolejowe i wewnętrzne pocztowe). Są one bądź urzędami I klasy z nieograniczoną kompetencją przy odprawie towarów, bądź II klasy z ograniczeniami w tym względzie. Niektóre urzędy mają nazwę ekspozytur (na lotniskach, przy urzędach pocztowych, kopalniach, hutach i t. d.). Mniejsze urzędy nazywają się punktami przejściowemi lub posterunkami zapowiedniemi (przy drogach kołowych na pograniczu) z prawem odprawy mieszkańców pogranicza i podróżnych z określonym indywidualnie rzeczowym zakresem działania. Wreszcie istnieje w Gdyni Morski Urząd Celny. Do urzędów celnych należy wymierzanie i pobieranie cła.

Niektóre z nich są specjalnie upoważnione do śledztwa i orzekania przy pewnych przestępstwach skarbowych (RMS. z 22.1.1930 DURP: 11:82). Urzędnicy celni obowiązani są do noszenia przepisowego munduru (RRM.

z 24.6.1929 DURP: 52:420). Pomocnicze czynności przy urzędach pełnią dozorcy celni; są to umundurowani funkcjonarjusze niżsi o specjalnych kwalifikacjach (RMS. z 23.8.1928 DURP: 81:715).

Przy „małym ruchu granicznym" określają kompetencję urzędów celnych konwencje (p. np. Konwencja polsko-czeska z 30.5.1925 DURP 1926:43:263).

10. Kontrolę wewnętrzną podległych władz i urzędów prowadzi Ministerstwo przez swoich inspektorów, osobnych do każdego z działów (podatków, opłat, akcyz, ceł, kas, katastru gruntowego) i przez urzędników Komisarjatu Bankowego. Izby i Dyrekcje Ceł mają również odrębnych dla każdego działu lustratorów lub rewizorów.

W drodze nadzoru może władza przełożona znieść nawet prawomocne orzeczenie władzy niższej (ust. z 31.7.1919 DPPP: 65:391, art. 8), choćby to orzeczenie orzekało o prawach strony, o ile ono jest bezwzględnie nieważne (wydane przez władze niepowołane, na podstawie ustaw nieobowiązujących etc.). Poza tym przypadkiem obowiązuje prawomocność orzeczenia także władze, choćby to orzeczenie polegało na mylnej interpretacji przepisów lub mylnej ocenie stanu faktycznego (NTA Zb. 1557).

Odwołanie stron od orzeczeń władz i komisyj skarbowych w toku instancji jest również środkiem kontroli administracji skarbowej.

Zasadniczo dopuszczalne jest odwołanie do jednej wyższej instancji (art. 71 Konst.). Minister Skarbu może zmienić tok instancji lub go ograniczyć (ust. z 31.7.1919 DPPP: 65:391).

Sąd zwyczajny kontroluje, na żądanie strony, karne orzeczenia władz skarbowych drogą ich rozpatrzenia w formie wyroku (art. 72 Konst. p. X. 1.).

Kontrola parlamentarna ma swój specjalny stały organ w Komisji kontroli długów Państwa (p. VIII. 2.). Nadto odbywa się kontrola ta w Komisji budżetowej Sejmu i Senatu, które kontrolują gospodarkę państwową badając corocznie preliminarze budżetowe, zamknięcia rachunkowe i wnioski o zmiany kredytów. Wreszcie może Sejm dokonywać kontroli w doraźnie wybieranych komisjach do zbadania poszczególnych spraw z prawem przesłuchania interesowanych i z doraźnie uchwalonym zakresem działania oraz uprawnień. (art. 34 Konst.).

Te nadzwyczajne komisje sejmowe wkraczały często drobiazgowo w dziedzinę administracji, także skarbowej. Przedmiotem ich badania były progi kolejowe, budynki dyrekcji kolejowej w Chełmie, lwowska Izba Skarbowa i t. d., co spotęgowało opozycję przeciw „sejmowładztwu" i zaszkodziło autorytetowi Sejmu.

Kontrola przez Kontrolę państwową p. IV.7, przez Departament budżetowy Ministerstwa Skarbu p. IV. 2.

11. Najwyższy Trybunał Administracyjny również wykonuje kontrolę administracji skarbowej, jednak tylko w tych przypadkach, w których podatnik (wyjątkowo przewodniczący komisji podatkowej) poddaje sprawę jego orzecznictwu. Trybunał ten powołany jest do orzekania o legalności (zgodności z ustawami) zarządzeń i orzeczeń, wydanych przez administracyjne władze państwowe (także komisje podatkowe) i samorządowe w ostatniej instancji (ostateczne w toku instancji). Nadto wyjaśnia on na żądanie Prezesa RM lub swojego pierwszego Prezesa przepisy prawne wątpliwe lub powodujące rozbieżność w orzecznictwie. Wyłączone są z pod orzecznictwa sprawy karne (powstałe na tle postanowień karnych ustaw podatkowych oraz na tle ustawy karnej skarbowej), które należą do sądów powszechnych oraz sprawy, w których władza administracyjna rozstrzyga na podstawie swobodnego uznania.

Nadto rozstrzyga NTA rewizje od wyroków wojewódzkich sądów administracyjnych w b. dzielnicy pruskiej (w Poznaniu, Toruniu i Katowicach). Dotyczy to w zakresie skarbowości tylko daniny lasowej i finansów komunalnych. Trybunał może orzeczenie uchylić, albo skargę oddalić, albo sprawę przekazać sądowi administracyjnemu do ponownego rozpatrzenia (ust. o ogólnej administracji krajowej z 30.7.1883 Zb. ust. prusk. str. 195 i RPRP. z 27.10.1932 DURP: 94:806 art. 113 n.). Opłaty p. RMS. i Wew. z 28.3.1924 DURP: 31:314 i ust. z 14.3.1933 DURP: 21:145.

NTA składa się z trzech Izb. Sędziowie mają zastrzeżone w Konstytucji prawa sędziowskie. Do uzyskania stanowiska sędziego wymagana jest służba sędziowska, prokuratorska, referendarska w administracji lub 15-letnia odwokacka. Zresztą stosuje się do stosunku służbowego sędziów, ich praw oraz obowiązków, prawo o ustroju sądów powszechnych z 6.2.1928 DURP 1932:102:863 z małemi odchyleniami.

Skargę może wnieść każdy, kto twierdzi, że naruszono jego prawa lub obciążono go obowiązkiem bez podstawy prawnej. Skargę wnosi w imieniu skarżącego adwokat. Czasokres do jej wniesienia wynosi 2 miesiące od dnia doręczenia zaskarżonego zarządzenia. Musi ona zawierać powody zaskarżenia, a więc wskazać w czem polega nielegalność zaskarżonego zarządzenia lub orzeczenia albo naruszenie przepisów formalnych.

Skarga nie wstrzymuje wykonania zaskarżonego zarządzenia lub orzeczenia. Władza winna jednak na żądanie wykonanie wstrzymać, jeżeli temu nie stoją na przeszkodzie względy publiczne, a skarżący w razie wykonania mógłby ponieść niepowetowaną szkodę.

Pozwaną jest władza, która wydała zaskarżone orzeczenie, jej doręcza NTA skargę. Władza zobowiązaną jest Trybunałowi przedłożyć akta sprawy. Na skargę może (w udzielonem jej terminie do 2 miesięcy) wnieść odpowiedź.

Rozprawę wyznacza Trybunał na wniosek strony, odbywa się ona jawnie w komplecie z 3 sędziów. Skarżącego zastępuje adwokat, władzę urzędnik.

Rozprawa jest przeprowadzona i wyrok wydany choćby się zastępcy stron nie zjawili. W braku wniosku o wyznaczenie rozprawy może Trybunał rozpatrzeć sprawę na posiedzeniu niejawnem. Na posiedzeniu niejawnem uchyla też orzeczenia formalnie wadliwe.

Wątpliwe zagadnienie prawne rozstrzyga również na niejawnem posiedzeniu zwiększone kolegjum z 7 sędziów lub ogólne zgromadzenie sędziów. Tem rozstrzygnięciem związane jest kolegjum z 3 sędziów, orzekające w sądzonej sprawie.

W latach 1933 i 1934 mogą być sprawy, nie budzące zasadniczych wątpliwości, rozstrzygane przez jednego sędziego.

Wyrok albo uchyla zaskarżone zarządzenie lub orzeczenie, albo oddala skargę.

Przed tym Trybunałem nie można przeprowadzać dowodów. O ile zostały one przeprowadzone w postępowaniu przed władzami skarbowemi, to nie wdaje się Trybunał w ich ocenę, chyba że zachodzi dowolność w ocenie dowodów przez władzę. Spełnia zatem tylko funkcje instancji kasacyjnej, uchylającej zaskarżone orzeczenie lub oddalającej skargę. Nie może uwzględnić nie zawartych w aktach administracyjnych i w zaskarżonej decyzji okoliczności faktycznych. Także nowe, rozszerzające istotę roszczenia, zarzuty nie mogą być przedmiotem rozpoznania.

Uchylenie zaskarżonego orzeczenia obowiązuje władzę do wydania nowego w ciągu miesiąca od doręczenia jej wyroku, przytem związana jest zapatrywaniem prawnem, wyrażonem przez Trybunał w uzasadnieniu wyroku.

Nad wykonaniem wyroków NTA przez władze czuwa Prezes RM. Niewykonywanie może pociągnąć za sobą postępowanie dyscyplinarne przeciw winnym urzędnikom.

Stosowanie zasad prawnych przez NTA w wyrokach ustalonych także w analogicznych przypadkach nakazane jest władzom administracyjnym. (Okólnik Prezesa RM. z 19.2.1930 Nr. 3148 OPA I:1 i RMS. z 26.5.1930 D. I. 2268/1/30 OPA I:1).

Znaczenie orzecznictwa NTA polega także w tem, że zawiera ono zasady postępowania dla administracji skarbowej, o ile te zasady nie zostały ujęte przepisami.

W ten sposób ustalił np. NTA zasadę obowiązkowego podawania podstaw i motywów orzeczenia, pouczenia o środkach prawnych, należytego zawiadamiania o posiedzeniach i oględzinach i t. d. Tem większe jest znaczenie judykatury, że RPRP. z 22.3.1928 DURP: 36:341 o postępowaniu administracyjnem nie odnosi się do danin skarbowych a normuje takie zasady tylko dla administracji ogólnej.

Trybunał Kompetencyjny rozstrzyga konflikty kompetencyjne między władzami administracyjnemi (także sądami administracyjnemi) z jednej, a sądami z drugiej strony. Konflikty te są dodatnie, gdy władza administracyjna i również sąd uważają się za właściwe do działania w danej sprawie. Wówczas władza administracyjna II instancji zapowiada spór w sądzie, w którym toczy się sprawa, a władza naczelna wytacza sprawę tego konfliktu do miesiąca przed Trybunał Kompetencyjny. Musi to nastąpić przed prawomocnością orzeczenia sądowego, gdyż prawomocne już orzeczenie jest niewzruszalne. Zapowiedzenie sporu ma w swojej konsekwencji albo umorzenie sprawy przez sąd z powodu niekompetencji, albo jej zawieszenie do wyroku Trybunału. Konflikty te są ujemne, gdy tak sąd, jak i władze administracyjne uważają się za niewłaściwe do orzekania w danej sprawie. Wówczas Trybunał orzeka o właściwości i przekazuje sprawę albo sądowi, albo władzy administracyjnej. Trybunał Kompetencyjny składa się z 2 prezesów i 14 członków mianowanych częścią z pośród sędziów NTA i SN. (nie przestających w dalszym ciągu być członkami tych sądów), częścią z pośród znawców prawa. Mianowani są członkowie na okres 5-letni. Trybunał sądzi z reguły w kompletach z 7 członków na posiedzeniach jawnych. Wyrok Trybunału uchyla sprzeczne z nim orzeczenia i zarządzenia, które spowodowały spór i obowiązuje władze administracyjne i sądy.

Niema urzędowego zbioru orzeczeń, które są nieliczne, a szczególnie w sprawach skarbowych rzadkie.

12. Śląsk ma władze skarbowe analogicznie zorganizowane jak w reszcie Polski. Jedynie druga instancja nie jest, jak inne Izby skarbowe, bezpośrednio zależna od Ministerstwa Skarbu. Jest ona zespolona z władzami administracji ogólnej i stanowi jeden z wydziałów śląskiego urzędu wojewódzkiego (Wydział Skarbowy) z naczelnikiem, podległym wojewodzie, ale mającym uprawnienia i obowiązki prezesa Izby. Opracowuje on również sprawy budżetowe i pożyczkowe województwa śląskiego. Organizacja władz skarbowych na Śląsku nie jest ustalona rozporządzeniami Ministra Skarbu jak w reszcie kraju, ale ustawami Sejmu Śląskiego. Mimo to ustrój komisyj do podatku majątkowego, przemysłowego i dochodowego normowany jest rozporządzeniami Ministra Skarbu.

P. ust. z 15.7.1920 DURP: 73:497 art. 4 p. 2; ust. śl. z 10.7.1922 Dz. Ust. Śl: 6:22, z 10.9.1930 Dz. Ust. Śl: 16:19 do 22, RMS. z 31.12.1930 DU: 3:26.

13. Cyfry urzędników i funkcjonarjuszów według preliminarza 1933/34 wynoszą:

	Urzędnicy	Funkcjonarjusze
Ministerstwo Skarbu	452	67
Izby Skarbowe i ich urzędy	10 234	1 200
Śląski Wydział Skarbowy	760	39
Dyrekcje Ceł i ich urzędy	1 300	723
Straż Graniczna	263	5 308
Prokuratorja Generalna	262	31
Monopole	2 104	289
Komisarjat Likwidacyjny	20	1
Urząd Kontroli Ubezpieczeń	19	3
Urząd Długów Państwowych	73	8
Razem	15 487	7 669

IV. Budżet.

Ź r ó d ł a: Preliminarze budżetowe, począwszy od r. 1919. Sprawozdania Komisji budżetowej Sejmu i Senatu o preliminarzach i sprawozdania generalnych referentów budżetu. — Ustawy o prowizorjach budżetowych od ust. z 15.2.1923 DURP: 22 począwszy. — Ustawy skarbowe na poszczególne okresy budżetowe: ust. z 29.7.1924 DURP: 76 (na 1924), ust. z 30.6.1925 DURP: 66 (na 1925), ust. z 22.3.1927 DURP: 30 (na 1927/28), ust. z 22.6.1928 DURP: 67 (na 1928/29), ust. z 25.3.1929 DURP: 20 (na 1929/30), ust. z 29.3.1930 DURP: 24 (1930/31), ust. z 21.3.1931 DURP: 28:188 (1931/32), ust. z 18.3.1932 DURP: 23:175 (1932/33), ust. z 28.2. 1933 DURP: 25:186 (na 1933/34). — Ustawy skarbowe o kredytach dodatkowych i ustawy skarbowe o zmianach w budżecie za rok 1924 i n.

Konstytucja z 17.3.1921 DURP: 44 z nowelą, ust. z 2.8.1926 DURP: 78. — Regulamin obrad Sejmu z 16.12.1930 druk sejm. III. 34 z uzupełnieniami. — Ust. z 17.12.1921 DURP: 103:741 (środki naprawy gospodarki skarbowej). — Projekt ustawy o naprawie Skarbu z 1.3.1923, druk sejm. I. 269. — Ust. z 27.4.1923 DURP: 59 (Trybunał Stanu). — Ust. z 22.12.1925 DURP: 129 (środki zapewnienia równowagi budżetowej). — RPRP. z 17.3.1927 DURP: 25 (komercjalizacja przedsiębiorstw państw.). — RPRP. z 13.10.1927 DURP: 88:789 (plan stabilizacyjny).

Ust. z 3.6.1921 DURP: 51:314 (Kontrola Państwowa). — Ogólna instrukcja o sposobie wykonywania kontroli przez Kontrolę Państwową, Mon. Pol. z 23.11.1922 Nr. 267. — Sprawozdania Najw. Izby Kontroli Państwa o dokonanych czynnościach, za rok 1922 i n. — Uwagi Najw. Izby Kontroli Państwa o wykonaniu budżetu, za rok 1923 i n.

L i t e r a t u r a: Czuma, Równowaga budżetu, 1924. — Hilton Young, O położeniu finansowem Polski, 1924. — Zdziechowski, Finanse Polski, 1925. — E. W. Kemmerer, Sprawozdania oraz zalecenia Komisji doradców finansowych, T. I. 1926. — Ch. S. Dewey, Sprawozdania kwartalne od IV. kwartału 1927 począwszy, 12 zeszytów. — Żarnowski, Organizacja Kontroli Państwowej, w Cybichowskiego Encyklopedji, 1926. — X. X. Kontrola faktyczna w ustawie o Kontroli Państwowej, Ruch prawniczy, 1927. — Piekałkiewicz, Przepisy formalne naszych prowizorjów budżetowych, Cz. Sk. 1927. — Dubieński, Budżet na rok 1926, Prz. Sk. 1926. — Tenże, Stanowisko Ministra Skarbu przy ustalaniu i wykonywaniu budżetu, 1929. — Tenże, Rewizja Konstytucji (zbiorowa praca), referat o budżecie, 1929. — St. Gebert, Zasady polskiego prawa budżetowego, 1929. — Wróblewski, Kontrola gospodarki państwowej, 1929. — Borowicz, Budżety państwowe,

1931. — St. Nowak, Ewolucja budżetu polskiego, 1931. — Grodyński, Zasady gospodarstwa budżetowego, 1932.

1. Prawo budżetowe. 2. Preliminarz. 3. Budżet i prowizorjum. 4. Zasady budżetowania. 5. Wykonanie budżetu. 6. Zamknięcie rachunków. 7. Kontrola Państwowa. 8. Rezerwy. 9. Śląsk.

Historja p. str. 5 i 13.

1. Prawa budżetowego, t. j. jednolitej ustawy o sposobie układania, uchwalania, wykonywania i kontroli budżetu, Polska dotąd (1933) nie posiada. Ustawy takie, ułożone systematycznie i obejmujące całość zagadnień, mają m. i. Francja (1862), Niemcy (1930), Austrja (1926), Stany Zjednoczone (1921). Sejm w szeregu rezolucyj uznał potrzebę wniesienia przez Rząd projektu takiej ustawy, co jednak dotąd nie nastąpiło.

Tezy osobnej komisji, która pracowała pod przewodnictwem J. Żarnowskiego w latach 1925 i 1926 nad ułożeniem takiego projektu, ogłoszono w Pracach przygotowawczych do ustawodawstwa skarbowego (Serja I, zeszyt 6, 1926), tamże projekt Krakowskiego Towarzystwa ekonomicznego (K. Krzetuskiego) z r. 1922 i B. Markowskiego. W tych pracach ogłoszono też (Serja I, zeszyt 2, 1925) tłumaczenie niemieckiej Reichshaushaltsordnung z 31.2.1922 oraz obowiązujących w r. 1923 francuskich przepisów o rachunkowości państwowej w zestawieniu Voguet, Aris i Palant; p. nadto projekt E. W. Kemmerera, ogłoszony w jego Sprawozdaniach, t. I. (1926), widocznie bez znajomości poprzednich prac polskich w tej dziedzinie.

Przepisy, regulujące poszczególne przedmioty w tej dziedzinie, zawarte są przedewszystkiem w Konstytucji i noweli do niej z 2.8 1926, w ustawach o prowizorjach budżetowych, w ustawach skarbowych z budżetami na poszczególne lata, z kredytami dodatkowemi i ze zmianami w budżecie, w przepisach rachunkowo-kasowych, w ustawie o kontroli państwowej i w instrukcjach NIKP. o wykonaniu kontroli.

Nadto w ustawie o monopolu spirytusowym, o środkach naprawy gospodarki skarbowej z 1921 r., w RPRP. o komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych, oraz w RPRP. o planie stabilizacyjnym, w ustawie o funduszu drogowym i o funduszu obrotowym reformy rolnej. Szereg, nie posiadających mocy ustawy, okólników i rozporządzeń Ministra Skarbu do władz z normami budżetowemi, rachunkowemi i kasowemi, zawiera również przepisy prawa budżetowego.

Na podstawie tych przepisów, niemniej jednak drogą praktyki władz i ciał parlamentarnych ustala się zwolna całość norm, w tej dziedzinie przestrzeganych i obowiązujących.

Istotą podstawową tych przepisów, a tem samem ustroju parlamentarno-demokratycznego jest: że ciała ustawodawcze (Sejm i Senat) corocznie, drogą ustawy, decydują, jakie wydatki w przyszłym okresie budżetowym mają być przez Rząd uskuteczniane, i określają

pokrycie tych wydatków (art. 4 Konst.), że w tym celu ciała te są zwoływane na osobną, zwyczajną sesję budżetową, która nie może być odroczona lub zamknięta przed przyjściem do skutku budżetu (art. 25 Konst.), że wykonują kontrolę w tym względzie (art. 7 i 9 Konst.) przedewszystkiem przez jawną, publiczną i niekrępowaną dyskusję (także w komisjach, art. 31 Konst.), i że wydatkowanie bez budżetu lub poza uchwalone granice, z pominięciem tych praw parlamentu, jest niekonstytucyjne i pociąga za sobą odpowiedzialność przed Sejmem (art. 56 i 58 Konst.) i Trybunałem Senatu (art. 59 Konst., ust. z 27.4 1923). Tym prawom ciał ustawodawczych odpowiada obowiązek Rządu respektowania uchwalonego budżetu i obowiązek jego wykonania.

Stosunek parlamentu w Polsce do władzy wykonawczej, zwłaszcza w dziedzinie budżetu, znajduje się w okresie rozwoju. Od r. 1926 uprawnienia parlamentu uległy w kilku kierunkach zmniejszeniu przy zwiększeniu uprawnień władzy wykonawczej. Znalazło to wyraz m. i. w noweli do Konstytucji z 2.8.1926 (ograniczenie czasu obrad, rygory w razie nieuchwalenia budżetu, str. 57), w skracaniu sesji budżetowej (str. 58), w takiem formułowaniu przepisów ustaw skarbowych, które daje Ministrowi Skarbu i innym ministrom obszerniejsze uprawnienia do otwierania nowych kredytów i do przeniesień (p. p. 5), w noweli do ustawy o komercjalizacji przedsiębiorstwa kolei państwowych, która Radzie Ministrów daje duże uprawnienia w dziedzinie budżetu kolejowego (p. p. 5), w uchwałach Komitetu Ekonomicznego Ministrów, upoważniających poszczególnych ministrów do wydawania przemysłowi zamówień i zaciągania długów na rachunek nieuchwalonych jeszcze budżetów na 1931/32 i 1932/33.

2. Preliminarz budżetowy jest to cyfrowe, według pewnych zasad ułożone zestawienie wydatków i dochodów Państwa na następny okres gospodarczy. Takie zestawienie przedkłada Ciałom prawodawczym Rząd, jako program swego działania.

Sejm, komisja lub poseł nie mogą wnieść preliminarza budżetowego. Stoi temu na przeszkodzie art. 14 dekretu Rady Regencyjnej z 3.1 1918 DPKr.P: 1:1 i art. 25, ustęp 6 Konstytucji. Jest to funkcja wyłącznie Rządu i za nią jest konstytucyjnie odpowiedzialny. Rząd ma przegląd całości wydatków i dochodów, znajomość spraw, doświadczenie swego aparatu urzędniczego, zresztą powinien dawać gwarancję objektywnego i względami na całość kierującego się wyrównywania interesów.

Układają preliminarz wydatków w poszczególne władze centralne (ministerstwa, kancelarje Prezydenta, Sejmu i Senatu, Kontrola Państwowa, Prezydjum Rady Ministrów) na podstawie wniosków swoich organów I i II instancji. Zasady układania przepisuje Minister Skarbu w okólniku (nocie) budżetowym, przesyłanym ministerstwom corocznie w kwietniu. Mowa w nim przeważnie: o wydatkach, o kursie walut jaki ma być podstawą obliczenia wydatków w obcej walucie,

o cenach jakie mają być przyjęte przy obliczaniu kosztów towarów i świadczeń, o normach opału, nagród pieniężnych, zapomóg i kosztów kancelaryjnych, często o potrzebie oszczędności przy wydatkach wogóle, o niepodwyższaniu wydatków ponad oznaczone granice, o niepomnażaniu etatów urzędniczych i t. d. Do tych zasad stosują się władze w mniejszym lub większym stopniu, zależnie od pozycyj i powagi Ministra i Ministerstwa Skarbu; pisanego jednak prawa w tym względzie niema. Przy układaniu cyfr posługują się nadto doświadczeniem minionego okresu i przeciętną rzeczywistych wydatków w minionych okresach, a uwzględniają tendencje zwyżkowe albo zniżkowe, kosztorysy, szacunki i kalkulacje. Rolę przytem odgrywa program działania ministra resortowego.

W każdym razie powinny być w preliminarzu umieszczone dokładnie obliczone cyfry tych wydatków, które Skarb musi uiścić na podstawie ustaw, traktatów i umów (uposażenia, emerytury, pomoc na budowę szkół, dotacje dla związków komunalnych, dla ubezpieczeń społecznych, długi z pożyczek państwowych, z dostaw i t. d.). Są to t. zw. pozycje opancerzone, do których zwykło się w praktyce parlamentarnej zaliczać także wydatki na wojsko.

Analogiczne postępowanie ma miejsce przy układaniu preliminarza dochodów. Tu jednak decyduje przedewszystkiem w zakresie swojej kompetencji Minister Skarbu, gdyż sam preliminuje największą część dochodów, t. j. dochody z danin i monopoli. Przy tem preliminowaniu szacuje on dochody według rzeczywistych wpływów z uwzględnieniem wyników ostatnich miesięcy oraz tendencji spadku lub wzrostu, stosownie do przewidywanej konjunktury. Głos ministrów w innych resortach jest decydujący przy dochodach administracyjnych ich resortu, również jest on ważny wówczas, gdy chodzi o podległe im, a nieskomercjalizowane przedsiębiorstwa. I tu jednak znowu wysuwa się głos Ministra Skarbu na pierwszy plan przy decyzji, jaka kwota ma być z tych przedsiębiorstw wpłacona do Skarbu Państwa, a w połączeniu z tem zagadnieniem, jaki wogóle ma być preliminarz przedsiębiorstwa.

Podstawą oszacowania dochodów są obowiązujące przepisy (p. wyżej). Zmiany tego szacunku przez Sejm, zwłaszcza w wyniku targów o wysokość wydatków, nie powinny mieć miejsca. Dochody z projektowanych nieuchwalonych ustaw nie powinny być uwzględnione. Pożyczki zagraniczne i wewnętrzne nie są objęte budżetem w dochodach (ani w wydatkach koszt zakupu metalu i bicia bilonu). Pozycje te znajdują się w rachunkach i zamknięciach kasowych, tak po stronie przychodów, jak i rozchodów. Wyjątkowo kolej, poczta i monopol tytoniowy umieszczały kilkakrotnie wpływy z pożyczek wśród swoich dochodów. Również dla bilonu lub biletów zdawkowych niema miejsca wśród dochodów budżetowych. Był tam wykazywany jedynie w okresie reformy walutowej. Koszt bicia bilonu objęty jest wydatkami MS. w budżecie 1933/34.

Każda z władz centralnych przedstawia najdalej w sierpniu projekt swego preliminarza Ministrowi Skarbu. Projekty te Minister Skarbu, do którego kompetencji sprawy budżetowe należą (p. str. 32), poddaje analizie i krytyce przez swój departament budżetowy. Przedmiotem tej krytyki, targów i walki są przedewszystkiem wydatki i zamierzenia każdego resortu (etaty i inwestycje) ze względu na ich konieczność, celowość i wysokość, oraz finansowy skutek. Ocenie i krytyce Ministerstwa Skarbu podlegają zaprojektowane wydatki również ze względu na dotychczasowy rezultat akcji, na którą te wydatki są przeznaczone, na potrzebę równomiernego uwzględnienia wszystkich celów i obszarów Państwa, na obowiązujące przepisy, ze względu na politykę wewnętrzną i zagraniczną, a przedewszystkiem zaś ze względu na spodziewane dochody i tem samem ze względu na równowagę budżetową, t. j. równowagę wydatków z dochodami. Utrzymanie tej równowagi jest jednem z głównych zadań Ministra Skarbu, a możność skutkiem tego wpływania na wszystkie zamierzenia każdego ministra podnosi jego stanowisko w gronie ministrów ponad wszystkich innych. Pomocnem winno mu być w tym względzie przedewszystkiem jego osobiste stanowisko w Radzie Ministrów i w Ciałach prawodawczych, ograniczony zaś jest z drugiej strony politycznym i gospodarczym programem Rządu, którego on jest współautorem.

Rezultatem pertraktacji jest przyjęcie przez Ministra Skarbu poszczególnych projektów, złożonych przez resortowych ministrów z większemi lub mniejszemi zmianami każdego zosobna.

Przyjęcie projektu całego preliminarza ma miejsce w formie uchwały na posiedzeniu Rady Ministrów. Tam definitywnie następuje wyrównanie tych ostatecznych różnic, które nie dały się usunąć konferencjami urzędników departamentu budżetowego z urzędnikami danego ministerstwa oraz naradą ministra resortowego z Ministrem Skarbu. Minister Skarbu nie może być w tej sprawie na posiedzeniu Rady Ministrów przegłosowany. Formalnie może się powołać na przysługujące mu prawo veta (ust. z 17.12.1921). To prawo jednak nie ma żadnej sankcji; gdy przeto Rada Ministrów to veto pominie, wówczas nie pozostaje mu nic innego jak podać się do dymisji. Niechęć wywołania przesilenia u Rady Ministrów jest często Ministrowi Skarbu pomocną w utrzymaniu się ze swojem zdaniem.

To prawo veta zawarte jest w ust. z 17.12.1921 DURP: 103:741. Art. 4 opiewa: „Uchwały Rady Ministrów, powodując wydatki ze Skarbu Państwa, mogą zapadać tylko za zgodą Ministra Skarbu". Prawo to w praktyce prawie nie jest wykonywane.

Uchwalony przez Radę Ministrów preliminarz, ujęty jest przez Ministerstwo Skarbu w pewną, jeszcze w rozwoju będącą formę. Ustalenie tej formy należy wyłącznie do Ministerstwa Skarbu. Ono też jest odpowiedzialne za to, że całość będzie zgodna z zasadami (p. p. 4), wymaganemi przez praktykę i teorję. Od roku 1923 podzielony jest na 3, od 1933 na 4 grupy (administracja, przedsiębiorstwa, monopole, fundusze). Grupa administracji (A) dzieli się od roku 1933/34 na 18 części (11 ministerstw, Prezydent, Sejm i Senat, Kontrola Państwowa, Prezydjum Rady Ministrów, emerytury, renty inwalidzkie, długi). Grupa przedsiębiorstw (B) obejmuje przedsiębiorstwa państwowe nieskomercjalizowane i skomercjalizowane. Przedstawione są w kolejnym porządku (tymsamym co w grupie A) plany finansowo-gospodarcze na okres przyszły (z wyjątkiem kolei), oraz bilanse z rachunkami zysków i strat (z wyjątkiem kolei i poczty) za miniony okres. Przedsiębiorstwa przedstawione są indywidualnie, wyjątkowo łącznie jak drukarnie, zdrojowiska, przedsiębiorstwa górnicze. Grupa monopoli (C) podaje plany finansowo-gospodarcze i bilanse z rachunkami zysków i strat jak w grupie B. Grupa funduszów (D) podaje plany finansowo-gospodarcze 17 funduszów.

Podział na trzy grupy zawiera projekt ustawy o naprawie Skarbu Rzeczypospolitej (druk sejm. I 269), złożony 1.3.1923 przez Wł. Grabskiego, jako ministra skarbu w gabinecie Wł. Sikorskiego. Obowiązek oddzielnego przedstawienia grupy przedsiębiorstw w ogólnym preliminarzu wynika poniekąd z planu stabilizacyjnego z roku 1927, ogłoszonego w DURP: 88.

Każda część obejmuje preliminarz dochodów zwyczajnych i nadzwyczajnych oraz preliminarz zwyczajnych i nadzwyczajnych wydatków. Jedne i drugie dzielą się na działy, działy na paragrafy. Pierwszych 9 paragrafów po stronie wydatków zwyczajnych powtarza się w tym samym porządku w każdym dziale w tem samem brzmieniu z jednakową treścią. Są jednak działy, w których dla braku odnośnego rodzaju wydatków pewne paragrafy są opuszczone. Liczbami 10 i następnemi oznaczone są paragrafy, zawierające specjalne wydatki danego działu, poza 9 stereotypowemi, powtarzającemi się z reguły przy wszystkich działach. Tak samo po stronie dochodów zwyczajnych pierwszych 8 paragrafów powtarza się w tym samym porządku z jednakową treścią, z nomenklaturą mniejwięcej tą samą. Obok cyfry preliminowanych w paragrafie wydatków i dochodów, umieszczone są

dla porównania cyfry wydatków i dochodów tego paragrafu w okresach minionych. (p. niżej).

W niektórych częściach działy podzielone są jeszcze na rozdziały.

Schematyczny podział paragrafów po stronie wydatków jest następujący: § 1 uposażenie, § 2 różne wydatki osobowe, § 3 podróże służbowe i przesiedlenia, § 4 środki lokomocji, § 5 pomieszczenie, § 6 wydatki biurowe, § 7 wydawnictwa, § 8 inne wydatki, § 9 remont i konserwacja budowli. Tego podziału nie mają części preliminarza, obejmujące emerytury, renty i długi.

Schematyczny podział paragrafów po stronie dochodów jest następujący: § 1 zwrot uposażeń, § 2 częściowy zwrot kosztów umundurowania, § 3 zwrot kosztów podróży, § 4 sprzedaż środków komunikacyjnych, § 5 pomieszczenie, § 6 sprzedaż inwentarza, § 7 wydawnictwa, § 8 różne dochody.

Dochody z danin ujęte są w części 8 (Ministerstwo Skarbu) w 4 paragrafy, a nadto opłaty administracyjne (p. XI) w dochodach kilku Ministerstw.

Budżet inwestycyjny (str. 64) pozostaje poza preliminarzem.

Paragrafy dzielą się na pozycje. Odpowiadają one również pewnemu powtarzającemu się schematowi. Pozycje podane są w rubryce objaśnień preliminarza.

Rubryką budżetową nazywa się kratka w operacie tabelarycznym z cyfrą paragrafu, rozdziału, działu i t. d. lub z zawartem objaśnieniem.

Objaśnienia zawierają kwoty paragrafów, rozbite na pozycje, a nadto często informacje o podstawie prawnej preliminowanej kwoty i danej instytucji, o cyfrze etatów urzędniczych i funkcjonarjuszów niższych ze stopniami służbowemi i porównaniem minionego roku i t. p. Dla przejrzystości i dokładności przedstawienia, dołączone są do preliminarza tabelaryczne zestawienia cyfrowych danych o poszczególnych dziedzinach.

Każda cyfra preliminowanego paragrafu i działu objaśniona jest trzema cyframi porównawczemi: cyfrą wykonanego budżetu za okres poprzedzający, cyfrą już zestawionego zamknięcia rachunkowego za okres jeszcze wcześniejszy i cyfrą budżetu na okres bieżący. P. nadto str. 64.

Przedsiębiorstwa i monopole nie mają jeszcze ustalonej formy przedstawienia w budżecie. Niemal co roku przynosi preliminarz zmiany w tym względzie. Naogół plany finansowo-gospodarcze przedsiębiorstw zawierają mniejszą liczbę paragrafów, objaśnień i załączników, niż preliminarz w grupie administracji, co daje większą swobodę zarządowi przedsiębiorstw w użyciu kredytów. W ogólnem zestawieniu budżetu uwidocznione są kwoty wpłat tych przedsiębiorstw do Skarbu lub dopłat do nich. Monopole i fundusze znowu odmiennie przedstawiają swoją gospodarkę w preliminarzu.

Operat cyfrowy poprzedzony jest projektem ustawy skarbowej. Składa się on z kilku lub kilkunastu artykułów, a zawiera w tekście ustawy ogólne cyfry wydatków i dochodów poszczególnych grup z upoważnieniem do zrobienia tych wydatków i pokrycia ich dochodami. Nadto, w braku skodyfikowanego prawa budżetowego, wyszczególnia uprawnienia i obowiązki Ministra Skarbu w dziedzinie wykonania budżetu a w szczególności zwiększenia kredytów na poszczególne wydatki, przeniesienia kredytów, wydatkowania na cele nieobjęte budżetem, gospodarki przy pomocy miesięcznych budżetów, gospodarki zapasami kasowemi, terminu ulgowego itd. Oprócz tego normowane bywają w ustawach skarbowych sprawy, corocznie nie tesame, mniej lub bardziej ściśle z budżetem związane.

W szczególności zawierają ustawy skarbowe upoważnienie do udzielania z zapasów kasowych pożyczek, spłacanie długów państwowych, sprzedaż nieruchomości, nadzwyczajny dodatek do podatków, dodatki do uposażeń i emerytur urzędniczych i cofnięcie tych dodatków, ograniczenie dodatkowych wynagrodzeń urzędników państwowych, kontrola pewnych funduszów, nawet wywóz płodów rolnych i t. d.

Takie „opakowywanie budżetu" przepisami, które powinny być unormowane w osobnych ustawach, jest w wielu państwach konstytucyjnie niedozwolone. W teorji i praktyce sporne jest, czy przepisy te są ograniczone do okresu budżetowego, do którego ustawa skarbowa się odnosi (p. XII. 3.). Ustawy skarbowe w ostatnich czasach coraz mniej zawierają przepisów, niezwiązanych ściśle z budżetem.

Ustawą skarbową nazywane są urzędownie również ustawy o dodatkowych kredytach, jak DURP 1925:10:75, DURP 1925:83:570 i o zmianach w budżecie DURP 1925:83:736, DURP 1925:90:634.

Ten operat wydaje drukiem Ministerstwo Skarbu, staraniem i pod redakcją departamentu budżetowego tego ministerstwa. Księgę o kilkuset stronach wnosi Minister Skarbu do Sejmu jako przedłożenie rządowe. Prace Rządu od chwili rozpoczęcia prac najniższych ogniw administracyjnych nad układaniem budżetu do wydrukowania preliminarza obliczają na 7 miesięcy, z reguły dotąd od 1.4 do 31.10 każdego roku.

Termin złożenia kompletnego preliminarza razem z załącznikami określony jest w Konstytucji (art. 25 ustęp 6): Rząd ma go złożyć Sejmowi, zwołanemu na coroczną sesję zwyczajną nie później niż na 5 miesięcy przed rozpoczęciem następnego roku budżetowego.

Od dnia złożenia preliminarza zaczynają biec czasokresy do uchwalenia preliminarza przez Sejm i Senat. Jeżeli 31 października Sejm jest rozwiązany, wówczas preliminarz winien być przedłożony na pierwszem posiedzeniu po wyborach.

Rok budżetowy, na który preliminarz jest ułożony, pokrywał się w latach 1921—1926 z rokiem kalendarzowym. Ustawa z 2.8. 1926 o zmianie Konstytucji umożliwiła Rządowi zmianę czasokresu budżetowego. Skorzystał z tego Rząd, przedkładając następny preliminarz na okres od 1.4.1927 do 31.3.1928 roku. Wskutek uchwalenia tego preliminarza zmieniony został dotychczasowy rok budżetowy i stał się identycznym z okresem, przyjętym w Anglji, Niemczech i Jugosławji. Za Państwem poszły i samorządy. Przedłożenie zatem preliminarza winno nastąpić przed 1 listopada.

Rok budżetowy monopolów, przedsiębiorstw nieskomercjalizowanych, oraz 3 przedsiębiorstw skomercjalizowanych (Polmin, Brzeszcze i Żegluga) pokrywa się z rokiem budżetowym Państwa. W lasach państwowych okres budżetowy biegnie od 1 października. W innych przedsiębiorstwach (kolei od r. 1933) rokiem operacyjnym jest rok kalendarzowy. To jest powodem, że ogólne zamknięcie rachunków nie daje zupełnego obrazu całokształtu gospodarki państwowej za pewien jednolity okres.

Pierwszy preliminarz, ogłoszony drukiem, przedłożyła Rada Regencyjna Radzie Stanu. „Preliminarz Państwa Polskiego na okres od 1.7 do 31.12.1918" w 10 częściach wykazuje dochody na 4,7, a wydatki na 59,3 milj. marek. Projekt ten bez daty i podpisu zawiera cyfrowe zestawienie na 73 stronicach i szczupłe objaśnienia cyfr. Obejmuje on tylko niektóre wydatki i dochody b. Królestwa Kongresowego. Następny preliminarz dotyczy również wydatków i dochodów b. Królestwa Kongresowego, jednak i wydatków wojskowych całego Państwa. Wniesiony został na okres od 1.1 do 30.6 1919 przez J. Englicha, ministra skarbu w Rządzie Paderewskiego. Dalsze z kolei preliminarze obejmują coraz więcej dzielnic oraz więcej działów administracji i przedsiębiorstw państwowych. Preliminarz budżetowy na r. 1923 zawiera już całość Państwa, poczem następne przedłożenia wykazują nieznaczne stosunkowo zmiany, zmierzające do ulepszenia techniki w przedstawieniu materjału.

3. Droga w Izbach prawodawczych, jaką przejść musi uchwalony przez Radę Ministrów preliminarz, zanim stanie się budżetem, jest następująca: preliminarz wnosi do zwołanego na sesję budżetową Sejmu Minister Skarbu, przesyłając Kancelarji Sejmowej odpowiednią ilość egzemplarzy, wydrukowanych staraniem MS. Sesja od tej chwili do uchwalenia budżetu lub upływu 5 miesięcy (p. str. 49) nie może być zamkniętą. Porządek dzienny posiedzenia sejmowego, najbliższego (art. 15 i 35 reg. Sejm.) po otrzymaniu przez kancelarję sejmową i rozdaniu posłom wydrukowanego preliminarza, obejmuje „pierwsze czytanie" przedłożenia. Przedłożenie to jest, jak wspomniano, w cyfrach przedstawionym programem Rządu, daje zatem sposobność do programowego exposé Ministra Skarbu i do ogólnej dyskusji politycznej nad tym programem, co też stało się zwyczajem, stale przestrzeganym. Rozprawy o szczegółach i zgłaszanie poprawek są niedo-

puszczalne. Przedłożenie przekazuje z reguły Sejm głosowaniem sejmowej komisji budżetowej.

Odrzucenie preliminarza przez Sejm w pierwszem czytaniu (wbrew art. 15 reg. sejm.) powinno spowodować rozwiązanie Sejmu i Senatu, albo dymisję gabinetu i wniesienie przez nowy gabinet nowego preliminarza, który może (lecz nie musi) zawierać zmiany w porównaniu z odrzuconym. Ta konsekwencja odrzucenia preliminarza wynika z podstawowych zasad parlamentarnego ustroju, w którym zezwala na wydatki parlament, oraz z art. 25 ust. 11 Konstytucji. Odrzucony przez Sejm w całości preliminarz nie może być ogłoszony przez Prezydenta jako budżet (art. 25 Konst.). P. str. 60.

Komisja budżetowa, złożona jest z 31 członków, nominowanych przez kluby sejmowe w stosunku do ich liczebności. Do jej kompetencji należą sprawy związane z budżetem (także prowizorja, dodatkowe kredyty, ustawy uposażeniowe, emerytalne i t. d.). Wybiera ona sprawozdawcę generalnego i sprawozdawców poszczególnych części.

Referenci z reguły wybierani są ze stronnictw większości rządowej, t. j. większości, która ma swoich ministrów w rządzie lub która i bez tego rząd stale popiera.

Wyjątkowo lub wśród stosunków anormalnych podejmuje się referatu i poseł z poza większości. Również wyjątkowo (przy obradach nad preliminarzem 1932/33) opozycja demonstracyjnie nie stawia żadnych wniosków i poprawek, ograniczając się do krytyki.

Sprawozdania są przedmiotem dyskusji przeprowadzonej w obecności ministrów lub ich delegatów bądź na pełnej komisji, bądź na podkomisjach a zakończonej powzięciem uchwał w dwóch kolejnych czytaniach. Z posiedzeń prowadzi się djarjusz (streszczenie), niepublikowany z urzędu, lecz udzielany prasie.

Kolejny porządek referatów na komisji zależy od jej przewodniczącego; do niego również należy, by uchwały zapadły w konstytucyjnie przepisanym czasie. Nie bywa w Sejmie przestrzegana logiczna zasada, że z kolei winny być naprzód ustalone i uchwalone dochody, a potem dopiero wydatki. Generalny referat przedstawiony bywa przy końcu.

Uchwały te mogą zwiększać lub zmniejszać wydatki i dochody preliminarza, albo też je skreślać lub wprowadzać nowe, w preliminarzu nieuwzględnione, za zgodą Rządu lub bez niej. Z prawa tego korzysta komisja bardzo wydatnie.

Zwiększanie wydatków przez komisję jest ograniczone art. 10 Konstytucji:

„Wnioski i projekty ustaw, pociągające za sobą wydatki ze Skarbu Państwa, muszą podawać sposób ich zużycia i pokrycia". O ile chodzi o wnioski poselskie, które powodują wydatki ze Skarbu i nie podają sposobu pokrycia stosownie do art. 10 Konstytucji, to przewodniczący komisji budżetowej ma zwyczajowe prawo nie podawać tych wniosków pod głosowanie. Zmniejszanie i skreślanie wydatków jest dopuszczalne, chyba, że do ich poczynienia zobowiązany jest Skarb na podstawie ustawy, traktatu międzynarodowego lub umowy prywatno-prawnej. I takiego wniosku może przewodniczący nie poddać pod głosowanie. Zwiększanie lub zmniejszanie dochodów preliminowanych jest tylko ich oszacowaniem, odmiennem od preliminarza. Bez zmiany odpowiednich ustaw nie ma prawnego znaczenia dla zobowiązanych.

Sprawozdania komisji już w formie drukowanej razem z uchwałami mniejszości Komisji przedkładają referenci poszczególnych części preliminarza przewodniczącemu komisji. Ten oddaje je referentowi generalnemu, który dołącza do nich swoje, zazwyczaj całokształt aktualnych zagadnień finansowych i gospodarczych ujmujące, sprawozdanie i przedkłada cały, z reguły na objętość zwyczajnie nie mały, operat Sejmowi a to w terminie albo przez Sejm Komisji wyznaczonym albo w takim, by Sejm mógł dotrzymać konstytucyjnych czasokresów do uchwalenia budżetu.

Sejm przeprowadza nad temi sprawozdaniami na pełnych posiedzeniach szczegółową dyskusję. Jest to t. zw. „drugie czytanie" projektu preliminarza. Dyskusja ta jest probierzem i dowodem dojrzałości politycznej oraz doświadczenia i fachowości stronnictw i posłów a nadto kontrolą przeszłości i konstruktywną budową przyszłości. W czasie tej dyskusji nie można postawić nowych wniosków, niezgłoszonych w komisji budżetowej i nie objętych sprawozdaniami (p. art. 14 reg. sejm.). Sejm przyjmuje, odrzuca lub zmienia w drugiem (art. 17 i 35 reg. sejm.) czytaniu budżet, przedstawiony przez generalnego sprawozdawcę. W trzeciem czytaniu głosuje Sejm nad całością budżetu bez dyskusji i bez stawiania nowych wniosków. Badanie budżetu przez Sejm jest sterminowane okresem 3 i pół miesięcznym od dnia złożenia przez Rząd projektu. Po uchwaleniu budżetu lub po upływie wspomnianego 3 i pół miesięcznego czasokresu, przechodzi budżet do Senatu.

Senat poddaje go takiej samej procedurze jak Sejm w swojej komisji skarbowo-budżetowej i na pełnych posiedzeniach. Najdalej do 30 dni od otrzymania z Sejmu budżetu musi go albo bez zmian przyjąć, a wtedy następuje jego ogłoszenie, albo może podwyższyć lub obniżyć kwoty w uchwalonym przez Sejm przedłożeniu, wówczas przedłożenie wraca do Sejmu. Niedotrzymanie terminu równoznaczne jest z przyjęciem budżetu w brzmieniu uchwały Sejmowej. W terminie przez Senat uchwalone zmiany muszą być przez Sejm do dni 15 od ich otrzymania załatwione, t. j. albo przyjęte zwykłą większością, albo odrzucone większością jedenastu dwudziestych głosujących. Niepo-

wzięcie uchwały przez Sejm w tym terminie ma w konsekwencji ogłoszenie budżetu w brzmieniu przyjętem przez Senat.

Czasokresy te, zaopatrzone w sankcję, są instytucją poza konstytucją polską nigdzie nie stosowane. Celem ich wprowadzenia było, by Sejm i Senat sprawnie i terminowo uchwaliły budżet i by zapewnioną została Państwu zgóry oznaczona, legalna podstawa gospodarowania już na pierwszy dzień nowego okresu budżetowego. Dla zachowania tych czasokresów bywa czas przemówień przez Marszałka Sejmu na mocy porozumienia klubów lub uchwałą większości skontyngentowany w miarę liczebności klubu. Przepis ten zapobiega, o ile Rząd w terminie przedkłada preliminarz, niepraworządnemu stanowi ex lex, choćby budżet nie został konstytucyjnie uchwalony. Dzięki tym czasokresom budżety od 1927/28 zostały uchwalone przed początkiem okresu z wyjątkiem budżetu 1928/1929, który ogłoszono ust. z 22.6.1928 z powodu zebrania się nowowybranego Sejmu dopiero w dniu 27.3.1928.

Odroczeniem sesji przez Prezydenta skraca się powyższy minimalny pięciomiesięczny czasokres obrad. Od obrad nad preliminarzem 1930/31 począwszy, Prezydent stale odracza sesję. Takie odroczenie może nastąpić bez zgody Sejmu jeden raz w ciągu sesji najwyżej na 30 dni (art. 25 ust. 5 Konst.). Przez takie odroczenie zwyczajowo ustaje praca w komisji budżetowej. Referenci tylko przygotowują swoje referaty. Odroczenie, zarządzone z początkiem sesji, skraca 3 i pół miesięczny okres obrad Sejmu. Zarządzenie w środku sesji może spowodować, że jedna z Izb nie będzie mogła wykonać swoich praw do uchwalenia budżetu. Czasokres czteromiesięczny uważany jest za niewystarczający do opracowania budżetu, a przepisy o odroczeniu za niejasne i niezupełne. Stąd wnioski poselskie o ograniczenie tego prawa Prezydenta.

Zamknięcie sesji nie może nastąpić od chwili złożenia Sejmowi preliminarza, dopóki budżet nie zostanie uchwalony lub dopóki nie miną czasokresy, o których wyżej mowa. Jest to jedna z gwarancyj konstytucyjnych, zapewniających zwołanie Sejmu, trwanie jego obrad przez określony minimalny czas i wykonanie jego praw do uchwalania wydatków.

Przesilenie gabinetowe, t. j. podanie się Rządu do dymisji, wstrzymuje zwyczajowo pracę Sejmu, Senatu i komisji, gdyż niema przedstawiciela Rządu, nie wiadomo, czy uchwały zgodne będą z programem nowego rządu i czy tenże będzie chciał wziąć odpowiedzialność konstytucyjną za te ustawy. Pytanie to staje się aktualnem, gdyby trzeba było ogłosić ustawy, które przyszły do skutku bez współudziału Rządu. W sprawach nagłych lub terminowych (wygasa ustawa czasowo obowiązująca, kończy się czasokres umowny do ratyfikowania umowy międzynarodowej, upływają czasokresy konstytucyjne do załatwienia budżetu i t. p.) jest rzeczą Marszałka albo materjał w komisji lub na plenum przygotować i umożliwić nowemu rządowi szybkie ustosunkowanie się, albo przeprowadzić uchwały i postarać się po utworzeniu nowego rządu o zajęcie przez niego stanowiska do tych uchwał. Wynika to z natury rzeczy i konstytucyjnego stosunku Ciał parlamentarnych do Rządu. W razie dymisji Ministra Skarbu te zasady winny być odpowiednio stosowane.

Ogłoszenie budżetu następuje w Dzienniku Ustaw RP. Ustawę skarbową podpisuje Prezydent RP., Prezes RM. i MS. Załącznikiem tej ustawy jest budżet. Jeżeli ani Sejm ani Senat nie powzięły uchwał w oznaczonych terminach, wówczas projekt rządowy preliminarza staje się ustawą i ogłoszony zostaje w Dzienniku Ustaw RP.

Prezydent RP. nie ma w dziedzinie budżetu żadnego zakresu działania prócz tego, że do niego należy podpisanie i ogłoszenie ustawy (art. 35 Konst.). Jego kancelarja cywilna jest przy układaniu budżetu traktowana jak każda inna władza centralna i ma w preliminarzu osobną część.

W ogłoszonem brzmieniu opuszczone są zawarte w preliminarzu objaśnienia i podział na pozycje.

Budżetem nazywa się uchwalony przez Sejm i Senat preliminarz, ogłoszony razem z ustawą skarbową, w DURP, jako jej załącznik, z podpisem Prezydenta, Premjera i Ministra Skarbu.

W budżecie władza ustawodawcza i kontrolująca ustala wysokość wydatków i dochodów. Są to polecenia, których musi się trzymać Rząd, czyli władza wykonawcza.

Na inne dziedziny ustawa ta nie ma wpływu. W szczególności, mimo nieumieszczenia w budżecie odpowiednich pozycyj, ma Skarb prawo do pobierania danin z mocy istniejących ustaw, również ma obowiązek wypłacenia uposażeń i innych kwot, należnych z mocy obowiązujących ustaw, traktatów lub umów. Rząd lub minister w takiej kolizji między obowiązkiem prawnym a nieuchwaleniem mu kredytów na spełnienie tego obowiązku, musi wziąć pod rozwagę swoją dymisję. Naodwrót umieszczenie w budżecie pewnego kredytu nie daje już z mocy tego faktu nikomu praw do żądania wypłacenia tej kwoty bez innych podstaw prawnych (tytułu).

Kredytem budżetowym nazywa się uchwaloną w poszczególnych rubrykach budżetu kwota wydatku. Dysponują nią i podejmują ją powołane do tego przepisami władze właściwego resortu, gdy nastąpiło otwarcie kredytu.

Prowizorjum budżetowem nazywa się ustawa o wydatkach i dochodach państwowych na okres krótszy niż rok (z reguły na jeden kwartał), na który nie został normalny budżet uchwalony. Ustawa taka przychodzi do skutku w sposób identyczny, jak coroczna ustawa skarbowa, jednak z natury rzeczy w czasie i postępowaniu skróconym; wiąże władzę wykonawczą w stosunku do parlamentu tak samo jak budżet.

Niema przepisów normujących tę instytucję. Różni się od budżetu tem, że dochodów nie określa, a wysokość wydatków oznacza w mało specjalizowanych sumach ryczałtowych, bez podawania objaśnień. Ryczałty te bądź są podane kwotami globalnemi w ustawie, bądź opierają się o sumy, zawarte w uchwalonych poprzednich budżetach i pro-

wizorjach. Wyjątkowo (1924 i 1928) oparte są o przedłożone a nieuchwalone preliminarze. Czasami zawierają kredyty nowe. Zawierają one szersze od budżetów uprawnienia w dziedzinie przenoszenia kredytów (p. p. 5).

Przed znowelizowaniem konstytucji (ust. z 2.8.1926) prowizorja budżetowe były częste. Po raz pierwszy uchwalono je w roku 1923. Przedtem przez poszczególne rządy przedkładane preliminarze nie były wogóle przez Sejm uchwalane, brakowało zatem wogóle podstawy legalnej do gospodarki budżetowej Państwa. W okresie 1924 — 1927 (1 i 2 kwartały r. 1924 i 1925, cały rok 1926 i 1. kwartał 1927) uchwalano prowizorja, gdyż nieuchwalano na czas budżetu. Po ustawie z 2.8.1926 prowizorjum jest potrzebne wyjątkowo. I tak: w jesieni 1927 Rząd przedłożył wprawdzie preliminarz na 1928/29, lecz przed jego uchwaleniem oraz przed upływem czasokresów z art. 25 konst. został Sejm rozwiązany; nowowybrany Sejm ust. z 31.3.1928 DURP: 43 uchwalił prowizorjum na pierwszy kwartał okresu 1928/29. Ust. z 22.6.1928 został już normalny budżet na ten rok uchwalony. Taksamo nowowybrany w jesieni r. 1930 Sejm nie uchwalił prowizorjum, lecz ust. z 21.3.1931 DURP: 28 normalny budżet na okres 1931/32.

Odrzucenie preliminarza, wniesionego ściśle na 5 miesięcy przed 1 kwietnia i wniesienie potem nowego, powoduje, że ustawowe czasokresy do uchwalenia wkraczają już w nowy okres budżetowy. Może w tym wypadku zajść potrzeba uchwalenia prowizorjum (p. Grodyński, Zasady, str. 308).

Rozwiązanie Sejmu może być przyczyną, iż w dniu 1 kwietnia lub po tym czasie nie będzie uchwalonego budżetu. Jeżeli także wówczas niema uchwalonego prowizorjum, to celem zapobieżenia temu stanowi ex lex, daje Konstytucja (art. 25) Rządowi prawo czynić wydatki i pobierać dochody w granicach zeszłorocznego budżetu.

Jeżeli rozwiązany Sejm uchwalił prowizorjum na czas po 1 kwietnia, lub jeżeli uczynił to nowy Sejm, to podstawą gospodarki Rządu musi być to prowizorjum. Na pierwszem posiedzeniu po wyborach winien Rząd wnieść przedłożenie o takiem prowizorjum (art. 25 ustęp przedost. Konst.). Prowadzenie przez Rząd gospodarki budżetowej przy tak lakonicznym przepisie nastręczać będzie liczne prawne wątpliwości.

4. Zasady układania budżetu, są wynikiem długoletniego doświadczenia państw nowoczesnych, oraz teoretycznych badań nauki skarbowości. W praktyce budżetów polskich niezawsze są one przestrzegane. Wskazania na odchylenia od tych zasad ułatwiają poznanie tworzącej się konstrukcji naszego budżetu.

Zasada jawności wymaga by preliminarze budżetowe, zamknięcia i uwagi NIK, były corocznie drukowane i publikowane, by te wydawnictwa były łatwo i tanio dostępne, by ogłaszano także bieżące

miesięczne dane, i niehamowano swobodnej krytyki w ciałach parlamentarnych i ogłaszania w prasie. Ta jawność jest warunkiem naprawy, postępu i zaufania, niemniej warunkiem powodzenia pożyczek wewnętrznych, tembardziej zagranicznych.

Niezgodne z tą zasadą były zarządzenia MS w r. 1922, utrudniające publikację cyfr budżetowych, ograniczenia od roku 1931 publikacji w wydawnictwach Głównego Urzędu Statystycznego i w miesięcznych biuletynach MS, ograniczenia wydawnictw NIK (p. p. 7), wreszcie nieogłaszanie miesięcznych bilansów sum obrotowych, niewykazywanie lokat i zaliczek z tych sum udzielanych.

Budżet winien być ułożony jasno i przejrzyście. Cyfry dochodów i wydatków winny być tak zgrupowane, by każdy bez trudu i bez specjalnej umiejętności mógł się zorjentować w badanej materji i by łatwą była kontrola wykonania. Sprzeczne z tą zasadą jest umieszczanie wydatku na jeden cel w różnych częściach budżetu.

W budżecie polskim raty amortyzacyjne na spłacenie pożyczki dolarowej z r. 1925 są umieszczane w wydatkach na długi oraz w wydatkach kolei. Również sprzeczne z tą zasadą jest umieszczenie dochodów z danin w różnych częściach (Ministerstwo Skarbu, Spraw Wewnętrznych, Przemysłu i Handlu, Rolnictwa i t. d.) bez ogólnego zestawienia opłat administracyjnych i włączenia ich do danin publicznych.

Zasada specjalizacji wymaga, by źródła i wysokość dochodów oraz cele i wysokość wydatków były przez Rząd szczegółowo preliminowane a przez Ciała parlamentarne szczegółowo ustalone. Celem tej specjalizacji jest skłonienie Rządu do ścisłego podania swego programu gospodarki, a następnie po uchwaleniu budżetu do ścisłego wykonania, poczem to wykonanie będzie mogło być skontrolowane. Dochody i wydatki nie powinny być ujęte w zbyt ogólne grupy (kilka źródeł złączonych przy dochodach, kilka celów przy wydatkach), a temsamem w zbyt wysokich kwotach. Przez stosowanie tej zasady staje się łatwiejszy wgląd w gospodarkę państwową. Niemniej zwiększa się wpływ i kontrola Ciał prawodawczych oraz opinji publicznej na tę dziedzinę. Im bardziej budżet jest specjalizowany, tem częściej musi Rząd, wykonując budżet, odwoływać się do prawa przenoszenia kredytów (p. p. 5), albo też często zwracać się do Sejmu o zgodę na takie przeniesienie, które wykracza poza uprawnienia Ministra Skarbu, niemniej o zgodę na nowe lub dodatkowe kredyty.

Sprzeczne z tą zasadą było umieszczenie w budżecie 1929/30 piętnastoprocentowej podwyżki uposażeń urzędniczych w ustawie skarbowej z ogólną kwotą bez rozbicia tego wydatku na poszczególne resorty.

Sprzeczne z tą zasadą jest rozczłonkowanie budżetu wydatków Ministerstwa Spraw Wojskowych od r. 1931/32 na cztery działy, a w nich

na stosunkowo niewielką ilość rozdziałów i paragrafów z dużemi kwotami. W obrębie bowiem tych ostatnich może Minister Spraw Wojskowych, stosownie do ustaw skarbowych, dokonywać przeniesień bez zgody Ciał parlamentarnych (a nawet Ministra Skarbu). Te „luzy" budżetowe zmniejszają kontrolę i wpływ tych Ciał, lecz z drugiej strony w tej specyficznej dziedzinie dają większą elastyczność i swobodę ministrowi resortowemu przy wykonywaniu tego budżetu. (Wywiad Prezesa RM. Józ. Piłsudskiego w dziennikach z 5.10.1930; druk sejmowy III 100/6).

Zasada zupełności wymaga, by budżet obejmował wszystkie bez wyjątku, dokonywane przez władze skarbowe, wydatki oraz wpływające na rzecz Skarbu Państwa dochody. Żadnych wydatków Państwo lub jego instytucje nie powinny czynić poza budżetem, ani w ten sposób otrzymywać dochodów i ukrywać rezerwy.

Sprzeczną z tą zasadą jest gospodarka rezerwami skarbowemi (sumami obrotowemi) p. p. 8. Tą drogą dokonywane bywają wydatki w dużych często sumach bez decydującego udziału i kontroli parlamentu. Tak samo idą wpływy do tych rezerw poza budżetem.

Do 1933/34 nie są objęte budżetem wpływy podatku od lokali, ani wydatki funduszów, na które te wpływy idą, wpływy z dodatków do świadectw przemysłowych i wydatki z tych wpływów, które idą na rzecz szkół państwowych, wpływy z taks administracyjnych, płaconych przez uczniów szkół średnich i wydatki na rzeczowo-administracyjne i inne nieujawnione potrzeby tychże szkół, wpływy z taks, płaconych przez prywatne szkoły średnie i wydatki z tychże taks pokrywane; wpływy z daniny lasowej, uiszczonej drzewem, ani pożyczki, udzielone w drzewie. Co do wpływów z pożyczek państwowych, to bywają one wykazywane przy poczcie, kolei i monopolu tytoniowym (p. str. 50).

Polska Dyrekcja Ubezpieczeń Wzajemnych, od r. 1927 Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych nie przekazuje w myśl statutu organizacyjnego żadnych zysków Państwu, które też za straty nie odpowiada. Zakład ten nie jest do budżetu włączony, ani z nim związany. Bank Gospodarstwa Krajowego, P. K. O. i Bank Rolny również nie są budżetem objęte; związany jest z nim jedynie BGK. pozycjami udziału Skarbu Państwa w zysku tej instytucji.

Zasada realności wymaga, by dochody były obliczone trafnie i ściśle z możliwą dokładnością. Po upływie okresu budżetowego winno okazać się, że wpłynęło z poszczególnych źródeł tyle, ile w budżecie przewidywano. Podobnie z wydatkami powinno się w rezultacie okazać, że obliczenie było trafne, że ich nie ustalono ani za wysoko ani za nisko. Żądania w ciągu okresu budżetowego o dodatkowe kredyty winny być wyjątkiem. Również nie powinny z końcem okresu okazywać się znaczne nadwyżki dochodów. Optymistyczne, a tak samo pesymistyczne preliminowanie tak dochodów jak i wydatków są z wielu względów szkodliwe. Normalny bieg życia państwowego, bez przesileń gospodarczych lub politycznych, bez szybkich zmian w ustawach i cenach,

jest warunkiem skutecznego stosowania tej zasady. Wówczas jest możliwe, posługując się przeciętnemi cyframi z minionych okresów i obliczając stosownie do konjunktury i tendencji rozwojowej wzrost lub spadek dochodów i wydatków, dojść do takiego rezultatu, że cyfry rzeczywiście wykonanego budżetu nie będą odbiegały zbyt silnie od cyfr uchwalonych. Oczywiście doświadczenie i umiejętność departamentu budżetowego, wybór właściwych metod szacowania, znajomość gospodarki budżetowej wszystkich resortów mają swoje znaczenie.

Różnica w dochodach i wydatkach między wykonywanym budżetem, a uchwalonym ogólną ustawą skarbową (bez dodatkowych kredytów i powiększeń) widoczna jest z następującego zestawienia:

W milj. zł.	1924	1925	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32
Dochody.							
w-g budżetu	1422.7	2157.4	1990.5	2655.0	2955.0	3038.7	2866.7
rzeczywiste.	1466.6	1900.5	2767.8	3008.4	3030.7	2747.8	2262.1
różnica + lub — . .	+43.9	—256.9	+777.3	+353.4	+75.7	—290.9	—604.6
Wydatki.							
w-g budżetu	1592.3	2165.9	1991.3	2528.3	2787.8	2940.9	2865.9
rzeczywiste.	1656.0	2040.4	2553.1	2841.1	2992.7	2801.3	2466.1
różnica + lub — . .	+63.7	—125.5	+561.8	+312.8	+204.9	—139.6	—399.8

Kredyty dodatkowo uchwalone do budżetu na r. 1924 wynosiły ogółem 124,8 milj. zł. w wydatkach, tj. 8% pierwotnie uchwalonych wydatków; w r. 1925 zaledwie 0,2% (3,9 milj. zł.). W okresie 1927/28 przy uchwalonych wydatkach na 1.991,3 milj. zł. wynosiły kredyty dodatkowe 579,4 milj. zł. tj. 29,1% pierwotnie uchwalonego budżetu. W następnych okresach procent ten się zmniejsza (8,9, 4,5, 2,8%).

Zasada budżetowania brutto przeprowadzona jest w grupie administracji (A) i monopoli (C) z małemi wyjątkami: wpływy podawane są bez potrącenia wyłożonych na ich uzyskanie wydatków, i tak samo wydatki bez potrącenia odpowiednich wpływów. Zasada ta jest słuszna. Ułatwia kontrolę gospodarki państwowej i porównanie z innemi państwami. Zasada ta jest też w budżetach państw europejskich naogół przestrzegana.

Netto są podawane, z potrąceniem wydatków na zwroty, dochody z danin. Tak samo dochody z wyrobu surowic i szczepionek, z gospodarstwa więziennego, z niektórych folwarków w zarządzie szkół wyższych.

Przedsiębiorstwa (B) i fundusze (D) preliminują również z reguły brutto, tylko do ogólnego zestawienia tabelarycznego wchodzą nie z sumami brutto dochodów i wydatków, tylko z wpłatami do Skarbu, o ile w danym okresie są aktywne, oraz dopłatami ze Skarbu, o ile są bier-

ne. Tak samo w tych zestawieniach podane są tylko wpłaty monopoli (C) do Skarbu, nie ich dochody i wydatki brutto.

Obok wspomnianego ogólnego, zasadniczego zestawienia, w preliminarzu od 1930/31 roku umieszczone jest drugie zestawienie tabelaryczne, w którem są dochody i wydatki wszystkich grup zestawione w cyfrach brutto. Na 1933/34 wynoszą końcowe cyfry wydatków w pierwszej tablicy 2.449,9 — w drugiej 3.401,5 milj. zł.

Zasada j e d n o ś c i b u d ż e t u polega na skupieniu i wykazywaniu wszystkich wydatków i dochodów w jednym budżecie i unikania tego, by państwowe wydatki i dochody były przedstawione i uchwalone kawałkami, na podstawie odrębnych zestawień, obok ogólnego budżetu i z nim niezwiązanych. Zasada ta ułatwia też Ministrowi Skarbu prowadzenie jednolitej polityki finansowej i w rezultacie utrzymywanie równowagi budżetowej. Zasada ta niezawsze jest w budżecie polskim ściśle przeprowadzoną.

B u d ż e t i n w e s t y c y j n y niezgodny jest z tą zasadą (ust. z 31.3 1928 DURP: 43). Przewiduje on poza wydatkami inwestycyjnemi, objętemi ogólnym budżetem 1928/29, także nadzwyczajne inwestycje w kwocie 88,2 milj. zł. z pokryciem ich z zapasów kasowych i z możnością wykonania także po upływie okresu budżetowego. Formę osobnego budżetu inwestycyjnego motywował Rząd porą wniesienia projektu (wiosna 1928) i chęcią wyzyskania bieżącego sezonu budowlanego.

Zasada c e n t r a l i z a c j i, która jest konsekwencją i rozwinięciem zasady jednolitości budżetu, wymaga by wszelki dochód służył na pokrycie całości wydatków, a nie był zgóry wiązany w ten sposób, że ma iść na oznaczone wydatki. Zwłaszcza jest to niedobre wówczas, gdy MS nie ma na te wydatki wpływu i nie ma wtedy w swojem ręku całokształtu wydatków państwowych.

Sprzeczne z tą zasadą jest, że wpływy z ceł mają według planu stabilizacyjnego iść przedewszystkiem na pokrycie odsetek i rat amortyzacyjnych pożyczki stabilizacyjnej z r. 1927, że wpływy z daniny lasowej idą na odbudowę (ust. skarb. na 1927/28 i n.), że wpływy z akcyzy od kart do gry przeznaczone są na Czerwony Krzyż, że wpływy podatku lokalowego idą na fundusz kwaterunkowy i fundusz rozbudowy miast, że należności egzekucyjne idą na zwiększenie wydatków na egzekucję administracyjną (ust. skarb. na 1931/32). Nadto tworzy pewien wyłom w tej zasadzie istnienie w budżecie grupy przedsiębiorstw i monopoli, których dochody muszą być zużyte przedewszystkiem na dane przedsiębiorstwo lub monopol.

Niezgodne z tą zasadą są liczne w budżecie polskim f u n d u s z e. Intencją przy tworzeniu tych funduszów było trwałe zabezpieczenie środków dla oznaczonych celów, zamiast corocznie uchwalać je w budżecie. Z punktu widzenia trwałości ryzykowne było polegać na budżecie, który do r. 1923 wogóle nie był uchwalany, a później mogła

się znaleść większość w Sejmie, któraby wydatek taki odrzuciła lub zmniejszyła. Z tego powodu zabezpieczano funduszowi środki odrębnemi sposobami: bądź podatkami celowemi, bądź obowiązkiem zwrotu pożyczek do tego funduszu, a nie do ogólnej kasy państwowej, bądź jednorazową lub stałą dotacją budżetową, jednorazową dotacją z pożyczki, ze środków pozabudżetowych lub też z państwowej instytucji. Przytem nie rzadką rzeczą było kumulowanie w jednym funduszu środków z kilku źródeł. Stąd duża rozmaitość w tym względzie, jak te fundusze są związane z budżetem. Niektóre ich grupy figurują w wydatkach z jedną pozycją, jako dotacja przy dołączaniu planu finansowo-gospodarczego na wzór przedsiębiorstw nieskomercjalizowanych, inne w dochodach, jako odsetki od pożyczek lub ich zwrot, nieliczne dołączają swój preliminarz i swoje zamknięcie rachunków. Gestję finansową funduszów prowadzi często Bank Polski, BGK, PBR i Bank Komunalny. Niektóre z funduszów są tylko buchalteryjnie wydzielone z rachunków państwowych i sum, jakiemi Państwo obraca, inne wydzielone są faktycznie, inne wreszcie mają ponadto osobowość prawną. Od okresu 1933/34 tworzą odrębną grupę D., w której umieszczono 17 funduszów. Wpłaty do Skarbu i dopłaty ze Skarbu przedstawione są analogicznie jak przy przedsiębiorstwach i monopolach. Tak samo ich plany finansowo - gospodarcze. Przytem ustawą skarbową przewidziana jest dla Ministra Skarbu możność zwiększania wydatków albo ustalania nowych. Układ tej grupy jest zapoczątkowaniem rozwoju, zmierzającem do uporządkowania tej dziedziny i prawdopodobnie do wciągnięcia dalszych funduszów do tej grupy przy likwidacji innych.

Do takich funduszów należą:

Fundusz g o s p o d a r c z y, utworzony ustawą z 3.3.1925 DURP: 22:154 z części otrzymanej pożyczki dolarowej z r. 1925 na budowę domów mieszkalnych, na inwestycje komunalne i ważne dla Państwa przemysłowe oraz na długoterminowy kredyt hipoteczny. W preliminarzu 1933/34 przewidziana jest wpłata do Skarbu w kwocie 9.0 milj. zł. z tego funduszu w grupie D. Wpływy tego funduszu idą z odsetek od udzielonych z tego funduszu pożyczek i od papierów wartościowych funduszu. Wydatki na oprocentowanie i amortyzację tej części pożyczki dolarowej przewidziane są w wydatkach na długi państwowe. Fundusz ten ma swój statut (RRM z 8.4.1925 DURP:42:292), administruje nim Bank Gospodarstwa Krajowego. Funduszami jego zasilany jest fundusz budowlany (p. niżej) i z niego dopiero udziela BGK. pożyczek budowlanych. Drobna część środków idzie na inne pożyczki, których udzielanie zostało silnie zaczepione przez NIK. (Bank Ziemian, Towarzystwo Handlu z Turcją, Firley), tak samo racjonalność istnienia tego funduszu. Na dzień 1.10.1932 wynosił 164,2 milj. zł.

Fundusz r o z b u d o w y m i a s t, utworzony ustawą z 29.4.1925, DURP:51:346, a zreformowany RPRP. z 22.4.1927 DURP:42:372 i RPRP. z 15.6.1932 DURP:51:481, przeznaczony jest na ulgi w kredycie budowla-

nym. Fundusz ten płaci część odsetek od pożyczek krótkoterminowych i długoterminowych budowlanych, pokrywa straty na kursie przy konwersji pożyczek i inne koszty i straty z akcji kredytowo-budowlanej. Nadto z ewentualnych nadwyżek tego funduszu popierana jest rozbudowa miast drogą lokowania gotówkowych nadwyżek w funduszu budowlanym. Posiada dochody z podatków od lokali i placów niezabudowanych oraz z amortyzacji i oprocentowania pożyczek budowlanych, udzielonych przez Skarb Państwa przed 29.4.1925. Administruje funduszem Minister Skarbu z Radą Rozbudowy Miast, jako doradcą, przez BGK. Stan funduszu na 1.10.1932: 5,1 milj. zł.

Fundusz budowlany, utworzony ust. z 29.4.1925, a znowelizowany RPRP z 22.4.1927 DURP:42:372 celem udzielania krótkoterminowych pożyczek budowlanych. Posiada on środki z funduszu gospodarczego, z pożyczki inwestycyjnej z r. 1928, budowlanej z r. 1930, z lokat funduszu rozbudowy miast, wreszcie z lokat i dotacji Skarbu na akcję budowlaną oraz lokat PKO. i zakładów ubezpieczeń społecznych. Z tego funduszu, który skupia całość środków państwowych na akcję budowlaną, otrzymują miasta pewne roczne kontyngenty, zależne od sumy pobranych podatków od lokali i od placów niezabudowanych. W granicach swojego kontyngentu przedstawia miasto przez swój komitet rozbudowy wnioski Bankowi Gospodarstwa Krajowego na finansowanie budowy z tego funduszu. Przedewszystkiem otrzymują pożyczki gminy dla prowadzonych przez siebie budowli, potem spółdzielnie i zakłady ubezpieczeń społecznych, a w końcu osoby prywatne. Funduszem administruje BGK. przy udziale Ministerstwa Skarbu, Państwowej Rady Rozbudowy miast i międzyministerjalnej Komisji. Finansowanie akcji budowlanej w tej formie wspomnianemi funduszami ulega mocnej i uzasadnionej krytyce. Fundusz ten na 1.11.1932 wynosił kwotę 319,1 milj. zł.

Państwowy fundusz kredytowy, utworzony RPRP. z 13.10.1927 DURP:88:789 z wpływów pożyczki stabilizacyjnej z r. 1927 na podstawie planu stabilizacyjnego (t. zw. fundusz F.) na cele rozwoju ekonomicznego. Fundusz ten zakupił do 1.11.1932 za 198,0 milj. zł. listów zastawnych Towarzystw kredytowych ziemskich, Banku Rolnego i BGK. Nadto udzielił pożyczek przedsiębiorstwom państwowym (głównie Kolei, fabryce w Mościcach i Poczcie). Administruje nim Bank Polski przy pomocy osobnego Komitetu przy Ministrze Skarbu. Do tego funduszu zamiast do rezerw przelane zostało 32 milj. zł., t. j. zysk Skarbu z wybicia pięciozłotówek. Do Skarbu wpłacił ten fundusz: 1930/31: 13.6, 1931/32: 11.6 miljonów zł. Stan jego na 1.11.1932: 198.6 milj. zł.

Fundusz pomocy instytucjom kredytowym do sanacji prywatnych banków, utworzony ust. z 28.11.1925 DURP:119:859, RPRP z 17.5.1927, DURP:46:400 i ust. z 17.3.1931 DURP:36:271, powstał z dotacji Skarbu z sum obrotowych i z wpływów 7% pożyczki zapałczanej. Zwroty pożyczek, udzielonych bankom, idą do funduszu exportowego. Stan na 1.10.1932 wynosi 32,9 milj. zł. Jest wykazany w grupie D preliminarza, administrowany przez BGK. P. nadto RPRP z 27.10.1932 DURP:94:815.

Fundusz skupu pożyczek państwowych na przedterminową spłatę długów państwowych, utworzony ust. z 26.1.1931 DURP: 9:66. Miało wpłynąć do niego 50 milj. zł., uzyskanych z pożyczki zapałczanej w roku 1931. Z funduszu tego mogą być także wykupywane obligacje państwowe przed terminem ich umorzenia i sprzedawane po kursie nie niższym od kursu zakupu. Komisja kontroli długów państwowych ma otrzymywać półroczne sprawozdania.

Fundusz zaliczek bezprocentowych na uposażenie, udzielanych pracownikom państwowym, utworzono z kredytów budżetowych w r. 1927/28. Z niego wypłaca się zaliczki i do niego wpływają zwroty. Dysponują nim poszczególne władze centralne, wykazany jest w sumach obrotowych z kwotą 1,7 milj. zł. na koniec r. 1929.

Fundusz bezrobocia, utworzony ustawą z 18.7.1924, nowy tekst DURP 1932:58:555 (głównie z wkładek pracodawców i robotników oraz dopłat Skarbu), nie jest przedstawiony w preliminarzu. Dopłaty Skarbu do niego (łącznie z innemi małemi wydatkami Skarbu na cele bezrobotnych) wynosiły w r. 1925: 33,9; 1926/27: 53,6; 1927/28: 33,9; 1928/29: 25,0; 1929/30: 53,0; 1930/31: 92,9; 1931/32: 123,7 milj. zł. Jest on osobą prawną, administrowaną przez specjalny zarząd.

Fundusz pracy, utworzony ustawą z 16.3.1933 DURP:22:163 w miejsce funduszu pomocy bezrobotnym. Celem jego jest dostarczanie pracy lub utrzymania osobom bez środków do życia. Z tego funduszu są finansowane roboty publiczne, przedewszystkiem komunikacyjne. Zadaniem jego jest zmniejszenie bezrobocia, zaopatrzenie bezrobotnych w samodzielne podstawy egzystencji i doraźna pomoc bezrobotnym. Jest on osobą prawną. Zarząd sprawuje powołana przez Prezesa RM. Dyrekcja. Prócz tego spełniają w tym funduszu funkcje Prezes, Naczelny Komitet i lokalne Komitety. Preliminarz jego wchodzi w skład ogólnego preliminarza państwowego. Dochody funduszu płyną z ustanowionych wspomnianą ustawą danin: podatek od zarobków, uposażeń, emerytur i t. p. (1%), od tantjem (2%), od czynszu najmu (0,5% od wpłat), opłaty od biletów wstępu na zabawy, widowiska (0,05 — 0,5 zł.), od totalizatora (1%), dodatek do akcyzy od cukru na rynku wewnętrznym (0,5 zł. od 1 q.), od piwa (0,25 zł. od 1 hl.), od żarówek (15% od ceny), od gazu (5% od rachunku), od przebywania między godziną 24 a 6 w restauracjach, kawiarniach, cukierniach i t. p. z wyjątkiem restauracyj i bufetów kolejowych. Nadto wpływają świadczenia w naturze (materjał do robót, środki przewozowe, praca, środki żywności, opał, materjały włókiennicze i t. p.) na spłacenie zaległości w podatkach: gruntowym, dochodowym, majątkowym i spadkowym. Miasta wydzielone wpłacają do tego funduszu 1, a powiaty 5 procent swoich budżetów zwyczajnych. Bliższe postanowienia o sposobach wymiaru, poboru i kontroli wydano Rozp. Prezesa RM. z 31.3.1933 DURP:22:176 i z 3.6.1933 DURP: 41:326.

Fundusz kwaterunku wojskowego, utworzony ustawą z 15.7.1925, DURP:97:681 i powołany do życia RM Spraw Wojsk. z 2.6. 1927, DURP:56, dostarcza środków na budowę i utrzymanie domów dla oficerów i żonatych podoficerów zawodowych. Na te cele zaciąga też pożyczki długoterminowe. Dochody ma ten fundusz z części wpływów podatku od lokali (1932: 9 milj. zł.) oraz z płaconego za wynajęte mieszkania komornego (1932: 1,6 milj. zł.). Do r. 1930 wybudował fundusz 10.600 izb. Do Skarbu fundusz ten nie wpłaca żadnych kwot.

Fundusz specjalny Rady Spółdzielczej, utworzony na podstawie ust. o spółdzielniach z 29.10.1920, DURP:111:733. Wpływy

pochodzą z kar i likwidacji spółdzielni. Wydatki (preliminowane 1933/34: 12.000 zł.), idą na cele ruchu spółdzielczego, stosownie do uchwał Rady. Stan Funduszu wynosił na 1.10.1932: 10,7 tys. zł.

Fundusz drogowy, utworzony ust. z 3.2.1931 DURP 1933:45:352 do dostarczenia środków na utrzymanie i wzmocnienie dróg państwowych oraz do udzielania zapomóg na budowę, utrzymanie i wzmocnienie dróg samorządowych. Nadto z tego funduszu otrzymują premje takie krajowe pojazdy mechaniczne, które odpowiadają specjalnym wymaganiom obrony Państwa (RPRP z 21.10.1932 DURP:91:784). Wpływy tego funduszu pochodzą z opłat od pojazdów mechanicznych, od materjałów pędnych, od reklam umieszczonych wzdłuż dróg publicznych z podatków i grzywien drogowych z dotacji Skarbu i z wytwórni materjałów drogowych (ust. z 29.3.1933 DURP:29:254). Fundusz ten ma osobowość prawną, jest przedstawiony w grupie D preliminarza, ma prawo na warunkach przez MS. zatwierdzonych zaciągać pożyczki do łącznej wysokości 400 milj. zł.; do tej wysokości może MS. udzielać gwarancji. Zarząd sprawuje MKom., które przedkłada budżet tego funduszu, jako załącznik budżetu swej części. Już jednak powołana ustawa zezwala temu ministrowi na zwiększenie wydatków i na poczynienie nowych, o ile zmiany te nie spowodują konieczności zwiększenia dotacji. Sprawozdania tego funduszu mają być dołączone do ogólnych zamknięć rachunkowych. Wysokość dotacji dla związków komunalnych na drogi samorządowe ustala MKom. w porozumieniu z MSWew. i MS. Wpływy tego funduszu (preliminowane 1933/34: 27,1 milj. zł.) mają się gromadzić razem z ogólnemi wpływami Państwa w Centralnej Kasie Państwowej. Są odrębnie na ten specjalny fundusz zarachowane. Jest to zatem fundusz buchalteryjny.

Fundusz drogowy pożyczkowy, utworzony ust. z 10.12.1920 DURP 1921:6:32 art. 22 w celu udzielania pożyczek dla związków komunalnych do budowy i utrzymania dróg i mostów. Dotowany jest z budżetu, do niego wpływają zwroty pożyczek. Przedstawiony jest w grupie D preliminarza, administrowany przez Polski Bank komunalny. Stan na 1.1.1932: 5,9 milj. zł. (Dr. sejm. III 640/fund.).

Fundusz obrotowy reformy rolnej stworzony został po 12-letniej ewolucji. Pierwotnie finansowanie reformy rolnej (prace scaleniowe, regulacyjne, meljoracyjne i parcelacyjne, wykup i nadanie ziemi) odbywało się drogą corocznych kredytów budżetowych, uchwalanych do dyspozycji MRR., a należności, wpłacane przez strony prywatne, wykazywano w dochodach tego ministerstwa. Z biegiem lat stworzone zostały odrębne fundusze częścią z tych kredytów, częścią z kwot, uiszczanych lub zwracanych przez tych, którzy korzystali z reformy. Fundusze te finansowały poszczególne zadania w tej dziedzinie, z początku łącznie z uchwalonemi kredytami budżetowemi. Bank Rolny finansował także nabycie parcel, zagospodarowanie i meljoracje. Nanowo uregulowane zostały te sprawy ust. z 9.3. 1932 DURP:26:236 z tendencją ich uproszczenia, ustalenia w sposób jasny i przejrzysty i ostatecznego zunifikowania istniejących kilku funduszów. Zreorganizowany fundusz obrotowy reformy rolnej dzieli się na cztery samoistne części: scaleniowo-regulacyjną, parcelacyjną, meljoracyjną i kredytową. Wydatki tych części obejmują niemal całokształt zadań, zmierzających do przepisami ustalonej przebudowy ustroju rolnego łącznie z kredytem na nabycie ziemi. Fundusz nie ma odrębnej osobowości. Zarząd nim leży w rękach Ministra RRR; sprawuje go głównie przez Bank Rolny, tenże ma prawo zaciągać na rzecz funduszu, zabezpieczone na jego wpływach, pożyczki. Plan finansowo-gospodarczy dołącza MRRR do preliminarza, przedstawiony jest w grupie D; w uchwalonym przez Sejm planie ma ten minister prawo zwiększania wydatków i wprowadzania nowych, byleby to nie czyniło koniecznem zwiększenia budżetowej dotacji. Sprawozdanie za miniony okres ma być dołączone do zamknięcia rachunkowego. Dochodami tego funduszu są: dotacja budżetowa, należności interesowanych za dokonane prace regulacyjno-agrarne, za scalenie, znoszenie służebności i t. d., za prace meljoracyjne i zaliczki na te czynności, za sprzedane parcelacyjnie lub nadane nieruchomości, za przejściowo administrowane nieruchomości, za nadzór nad parcelacją prywatną. Nadto wpływają do funduszu zwroty udzielonych dawniej pożyczek (stąd fundusz nazywany jest obrotowym). Do aktywów funduszu należą przekazane MRRR przez MS na cele funduszu obligacje renty ziemskiej (wydatki na kupony i na wykup obciążają fundusz). W końcu należą do aktywów przekazane Ministrowi RRR nieruchomości ziemskie lub przez niego nabyte. Zasoby i należności tego funduszu po potrąceniu zobowiązań wynoszą na 1.4.1932: 757,7 milj. zł. Równocześnie z reformą w r. 1932 przekazało MRRR 16 różnych funduszów z aktywami w kwocie 393.5 milj. zł. w dniu 1.4.1932 bankom (przedewszystkiem Bankowi Rolnemu) do administracji, bądź do gestji pod administracją władz państwowych (druk sejm. III 640/fund.).

Fundusz meljoracyjny, utworzony ustawą z 26.10.1921, DURP: 91 i z 23.6.1925, DURP:75:524, daje zasiłki przedsiębiorstwom samorządów i spółkom wodnym, które tworzą „przedsiębiorstwa meljoracyjne" do regulacji rzek, obwałowania brzegów, ochrony gruntów od zrywania i wylewów, do oszuszenia lub nawodnienia. Jest osobno administrowany, ma prawo do odrębnego lokowania otrzymanych z budżetu Ministerstwa Robót Publicznych dotacyj, jego preliminarz objęty jest ogólnym preliminarzem. Część funduszu została ust. z 9.3.1932 DURP:26:235 oddaną w administrację MRRR. i włączoną do funduszu obrotowego reformy rolnej.

Fundusz eksportowy utworzony został ust. z 27.2.1931 DURP: 23:135 (rozp. wyk. Prezesa RM, MS, MPH, MSZ i MRol z 14.10.1931 DURP: (94) do udzielania poręki za wypłacalność zagranicznego nabywcy eksportowanych z Polski towarów (do 50% ceny sprzedażnej), za wypłacalność nabywcy i eksportera wobec finansującego wywóz banku, za zobowiązania instytucyj finansowych lub ubezpieczających wywóz. Nadto fundusz ten udziela kredytu pożądanym przez Państwo eksportowym gałęziom produkcji i handlu. Za poręki funduszu przyjmuje gwarancję Skarb Państwa do kwoty 60 milj. zł., w pewnych przypadkach do sumy wyższej. Kapitał funduszu ustalono na 150 milj. zł., które fundusz otrzymał z określonych w ustawie o tym funduszu rezerw (fundusz pomocy dla instytucyj kredytowych i dawne lokaty Skarbu w BGK na już osiągnięte cele i t. p.). Kapitał ten zwiększyć mają własne dochody funduszu. Funduszem zarządza międzyministerjalna Komisja popierania eksportu z udziałem BGK. Dotąd brak sprawozdania z działalności tego funduszu.

Fundusz kultury narodowej, utworzony ust. z 31.3.1928 DURP:43, zawiadywany jest przez specjalny komitet ministrów pod przewodnictwem Prezydenta RP., ma biuro przy Prezydjum Rady Ministrów. Wydaje on corocznie przez budżet ustalone kwoty na towarzystwa, insty-

tucje, wydawnictwa i stypendja naukowe i artystyczne, popieranie kultury polskiej zagranicą. Na te same cele przewidziane są osobno kwoty w budżecie MWR. i OP. (VI. p. 9). Pierwsze sprawozdanie 1928 — 1931 wykazuje 8,1 milj. zł. wydatków w tym okresie.

Fundusz taksy administracyjnej ogólnej. Wpływy pochodzą z opłat, płaconych przez uczniów państwowych szkół średnich ogólnokształcących, zawodowych i seminarjów nauczycielskich za egzamina i naukę oraz przez szkoły średnie prywatne za nadzór. Część tych taks zatrzymują szkoły, część przelewana jest do funduszu. Pokrywane są z niego prawie wszystkie rzeczowe wydatki szkół średnich, ale i podróże służbowe, przesiedlenia, wydatki organizacyjne, programowe i komisje egzaminacyjne, nieuwzględnione w grupie A budżetu. Istnieje bez ogłoszonej podstawy prawnej, w preliminarzu wykazany jest po raz pierwszy 1933/34 z kwotą 13,2 milj. zł. w wpływach i rozchodach. Przedtem, wbrew zasadzie zupełności budżetu, nie był wykazywany. Zawiadywany jest przez MWR. i OP.

Fundusz taksy administracyjnej szkół artystycznych jest podobnie skonstruowany, jak poprzedni fundusz, z ograniczeniem do 6 szkół artystycznych.

Fundusz szkół zawodowych, zasilany z 25-procentowego dodatku do ceny świadectw przemysłowych (art. 120 ust. o pod. przem.). Korzystają z niego szkoły państwowe, społeczne i prywatne.

Fundusz stypendjów akademickich, utworzony z opłat studentów państwowych szkół akademickich (ust. z 18.3.1932 DURP: 25:207), dotacji Skarbu, zwrotu pobranych stypendjów, zasiłków ciał samorządowych i t. d. Zorganizowany podobnie, jak fundusz taks. Preliminuje na r. 1933/34 w wydatkach 1,4 milj. zł.

Fundusz opłat studenckich, pobieranych w szkołach akademickich (wpływy i rozchody 1933/34: 7,6 milj. zł.), przeznaczony jest na potrzeby pracowni, seminarjów i bibljotek, na domy profesorskie i studenckie, wydatki egzaminacyjne, pomoc dla młodzieży.

Fundusz budowy szkół powszechnych, zarządzany przez MWR. i OP. na pożyczki dla gmin, które nie mogą postawić o własnych siłach budynku szkolnego. Bez statutu i ogłoszonych sprawozdań.

Minister Kom. zarządza nadto, przejętym od zlikwidowanego Tymczasowego Wydziału Samorządowego we Lwowie, funduszem wojewódzkim popierania budowli wodnych i specjalnym funduszem pożyczkowym na cele meljoracyjne (RRM z 5.7.1928 DURP: 74:669) oraz funduszem przemysłowym na wspieranie przedsiębiorstw, pożytecznych dla rozwoju przemysłu krajowego (RRM. z 24.8.1931 DURP:85:670).

W Ministerstwie Skarbu istnieje bliżej nieznany fundusz na organizowanie walki z przemytnictwem.

Przy każdym sądzie okręgowym istnieje fundusz doręczeń (p. opłaty sądowe).

Fundusz obrotowy Skarbu Państwa p. str. 86.

Fundusze dyspozycyjne, dla Prezesa Rady Ministrów, Ministra Spraw Zagranicznych, Wojskowych, Wewnętrznych i Skarbu

i fundusz do rozporządzenia Prezydenta RP. nie są funduszami w powyższem znaczeniu. Są one tylko kredytami budżetowemi do swobodnego rozporządzenia władzy bez wyraźnie w budżecie oznaczonego celu. Nie podlegają co do sposobu użycia kontroli przez Kontrolę Państwa.

Wzrost tych funduszów w ostatnich latach (1924: 7,4 milj. zł., 1932/33 prel. 23,5 milj. zł.), fakt, że dysponuje nimi kilka ministerstw i zarzuty, że nie są zużyte na przeznaczone cele, powodowały niejednokrotnie opozycję w Sejmie.

Nie są funduszami w powyższem znaczeniu fundusz propagandowy Ministra Spraw Zagranicznych oraz fundusze reprezentacyjne Ministra Spraw Wojskowych, Wewnętrznych, Przemysłu i Handlu oraz Poczt, które jednak od okresu 1930/31 podlegają kontroli NIK. Również fundusz kultury narodowej (p. wyżej str. 69) jest dotąd właściwie tylko kredytem, wykazywanym w wydatkach Prezydjum Rady Ministrów.

Stworzenie funduszu ma często dobre strony: badający tylko sprawy danego funduszu, a nie całokształt gospodarki państwowej, łatwiej znajdzie informacje, łatwiejszą jest publiczna kontrola gospodarki danego działu, aktualniejszą odpowiedzialność kierowników, łatwiejsze uzyskanie kapitału obrotowego i pożyczek, budżet ogólny zyskuje na stałości, albowiem wyeliminowane są z niego dochody i wydatki na konjunkturze oparte, a z drugiej strony, fundusz ma umożliwioną gospodarkę bez względu na dotację budżetową. Większa swoboda w gospodarowaniu na ograniczonym odcinku, większa możność utrzymania równowagi i wprowadzenia reform; odpowiada też bardziej naszej naturze i umożliwia prowadzenie polityki gospodarczej w danym dziale na dalszą metę.

Złe strony widać w tem, że często wydatki funduszowe nie są uchwalane w drodze ustawy, choć w istocie są wydatkami budżetowymi. To samo odnosi się do dochodów, które często w istocie są podatkami. Za tą zmniejszoną zależnością funduszów od ciał ustawodawczych szybko idzie niezależność od ministra skarbu. Wprowadzają fundusze niejasność w obrazie całokształtu wydatków i dochodów Państwa; nietylko przez to, że globalna suma budżetu ogólnego staje się mniejsza z wyeliminowaniem kwot funduszowych, ale też z powodu pożyczek i zaliczek udzielanych jeden drugiemu oraz Skarbowi Państwa i naodwrót, co odbywa się z reguły niejawnie. Często komercjalizują one pewne działy administracji, w których zasada samowystarczalności i dążenie do nadwyżek z gospodarki, niekoniecznie winna być pryncypalną zasadą. Wreszcie — i co bardzo ważne — wiążą pewne środki z pewnym celem, może jednak w przyszłości inne cele staną się ważniejsze i nie będzie środków na ich zaspokojenie.

Czy lepszem jest ścisłe przeprowadzenie zasady centralizacji w budżecie, czy wprowadzenie funduszu, to należy ocenić w każdym poszczególnym przypadku przy uwzględnieniu charakteru danego wydatku, celu jaki stworzeniem funduszu ma być osiągnięty, sposobu administracji danym działem i jego potrzebami. Na tej dziedzinie — jak

na wielu innych — widać, że wyczucie istoty rzeczy i rozwoju w przyszłości obciąża decydująco w tych sprawach Ministra Skarbu.

5. W y k o n a n i e uchwalonego budżetu jest obowiązkiem Rządu. Ten obowiązek Rządu odpowiada uprawnieniom parlamentu. Uprawnienia te streszczają się w prawie domagania się, by budżet został wykonany zgodnie z wolą parlamentu, wyrażoną w uchwalonych poszczególnemi rubrykami cyfrach. Prawa te są istotne i podstawowe w parlamentarno-demokratycznym ustroju.

W dziedzinie d o c h o d ó w, jest rzeczą Rządu postarać się, by wpłynęły możliwie w przewidzianych na okres budżetowy kwotach. Jeżeli ustawy w tym względzie obowiązują, winien Rząd je przeprowadzić zapomocą swego aparatu administracyjnego. W braku odpowiednich przepisów ustawowych, upoważniających do pobrania tych dochodów, powinien Rząd równocześnie z preliminarzem wnieść właściwe projekty ustaw. Gdyby dochody w poszczególnych pozycjach parlament podwyższył lub przewidział nowe celem pokrycia uchwalonych wydatków, Rząd winien odpowiednie projekty wnieść po uchwaleniu budżetu. W zasadzie rubryka dochodowa budżetu może być uchwalona dopiero wtedy, gdy obowiązuje należyta podstawa prawna (ustawa, traktat itd.), uprawniająca Rząd do pobrania dochodu.

Za pobranie dochodów w m n i e j s z e j od uchwalonej kwocie, może Rząd w pewnych warunkach odpowiadać parlamentarnie i konstytucyjnie: gdy dowolnie nie pobrał należności w daninach, nie rozpisał rat obowiązującej daniny i t. p. Nie odpowiada jednak, gdy zawysoko oszacował wpływy z danin lub przedsiębiorstw.

Gdy pobrane dochody okażą się w i ę k s z e od uchwalonych, to ten fakt sam przez się, spowodowany często mylnem obliczeniem lub przewidywaniem, nie może być podstawą odpowiedzialności Rządu. Rząd może jednak odpowiadać, jeżeli dochody niewłaściwie pobierał, np. drogą zmniejszenia w przedsiębiorstwach i monopolach państwowych kapitału obrotowego lub zapasowego, zwiększenia zadłużenia i t. p.

W dziedzinie w y d a t k ó w obowiązuje Rząd cel i kwota rubryki budżetowej. Zasadę tę powtarza każdoroczna ustawa skarbowa. Nie jest ona jednak dostatecznie przestrzegana.

Czasami granica wydatków jest w a r u n k o w o o k r e ś l o n a. Np. w budżecie 1928/29 została uwarunkowana wysokość wydatków na odbudowę wpływami z daniny lasowej; w budżecie 1932/33 i 1933/34 uwarunkowano wysokość wydatków na koszta egzekucyj skarbowych wpływami należności egzekucyjnych i t. d.

W Polsce, na podstawie corocznych ustaw skarbowych, od roku 1928/29 wolno Rządowi w y d a ć m n i e j, niż wynosi uchwalona

w danej rubryce kwota. Wynika to z brzmienia ostatnich ustaw skarbowych: „upoważnia się Rząd do czynienia wydatków..." (ust. z 22.6. 1928 DURP: 67:622 i następne). Od Rządu zatem, a w szczególności od Ministra Skarbu zależy, czy kredyt z pewnej rubryki zostanie otwarty i zużyty w niższej od uchwalonej kwocie.

Ta k o m p r e s j a wydatków budżetowych (zmniejszania rzeczywistych wydatków w porównaniu z uchwalonemi stosownie do uzyskanych lub w bliskim okresie spodziewanych wpływów) dokonywaną bywa przez Ministra Skarbu drogą miesięcznych budżetów (str. 77). Wpływa ona zbawiennie na równowagę budżetową. Jako stała jednak instytucja podważa prawa budżetowe parlamentu. Umożliwia bowiem niewykonywanie uchwalonego budżetu i traktowanie go tylko jako ram, w obrębie których Rząd ma pełnomocnictwo swobodnego wykonywania go pod własną odpowiedzialnością. W dodatku ta kompresja jest często powodem gospodarki nieprogramowej, zmieniającej się z miesiąca na miesiąc i uzasadniającej często niewykonywanie innych ustaw. Lepszą formą osiągania zamierzonych kompresją celów jest uchwalanie niższego budżetu. Kompresję stosowali Ministrowie Skarbu na dużą skalę w latach 1925/26 i począwszy od okresu 1930/31.

O s z c z ę d n o ś ć przy robieniu wydatków (gdy cel może być osiągnięty niższą od budżetowej kwoty), jest obowiązkiem każdego ministra resortowego. Wynika on z ogólnych zasad gospodarki państwowej. Minister jest nie tylko uprawniony ale zobowiązany w pewnych razach wydać mniej niż przewiduje budżet, a nie ma obowiązku wydania uchwalonej w rubryce kwoty.

Natomiast nie wolno Rządowi w y d a ć w i ę c e j, niż opiewa uchwalona w danej rubryce kwota.

Jeżeli jednak w ciągu trwania budżetu okaże się, że Rząd nie może wykonać budżetu wydatków z zupełną dokładnością we wszystkich rubrykach i cyfrach, wówczas trzeba go dostosować do pojawiających się wymagań życia. Normalnym sposobem tego dostosowania jest uchwalenie u s t a w y o z m i a n a c h w b u d ż e c i e. Tą drogą umożliwia się władzy wykonawczej wykonanie budżetu wydatków w poszczególnych rubrykach i cyfrach zgodnie z wolą ciał ustawodawczych. Zmiana w budżecie okazuje się konieczną, gdy potrzeba środków na nowe cele, o których niema mowy w pierwotnie uchwalonym budżecie, albo gdy niewystarczające okażą się środki na cele uchwalone. Projekt takich zmian przedkłada albo Minister Skarbu, albo wychodzi on z inicjatywy poselskiej. Projekt taki winien zawierać i sposób pokrycia. Zasadą jest, że takie ustawy winny być uchwalone przed dokonaniem zmian.

Najpóźniej jednak winny być uchwalone przed zamknięciem rachunków. W tem ostatniem bowiem potrzebna jest legalna podstawa do określenia zaoszczędzeń i przekroczeń, co ma miejsce, gdy możliwem jest porównanie

z jednej strony rzeczywistych wydatków, z drugiej uchwalonego pierwotnie budżetu z wszystkimi dodatkowymi kredytami, skreśleniami i zmianami. Do tego samego przedewszystkiem celu służy uchwalenie zmian w budżecie dochodów.

Od tego normalnego sposobu przeprowadzenia zmian w uchwalonym budżecie istnieją jednak wyłomy. Ustanowiono je w tym celu, by utrzymaną została sprawność aparatu administracyjnego, a również by ciała prawodawcze nie były zaprzątane drobiazgami i nie musiały obradować w permanencji. Wyjątki te dają Ministrowi Skarbu prawo do wykonania poszczególnych rubryk budżetowych odmiennie niż zostały uchwalone. Uprawnienia Ministra Skarbu w tym względzie (nie ministrów resortowych) przewiduje, w braku prawa budżetowego, każdorazowa ustawa skarbowa. Granice tych uprawnień różnie bywają w tych ustawach ustalane.

Im silniejszy w stosunku do władzy wykonawczej jest parlament, tem większe są ograniczenia tej władzy i tem bardziej baczy parlament na to, by jego prawo do ostatecznego i niezmiennego decydowania o wydatkach było jasno sformułowane i szanowane. W Polsce od r. 1926 t e n d e n c j a zmierza odwrotnie do wyposażenia Ministra Skarbu w szersze niż przedtem uprawnienia. Tendencja ta znajduje wyraz w ustawach skarbowych na 1931/32 i n., tj. od czasu gdy Rządy pomajowe uzyskały większość w Sejmie.

Przedewszystkiem Minister Skarbu ma z mocy ustawy skarbowej prawo do p r z e n i e s i e n i a (virement) kwoty zaoszczędzonej z jednego paragrafu na inny, istniejący paragraf tej samej części.

O g r a n i c z e n i a Ministra Skarbu w tej mierze stosownie do ustawy skarbowej na 1933/34: Do przeniesienia potrzeba wniosku ministra resortowego (albo Marszałków Sejmu i Senatu i Prezesa NIK w obrębie ich części), zgody Prezesa RM, zawiadomienia NIK. Nie wolno przenosić kredytów na paragrafy obejmujące uposażenie, ani z paragrafów jednej części budżetu na paragrafy drugiej, ani w obrębie części z paragrafów jednego działu na dział inny tej samej części. W obrębie działu tej samej części dozwolone są przeniesienia między paragrafami obejmującemi wydatki rzeczowe, związane z normalnym tokiem administracji. Nie potrzeba zgody Prezesa Rady Ministrów i zawiadomienia NIK, gdy chodzi o plany finansowo-gospodarcze przedsiębiorstw, monopoli i funduszów. Przeniesienia na rezerwę zaopatrzenia wojska i marynarki i na wydatki specjalne (tj. wydatki poza normalnemi kosztami administracji) każdej części są ułatwione. Przeniesienia z paragrafu jednej części na paragraf drugiej i poza nakreślone wyżej granice wymagają ustawy.

Nadto Minister Skarbu, z mocy ustawy skarbowej, ma wyjątkowo prawo z w i ę k s z e n i a w y d a t k ó w na cele przewidziane w budżecie, lecz w niższej kwocie (kredyty dodatkowe).

O g r a n i c z e n i a Ministra Skarbu w ustawie skarbowej na 1933/34: Musi zaistnieć konieczność natychmiastowego asygnowania potrzebnych sum ze Skarbu, konieczną jest uchwała RM, do tygodnia ogłoszona w Monitorze Polskim, przesłana do wiadomości NIK, nadto winien być jednocześnie przedłożony Sejmowi wniosek o dodatkowe kredyty. Gdy chodzi o zwiększenie wydatków w planach finansowo-gospodarczych przedsiębiorstw, monopolów i funduszów nie ma tych ograniczeń, byleby to nie spowodowało zmniejszenia wpłaty do Skarbu z odnośnego przedsiębiorstwa, monopolu i funduszu lub zwiększenia dopłaty ze Skarbu do odnośnego przedsiębiorstwa, monopolu lub funduszu. Również nie ma tych ograniczeń, gdy chodzi o przedterminową spłatę długów państwowych (ust. skarb. art. 7 lit. e). Przy funduszu obrotowym reformy rolnej ma podobne co Minister Skarbu prawa, Minister RRR. (ust. z 9.3.1932 DURP:26:236), a przy funduszu drogowym Minister Komunikacji (ust. z 3.2.1931 DURP:16:81); obydwaj w porozumieniu z MS.; przy funduszu pracy Prezes RM.

Wreszcie Minister Skarbu ma prawo otwierania n o w y c h k r e d y t ó w na cele budżetem nieprzewidziane.

O g r a n i c z e n i a w ustawie skarbowej na 1933/34 przewidziane są tesame co przy kredytach dodatkowych.

Nielegalne przekroczenie tych uprawnień w dziedzinie budżetu godzi, w państwach o demokratycznym ustroju parlamentarnym, w podstawowe prawa ciał parlamentarnych do uchwalania wydatków i do kontroli gospodarki budżetowej oraz, ze względu na równowagę budżetową, w zasady należytego prowadzenia tej gospodarki. Ciała parlamentarne bronią też swoich praw drogą pociągania władzy wykonawczej do o d p o w i e d z i a l n o ś c i. Sposób tej obrony polega albo na stwierdzeniu nielegalnego wydatkowania rezolucją, albo na uchwaleniu w Sejmie votum nieufności dla Rządu lub dla poszczególnych ministrów, a w pierwszym rzędzie dla Ministra Skarbu, albo nieuchwalenia temu Rządowi następnego budżetu lub według zwyczaju państw parlamentarnych skreślenia z niego pewnych pozycyj (odpowiedzialność parlamentarna art. 58 Konst.). W konsekwencji podaje się do dymisji Rząd lub oznaczony minister. Wreszcie może Sejm ponadto pociągnąć Rząd lub poszczególnych ministrów, a przedewszystkiem Ministra Skarbu do odpowiedzialności konstytucyjnej. Wówczas odpowiada minister (lub ministrowie) przed Trybunałem Stanu w myśl ustawy z 27.4.1923 DURP:59:415. Podstawą oskarżenia mogą być wówczas nietylko nielegalne wydatki z powodu przekroczenia lub zużycia nowych kredytów, ale również, wobec brzmienia powołanej ustawy (art. 1), i sprawa dochodów ściągniętych w mniejszych kwotach. Pociąganie do odpowiedzialności karnej ma miejsce, gdy czynności lub zaniechania ministra noszą na sobie cechę jakiegokolwiek, przez obowiązujące prawo karne przewidzianego prze-

stępstwa (przekupstwa, sprzeniewierzenia, bezczynności, nadużycia władzy).

W okresach 1927/28 i 1928/29 wydał Rząd bez upoważnienia ustawowego i bez sprzeciwu, a za współdziałaniem ówczesnego Ministra Skarbu G. Czechowicza, znaczne kwoty na cele budżetem nieprzewidziane i na cele przewidziane nim w mniejszych jednak kwotach (561.8 i 121.7 milj. zł.). Wydatki te pokrywał z dochodów, które w tych okresach wpływały w kwotach wyższych od preliminowanych oraz z kredytów uchwalonych na inne cele, drogą ustawowo niedozwolonych przeniesień. Projektu ustawy z wnioskiem o legalizację tych wydatków (o uchwalenie dodatkowych kredytów) nie przedkładał Rząd mimo upływu obydwóch okresów budżetowych, a motywował to tem, że legalizacja taka nastąpi automatycznie, ipso iure, skoro Rząd przedłoży za te okresy zamknięcia rachunkowe, w których będą się mieściły te nielegalne wydatki i uzyska przepisane (p. str. 81) absolutorjum. Stanowisko to było mylne, albowiem absolutorjum, jakie Sejm osobnym aktem daje Rządowi, w załatwieniu zamknięcia rachunkowego, nie zastępuje ustawy, którą Sejm i Senat aprobuje nowe kredyty i przekroczenia. Stanowiska Rządu nie aprobował Sejm. A gdy w dalszym ciągu Rząd zwlekał z przedłożeniem projektu ustawy o legalizacji uskutecznionych wydatków (przedłożył je dopiero z końcem października 1929) i także z przedłożeniem zamknięć rachunkowych, pociągnął w marcu 1929 r. Ministra Skarbu do odpowiedzialności przed Trybunał Stanu. Po przeprowadzonej (26 do 29 czerwca 1929 r.) rozprawie Trybunał wyrokiem zawiesił postępowanie, aż do wydania przez Sejm uchwały z merytoryczną oceną zaczepionych, pod względem formalnym wydatków, czy mianowicie były one konieczne, czy pożyteczne, czy zbędne wogóle, czy zbędne bez uzyskania zgody Sejmu. Sejm takiej uchwały nie powziął, z powodu walki Rządu z Sejmem, niezwoływania go, a następnie rozwiązania. Tylko komisja uchwaliła w tym względzie wnioski (dr. sejm. II 861) i stwierdziła, że Rząd wydał w 1927/28 roku 230 milj. zł. nielegalnie, przekraczając budżet bez podstaw ustawowych i czemkolwiek usprawiedliwionych. W nowym, w r. 1930 wybranym Sejmie, dodatkowe kredyty za obydwa okresy zostały zgodnie z przedłożeniem rządowem uchwalone (ustawy z 12.2.1931 DURP:35:261 i 262). Sprawa Trybunału nie została przytem poruszona, ani sprawa udzielenia absolutorjum za 1927/28 tem bardziej, że NIK w Uwagach swoich o wykonaniu budżetu, za 1927/28 „nie mógł postawić wniosku na jego udzielenie".

Technika wykonania budżetu opiera się na wydanych w porozumieniu z NIK przepisach rachunkowo-kasowych (RMS z 10.12. 1921, DU:45:564).

Wstępem do wykonania budżetu jest otwieranie kredytu. Jest to upoważnienie kasy do wypłacenia oznaczonej w upoważnieniu władzy, uchwalonego w rubryce budżetowej, kredytu (lub jego części). Ma ona miejsce tylko w grupie A wydatków. Uprawnionym do otwierania kredytu jest, z mocy ustawy skarbowej, Minister Skarbu i z tego tytułu ponosi specjalną odpowiedzialność za to, że żadnemu ministrowi, ani żadnej władzy (tem mniej osobie prywatnej) nie zostanie bez podstawy legalnej otworzony kredyt, a temsamem umożliwione podjęcie środków, należących do Skarbu. Obok Ministra Skarbu za postępowanie z tą zasadą sprzeczne odpowiada minister resortowy, który bezprawne otwarcie spowodował lub umożliwił. W dziedzinie dochodów wykonanie budżetu odbywa się automatycznie w miarę wpływu budżetowych kwot, bez specjalnego aktu władzy skarbowej.

Przy wydatkach przedsiębiorstw, monopolów i funduszów niema otwierania kredytów. Te bowiem pokrywają swoje wydatki przedewszystkiem własnemi dochodami.

Otwieranie kredytów nie następuje naraz, jednym aktem, na cały rok; odbywa się na podstawie identycznych niemal przepisów, w każdorocznej ustawie skarbowej od roku 1924 powtarzanych, w miesięcznych budżetach. Minister resortowy, w granicach na rok uchwalonych sum wydatkowych, zestawia w drugiej połowie każdego miesiąca preliminarz wydatków i dochodów na najbliższy miesiąc i przedstawia go Ministrowi Skarbu. Ten na cele, w rubrykach projektu oznaczone, oddaje ustalone przez siebie sumy do dyspozycji ministra resortowego, który je rozdziela na działy i paragrafy, poczem stosownie do tego rozdziału następuje otwarcie kredytów. Wysokość tych ostatnich sum zależna jest od przewidywanych na najbliższy miesiąc wpływów. Według zwyczajowego prawa suma dwunastu miesięcznych preliminarzy może wynosić mniej, niż budżetem uchwalona kwota. Od Ministra Skarbu zatem zależy wydanie mniejszych sum, niż w budżecie uchwalono (t. zw. kompresja budżetu). W ten sposób jest on dyktatorem finansowym w dziedzinie całej gospodarki ministerstw resortowych, gdyż instytucji budżetów miesięcznych może użyć do przeprowadzenia akcji oszczędnościowej, do wywarcia wpływu na politykę danego resortu, o ile związana jest z wydatkowaniem, do równomiernego w czasie wydatkowania, wreszcie i do swoich postulatów w dziedzinie formalnej strony gospodarki finansowej ministerstw. Przez instytucję miesięcznych budżetów (potem przez brzmienie ustaw skarbowych od r. 1928/29) obowiązek Rządu do zrobienia wydatku zamienił się na jego prawo, wykonywane zależnie od środków, będących do dyspozycji i oddanych Ministrowi resortowemu przez Ministra Skarbu. Plan stabilizacyjny z r. 1927 utrzymuje nadal budżety miesięczne z obowiązkiem zmniejszenia wydatków w razie zagrożonej równowagi budżetowej. Budżety miesięczne nie są ogłaszane. Miesięczne budżetowanie ma miejsce tylko w grupie administracji, nie w przedsiębiorstwach, monopolach państwowych i funduszach.

W okresach 1927/28 i 1928/29 Minister Skarbu nie korzystał należycie

z tych uprawnień, co miało swoje skutki w przekroczeniach budżetowych (p. str. 76). W r. 1929/30 zaoszczędzono według Grodyńskiego (Zasady str. 343) dzięki tym miesięcznym budżetom 96.1, w 1930/31: 131.3, 1931/32: 399 milj. zł.

Ma to i swoje złe strony przy prowadzeniu gospodarki (zwłaszcza budowlanej) przez ministerstwa resortowe, tak dla ministrów (niepewność, niemożność ułożenia planu, zaciągania terminowych zobowiązań), jak i dla dostawców. Zwłaszcza ma to miejsce wtedy, gdy ogólny budżet jest za wysoki a duże kwoty trzeba skomprymować w miesięcznych budżetach.

Jest wskazane, by drogą ustawy nadać tej instytucji charakter stałej, by ogłaszać te budżety oraz ich wykonanie i wprowadzić organy Ministra Skarbu w innych ministerstwach (kontrolerów budżetu) do stałego czuwania nad wykonaniem przepisów w tej dziedzinie i spełnianiem woli Ministra Skarbu w czasie wykonywania budżetu.

Z upływem okresu budżetowego automatycznie gasną wszelkie upoważnienia, władzy wykonawczej budżetem udzielone. Władza nie może zrobić wydatku z uchwalonego na miniony okres kredytu; również wszelkie dochody idą na rachunek nowego budżetu.

Ta metoda zamykania okresu budżetowego, której się Polska trzyma od samego początku (budżet de gestion, w przeciwstawieniu do metody francuskiego budżetu d'exercise), umożliwia szybsze zestawienie i konstytucyjne skontrolowanie zamknięć rachunkowych. Ma to wielkie znaczenie, mało obniżone niebezpieczeństwem, że władze będą dążyły w każdym razie do zużycia uchwalonego kredytu przed końcem okresu budżetowego. W niektórych przypadkach wymaga tego tok gospodarki, by wypadek uskutecznić dopiero po upływie okresu budżetowego (zapłacenie w kwietniu za roboty, oddane w marcu). Ułatwia wyjście okres ulgowy, w którym wolno jeszcze uskuteczniać wydatki, zezwolone minionym budżetem i na jego rachunek. Długość okresu tego i warunki korzystania z niego przez władze i przedsiębiorstwa, ustanawia ustawa skarbowa, w części z jej delegacji Minister Skarbu. W ustawie na r. 1930/31 i 1931/32 uchwalono okres ulgowy na 3 miesiące tylko dla kredytów budowlanych i kredytów na rezerwę zaopatrzenia; w ustawie na r. 1933/34 także dla kredytów na cele funduszów państwowych. Wydatki okresu ulgowego w r. 1924 wynosiły 84,8 milj. zł. Spadały z biegiem lat i wynosiły w 1930/31: 8,4 milj. zł.

Po okresie ulgowym może władza lub przedsiębiorstwo korzystać wyłącznie z uchwalonego na bieżący okres budżetu, z tego też budżetu pokrywa zobowiązania, zaciągnięte w ubiegłym okresie, na co jednak musi zasięgnąć zgody Ministerstwa Skarbu. § 17 przep. rach. kas. z r. 1921 i RMS z 18.9.1930 DU:29.

Jedynie w budżecie inwestycyjnym z r. 1928 zawarte jest postanowienie, że kredyty są ważne, mimo upływu okresów budżetowych, aż do wyczerpania (p. str. 64). Przedsiębiorstwa i monopole również w tym względzie nie są tak ściśle związane terminem wygaśnięcia kredytów, jak władze administracyjne.

6. Zamknięcie rachunków państwowych winien Rząd corocznie przedstawić do parlamentarnego zatwierdzenia (art. 7

Konst.). Najistotniejszą jego częścią jest tzw. sprawozdanie budżetowe. Jest to zestawienie rzeczywiście w minionym okresie budżetowym pobranych dochodów i wypłaconych na wydatki sum. Zestawienie to przedstawione jest w tym samym schemacie co budżet, a więc podzielone na grupy, na części, działy i paragrafy. Rzeczywiste dochody i wydatki porównane są w niem z sumami uchwalonemi w budżecie, przy wydatkach także z uchwalonemi dodatkowemi kredytami.

Wykazane są zatem przekroczenia i zaoszczędzenia przy wydatkach, a przy dochodach kwoty, o jakie rzeczywiste wpływy są mniejsze lub większe od preliminowanych. Ponadto uwidocznione są przeniesienia kredytów, należności, wydatki w okresie ulgowym zrobione, zwroty z powodu faktycznego niezrobienia wydatków, niewyczerpane kredyty i zobowiązania nieuregulowane.

Zamknięcie rachunków zawiera nadto zamknięcie kasowe. Przedstawia ono buchalteryjnie pozostałość w gotówce i papierach na początek i koniec okresu budżetowego oraz w sumach globalnych wszystkie (nietylko budżetowe) przychody i rozchody (obroty) Państwa w gotówce i papierach procentowych.

Zamknięcie kasowe wykazuje nadto w sumach globalnych przychody i rozchody z wpływu i spłaty pożyczek, wpływu z bilonu i biletów zdawkowych oraz spłaty na ich wycofanie, udzielenia i zwroty zaliczek, wpłaty i wypłaty sum obrotowych, depozytowych, przechodnich i komunalnych, sum województwa śląskiego, funduszów i poborców specjalnych, rachunków bieżących.

Przedsiębiorstwa i monopole ujęte są w zamknięciu przez sprawozdania z wykonania planów finansowo-gospodarczych, przez bilanse każdego z nich oraz zestawienia zysków i strat, przez zestawienie ich majątku z podziałem na poszczególne rodzaje tego majątku.

W końcu zawiera zamknięcie rachunków rachunki niektórych funduszów, powstałych z dotacyj budżetowych i z pożyczki stabilizacyjnej przy podaniu pozostałości z początku i przy końcu okresu budżetowego, niemniej wpływów i rozchodów w tym okresie. Ujęcie wszystkich funduszów jest sprawą przyszłości.

Wreszcie zawiera to zamknięcie zestawienie rachunków budżetu inwestycyjnego z r. 1928 i sprawozdanie rachunkowe Liceum Krzemienieckiego.

Forma zamknięć oraz ich zasięg dotąd nie są ostatecznie ustalone; przedewszystkiem z tego powodu, że organizacja prawna i ra-

chunkowa przedsiębiorstw nie jest dotąd ustalona, niemniej i forma budżetu.

Pod wpływem NIK widoczna jest w przedkładanych kolejno zamknięciach tendencja do ujęcia w nich całokształtu gospodarki finansowej Państwa, a więc także lokat, funduszów państwowych w bankach i instytucjach kredytowych, należności i zadłużenia Skarbu, jego stanu majątkowego i obrotów papierami wartościowemi oraz sumami niebudżetowemi. Sejm zaś z drugiej strony zmierza do tego, by w zamknięciach wyróżniano wydatki poza uchwalanym budżetem i ściśle ustalano ich podstawę w każdym przypadku.

Układa zamknięcie Ministerstwo Skarbu (Centralna Księgowość) na podstawie rocznych zamknięć, sporządzonych przez władze centralne, przedsiębiorstwa i monopole. Ministerstwo przedkłada zamknięcie Radzie Ministrów, która je uchwala, poczem wnosi je w formie wydrukowanego przedłożenia rządowego do Sejmu.

Termin przedłożenia zamknięć Sejmowi nie jest przewidziany ani Konstytucją, ani inną ustawą. Od przedłożenia zamknięć za okresy budżetowe po koniec roku 1922 został Rząd zwolniony (uchwała Sejmu z 10.7.1924). Pierwsze zamknięcie za rok 1923 przedłożone zostało Sejmowi razem z zamknięciem za 1924 i 1925 w listopadzie 1928. Zamknięcia za czas od 1.1.1926 do 31.3.1927 przedłożono w styczniu 1929, za 1927/28 w październiku 1929 a następne mniej więcej w półtora roku po zakończeniu roku budżetowego.

Kontrola Państwowa powołaną jest do współdziałania w tej dziedzinie (art. 9 Konst.). Jeszcze przed przedłożeniem zamknięcia Sejmowi, przesyła je Ministerstwo Skarbu NIK, która winna je zbadać w ciągu sześciu miesięcy od otrzymania. W ciągu tego okresu uzgadnia NIK z MS zamknięcie pod względem cyfrowym, mając do tego materjał z miesięcznych i rocznych sprawozdań, zestawień i zamknięć władz II i III instancji, nadsyłanych kontroli. Poczem MS oddaje je do druku a wydrukowane przedkłada Sejmowi. Systematyczne badanie zamknięcia przez NIK ujęte jest w corocznie przez NIK wydawanych Uwagach o wykonaniu budżetu za okres ubiegły. Uwagi te zawarte są w dużym drukowanym tomie, który NIK przedkłada Prezydentowi, Sejmowi i Senatowi. Uwagi te stwierdzają, czy w poszczególnych rubrykach budżet został cyfrowo wykonany. Nadto zadaniem ich jest ocena w sposób objektywny i niezależny od Rządu i Sejmu, czy Rząd w czynnościach swoich gospodarczych i finansowych, zmierzając do wykonania cyfrowo w budżecie określonych zadań, postępował odpowiednio, t. j. czy czynności te były celowe, gospodarne, a przedewszystkiem legalne. Uwagi te zajmują się także gospodarką pozabudżetową (p. str. 85), gdyż ta gospodarka należy do całokształtu rachunków państwowych, poddanych badaniu kontroli (art. 7 i 9 Konst. i ust. 23.6.1921, art. 7).

Uwagi są drukowane „na prawach rękopisu" i nieprzeznaczone, (nietrafnem) zdaniem NIK, do publikacji.

Badanie legalności zmierza m. i. do stwierdzenia, czy otwarcie kredytów przez MS. i wydatkowanie były zgodne z przepisami, czy zatem było upoważnienie z przepisu corocznej ustawy skarbowej, lub ustawy o prowizorjum, lub ustawy o dodatkowych kredytach, czy przeniesienia dokonano zgodnie z ustawą skarbową, taksamo otwarcia nowych, lub przekroczenia uchwalonych kredytów. W dziedzinie dochodów badanie winno stwierdzić, czy dochody nie pochodzą z zmniejszenia kapitału obrotowego przedsiębiorstw i monopoli, z zmniejszenia ich zapasów, z zaliczek lub pożyczek wpłacanych przez nie na poczet przyszłych dochodów i t. d. Ocena gospodarki pod względem gospodarności i celowości daje NIK sposobność do bardzo szerokiej analizy tej gospodarki, nie ograniczonej do stwierdzenia, czy gospodarowano w ramach budżetu oraz do wniosków, zmierzających ku poprawie w przyszłości.

Uwagi winny zawierać wnioski na udzielenie lub nieudzielenie Rządowi absolutorjum za sprawozdawczy okres gospodarki finansowej.

Uwagi za 1927/28 zawierają zamiast wniosku na odmówienie absolutorjum oświadczenie, że Kolegjum NIK „nie może postawić wniosku na udzielenie absolutorjum" z podaniem powodów. Jest to forma sprzeczna z ust. z 3.6.1921 DURP:51 art. 7. Uwagi za 1929/30 formułują swój wniosek na udzielenie Rządowi absolutorjum warunkowo, żądając uprzednio legalizacji stwierdzonych i niezgodnych z ustawami skarbowemi przekroczeń kredytów, wydatków na cele budżetem nieprzewidziane, nielegalnych przeniesień i t. d.

Wniosek taki razem z zamknięciem i Uwagami przydziela Sejm komisji budżetowej, która swoje wnioski przedstawia Sejmowi. Sejm załatwia je uchwałą (nie ustawą), z reguły zatwierdzającą zamknięcie, udzielającą Rządowi absolutorjum i przyjmującą do wiadomości uwagi NIK. Senat w tej dziedzinie nie współdziała.

Z uchwały, odmawiającej Rządowi absolutorjum, powinien Rząd, o ile jeszcze w chwili uchwały sprawuje władzę, wyciągnąć konsekwencje polityczne i podać się do dymisji. Sejm w tej dziedzinie może pójść dalej, pociągając winnych ministrów do odpowiedzialności przed Trybunałem Stanu lub sądem karnym.

Jeżeli Sejm udzieli Rządowi za dany okres absolutorjum, to pozostaje nierozstrzygnięte w przepisach zagadnienie, czy NIK może powrócić do spraw tego okresu, albo do spraw, w tym okresie przez nią kwestjonowanych, a przez Rząd nieuregulowanych, czy też ten okres jest dla badań i wniosków NIK zamknięty. Praktyka ze względu na wyrywkowy charakter badań Kontroli oświadcza się za pierwszą alternatywą. Zresztą, w wniosku NIK oraz w uchwale Sejmu, od okresu 1929/30 począwszy, zawarte jest za-

strzeżenie, że absolutorjum nie wpływa ani na bieg spraw co do pozycji zakwestjonowanych przez NIK lub władze administracyjne, ani na odpowiedzialność za straty Skarbu Państwa, jakie w przyszłości mogą wyjść na jaw.

7. Kontrola Państwa jest władzą powołaną do kontroli całej administracji państwowej pod względem finansowym. W tem mieści się także kontrola gospodarki budżetowej (ale i pozabudżetowej) Rządu, niemniej stanu majątkowego Państwa. (§ 9 Konst., ust. z 3.6.1921 DURP: 51:314 art. 2).

Ciała samorządowe i wszelkie instytucje (zakłady, fundacje, stowarzyszenia i spółki), działające przy udziale finansowym Skarbu Państwa lub pod jego gwarancją mogą być również poddane kontroli wspomnianej władzy. Wykonanie tej kontroli zależne jest od decyzji Rady Ministrów przy oznaczeniu ciał samorządowych lub instytucyj, albo poszczególnych spraw. Zakres uprawnień kontroli jest wówczas tensam, co przy kontrolowaniu administracji państwowej.

Kontrola odbywa się przedewszystkiem drogą systematycznego badania zamknięć rachunkowych, ułożenia i opublikowania swoich uwag o wykonaniu budżetu i postawienia, w rezultacie tych badań, wniosku na udzielenie Rządowi lub odmówienie absolutorjum. To stanowi jeden dział czynności Kontroli Państwa (p. str. 81).

Ponadto wykonuje Kontrola Państwowa dorywczą, od swego uznania zależną, kontrolę całej administracji państwowej, a więc władz, urzędów i wszystkich, także skomercjalizowanych, przedsiębiorstw państwowych. Kontrola ograniczona jest do czynności gospodarczych i finansowych, dokonanych przez wymienione podmioty. Do jej zakresu należy zbadanie, czy te czynności były legalne t. j. czy przy nich zachowane były obowiązujące przepisy materjalne i formalne, czy należycie były chronione prawa podmiotowe oraz interesy publiczne, w szczególności czy były zgodne także z ustawą skarbową i z budżetem. Nadto winna ona zbadać, czy te czynności były wykonane oszczędnie (największy rezultat przy użyciu minimum środków) i celowo pod względem gospodarczym, czy cel określony w budżecie lub innej ustawie lub innem zarządzeniu został w istocie i racjonalnym sposobem osiągnięty.

By spełnić to zadanie bada Kontrola Państwa dokumenty, umowy, księgi, akta, zobowiązania, rewiduje kasy, rachunki, składy, magazyny, inwentarze, roboty, majątek, dostawy. To wszystko należy do zakresu kontroli faktycznej. Nadto sprawdza Kontrola rachunki pod względem cyfrowym i formalnym, w szczególności rachunki dochodów, depozytów, funduszów, rachunków bieżących, sum obrotowych, wydatków itd., co należy do kontroli następnej. Organa Kontroli mają prawo przy wykonywaniu jednej lub drugiej kontroli żądać wszystkich aktów, przedmiotów oraz wyjaśnień, o ile dotyczą gospodarki finansowej. Sposoby wykonania

kontroli zawarte są w Ogólnej Instrukcji Prezesa NIK z 11.11.1922 Mon. Pol.:267 oraz w specjalnych dodatkowych instrukcjach dla kontroli gospodarki finansowej kolei, poczty, wojska i przedsiębiorstw Ministerstwa Przemysłu i Handlu.

O spostrzeżonych nieprawidłowościach uwiadamia Kontrola właściwą władzę, żądając usunięcia nieprawidłowości, a w danym razie zawieszenia winnych urzędników w urzędowaniu i pociągnięcia ich do odpowiedzialności osobistej i materjalnej. Dalszych skutków orzeczeń Kontroli dotychczasowe przepisy nie przewidują.

O czynnościach swoich i ich wynikach NIK wydaje corocznie (do 6 miesięcy po ukończeniu roku budżetowego) sprawozdanie w obszernym tomie i przedkłada je Prezydentowi, Sejmowi i Senatowi. Sejm i Senat przydzielają je osobnym komisjom do zdania sprawy i postawienia wniosku. Nadto daje to sprawozdanie posłom i senatorom materjał do krytyki gospodarki Rządu. W poszczególnych przypadkach szczególniejszej wagi lub niecierpiących zwłoki przedstawia NIK powołanym czynnikom osobne sprawozdanie.

Sprawozdania do r. 1924 były w braku zamknięć i przy szczupłej ilości publikacji urzędowych, najlepszą informacją o gospodarce państwowej.

Od r. 1929/30 sprawozdania nie są drukowane, lecz udzielane Sejmowi i Senatowi w nielicznych, powielanem pismem sporządzonych, egzemplarzach, z czego słusznie czyniono zarzuty Kontroli.

Zorganizowana jest Kontrola, jako Najwyższa Izba z podległemi 8 Izbami Okręgowemi. Jest ona władzą od Rządu i Sejmu niezależną, podległą bezpośrednio Prezydentowi Rzeczypospolitej, równorzędną z ministerstwami. Działa ona w sprawach ważniejszych kolegjalnie, drogą uchwał kolegjum Najwyższej Izby, kolegjów departamentalnych tej Izby, albo kolegjów Izb Okręgowych. Prezes, wiceprezes, dyrektorowie i ich zastępcy są nieusuwalni, chyba w drodze uchwały Sejmu, powziętej większością trzech piątych głosujących (art. 9 Konst.). Naczelnicy wydziałów w Najwyższej Izbie i w Izbach Okręgowych, mają przywileje sędziowskie i podlegają sędziowskim przepisom dyscyplinarnym. Prezes jest mianowany przez Prezydenta Rzeczypospolitej, na wniosek RM, jest równorzędny ministrowi; jego zastępcy, mianowani na wniosek Prezesa NIK, są równorzędni podsekretarzom stanu.

Organizację wewnętrzną NIK ustala jej Prezes. Od r. 1931 nastąpiła centralizacja przez to, że departamenty i Izby Okręgowe mogą wystąpić do władz z okazji przeprowadzonej rewizji dopiero po zasięgnięciu zgody Prezesa. Legalność tego zarządzenia jest kwestjonowana.

Kolegjum Najwyższej Izby, składające się z Prezesa,

Wiceprezesów, Dyrektorów i ich zastępców decyduje o zasadach kontroli i zamknięć rachunkowych oraz o układzie i treści Sprawozdań i Uwag. Nadto jest instancją odwoławczą od orzeczeń kolegjów departamentalnych i kolegjów Izb okręgowych.

Budżet Kontroli uchwala Sejm normalnie z całym budżetem państwowym na podstawie wniesionego przez MS. preliminarza. W razie różnicy zdań między Prezesem NIK. a MS. przy układaniu części preliminarza o Kontroli, może pierwszy wprost zgłosić w Sejmie wniosek o kredyty (ust. z 3.6.1921 DURP:51:314 art. 29). Ma on prawo przenoszenia kredytów w obrębie całej swej części, a więc swego całego budżetu. Prawo to jest zawieszone w corocznych ustawach skarbowych od 1930/31 począwszy. Prezes NIK. określa ilość urzędników Kontroli począwszy od 5 stopnia wdół.

Współdziałają z Kontrolą specjalne organy wewnętrzne kilku Ministerstw: Korpus Kontrolerów wojskowych (Dziennik Rozkazów z 19.4.1921 Nr. 15 p. 296 i z 12.5.1921 Nr. 18 p. 361), Główna Inspekcja Komunikacji (RPRP z 24.9.1926 DURP:97: 569), Wydziały Kontroli Dochodów w Dyrekcjach Kolejowych (RM Kom. z 17.2.1930 DU:5:45), Izba Kontroli Rachunkowej Poczt i Telegrafów (RMPoczt z 30.4. 1921 DUMPoczt: 23:71).

Przepisy kasowe i rachunkowe mogą być wydane przez MS. i inne ministerstwa nie inaczej, jak w porozumieniu z Kontrolą Państwową (ust. z 3.6.1921, art. 12).

Wymiar danin podlega w zasadzie kontroli NIK. W praktyce na podstawie wewnętrznego porozumienia z MS, nie bada Kontrola podstaw wymiaru i ogranicza się do spraw terminowości wymiaru, rachunkowości, zaległości i umarzania.

Kontrola wstępna, od której dokonania zależna jest prawomocność aktu administracyjnego lub ważność umowy, istniała w Polsce na podstawie dekretu Naczelnika Państwa z 7.2.1919 DPPP 14:183. Obecnie obowiązująca ustawa o Kontroli Państwa jej nie przewiduje. Obowiązuje ona w Belgji i we Włoszech, a do pewnego stopnia we Francji.

Zarzucają Kontroli Państwowej, że kontrola jej jest dublowaniem kontroli wewnętrznej ministra, przez co faktycznie zmniejsza jego odpowiedzialność, że nieraz wykonuje kontrolę w czasie, gdy jeszcze sprawa się toczy, że w tym wypadku w rezultacie spełnia czynności biura wywiadowczego i przeszkadza administracji, że jej sprawozdania są materjałem agitacyjnym przeciw aktualnemu Rządowi, że inne zapatrywanie na celowość pewnej czynności i na oszczędność w jej przeprowadzeniu może mieć Kontrola Państwowa a inne minister odpowiedzialny, skutkiem czego może dojść i dochodzi do kolizji. Zarzuty te jednak spowodowane są głównie tem, że instytucja jest młoda i powoli dopiero się poczyna wżywać, a jej urzędnicy dopiero nabierają doświadczenia i fachowej rutyny w trudnej służbie. Zresztą stale dotąd okazywali tendencję do ograniczania kompetencji kontroli bądź drogą wniosków o nowelizację ustaw, bądź drogą interpretacji obowiązujących przepisów najczęściej reprezentanci tych resortów i władz, w których kontrola była najpotrzebniejszą.

8. Rezerwy skarbowe dopiero umożliwiają prowadzenie normalnego gospodarstwa budżetowego. Przez rezerwę skarbową

należy rozumieć gotówkę w kasach skarbowych, płynne wkłady na rachunkach żyrowych w Banku Polskim oraz na kontach czekowych w P. K. O., wkońcu czasowe lokaty gotówkowe w B. G. K. i w Banku Rolnym. Rezerwy są rezultatem nadwyżek dochodów nad wydatkami w ubiegłych latach budżetowych. Z nich korzysta Skarb, gdy wydatki są chwilowo większe od wpływów. Również pokrywane są z nich deficyty budżetowe, jak to ma miejsce w Polsce od r. 1930/31 począwszy. Rezerwy nie wchodzą do budżetu. Do rezerw skarbowych należą obok wspomnianej gotówki także pochodzące z niej papiery wartościowe oraz wierzytelności.

W szczególności wydzielono z rezerw fundusz na sanację banków prywatnych (p. str. 66), który ulokowano w BGK, powierzając mu administrację z tem, że spłacone przez banki pożyczki mają z natury rzeczy wrócić do kas państwowych. Tak samo zapoczątkowany fundusz budowlany (p. str. 66), również przez BGK administrowany, i państwowy fundusz drogowy (str. 68), któremu z zapasów kasowych udzielono już ustawą z 18.3. 1931 krótkoterminowej pożyczki. Z tego samego źródła czerpano fundusze na nadzwyczajne akcje gospodarcze, które Państwo przeprowadza często przez banki państwowe, w szczególności na kupno listów zastawnych BGK celem poparcia ruchu budowlanego, na kupno listów zastawnych towarzystw kredytowych ziemskich, celem umożliwienia długotrwałego kredytu dla wielkiej własności, na kupno obligacyj komunalnych BGK, dla umożliwienia kredytu inwestycyjnego dla samorządów, na obniżenie oprocentowania pożyczek prywatnych, zaciągniętych przez drobnych rolników, oraz na pożyczki ze specjalnych powodów udzielonych przedsiębiorstwom państwowym, jak Towarzystwu Eksploatacji Soli Potasowych, Zakładowi Zdrojowemu w Krynicy, Żegludze Polskiej, Kolejom państwowym, Wytwórni aparatów telefonicznych, Zakładowi Higjeny, Hucie Blachownia, związkom samorządowym, przedsiębiorstwom prywatnym, jak Kooprolnej, H. Kindler, Państwowym Zakładom Zbożowym na zakup rezerw zbożowych. Wierzytelności z powyższych tytułów i papiery wartościowe są częścią składową rezerwy skarbowej.

Rezerwa skarbowa z roku 1927 stworzona została zgodnie z planem stabilizacyjnym i w kwocie 75 milj. zł. zdeponowana w Banku Polskim. Mógł z niej korzystać Minister Skarbu za zgodą Doradcy (p. IX. 5) w chwilach, gdy sezonowo dochody były niskie, a wypłaty terminowe duże. Do roku 1930 nie korzystał Skarb z tej rezerwy. Wobec tego użytą została za zgodą Doradcy na spłatę bezprocentowego długu w Banku Polskim, na zwiększenie funduszu F i zwiększenie rezerw skarbowych (P. G. 1930:45).

Prócz tej rezerwy istnieje jeszcze cicha rezerwa w zapasach przedsiębiorstw i monopoli (zwłaszcza kolei i monopolu tytoniowego). Przez obniżanie tych zapasów i żądanie wpłat do Skarbu minister praeter legem z niej korzysta w ciężkich dla Skarbu Państwa chwilach. Taką samą rezerwą są wierzytelności Skarbu z tytułu zalegających danin, również nie preliminowane w budżecie.

Bezprocentowy kredyt Skarbu Państwa w Banku Polskim (p. IX. 5) jest również faktyczną rezerwą skarbową. Wysokość tego kredytu wynosi

100 milj. zł., a w dniu 31.12.1932 kredyt ten był do kwoty 90 milj. zł. wyczerpany. Dla ułatwienia w rachunkach stworzony został ustawą skarbową 1931/32 osobny fundusz, nazwany obrotowym. Do funduszu tego idą pożyczki ze wspomnianego kredytu, a z funduszu czerpie Skarb środki, zarachowując kwoty podjęte, jako dochód MS, a kwoty zwrócone do funduszu, jako wydatek tego Ministerstwa.

Rezerwy w Banku Polskim wykazane są z końcem r. 1932 w kwocie 23,6 milj. zł. (fundusz rezerwowy Skarbu Państwa), 20,2 milj. zł. (fundusz rezerwowy budowlany) i 80,1 milj. zł. (depozyt 6 i pół proc. pożyczki zapałczanej). Pierwsze dwie składają się z papierów wartościowych zakupionych przez Skarb jako lokata gotówki na podstawie RPRP. z 26.2. 1928, DURP:20:168 i ust. z 29.1.1930, DURP:10:65, trzecia p. VIII. P. Sprawozdanie Banku Polskiego za 1932, str. 41.

Rezerwa skarbowa stanowi główną część zapasów kasowych, zwanych też sumami obrotowemi. Obejmują one nadto kwoty danin komunalnych, zebranych przez administrację skarbową, depozyty, kaucje, wpływy z pożyczek; w r. 1924 wpłynął dochód z bilonu, z likwidacji Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej oraz Skarbu Narodowego. Temi sumami dysponuje Minister Skarbu poza budżetem, nieraz poza wiadomością Sejmu i NIK, w formie lokat skarbowych przeważnie w związkach komunalnych, bankach, przedsiębiorstwach państwowych i t. p.

Ta gospodarka pozabudżetowa Rządu (podobnie gospodarka w funduszach p. str. 79 i 85) wywołuje opozycję parlamentu, który z powołania swego dąży do poddania tej gospodarki swojej kontroli i decyzji ze względu na doniosłość gospodarczą, finansową, ale i polityczną sprawy. Nadto jednak i w tym celu, by odebrać administracji stałą podnietę do robienia wydatków.

Tak samo zresztą ciała ustawodawcze dążą do uzyskania wpływu i kontroli na sposób lokowania funduszów przedsiębiorstw państwowych (zwłaszcza PKO.) i społecznych zakładów ubezpieczeń (Kas chorych, Zakładów ubezpieczeń pracowników umysłowych, Zakładów ubezpieczeń od wypadków, starości, inwalidztwa i Powszechnego Zakładu ubezpieczeń od ognia). Dzięki naciskowi Sejmu i działalności Kontroli Państwa, sumy te są coraz dokładniej i szybciej ujawniane, a dział ten porządkowany w przeprowadzeniu zasady zupełności budżetu. Dodając wydatki z rezerw oraz wydatki w funduszach do wydatków budżetem ustalonych, dochodzimy do sum znacznie przekraczających sumy wydatków, które wykazywane są w corocznych budżetach.

Płynnych zapasów kasowych w innych instytucjach, niż w Banku Polskim na rachunkach żyrowych oraz w P. K. O. na kontach czekowych, lokować nie wolno. Natomiast do wysokości jednej czwartej płynnych zapasów kasowych może administracja skarbowa nabywać akcepty bankowe oraz weksle handlowe, zaopatrzone żyrem bankowem, a zdolne do redyskonta w Banku Polskim i przez ten Bank dla Skarbu skupywane (RPRP z 19.11. 1930, DURP:78:607).

9. Śląski budżet obejmuje dochody i wydatki z samorządowego zakresu działania administracji śląskiej, nadto zaś część dochodów i wydatków, związanych z działalnością tej administracji w charakterze ogólno-państwowym (p. XIII). Układa go Rada wojewódzka. Współdziała przy tem Wydział Skarbowy Województwa Śląskiego i spełnia podobne funkcje, jak departament budżetowy Ministerstwa Skarbu. Uchwala budżet Sejm Śląski w formie ustawy skarbowej śląskiej z dołączonem cyfrowem zestawieniem. Ogłasza ustawę Marszałek Sejmu w Dzienniku Ustaw Śląskich. Wykonuje budżet Wojewoda. Kontroluje wykonanie Urząd Kontroli Państwowej, który bada przedłożone przez Radę Wojewódzką zamknięcia w sposób podobny do sposobu stosowanego przez NIK.

Urząd Kontroli Państwowej jest organem NIK. (Rozp. Prezesa NIK. z 5.4.1924 DURP:32:337) aż do utworzenia Izby Obrachunkowej Śląskiej (Statut organiczny Śląska z 15.7.1920 DURP: 74:497, art. 14).

V. Kasowość i rachunkowość.

Źródła: RMS. z 24.11.1921 DU:45 i 46 (przepisy rachunkowo-kasowe, Instrukcja dla Kas, oraz instrukcja o rewizjach Kas) z szeregiem nowel. — RMS. z 25.4.1927 DU:16 (cenzura i miesięczne sprawozdania).— RMS. z 20.3.1928 DU:12 i 13 (kontrola kredytów i wydatków). — RMS. z 13.8.1931 DURP:77:613 (organizacja i zakres działania izb i urzędów skarbowych). — Zarz. MS. z 21.12.1931 DU:36:520 (zaszeregowanie kas). — RMS. z 31.12.1931 DU 1932:2 (zakres działania kas).

Literatura: Czauderna, Rachunkowość, kasowość i kontrola Państwowa w Polsce, 1925. — Tenże, Przepisy dla Kas skarbowych i Centralnej Kasy, 1926. — Brzuza, Przepisy rachunkowo - kasowe dla władz i urzędników państwowych, 1926. — E. W. Kemmerer, Sprawozdania oraz zalecenia Komisji doradców finansowych I, 1926. — Bielak, Przepisy rachunkowo-kasowe, 2 wyd. 1927.

1. Przepisy. 2. Organy kasowe. 3. Zapas. 4. Wypłata i wpłata. 5. Organy rachunkowe. 6. Kasy. 7. Izby Skarbowe. 8. Centralna księgowość. 9. Rachunkowość władz administracyjnych oraz rachunki w Kontroli Państwa. 10. Otwieranie i kontrola kredytów.

1. Przepisy w tej dziedzinie dla władz i urzędów skarbowych oraz dla monopolów państwowych wydaje Minister Skarbu. Tenże współdziała też przy wydawaniu takichże przepisów przez ministrów resortowych i wyraża na nie swoją zgodę. Przepisy takie mogą być wydawane tylko w porozumieniu z NIK (ust. z 3.6.1921 o kontroli, art. 12).

Bardzo szeroka kompetencja Ministra Skarbu w tej dziedzinie opiera się na dekrecie Rady Rejencyjnej z 3.1.1918 Dz. Praw Król. Pol.:1 o władzach naczelnych i na ust. z 31.7.1919 DPPP:65:391 o tymczasowej organizacji władz i urzędów skarbowych. Odnosi się ona do sposobu prowadzenia rachunków, do sprawozdań rachunkowych, do ich cenzury oraz do wykonywania służby kasowej w administracji skarbowej.

2. Kasa Urzędu skarbowego jest oddziałem tego urzędu. (Do r. 1931 była samodzielnym, Izbie Skarbowej podległym, urzędem). Jej agendy prowadzi przynajmniej dwóch urzędników; są oni solidarnie

odpowiedzialni za całość agend i funduszów; za prawidłowe i zgodne z instrukcją kasową przechowywanie pieniędzy i innych walorów. Wspólnie podpisują dzienniki, sprawozdania, wykazy itd. Przełożonym ich jest kierownik urzędu skarbowego i na nim ciąży też odpowiedzialność za ten dział.

Kasy są dwóch typów A i B. Zaszeregowanie do jednego lub drugiego typu następuje drogą zarządzeń MS. Zakres działania każdego typu ustalony jest albo zgóry (RMS. z 13.8.1931 DURP:77:613 o organizacji izb i urzędów skarbowych § 51 D) albo specjalnem do danej kasy odnoszącem się zarządzeniem (DU 1932:1).

Kasa typu A. W miejscowościach, gdzie jest tylko jeden Urząd Skarbowy, kasa tegoż urzędu przyjmuje wpłaty i dokonywuje wypłat w zakresie poruczonym danemu urzędowi. Nadto wykonywa funkcje kasy poborowo - płatniczej w odniesieniu do wszystkich władz i urzędów państwowych, oraz funkcje kasy poborowej w odniesieniu do związków samorządowych i innych korporacyj prawa publicznego. Wreszcie taka kasa o pełnym zakresie działania spełnia pewne czynności w dziedzinie obrotu znakami wartościowemi, państwowemi papierami wartościowemi i w dziedzinie rachunkowości. W miejscowościach, gdzie jest więcej niż jeden Urząd Skarbowy, kasa typu A istnieje przy jednym z tych urzędów, a przy pozostałych urzędach utworzone są kasy typu B o mniejszym zakresie czynności. W zależności od stosunków miejscowych może być utworzona jedna kasa typu B dla dwóch lub więcej urzędów skarbowych tej samej miejscowości. Nadto może być utworzona kasa typu B przy każdym urzędzie opłat stemplowych. Na miasto Warszawę czynna jest jedna kasa typu A przy 1 Urzędzie Skarbowym, a na powiat warszawski — kasa typu A przy 1 Urzędzie Skarbowym dla powiatu warszawskiego.

Specjalne kasy są organami tych instytucyj, dla których spełniają czynności kasowe odmiennie niż Kasy urzędów skarbowych, które spełniają zlecenia kasowe władz i urzędów wszystkich gałęzi służby państwowej. Rejenci, sekwestratorowie, gminy itp. są specjalnymi poborcami pewnych wpływów.

3. Każda Kasa ma przez MS wyznaczony maksymalny zapas. Zbędną gotówkę (nadmiar) winna ona natychmiast odsyłać lub przekazywać do najbliższego Oddziału Banku Polskiego. Kasa winna czuwać, by w kasie nie zabrakło gotówki na wypłaty. W tym celu ma starać się o odpowiednie zasilenie kasy, co następuje za pośrednictwem właściwego Oddziału Banku Polskiego.

Kasa w siedzibie Oddziału Banku Polskiego, t. zw. kasa zasilająca inne kasy, zasila się, wystawiając temu oddziałowi osobny czek dotacyjny na rachunek Centralnej Księgowości MS., kasa zaś poza siedzibą Oddziału Banku Polskiego, t. zw. kasa zasilana otrzymuje dotację przez kasę zasilającą za pośrednictwem Oddziału Banku Polskiego.

Bank Polski na podstawie statutu i osobnej umowy, oraz

PKO. przyjmują wpłaty dla Skarbu Państwa i dokonywują wypłat dla niego. Te dwa banki, pomocne są administracji skarbowej nadto w dziedzinie operacyj finansowych (sprzedaż i wykupno pożyczek państwowych, wypłata odsetek i t. d.), czem odciążają agendy Kas. W Banku Polskim i w PKO. zobowiązany jest Minister Skarbu lokować wszelkie wolne fundusze.

Z funduszów tych mogą być nabywane krótkoterminowe weksle handlowe, żyrowane przez bank i zdolne do redyskonta w Banku Polskim, oraz akcepty bankowe. Suma tych lokat może stanowić najwyżej jedną czwartą płynnych zapasów kasowych (RPRP z 19.11.1930 DURP:78:607 lokowanie wolnych funduszów). Sprawozdania z tych lokat nie były dotąd ogłaszane.

4. Wypłata i wpłata może być dokonaną jedynie za pośrednictwem Kas urzędów skarbowych, Banku Polskiego i PKO.

Sposób wypłaty jest zależny od tego, kto prowadzi rachunkowość danych sum. Sumy budżetowe, dla których kredyt jest otwarty w Izbie Skarbowej i sumy niebudżetowe, znajdujące się na rachunku Izby, wypłacane są czekami na B.P. lub P.K.O. Czeki wystawiają władze asygnujące i z jednym podpisem (administracyjnym) przesyłają je Izbie Skarbowej, prowadzącej rachunkowość danej władzy asygnującej. Urzędnik rachunkowy tej Izby kładzie drugi podpis na czeku, poczem odsyła go władzy asygnującej a ta wydaje go uprawnionemu po zgłoszeniu się. Wypłata sum budżetowych i niebudżetowych, których kredyt otwarty jest wyjątkowo w kasie Urzędu Skarbowego (w Toruniu, Przemyślu, Stanisławowie, Tarnopolu, Grodnie i Nowogródku) następuje za pomocą asygnacji na miejscowe kasy Urzędów Skarbowych. Wreszcie wpłaty, czy to w kasach urzędów skarbowych, czy w urzędach pocztowych, jako składnicach PKO., czy w Banku Polskim, przyjmuje się na podstawie specjalnych blankietów nadawczych. (RMS. z 10.9.1931 DURP:88:687).

5. Organami do prowadzenia rachunkowości są: Centralna Księgowość MS, która prowadzi rachunkowość dochodów i rozchodów wszystkich działów gospodarki państwowej w ogólnych sumach; w takimże zakresie prowadzą rachunkowość Izby skarbowe i Kasy urzędów skarbowych na swoim obszarze. Resortowe władze III i II a wyjątkowo także I instancji prowadzą rachunkowość jedynie w zakresie swojego działu. Wreszcie przedsiębiorstwa i monopole państwowe również prowadzą swoją buchalterję, przeważnie kupiecką (a nie kameralistyczną).

Wszelkie przychody i rozchody zapisuje się na jeden z następujących sześciu rachunków: rachunek sum budżetowych, depozytowych, funduszów specjalnych, sum komunalnych, sum obrotowych i rachunki bieżące.

6. Kasy Urzędów Skarbowych prowadzą rachunkowość wpływów i wydatków właściwych działów administracji i to chronologicznie oraz częściowo systematycznie według podziału w budżecie. Nadto prowadzą one rachunkowość podatków bezpośrednich i opłat. Prowadzą w tym celu przepisane księgi. Do nich należy sporządzenie wykazów, sprawozdań, zamknięć, a w zakresie podatków, opłat i podatku spadkowego sprawy przerachowań i nadpłat.

Rachunkowość akcyz prowadzą Izby Skarbowe (jedynie kary i grzywny prowadzą urzędy akcyz), rachunkowość ceł urzędy celne.

Z prowadzonych zapisków następujące są najważniejsze: główne dzienniki przychodu i rozchodu, szczegółowe i sumaryczne wykazy przychodów i rozchodów; księga kredytów budżetowych; księgi depozytów oraz księgi sum specjalnych i księga skarbca.

7. Izby Skarbowe, podobnie jak Kasy, prowadzą dzienniki, księgi, rachunki, wykazy i spisy. W nich zarachowują wpłaty na rachunek Izb przez Bank Polski i PKO pobrane, oraz wypłaty dokonane za pośrednictwem tych instytucyj. Nadto Izby poddają cenzurze przesyłane przez Kasy dzienniki i wykazy.

Przy tej cenzurze badane są wpisy, sumowania, przeniesienia pozycji, zgodność z dowodami kasowemi, właściwość zarachowania na odpowiednią rubrykę budżetową. Po dokładnem sprawdzeniu Izba Skarbowa wpisuje wyniki do ogólnej księgi przychodów budżetowych w sumarycznych cyfrach dla każdej części budżetu. Tylko konto Ministerstwa Skarbu prowadzone jest według działów, paragrafów i pozycyj budżetowych. Nadto prowadzona przez Izbę Skarbową księga kredytów i rozchodów budżetowych zawiera zapiski o otwartych według rubryk ogłoszonego budżetu władzom i urzędom w kasach na obszarze Izby kredytach, niemniej sumy rzeczywiście wydane (p. 4). Z temi księgami uzgadnia Izba Skarbowa miesięczne sprawozdania, nadsyłane jej przez nieskarbowe władze administracyjne II instancji, działające na obszarze Izby (p. 9). Na podstawie tych ksiąg sporządza Izba miesięczne zestawienia obrotów kasowych, t. j. przychodów i rozchodów, a wyciąg z tego zestawienia przesyła Centralnej Księgowości.

8. Centralna Księgowość (Wydział w departamencie budżetowo-kasowym Ministerstwa Skarbu) prowadzi rachunki całego budżetu, nadto rachunki sum obrotowych, depozytowych etc.

Na podstawie otrzymanych z Izb Skarbowych zestawień obrotów kasowych, sporządza Centralna Księgowość ogólne miesięczne zestawienie przychodów i rozchodów tudzież zapasów kasowych, a po roku roczne ogólne zamknięcie rachunków państwowych. Zamknięcia te Minister Skarbu przedkłada Radzie Ministrów, która je wnosi do Sejmu jako przedłożenie rządowe (p. str. 80).

Centralna Księgowość prowadzi systematyczną rachunkowość tych sum, które na jej rachunek wpłacono w Banku Polskim i w PKO. lub

wypłacono (RMS z 10.3.1932 DU:9:155), oraz jest organem kasowym władz centralnych.

Centralna Księgowość otwiera kredyty w Izbach i kasach według rubryk ogłoszonego budżetu, utrzymuje je w ewidencji, niemniej zmiany w nich dokonane.

9. Oprócz rachunkowości, prowadzonej przez Kasy i Izby Skarbowe, oraz Centralną Księgowość prowadzą rachunki, równolegle z niemi, wszystkie władze administracyjne II i III instancji przez swoje oddziały rachunkowe. Te oddziały wystawiają czeki na Bank Polski lub na PKO. Prowadzą one księgi rachunkowe, sporządzają na ich podstawie wyciągi oraz zestawienia i sprawozdania miesięczne wreszcie roczne zamknięcia. Roczne zamknięcia otrzymuje od władz III instancji Centralna Księgowość i Najwyższa Izba Kontroli Państwa.

Do najważniejszych przez te władze prowadzonych zapisków, należy księga przychodów budżetowych według poszczególnych źródeł, co umożliwia czuwanie nad ich prawidłowem uiszczaniem; nadto księga kredytów i rozchodów budżetowych, dla trzymania w bieżącej ewidencji zużycia otwartych kredytów. Rachunkowość tę prowadzą władze administracyjne głównie na podstawie wykazów i dokumentów, regularnie z Kaz i Izb Skarbowych otrzymywanych. Księgi prowadzone są szczegółowo w przeciwstawieniu do ogólnych ksiąg prowadzonych przez Izby Skarbowe.

Rachunki, prowadzone są zatem dwutorowo: w Kasach, Izbach Skarbowych i Centralnej Księgowości MS, a równorzędnie we władzach administracyjnych. Muszą one być co miesiąc wzajemnie uzgodnione. W tym celu, władze administracyjne II instancji przesyłają izbom skarbowym sprawozdania o dochodach budżetowych i wyciągi z zestawień kredytów i wydatków budżetowych. Po uzgodnieniu przesyłają te rachunki swoim władzom centralnym i okręgowym Izbom Kontroli Państwa. Władze centralne natomiast przesyłają sprawozdania o przychodach i wyciągi dotyczące rozchodów Centralnej Księgowości i NIK.

10. Wypłata może nastąpić tylko wówczas, gdy na właściwą sumę został otwarty kredyt i gdy organy rachunkowe i kasowe ten fakt skontrolowały. Otwieranie kredytów odbywa się w następujący sposób: na uchwalone w poszczególnych rubrykach budżetu (lub prowizorjum) kwoty wydatków otwiera MS kredyt dla naczelnych władz w Centralnej Księgowości. Każda władza centralna część tego kredytu zatrzymuje na rachunku Centralnej Księgowości do własnej dyspozycji; resztę zaś rozdziela między te podległe sobie organy, które mają je w rzeczywistości wydać. O rozdziale tym władza centralna zawiadamia Centralną Księgowość MS. za pomocą przesłanego wykazu, w którym uwidocznione są poszczególne kwoty i właściwe Izby, w jakich mają być te kwoty wypłacone. Na podstawie

tych wykazów Centralna Księgowość MS. otwiera kredyty w Izbach Skarbowych, wyjątkowo w kasach urzędów skarbowych.

Jeżeli wypłata ma nastąpić z kredytu zastrzeżonego do dyspozycji władzy centralnej, wówczas Centralna Księgowość sama wykonuje kontrolę kredytów t. j. bada, czy dla zarządzonej wypłaty jest otwarty kredyt w jej księgach w odpowiedniej wysokości i w danym przypadku podpisuje przedstawiony jej czek. Jeżeli władzą dysponującą kredytem jest władza II instancji, to Izba Skarbowa na podstawie swoich ksiąg sprawdza, czy przedstawiony jej czek ma pokrycie w otwartym u niej (pozostałym) kredycie, i w danym razie podpisuje ten czek. Przez podpisanie tych czeków wykonują władze skarbowe kontrolę wstępną w ograniczonym zakresie.

Jeżeli prawo asygnowania ma władza I instancji (prawo to wyjątkowo przysługuje szkołom, więzieniom itd.), to kontrolę tych kredytów wykonują Kasy, w których zostały te kredyty otworzone. Sprawa dysponowania kredytem i asygnowania z budżetu Ministerstwa Spraw Wojskowych ujęta jest osobnemi przepisami.

Brak otwartego kredytu wogóle, lub brak w dostatecznej wysokości ma tę konsekwencję, iż czek przez władzę skarbową nie zostaje podpisany. Otwarte wskutek uchwalenia budżetu kredyty, a niewyczerpane przez władzę dysponującą w ciągu okresu budżetowego, ewentualnie ulgowego (p. IV, 5), gasną, t. j. uprawniona do tego władza nie może niemi po terminie dysponować.

Wznowienie kredytu ma miejsce, gdy kwota wypłacona z budżetu zostaje w tymsamym okresie budżetowym zwrócona do kasy Skarbu Państwa. Wówczas w księdze kredytów powiększa się z powrotem (wznawia się) dany kredyt o tę kwotę.

Reforma tego działu przygotowywaną jest w MS. od r. 1929. Wejście jej w życie nastąpi prawdopodobnie 1.4.1934. Przygotowaniem jej są dokonane w r. 1933 techniczne zmiany w dziedzinie kasowości. (P. Zarz. MS. z 25.3.1933 DIII 5113/6 i z 3.4.1933 DIII 5712/6).

VI. Wydatki.

Źródła: Konstytucja, art. 10. — Ust. z 17.12.1921 DURP:103:471 (środki naprawy gospodarki). — Projekt Rządu (Wł. Grabskiego) z ustawą o naprawie Skarbu, druk sejm. I. 269, 1923. — Ust. z 31.7.1924 DURP: 71:687 (naprawa Skarbu Państwa i poprawa gospodarstwa społecznego).— Ust. z 22.12.1925 DURP:129:918 (zapewnienie równowagi budżetowej).— Sprawozdanie Nadzwyczajnego Komisarza Oszczędnościowego (St. Moskalewskiego) za 1923 — 1924 (rękopis powielany). — Sprawozdania Ministerstw, wyd. przez Komitet Ekonomiczny Ministrów za lata 1928 i 1929, niekontynuowane. — Preliminarze budżetowe i zamknięcia rachunków państwowych. — Roczniki MS. I—III 1925, 1928, 1931.

Literatura: Buzek, Równowaga budżetu państwowego, Mies. Stat. 1923. — Weinfeld, Tablice Statystyczne za 1924 (1925) tabl. 130. — E. Hilton Young, O położeniu finansowem Polski, 1924. — Zdziechowski, Finanse Polski, 1925. — Paweł Michalski, Dochód społeczny Polski, 1926. — Taylor, Polityka skarbowa i system podatkowy Polski 1929, str. 95—121. — Piekałkiewicz, Wydatki i dochody związków publiczno-prawnych, 1929. — Landau L., Wydatki budżetowe na administrację handlową, 1932. — Dederko, Dochód społeczny Polski, 1932.

1. Wzrastanie. 2. Wysokość. 3. Oszczędność. 4. Wydatki nadzwyczajne. 5. Wydatki osobowe. 6. Emerytury. 7. Renty inwalidzkie. 8. Wydatki wojskowe. 9. Wydatki na oświatę. 10. Wydatki społeczne.

Uwagi do tablicy na str. 95: Cyfry za lata 1924 i 1925 p. wydanie III. W istocie wydatki są większe. Przedewszystkiem z tego powodu, że nie ma w tych cyfrach wydatków, dokonanych przez fundusze (np. drogowy, obrotowy reformy rolnej, szkolne, i t. d.), które to fundusze mają własne wpływy. W przedsiębiorstwach i monopolach podana jest cyfra netto dotacji z budżetu, a nie cyfra rzeczywistych wydatków tych przedsiębiorstw i monopolów. Przedsiębiorstwa obejmują także kolej i pocztę bez wydatków na zarząd centralny, które są podane w grupie A. Wydatki Śląska przeważnie nie mieszczą się w powyższych cyfrach, lecz w budżecie Śląska (p. XIII). Nadzwyczajne wydatki inwestycyjne (z rezerw skarbowych, nieobjęte tablicą) wynosiły: w 1928/29: 54,8; w 1929/30: 27,8; w 1930/31: 7,6; w 1931/32: 0,0 milj. zł.

RZECZYWISTE WYDATKI PAŃSTWA.

W milj. zł.	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33
A. Administracja . .	1 962,3	2 512,9	2 820,6	2 961,8	2 809,1	2 462,9	2 236,7
w tem							
Wojsko	622,9	823,2	851.2	847,6	775,0	760,0	760,7
Wewnętrzne	184,0	217,0	249.7	250,8	242,3	212,8	194,7
Skarb	102,4	127,7	171.2	158,8	138,0	115,2	118,7
Oświata	288,0	361,1	431,7	462,2	443,1	356,7	321,9
Emerytury	71,3	102,4	122,3	150,7	161,3	156,0	161,9
Inwalidzi	110,1	141,4	156,7	155,7	161,0	164,2	132,4
Długi	149,1	186,6	227,8	251,2	266,5	242,6	188,5
w %							
Wojsko	*31,7*	*32,8*	*30,2*	*28,6*	*27,5*	*30,9*	*34,0*
Wewnętrzne	*9,4*	*8,6*	*8,9*	*8,5*	*8,7*	*8,6*	*8,7*
Oświata	*14,7*	*14,4*	*15,0*	*15,6*	*15,7*	*14,5*	*14,4*
Emerytury i inwalidzi	*9,2*	*9,7*	*10,0*	*10,3*	*11,5*	*13,0*	*13,1*
Długi	*7,6*	*7,4*	*8,2*	*8,5*	*9,5*	*9,9*	*8,4*
B. Przedsiębiorstwa	13,0	40,2	20,5	30,9	4,8	3,3	7,2
C. Monopole	—	—	—	—	—	—	—
Razem A. B. C.	**1 975,3**	**2 553,1**	**2 841,1**	**2 992,7**	**2 813,9**	**2 466,2**	**2 243,9**
w milj. dolarów USA.	221,9	286,5	315,2	336,2	315,7	277,1	251,8

Uwagi do tablicy str. 94. Do 1930/31 podług zamknięć.

1. Wydatki państwowe w Polsce, od jej powstania do r. 1929/30 włącznie, rosną stale i bardzo szybko. Wyjątkiem jest okres budżetowy 1926/27, w którym chwilowo zatrzymuje się to tempo, w wielkiej mierze jako rezultat akcji oszczędnościowej (p. 3). Okres 1930/31 rozpoczyna okres zniżkowy w związku ze światowym kryzysem gospodarczym a potem ze zniżką cen.

Przed wojną obracały się wydatki państwowe na obszarach, które weszły w skład Państwa Polskiego około sumy 185 milj. dol., z czego wydatki wojskowe wyniosły około 40%. Cyfry te i porównywanie wydatków obecnych z przedwojennemi mają raczej ilustracyjną wartość; tem mniejszą obliczanie procentowego w wydatkach udziału poszczególnych działów administracji. Zbyt różne istniały w trzech zaborach stosunki gospodarcze, inny był w porównaniu z obecnym poziom cen towarów i usług, inny wreszcie rozkład świadczeń na samorządy (oświata, policja) i na państwo. (Taylor, Polityka skarbowa, 1929, str. 95 n., Weinfeld, Tablice statystyczne Polski 1924 (1925) tabl. 130).

Tłumaczy się ten wzrost ogólnemi przyczynami, które i w innych państwach europejskich spowodowały podwyższenie budżetów państwowych (wzrost ludności, większe wymagania w dziedzinie komunikacji, oświaty i opieki społecznej, kosztowniejsza obrona wojskowa), a przedewszystkiem powolną socjalizacją w wielu dziedzinach. Coraz większa ilość potrzeb uznawana była za potrzebę zbiorową, na którą łożyć ma państwo z ogólnych zasobów bez

opłaty składanej przez tego, którego potrzeby są zaspakajane (pomoc bezrobotnym, szkolnictwo fachowe i wyższe, osuszanie bagien, budowa portu, regulacja rzek, dopłaty do ubezpieczeń społecznych i t. d.). Nadto jednak i przyczynami specyficznie polskiemi: a więc potrzebami odbudowy zniszczonych dłuższą niż gdzieindziej wojną obszarów, wielkością tych obszarów, które obejmowały całe niemal dwie największe dzielnice, potrzebami likwidacji skutków wojny (inwalidzi, odbudowa, zwalczanie epidemji), potrzebami stworzenia nowocześnie urządzonej siły zbrojnej, potrzebami szkolnictwa, zwłaszcza powszechnego w byłej dzielnicy rosyjskiej, większemi niż przed wojną potrzebami socjalnemi (8-miogodzinny dzień pracy w przedsiębiorstwach państwowych, zasiłki bezrobotnych), wreszcie potrzebami środków komunikacyjnych wskutek stworzenia nowej jednostki państwowej i gospodarczej (sieć kolejowa, drogi, mosty, port w Gdyni).

Bardzo tu zaważył fakt, że w ciągu roku 1922 i 1923 Polska nie potrafiła zmniejszyć dostatecznie swojego aparatu urzędniczego, stworzonego w czasie i z powodu wojny (aprowizacja ludności, gospodarka zbożem, cukrem, spirytusem, ziemniakami, eksport drzewa, zakup maszyn przemysłowych, bawełny). Do zmniejszenia tego aparatu zmierza Rząd zwłaszcza w latach 1924 i 1925, z biegiem czasu jednak staje się ono coraz trudniejsze z tego powodu, że pogarszała się konjunktura gospodarcza, a wzrastający szybko zastęp pracowników umysłowych, wychodzący ze szkół, nie może znaleźć miejsca w zawodach prywatnego życia gospodarczego. Utrzymanie tak licznego aparatu urzędników jest z powodu wzrastających do r. 1930 norm uposażenia, coraz kosztowniejsze. Pogorszenie w tym względzie przyniósł okres od r. 1926—1929 z powodu chwilowego zatrzymania polityki oszczędnościowej i wzmożonej polityki etatystycznej, wymagającej z natury rzeczy większej liczby urzędników. Od r. 1930 znowu powrócił Rząd, spowodowany przesileniem gospodarczem, do pierwotnej linji oszczędności i zmniejszania liczby urzędników.

Przyczyną wzrostu wydatków państwowych jest także centralizowanie agend w aparacie państwowym, gdyż nie można było jeszcze ich przerzucać na samorządy, zdezorganizowane w czasie wojny, a wogóle jeszcze niezorganizowane w byłej dzielnicy rosyjskiej. Również okresy to mniej, to bardziej wzmożonego etatyzmu w polityce gospodarczej Polski wpływają na wzrost wydatków.

2. Wysokość wydatków państwowych powinna pozostawać w należytym stosunku do stanu kultury w kraju, do tempa jej rozwoju, do kierunku polityki gospodarczej Państwa, do kierunku polityki i do wydatków państw sąsiadujących, do wielkości i szybkości obiegu pieniężnego, a przedewszystkiem do majątku oraz do dochodu społecznego. Ten dochód społeczny, różny w poszczególnych latach i różny w poszczególnych państwach pod względem składu (w gotówce, w naturze), zapewnia w normalnych warunkach utrzymanie ludności; pewna jego część idzie na konieczną w gospodarstwie społecznem kapitalizację, a reszta może iść w formie danin na potrzeby państwa i innych organizacyj publiczno - prawnych i być przez nie wydaną. W Polsce dochód społeczny przyjmuje się przy rozważaniu zagadnień polityki finansowej w grubym i niesprawdzonym rachunku, bez względu na rok, okrągło na 10 miljardów franków złotych, czyli na 17 zgórą miljardów złotych obiegowych.

Z tego dochodu zabrało w r. 1929/30 Państwo 3,0, samorządy 1,3, razem 4,3 miljardów złotych, nie licząc składek na ubezpieczenia społeczne w kwocie około pół miljarda zł. Taka kwota, czyli około jedna czwarta część rocznego dochodu społecznego, wydaną została przez Państwo i samorządy. W bogatych państwach europejskich z dużym majątkiem i dochodem narodowym, bezpośrednio po wojnie, nie uchodziło to za kwotę wygórowaną. Inaczej jednak w Polsce, gdzie zasoby płatników i wyrażona w pieniądzu dochodowość ich gospodarstw, są małe. Tu też obciążenie podatkami (p. X. 1) było dotkliwie odczuwane. Na przekroczenie właściwej miary wydatków wskazywano często wówczas, gdy one szły na tworzenie przedsiębiorstw państwowych i na inwestycje w nich, gdy to groziło deficytem w budżecie, gdy ciężary podatkowe wywoływały drożyznę oraz zmniejszenie kapitalizacji i kapitałów obrotowych w gospodarstwach prywatnych, gdy istniało już doświadczenie, jak trudne jest zahamowanie wydatków, a tembardziej ich zmniejszenie. Coraz częściej wówczas staje się aktualnem zagadnienie oszczędności w wydatkach państwowych w związku z roztrząsanemi zagadnieniami o potrzebie zmniejszenia działalności Państwa i o mniejszej po wojnie dochodowości gospodarstwa narodowego w Europie.

Dochód społeczny Polski w r. 1928/29 oblicza Dederko (Kwartalnik Statystyczny 1932:2) na 19,0 miljardów złotych. Przy ciężarach 4,3 miljarda złotych na rzecz Państwa i samorządów w r. 1929/30 i przyjąwszy w tym roku ten sam dochód, co w roku poprzednim, wynosi ten ciężar 22,5 procent dochodu. W r. 1931/32 szacuje Dederko dochód społeczny już tylko na 12 miljardów złotych (ABC z 27.7.1932). Porównanie z czasami zaborczymi i stosunkami w krajach sąsiednich nie dają rezultatów z powodu odmiennej metody obliczania dochodu, innego stosunku jego składników (w gotówce, w naturze) i innego rozkładu dochodów w danem społeczeństwie.

Właściwą wysokość wydatków dla Polski określał Hilton Young z początkiem r. 1924 na 160 do 180 miljonów zł. dolarów. Minister Skarbu Matuszewski z początkiem r. 1930 na 300 miljonów dolarów. Wydatki w roku 1929/30 wynosiły istotnie około tej sumy, już jednak wydatki w następnym roku musiały być ograniczone znacznie. Zagadnienie właściwej wysokości wydatków nie zostało dotąd naukowo i porównawczo

oświetlone, przy uwzględnieniu wszystkich wchodzących tu w grę czynników jak: wartości produkcji, wysokości kapitalizacji, wielkości obiegu pieniężnego i bezgotówkowego, eksportu, potrzeb inwestycji, wogóle tempa życia gospodarczego, dalej poziomu cen, wydajności monopolów i przedsiębiorstw państwowych i t. d.

3. Politykę oszczędnościową rozpoczął Rząd w sposób zorganizowany i planowy w r. 1923. Prowadził ją, wzorem innych państw, zapomocą osobnych organów (Nadzwyczajny Komisarz Oszczędnościowy, Delegaci Ministra Skarbu do spraw oszczędności państwowych, Okręgowe Komisje Oszczędnościowe, RPRP z 28.1. 1924 DURP: 11:93 i z 15.3.1924 DURP: 27:271).

Poprzednie próby, jak uchwała Sejmu Ustawodawczego z 16. 12.1921, ogłoszona w DURP:104:749 („aż do czasu uzyskania równowagi w budżecie nie będzie Sejm uchwalał wydatków bez zgody Ministra Skarbu") i druga uchwała z tej samej daty (DURP 1921:104:750) w sprawie zmniejszenia ilości władz, urzędów, zakładów państwowych i redukcji personelu, niemniej ustawa z 17.12.1921 DURP:103:741 o środkach naprawy gospodarki skarbowej, nie dały praktycznych rezultatów. Tak samo nie dał rezultatów niejasny przepis art. 10 Konstytucji („wnioski i projekty ustaw pociągające za sobą wydatki ze Skarbu Państwa muszą podawać sposób ich pokrycia"). Niepodanie sposobu pokrycia upoważnia Przewodniczącego Komisji budżetowej zgodnie z prawem zwyczajowem do niepoddawania pod obrady lub pod głosowanie takiego niekompletnego wniosku. Tak samo ogólnikowe wskazanie, że pokryciem będą dochody skarbowe wogóle lub dochody wyżej oszacowane nie jest zgodne z art. 10 Konstytucji. Małe również rezultaty dawały w notach budżetowych powtarzane żądania MS. o trzymanie się, przy preliminowaniu wydatków na nowy okres, zgóry cyfrowo oznaczonych, globalnych granic wydatków wogóle, lub granic wydatków osobowych, czy inwestycyjnych. Iluzoryczne jest w tej dziedzinie przesuwanie wydatków państwowych na samorząd, jak to miało miejsce z mieszkaniowym dodatkiem dla nauczycieli szkół powszechnych i wydatkami drogowemi na fundusz drogowy w r. 1931.

Wysiłki szły ku potanieniu administracji przez racjonalniejsze wyzyskanie środków, ku uczynieniu jej sprawniejszą, ku wprowadzeniu do administracji państwowej zasad naukowej organizacji pracy, ku ograniczeniu zadań państwa i przesunięciu ich częściowo na organizacje społeczne, ku odłożeniu czasowemu pewnych wydatków, a w dziedzinie przedsiębiorstw państwowych ku ich skomercjalizowaniu. Wysiłki te, zwłaszcza w okresie od r. 1923—1925 mają niewątpliwy sukces, a zarazem i wpływ na administrację oraz na społeczeństwo, które przy małej naogół skali życiowej nie lubi zbytkowych wydatków organów państwowych. Mimo utrudniającego oszczędności przesilenia gospodarczego, zaczęła ta akcja i w cyfrach być widoczną już w budżecie na okres 1926/27, głównie wskutek stabilizowania uposażeń pracowników państwowych i nawet czasowego zmniejszenia tego uposażenia (p. p. 5).

Oszczędności państwowe kryją w sobie niewątpliwie także pewne niebezpieczeństwa. Zmniejszają siłę nabywczą wielkiej ilości konsumentów, co w konsekwencji zmniejsza i wpływy skarbowe; zwiększają ilość bezrobotnych, co w konsekwencji powoduje zradykalizowanie się pewnych warstw społeczeństwa; często są one powodem niedostatecznego lub złego wykonywania funkcji państwowych, a nieraz i obniżenia się kultury, zwłaszcza przy mechanicznych i proporcjonalnych redukcjach; nierzadko powodują uczucie nierównomiernego traktowania obywateli, w konsekwencji uczucie krzywdy i braku stałości stosunków. Złe skutki wzmagają się w takiem państwie, jakiem jest Polska, gdzie wiele gospodarstw prywatnych zależnych jest od Państwa. Rzeczą zręcznego i przewidującego Rządu jest znaleźć odpowiednie wyrównanie interesów, zrobić to w odpowiednim czasie, z należytym umiarem i równomiernością, a przy przestrzeganiu kolejności i wagi interesów Państwa, przedewszystkiem zatem jego obronności, przy strzeżeniu zaufania w spełnieniu zobowiązań przez Państwo i przy zachowaniu i szanowaniu ludzkiego materjału urzędniczego i wojskowego.

Wspomniane organy oszczędnościowe nie były czynne od połowy r. 1926, przeciwnie, liczne przepisy prawne i administracyjne, wydawane od tego czasu, ułatwioną drogą pełnomocnictw, powodowały nowe wydatki, tak samo jak nowi ludzie na kierujących stanowiskach. Rezultat nie dał na siebie długo czekać, gdyż okresy budżetowe 1927/28 i następne przynoszą znaczne powiększenie wydatków. Od okresu 1930/31 zaczyna Rząd nawracać do polityki oszczędnościowej. Posługuje się w tej mierze głównie budżetami miesięcznymi, Komisją Usprawnienia Administracji (do studjów zagadnień i wydania opinji) oraz Biurem Usprawnienia przy Prezydjum Rady Ministrów (do inicjowania i przeprowadzania projektów). Rezultaty tego nawrotu są widoczne w cyfrach od r. 1931/32 (p. str. 95).

Tendencje ku oszczędności znalazły wyraz i w planie stabilizacyjnym z 1927 r. Plan ten nie pozwala do r. 1929 na wydatki, związane z nowemi, budżetem szczegółowo nieprzewidzianymi celami, nakazuje zmniejszyć wydatki w razie grożącego naruszenia równowagi budżetowej, zastrzega Ministrowi Skarbu prawo zatwierdzania („kompresji") wydatków w ramach miesięcznych budżetów oraz tylko jemu prawo przenoszenia kredytów z jednego działu na drugi. Niemniej wypowiedziana w planie zasada niezaciągania do r. 1930 pożyczki na cele budżetowe, powinna była niewątpliwie mieć wpływ na wysokość wydatków. W tym względzie jednak, życzliwy zresztą dla Polski, doradca amerykański Ch. Dewey, całkowicie zawiódł, ani z jego działalności ani ze sprawozdań nie było widocznem, by zmierzał do zmniejszenia wydatków.

4. Do wydatków nadzwyczajnych zaliczone są w Polsce od r. 1923 wydatki, niezwiązane z normalnym tokiem admi-

nistracji lub prowadzenia przedsiębiorstwa. Przepisu, jakie wydatki uważać za nadzwyczajne i jakie konsekwencje prawne wynikają z takiego zaklasyfikowania, dotąd niema.

Zasada podziału powyższa, przestrzegana dotąd w budżetach z mocy prawa zwyczajowego, wprowadzona została w projekcie ustawy o naprawie Skarbu, wniesionym przez Wł. Grabskiego 1.3.1923 (druk sejm. I Nr. 269). Jako definicja jest niewystarczająca; za mało podnosi niepowtarzanie się w kolejnych budżetach. Projekt ten przewidywał konsekwencje prawne tego podziału.

W szczególności należą tu w grupie administracji (A): wydatki związane z likwidacją wojny i ustaleniem granic państwowych, oraz spowodowane klęskami elementarnemi i epidemjami, wydatki na stworzenie mennicy państwowej, na budowę portu w Gdyni, na osadnictwo, na budowle i kapitalne remonty, dawniej na rezerwę zaopatrzenia wojska. W grupie przedsiębiorstw (B): wydatki na trwałe podniesienie ich dochodowości, na budowę nowych linij telegraficznych i telefonicznych, oraz kolejowych. W grupie monopoli (C) na zakup nieruchomości, maszyn i inwentarzy.

Rzeczywiste wydatki nadzwyczajne wynosiły w procencie ogółu wydatków w latach:

1924	1924	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33
21,4	*17,4*	*13,0*	*10,2*	*8,7*	*8,0*	*5,4*	*3,3*	*3,1*

W roku budżetowym 1928/29 uchwalono po raz pierwszy wydatki nadzwyczajne, w osobnym budżecie inwestycyjnym obok takichże wydatków, przewidzianych w budżecie ogólnym, z prawem Rządu wykonania tego budżetu z istniejących wówczas rezerw skarbowych nie w ciągu roku budżetowego, lecz w czasie potrzebnym do rzeczywistego wykonania uchwalonych inwestycji (ust. z 31.3.1928 DURP:43:420).

5. Wydatki osobowe, są to koszta potrzebnych Państwu świadczeń. Często te świadczenia Państwa nic nie kosztują (funkcje członka komisyj podatkowych, sąd przysięgły); z reguły jednak są odpłatne. Zapłata jednak nie odpowiada cenom targowym, gdyż zwłaszcza po wojnie, grają tu rolę inne, poza gospodarczemi, względy (ilość dzieci urzędnika wpływa na jego pobory, tak samo wpływała wielkość drożyzny w jego siedzibie). Wydatki osobowe w budżetach niemal wszystkich państw cywilizowanych po wojnie, tak samo i Polski są bardzo wielkie.

Wydatki osobowe w grupie administracji (A) obejmują uposażenia, podróże służbowe, godziny nadliczbowe, koszta pomocy lekarskiej, zasiłki szkolne, opłaty ubezpieczeniowe itd. pobierane przez funkcjonarjuszów ustanowionych do pełnienia czynności prawno-publicznych; nie obejmują

robocizny. Wynoszą one w tej grupie w procencie ogółu wydatków tej grupy (ostatni rok podług preliminarza):

1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34
36,6	*36,5*	*36,9*	*39,6*	*40,6*	*40,6*	*38,3*

ogółu wydatków. (Uwagi NIK do wykonania budżetu za 1930/31 str. 230 i n.). Od r. 1932/33 informuje o tych kwotach ogólne zestawienie, dołączane do preliminarza, a nadto zestawienie przy każdej części. Wydatki, preliminowane na r. 1933/34 wszystkich czterech grup budżetowych A + B + C + D, a podane brutto z kwotą 3401,6 milj. zł., zawierają wydatków osobowych 1082,1 milj. zł., a zatem 31,8 procent.

Co gorsza, w Polsce do r. 1925 były one zmienne, gdyż wysokość uposażenia pracowników zależna była od drożyzny, tem samem zmienną i nie do przewidzenia była znaczna część preliminarza wydatków przy niezmienności preliminarza dochodów. Zmienność tę usunęła dopiero ustawa z 22.12.1925.

Uposażenie wszystkich pracowników państwowych oraz wojska (z wyjątkiem sędziów i prokuratorów) reguluje ustawa z 9.10.1923 DURP: 116:924, dziś przestarzała i wymagająca żmudnych obliczeń i dużego aparatu urzędniczego. Z pwodu niestałej wówczas wartości pieniądza uzależniała ona wysokość uposażenia od drożyzny. Z końcem r. 1925 wysokość ta została ustabilizowana, a nawet dla ratowania równowagi budżetu obniżona. Od czerwca 1926 następuje podwyższenie uposażenia wojskowych drogą zasiłków i dodatków funkcyjnych, a od r. 1927 podwyższone zostały także uposażenia cywilne i zaopatrzenia emerytalne drogą 10 procentowych ogólnych dodatków do uposażenia i zaopatrzeń. W r. 1928 nastąpiła dalsza podwyżka o 15 procent. Ten ostatni dodatek w r. 1928/29 obliczany był w grupie administracji na 135 milj. zł. Od 1.5.1931 następuje obniżanie tych wydatków drogą kasowania poszczególnych dodatków, nadto drogą skasowania automatycznych awansów i automatycznego posuwania w szczeblach oraz wstrzymania awansów wogóle.

Wpływa na wysokość wydatków osobowych przedewszystkiem liczba pracowników państwowych. Same bowiem pobory nie są wielkie i nie dosięgają (zwłaszcza u urzędników cywilnych) zreguły statystycznie obliczonego minimum egzystencji. Liczba etatów czynnych pracowników i wysokość wydatków z niemi połączonych podane są w preliminarzu z podziałem na urzędników i stopnie służbowe oraz funkcjonarjuszów grupy uposażenia. Nie ma jednak wyraźnego przepisu, któryby ministrów obowiązywał do trzymania się tych liczb przy wykonaniu budżetu.

Tablica informuje o etatach według preliminarza 1933/34 oraz o etatach pracowników stałych przewidzianych w kredytach osobowych według planu finansowo-gospodarczego kolei na rok 1933.

W tysiącach	Urzędnicy	Funkcjonarjusze niżsi	Razem
Administracja	151,5	96,4	247,9
Skarbowa	14,5	7,5	22,0
Szkolnictwo	80,9	3,5	84,4
Sądownictwo	13,8	6,0	19,8
Oficerowie i podoficerowie	25,3	41 9	67,2
Policja	1,1	28,8	29.9
Korpus Ochrony Pogranicza	0,9	26,6	27,5
Przedsiębiorstwa	106,3	93,6	199,9
Kolej	80,2	71,8	152,0
Poczta	20,7	16,0	36,7
Inne	5,4	5,8	11,2
Monopole	2,1	0,4	2,5
Ogółem pracowników	**259,9**	**190,4**	**450,3**

Oceniając tę kategorję wydatków, podnoszono przedewszystkiem, jak znaczny procent rodzin głównie w miastach mieszkających, związany jest z uposażeniem, pobieranem ze Skarbu. Nadto podnosiły polityczne stronnictwa włościańskie, że nie jest dobrze, jeżeli duża część danin idzie na wydatki personalne, połączone z armją urzędniczą, a nie na cele, z których społeczeństwo bezpośrednio korzysta, jak inwestycje, jeżeli zatem „budżet jest konsumcyjny, a nie produkcyjny". Głosy te wzmagają się w chwilach podnoszenia uposażenia urzędników państwowych, zwłaszcza jeżeli równocześnie prywatni pracownicy umysłowi nie są tak dobrze sytuowani lub w chwilach przesileń gospodarczych. Również wzmaga się krytyka tych wydatków, gdy urzędnicy domagają się podniesienia uposażeń i gdy rozważany jest strajk jako forma walki o podwyżkę, mimo iż wątpliwem jest, czy taka forma jak w tym przypadku wogóle jest dopuszczalna.

6. Oprócz czynnych pracowników utrzymuje państwo emerytów oraz wdowy i sieroty po nich (ust. z 11.12.1923 ogłoszona z uwzględnieniem nowel w DURP 1931:42:380). Wydatki na ten cel objęte są osobną częścią budżetu w grupie A. Ponadto osobno są preliminowane emerytury w planach finansowo-gospodarczych monopolów i kilku przedsiębiorstw (kolei, poczty, lasów) oraz emerytury duchowieństwa w preliminarzu MWROP.

Liczbę emerytów oraz cyfry wydatków i opłat emerytalnych w grupie administracji ilustruje następująca tabela:

W latach	1924	1925	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33
Emeryci w tys.. . .	40,2	45,3	47,6	52,3	53,5	56,8	57,4	63,6	70,4
Wydatki w milj. zł. .	34,5	60,3	71,3	102,4	122,3	150,7	161,4	156,0	161,9
Opłaty emerytalne w milj. zł. .	13,3	23,9	23,7	27,5	28,9	26,7	24,4	33,4	.

Wszystkie świadczenia emerytalne Państwa łącznie z emeryturami przedsiębiorstw i monopoli oraz duchowieństwa obliczone zostały w r. 1930/31 na 233,8 milj. zł. (Gazeta Polska z 14.1.1932).

Zaopatrzenie emerytów austrjackich i austrjacko-węgierskich, którzy polskiej służby nie pełnili, zostały unormowane ust. z 28.7.1921 DURP: 70:466. Na ustalone w tej ustawie zasady nie ma żadnego wpływu konwencja emerytalna, zawarta między państwami sukcesyjnemi w Rzymie 6.4.1922 DURP 1929:71:533 i DU 1930:22:425. Do tej konwencji niema dotąd rozporządzenia wykonawczego. Dalsza konwencja zawarta w Wiedniu 30.11.1923 DURP 1931:8:41 i 1932:107:887 nie została dotąd wykonaną, gdyż nie wszystkie państwa sukcesyjne ją ratyfikowały. Emerytury niemieckie i rosyjskie unormowały traktat wersalski i ryski.

Do znacznego podwyższenia w grę tu wchodzących cyfr przyczyniło się zaliczanie polskim urzędnikom poprzedniej służby zaborczej oraz pracy zawodowej w administracji państwowej i komunalnej, a nawet w służbie prywatnej, oraz przedewszystkiem masowe przenoszenia na emeryturę urzędników i wojskowch od r. 1926 z powodów politycznych bez oglądania się na finanse i bez zasięgania zgody Ministra Skarbu. To było przyczyną obniżenia emerytur ustawą z 18.3.1931 DURP: 27:170 i podniesienia opłat. Równocześnie z obniżką uposażeń czynnych urzędników (p. p. 5) obniżono znacznie emerytury.

Opłaty na cele emerytalne w wysokości 8%, nie pokrywają, lecz znacznie zmniejszają wydatek z emeryturą połączony (p. tablicę).

Do zmniejszenia wydatków na emerytury zmierza nadto pobieranie przez Państwo opłaty za awans do wyższej grupy lub za posunięcie do wyższego szczebla uposażenia. Opłata ta wynosi połowę różnicy między dawnem a nowem uposażeniem urzędnika i pobierana bywa w 12 miesięcznych ratach (ust. z 11.12.1923 DURP 1931:42:380, art. 7).

Projekty, zmierzające do oparcia tego działu wydatków na zasadzie ubezpieczeniowej z utworzeniem odrębnego funduszu emerytalnego są w przygotowaniu.

7. Wreszcie należą do wydatków osobowych renty inwalidów wojennych (ust. z 17.3.1932 DURP: 26:218), przedwojennych (RPRP z 10.6.1927 DURP: 54:475), pensje orderowe kawalerów Virtuti Militari i Krzyża Zasługi za dzielność (ust. z 1.8.1919 DURP: 67:409,

RPRP z 7.3.1928 DURP: 30:279), zaopatrzenia weteranów powstań narodowych (ust. z 23.3.1922 DURP: 26:212 i RPRP z 7.10.1927 DURP: 88:791), skazańców politycznych i osób szczególnie zasłużonych (RPRP z 6.3.1928 DURP: 27:245, ust. z 21.3.1931 DURP: 29: 193, RMS z 31.3.1931 DURP: 47:406).

Wydatki z budżetu państwowego na renty wynoszą w milj. zł.:

1924	1925	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33
56,4	102,2	110,1	141,4	156,7	155,7	161,0	164,2	132,4

Sumy te są wielkie z powodu tego, że ustawa liberalnie przyznaje zaopatrzenie już przy utracie 15 procent zdolności zarobkowej. Zwiększyły się one z powodu kilkakrotnie przedłużanych terminów do zgłaszania praw inwalidzkich. W dniu 1.7.1932 pobierało zaopatrzenie 112,4 tys. inwalidów wojennych, 65,7 tys. wdów, 62,5 tys. sierot, 15,4 tys. rodziców, 1,5 tys. weteranów powstań narodowych i wdów po nich, około 6,0 tys. kawalerów orderowych, 0,2 tys. odznaczonych Krzyżem Zasługi za dzielność, 1,0 tys. skazańców politycznych, razem 264,7 tys. osób.

Ust. z 17.3.1932 DURP:26:238, nowelizująca tę dziedzinę, wprowadza oszczędności przez uzależnienie wysokości rent od miejsca zamieszkania i zawieszenia rent w razie posiadanego innego dochodu w określonych rozmiarach. Do dziś wymiary obliczane są w markach polskich w sposób bardzo skomplikowany.

8. Wagę wydatków wojskowych nieraz podkreślano: że bez należytej ochrony państwa przed wrogami zewnętrznymi stają się wszystkie inne wydatki problematyczne, że pierwszem zadaniem państwa jest ochrona wolności, honoru, praw i majątku całego narodu oraz wszystkich jego obywateli, że historja uczy, iż bez należycie zorganizowanej i stale na wysokości utrzymywanej siły zbrojnej ta ochrona pozostaje z reguły niedostateczną; że silna armja przy słabości międzynarodowych kierunków pacyfistycznych jest dotąd najrealniejszą gwarancją pokoju. Te argumenty są dla Polski tembardziej decydujące ze względu na jej położenie geograficzne i sytuację polityczną w Europie.

W dodatku Polska położona jest pomiędzy Wschodem i Zachodem. Z każdej z tych stron graniczy ona z przeciwnikiem, potężnym tak co do obszaru, jak i liczby. Granice państwa polskiego są niezwykle rozległe, otwarte i pozbawione naturalnych przeszkód. Ich skuteczna osłona oraz prowadzenie walki na polskim, tak przestrzennym teatrze wojennym, będzie zagadnieniem, którego rozwiązanie wymagać będzie dużych sił. Zmierzenie się zatem nasze czy to z Niemcami, czy z Rosją stawia nas w zasadzie

w położeniu słabszego, przynajmniej pod względem liczebnym. Położenie to pogorszyłoby się jeszcze w razie wojny z Niemcami i Rosją zarazem, do których przyłączyłaby się bez wątpienia i mała Litwa. A w tym właśnie kierunku zmierzał system aljantów, na rosyjsko-niemieckiem porozumieniu (Rapallo 1922, Berlin 1926) oparty. Tę sytuację naszą pogarsza fakt, że powojenne stosunki w Europie nie są jeszcze ustabilizowane i że wzmagają się w niej tendencje rewizjonistyczne mierzące wprost w całość terytorjalną naszego państwa. (Wł. Sikorski, Le problème de la paix, 1930).

Te wszystkie okoliczności czynią nasz system obronny droższym od systemu innych państw. Nie jest przeto rzeczą dziwną, że wydatki gotówkowe na te cele są w Polsce znaczne, nie licząc innych ciężarów społeczeństwa, jak samą służbę wojskową, kwaterunek, wiązanie znacznych kapitałów w nieruchomościach, przedsiębiorstwach i sprzętach wojskowych oraz używanie znacznych ilości sił produkcyjnych do nieproduktywnej w istocie pracy i zmniejszenie przez to produkcji. Wydatki te są koniecznością dziejową Państwa, której zadosyć uczynić trzeba będzie drogą usprawnienia, oszczędności i podniesienia gospodarstwa społecznego.

Siła obronna danego kraju zależy dzisiaj w stosunku prostym od siły przemysłu, który ten kraj posiada i jego zdolności mobilizacyjnych. Polska musiała po odzyskaniu niepodległości budować swój własny przemysł wojenny, od podstaw zaczynając drogą zagranicznych zakupów, od materjalnego zaopatrzenia armji, której stoki mobilizacyjne były puste. Całe to zagadnienie jest tem dla nas donioślejsze, że Polska jest narażona w razie wojny na niebezpieczeństwo odcięcia od innych krajów. Grozić jej pozatem może otoczenie przez przeciwników. Rozsądek więc nie pozwala nam na budowanie zaopatrzenia wojennego wojsk wyłącznie tylko na zagranicy i narzuca nam, niejednokrotnie kosztowniejszą, szczególnie w pierwszej swej fazie, lecz jedynie w naszych trudnych warunkach wskazaną drogę do względnej chociażby samowystarczalności kraju w tej dziedzinie. (Wł. Sikorski, Le problème de la paix, 1930).

Wydatki rzeczywiste i procent ogółu wydatków administracyjnych Państwa przedstawia tablica na str. 95. Z wydatków tych duża część idzie na utrzymanie żołnierza oraz na uposażenie oficerów i szeregowych i w tem leży jeden z głównych powodów tak znacznej wysokości. Wspomniana bowiem sytuacja polityczna Państwa, jego trudności geograficzno-strategiczne a także i wzgląd na mocarstwowe stanowisko Polski obowiązują Polskę do utrzymania bardzo znacznego stanu wojska, który według preliminarza na r. 1933/34 wynosi 18,2 tys. oficerów, 38,6 podoficerów zawodowych i 212,6 tys. szeregowych niezawodowych łącznie z marynarką. Coroczna ustawa zezwala na pobór rekruta (ust. z 15.2.1933 DURP: 17:112). Budżet zatem wojskowy jest właściwie w znacznej części budżetem konsumcyjnym, „wegetacyjnym", a w mniejszej budżetem „inwestycyjnym" na przygotowa-

nie zapasów i sprzętu wojennego. W tej ostatniej dziedzinie Państwo jest dopiero na zagospodarowaniu się, co idzie tem powolniej, że techniczne środki, obecnie wojsku potrzebne (samoloty, obrona gazowa, samochody i t. d.) są drogie.

Trudne są porównania z wydatkami państw zagranicznych, w szczególności z Niemcami i Rosją, które ukrywają wydatki wojskowe w innych częściach budżetu i obciążają niemi wprost inne związki lub osoby. Niemcy mimo ograniczenia ich w traktacie wersalskim do 100.000 wojska i 15.000 marynarki preliminują 1930/31 na wojsko, marynarkę i lotnictwo w przeliczeniu na złote blisko 2 miljardy, a wydają znacznie więcej. Budżet na r. 1931 (dane Ligi Narodów) zawiera wydatków wojskowych w Czechosłowacji 3.7, Jugosławji 4.7, Rumunji 3.4, Francji 13.2, w Polsce 3.0 dolarów na głowę mieszkańca. Wydatki na wojsko, według preliminarzy budżetowych, wynosiły procent ogółu wydatków budżetowych: Polska 1931/32 — 34.6; Czechosłowacja 1930 — 19.4; Rumunja 1931 — 32.0; Francja 1930/31 — 27.4; Jugosławja 1929/30 — 40.4; Włochy 1930/31 — 30.7. (Société des Nations, Indications relatives a l'état des armements des divers Pays, 1932).

9. Wydatki na oświatę z budżetu państwowego łącznie z drobnemi stosunkowo kwotami na sztukę, naukę, archiwa i wyznania przedstawia tablica na str. 95. Po wydatkach na wojsko, te wydatki zajmują drugie z rzędu co do wysokości miejsce. Spowodowane to jest z jednej strony wprowadzeniem w Konstytucji obowiązkowej a bezpłatne nauki, a z drugiej strony znacznem w tej dziedzinie zaniedbaniem b. zaboru rosyjskiego, który teraz braki swoje (przedewszystkiem budynki) uzupełnia, wreszcie stosowaniem bardzo żywego tempa w tej mierze bez oglądania się na możność finansową i aktualne potrzeby kulturalne i gospodarcze społeczeństwa.

Konstytucja (art. 119) zastrzega bezpłatność nauki w szkołach państwowych i samorządowych. Ta stylizacja obejmuje także bezpłatność nauki w szkołach średnich i wyższych. Celem częściowego pokrycia wydatków szkolnictwa średniego, wobec niemożności wprowadzenia wbrew konstytucji opłat za naukę, oznaczono zrazu tę opłatę jako zwroty za zużycie materjałów, później jako taksy administracyjne. Wynosiły one 1924:5,0, 1925:5,8; 1926/27:7,6; 1927/28:3,1 i były mimo znoszącej je w r. 1928 uchwały sejmowej nadal pobierane a w roku 1930 podwyższone. W preliminarzu 1933/34 wpływy i rozchody z taksy administracyjnej ogólnej (p. IV. 4) są poraz pierwszy preliminowane, w grupie D (fundusze) preliminarza, z kwotą 13.2 milj. zł. Również wpływy i rozchody z taksy administracyjnej szkół artystycznych, z funduszu na rzecz szkół zawodowych, ze stypendjów akademickich i z opłat studenckich. Wpływy tych funduszów pochodzą z opłat uczniów i z dodatku do świadectwa przemysłowego. Rozchody idą głównie na pomieszczenie, urządzenie, pomoce naukowe, zasiłki dla szkół, pracownie, bibljoteki, seminarja, stypendja, domy profesorów i studentów. Podstawy prawne poboru (przeważnie niewystarczające wobec powołanego art. 119 Konstytucji) podane są w preliminarzu 1933/34 str. 555.

Porównanie z ościennemi państwami jest utrudnione z tego powodu, że w każdem państwie inaczej rozłożone są te wydatki na państwo i komuny. Orjentują jednak wyliczenia J. Zdziechowskiego, według których przypada w preliminarzach na r. 1924 we Francji 12.6, w Czechosłowacji 9.2, a w Polsce 11.8 zł. w złocie na głowę mieszkańca.

Powszechność nauczania w 7-letnim okresie na najniższym stopniu została zachwiana przesileniem gospodarczem w r. 1931/32. Zwłaszcza że obecnie ilość dzieci, przybywających do szkół, rośnie (w czasie wojny wzrost był wstrzymany), konieczność jednak obniżenia wydatków budżetowych nie pozwala na odpowiednie zwiększenie ilości nauczycieli i szkół.

Wydatki na oświatę są od podanych daleko wyższe, albowiem w innych częściach budżetu zawarte są na te cele znaczne jeszcze sumy (szkoły rolnicze, instytut geologiczny, meteorologiczny i t. d.), nadto województwo śląskie, związki komunalne (ust. z 17.2.1922 DURP: 18:144), samorząd gospodarczy i instytucje społeczne łożą również znaczne kwoty na szkolnictwo i oświatę.

Wydatki na nauczanie (bez wyznań, sztuki, nauki, archiwów, bez szkół wojskowych, policyjnych, kolejowych itd.), ponoszone łącznie przez Państwo, Województwo Śląskie oraz samorząd terytorjalny i gospodarczy (bez wydatków osób prywatnych) wynoszą:

W milj. zł.	1927/28	1928/29	1929/30
Z budżetu MWROP, MSWew, MPH, MRRR	326,7	367,9	400,4
Województwo Śląskie	27,8	38,2	39,7
Wojew. związki komunalne .	0,9	1,3	1,2
Miasta	40,5	50,8	55,2
Powiatowe związki komunalne	6,6	8,3	8,7
Gminy wiejskie	22,6	27,4	29,0
Samorząd gospodarczy . . .	0,9	1,4	1,7
Wydatki nadzwyczajne . . .	34,4	83,3	95,6
Razem	**460,5**	**578,4**	**631,6**

(Wiad. Stat. 1932: zesz. spec. VII: Andrzej Nowak, Wydatki na oświatę w Polsce, Oświata i Wychowanie 1931).

10. Wydatki na opiekę społeczną ponosi w pierwszym rzędzie Państwo. Uprawnieni do tej pomocy są inwalidzi wojenni, weterani powstań narodowych, b. skazańcy polityczni i t. d. Wydatki, z tą pomocą połączone, są oparte na szeregu przepisów prawnych i preliminowane w osobnej części budżetu. Ponadto należą tu dopłaty dla zakładów ubezpieczeń społecznych, subwencje dla społecznych zakładów komunalnych, lub zakładów prywatnych o charakte-

rze opiekuńczym, wreszcie wydatki na bezpośrednią pomoc. Te wydatki mieszczą się w budżecie MOS.

Wydatki Skarbu na ubezpieczenia społeczne wynosiły:

W milj. zł.	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33
Ogółem	72,7	53,4	89,0	103,6	128,2	66,7
w tem:						
dopłaty do funduszu bezrobocia	53,6	25,0	53,0	92,9	123,7	60,0
dopłaty do innych zakładów.	19,1	28,4	36,0	10,7	4,5	6,7

Oprócz tego wydatki na te cele ponosi w r. 1932/33 fundusz pomocy bezrobotnym, a od 1933/34 fundusz pracy w wysokości dotąd nieopublikowanej.

Same zakłady ubezpieczeń społecznych wydają znacznie więcej, albowiem czerpią dochody nietylko w dotacji Skarbu, mieszczących się w powyższych cyfrach, ale i z datków pracodawców i pracobiorców.

Wydatki tych zakładów wynosiły:

W milj. zł.	1929	1930	1931
Zakłady			
w tem Kasy Chorych	349,5	345,8	311,2
Fundusz Bezr.	62,3	131,1	144,1
Wyp. nieszcz.	40,3	46,0	41,1
Prac. umysł. .	17,9	19,0	23,7
Inwalidzi,star.	49,7	50,0	54,5
Razem	519,7	591,9	574,6

Samorząd terytorjalny (samorząd wojewódzki w b. zaborze pruskim, powiaty, miasta wydzielone i niewydzielone oraz gminy) również łoży na opiekę społeczną znaczne sumy.

Wysokość tych wydatków w całem Państwie nie została zestawiona; ilustrują ją następujące cyfry:

W milj. zł.	1928/29	1929/30	1930/31
Miasta po nad 20 tys. . . .	38.0	42.8	46.9
m. st. Warszawa.	.	21.3	18.8
powiatowe związki komunalne	6.4	6.4	8.1
samorząd wojewódzki. . . .	.	2.1	3.5

Obowiązkowe składki dla zakładów ubezpieczeń społecznych traktowane są w statystyce narówni z daninami publicznemi. Mimo, że odmiennie niż przy podatkach, płatnik korzysta ze wzajemnego świadczenia Zakładu. Chodzi tu bowiem o potrzeby bardzo znacznej części ludności i to potrzeby, które, według powojennych tendencji, ma zaskopoić Państwo. Składki te, nakładane są obowiązkowo na interesowanych z mocy ustaw i są przymusowo, na równi z daninami publicznemi przez organy skarbowe egzekwowane.

Przy obliczaniu obciążenia daninami wliczane bywa obciążenie także z tytułu tych obowiązkowych składek do ogólnego obciążenia daninami.

Z powodu swojej powszechności i wysokości obciążenia te są niebezpiecznym konkurentem dla danin i dlatego interesowane jest Państwo w hamowaniu ich wysokości i wzrostu, w kontroli wydatków, zaległości i lokat dużych funduszów wspomnianych Zakładów. Ich wysokość, niesprawność w działaniu, wysokie koszty administracyjne, wywołały z biegiem lat i w czasie kryzysu gospodarczego opozycję w społeczeństwie. Opozycja wskazywała na rozbudowę tych ubezpieczeń bezpośrednio po wojnie pod wpływem radykalnych haseł politycznych i społecznych, na zbyt szybkie organizowanie w tej dziedzinie, niewspółmierne ze stanem gospodarczym Polski, na zwiększenie kosztów produkcji i utrudnienia konkurencji na rynkach międzynarodowych. W konsekwencji nastąpiła reforma tego ustawodawstwa, która zrównała przedewszystkiem ciężary w różnych dzielnicach i rozpoczęła koordynację poszczególnych zakładów i ich scalenie, nie popadając jednak w negację idei ubezpieczeń, propagowaną przez sfery kapitalistyczne (ust. z 28.3.1933 DURP: 51:396).

VII. Dochody.

Źródła: Rozp. Rady Obrony Państwa z 5.8.1920 DURP:86 i ust. z 26.11.1920 DURP:112 (danina wojskowa). — Ust. z 6.7.1923 DURP:87 (danina lasowa). — Rocznik Ministerstwa Skarbu za r. 1924 i n.

Literatura: Rybarski, Ciężar podatkowy w Polsce, 1923. Taylor, Polityka Skarbowa, 1929. Lubowicki, Czy obciążenie podatkowe w Polsce jest za wysokie, P. H. 1926. Piekałkiewicz, Wydatki i dochody związków publiczno-prawnych, 1929.

1. Świadczenia niepieniężne. 2. Dochody nadzwyczajne. 3. Kategorje dochodów. 4. Obciążenia systemu podatkowego. 5. Daniny skarbowe.

RZECZYWISTE DOCHODY PAŃSTWA.

W milj. zł.	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33
A. Administracja . . .	1 355,6	1 770,5	2 013,5	2 033,5	1 825,4	1 436,4	1 334,4
B. Przedsiębiorstwa . .	153,6	200,6	104,8	111,2	117,7	147,8	42,2
C. Monopole	626,5	796,7	890,3	886,1	804,7	677,9	625,1
Razem A + B + C.	2 135,7	2 767,8	3 008,6	3 030,7	2 747,8	2 262,1	2 001,7
w milj. dolarów .	240,0	310,6	337,7	340,1	308,7	254,2	224,6

Tablica ta podaje łącznie dochody zwyczajne i nadzwyczajne bez wpływu z pożyczek i bilonu. Z przedsiębiorstw i monopoli podany jest dochód netto; spada on w porównaniu z okresem zaborczym do małego udziału w dochodach państwowych.

Przed wojną dochody państwowe na ziemiach, które weszły w skład Państwa Polskiego, obliczono na czas bezpośrednio przed wojną z kwotą około 245 milj. dol. US. Z tego daniny publiczne dały około 74, a przedsiębiorstwa państwowe 26 procent (p. Weinfeld, Tablice Statystyczne Polski za 1924, str. 83).

1. Świadczenia niepieniężne na rzecz Państwa, t. j. nie w pieniądzach uiszczane, obciążają z jednej strony obywateli, z drugiej korzysta z nich Państwo w równej mierze, jak z gotówki, która wpływa na jego rzecz. Nie są one w Polsce uważane za dochody skarbowe, zgodnie zresztą z teorją i praktyką innych państw. Nie są też one przewidywane w preliminarzach.

W szczególności wchodzi tu w rachubę: służba sędziego przysięgłego, sędziego w sądzie handlowym i sądzie pracy, członka komisyj podatkowych, służba wojskowa, oddanie wojsku w czasie wojny i pokoju koni, środków przewozowych oraz pomieszczenia, inne rzeczowe lub osobiste świadczenia wojenne, świadczenia drogowe w pracy i materjałach, dostarczanie mieszkań nauczycielom, pomoc przy obliczaniu i pobieraniu podatków, sporządzanie wykazów statystycznych, oddawanie obowiązkowych egzemplarzy bibljotekom itd.

Danina wojskowa, nałożona w czasie wojny bolszewicko-polskiej w r. 1920 z obowiązkiem dostarczenia kontyngentu butów, spodni, bielizny i koców, nie miała wyrazu w preliminarzu państwowym. Natomiast uchwalona ustawą z 6.7.1923 danina lasowa na odbudowę kraju została preliminarzem na rok 1924 i następne objęta w tej formie, że przeliczono dochód w drzewie na złote, po dość dowolnych cenach i wstawiono odpowiednie kwoty do dochodów Ministerstwa Robót Publicznych, a od r. 1933/34 do dochodów MS. Podatki w naturze płacone p. X. 1.

2. Dochodami nadzwyczajnemi są według praktyki polskich preliminarzy budżetowych dochody niepowtarzające się perjodycznie, nadto dochody, które się wprawdzie perjodycznie powtarzają, ale z intencji ustawodawcy nie mają wpływać stale (np. nadzwyczajny dodatek do podatków z r. 1926). Niema przepisu, co uważać za dochód nadzwyczajny, ani konsekwencji prawnych z faktu zaklasyfikowania pewnego dochodu jako nadzwyczajnego.

W szczególności należały lub należą tu: danina na zwalczanie księgosuszu z r. 1921, podatek majątkowy i danina lasowa z 1923 roku, 10-procentowy dodatek do podatków z r. 1926, wpływy z wykonania umów międzynarodowych (z traktatu wersalskiego i ryskiego, ze sprzedaży rewindykowanych od Niemców koni, ze sprzedaży taboru szerokotorowego i kosztowności, uzyskanych od Sowietów), wpływy uzyskane przy przeprowadzeniu refromy monetarnej, dochód z bilonu, ze sprzedaży i likwidacji majątków państwowych, z demobilu wojskowego, z aktywów zniesionych urzędów aprowizacyjnych itd.

Praktyka w Polsce idzie w kierunku skrupulatnego oddzielania dochodów zwyczajnych od nadzwyczajnych i uważa to za jeden z warunków wprowadzenia w życie zasady, że dochody zwyczajne, a nie nadzwyczajne, mają służyć na pokrycie zwyczajnych wydatków, zasady, jednak niezawsze przez Sejm przestrzeganej.

Dochody nadzwyczajne, nie wliczając tu dochodu z pożyczek i z bilonu, w procencie ogółu dochodów państwowych wynosiły około:

1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33
7,2	*7,3*	*6,0*	*5,5*	*5,3*	*4,5*

3. Kategorje dochodów państwowych, przez polską statystykę finansową (nie przez budżety) odróżniane, są następujące: a) dochód ze skarbowych danin publicznych, b) dochód czysty z monopoli skarbowych, c) dochód czysty z przedsiębiorstw państwowych, d) dochody administracyjne, wreszcie e) wpływy z pożyczek, z pieniędzy zdawkowych i bilonu.

Dochodami administracyjnemi nazywa polska statystyka skarbowa dochód z opłat administracyjnych (p. p. 4.), z kar i grzywien, z odsetek od ruchomego majątku państwowego, udział w zyskach Banku Polskiego i BGK., udział w dochodach Skarbu Śląskiego, różne niezaliczone do innej kategorji wpływy.

Wzajemny stosunek procentowy tych kategoryj dochodów w ewolucji kilku lat jest pouczający.

Stosunek procentowy powyższych pięciu grup przedstawiał się według zestawień i przeliczeń Ministerstwa Skarbu (Biuletyn Statystyczny, 1930 i n.) w sposób następujący:

Na 100 zł. dochodu dały	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32
daniny skarbowe	53	51	58	58	53	52
monopole	30	27	30	30	29	30
przedsiębiorstwa	6	5	3	3	4	7
dochody administracyjne .	10	9	8	9	12	10
pożyczki, bilon, etc. . . .	1	8	1	—	2	1

4. Daniny skarbowe razem z obciążeniem konsumcji w formie monopolów tworzą system podatkowy państwa. Polskiemu systemowi często zarzucają, że w swoich wynikach obciąża ponad miarę społeczeństwo, produkcję i obrót, że zabiera za wiele z ogólnego dochodu narodowego, że zbytnio zmniejsza rentowność przedsiębiorstw i tem samem zainteresowanie niemi przedsiębiorców, że przeszkadza tworzeniu się kapitału, że zjada i tak mały kapitał obrotowy i że jest przyczyną ucieczki kapitałów zagranicę, zmniejszenia się konsumcji wewnętrznej i eksportu, oraz bezrobocia. Zarzuty przeciw takiemu systemowi są cięższe w okresach, gdy produkcja społeczeństwa hamowana jest bardziej niż zwykle etatystyczną polityką państwa i gdy kapitalizacja ponadto wskutek przesilenia bądź się zmniejsza, bądź nawet ustaje.

Żale na przeciążenie podatkami spowodowane są raczej innemi przyczynami: częstemi stosunkowo, (w r. 1924 i 1925 nawet równocześnie pobieranemi) podatkami nadzwyczajnymi, przy znacznej ich progresji, — brakami aparatu skarbowego, który nie zawsze jest sprawiedliwy a w działaniu sprawny i równomierny, —

zwolnieniami od podatków znacznej części ludności, ograniczonej do małych dochodów, skutkiem czego ciężar podatków przedewszystkiem bezpośrednich spadał na małą stosunkową grupę ludności, — większą niż gdzieindziej niechęcią do płacenia podatków przez ludność, która w czasach zaborczych wogóle niechętnie płaciła podatki a w czasie wojny na obszarze, przechodzącym z rąk jednego okupanta w ręce drugiego, odwykła od płacenia podatków, — obciążeniem płatników także i ubezpieczeniami społecznemi od choroby, inwalidztwa, starości, wypadków, bezrobocia, częścią nowowprowadzonemi, a w każdym razie rozbudowanemi na miarę państw zachodnich i szybko zbierającymi rezerwy, — również szybko rosnącym obciążeniem podatkami komunalnemi,—nowemi obciążeniami na rzecz nieznanych w poszczególnych dzielnicach instytucyj jak Izby przemysłowe i handlowe, Izby rolnicze, Izby rzemieślnicze, Przymusowy Zakład Ubezpieczeń od ognia i od wypadków, — znacznem (a w niektórych dzielnicach niemal nowem) obciążeniem na rzecz samorządu terytorjalnego wreszcie małym obiegiem pieniężnym i dużą wartością pieniądza.

O stosunku obciążenia podatkowego do dochodu społecznego p. wyżej str. 97.

5. Nazwą danin skarbowych objęte są daniny, pobierane w formie podatków, opłat stemplowych, cła i akcyz. Preliminowane są w budżecie państwowym w grupie administracji (A), razem z innemi dochodami Ministerstwa Skarbu. Pod względem wydajności finansowej zajmują pierwsze miejsce (p. p. 3). Nasza rachunkowość przyjmuje powyższy podział na cztery grupy, nazywając je nieco odmiennie: podatki bezpośrednie, opłaty stemplowe, cła i podatki pośrednie.

Podział ten przyjęty przez nasz budżet i zamknięcia rachunkowe nie jest teoretycznie bez zarzutu. Ani podatek przemysłowy w swojej najważniejszej części składowej (podatek od obrotu), ani podatek od energji elektrycznej nie są podatkami bezpośredniemi; między pośredniemi znalazły miejsce akcyzowe opłaty patentowe, które nie są ani podatkami pośredniemi, ani tem mniej opłatami; w grupie opłat znalazł miejsce szereg podatków od obrotu i podatek od spadków i darowizn. (p. Weinfeld OPA 1932:1). Dla lepszej orjentacji w przedmiocie zatrzymane będą w tej książce grupy i porządek, przyjęte przez naszą urzędową rachunkowość. Niepotrzebne jest zatrzymanie przymiotników w nazwie (bezpośrednich i pośrednich), tem bardziej, że i w praktyce zaczynają ustalać się nazwy podatków na te podatki, złączone w grupie bezpośrednich, opłat na opłaty stemplowe, akcyz na podatki pośrednie i im pokrewne. Zmiana i ujednostajnienie tych nazw w rachunkach, preliminarzach i w tytule urzędów powinno być tylko kwestją czasu.

Rzeczywiste dochody z danin skarbowych i monopoli (netto) wynosiły:

W milj. zł.	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33
Podatki	513,9	615,8	766,1	785,7	716,0	586,4	532,8
Opłaty	140,8	178,6	199,0	203,5	177,7	149,3	108,3
Cła	215,3	371,9	425,2	395,3	257,5	156,8	107,6
Akcyzy	146,5	166,5	181,8	192,2	183,4	171,1	156,5
Monopole	626,5	796,7	890,3	886,1	804,7	677,9	625,1
Podatek majątkowy	68,1	65,2	48,9	39,9	20,5	15,3	3,9
Dodatek nadzwyczajny	43,5	96,5	116,9	119,5	108,0	98,3	69,0
Razem	**1 755,1**	**2 291,1**	**2 628,2**	**2 622,2**	**2 267,8**	**1 855,2**	**1 603,1**
Na głowę ludności	*59,3*	*76,4*	*76,5*	*85,4*	*72,9*	*57,8*	*49,2*

Przy obliczeniu na głowę ludności trzeba pamiętać, iż wartość złotego na rynku wewnętrznym i skutkiem tego poziom cen, nie była przez cały czas tasama, iż w tej cyfrze nie są objęte ciężary na rzecz samorządu (p. XIII) oraz ubezpieczeń społecznych (p. VIII 10), że nawet w przeciętnych jest duża różnica między miastem a wsią i między poszczególnemi obszarami państwa. Wszelkie porównania międzynarodowe są dotąd zawodne.

Światło na system skarbowy i jego powolną ewolucję rzucają cyfry procentowe wpływów z podatków i opłat (I) oraz z cła, akcyz i monopolów (II):

	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33
I	*39,8*	*37,3*	*39,1*	*40,2*	*41,8*	*42,2*	*41,9*
II	*60,2*	*62,7*	*60,8*	*59,8*	*58,2*	*57,8*	*58,1*

Poza powyższemi daninami jest jeszcze szereg danin państwowych preliminowanych wśród dochodów poszczególnych resortów jako „opłaty" administracyjne i przez nie, a nie przez władze skarbowe z reguły administrowane, co jednak nie zmienia charakteru prawno-skarbowego i finansowego (p. XI.). Taksamo nie przestaje być daniną, danina („opłata") wpłacona do funduszu, nieprzeliminowanego w budżecie (daniny drogowe, wpłacane do funduszu drogowego, podatek od lokali wpłacany do funduszu rozbudowy miast i kwaterunkowego itd.). Stąd cyfry podatków i opłat są w rzeczywistości wyższe od podanych w tablicy.

VIII. Długi.

Źródła: Konstytucja art. 6, 8, 49 ustęp 2. — Ust. z 25.9.1922 DURP:89:805 (Komisja Kontroli Długów Państwa). — Wykazy długów ogłaszane w Monitorze Polskim i w Biuletynie Statystycznym MS.

Literatura: Zdziechowski, Finanse Polski, 1925. — Zajda, Długi państwowe Polski, 1927. — Kirkor, Polski dług państwowy, PH. 1928 (wyd. jubil.). — A. N. Sack, La succession aux dettes publiques d'États, 1929. — Lulek, Polskie pożyczki zagraniczne 1924 — 1928, 1930. — J. Nowak, Polityka kredytu publicznego, 1931. — Sukiennicki, Sprawa sukcesji przez Polskę (Bauernbank, koloniści niemieccy, renty, Chorzów, prawo odkupu) 1931. — Cybichowski, Odpowiedzialność Polski za zobowiązania Rosji, 1931. — Bielak, Papiery wartościowe na okaziciela, 1932.

1. Zaciągnięcie. Długi administracyjne. 2. Kontrola. 3. Spłata. 4. Długi wewnętrzne. 5. Długi zagraniczne. 6. Długi z traktatów. 7. Gwarancje. 8. Porównania międzynarodowe. Ocena długów zagranicznych.

Historja p. str. 6 i 15.

1. Zaciągnięcie pożyczki przez Państwo może nastąpić tylko na mocy ustawy (art. 6 Konstytucji), której postanowienia decydują o warunkach pożyczki oraz o sposobach jej spłaty i zużyciu pożyczonej kwoty. Od tej zasady istnieją wyłomy:

Prezydent Rzeczypospolitej może zaciągnąć pożyczkę i udzielać poręki państwowej, o ile mu w tym względzie osobną ustawą zostały udzielone pełnomocnictwa.

Takie upoważnienie udzieliła Prezydentowi wyraźnie ust. z 31.7.1924 DURP:71:687. Wyzyskane zostało ono RPRP z 30.12.1924 DURP:118:1066. Spornem jest, czy upoważnienie takie zawiera ustawa z 2.8.1926 DURP: 78:443, na podstawie której zaciągnięte zostały pożyczki stabilizacyjna z r. 1927 i inwestycyjna z r. 1928 oraz zmienione gwarancje (p. p. 7). Dla usunięcia wątpliwości na przyszłość przyjął Sejm rezolucję przy uchwaleniu budżetu na 1930/31, że „Państwo Polskie nie będzie zobowiązane do spłacenia długów, zaciągniętych przez Rząd bez zgody Sejmu".

DŁUGI PAŃSTWA POLSKIEGO.

W milj. zł. na 1.1. każdego roku	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933
Wewnętrzna razem . .	236,6	248,0	268,9	335,2	357,2	420,9	438,6	450,2
Pożyczki 1918—1920 . . .	16,9	23,3	5,7	7,0	6,3	5,8	9,2	8,9
Konwersyjna 1924	65,7	69,6	127,9	161,5	189,2	205,6	208,9	205,0
„ kolejowa 1926	—	—	8,1	16,8	18,3	18,4	19,6	20,3
Kolejowa 1924	45,7	74,8	66,3	59,0	50,8	42,3	33,8	22,4
„ 1932	—	—	—	—	—	—	—	8,6
Renta ziemska 1928 . . .	—	—	—	—	6,4	16,9	21,8	24,9
Premjowa dolar. I, II, III .	12,6	39,0	44,5	44,6	44,6	44,4	61,4	61,1
Inwestycyjna 1928	—	—	—	46,1	41,4	37,3	33,8	29,9
Budowlana 1930.	—	—	—	—	—	50,0	50,0	50,0
Bilety skarbowe	95,7	41,3	16,4	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1
Zagraniczne razem. .	2 668,6	3 274,9	3 862,3	3 809,5	3 690,8	3 992,6	4,569,8	4 514,2
Dolarowa 1920	161,5	176,2	174,2	174,6	173,8	174,4	174,5	174,5
Włoska 1924	130,1	155,0	173,7	167,0	160,2	154,2	143,6	137,1
Dolarowa 1925	277,2	289,8	274,1	262,2	248,5	237,0	224,6	212,2
Stabilizacyjna 1927 . . .	—	—	638,8	614,3	586,2	562,4	537,1	508,4
Zapałczana 1931.	—	—	—	—	—	—	—	284,1
Wobec państw	2 062,5	2 292,6	2 257,4	2 210,8	2 153,2	2 499,7	2 876,7	2 873,2
Wobec firm	37,3	31,4	18,8	55,4	43,7	40,1	288,5	—
Traktowe po austryjackie.	—	329,9	325,2	325,2	325,2	324,8	324,8	324,8
Ogółem	**2 905,2**	**3 522,9**	**4 131,2**	**4 144,7**	**4 048,0**	**4 413,5**	**5 008,4**	**4 964,4**
na 100 zł. wydatków . . .	*2,0*	*7,5*	*7,3*	*8,0*	*8,4*	*9,5*	*9,8*	*8,4*
na głowę ludności. . . .	*99,2*	*119,0*	*137,7*	*136,3*	*131,9*	*141,9*	*156,0*	*152,3*
nadto: Bank Polski	50,0	25,0	25,0	25,0	25,0	—	20,0	90,0
„ Bilon i bilety państw..	433,6	428,4	309,3	244,1	259,3	241,1	241,4	322,4

Nieobjęte są cyframi długi administracyjne, długi ze Skryptów dłużnych (p. 4. g.), dług w BGK (p. 4. m.), długi przedsiębiorstw (z wyjątkami jak w tekście) i długi funduszów.

Pożyczki administracyjne, zaciągane przez poszczególne władze na potrzeby swego działu administracji, są według praktyki dopuszczalne bez specjalnej ustawy.

W szczególności wchodzą tu w grę długi za uskutecznione roboty i dostawy, za diety i koszta podróży urzędników, za grunta zajęte pod osadnictwo wojskowe, z tytułu złożonych w kasach państwowych depozytów, kaucyj itd. Niema wyraźnego przepisu, któryby określał uprawnienia władz w tej dziedzinie, przedewszystkiem niema przepisu ograniczającego co do wysokości. Musi tu jednak chodzić o potrzeby, oparte na ustawie, a wysokość ich nie może być taką, by czyniła iluzorycznemi prawa ciał parlamentarnych do decydowania w sprawie zaciągania długów. Podpadają one pod kontrolę NIK i Komisji długów Państwa. Ta ostatnia jednak z powodu trudności technicznych nie obejmuje ich ogłaszanym wykazem długów. Zapłata następuje z kredytów budżetowych, uchwalonych na następny okres. Uchwałą Komitetu Ekonomicznego Ministrów z 2.8. 1930 upoważnieni zostali niektórzy Ministrowie do zawierania z dostawcami umów na 3 lata naprzód przy zakredytowaniu ceny. Chodziło tu o pomoc dla przemysłu w czasie kryzysu. Legalność tej uchwały była kwestjonowaną z punktu widzenia uprawnień parlamentu. (p. str. 49).

Fundusz drogowy ma (ust. 3.2.1931 DURP 1933:45:352) prawo zaciągania pożyczek do wysokości 400 milj. zł. przy zabezpieczeniu ich na podatkach drogowych i z gwarancją Państwa.

Warunki tych pożyczek zatwierdza Minister Skarbu i udziela za nie formalnej gwarancji Skarbu Państwa.

Przedsiębiorstwa i zakłady państwowe mogą zaciągać pożyczki w pewnym zakresie.

P. co do tego i co do odpowiedzialności Skarbu rozdział XVI.

Zaciągnięcie pożyczki następuje najczęściej drogą emisji, t. j. sprzedaży jej tytułów (papierów), opiewających na okaziciela i na okrągłe kwoty, z podaniem waluty, czasu i miejsca zapłaty, przywilejów podatkowych i zabezpieczeń pożyczki. Emisję przeprowadza MS wprost przez subskrypcję publiczną w urzędach i bankach, przedewszystkiem państwowych i w Banku Polskim, wyjątkowo oddaje całą pożyczkę (wtedy z góry globalną kwotą oznaczoną) konsorcjum bankowemu. To konsorcjum z góry wypłaca Państwu (lub zapewnia wypłatę) całą kwotę pożyczkową a następnie sprzedaje obligacje tej pożyczki swoim klientom. Prowizja, zależna od wielkości i rodzaju usług jest objęta osobną zwykle nieogłoszoną, a przez MS. z bankami zawartą umową. W innej formie następuje zaciągnięcie pożyczki u firm obcych (p. str. 124) oraz przy pożyczkach u rządów obcych państw (p. str. 124).

Warunki pożyczki emisyjnej ustalone są przy pożyczce wewnętrznej w ustawie, w zwykle z jej delegacji wydanem RMS. i w ułożonem a na obligacji wydrukowanem tekście. Przy pożyczce zagranicznej i zagranicą wyłożonej do sprzedaży decydującym jest tekst, wydrukowany na obligacji i umowa zawarta między Państwem a bankami, wyłożona w tych bankach do wglądu lub ogłaszana w prospektach.

Papiery (obligacje, renty, bony, bilety, listy, skrypty dłużne itd.) reprezentujące pożyczki państwowe lub przez Państwo gwarantowane mają bezpieczeństwo pupilarne. W nich winny być lokowane fundusze, należące do osób prawa publicznego, osób niewłasnowolnych, fundacyj, fundusze będące wadjami przy przetargach, kaucjami na zabezpieczenie umów, itd. (p. Obwieszcz. MS. z 13.7.1929 DU:21:236).

Sprzedaż na raty pożyczek premjowych jest wzbroniona w b. zaborze rosyjskim i pruskim, dozwolona pod warunkami w austrjackim (Bielak, Papiery wartościowe na okaziciela, 1932).

Amortyzacja (umorzenie) utraconych papierów pożyczkowych przez sąd odbywa się na podstawie ust. z 26.7.1919 DURP:67:406 z nowelami. Nie można amortyzować pożyczki kolejowej, premjowej dolarowej, inwestycyjnej i budowlanej (Bielak, jw. str. 22) i biletów skarbowych.

W budżecie dochód z pożyczek nie jest w zasadzie preliminowany (p. str. 50).

W planie stabilizacyjnym z r. 1927 przyjął Rząd zasadę i zobowiązanie, że do roku 1930 nie zaciągnie jakiejkolwiek pożyczki na cele pokrycia deficytu budżetowego (z wyjątkiem przypadków poważnej i nieprzewidzianej ostateczności), na cele zaś produkcyjne dopiero po zasięgnięciu opinji Doradcy.

2. Kontrolę parlamentarną nad długami Państwa wykonuje osobna Komisja Kontroli długów Państwa (art. 8 Konstytucji i ust. z 25.9.1922). Kontroli tej Komisji podlegają wszystkie bez wyjątku zagraniczne i wewnętrzne zobowiązania Państwa oraz emisja banknotów.

W szczególności czuwa Komisja nad legalnością zaciągnięcia, konwersji, amortyzacji, unifikacji i oprocentowania, nad legalnością emisji banknotów, nad należytym zarządem kaucjami i depozytami, oraz nad wpisaniem poszczególnych pożyczek i zaciągniętych zobowiązań do księgi głównej długów Państwa, którą prowadzi Ministerstwo Skarbu. Wreszcie dwóch członków Komisji musi podpisać zapisy dłużne, wydane przez Państwo. Wpływ na politykę kredytową Rządu do niej nie należy.

Wykaz stanu długów i gwarancyj ogłasza Komisja podług stanu z 1.1. i 1.7. każdego roku w Monitorze Polskim, a nadto zobowiązaną jest do przedkładania rocznego sprawozdania z czynności swoich Sejmowi. Składa się ona z 4 posłów i 2 senatorów z 7-ym członkiem Sejmu lub Senatu, wybranym przez nich na przewodniczącego oraz z 3 zastępców. Komisja wykonuje swoje czynności aż do ukonstytuowania się nowej Komisji, wybranej przez nowy Sejm i Senat.

Termin niedogodny z 1.1. i 1.7. pochodzi jeszcze z czasu, gdy obowiązywał kalendarzowy rok budżetowy.

Urząd długów Państwa działający dotąd bez ogłoszonej należycie podstawy prawnej, zajmuje się stroną techniczną przy emisji i administracji pożyczek (rozsyłanie zapisów dłużnych, wymiana przy konwersji, współudział przy amortyzacji, kontowanie odsetek wypłaconych).

Kontrola Państwa wykonuje kontrolę nad tym działem administracji, jak nad każdym innym (art. 9 Konst.), chodzi tu bowiem o rewizję stanu majątkowego Państwa (art. 2 ust. o kontr. państwowej).

3. Spłata pożyczek (kapitału i odsetek) następuje z uchwalonych na ten cel kredytów budżetowych.

Wydatki na ten cel objęte są od 1930/31 osobną częścią budżetu. Przedtem mieściły się razem z wydatkami Ministerstwa Skarbu. Poza tą częścią budżetu preliminują pożyczki osobno: koleje państwowe (10-procentową kolejową, 5-procentową konwersyjną kolejową, część dolarowej pożyczki z r. 1925, renty wykupna kilku linij kolei prywatnych) oraz monopol tytoniowy (pożyczkę włoską z r. 1924).

Każdoroczna ustawa skarbowa upoważnia Ministra Skarbu do zwiększania uchwalonego na spłatę długów wydatku celem dalszej przedterminowej spłaty, o ile oczywiście będzie to można uczynić z nadwyżek budżetowych. W tym celu utworzono fundusz na przedterminową spłatę p. str. 66.

Konwersji t. j. zmianie warunków pożyczkowych co do waluty, terminu zapłaty i oprocentowania zostały dotąd poddane tylko pożyczki polskie z r. 1918—1920 p. niżej.

Zamienione tylko zostały na obligacje pożyczek polskich przedwojenne pożyczki austrjackie, węgierskie i galicyjskie oraz obligacje prywatnych małopolskich kolei (p. niżej).

4. Długi wewnętrzne:

a) Pożyczka konwersyjna z 1924 roku, 5%-owa, wydaną została w celu zamiany na nią obligacyj pożyczek z okresu 1918 — 1920. Te ostatnie zaciągnęło Państwo do celów zagospodarowania się, wojny z Rosją, walki z epidemjami, plebiscytowych i pokrycia niedoborów budżetowych.

W szczególności zamienione zostały 5%-owe asygnaty z roku 1918, 5%-owa długo- i krótkoterminowa pożyczka Odrodzenia z r. 1920 i 4%-owa premjowa pożyczka z r. 1920. Pożyczki te które dowodziły niewątpliwego patrjotyzmu i zapału do nowego Państwa szerokich mas zostały zrazu przerachowane w sposób zaczepiany, jako niekorzystny dla pierwotnych nabywców. Starano się to w części naprawić dla pierwotnych nabywców, nieprzerwanie dotąd pożyczkę posiadających, ich spadkobierców, niemniej fundacji i podobnych osób, które te obligacje otrzymały darmo od pierwotnych nabywców (ust. z 20.7.1925 DURP:90:629 z nowelami do niej wydanemi w latach 1926 — 1928).

Na tę pożyczkę konwersyjną zamieniono nadto pewne dawne pożyczki austrjackie, węgierskie, oraz galicyjskie i inne (RMS z 27.2. 1925 DURP: 21:152 P. str. 125) wreszcie przerachowane z marek polskich wkładki oszczędnościowe w PKO. (przerachowane ze złożonych pełnowartościowych walut p. XVI).

Dopuszczalna wysokość emisji, zależna od wysokości dokonanych konwersyj, wynosi 290 milj. zł. (1931 r.). W dniu 1.1.1933 było tej pożyczki w obiegu na 205,0 milj. zł. Pożyczka oprocentowana jest po 5%, wyrażona i płatna w złotych polskich, tj. złotych z r. 1927, półrocznie zdołu. Umo-

rzenie następuje bądź przez wylosowanie, bądź drogą corocznego, po rok 1945 trwającego wykupu przewidzianej ilości obligacyj na giełdzie po każdorazowym kursie (RPRP z 17.3.1924 DURP:27:274).

b) Kolejowa pożyczka konwersyjna z r. 1926, 5%-owa, zabezpieczona na małopolskich kolejach państwowych, służyła do wymiany obligacyj prywatnych małopolskich kolei (Karola Ludwika, Albrechta, cesarza Ferdynanda, węgiersko-galicyjskiej) po uprzywilejowanym dla obywateli polskich kursie.

Ma być umorzona drogą corocznego po rok 1967 trwającego wykupu na giełdzie. Jej umorzenie i oprocentowanie preliminuje przedsiębiorstwo kolei. Procenty płacone są półrocznie zgóry w złotych polskich. Ograniczona jest do 50 milj. zł. Na 1.1.1933 było jej w obiegu 20,3 milj. zł. (RMS z 18.8.1926 DURP:89:509 i RPRP z 20.6.1927 DURP:56:491).

c) Pożyczka kolejowa z 1924 roku, 10%-owa, zabezpieczona majątkiem i dochodami kolei państwowych, opiewająca na franki w złocie.

Jej umorzenie i oprocentowanie preliminuje przedsiębiorstwo kolei. Okres amortyzacyjny wynosi 10 lat. Na 1.1.1933 było jej w obiegu 22,4 milj. zł. (RPRP z 15.1.1924 DURP:5:40).

d) Pożyczka kolejowa z 1932 roku 7%-owa p. str. 126.

e) Renta ziemska z 1928 roku 5%-owa. Nią wypłacało się wynagrodzenie za przymusowo, do celów reformy rolnej, wywłaszczone grunty aż po rok 1933.

Na 1.1.1933 było jej w obiegu 24.9 milj. zł. Spłacana jest w złotych w złocie tj. złotych z r. 1927. Okres umorzenia drogą skupu lub losowania 41 lat. (RMS z 30.12.1927 DURP 1928:8:58). Wypłata kuponów i wykup obligacyj obciążają fundusz obrotowy reformy rolnej (ust. z 9.3.1932 DURP:26:236). Rentą tą może być spłacony podatek spadkowy i majątkowy, wymierzony wywłaszczonym, po ustalonym kursie (RPRP z 28.12. 1927 DURP 1928:3:22). Po znowelizowaniu ustawy z 28.12.1925 o wykonaniu reformy rolnej może ta renta być wydawaną tylko w wyjątkowych przypadkach (p. ust. z 28.3.1933 DURP:31:265, art. 4 i ust. z 28.3.1933 DURP:32:277 art. 6).

Za wywłaszczone grunty do celów reformy rolnej otrzymywał dawny właściciel cenę szacunku częściowo w gotówce, częściowo w rencie ziemskiej. Część tej renty ziemskiej składały władze ziemskie do depozytu w Państwowym Banku Rolnym na nazwisko właściciela z zakazem pozbywania jej przez 5 lat (renta zamknięta). Druga część tej renty była dopuszczoną natychmiast do swobodnego obrotu (renta wolna). Kurs renty wolnej był corocznie ustalany przez MS. w porozumieniu z MRRR. i w cenie niższej od nominalnej. Różnicę (disagio) bonifikował Skarb wywłaszczonemu i o nią zwiększał rentową część szacunku. (ust. z 28.12.1925 DURP 1926:1:1 art. 31).

f) Renta ziemska z 1933 roku 3%-owa. Z niej wypłaca się pod e) wspomniane wynagrodzenie po dokonanej w r. 1933 nowelizacji ustawy z 28.12.1925 o wykonaniu reformy rolnej.

Granica emisji wynosi 300 milj. zł. Spłacana jest w złotych w złocie, tj. w złotych z r. 1927. Okres umorzenia 60 lat. Rentą tą wypłaca się dawnemu właścicielowi część szacunku za wywłaszczoną ziemię. Obliczana jest według wartości nominalnej (nie według kursu urzędowego jak pod e) oraz nie tworzy się z niej części zamkniętej, lecz w całości dopuszczoną jest do wolnego obrotu. Resztę szacunku wpłaca się w gotówce. Wywłaszczeni lub ich spadkobiercy mogą spłacać tą rentą podatek spadkowy w całości, bieżące podatki bezpośrednie w połowie, płacąc jednocześnie gotówką drugą połowę. Nadto każdy płatnik może spłacić tą rentą wszystkie zaległości w podatkach bezpośrednich i podatku spadkowym z przed 1.1.1933. (Ust. z 28.3.1933 DURP:31:265, RMS. z 30.5.1933 DURP:43:337).

g) Za grunta przejęte na cele osadnictwa wojskowego w województwach wschodnich (ust. z 17.12.1920 DURP: 4:17) część odszkodowania gotówkowa (p. p. e 7) została zamieniona na imienne skrypty dłużne Państwa Polskiego.

Skrypty opiewają na złote w złocie, są oprocentowane na 5% płatne w 10 latach z funduszu obrotowego reformy rolnej (RPRP z 30.4.1927 DURP:42:374 i RMRRR i MS z 16.2.1932 DU:12). Po znowelizowaniu ust. z 17.12.1920 ustawą z 28.3.1933 DURP:32:277 te skrypty więcej nie są wydawane.

h) Premjowa pożyczka dolarowa wypuszczona została kolejno w 3 serjach z r. 1924, 1926, 1931 w odcinkach po 5 dolarów Stanów Zjednoczonych. Obok oprocentowania (pierwszych dwóch serji po 5, trzeciej po 4%) biorą posiadacze udział w losowaniu.

Serja pierwsza wykupiona została drugą a druga trzecią, płatną w r. 1941. Na premje do rozlosowania między posiadaczy obligacyj przeznaczonych jest 0.3 milj. dol. rocznie. Premje, odsetki i zwrot płatne są w dalarach St. Zj. albo w złotych polskich, licząc 1 dolar równy 8.914 złotych według wyboru posiadacza obligacji. Sprzedaż odbywała się za waluty obce. Na 1.1.1933 było w obiegu pierwszych dwóch serji 0.3 milj. zł. a trzeciej serji 61.1 milj. zł. (RPRP 31.1.1924 DURP:12:103, ust. z 22.12. 1925 DURP:129:919 i z 1.2.1930 DURP:10:66).

i) Pożyczka inwestycyjna z 1928 roku 4%-owa, premjowa w wysokości 50 milj. zł. w złocie na cele ruchu budowlanego, odbudowy i budowy kolei.

Umorzenie następuje drogą półrocznego losowania w okresie 10-cioletnim, a corocznie rozlosowuje się premje w wysokości 1.5 do 10% sumy pożyczkowej. Wygrane wynoszą od 250 do 200.000 zł. Obciążenie

Skarbu z tytułu procentów i premij około 7%. Na 1.1.1933 było jej w obiegu 29.9 milj. zł. (RPRP z 6.2.1928 DURP:14:99 i z 14.3.1928 DURP:31:296, RMS z 15.2.1928 DURP:21:190).

j) Pożyczka budowlana z 1930 roku, 3%-owa premjowa na cele budowlane.

Granice emsji 100 milj. zł. w złocie. Wysokość serji I-ej pożyczki wynosi 50 milj. zł. w złocie. Zostanie wykupiona naraz w r. 1950. Przez 20 lat będzie się odbywało kwartalne losowanie premij, wynoszących 500 tys. zł. (ust. z 23.3.1929 DURP:23:232, RMS z 9.5.1930 DURP:38:336).

k) Bilety skarbowe emitowane jako chwilowa pożyczka na pokrycie deficytu budżetowego okresu 1933/34, z obiegiem najwyżej jednorocznym.

Każdocześnie może być w obiegu biletów na 200 milj. zł. Bilety są papierem pupilarnym, przedawniają w 10 lat od dnia płatności (ust. z 24.3. 1933 DURP:22:172). W dwóch serjach (RMS. z 1.4.1933 DURP:24:199 i z 30.6.1933 DURP:47:376) wypuszczono bilety płatne po 3 miesiącach z oprocentowaniem 4 i pół w stosunku rocznym i po 6 miesiącach z oprocentowaniem 6 rocznie. Procent potrącany jest z góry przy sprzedaży. Znaczna część tych biletów została zlombardowana w Banku Polskim.

W latach 1921 — 1927 emitował Skarb Państwa na podstawie ustawowych upoważnień kilkakrotnie krótkoterminowe bilety skarbowe, złote bony skarbowe i bony podatkowe. Na 1.1.1933 było ich jeszcze w obiegu na 0.1 milj. zł.

Bilety skarbowe nie są pieniądzem w znaczeniu prawnem, nie mają bowiem charakteru ustawowego środka zamiany, nie są powszechnym miernikiem wartości, ani nie mają zdolności zwolnienia z zobowiązań w stosunku do żadnego bez wyjątku wierzyciela (NTA Zb. 1574).

l) W Banku Polskim korzysta Państwo z mocy statutu z bezprocentowego 100-miljonowego kredytu (p. IV. 8 i IX. 5).

m) W Banku Gospodarstwa Krajowego ma Państwo dług, zaciągnięty w 8 i 7%-owych obligacjach komunalnych tego Banku.

W r. 1924 i 1927 zwiększył ten bank swój kapitał zakładowy drogą powiększenia udziału Państwa w tym kapitale. Państwo jednak nie miało wówczas na to gotówki; powiększyło zatem swój udział w tej formie, że zaciągnęło dług w powyższych obligacjach tego Banku, który to dług spłaca corocznie ratami amortyzacyjnemi, płacąc przytem i odsetki. RPRP z 20. 12.1924 DURP:118:1074 i z 4.3.1927 DURP:20:150. W dniu 1.1.1933 wynosiło zadłużenie z tego tytułu 90 milj. zł.

n) Wreszcie do długów wewnętrznych zaliczyć należy dług z tytułu wypuszczonego bilonu, którego obieg wynosił na dzień 1.1.1933 kwotę 322.4 milj. zł. (p. str. IX. 4).

5. Długi zagraniczne zaciągnięte zostały przedewszystkiem w formie emisyjnych pożyczek. Należą tu:

a) Dolarowa pożyczka z 1920 roku, 6%-owa z okresem amortyzacyjnym 20-letnim.

Była to pierwsza zagraniczna pożyczka Państwa Polskiego, zaciągnięta głównie wśród Polaków, mieszkających w Ameryce. Przeznaczona była głównie na koszta wojny z Sowietami. Procenty i zwrot (100 za 100) uiszcza Skarb Państwa w dolarach Stanów Zjedn. Obligacje jej notowane są na giełdzie nowojorskiej. Z powodu niskiego kursu znajduje nabywców na wewnętrznym targu. Obligacje i odsetki zwolnione są od obecnych i przyszłych podatków rządowych i gminnych, opłat i należytości. Obieg jej na 1.1.1933 wynosił 19.6 milj. dolarów tj. 474.5 milj. zł. (Ust. z 19.3. 1919 DURP:29:252).

b) Pożyczka włoska z 1924 roku, 7%-owa, w pierwotnej wysokości 400 milj. lirów zaciągnięta, z okresem amortyzacyjnym 20-letnim, zabezpieczona przedewszystkiem majątkiem i dochodami monopolu tytoniowego. W tegoż planie finansowo-gospodarczym wykazane są wydatki na spłatę kapitału i odsetek.

Zaciągnięta została na początku reformy walutowej z r. 1924 i przyczyniła się do tej reformy, zwiększając zaufanie zagranicy i samego społeczeństwa do Polski. Przy zaciąganiu pożyczki otrzymała jedna firma włoska przywileje w dziedzinie dostawy dla Monopolu tytoniowego surowca (p. druk sejm. III 100/8). Obligacje wolne są od obecnych i przyszłych podatków, stempli, opłat i należytości. Na 1.1.1930 było jej w obiegu 299.9 milj. lirów tj. 137.1 milj. zł. (Ust. z 13.3.1924 DURP:25:257).

c) Dolarowa pożyczka z 1925 roku, 8%-owa zaciągnięta za pośrednictwem nowojorskiego domu bankowego Read, Dillon i Ska, stąd dillonowską pożyczką zwana, z okresem amortyzacyjnym 25 letnim. Zabezpieczona jest przedewszystkiem dochodami z kolei i akcyzy cukrowej.

Procenty i zwrot (105 za 100) należne są w złotych dolarach St. Zj. Obligacjom zastrzeżona jest wolność od obecnych i przyszłych jakichkolwiek podatków i opłat samorządowych i państwowych. Z waluty pożyczkowej, która wynosiła 300 milj. dol. przeznaczono 40 milj. zł. na budowę kolei, dlatego też ratami i odsetkami w odpowiedniej części obciążony został budżet kolei. Z reszty waluty pożyczkowej utworzono fundusz gospodarczy (p. IV. 4) jako źródło kredytu na cele gospodarcze i budowlane. Fundusz ten ma dochody z procentów od udzielonych pożyczek, stąd pochodzą też wpływy do Skarbu. Na 1.1.1933, obieg tej pożyczki wynosił 23.8 milj. dolarów tj. 212.2 milj. zł. (Ust. z 3.3.1925 DURP:22:154).

d) Dolarowa pożyczka stabilizacyjna z 1927 roku, 7%-owa, z okresem amortyzacyjnym do r. 1945. Suma nominal-

na pożyczki wynosiła 62.0 milj. dol. oraz 2.0 milj. funtów szter. Pożyczka zabezpieczona jest dochodami celnemi, wpływającemi odtąd do Banku Polskiego na rachunek wierzycieli, przez nich są one zwalniane i oddawane do dyspozycji Ministerstwu Skarbu (p. rozdział XII). Z otrzymanej gotówki zakupił Skarb za 75 milj. zł. nowe akcje Banku Polskiego nominalnej wartości 50 milj. zł. i te akcje ma w razie potrzeby sprzedać, nadto stworzył państwowy fundusz kredytowy (p. IV. 4).

Pożyczka udzielona została przez konsorcjum banków głównie amerykańskich, a obligacje następnie rozprzedane przeważnie zagranicą. Procenty i zwrot (103 za 100) uiszcza Skarb w dolarach St. Zjed. w złocie. Obligacje i kupony wolne są od danin państwowych. Warunkiem jej udzielenia było ustalenie z wierzycielami i przyjęcie przez Rząd planu stabilizacyjnego, zawierającego w formie załącznika do RPRP. z 13.10.1927 szereg zobowiązań Skarbu w dziedzinie administracji skarbowej (budżetu, waluty, pożyczek i długów), kolejowej (komercjalizacja) i w dziedzinie zużycia tej pożyczki (określone cele i nadzór nad zużyciem według ustalonych zasad na: wykupno obiegających pieniędzy papierowych, spłatę długu płynnego Skarbu w Banku Polskim, utworzenie rezerwy skarbowej oraz na fundusz do popierania rozwoju ekonomicznego). Reprezentantem wierzycieli był wybrany do Rady Banku Polskiego na 3 lata (1927 — 1930) Amerykanin (Charles S. Dewey), z bardzo szerokiemi kompetencjami, który równocześnie był rodzajem doradcy Rządu Polskiego. Wydawał on kwartalnie sprawozdania ze swoich czynności.

e) Pożyczka zapałczana z 1931 roku, 6½%-owa, zaciągnięta u spółki, dzierżawiącej monopol zapałczany w wysokości 32,4 milj. dolarów, z 35 letnim okresem amortyzacyjnym. Pożyczka ta zabezpieczona jest dochodami i wpływami, które Skarb ma otrzymać od spółki.

Obligacje i kupony uwolnione są od wszelkich obecnych i przyszłych państwowych i komunalnych podatków, stempli, opłat i innych należytości. Płatne są w dolarach Stanów Zj. w złocie. Tą pożyczką umorzona została niespłacona część pierwszej pożyczki zapałczanej z r. 1926, reszta przeznaczoną była na spłatę długów, inwestycje i lokaty w listach zastawnych. Na 1.1.1933 było jej w obiegu 31,9 milj. dol. tj. 284.1 milj. zł. (ust. z 26.1.1931 DURP:9:45).

Obok pożyczek emisyjnych najpoważniejszą pozycją długów zagranicznych są długi wobec rządów państw zagranicznych. Pochodzą one z dostarczenia Polsce środków do akcji politycznej jeszcze w czasie wojny światowej (Komitet Narodowy w Paryżu), nadto z długów zaciągniętych na pierwsze uzbrojenie armji jen. Hallera, na przewiezienie wojsk i ludności cywilnej do Polski, na sprzęt wojskowy sprzedany Polsce ze stoków demobilowych, na wojnę z Sowietami,

na koszta dywizji syberyjskiej, dywizji gen. Żeligowskiego, na udział w kosztach okupacji przez Aljantów terenów plebiscytowych na Górnym Śląsku i w Prusiech Wschodnich oraz na akcję ratunkową ludności cywilnej w r. 1919 i n. Łącznie wynoszą te długi wobec Rządów na 1.1.1933 roku 2873.2 milj. zł.

Długi ratunkowe (reliefowe) zaciągnięte zostały z powodu akcji ratunkowej, zorganizowanej w r. 1919 przez Herberta Hoovera, który skłonił szereg państw do udzielenie Polsce kredytu ratunkowego (reliefowego) w towarach na żywienie dzieci. Towary przysłane w latach 1919—1921 Polsce na kredyt przedstawiały wartość 159.7 milj. dol. Długi te w r. 1924 skonsolidowane zostały przedewszystkiem układem waszyngtońskim ze Stanami Zjednoczonemi z 14.11.1924 (ust. z 4.2.1925 DURP:19:138, DURP 1926:104:606) a nadto układami z Anglją, Danją, Francją, Holandją, Norwegją, Szwajcarją, Szwecją i Włochami (układ londyński z 10.12.1924, ust. z 18.2.1926 DURP:25:145). Obliczono przytem dokładnie wysokość długu oraz ustalono odsetki i plan amortyzacyjny. Najdonioślejszy finansowo układ ze Stanami Zjednoczonemi, ustalił zadłużenie Polski na 206 milj. dol. W r. 1931 Stany z inicjatywy ich Prezydenta H. Hoovera udzieliły w spłacie rat i odsetek (4.4 milj. dol.) moratorjum. Również w r. 1932 i 1933 częścią na podstawie udzielonego przez Stany Zj. moratorjum, częścią bez niego spłata amortyzacji i odsetek została przez Polskę, podobnie jak przez przeważną część państw europejskich wstrzymaną.

Długi plebiscytowe skonsolidowano (1930) drogą porozumienia z Francją (178,6 milj. fr. fr. DURP 1932:1:1), Anglją (604,6 tys. £ DURP 1932:1:2) i Włochami (38,4 milj. lir. DURP 1932:9:56). Oprocentowanie wynosi 4% rocznie, a spłata będzie trwała do r. 1965.

Długi polityczne, na Komitet Narodowy, na armję gen. Hallera, za materjały wojskowe oraz za przewozy materjałów i osób skonsolidowano również w r. 1930 drogą układu z Francją, ustalając wysokość długu na 1.893.0 milj. fr. fr., a płatność ratami do r. 1992.

Dług wobec Francji, w kwocie 400 milj. fr. fr., zaciągnięty w r. 1924 (ust. z 11.4.1924 DURP:40:425).

Nadto ma Państwo nieznaczne długi wobec firm i instytucyj zagranicznych.

6. W traktatach pokojowych w St. Germain i Trianon, podpisanych z Austrją i Węgrami w r. 1919 przyjęła Polska pewne zobowiązania.

W szczególności przejęła Polska częściowo długi państwowe Austrji i b. monarchji austrjacko-węgierskiej, co nastąpiło przez wykupno pewnych papierów drogą zamiany ich na pożyczkę konwersyjną (RPRP. z 27.12.1924 DURP:115:1028, Układ polsko-austrjacki zawarty w Hadze 30.1.1930 DURP 1932:84:730; p. str. 119) oraz przez gotówkowy, corocznie do budżetu wstawiany udział w oprocentowaniu przedwojennego długu austrjackiego (około 6 milj. zł. rocznie). Długi poaustrjackie wykazane są przez Komisję Kontroli Długów na 1.1.1933 z kwotą 324.8 milj. zł.

Nadto obciąża Polskę obowiązek płacenia emerytur, przyznanych przez dawny rząd austrjacki funkcjonarjuszom cywilnym i wojskowym (p. str. 103) oraz obowiązek wykupu kilku prywatnych linij kolejowych (p. str. 120).

Kolej Lwów — Czerniowce — Jassy (polska część) wykupiona została obligacjami 7-procentowej pożyczki kolejowej na kwotę 8,9 milj. zł. w złocie, spłacanemi drogą losowania w ciągu 26 lat, do r. 1956 i zabezpieczonemi hipotecznie na tej kolei. Nadto obciążają Polskę obligacje tej kolei z r. 1894 (3 emisja), wydane przez prywatne towarzystwo, które wybudowało tę kolej. Obligacje te przeliczone zostały według kursu 15 zł. za 100 koron austrjackich (RPRP. z 22.3.1928, DURP:36:327, RMS. i Kom. z 20.5.1932 DURP:44:426 i z 24.8.1932 DURP:75:679).

W traktatach pokojowych w Wersalu i w St. Germain przyjęła Polska obowiązek zapłaty aliantom do kasy Komisji Reparacyjnej ceny za przejęte przez Państwo Polskie mienie państwowe niemieckie i austrjackie, dalej obowiązek zapłacenia pewnej części przedwojennych długów niemieckich oraz uiszczenia t. zw. taksy wyzwolenia za ziemię, wchodzące dawniej w skład monarchji austrjacko-węgierskiej (ust. z 31.7.1919 DURP 1920 35:199 i 200 i ust. z 11.4.1924 DURP: 40:426 i DURP 1925: 17:114). Od tych zobowiązań, obliczonych przez Komisję Reparacyjną na łączną sumę 7,15 miljardów złotych, została Polska zwolniona w podpisanych przez nią w wykonaniu planu Younga dnia 20.1.1930 układach haskich (DURP 1931:90:703 i DURP 1932:113:939).

W związku z tem pozostaje podpisane w Warszawie 31.10.1929 porozumienie polsko-niemieckie „o likwidacji przeszłości". W niem zrzekła się Polska z myśl zaleceń planu Younga dalszej likwidacji niezlikwidowanych majątków niemieckich (RPRP z 12.2.1932 DURP:13:82) i uznała zasadę tego planu, że reparacyjne raty (annuitety), płacone przez Niemcy, zwalniają Niemcy ostatecznie ze wszystkich zobowiązań wypływających z wojny i traktatu wersalskiego. Niemcy natomiast zrzekły się związanych z traktatem i wojną pretensji finansowych, które rościł sobie Rząd niemiecki i jego obywatele do Polski. Najważniejszą grupą roszczeń, których się Niemcy zrzekły, stanowią roszczenia dochodzone przez obywateli niemieckich przed Mieszanym Trybunałem Rozjemczym polsko-niemieckim, dopłaty z tytułu już zlikwidowanych majątków, odszkodowania dla usuniętych z domen państwowych kolonistów, dzierżawców itp. Plan Younga, regulujący powyższe sprawy, przyznał Polsce udział w pierwszych 37 rocznych ratach, jakie Niemcy mają aljantom zapłacić, jako odszkodowanie. Raty te wynoszą po 500.000 złotych niemieckich marek. Wątpliwe jest, czy Polska te raty otrzyma wobec układu, zawartego w Lozannie 9.7.1932 dotąd nieratyfikowanego.

Zapowiedziana jest ustawa o odszkodowanie obywateli polskich, którzy, z tytułu roszczeń do Niemiec przez postanowienia porozumienia polskiego z Niemcami z 31.10.1929, ponieśli bezpośrednią szkodę majątkową. To samo będzie się odnosiło do roszczeń obywateli polskich

do Austrji, z którą Państwa wierzycielskie również 31.10.1929 zawarły osobny układ. (Ust. z 17.3.1931 DURP:32:229 i DURP 1932:84:730).

Traktat ryski z 18.3.1921 dał Polsce prawo do 30 milj. rubli w złocie. Nadto winną jest Rosja Polsce 20 milj. rubli w złocie za polski tabor kolejowy i za mienie państwowe wywiezione do Rosji, wreszcie ma Skarb Polski pretensję o rozrachunek dawnych funduszów ogólno-państwowych rosyjskich, które były związane według pochodzenia lub przeznaczenia z ziemiami, lub obywatelami polskimi (p. ust. z 15.4.1921 DURP: 49:299 i 300 i ust. z 14.3.1933 DURP: 21:146).

Kwota 30 milj. rubli w złocie została ugodowo wypośrodkowana jako jednoroczna nadwyżka dochodów, czerpanych przez państwo rosyjskie z b. Królestwa Polskiego nad wydatkami przez to państwo w b. Królestwie uskutecznionemi.

Za rosyjski dług publiczny i finansowe zobowiązania Rosji ma w części wziąć odpowiedzialność Polska. P. t. zw. mały traktat wersalski z 23.6.1919 DURP 1920:110:728, zawarty między Głównemi Mocarstwami (Stany Zjednoczone AP., Anglja, Francja, Włochy, Japonja) a Polską. Obowiązek ten ma określić osobna konwencja. Brak takiego wyraźnego zobowiązania nie pozwala na pociągnięcie Polski dotąd do świadczeń z tego tytułu.

7. Gwarancję może Państwo przyjąć na siebie tylko na podstawie ustawy (art. 6 Konst.) lub wyjątkowo na podstawie RPRP. p. str. 115. Takie gwarancje przyjęło Państwo poszczególnemi aktami ustawodawczemi wobec wierzycieli i szeregu instytucyj.

W szczególności wobec wierzycieli miast, wobec wierzycieli kooperatyw rolnych i spożywczych, cukrowni, fabryk cementu, skór, samochodów, kolei prywatnych itd., wobec posiadaczy listów zastawnych Banku Gospodarstwa Krajowego, tegoż obligacyj kolejowych oraz komunalnych, niemniej jego książeczek wkładowych, wobec posiadaczy listów zastawnych Towarzystwa Kredytowego Przemysłu Polskiego.

Nadto przyjęło Państwo gwarancję wobec posiadaczy obligacji francusko-polskiego towarzystwa kolei Śląsk — Gdynia (ust. z 27.4. 1931 DURP:40:350); wobec posiadaczy obligacji kolei fabryczno-łódzkiej (ust. z 18.3.1931 DURP:39:313); w ramach pomocy finansowej, udzielonej instytucjom kredytowym do wysokości 100 milj. zł. (RPRP z 27.10.1932 DURP:94:815), wobec wierzycieli państwowego funduszu drogowego (p. str. 68) do wysokości 400 milj. zł. (ust. z 3.2.1931 DURP:16:81), wobec wierzycieli Banku Akceptacyjnego do wysokości 75 milj. zł. (ust. z 24.3.1933 DURP:25:211).

Za udzielanie przez fundusz eksportowy poręki może Skarb Państwa przyjąć odpowiedzialność do wysokości 60 milj. zł., a w niektórych przypadkach wyższej (ust. z 25.2.1931 DURP:23). Ustawa nie przewiduje, kto jest upoważniony do wystawienia i decydowania o gwarancji. W ten sposób poręczył Skarb wypłacenie górnośląskiemu przemysłowi że-

laznemu należności przez Sowiety za dostawy. Komisarze rządowi w poszczególnych przedsiębiorstwach mają nieogłoszone uprawnienia w tym względzie.

Wątpliwości nasuwało, czy ust. z 2.8.1926 DURP:78:443 wystarczała do zmiany poręki drogą RPRP z 17.5.1927 DURP:46:406 i 407.

Minister Skarbu może udzielać poręki z mocy delegacji ustawowej.

W r. 1925 otrzymał takie upoważnienie (ust. z 28.11.1925 DURP: 119:859 i RPRP z 17.5.1927 DURP:46:400) na rzecz instytucji kredytowych, potrzebujących pomocy. W r. 1932 uprawnienia jego w tym względzie rozszerzono. P. ust. z 10.3.1932 DURP:33:341.

W szczególności może udzielić poręki za banki państwowe (do łącznej kwoty 750 milj. zł. w złocie), za przedsiębiorstwa państwowe (do 250 milj. zł. w złocie); nadto za zobowiązaniem związków komunalnych i bliżej nieokreślonych funduszów kuracyjnych, banków komunalnych, za listy zastawne instytucji kredytu długoterminowego i banków hipotecznych, za obligacje prywatnych kolei, za zobowiązania instytucji rolniczych i spółdzielczych, za zobowiązania osób prywatnych zabezpieczonych hipotecznie, albo towarami exportu. Poręka może być daną i w walutach obcych; Minister Skarbu zatwierdza tekst poręczonych papierów wartościowych, przedmiot poręki, zakres odpowiedzialności Skarbu Państwa i warunki dodatkowe.

Wątpliwem jest, czy taka delegacja praw Sejmu na Ministra Skarbu jest konstytucyjnie dopuszczalna. To samo odnosi się do przelania tych praw na fundusz drogowy.

Gwarancje podlegają kontroli Komisji kontroli długów państwowych. Spis ich ogłasza ta Komisja razem ze spisem długów państwowych (p. str. 118).

8. W porównaniu z państwami zachodniej Europy jest zadłużenie Państwa a ciężary z tem związane są znikome; ale i bardzo niskie w porównaniu z sąsiadami Polski.

Na głowę ludności przypada (1933) w Polsce 152.3 zł., w Czechosłowacji zadłużenie Państwa przeliczone na złote wynosi w tymsamym prawie czasie 598 zł. (1931), w Rumunji 449 zł. (1930), w Anglji 7156 zł. (1931), w Holandji 1229 zł. (1931), Włoszech 1059 zł. (1931).

Z ogółu wydatków budżetowych idzie w Polsce (1931/32) na obsługę długów 9.8%, gdy procent ten w tymsamym niemal czasie wynosi w Czechosłowacji 23.5% (1931), w Rumunji 20.1% (1931), w Anglji 47.6% (1928/29), we Włoszech 29.5% (1928/29).

Zagraniczne długi przeważają w Polsce. Jest ona podobna w tym względzie do Rumunji i Jugosławji. Odmienny stosunek cyfr jest w krajach zachodniej Europy, a nawet w Czechosłowacji. Objaw zrozumiały, gdy się zważy, iż w czasie wojny Polska była zniszczoną, a oszczędności, które ocalały zużyto w pierwszym rzędzie

na odbudowę, że społeczeństwo mimoto z powstaniem Państwa dało duże kwoty na pożyczki wewnętrzne, wartość ich jednak bardzo znacznie zmalała wskutek inflacji, że wreszcie w ogóle majątek, dochód i kapitalizacja społeczeństwa w Polsce są małe.

Procent długów zagranicznych w stosunku do ogólnego zadłużenia przenosi 90. Z początkiem r. 1930 wynosi 91.2; roku 1931: 90.5; roku 1932: 91.2; roku 1933: 90.0. Podobnie ma się sprawa w Rumunji: 1930: 89.1%, 1931: 90.5%, 1932: 90.4%. Natomiast w Czechosłowacji: 1930: 16.2%, 1931: 19.0%, 1932: 18.1%.

Zagadnienie o korzyściach i niebezpieczeństwach zadłużenia zagranicznego staje się w Polsce często aktualne. Zwolennicy wskazują lub wskazywali na możliwości szybszej odbudowy przy pomocy pożyczek zagranicznych; na ożywienie produkcji, wymiany i konsumcji przez dopływ środków z zagranicy; na umożliwienie stabilizacji waluty; na zwiększenie exportu i zdolności konkurencyjnej na rynkach światowych co umożliwia wyrównanie dłużnych zagranicy procentów i innych pozycji biernych naszego bilansu płatniczego; na związanie z interesami wszechświatowego gospodarstwa i polityki. Przeciwnicy wskazują na niebezpieczeństwa, wynikające z dużego długu zagranicznego: pożyczki takie niezawsze idą na rentujące się cele i owszem często podniecają tylko do wydatków i podnoszą stopę życiową państwa i samorządów; często są związane ze szkodliwemi koncesjami, i ograniczają swobodę w dziedzinie gospodarczej; ich obsługa jest wielkim ciężarem w budżecie i dużą pozycją bierną w bilansie płatniczym; obciążają przyszłe pokolenia obowiązkiem zwrotu w złocie, przyczem niewiadomo, czy wówczas wartość złota oddanego nie będzie większą od wartości pożyczonego; płacone są od nich wysokie odsetki, co podnosi i stopę procentową wewnętrzną. W praktycznym przypadku zapaść powinna decyzja, która uwzględnia aktualny stan gospodarczy Państwa i która odważy starannie i przewidująco korzyści i niebezpieczeństwa danej pożyczki.

IX. Waluta.

Źródła: RPRP z 13.10.1927 DURP:88:789 (plan stabilizacyjny). — RPRP z 13.10.1927 DURP:88:790 (stabilizacja złotego).—RPRP z 5.11.1927 DURP:97:855 i RPRP z 27.8.1932 DURP:74:668 (ustrój pieniężny).

RPRP z 20.1.1924 DURP:8:75 (Statut Banku Polskiego) z szeregiem nowel zatwierdzających zmiany w statucie. Tegoż jednolity tekst DURP 1927:113:966. Wyliczone dalsze zmiany przy ust. z 24.3.1933 DURP:22:171. Nowy jednolity tekst dotąd niewydany, mimo kilkakrotnych upoważnień ustawowych Ministerstwa Skarbu.

Ust. z 2.3.1923 DURP:25:154 z szeregiem nowel i RPRP z 26.3.1927 DURP:31:257 (upoważnienie Ministra Skarbu do regulowania obrotu pieniężnego z zagranicą i obrotu obcemi walutami). — RPRP z 27.4.1924 DURP:36:385, ust. z 18.3.1931 DURP:36:273 (wierzytelności hipoteczne w walutach obcych i złotych w złocie).

RPRP z 14.5.1924 DURP:42:440 w jednolitym tekście w DURP 1925:30:213 z szeregiem nowel (przerachowanie zobowiązań).

Sprawozdania Banku Polskiego.

Literatura: Fajans, Nasza przyszła waluta, 1918. — Hofmokl. Uzdrowienie waluty, 1921. — Steczkowski, O naprawie Skarbu, 1923. — Statkiewicz, Finanse wojenne, 1923. — Tennenbaum, Skarb Rzeczypospolitej, 1923. — Rybarski, Marka polska i złoty polski, 1923. — Zweig, Złoty polski, 1923. — Plutyński, Uwagi o naprawie Skarbu, 1923. — Zoll-Hełczyński, RPRP o przerachowaniu zobowiązań, 1924. — Młynarski, Kryzys i reforma walutowa, 1925. — tenże, Międzynarodowe znaczenie spadku złotego, 1926. — Pszczółkowski, Zasady pokrycia kruszcowego, 1926. — Caro, Zasady nauki ekonomji społecznej, 1926. — Zdziechowski, Finanse Polski 1925. — Taylor, Inflacja polska, 1926. — tenże, Druga Lnflacja polska, 1926. — Dangl, Bilety państwowe, PH. 1926. — Barański, Dzieje pieniądza polskiego, PH. 1928 (wyd. jubil.). — T. J. Buczkowski i H. Nowak, Bank Polski 1828 — 1928, 1928. — Z. Karpiński, Waluta złota i pozłacana, 1928. — Triebe, Zehn Jahre polnische Währung, 1929. — Heilperin, Le problème monétaire d'après guerre, 1931. — Blumenstrauch, Le nouveau règime monétaire en Pologne, 1932. — J. St. Konic, Emisyjny bank w Encyklopedji prawa prywatnego. H. Konica, 1932. — Sprawozdania doradców Younga, Kemmerera i Deweya, p. wyżej, str. 1.

1. Obieg pieniężny do r. 1918. 2. Obieg do r. 1924. Inflacja. 3. Reforma walutowa 1924. 4. Zmiany i system monetarny 1927. 5. Bank Polski. 6. Utrzymanie kursu. 7. Przerachowanie. 8. Dalsze reformy.

Historja p. str. 3 i 11.

1. W chwili powstania Państwa Polskiego miały na obszarach, które weszły w skład Polski, prawny kurs (moc zwalniania od zobowiązań) trzy waluty państw zaborczych (ruble, marki niemieckie i korony austrjacko-węgierskie). Wymienialność tych walut na złoto była zniesioną z samym początkiem wojny (1914), a ich ilość ciągle wzrastała, gdyż państwa zaborcze mnożyły je drogą pożyczek w swoich bankach biletowych i puszczały do obiegu drogą wydatków na prowadzenie wojny. W konsekwencji wartość rzeczywista tych znaków spadła znacznie poniżej ich wartości nominalnej. Prócz tych walut, obiegały na obszarze okupacji niemieckiej b. zaboru rosyjskiego marki, które emitowała nowa instytucja biletowa. Instytucję tę stworzyły niemieckie władze okupacyjne z końcem r. 1916 (Rozp. Gen. Gub. Warsz. z 13.12.1916 Dz. rozp. 57:222), nazwały ją Polską Krajową Kasą Pożyczkową; taksamo marki nazwały polskiemi, a przez dwa niemal lata jej istnienia czerpały z niej bez składania jakiegokolwiek pokrycia kruszcowego duże ilości tych marek na potrzeby swojej gospodarki wojennej. Wartość tej marki polskiej oznaczona była na bilecie, jako równa niemieckiej, a Rzesza niemiecka przyjęła gwarancję, że przy wycofaniu z obiegu za markę polską wypłaci markę niemiecką. Z powstaniem Państwa Polskiego zamienił Rząd Polski okupacyjną instytucję biletową na polską (ust. z 7.12.1918 DPPP:19:56). Z tą chwilą wobec istnienia suwerennego Państwa Polskiego już nie było wątpliwości, że tak instytucja, jak i emitowana przez nią marka, są istotnie polskie. W niedługim czasie (29.4.1920) ta marka polska stała się jedynym prawnym środkiem obiegowym w całej Polsce, narazie bez Śląska Górnego.

Ilość znaków pieniężnych, obiegających na ziemiach, które potem weszły w skład Państwa Polskiego, szacowano przed wojną na 1500 miljonów marek złotych. Z dniem zamknięcia okupacyjnej Kasy pożyczkowej (11.11.1918) obiegało marek tzw. polskich 880,2 miljonów; razem z walutami zaborczemi, przeliczonemi na marki polskie, szacuje Taylor cały obieg na 8.000 miljonów marek polskich. Ilość marek obiegających w dniu 31.5.1920 r., tj. w miesiąc po zunifikowaniu waluty polskiej, obliczano na 17.934,7 milj. marek polskich (Taylor, Inflacja Polska, 1926).

Przepisy prawne, które pozbawiły waluty zaborcze kursu prawnego i stały się podstawą unifikacji waluty są: Ust. z 29.4.1920 DURP: 38:216 (rubel), ust. z 20.11.1919 DURP:91:492 (marka niemiecka), ust. z 24.3.1920 DURP:28:166 (korona).

Na Śląsk Cieszyński wprowadziła markę polską Rada Narodowa Cieszyńska rozp. z 19.11.1919 Dz. Urz. 19:42 i z 30.12.1919 Dz. Urz. 1920:2:21, a Międzynarodowa Komisja Plebiscytowa rozp. z 19.4.1920 Dz. Urz. 4:50 ustanowiła Polską walutę jedynym środkiem płatniczym. Na Śląsku Górnym wprowadziła Polska, korzystając z uprawnień konwencji genewskiej z 15.5.1922 zatwierdzonej ust. 24.5.1922 DURP:44:370, polską walutę, jako jedyny prawny środek płatniczy od 1.11.1923 r.

Notami Kriessa nazwano marki wydane przez okupacyjną instytucję biletową do 11.11.1918 (880.2 milj. marek) oraz zapas tychże marek (podobno 750 milj. marek) wydrukowanych jeszcze przez okupacyjną instytucję biletową a puszczonych w obieg już po 11.11.1918 przez Polską Krajową Kasę Pożyczkową. Co do zagadnień stąd wynikłych p. L. Kotowicz, Bankowość i kredyt w Polsce, 1920 i Lehnich, Währung und Wirtschaft in Polen, 1923.

Ostruble i Ostmarki były puszczone w obieg przez Kowieńską Kasę pożyczkową, zorganizowaną w tymsamym czasie i w identyczny sposób, co Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa. Kursowały przez bardzo krótki czas w kilku powiatach północno-wschodnich Państwa. Dwie ostmarki zrównane były z jednym Ostrublem. Podobnie kursowały, jeszcze krócej, w południowo-wschodnich powiatach hrywny i karbowańce, puszczone w obieg przez Rząd Zachodniej Republiki ukraińskiej.

2. Rząd polski z chwilą powstania Państwa stanął przed bardzo wielkiemi potrzebami, tem większemi, że wojna jeszcze się dla Polski nie skończyła. Z drugiej strony dochodów jeszcze Państwo nie mogło sobie należycie zorganizować. Nic zatem dziwnego, że Polska naśladowała okupantów wojennych w sposobie czerpania znaków pieniężnych z instytucji biletowej. Otrzymywał je Skarb drogą pożyczki, a jako pokrycie składał swoje obligi, wydane naprzód na podstawie postanowień Rady Ministrów, a następnie uchwał, wreszcie ustaw sejmowych, które zezwalały i na emisję i na zadłużenie się Skarbu (ust. z 13.2.1920 DURP:17:84 i 85). Emisja i ilość obiegających pieniędzy wzrastała z szybkością przyśpieszoną, wartość ich w równym stopniu się zmniejszała, kraj przechodził okres inflacji pieniężnej ze wszystkiemi jej objawami (p. str. 4), a wartość marki polskiej wyrażała się z końcem r. 1923 w kursie giełdowym 5,1 milj. marek polskich za jednego dolara. Również straciły swoją wartość i waluty b. państw zaborczych w konsekwencji tego, że — jak wyżej zaznaczono — i one czerpane były drogą inflacji w swoich bankach biletowych, a nadto w konsekwencji przewrotów powojennych w państwach zaborczych, wreszcie w konsekwencji utraty prawnego kursu w państwach, które objęły obszary zaborcze. Przeprowadzenie reformy walutowej stało się sprawą palącą.

Ilość marek polskich w obiegu na 27.4.1924 r. (dzień otwarcia Banku Polskiego) wynosiła 570.698.000 miljonów, czyli 570 tryljonów, a dług Skarbu wynosił w tym dniu 291.700.000 miljonów. Wartość całego obiegu wynosiła 61.6 miljona złotych dolarów St. Zj., kiedy z końcem r. 1918 w obiegu będący 1.000 milj. (1 miljard) marek polskich równy był 11.3 miljonom dolarów.

Kurs marek polskich (także not Kriessa, marek niemieckich, rubli rosyjskich i koron austrjacko-węgierskich) podany jest do celów specjalnej waloryzacji w RPRP z 15.4.1931 DURP:33:235 i u Zolla-Hełczyńskiego, 2 wyd. str. 79 n.

3. Reforma walutowa przeprowadzona została w r. 1924 przez Wł. Grabskiego, zamianowanego (19.12.1923) premjerem i równocześnie ministrem skarbu. Plan jej był zgóry ułożony, a potem wykonany. Jego podstawowemi punktami były: wyrzeczenie się kredytu w instytucji emisyjnej, jakiego dotąd ta instytucja udzielała Skarbowi na zaspokojenie potrzeb budżetowych i doprowadzenie budżetu do równowagi drogą zmniejszenia wydatków, budżetowania miesięcznego, podwyższenia danin, oraz dochodowości przedsiębiorstw państwowych. Spadająca katastrofalnie wartość marki polskiej miała być chwilowo ustabilizowaną przez utrzymanie na giełdzie stałego kursu dolara St. Zj., potem miało nastąpić wykupno obiegających marek polskich, likwidacja dawnej instytucji biletowej (PKKP) oraz założenie Banku Polskiego i wprowadzenie nowej, na złocie opartej, waluty. W akcji swojej liczył się ten plan z powrotem zaufania i z pomyślnym wynikiem pożyczek wewnętrznych i zagranicznych.

Przepisy prawne, które umożliwiły wykonanie tego planu, były następujące: ust. z 11.1.1924 DURP:4:28 i z 31.7.1924 DURP:71:687 (naprawa skarbu, gospodarstwa i reforma walutowa), RPRP z 1.2.1924 DURP:12:104 (likwidacja PKKP, wstrzymanie kredytu Skarbu Państwa), RPRP z 20.1.1924 DURP:37:401 z szeregiem nowel (system monetarny), RPRP z 20.1.1924 DURP:8:75 (Bank Polski), ust. z 6.12.1923 DURP:127:1044 (waloryzacja danin i kredytów), RPRP z 28.1.1924 DURP:11:93 (komisarz oszczędnościowy), RPRP z 15.1.1924 DURP:5:40 (pożyczka kolejowa), RPRP z 31.1.1924 DURP:12:103 (premjówka dolarowa), RPRP z 17.3.1924 DURP:27:274 (pożyczka konwersyjna), RPRP z 13.3.1924 DURP:25:257 (pożyczka włoska), RPRP z 30.12.1924 DURP:118:1066 (pożyczka zagraniczna).

Kurs dolara na giełdzie warszawskiej wynosił w przecięciu miesięcznem z początkiem roku 1924 w miljonach marek polskich: styczeń 9.24, luty 9.28, marzec 9.32, kwiecień 9.32.

Likwidacja Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej i wykupno obiegających marek polskich złotemi (1.8 milj. marek polskich za 1 zł.) na rachunek Państwa przeprowadził nowoutworzony Bank Polski. Funduszów do tego celu dostarczył zebrany Skarb Narodowy i Skarb Państwa.

Skarb Narodowy, utworzony dekretem Naczelnika Państwa z 29.1.1919 DPPP:11:129 zebrał złoto, srebno i kosztowności z ofiar prywatnych. Nadto przekazano mu ust. z 15.11.1921 DURP:94:692 będące w posiadaniu wszelkich instytucyj państwowych złoto i srebno. Majątek jego wynosił w czasie otwarcia Banku Polskiego w złocie 84.6, w srebrze wartości 12.9 i w kosztownościach sprzedanych za 29.9 milj. zł., czyli 127.4 milj. złotych franków. (Zdziechowski, Finanse, str. 32). Części Skarbu użyto na wykupno obiegających marek polskich Krajowej Kasy Pożyczkowej (p. sprawozdanie DU 1924:23:508). Reszta zrealizowana na gotówkę RPRP z 6.3.1928, DURP:26:234 przekazana została Bibljotece Narodowej.

Zapas złota miał Bank Polski ze sprzedanych za złoto i waluty zagraniczne akcyj swoich za 100 milj. zł. Nadto przejął od PKKP zakupione

przez nią przy końcu jej istnienia złoto i waluty zagraniczne w kwocie 271.0 milj. zł., a przedewszystkiem z walut, które wskutek stworzonego zaufania nadpłynęły ze schowków do Banku.

Koszt przeprowadzenia reformy walutowej, (wykupienie marek, stworzenie zapasu złota i walut dla Banku Polskiego, a przytem i pokrycie deficytu budżetu 1924 i stworzenie rezerw na 1925) oblicza Zdziechowski na 544 milj. zł. Sumę tę uzyskano z likwidacji P.K.K.P., ze Skarbu Narodowego, z pożyczek i wypuszczenia bilonu. (Zdziechowski, Finanse Polski, 1925, str. 48 n.).

Plan w całości został w czasie bardzo krótkim przeprowadzony: marka polska wykupiona, Bank Polski założony i otwarty (27.4.1924), wprowadzona i puszczona do obiegu nowa jednostka monetarna. Jednostką tą był złoty polski, podzielony na 100 groszy, wagi 900/3100 grama czystego złota, równy frankowi szwajcarskiemu, zaczem przy parytecie 1 złoty dolar Stanów Zj. równy był 5,18262 złotym. Reforma przeprowadzona została bez pomocy zagranicy, o własnych siłach, po krótkim okresie ustabilizowania marki polskiej, niemniej cen towarów i usług oraz kursów walut zagranicznych na giełdzie. Ten złoty utrzymał się na swoim poziomie tylko do końca lipca 1925. Dnia 27.7. 1925 Bank biletowy nie chciał więcej oddawać dolarów po kursie parytetowym, kurs dolara zaczął iść w górę, a tem samem kurs złotego spadał, a panika, jaka ogarnęła społeczeństwo, coraz większy spadek wywoływała. Przyczyny tego spadku wymienione są w rozdziale o historji (str. 11).

Kurs dolara (najstalsza wówczas waluta na giełdzie warszawskiej) wynosi od kwietnia 1924 do lipca 1925 około 5.18 zł., od 27.7.1925 podnosi się, osiągnąwszy najwyższy kurs w maju 1926: 10,55 zł., poczem spada do kwietnia 1927 i w tym miesiącu stabiliziuje się na wysokości około 8,93.

Zapas złota i walut zagranicznych wynosi netto w Banku z dniem 31.5.1924: 258,3 milj. zł., w dniu 31.12.1924: 357,4, a w dniu 30.6.1926: 125,1 milj. zł.

Począwszy od września 1926, poczyna się złoty, dzięki szeregowi okoliczności i przedsięwziętych zarządzeń (p. str. 12), na nowo stabilizować. Na niższym jednak poziomie. Nie 5,18, lecz około 8,91 złotych, równych dolarowi; nie jeden złoty równy frankowi szwajcarskiemu, lecz 1,72 złotych jednemu frankowi. Ta faktyczna stabilizacja trwała zgórą rok. Poczem w październiku 1927 następuje przy pomocy pożyczki stabilizacyjnej (p. str. 123) wzmocnienie zapasu złota w Banku Polskim, a po przyjęciu planu stabilizacyjnego, ustawowa stabilizacja złotego na nowym poziomie. Ta ustawowa stabilizacja przyszła do skutku wskutek żądania banków, które pośredniczyły przy pożyczce stabilizacyjnej.

Przepisy prawne: p. wyżej str. 130.

Pokrycie złotego w Banku Polskim wynosi z końcem lipca 1925 43.2 procent. Z końcem września 1927 wykazane jest w wysokości 49.1 procent, przytem jednak dolar liczony był jeszcze po 5.18 złotych. Przy uwzględnieniu kursu 8.91 wynosiłoby pokrycie 84.4 procent.

Plan stabilizacyjny z r. 1927 ułożony jest w formie operatu finansowego (nie ustawy) i dołączony został jako dodatek do RPRP z 13.10.1927 o planie stabilizacyjnym i zaciągnięciu pożyczki zagranicznej. Zawiera on zobowiązania Rządu wobec wierzycieli z zaciągniętej pożyczki. W dziedzinie waluty przewiduje on ustawową stabilizację złotego, ograniczenie bilonu do 320 milj. zł., wycofanie obiegających pieniędzy zdawkowych, powiększenie kapitału Banku Polskiego o 50 milj. zł., podniesienie pokrycia kruszcowego do 40 procent obiegu, rodzaj specjalnej kontroli przez doradcę zagranicznego w okresie trzyletnim (1927 — 1930).

4. W obiegu pieniężnym są monety i banknoty. Wybijanie monet złotych (po 100, 50 i dukatów po 25 zł.), srebrnych (po 10, 5 i 2 zł.), niklowych (po 1 zł. i po 50, 20 i 10 gr.) i bronzowych (po 5, 2 i 1 gr.) jest przywilejem Państwa i należy do jego praw zwierzchniczych. Wzory monet ustala Minister Skarbu i ogłasza je w DURP. Obieg monet złotych w zasadzie nie jest ograniczony co do sumy, faktycznie niema ich w obiegu. Natomiast obieg monet innych: srebrnych, niklowych i bronzowych (monet zdawkowych, bilonu) nie może przenosić przepisanej granicy.

Mennica Państwowa wykonuje powyższy przywilej oraz zakupuje i przerabia w tym celu metale w granicach instrukcji Ministra Skarbu (RMS z 20.5.1925 DURP:55:395), nadto wykonuje mennica medale, plakiety, pieczęcie dla urzędów. Budżet zalicza ją do przedsiębiorstw. Na czele jej stoi dyrektor, któremu dodany jest jako organ doradczy Rada Mennicza, złożona z urzędników mennicy i delegata Ministra Skarbu. Zysk mennicy wykazany w r. 1929/30: 0,4; 1930/31: 0,7; 1931/32: 0,2 milj. zł.

Stop, waga i odchylenie monet p. RPRP z 5.11.1927 DURP:97:855 i z 27.8.1932 DURP:74:668. Z jednego kilograma złota, zawierającego 900 części złota a 100 miedzi, wybija się 5332 złotych. Zatem jeden złoty zawiera 900/5332 grama czystego złota. Jeden dolar złoty równy jest 8.9141 złotym, jeden frank złoty 1.72 złotym.

Granica emisji bilonu (monet niezłotych), określona ust. z 13.10.1927 DURP:88:790 wynosiła 320 milj. zł. stosownie do przyjętej w ust. z 28.11.1925 DURP:119:859 zasady, że obieg bilonu może wynosić 12 zł. na głowę ludności, liczącej wówczas około 27 milj. Granica ta została (również zgodnie z powyższą zasadą) podwyższona w r. 1932 w porozumieniu z Bankiem Polskim do kwoty 396 milj. zł. (obwieszczenie Ministra Skarbu z 26.8.1932 Mon. Pol.:197, DU:26:407). Ominięcie drogi ustawodawczej w tym przypadku było pod względem legalności zakwestjonowane w Ciałach ustawodawczych i publicystyce.

Moc umarzania zobowiązań mają monety złote w nieograniczonej wysokości (tak samo bilety Banku Polskiego). Monetami srebrnemi

dziesięciozłotowemi można umarzać zobowiązania do 1000, pięciozłotowemi do 500, dwuzłotowemi do 100, jednozłotowemi do 50, innemi monetami do 10 zł. przy każdej wypłacie. Do powyższych granic muszą one być przy zapłacie przyjmowane. Kasy państwowe zobowiązane są przyjmować monety przy wpłatach bez ograniczenia, chyba, że obowiązujące przepisy nakazują uiszczania w złotych monetach.

Zobowiązania, zaciągnięte w złotych z r. 1924 mają być po 5.11.1927 płacone w złotych z r. 1927 bez waloryzacji. Zobowiązania wyrażone w złotych w złocie mają być przeliczone na złote z r. 1927 według wartości jednego złotego w złocie w dniu poprzedzającym zapłatę. By umożliwić to przeliczenie ogłasza MS w Monitorze Polskim i DU wartość jednego grama czystego złota, ustaloną przez Ministra Skarbu na najbliższy miesiąc.

Uszkodzone monety mogą być wymienione, fałszywe winny być zatrzymane. (RMS z 23.3.1932 DURP:46:440).

Papierowe środki płatnicze emituje wyłącznie Bank Polski. Innych papierowych środków płatniczych system monetarny nie zna, a w planie stabilizacyjnym z r. 1927 Rząd wyraźnie zrzekł się emisji biletów państwowych.

Pieniądze zdawkowe (bilon i bilety państwowe) wypuszczone zostały w r. 1924 — 1926 przez Skarb poza kontrolą Banku Polskiego. Początkowo bilety państwowe miały być surogatem bilonu srebrnego do czasu jego wybicia, potem zaczynano niemi z konieczności pokrywać deficyty budżetowe. Obieg ich wynosił 31.7.1926 roku 469,6 milj. zł. Ograniczenia tej emisji skarbowej rozpoczęły się od ust. z 28.11.1925 DURP: 119:859. W planie stabilizacyjnym z r. 1927 Rząd zrzekł się prawa emisji biletów państwowych, a zgodnie z tym planem wycofane zostały obiegające bilety przy pomocy pożyczki stabilizacyjnej.

Obieg pieniężny przedstawiał się w sposób następujący:

W milj. zł. na 31.12.	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932
Ogółem	**674,0**	**815,0**	**1 021,1**	**1 312,3**	**1 539,4**	**1 599,6**	**1 569,3**	**1 459,7**	**1 325,2**
w tem banknoty . . .	550,9	381,4	592,7	1 003,0	1 295,3	1 340,3	1 328,2	1 218,3	1 002,8
bilon	34,3	151,7	140,9	142,3	145,1	195,5	238,4	240,1	322,4
bilety państwowe	88,8	281,9	287,5	167,0	99,0	63,8	2,7	1,3	—
w procentach									
banknoty	*81,7*	*46,8*	*58,0*	*76,4*	*84,1*	*83,8*	*84,6*	*83,5*	*75,7*
bilon	*5,1*	*18,6*	*13,8*	*10,9*	*9,4*	*12,2*	*15,2*	*16,4*	*24,3*
bilety państwowe .	*13,2*	*34,6*	*28,2*	*12,7*	*6,5*	*4,0*	*0,2*	*0,1*	—

5. Bank Polski utworzony został w r. 1924, jako bank emisyjny w formie prywatnej spółki akcyjnej (RPRP z 20.1.1924 DURP:8:75). Tem rozporządzeniem ogłoszony został statut Banku, określający jego postać prawną, obowiązki i przywileje. Zmiany statutu uchwala Walne Zgromadzenie; wymagają one jednak zatwierdzenia władzy ustawodawczej w formie ustawy. Kapitał zakładowy wynosił zrazu 100 milj. zł., w r. 1927 podniesiony został do 150 milj. zł. Kapitał ten podzielony jest na akcje po 100 zł. Akcje są albo imienne, albo opiewają na okaziciela. Radę (na 3 lata, 12 członków i 3 zastępców, o warunkach wybieralności, określonych w statucie) wybiera Walne Zebranie imiennych akcjonarjuszów. MS może sprzeciwić się wyborowi członka Rady lub zastępcy. Dyrekcję wybiera Rada, a Prezesa i Wiceprezesa mianuje Prezydent Rzeczypospolitej na wniosek Rady Ministrów na okres pięcioletni. Obaj należą do Rady Banku. Do Rady wchodzi też z urzędu Komisarz Banku (p. niżej).

Akcje imienne wydawane są w odcinkach conajmniej po 25 sztuk; wpisane są do prowadzonej przez Bank księgi akcjonarjuszów. Tam wpisuje się też cesje własności (za zgodą Prezesa Banku). Unieważnienie akcyj imiennych w razie utraty jest ułatwione. Uprawnieni do uczestniczenia w Walnem Zebraniu są wyłącznie właściciele imiennych akcyj, zapisani od 4 miesięcy przed terminem Zebrania (ust. z 24.3.1933 DURP:22:171).

Akcje drugiej emisji, zakupione z pożyczki stabilizacyjnej z r. 1927 w nominalnej wysokości 50 milj. zł. ma dotąd (1933) w swojem posiadaniu Państwo. Dopóki ich nie sprzeda, będzie pobierało dywidendę od nich w maksymalnej wysokości 10%.

Doradca amerykański, wybrany na zasadzie planu stabilizacyjnego z r. 1927 i z kompetencją przewidzianą tym planem był w okresie 1927 do 1930 kooptowanym członkiem Rady. Nadto był doradca ajentem wierzycieli z pożyczki stabilizacyjnej 1927 r., a jako mąż zaufania kapitału zagranicznego, miał ułatwić zaciągnięcie pożyczek zagranicznych. W razie sporu między Rządem a doradcą przewidziany był arbitraż. Od ostatniego kwartału 1927 r. począwszy wydawał kwartalne sprawozdania w języku polskim i angielskim (12 zeszytów).

Komisarz Banku, zamianowany przez Ministra Skarbu, wchodzi do Rady Banku. Ma prawo brania udziału także w posiedzeniach Dyrekcji i żądania od władz Banku wszelkich wyjaśnień tak samo zamianowany przez Ministra Skarbu Zastępca Komisarza. Obaj płatni są z funduszów Banku, w wysokości ustalanej przez Ministra Skarbu. Mogą być urzędnikami państwowymi (ust. z 19.12.1931 DURP:112:883). Ta zmiana statutu była krytykowaną z powodu ograniczenia tym sposobem swobody Banku w stosunku do Rządu.

Emisja banknotów jest wyłącznym przywilejem Banku Polskiego. Nikt inny (ani Państwo) w Polsce nie może emitować pieniędzy papierowych (p. str. 136). Przywilej ten udzielony jest RPRP z 20.1.1924 na 20 lat do końca roku 1944. Emitowane mogą być odcinki, opiewające na 10 złotych, i wyższe.

Wymienialność na złoto banknotów w każdej chwili i w każdej ilości jest zawieszona do chwili, która oznaczona zostanie Rozporządzeniem Rady Ministrów. Do tego czasu można banknoty w kwotach

powyżej 20.000 zł. wymieniać w Centrali Banku na monety złote, na sztaby złote w stosunku 5924,44 złotych za 1 kg. czystego złota, lub na czeki zagraniczne. Wybór przytem przysługuje Bankowi, ma on nadto prawo, wymieniając banknot na czek, doliczyć koszt transportu złota do miejsca płatności czeku.

Moc umarzania zobowiązań mają banknoty w nieograniczonej wysokości, tak jak monety złote. Chyba, że strony wyraźnie umówiły się o zapłatę w inny sposób (w walucie zagranicznej itp.) albo inny sposób uiszczenia nakazuje ustawa w danym przypadku.

Odcinki wycofane, a w terminie niewymienione, idą na rzecz Skarbu (art. 49 Statutu).

Bank emituje banknoty przy sposobności zawierania statutem przewidzianych interesów bankowych (dyskont weksli, warrantów, papierów wartościowych, udzielanie pożyczek, kupno złota i srebra, pieniędzy zagranicznych, papierów, przekazów i t. d.) i przy udzielaniu Skarbowi bezprocentowego kredytu. Z tych interesów uzyskuje Bank dla tej emisji tak zwane pokrycie bankowe (weksle, obligi, pieniądze zagraniczne, dewizy, papiery, zastawy i t. d.). Obok tego pokrycia obowiązany jest Bank posiadać dla puszczonych przez siebie w obieg banknotów, niemniej dla swoich natychmiast płatnych zobowiązań odpowiednie pokrycie kruszcowe. Pokrycie to winien z mocy swojego statutu utrzymywać w złocie (w monetach lub sztabach), na oznaczonej minimalnej wysokości, to jest w oznaczonym stosunku do obiegu. Ten obowiązek hamuje nadmierne powiększenie emisji, a nadto sam fakt istniejącego pokrycia w odpowiedniej wysokości jest warunkiem zaufania do waluty. Pokrycie kruszcowe winno wynosić conajmniej 30% tej części obiegu banknotów, która przekracza 100 milj. zł.

Przy obliczaniu kwoty, która ma być pokrytą, dolicza się do wykazanego w dekadowych rachunkach obiegu banknotów sumę natychmiast płatnych zobowiązań Banku (należności kas państwowych, innych osób, posiadających rachunki żyrowe, to jest bezterminowe wkłady, oraz inne zobowiązania, płatne na każde żądanie); od uzyskanej kwoty odejmuje się 100 milj. złotych. Przy obliczaniu pokrycia (kwoty pokrywającej) odlicza się od posiadanego przez Bank złota te pożyczki, które Bank zaciągnął i zabezpieczył swoim złotem, w wysokości tych pożyczek, oraz te zobowiązania Banku w walutach zagranicznych, które są płatne w przeciągu 90 dni.

Pokrycie, wynosiło z końcem roku 1927: 72.6, r. 1928: 63.1, w r. 1929: 61.9, w r. 1930: 55.3, w r. 1931: 48.1, 1932: 45.0 procent.

Pokrycie to może spaść poniżej 30% obiegu banknotów, obliczonego w sposób powyższy. Następuje to albo wskutek zwiększenia obiegu banknotów, albo zmniejszenia zapasów złota. Fakt ten, ujawniony w rachunkach dekadowych Banku, pociąga za sobą opodatkowanie obiegu banknotów na rzecz Skarbu Państwa. Ma ono na celu w pewnych okolicznościach umożliwić dalszą emisję, jednak zrobić to przy stosowaniu hamulców.

Podatek ten wynosi rocznie dwa lub cztery procent, zależnie od tego, czy pokrycie wynosi poniżej 30, czy poniżej 25%. Podstawą obliczenia podatku jest zatem suma całego obiegu, z potrąceniem tej jego części, która jest pokrytą w 30 procentach. Obliczenie podatku ma miejsce co 10 dni na podstawie dekadowych rachunków, przez Bank stale ogłaszanych. Dalszą konsekwencją spadku pokrycia poniżej 30% jest obowiązek Banku podniesienia stopy procentowej ponad 5% o czwartą część stopy podatku płaconego.

Bank Polski ma prawo do prowadzenia całego szeregu, wymienionych w statucie, czynności bankowych, z ograniczeniem do takich, które utrzymują jego zasoby w stanie płynnym. Jest on wolny od podatków (z wyjątkiem gruntowego i od nieruchomości) oraz opłat (tak samo jego akcje i dywidenda i superdywidenda do 31.12.1937). Przysługują mu przywileje przy ściąganiu i hipotekowaniu swoich pretensyj. W nim mają być lokowane wszystkie wolne fundusze skarbowe, on jest stale o rozrachunkach Skarbu z Pocztową Kasą Oszczędności i kasami skarbowemi informowany. Do obowiązków Banku należy udzielanie Skarbowi bezprocentowego kredytu (nie innego, dalszego) w wysokości 100 milj. zł. na czas trwania przywileju Banku (p. IV. 8) oraz bezpłatne przyjmowanie wpłat i dokonywanie wypłat w imieniu Skarbu.

Fundusz zapasowy banku przekroczył już przepisaną wysokość. Wynosi z końcem r. 1929: 110.0 milj. zł., nie jest już zatem powiększany z zysków.

Zysk Banku służy do wypłacania dywidendy akcjonarjuszom. O ile zysk przenosi 8, a nie przekracza 12% kapitału zakładowego, ma w nim udział Skarb do połowy; powyżej 12% otrzymuje Skarb dwie trzecie. Nadto zyskiem Skarbu Państwa jest jego prawo do 100-miljonowego kredytu, do szeregu usług, za które nie płaci, i do wycofanych a niewymienionych banknotów.

Następujące cyfry służą do orjentacji:

W milj. zł.	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932
Dochody brutto . . .	27,0	44,1	47,8	57,4	80,4	97,5	71,0	77,4	62,0
Koszty handlowe . . .	11,9	19,4	19,7	26,0	32,1	33,5	38,4	36,4	33,5
Zysk do podziału . . .	10,8	14,1	12,2	23,9	35,9	48,1	33,0	23,9	12,2
Udział Skarbu	2.7	3,1	2,2	9,9	15,0	23,0	13,0	6,9	0,1
Dywidenda w procentach .	*12*	*11*	*10*	*13*	*16*	*20*	*15*	*12*	*8*

6. Do głównych obowiązków Banku Polskiego należy, według planu stabilizacyjnego z r. 1927, dbać wszystkiemi środkami o trwałe utrzymanie kursu złotego, a temsamem stałej waluty, co jest podstawowym warunkiem całego życia gospodarczego i kalkulacji gospodarczej. To nakłada na niego obowiązek zabierania głosu, gdy chodzi o zagadnienia systemu podatkowego, oszczędności w wydatkach, zaciągania długów zagranicznych i bilansu handlowego w związku z polityką celną Ministerstwa, a zatem o zagadnienia, których rozwiązanie może wpłynąć na równowagę bilansu płatniczego w kilkuletnich okresach i na zaufanie do Państwa oraz do waluty. Do połowy r. 1933 Polska była jednem z siedmiu państw europejskich obok Francji, Belgji, Holandji, Szwajcarji, Włoch i Niemiec, których kurs w porównaniu z parytetem nie spadł. Polska nadto nie wydała żadnych przepisów, krępujących obrót walutami i dewizami.

W chwilach zaburzeń gospodarczych usiłowano także w Polsce, wzorem wszystkich niemal państw utrzymać kurs waluty szeregiem przepisów, krępujących obrót zagranicznemi środkami pieniężnemi, t. zw. reglementacją. Przepisy te ulegały zmianom zależnie od chwilowych stosunków. Wprowadziły one ograniczenia w kupnie i sprzedaży walut oraz dewiz zagranicznych na rynku wewnętrznym oraz w wysyłce i w przekazywaniu ich zagranicę. Ograniczenia te odnosiły się do osób, które mają prawo przeprowadzać te tranzakcje i do celów, na jaki szła waluta zagranicę.

Nadto wprowadza ta reglementacja obowiązek odstąpienia Bankowi Polskiemu waluty zagranicznej, uzyskanej z eksportu. Reglementacja okazała się mało skuteczną w czasie inflacji, raczej szkodliwa; zniesioną została z mocy planu stabilizacyjnego z chwilą stabilizacji złotego w r. 1927 (RMS z 2.11.1927 DURP:97:858). Możliwość jej ponownego wprowadzenia drogą rozporządzenia zastrzeżoną była ustawą z 2.3.1923 i jej nowelami dla Ministra Skarbu aż do roku 1929. W parze z reglementacją obrotu walutami i dewizami idzie reglementacja przywozu towarów z zagranicy, jako jeden ze środków do zrobienia bilansu handlowego czynnym.

Środkami do utrzymania stałego kursu waluty są między innemi: zakaz wywozu złota zagranicę (RPRP z 15.2.1928 DURP:18:156) w sztabach, monetach, odlewach i w stanie nieprzerobionym. Zwolnić wywóz może Minister Skarbu generalnie lub w poszczególnych przypadkach. Również wysokie opłaty na paszporty zagraniczne zmierzają do tego samego celu, tak samo wpływ Banku na zaciąganie prywatnych długoterminowych pożyczek zagranicznych, które w przyszłości mogłyby zagrażać walucie, w razie ich nadmiernej wysokości, niemniej przepisy o konieczności zezwolenia Ministra Skarbu i Ministra Przemysłu i Handlu na działalność w Polsce dla zagranicznych spółek akcyjnych, RPRP z 22.3.1928 DURP:39:383, RRM z 20.12.1928 DURP:103:919, przepisy ograniczające działalność zagranicznych spółek ubezpieczeniowych RPRP z 26.1.1928 DURP:9:64; drogą pośrednią także przepisy o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców (ust. z 24.3.1920 DURP 1933: 24:202) i wpływ na Bank Polski w kierunku zmniejszania kredytów, któreby mogły pójść na zakupywanie i tezaurowanie obcych walut i złota, lub pomóc ucieczce kapitałów z kraju.

Umowy dwustronne między obywatelami polskimi, zamieszkałymi w Polsce, mają pod nieważnością być zawierane w walucie polskiej. Na wyjątek z ważnych powodów zezwala władza skarbowa. Przepis ten zawarty w ust. z 17.12.1921 DURP:103:741 o środkach naprawy państwowej gospodarki skarbowej nie został bliżej określony rozporządzeniami wykonawczemi, nie był i nie jest faktycznie wykonywany, ale też nie jest cofnięty.

7. W związku z reformą walutową uregulowano przerachowanie (waloryzację) na nową walutę dawniejszych zobowiązań pieniężnych, zaciągniętych przed reformą w markach polskich. Nastąpiło to RPRP z 14.5.1924 t. zw. lex Zoll, które jest kompromisem między dążnością do odbudowania normalnych stosunków kredytowych, a koniecznością zachowania warsztatów gospodarczych, obciążonych długami. Tylko finansowo silniejsi dłużnicy zostali silniej do świadczeń pociągnięci. Sądom zastrzeżono możność obniżenia lub podniesienia przerachowania i udzielenia moratorjum z ważnych powodów (użycie pożyczki na inwestycje lub kupno nieruchomości). Odrębne przepisy wprowadzono dla zobowiązań kas oszczędności i sierocych, dla zobowiązań z umów asekuracyjnych, dla obligacyj, rent, bonów i pożyczek kolejowych austrjackich, dla zobowiązań z tytułu ubezpieczenia od wypadków przy pracy. Przywileje przy przerachowaniu mają pretensje o pobory, renty, emerytury urzędnicze, o zwrot kosztów leczenia w szpitalach, o zwrot wkładek, pochodzących z zagranicy, a złożonych w PKO w pełnowartościowych walutach. Nie zostały objęte przepisami waloryzacyjnemi należności z kontraktów o sprzedaż, najem, rentę, wynagrodzenie szkody, spadek, alimenta i t. p. Rozstrzyga tu sąd lub ugoda stron, przyczem jednak maksymalną granicą jest wysokość pretensji, przeliczonej na złote franki.

Wierzytelność, która na żądanie strony ma być zwaloryzowana, zamienia się na złote według czasu jej powstania. Decyduje kurs, jaki miała waluta, wyrażająca zobowiązania w chwili jego powstania. Kurs ten podany jest w dołączonej do RPRP z 14.5.1924 tablicy kwartalnie dla lat 1917 i 1918, dla następnych miesięcznie, osobno dla rubli, koron, marek niemieckich i polskich; przy wierzytelnościach z przed r. 1917 podstawą przerachowania jest wartość w złocie waluty, na którą opiewają te wierzytelności. Z tej, na złote zamienionej kwoty, ma uiścić zobowiązany odpowiednią część, a mianowicie 10% przy zaciągniętych przed r. 1922 pożyczkach, niezabezpieczonych hipotecznie nadto przy wekslach, czekach, rachunkach otwartych; 15, 20 i 25% przy pożyczkach zabezpieczonych na czynszowych domach miejskich; 24, 33, 42 i 50% przy zabezpieczonych na nieruchomościach ziemskich zależnie od obszaru (bardziej lub mniej dotkniętego wojną), na którym nieruchomość jest położona; 33% przy listach zastawnych i obli-

gacjach, który to procent może ulec zmianie zależnie od wartości obciążonej masy majątkowej i stosunku obciążenia w dniu 1.1.1914 do obecnego.

Waloryzację zobowiązań, wynikających ze stosunków polsko-niemieckich uregulowano osobnemi układami. W szczególności waloryzację obligacji przemysłowych i pożyczek publicznych uznanych za własność obywateli niemieckich, oraz pożyczek publicznych wpisanych do niemieckich ksiąg długów, a będących własnością obywateli polskich, roszczeń obywateli obu państw z tytułu umów o ubezpieczenie na życie, hipotek, na rzecz ziemstw (ziemskich instytucyj kredytowych, których okręg przecięty został granicą, obligacji oraz hipotek, prowincjonalnych kas pożyczkowych i obligacji prowincjonalnego związku Poznańskiego, roszczeń o zasiłki wojenne dla gmin i związków gminnych. (Układ z daty Berlin 5.7.1928 DURP 1931:19:106 i 70:571 oraz DURP 1932:113:940 i DURP 1933:22:169). Stosunki prawne polskich i niemieckich kas oszczędnościowych, których zakres działania przecięty został granicą oraz prawa i obowiązki tych kas wobec obywateli każdego z tych państw, niemniej stosunki prawne niemieckich Zakładów Listów Zastawnych w Poznaniu uregulowano osobnemi układami. (Układy z daty Berlin 14.12.1928 DURP 1931:19:108).

8. W związku z reformą walutową, a następnie jej stabilizacją, korzystając z uchwalonych w r. 1924 i 1926 pełnomocnictw, Rząd zunifikował, a częścią zreformował całe ustawodawstwo o

giełdach (RPRP z 28.12.1924 DURP:114:1019 i z 6.3.1928 DURP:27:250),

wekslach (RPRP z 14.11.1924 DURP:100:926),

czekach (RPRP z 14.11.1924 DURP:100:927),

bankach (RPRP z 17.3.1928 DURP:34:321),

towarzystwach kredytowych ziemskich i miejskich (RPRP z 17.3.1928 DURP:35:326), komunalnych kasach oszczędności (RPRP z 13.4.1927 DURP:38:339, oraz R. Min. Wewn. i Skarbu z 26.3.1928 DURP:44:424), wiejskich kasach pożyczkowo - oszczędnościowych (RPRP z 30.12.1924 DURP:118:1069),

kontroli ubezpieczeń prywatnych (RPRP z 26.1.1928 DURP:9:64),

sposobie pupilarnego lokowania funduszów osób prawa publicznego, niewłasnowolnych i t. p. oraz kaucji (RPRP z 15.2.1928 DURP:17:141),

zasadach bilansowania w przedsiębiorstwach, prowadzących księgi handlowe (RPRP z 22.3.1928 DURP:38:352),

lichwie pieniężnej i maksymalnej stopie procentowej w instytucjach kredytowych oraz u osób prywatnych (obok stopy odsetek prawnych) (RPRP z 29.6.1924 DURP:56:574 i ust. z 30.6.1926 DURP:62:372).

Podatki, Opłaty, Cła, Finanse samorządowe, Akcyzy, Monopole, Przedsiębiorstwa.

X. Podatki.

1. Uwagi ogólne.

Źródła: Sprawozdanie Ministerstwa Skarbu z działalności Departamentu podatków i opłat za r. 1924 i nast. — Statystyka akcji wymiarowej i poborowej podatków bezpośrednich i opłat stemplowych za lata: 1925 (1926), 1926 (1927), 1928 (1930). — Obciążenie państwowemi podatkami bezpośrednimi w r. 1928, wyd. urzęd. 1930; — Obciążenie państwowemi podatkami bezpośrednimi w r. 1929, Kwartalnik Statystyczny 1931 (W. Bernhardt). — Roczniki MS. — Biuletyn statystyczny MS. — Statystyka Polski, GUSt. Serja B. zesz. 19, 1933.

Literatura: Lubowicki, Polityka podatkowa Polski, 1927, tenże, Zasady reformy podatkowej, 1928. — P. Michalski, Reforma podatkowa, 1927. — Jenner, Ustawodawstwo skarbowe w odniesieniu do spółdzielni, 1928. — Weinfeld, Trwałość ustawodawstwa skarbowego, 1929. — Taylor, Polityka skarbowa i system podatkowy, 1929. — P. Michalski, Podatki bezpośrednie, 1930. — B. Lipiński i T. Kotowicz, Księgowość a podatki, 1930.— Englicht, W sprawie reformy systemu podatkowego, 1931. — Franz, Komorek, Lewandowski, Postępowanie egzekucyjne władz skarbowych, 1933. — Horszowski, Galster, Postępowanie egzekucyjne władz skarbowych, 1932.

1. Systematyka. 2. System. 3. Wymiar i pobór. 4. Uwolnienia. 5. Podwójne opodatkowanie. 6. Nadzwyczajny dodatek. 7. Ulgi w płaceniu. 8. Kary za zwłokę. 9. Zarachowanie wpłat. 10. Egzekucja. 11. Umorzenie. 12. Przedawnienie. 13. Przepisy karne.

Tablica: Liczby według zamknięć; za 1933/34 według budżetu. — Nie obejmują one wpływów ze Śląska z wyjątkiem podatku majątkowego. Wpływy z innych podatków ze Śląska znajdują wyraz w tangencie, wykazanej wśród dochodów administracyjnych Państwa. — Podatek dochodowy od 1932/33 łącznie z dodatkiem kryzysowym oraz podatkiem nadzwyczajnym od niektórych zajęć zawodowych. — Odsetki, kary i t. d. od 1932/33 bez należności egzekucyjnych, zaliczanych obecnie do dochodów administracyjnych Skarbu. — Podatek majątkowy od 1933/34 łącznie z daniną lasową, liczoną poprzednio, jako dochód administracyjny. — 10 procentowy nadzwyczajny dodatek obejmuje także wpływy z takiego dodatku od opłat, ceł i akcyz (p. Opłaty i t. d.).

P. Historja: str. 7 i 17. Władze: str. 36 i 38. Budżet: str. 50. Dochody: str. 113.

RZECZYWISTE WPŁYWY Z PODATKÓW

W milj. zł.	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34
Podatki	513,9	615,8	766,2	785,5	716,0	586,4	532,8	504,4
w tem								
gruntowy	91,8	63,7	64,4	50,9	49,7	45,7	54,7	54,0
od nieruchomości .	40,4	46,3	47.0	46,0	52,3	49,8	60,0	60,0
przemysłowy . . .	225,1	281,7	350,4	346,3	299,2	237,3	194,8	187,0
dochodowy	114,9	170,7	242,2	277,1	264,5	213,3	190,8	171,7
wojskowy	0,2	0,7	1,0	1,4	1,2	0,3	0,3	0,8
od kapitałów i rent.	10,0	14,5	15,9	17,1	8,9	6,5	5,3	5,5
od energji elektr. .	—	—	—	—	—	1,2	6,6	10,0
Odsetki, kary, koszta egzekucyjne . .	29,4	19,7	44,9	45,8	39,9	31,7	18,7	15,0
Majątkowy. . .	66,0	66,0	48,9	39,7	20,5	15,3	3,9	27,2
Dodatek 10%-wy .	46,0	96,6	116,9	119,5	108,0	98,3	69,0	77,0
Na 100 zł. wpływu z danin skarbowych i monopoli wynosi wpływ z podatków razem z majątkowym i 10% dodatkiem	*35,7*	*34,0*	*35,5*	*36,0*	*37,3*	*37,7*	*37,8*	*36,3*

1. Wyliczone w tablicy podatki są w budżecie (część 8) i w rachunkach państwowych osobno wykazywane pod nazwą podatków (ze zbędnym przymiotnikiem bezpośrednich). Z niewyliczonych w tablicy, podatkami według urzędowych wykazów, są jeszcze: podatek od lokali (p. str. 175), od placów budowlanych (p. str. 177), oraz t. zw. podatek od energji elektrycznej (p. akcyzy). Wymiar tych podatków należy w I instancji do urzędów skarbowych. Podatkiem z istoty swojej jest nadto, poza wyliczonemi w tablicy, podatek spadkowy, zaliczony w polskim systemie do opłat, oraz t. zw. opłaty patentowe, zaliczone w polskim systemie do akcyz. Podatki drogowe przedstawione są po akcyzach.

Podatkami bezpośredniemi nazywała teorja XIX w. (Wagner, Leroy - Beaulieu i in.) podatki, które pobierano bezpośrednio u tego, kto według zamiaru ustawodawcy miał być w istocie obciążony. W odróżnieniu od pośrednich (akcyz), przy których istotnie obciążony płacił za pośrednictwem trzeciej osoby, najczęściej producenta konsumowanego towaru. Ten teoretyczny podział jest obecnie w nauce zarzucony; nie w polskiej skarbowości (p. wyżej str. 113). Stąd podział ten ma w praktyce swój wpływ na to, która władza skarbowa jest właściwą do wymiaru i poboru, a nadto nieraz ustawy łączą inne jeszcze skutki z okolicznością, do jakiej kategorji jest dany podatek zaliczany. P. np. ust. o podatku przemysłowym, art. 5, ustęp przedostatni, ust. o podatku dochodowym, art. 10, L. 5, ust. drogowa z 10.12.1920 DURP 1921:6:32, art. 30 i w związku z tem NTA z 31.5.1932 OPA 1932:2 oraz glosa autora tej książki i OPA 1933:355.

W województwie śląskiem dotąd z podatków nie obowiązuje tylko podatek od nieruchomości i podatek od lokali w tej formie, jaką te podatki mają w reszcie Państwa. Zamiast pierwszego obowiązuje podatek na rzecz Śląskiego Funduszu Gospodarczego, zamiast drugiego podatek budynkowy na rzecz komun.

2. System podatków ciągle jeszcze jest w okresie konsolidowania. Zaczęło się ono od usuwania w trzech dzielnicach pozostałych po ustawodawstwie zaborczem odrębności. Te obecnie niemal już zniknęły, gdyż tylko podatek gruntowy i spadkowy nie są dotąd (1934) zunifikowane. Jednak w ciągu lat tej unifikacji przyszły duże potrzeby Państwa, w dodatku nagłe (wojna z Sowietami, z Ukraińcami, plebiscyty, epidemje, odbudowa, organizacja wojska, koleje i t. d.), a w ich konsekwencji podnoszenie stawek dawnych podatków lub wprowadzanie nowych. Z konieczności mniej dbano o prawidłowe powiązanie poszczególnych danin w odpowiedni system, o wyrównanie obciążenia dzielnic i warstw ludności i dostosowanie go do możności płacenia, o rozszerzenie koła opodatkowanych oraz o doskonałość tekstu ustaw. Ta nagłość potrzeb i konieczność szybkiego wypracowania i uchwalania projektów ułatwiła w pierwszych latach istnienia Państwa radykalnym stronnictwom politycznym realizację swoich postulatów, w sposób czasami bardzo skrajny (zwolnienia od podatków, uprzywilejowanie dochodu z małych gospodarstw rolnych oraz ich majątku w podatku dochodowym i majątkowym, przyśpieszenie reformy rolnej wysokim podatkiem majątkowym i równoczesną daninę leśną oraz progresywnym podatkiem gruntowym, dochodowym i spadkowym). Jak niemal zawsze, tak i tu, cele uboczne ustaw podatkowych nie mogły być w całości zrealizowane, w każdym razie źle wpływały na samo wykonanie lub ich wynik finansowy.

W rezultacie obciążenie płatników z tego działu (zwłaszcza z grupy przemysłu i handlu) było wielkie; zwiększały je ciężary na rzecz funduszów (Pracy, Drogowego, szkolnych i t. p.), oraz na rzecz samorządu i ubezpieczeń społecznych, przy tendencji rosnącej tego obciążenia. Naodwrót zaś rentowność gospodarstw z powodu przesilenia powojennego stawała się po krótkim okresie pomyślnym coraz mniejszą. To było jednym z powodów, że wołanie o reformę systemu stało się głośne. Niemniej jednak jest przyczyną domagania się reformy fakt, że przepisy w tej dziedzinie ulegają zbyt często zmianom. Tak dalece, że niedoścignionym ideałem jest znajomość całokształtu przepisów u urzędników administracji skarbowej, a mowy o takiej znajomości niema u płatników. W dodatku przepisy te nie zawsze po znowelizowaniu ogłaszane są w nowym tekście, często są niesłychanie trudne i skomplikowane w praktycznem zastosowaniu i nieraz istnieje z tego powodu kompletny chaos u władz skarbowych pierwszej i drugiej instancji przy wykonaniu agend wymiarowych

i administracyjnych. Konsekwencją są częste skargi na dowolność, na niesprawiedliwość, na niepraworządność i na zwiększający się rozdźwięk między ogółem płatników a władzą skarbową.

Reforma całego systemu z planem zgóry ustalonym i ideą przewodnią nie została przeprowadzona. Wprowadzone zostały tylko drobne, fragmentaryczne zmiany poszczególnych podatków z pewnemi drobnemi obniżeniami, lecz prawie stale z równoczesnem wprowadzeniem kilku nowych podatków dla zwiększenia wpływów.

Obecnie zasadnicza reforma systemu podatkowego w rozmiarach, propagowanych w ciałach ustawodawczych i w publicystyce, nie byłaby nawet wskazaną. Wobec potrzeb Państwa bowiem nie zmniejszyłaby obciążenia, którego oczekują dziś gospodarstwa indywidualne. A znowu odroczyłaby w tej dziedzinie stabilizację, Polsce bardziej niż innym państwom potrzebną; znowu musiałaby się zaznajamiać administracja z nowym systemem i przepisami i wprowadzać go w życie, znowu Ministerstwo i Najwyższy Trybunał Administracyjny musieliby okólnikami i judykaturą w ciągu szeregu lat usuwać wątpliwości, niejasności i sprzeczności przepisów i od nowa rozpoczęłoby się zaznajamianie się płatników z obowiązkiem podatkowym. Pożyteczniejszem i bardziej wskazanem od „wielkiej", zasadniczej reformy systemu byłoby uproszczenie przepisów materjalnych i proceduralnych w poszczególnych działach, ich scalenie i baczenie, by wszelka nowelizacja odbywała się pod niedopuszczającą wyjątków tendencją takiego uproszczenia. Taka reforma z pogłębieniem znajomości obowiązującego prawa u administracji usunie przedewszystkiem panujący u niej chaos, umożliwi spopularyzowanie przepisów u płatników oraz stworzy i ustali nieodzowną praworządność, a usunie płynność, niepewność i niepokój w dziedzinie podatków.

Komitet podatkowy, utworzony w r. 1929 przy Ministrze Skarbu zgodnie z zaleceniami planu stabilizacyjnego z r. 1927, do studjów nad reformą systemu podatkowego, nie ogłosił dotąd sprawozdania (p. Dewey, Sprawozdanie 1930: 2 kwartał).

Obciążenie dochodu społecznego p. str. 97. Obciążenie poszczególnych grup gospodarczych wymiarami podatków za r. 1929 p. Bernhardt w Kwartalniku Statystycznym 1931:4. Wynika z niego, że z ogółu wymierzonych za r. 1929 podatków przypada na handel 31,4; na przemysł fabryczny 22,0; na nieruchomość gruntową 10,8; na pracowników państwowych i prywatnych z tytułu uposażenia 9,9 procent. Za późniejsze lata nie została taka statystyka ogłoszona.

Przykładem niedomagającej techniki ustawodawczej są w dziedzinie podatku dochodowego: obliczenia różnicy przy kumulacji uposażeń, kryzysowy i 10-procentowy dodatek; w dziedzinie podatku przemysłowego: taryfa do świadectw przemysłowych i zastosowanie stopy do podstaw wymiaru podatku obrotowego; w dziedzinie podatku od nieruchomości, od lokali, od kapitałów i rent: niewydanie jednolitego tekstu ustaw itp.

3. Wymiar i pobór podatków nie są pozostawione wyłącznie państwowej administracji skarbowej. Przedewszystkiem w zakresie podatków przemysłowego i dochodowego sam wymiar należy do komisji, złożonej w połowie z płatników. Płatnicy spełniają i inne jeszcze funkcje przy administrowaniu podatkami (p. niżej). Taksamo służbodawcy i przedsiębiorcy. Nadto zaś pomaga administracji skarbowej administracja samorządowa i władza ogólnej administracji. Przytem nie można zapominać, że każdy niemal dział administracji państwowej ma swój odrębny aparat do administrowania swojemi daninami, a przedewszystkiem opłatami administracyjnemi (p. opłaty), co stwarza niejednolitość, zwiększa koszta i jest przyczyną wielu niedogodności.

Starostwa pomocne są przy wymiarze podatku wojskowego i podatków drogowych; wymiar i pobór daniny lasowej uskuteczniały starostwa, województwa i dawne Min. Rob. Publ.

Policji państwowej nie może być poruczone pobieranie i ściąganie danin, grzywien i t. d. oraz doręczanie wezwań. (RPRP z 6.3.1928 DURP: 28:257, art. 6).

Władze samorządowe pobierają dobrowolne wpłaty w zasadzie do terminu płatności, na podatek gruntowy i to w b. zaborze rosyjskim od gruntów włościańskich, w Małopolsce od płatników z przypisem rocznym poniżej 500 zł., a w b. dzielnicy pruskiej wogóle cały podatek. Pobór odbywa się za wynagrodzeniem samorządu w wysokości 3% wpływów.

Nadto są również te władze zobowiązane do udzielania czynnej pomocy wykonawczym organom skarbowym w przypadkach, gdy ten organ jej potrzebuje (ust. z 14.12.1923 DURP 1924:5:37, art. 8).

Służbodawca oblicza, potrąca i wpłaca podatek dochodowy od uposażeń; płatnik oblicza i wpłaca połowę podatku dochodowego przy składaniu zeznania, podatek od rejentów oraz od uposażeń łącznych; oblicza cenę świadectwa przemysłowego oraz zaliczki na podatek przemysłowy od obrotu; przedsiębiorca wypłacający tantjemy i odsetki oblicza, potrąca i wpłaca specjalny podatek od tantjem i podatek od kapitałów i rent.

Postępowanie przy wymiarze (czasokresy do zeznań, odwołań, władze właściwe i t. d.) nie jest jednolicie dla wszystkich podatków unormowane. Każda z ustaw podatkowych zawiera odrębne postanowienia w tym względzie. Przepisy te zebrane są w Instrukcji z 15.5.1929, Dodatek do DU 1929:18.

Ogólne zasady postępowania w sprawach o podatki i daniny ustala często, w braku przepisu, przy sposobności rozstrzygania indywidualnych spraw Najwyższy Trybunał Administracyjny. Np. zasadę dopuszczalności odwoływania się, jeżeli niema przepisu, wykluczającego w danym przypadku środki prawne (Zb. 1472), zasadę podawania faktów i przepisów motywujących decyzję (Zb. 1472, OPA 1932:1, OPA 1933:181), zasadę nieustalania przez władzę faktów decydujących dla wymiaru bez udziału płatnika (Zb. 730, 838, 865, OPA 1933:438:474), zasadę dopuszczalności wzno-

wienia postępowania (Zb. 39, 329 i 193 S, OPA 1932:71 i 114 oraz glosę autora, OPA 1933:221), zasadę dopuszczalności doręczeń w lokalu handlowym płatnika niekoniecznie do rąk własnych (OPA 1932:90), zasadę dopuszczalności pełnomocnictw bez urzędownie poświadczonych podpisów (OPA 1932:29), zasadę dopuszczalności środka prawnego, choćby nie było wyraźnego przepisu dozwalającego (Zb. 50 S), zasadę niedopuszczalności słuchania członka Komisji podatkowej, jako rzeczoznawcy (OPA 1933:143).

Nie obowiązuje w sprawach państwowych podatków, opłat stemplowych oraz ceł i monopolów RPRP z 22.3.1928, DURP: 36:341 o postępowaniu administracyjnem, ani RPRP z tej samej daty o postępowaniu przymusowem w administracji poz. 342, Rada Ministrów jednak może z inicjatywy Ministra Spraw Wewnętrznych drogą rozporządzenia rozciągnąć powołane RPRP o postępowaniu administracyjnem także na dziedzinę skarbową, wprowadzając zmiany i wydając przepisy przechodnie i wykonawcze (art. 117).

Niemiecka Reichsabgabeordnung z 13.12.1919 Dz. Ust. Rzeszy str. 1993 obowiązuje w górnośląskiej części województwa Śląskiego (NTA w OPA 1933:128) o ile poszczególne zagadnienia nie zostały unormowane polskiemi przepisami dla Śląska (OPA 1933:219).

Prace nad ordynacją podatkową, która reguluje tę dziedzinę oraz przy tej sposobności szereg zagadnień z podatkowego prawa materjalnego, jednolicie dla danin w ogólności, zostały w Ministerstwie Skarbu ukończone w r. 1933. Ordynacja jednak nie została ogłoszoną drogą RPRP z powodu sprzeciwu samorządu gospodarczego, motywowanego treścią jej przepisów, które odbierały wiele uprawnień płatnikom. W r. 1932 ujęte zostały tylko przepisy o egzekucji w osobną całość i ogłoszone (p. str. 157).

Pomocy prawnej przy wymiarze i ściąganiu podatków, opłat i danin komunalnych, gdy chodzi o płatników lub źródła podatkowe zagranicą będące, udzielają władze zagraniczne władzom polskim i wzajemnie władze polskie zagranicznym na podstawie zawartych umów. Chodzi tu przeważnie o pomoc przy prowadzeniu sporów, doręczeniu pism, udzielaniu informacyj, słuchaniu znawców, świadków, rewizji ksiąg.

Takie umowy zawarte zostały z Gdańskiem (umowa z 17.3.1924, zatwierdzona ust. z 15.2.1933, DURP: 16:104, p. nadto RMS. z 25.2.1931 DU: 8:113, z 25.6.1931 DU: 20:297 i z 11.12.1931 DU: 36:521); z Czechosłowacją, o ile chodzi o Polaków w Czechosłowacji i Czechosłowaków w Polsce (umowa z 23.4.1925 DURP 1926:12:76, OMS. z 28.3.1933 DV 14192/1); z Austrją (umowa z 22.4.1932 DURP 1933:91:704). Tam, gdzie niema umowy, odnoszą się Izby Skarbowe do placówek zagranicznych (OMS. z 15.3.1933 DV 9476 Cz. Sk. 1933:4).

Koszta wymiaru, poboru i ściągania podatków nie były dotąd obliczane. Niektóre podatki dają istotnie bardzo małe rezultaty finansowe w porównaniu do pracy i kosztów w nie włożonych (podatek od kapitałów i rent, wojskowy, spadkowy, gruntowy).

Obliczenia kosztów I i II instancji dla Lwowskiej Izby Skarbowej, obejmującej trzy województwa za rok 1925 wykazały, że koszta te wynosiły 7,5% wpływów. Przy uwzględnieniu finansowo bardziej wydajnych okręgów będzie procent kosztów ściągania podatków, mimo doliczenia kosztów III instancji, niższy dla całego Państwa od podanej cyfry. Koszty poboru podatków bezpośrednich i obrotowych w Niemczech wynoszą w 1925: 3,96, 1926: 4,31 procent (Cz. Sk. 1928:10), w Anglji 1925: 1,57, w Francji 1925: 4,07.

4. Uwolnienia od podatków udzielane są przedewszystkiem ze względu na osobę uprzywilejowaną; nadto są udzielane ze względu na cel, jaki takiem uwolnieniem, stosownie do intencji ustawodawcy, ma być osiągnięty. Uwolnienie musi być wyraźnie ustalone w obowiązujących przepisach lub w traktatach międzynarodowych. Jako wyjątek od zasady winno być według ogólnych przepisów interpretacyjnych tłumaczone ściśle. Uwolnienia te dotyczą z reguły nietylko podatków ale i często szeregu innych danin w rozmaitych rozmiarach; są one albo trwałe, albo czasowo ograniczone.

Ze względu na osobę korzystają z uwolnień Państwo, samorząd terytorjalny i gospodarczy, pewne instytucje ubezpieczeniowe i bankowe, Kościół katolicki, przedstawiciele państw obcych.

Państwo oraz państwowe zakłady, własność i pożyczki zwolnione są od podatków w rozmiarach, ustalonych brzmieniem poszczególnych przepisów podatkowych (p. poszczególne podatki). O uwolnieniach przedsiębiorstw państwowych (w tem monopolów i banków państwowych) decydują w pierwszym rzędzie przepisy ustawowe, któremi poszczególne przedsiębiorstwo zostało utworzone, bądź też wyodrębnione z administracji państwowej, bądź któremi nadano mu osobowość prawną w związku z komercjalizacją lub bez niej. Te przepisy przy niektórych przedsiębiorstwach ustalają, że kwoty podatkowe mają być tylko zarachowane, przy niektórych, że nie korzystają z uwolnień, przeciwnie mają płacić podatki (p. Przedsiębiorstwa). Często te przepisy nie są z ogólnemi przepisami o danym podatku uzgodnione. O kontrowersjach, stąd wynikających, p. Hełczyński, Komercjalizacja przedsiębiorstw państwowych, 1929, str. 35 i 102; Lulek, Przywileje podatkowe przedsiębiorstw publicznych, 1929.

Samorząd terytorjalny p. rozdziały poszczególne o podatkach, Izby rolnicze p. RPRP z 22.3.1928 DURP 1933:2:16, art. 51, Izby przemysłowo-handlowe p. RPRP z 15.7.1927 DURP: 67:591, art. 30, Izby rzemieślnicze p. RPRP z 27.10.1933 DURP: 85:638, art. 12.

Ubezpieczenia społeczne ust. z 28.3.1933 DURP: 51:396, art. 287, 233 p. 2.

Cały szereg instytucyj bankowych jak Bank Polski p. str. 139; Komunalne Kasy Oszczędności p. RPRP. z 13.4.1927 DURP: 38:339, art. 28; Komunalny Bank Kredytowy w Poznaniu p. wyrok NTA. Zb. 1601.

Kościół katolicki wolny jest od podatków ze względu na budynki, poświęcone służbie Bożej, seminarja duchowne, domy przygotowawcze zakonne, domy mieszkalne dla zakonników i zakonnic składających śluby ubóstwa, dobra i prawa majątkowe, których dochody przeznaczone są do ce-

lów kultu religijnego, lokale urzędowe biskupów i duchowieństwa parafjalnego. (Konkordat ze Stolicą Apostolską z 10.2.1925, ratyfikowany ust. z 23.4.1925 DURP: 47:324, ogłoszony: 72, art. XV).

Przedstawiciele państw obcych w Polsce, korzystający z praw eksterytorjalności, i szefowie zawodowych przedstawicielstw konsularnych są również zwolnieni od podatków (ust. z 3.12.1924 DURP: 112:993 i z 3.3.1926 DURP: 30:183). Dalej korzystają z uwolnień urzędnicy przedstawicielstw zagranicznych na podstawie konwencyj konsularnych z danem państwem w różnych rozmiarach, zależnie od brzmienia konwencji (p. np. konwencja z Jugosławją DURP 1931:109:845).

Ze względu na cel korzystają z uwolnień między innemi:

Nowowznoszone budowle p. str. 171, 175, 200; nowozałożone przedsiębiorstwa p. str. 181; nowozałożone zakłady elektryfikacyjne (RPRP. z 27.10. 1933 DURP: 85:633); pionierskie wiercenia naftowe (RPRP. z 17.11.1927 DURP: 102:885); instytucje użyteczności publicznej (naukowe, oświatowe, kulturalne, wyznanione i dobroczynne). Gdynia p. str. 172 i 181. Teatry, wydawnictwa, pożyczki państwowe i t. d.

5. Podwójne opodatkowanie ma miejsce wówczas, jeżeli ten sam przedmiot podatkowy (źródło, czynności) jest równocześnie poddany podatkowi w dwóch państwach. Te państwa, którym zależy na utrzymaniu wzajemnych stosunków, zapobiegają podwójnemu opodatkowaniu w drodze umów międzynarodowych.

Polska zawarła umowy z kilkoma państwami.

Polsko-gdańska umowa z 29.5.1929 o zapobieżeniu podwójnemu opodatkowaniu podatkami bezpośredniemi ogłoszona została w Dzienniku Ustaw W. M. Gdańska 1930:20, w Polsce zatwierdzona ust. z 15.2.1933 DURP: 16:105. — Polsko-niemiecka umowa z daty Drezno 21.3. 1923 nie została ogłoszona, tylko podana do wiadomości Izbom Skarbowym (RMS. z 27.3.1923 DPO. 933/4/II). — Polsko-czechosłowackie konwencje z 23.4.1925 DURP 1926:12:76; 14:82 regulują pomoc prawną w sprawach podatkowych, zapobieżenie podwójnemu opodatkowaniu podatkami bezpośredniemi. — Polsko-austrjacka umowa z 22.4.1932 DURP 1933:31:704 dotyczy zapobieżenia podwójnemu opodatkowaniu podatkami bezpośredniemi. — Polsko-węgierska konwencja z 12.5. 1928 DURP 1931:75:604 dotyczy zapobieżenia podwójnemu opodatkowaniu podatkami bezpośredniemi i podatkiem spadkowym.

Wzory umów, ułożone przez Ligę narodów p. Société des Nations, Double imposition et évasion fiscale, 1930 kilka zeszytów, nadto Pszczółkowski, Zagadnienie podwójnego opodatkowania, 1928.

6. Nadzwyczajny 10-procentowy dodatek do danin obowiązuje od r. 1926.

Wskutek spadku złotego w jesieni roku 1925 zmniejszył się ciężar podatkowy. Mimo to nie chciały wówczas ciała ustawodawcze z powodu przesilenia gospodarczego wprowadzać nowych podatków lub podwyższać stawek

dawnych. Uchwalono tedy, od drugiego półrocza 1926 począwszy, (ust. z 1.7.1926 DURP: 63:376 przedłużana potem do roku 1929) wspomniany dodatek do wszystkich niemal danin skarbowych z oznaczonemi wyjątkami.

Obecnie ustawa z 12.2.1931 DURP:16:82 upoważnia Ministra Skarbu do pobierania takiego dodatku do uiszczanych podatków bezpośrednich, podatków pośrednich, opłat stemplowych, podatku spadkowego i od darowizn, jakoteż do wpłacanych lub przymusowo ściąganych zaległości wyżej wymienionych danin. Z tego upoważnienia skorzystał Minister Skarbu drogą RMS z 6.3.1931 DURP:23:138. Dodatek ten nie jest odrębnym podatkiem, jest płacony przy uiszczaniu daniny bez osobnego zawiadomienia, nie pobiera się od niego ani kar za zwłokę, ani odsetek za odroczenia.

Wolne od tego dodatku są: podatek od lokali i placów niezabudowanych, podatek dochodowy, o ile pobierany jest od niego nadzwyczajny dodatek kryzysowy (ust. z 22.10.1931 DURP: 99:760), podatek majątkowy, opłata z art. 102 ust. o opł. stempl., cło i dodatki samorządowe.

7. Ulgi w uiszczeniu prawomocnie wymierzonych podatków udzielane są przedewszystkiem z mocy przepisów, wydanych dla wszystkich płatników. Ulgi te udzielane są bądź z urzędu, bądź na podanie płatnika. Polegają one bądź na odroczeniu płatności, bądź na rozłożeniu na raty, na darowaniu i na obniżeniu kar za zwłokę oraz odsetek za odroczenie, na darowaniu kosztów egzekucyjnych i grzywien. Odnoszą się nietylko do podatków ale i do dodatków samorządowych. Są to t. zw. ulgi generalne.

Te ulgi generalne, wydawane z powodu klęsk elementarnych lub przesilenia gospodarczego, stają się często w rezultacie premjowaniem opieszałych płatników, sprzecznem z zasadą sprawiedliwości i działającem niepedagogicznie w tej, zwłaszcza w Polsce zaniedbanej, dziedzinie. Często jednak są dowodem, że obciążenie podatkami w minionych okresach było zbyt wielkie w porównaniu do możności płacenia.

P. np. ust. z 10.3.1932 DURP: 29:291 o spłacie zaległości podatkowych i wydane z jej delegacji RMS. z 15.3.1932 DURP: 31:319 o ulgach w spłacie zaległości dla rolników (odroczenia terminów, obniżenie kar za zwłokę i kosztów egzekucyjnych i t. d.); RMS. z 9.4.1932 DURP: 34:356 o ulgach w spłacie zaległości w państwowym podatku przemysłowym i RMS. z 25.11. 1933 DURP: 94:731 o nowych ulgach w spłacie zaległości powstałych przed 1.10.1931, polegających na rozłożeniu tych zaległości na 10 i 3 lat, na umorzeniu czwartej części zaległości, oraz umorzeniu kar za zwłokę i odsetek za odroczenie.

Ulgi mogą być udzielane także w indywidualnych przypadkach na wniesione podanie i z mocy uprawnień, jakie w tej dziedzinie posiada Minister Skarbu (ulgi indywidualne). Swoje prawa w tym względzie przelewa z reguły MS na podległe władze.

Z reguły te ulgi polegają na zezwoleniu na ratalną spłatę zaległości. We wszystkich podatkach zezwala na nią Izba Skarbowa lub urząd zależnie od sumy i okresu, w którym ratami ma być zaległość uiszczona. Zaliczek na podatek przemysłowy i dochodowy to uprawnienie nie obejmuje (RMS. z 13.7.1931 DURP: 77:613, § 27 i 54 i z 23.3.1933 DU: 11:102. OMS. wydane dla poszczególnych podatków).

Ordynacja Zamoyska otrzymała taką ulgę w zezwoleniu jej na spłatę zaległości podatkowych ziemią (p. RPRP. z 23.8.1932 DURP: 74:666 i z 14.8.1933 DURP: 64:482. Wydane zostały one w formie RPRP. ze względu na ustawowe ograniczenia aljenacyjne ordynacji, które tylko ustawowym przepisem mogły zostać uchylone. P. nadto RMS. z 4.12.1933 DURP: 96:742).

Spłata podatków państwowych materjałami, robocizną i t. p. jest również ulgą w uiszczaniu. Jest ona przewidziana, po raz pierwszy w szerszym zakresie, ustawą z 16.3.1933 DURP:22:163, art. 27 o Funduszu Pracy.

Próby kilkakrotne, które miały umożliwić spłacanie państwowych podatków naturaljami (p. ust. z 25.3.1926 DURP: 36:212 i z 22.10.1931 DURP: 99:761) nie dały rezultatu. Dał natomiast rezultaty w dziedzinie danin komunalnych szarwark, przewidziany już ustawą drogową z 10.12.1920 DURP 1921:6:32.

Motywem uchwalenia tych przepisów w ustawie o funduszu pracy były: bardzo wielkie zaległości rolników, niemożliwość ich spłacenia w czasie prowadzonej przez rząd polityki deflacyjnej i spadku ceny produktów rolnych, dalej potrzeba prowadzenia akcji bezpośredniej pomocy dla bezrobotnych choćby w naturaljach, wreszcie potrzeba prowadzenia robót publicznych jako podniety życia gospodarczego, a do tego również dostarczone naturalja mogły być przydatne.

Fundusz Pracy (p. str. 67) czerpie m. i. swoje środki finansowe z zaległości podatkowych, które można uiszczać w naturze. Zaległości te mogą pochodzić z podatków: gruntowego, dochodowego, majątkowego, spadkowego i od darowizn. Świadczenia zaś na ich uiszczanie w naturze mogą polegać na dostarczeniu materjałów do robót (przedewszystkiem drogowych), organizowanych przez Fundusz Pracy, na dostarczeniu środków przewozowych, na odrobieniu pewnej ilości dni roboczych lub wykonaniu pewnej pracy, na dostarczeniu płodów rolnych, artykułów żywności, materjałów opałowych, włókienniczych i innych. Świadczenia te przyjmowane są według miejscowych cen rynkowych.

Postępowanie unormowane jest Instrukcją MS., MSWew., MPH., MOS., MKom. i MRRR. z 13.6.1933 DU: 19:165.

Przy robotach meljoracyjnych, wykonywanych przy udziale Państwa, pokrywa ten udział w całości lub części Fundusz Pracy, udział zaś samorządu lub zainteresowanej ludności może być spłacony świadczeniami w naturze (ust. z 16.3.1933 DURP: 22:163, art. 34).

Spłata gruntami podatków i danin publicznych wogóle jest również ulgą w ich uiszczeniu. Pomyślana ona była w r. 1933 jako jeden ze środków sanacyjnych własności folwarcznej, której obciążenie zaległemi podatkami było znaczne, a środki gotówkowe na spłaty bardzo nikłe. Spłata ta może być dokonana nieruchomościami ziemskiemi przez właścicieli ponad 200 ha gruntów, albo też gruntami niezabudowanemi w miastach. Wymaganą jest do wszczęcia tego postępowania decyzja Wojewody na wniosek Prezesa Izby Skarbowej.

Postępowanie władz, oszacowanie, sprawy wierzytelności instytucyj kredytu długoterminowego, zużytkowania przyjętych nieruchomości, kosztów przejęcia i t. d. p. RPRP. z 28.10.1933 DURP: 85:658. RMS. z 23.12.1933 DURP 1934:5:35 i RMRRR. z 12.1.1934 DURP: 5:36.

Ulgą w uiszczeniu jest wkońcu przyjęcie spłaty nie gotówką w walucie polskiej, lecz w papierach wartościowych i w wierzytelnościach płatnika do Skarbu.

P. RMS. z 15.12.1932 DURP 1933:1:7 o płaceniu zaległości 5 procentową państwową rentą ziemską i skryptami dłużnemi Skarbu; RMS. z 30.3.1933 DURP: 24:198 o płaceniu zaległości 4 i pół procentowemi złotemi listami zastawnemi parcelacyjnemi Państwowego Banku Rolnego; ust. z 28.3.1933 DURP: 31:265 (p. str. 121) o płaceniu bieżących podatków i zaległości 3 procentową rentą ziemską z r. 1933; RPRP. z 5.9.1933 DURP: 67:503 o płaceniu podatków obligacjami Pożyczki Narodowej; RPRP. z 10.11.1933 DURP: 89:694 o płaceniu bonami Funduszu Inwestycyjnego.

Kompensacja należności podatkowych Skarbu ze wzajemnemi należnościami płatnika do Skarbu jest w zasadzie dopuszczalna. Płatnik musi tego zażądać a dokonać kompensacji może Minister Skarbu lub z jego delegacji władza mu podległa (ust. z 10.3.1932 DURP:29:291, art. 1 lit. d).

Dopuszczalność kompensacji w szczegółowych wypadkach wypowiadają RMS. 15.12.1932 DURP 1933:1:7 o zaliczeniu na podatki wynagrodzenia za wywłaszczone grunty i OMS. z 6.2.1933 DU: 23:207 o takiem zaliczeniu należności lekarzy i aptekarzy z tytułu państwowej pomocy lekarskiej.

8. Zwłoka w uiszczeniu należności podatkowych w terminie, pociąga za sobą obowiązek uiszczenia kar za zwłokę. Zwłoka musi być przez płatnika zawiniona (ust. z 31.7.1924 DURP:73:721). Kary za zwłokę oblicza się w stosunku procentowym do należności. Wysokość procentu unormowana jest w przepisach. Te kary stanowią bardzo znaczną, i nieraz z tego powodu zaczepianą, pozycję wpływów (p. tabl. str. 146).

Jeden z głównych powodów tego objawu leży w okresie inflacji i dewaluacji marki polskiej. Kto w tym czasie zwlekał z płaceniem podatków, ten materjalnie zyskiwał, albowiem spłacał swój dług gorszą walutą. Ta premja dla zwlekających płatników wzmogła istniejącą jeszcze w czasach zaborczych niepunktualność. Nawet norma 10% miesięcznie, pobieranych od zaległości na podstawie ust. z 9.3.1923, DURP: 31:189 okazała się już w drugiej połowie r. 1923 za niską, albowiem waluta spadała w ciągu miesiąca więcej niż o 10%. Podwyższono tedy te kary do 5% dziennie (ust. z 24.10.1923 DURP: 112:891). Po stabilizacji stosunków walutowych stopa ulegała obniżeniu.

Obecnie wysokość kary za zwłokę wynosi 1,25% miesięcznie, z wyjątkiem podatku gruntowego, przy którym wynosi 1% miesięcznie.

Co do podatku gruntowego p. ust. z 31.7.1924 DURP: 73:721, art. 2; co do innych podatków p. ust. z 10.3.1932 DURP: 29:291, OMS. z 26.10.1932 DU: 31:500.

Wysokość stawek dowodzi, że chodzi tu nietylko o odszkodowanie Skarbu za nieotrzymanie w terminie swoich należności, ale o drastyczny środek skłonienia płatnika do płacenia i o karę (stąd nazwa w ustawie) za zawinione niedotrzymanie terminów dla Państwa. Tem uzasadniają, że wysokość stawek jest wyższa niż ustawowe odsetki zwłoki od zobowiązań prywatnych.

Kary za zwłokę od zaległości powstałych przed 1.10.1931 zostały umorzone po dzień 30.9.1933. Po tym terminie oblicza się te kary w wysokości 4,5 procent rocznie przy hipotecznem zabezpieczeniu należności, 6 procent bez tego zabezpieczenia. (RPRP. z 25.11.1933 DURP: 94:731).

Kary za zwłokę zaczynają biec dopiero po upływie terminu ulgowego. Ten termin wynosi 14 dni od dnia płatności; rozpoczęty jednak miesiąc liczy się za cały.

W razie odroczenia indywidualnej należności lub rozłożenia jej na raty, pobiera się odsetki za odroczenie niższe od kar za zwłokę.

Wysokość odsetek za odroczenie p. ust. z 31.7.1924 DURP: 73:721, art. 3; sposób obliczania kar za zwłokę i odsetek p. RMS. z 25.10. 1930 DU: 31:510 i z 30.4.1931 DU: 14:230.

Suma zaległości w podatkach podawana urzędownie (na 1.1.1932 w kwocie 725 milj. zł.) jest tylko przybliżoną, gdyż przy zamykaniu ksiąg bierczych przestano obliczać kary za zwłokę.

9. Zarachowanie wpłat, przez podatnika dokonanych na koszta egzekucyjne, na kary za zwłokę, na odsetki za odroczenie, na sam podatek oraz na wszelkie dodatki do niego, oparte jest na przepisach o prowadzeniu rachunkowości podatków bezpośrednich.

W szczególności p. RMS. z 26.6.1922 DU 1922:17:261, p. nadto OMS. z 20.6.1930 DU: 19:358 i OMS. z 25.10.1930 DU: 31:510. Od 1.4.1933 obowiązują inne, nieogłoszone jednak przepisy.

Kolejność pokrywania powyższych należności, gdy nie są naraz uiszczane w całości, stosowana jest na podstawie nieogłoszonych zaleceń NIK. w tym względzie. W praktyce panuje duża dowolność w tej dziedzinie.

Cenzurę rachunkową przypisów, odpisów i poboru w księgach bierczych oraz dowodów usprawiedliwiających prowadzi Izba Skarbowa (RMS. z 13.8.1931 DURP: 77:613, § 31) przez osobne oddziały kontroli podatków. (RMS. z 31.5.1933 DU: 16:140).

10. Egzekucję podatków i danin skarbowych przeprowadzają wyłącznie urzędy skarbowe. Postępowanie unormowane jest odrębnemi przepisami. Organem wykonawczym urzędu skarbowego jest sekwestrator lub delegowany przez urząd inny funkcjonarjusz (ust. z 10.3.1932 DURP:32:328 i RRM. z 25.6.1932 DURP:62:580).

Organy wykonawcze mają uprawnienia określone w ust. z 14.12.1923. DURP 1924:5:37 i w RRM. z 25.6.1932 DURP: 62:580, t. j. prawo do otwierania drzwi i schowków, do przeszukiwania mieszkania i schowków, do rewizji osobistej w każdem miejscu i do dokonywania egzekucji w święta i w nocy.

Nadto prowadzą urzędy skarbowe egzekucję tych świadczeń pieniężnych, należnych Państwu lub innym instytucjom publicznym, które mają przywilej egzekucji administracyjnej. Egzekucja tych należności prowadzona jest taksamo i na tejsamej podstawie prawnej, co egzekucja podatków. Niemal w całości zatem skoncentrowaną została w urzędach skarbowych wszelka egzekucja administracyjna z wyłączeniem nielicznych i mało ważnych należności.

W szczególności egzekwują swoje należności przez urzędy skarbowe: samorząd terytorjalny i gospodarczy, instytucje ubezpieczeń społecznych, przedsiębiorstwo kolei, poczty, administracja szkolna, w zasadzie administracja ogólna i Państwowy Bank Rolny (także o swoje należności prywatno-prawne). Wymienione podmioty prawne nie mają prawa prowadzić egzekucji przez swoje organy, tylko pobór został przy nich. Pewne wyjątki od tej reguły określone są dla władz wojskowych, dla sądowych organów egzekucyjnych, dla organów gminy, dla władz administracji ogólnej oraz władz komisyj uzdrowiskowych w RRM. z 25.6.1932 DURP: 62:581.

Prowadzoną być może egzekucja przez urzędy skarbowe na ruchomościach jakoteż na hipotecznie niezabezpieczonych wierzytelnościach. Przepisy normujące całokształt postępowania przy egzekucji zawiera wydane z delegacji ustawy z 10.3.1932 RRM. z 25.6.1932 DURP:62:580 oraz instrukcje MS.

W szczególności dotyczą te przepisy zajęcia, sprzedaży, wyjawienia majątku, zabezpieczenia należności przed terminem płatności. Tamże normowane są sprawy, jak brzmienie tytułu wykonawczego, upomnienie płatnika, prowadzenie egzekucji w niedzielę i w porze nocnej, wezwanie świadków, policji, przeszukanie mieszkania, odzieży, dalej zawieszenie i umo-

rzenie egzekucji, zwolnienie od niej (ze względu na osobę i rodzaj przedmiotów) oraz koszty egzekucyjne. (RRM. z 25.6.1932 DURP: 62:580 i instrukcje MS. z 22 i 23.7.1932 o postępowaniu egzekucyjnem władz skarbowych, ogłoszone w dodatku do DU 1932:20 i w Mon. Pol. 1932:169:200). W braku przepisów mają zastosowanie postanowienia RPRP. z 22.3.1932 DURP: 36:341 o postępowaniu administracyjnem, nie mają natomiast zastosowania inne przepisy RPRP. z 22.3.1932 DURP: 36:342 o przymusowem postępowaniu w administracji z wyjątkiem art. 28, 39 i 40, wymienionych w ust. z 10.3.1932 DURP: 32:328. Koszty egzekucyjne p. OMS. z 5.4.1933 DU: 13:124. Rewizje osobiste p. RMSWew. z 23.8.1932 DURP: 89:751. Na Górnym Śląsku obowiązuje niemiecka ordynacja podatkowa z 13.12.1919. P. str. 150.

Egzekucja sądowa o podatki i daniny skarbowe prowadzona jest tylko wówczas, gdy chodzi o inne niż wymienione wyżej przedmioty, t. j. o egzekucję na nieruchomościach i na wierzytelnościach oraz innych prawach majątkowych hipotecznie zabezpieczonych; dalej może być prowadzoną egzekucja sądowa wówczas, gdy egzekucja administracyjna okazała się bezskuteczna lub domniemywać się należy jej bezskuteczności, wreszcie, gdy zajdzie zbieg egzekucji sądowej i administracyjnej.

Do zastępstwa Skarbu w postępowaniu egzekucyjnem przed sądami uprawniona jest Generalna Prokuratorja, ale i właściwa władza państwowa bez potrzeby wykazywania się pełnomocnictwem Generalnej Prokuratorji. Gdy to postępowanie stanie się spornem będzie wyłącznie właściwą Generalna Prokuratorja. (RPRP. z 24.3.1933 DURP: 21:151).

Egzekucja sądowa prowadzona przez trzecie osoby, daje Skarbowi prawo do zaspokojenia się w jej toku z uzyskanej sumy. Miejsce kolejne, w którym wierzytelność Skarbu przychodzi do zaspokojenia, ustalone jest przepisami kodeksu postępowania cywilnego, zależnie od tego czy chodzi o egzekucję na ruchomościach czy na nieruchomościach.

Przy ruchomościach, egzekwowanych sądownie dla osób trzecich, przychodzą podatki do zaspokojenia w drugiem z kolei (po kosztach egzekucyjnych) miejscu, gdy chodzi o podatki z ustawowem prawem zastawu na ruchomościach (podatek przemysłowy od obrotu na ruchomościach przedsiębiorstwa stosownie do art. 92 ust. o podatku przemysłowym, podatek od nieruchomości na ściągniętem komornem), inne podatki przychodzą do zaspokojenia w siódmem z kolei miejscu. Kary i grzywny zaspakajane są przy końcu po zaspokojeniu wszystkich innych pretensyj. Podatki, dla których wdrożona została egzekucja sądowa na ruchomościach, przychodzą do zaspokojenia jak każda inna tak egzekwowana wierzytelność, t. j. na trzeciem miejscu (Kpc. art. 796 § 1 i 2).

Przy nieruchomościach Skarb ma prawo do zaspokojenia się z uzyskanej ceny na trzeciem miejscu (po kosztach egzekucyjnych i należnościach pracowników), pod warunkiem, że chodzi o podatki należne ze sprzedanej nieruchomości za ostatnie dwa lata przed licytacją. (Kpc. art. 800 § 1).

Na szóstem dopiero miejscu (po należnościach instytucyj ubezpieczeń społecznych oraz wierzytelnościach i prawach zahipotekowanych) mogą być pokryte inne należności Skarbu Państwa, należne za ostatni rok przed licytacją. Wcześniejsze podatki i daniny przywileju pierwszeństwa nie mają. Kary i grzywny pokrywa się po zaspokojeniu wszelkich wierzytelności.

11. Umorzenie podatku przewidziane było w poszczególnych ustawach podatkowych. W niektórych (podatek majątkowy) zagadnienie to pominięto. Dopiero ust. z 10.3.1932 DURP:29:291 daje Ministrowi Skarbu ogólne prawo umorzenia zaległości w podatkach i karach za zwłokę w całości lub w części. Uprawnienie to odnosi się do wszystkich rodzajów podatków z wyjątkiem podatku wojskowego i od placów budowlanych. Z delegacji MS. może ono być orzeczone także przez Izbę Skarbową albo przez Urząd Skarbowy.

Warunki, kwota, decydująca o kompetencji i sposób postępowania są różne przy poszczególnych podatkach: RMS. z 31.5.1924 DURP: 48:490 i RMS. z 13.7.1931 DURP: 77:613, o podatku gruntowym; RMS. z 29.12. 1926 DURP 1927:12:95 o podatku od lokali i t. d. Nadto wydało MS. zwłaszcza w czasie przesilenia gospodarczego szereg szybko po sobie następujących przepisów, odnoszących się do wszystkich podatków. Przepisy te są przeważnie czasowo ograniczone. P. RMS. z 23.7.1932 DU: 23:354 o postępowaniu przy ustaleniu należności za nieściągalne; RMS. z 23.3.1933 DU: 11:102 o czasowem rozszerzeniu kompetencji Izb i Urzędów Skarbowych przy umarzaniu i rozkładaniu na raty zaległości podatkowych w celu usunięcia z ksiąg bierczych nieściągalnych zaległości i t. d. Chaos panujący w tej dziedzinie utrudnia administrację i otwiera furtkę dowolnościom.

12. Przedawnienie prawa wymiaru i prawa poboru podatków jest unormowane przepisami o poszczególnych podatkach. W braku takiego przepisu należy sięgnąć do ustaw zaborczych.

W szczególności w b. zaborze rosyjskim do ustawy o podatkach bezpośrednich T. V wydania z r. 1903 z dalszym ciągiem z r. 1912 art. 3; w b. zaborze pruskim do ust. z 18.6.1840 Zb. ust. pruskich str. 140 Verjährungsfristen bei öffentlichen Abgaben; w b. zaborze austrjackim ust. z 18.3.1878 DzPP:31 o przedawnieniu danin państwowych; na Górnym Śląsku niemiecka Reichsabgabeordnung z 13.12.1919 Dz. ust. Rzeszy str. 1993.

Przechowywanie aktów w urzędach unormowane jest uchwałą RM. z 21.12.1931 DU 1932:2.

13. Naruszenie przepisów, kary za nie oraz postępowanie unormowane są w przepisach o poszczególnych podatkach.

Nie zostały one objęte jedną osobną ustawą, ani nie włączone do karnej ustawy skarbowej z 2.8.1926, normującej naruszenia

przepisów celnych, akcyzowych i monopolowych i t. p. Płynny jeszcze stan ustawodawstwa podatkowego i systemu podatków podawano, nietrafnie, jako przyczynę nieobjęcia nową ustawą i tego działu.

Zagadnienie, nieunormowane przepisami ustaw podatkowych, winno być w dziedzinie przestępstw skarbowych rozstrzygnięte przy zastosowaniu przepisów części ogólnej kodeksu karnego i prawa o wykroczeniach (art. 15 § 1 przepisów wprowadzających, RPRP z 11.7.1932 DURP:60:573).

Kary przewidziane są w postaci kary porządkowej, grzywny i pozbawienia wolności. Grzywną lub pozbawieniem wolności ukarane może być tylko zawinione bezprawie.

Sąd Najwyższy w judykaturze swojej odróżnia jeszcze karę pieniężną, gdy obliczana jest od uszczuplonej należności skarbowej na zasadzie wielokrotności jak w art. 96 ust. o pod. doch. (OPA 1933:212 i glosa Glasera do tego wyroku).

Właściwymi do karania są: kierownik urzędu skarbowego, prezes Izby, komisja szacunkowa i odwoławcza. Odwołania od tych orzeczeń rozstrzygają ostatecznie nadrzędne w toku instancji władze lub komisje, a MS. od karnych orzeczeń komisji odwoławczych.

Skargi do NTA na orzeczenia karne II instancji są stosownie do judykatury dopuszczalne.

Co do niektórych naruszeń ustaw skarbowych właściwe są sądy. Sąd wydaje swoje orzeczenie po samodzielnym ustaleniu faktów i interpretowaniu przepisów skarbowych, nie będąc w obu tych dziedzinach skrępowanym ustaleniami lub zapatrywaniami władzy skarbowej. Konsekwencją tego jest odmienna w licznych zagadnieniach judykatura SN. i NTA.

Wyłączną właściwość sądu ustala ustawa o podatku przemysłowym w art. 96 (przeszkody w lustracji), art. 105 (nieprawdziwe zeznania i wyjaśnienia płatnika), art. 106 (nierzetelne księgi) i art. 107 (zdrada tajemnicy komisji). Ustawa o podatku dochodowym: w art. 96 i 116 ustęp 2 (świadomie i celowo nieprawdziwe zeznania i wyjaśnienia samego płatnika oraz zapodania w listach płacy, gdy nie została uiszczona kara pieniężna, orzeczona administracyjnie), art. 96, 99 i 104 (wyjawienie tajemnicy o stosunkach dochodowych i majątkowych), art. 98 (nieprawdziwe zeznania świadków i znawców) i art. 117 (przeszkody w lustracji listy płac i umów z pracownikami).

W tych przypadkach właściwym jest sąd grodzki (art. 16 kpk.). Zapadły wyrok może być zaczepiony apelacją (art. 473 kpk.), którą rozstrzyga sąd okręgowy (art. 20 kpk. i 18 instr. sądu), a wyrok II instancji kasacją do Najwyższego Sądu (art. 488 kpk.).

W innych przypadkach właściwym staje się sąd na żądanie, gdy zasądzony przez władzę skarbową w I instancji żąda rozpatrzenia sprawy przez sąd.

Rozpatrzenia sprawy przez sąd może żądać zasądzony w każdym przypadku ukarania go orzeczeniem karnem władzy skarbowej. Patrz art. 72 Konst., art. 640 i n. kpk., p. uchwała całej Izby Karnej Skarbowej SN. z 2.6.1930 Zb. orz. 1930:57 oraz kompletu z 7 sędziów z 21.1.1933 OPA 1933:212.

W tych przypadkach rzeczowo właściwym jest sąd okręgowy (art. 18 ust. o ustroju sąd. i 642 kpk.), w którym specjalny wydział z trzech sędziów sądzi sprawy karno-administracyjne, a wśród nich najliczniejsze skarbowe.

Zamiast wydziału może wydać wyrok jeden sędzia, jeżeli władza skarbowa lub prokurator wyjątkowo wniesie na przeprowadzenie sprawy w postępowaniu uproszczonem (art. 30 ust. RPRP wprow. kpk.).

Miejscowo właściwym jest sąd, w którego okręgu ma siedzibę władza skarbowa, karę wymierzająca.

Obwiniony musi zażądać rozpatrzenia sprawy przez sąd, pismem wniesionym do władzy skarbowej, a to w terminie prekluzyjnym 7-dniowym, liczonym od dnia następującego po dniu doręczenia mu decyzji władzy skarbowej. Oskarżenie popiera wówczas władza skarbowa, niekiedy obok lub zamiast prokuratora. Orzeczenie rozstrzyga o karze i o obowiązku podatkowym, a to ostatnie wiąże władze skarbowe (NTA z 15.3.1927, Rej. 3731/25 i z 11.3.1929 Rej. 2961/29, OPA 1933:220). Orzeczenie to może być zaczepione tylko kasacją do Sądu Najwyższego (art. 649 kpk.).

Termin prekluzyjny zapowiedzenia kasacji wynosi trzy dni od ogłoszenia, a termin do jej wniesienia siedem dni od doręczenia orzeczenia. Kasację imieniem władzy może założyć jedynie urząd prokuratorski lub Generalna Prokuratorja (RMS z 14.4.1931 D.V. 25497/1/30 z okólnikami MSpraw. z 8.8.1928 Nr. 1415/I z 26.6.1930 Nr. 1556/I i z 5.12.1930 Nr. 1589/II). Kasacja jest ograniczona, gdy orzeczona kara nie przekracza 3.000 zł. (art. 511 kpk.).

Amnestja ogólna dla przestępców, wypowiedziana ustawą, może dotyczyć także przestępstw skarbowych. Czy dane naruszenie przepisów skarbowych podpada pod taką ustawę, obowiązującą w danej chwili i z określonym zakresem, to zależy od brzmienia ustawy. Interpretacja takiego przepisu, z natury swojej wyjątkowego, winna być z mocy ogólnych zasad interpretacyjnych ścisłą.

Poszczególne ustawy amnestyjne: ust. z 24.5.1921, DURP: 42:261, z 6.7.1923, DURP: 71:555, z 22.6.1928, DURP: 70:641 i RPRP z 21.10.1932, DURP: 91:782. P. co do tego zagadnienia OPA 1932:80 i glosę St. Śliwińskiego tamże.

2. Podatek gruntowy.

Źródła: Całe Państwo: Ust. z 17.6.1921 DURP: 59:372 (dodatek do podatku). RMS. z 31.10.1921 DURP: 101:728 (rozp. wyk.). — Ust. z 15.6.1923 DURP: 65:505 (wyrównanie podatku gruntowego w całem Państwie, progresja i t. d.), z nowelami. RMS. z 7.7.1923 DURP: 73:569 (rozp. wyk) z nowelami. — Ust. z 6.12.1923 DURP: 127:1044, RMS. z 18.12. 1923 DURP: 134:1117 (waloryzacja). — RPRP. z 12.4.1924 DURP: 33:339 (podwyżka stawki o 100%). — RPRP. z 24.1.1927 DURP: 7:110 i ust. 12.2.1930 DURP: 14:102 (terminy płatności).

Królestwo Polskie. Ustawy rosyjskie z 8.10.1866 (podatek dworski), z 15.12.1868 (podatek z gruntów włościańskich), z 1.6.1872 (podotek w osadach) z dodatkowemi przepisami, zebranemi w Zbiorze ustaw rosyjskich, tom V. wydanie z r. 1903 z dalszym ciągiem z r. 1912. — Ust. z 14.7.1920 DURP: 71:477 (ujednostajnienie i podwyższenie podatku gruntowego w b. Królestwie Polskiem) i RMS. z 10.9.1920 DURP: 97:639 (rozp. wyk.).

Województwa wschodnie. Ustawa rosyjska z 17.1.1884 o powinnościach ziemskich. T. IV wyd. z r. 1899. — Rozp. Gen. Kom. Ziem wsch. z 17.7.1919 Dz. Urz.: 8 — Rozp. Dow. Wojsk. Litwy środk. z 15.9. 1921 Dz. Urz. Tymcz. Kom. Rządz.: 31, Ust. z 17.6.1921 DURP: 59:372, RRM. z 12.4.1922 DURP: 33:268 (unormowania na ziemiach wschodnich). — RRM. z 3.11.1922 DURP: 98:902 (unormowanie podatku gruntowego na Ziemi Wileńskiej).

Małopolska oraz Spisz i Orawa. Ust. austrjackie z 24.5.1869 DZPP: 88, z 7.6.1881 DZPP: 49, z 23.5.1883 DZPP: 83 z 12. 7.1896 DZPP: 121, Ces. rozp. z 1.6.1914 DZPP: 117, z 30.8.1915 DZPP: 254, i z 16.3.1917 DZPP: 124, — Ust. z 14.7.1920 DURP: 61:389, Druk sejm. 1670, 1963 (podwyższenie podatku gruntowego w b. dzielnicy austrjackiej). RMS. z 4.9.1920 DURP: 89:587 (rozp. wyk.). — Ust. z 17. 6.1921, z 15.6.1923, 6.12.1923 i RPRP. z 12.4.1924. p. wyżej. — RPRP. z 28.6.1924 DURP: 56:567 i RMS. z 14.1.1925 DURP: 9:65 (pobór w Małopolsce przez gminy). — RRM. z 24.8.1922 DURP: 77:688 (rozszerzenie ustaw na Spisz i Orawę).

Wielkopolska i Pomorze. Ustawy pruskie z 21.5.1861 str. 253 Zb. Ust. Prus. (rewizja podatku gruntowego), z 14.7.1893 str. 119 Zb. Ust. Prus. (przekazanie samorządom bezpośrednich podatków), z 14. 7.1893 str. 152 Zb. Ust. Prus. (daniny komunalne) i z 23.4.1906 str. 159 Zb. Ust. Prus. (daniny powiatowe i prowincjonalne). — Ust. z 15.6.1923, z 6.12.1923 i RPRP. z 12.4.1924 p. wyżej. — RPRP. z 28.6.1924 DURP: 56:567 (pobór podatku przez gminy).

Śląsk. Ust. z 15.6.1923 p. wyżej (obliczenie stawek dla Śląska Górnego i Cieszyńskiego od 1.1.1923). — Ust. z 6.12.1923 i RPRP. z 12.4.1924 p. wyżej.

Literatura: Taylor, Reforma podatku gruntowego w Polsce, 1919. — Tenże, Prawo skarbowe RP. Polskiej, 1920 — Tenże, Polityka skarbowa i system podatkowy, 1929. — Mleczko, Państwowy podatek gruntowy na obszarze b. Kongresówki, 1925. — Runcewicz, Zarys reformy podatku gruntowego. Cz. Sk. 1927 — Stolzenwald, Zbiór przepisów o państwowym podatku gruntowym, obowiązujących na obszarze b. Królestwa Polskiego oraz w województwach wschodnich, 1928, Tenże, w Cz. Sk. 1931. Wł. Grabski, Dwa lata, str. 194, 1929. — Szafran, Działalność władz ziemskich a hipoteka i kataster, 1930. — Kataster gruntowy w świetle cyfr i rzeczywistości, wydane przez Stowarzyszenie Inżynierów Mierniczych, 1933.

1. Przepisy. 2. Podatek w b. Królestwie Polskiem. 3. W województwach wschodnich. 4. W Małopolsce. 5. W Wielkopolsce i na Pomorzu. 6. Na Śląsku. 7. Progresja i degresja. 8. Przepisy, obowiązujące w całem Państwie. 9. Obciążenie. 10. Ocena.

PODATEK GRUNTOWY

Wymiar, wpływ, płatnicy	1926	1927	1928	1929	1930	1931
Wymiar bez progresji i degresji w milj. zł.	66,7	66,3	67,1	68,2	68,2	68,4
Suma wymienionej progresji w milj. zł. .	10,1	9,8	9,5	9,6	9,4	9,2
„ „ degresji „ „ „ . .	7,8	7,8	7,9	8,0	8,3	8,5
Wymiar ostateczny w milj. zł.	69,0	68,3	68,7	69,8	69,4	69,1
Wpływ z podatku „ „ „	97,8	63,7	64,4	50,9	49,7	45,7
Liczba opodatkowanych gospodarstw w tys.	5 502,0	4 787,6	4 804,7	4 724,6	4 640,3	4 855,2
Na 1 gospodarstwo wymierzono złotych . . .	*13*	*14*	*14*	*15*	*15*	*14*

Wpływy dotyczą lat budżetowych za 1926/27 i t. d. Za 1932/33 wynosił 54.7 milj. zł. Liczby poza wpływem obejmują i Śląsk.

1. Podatek ten dotąd (1934) nie został zunifikowany. Na poszczególnych obszarach Państwa (p. źródła) obowiązują przepisy przedwojenne i wojenne, częściowo ustawodawstwem polskiem znowelizowane.

Unifikacji stoi na przeszkodzie brak katastru w b. zaborze rosyjskim i niechęć w dwóch drugich dzielnicach do porzucenia systemu, na katastrze opartego.

2. W b. Królestwie Polskiem podatek gruntowy jest odrębnie unormowany dla gruntów dworskich, odrębnie dla ukazowych gruntów włościańskich, odrębnie wreszcie dla gruntów, położonych w osadach. Podatkowi dworskiemu podlegają dobra z osobną księgą hipoteczną, one też stanowią jednostkę podatkową. Składa się on z podatku głównego i dodatkowego. Wysokość podatku głównego zależną jest od wielkości obszaru, od klasy do której poszczególne grunta zaliczono i od powiatu, w którym są położone. Wysokość podatku dodatkowego zależną jest ściśle od głównego i wynosi 60 procent podatku głównego.

Klasy gruntów przewidziane przepisami: 1. orne pod pszenicą, ziemniakami, burakami, ogrody, parki; 2. inne grunty orne; 3. łąki o dwóch lub więcej sianokosach; 4. inne łąki; 5. najsłabsze grunty.

Stawki jednostkowe od morga gruntu użytkowego w każdej z klas, różne w poszczególnych powiatach, zostały w czasach polskich kilkakrotnie podwyższone, a następnie zwaloryzowane.

Główny podatek według obowiązującej od r. 1924 taryfy waha się zależnie od powiatu i klasy gruntu użytkowego od 0.20 zł. od morga (np. 5. klasa w powiecie włodawskim) do 5.04 zł. od morga (3. klasa w powiecie błońskim). Do tych kwot należy doliczyć 60 procent jako podatek dodatkowy. Taryfę p. DU. 1924:16:389.

Obecne indywidualne obciążenie poszczególnych płatników, przypis podatku, uwidocznione jest w spisie objektów podatkowych, nietrafnie katastrem nazwanym, przy oznaczeniu istotnych dla wymiaru cech gruntu oraz nazwiska podatnika, bez map. Przypis podatku jest w zasadzie niezmienny; zmiana następuje w określonych przypadkach przez rewizję klasyfikacji.

Klasyfikacja gruntów przeprowadzona przy wprowadzeniu tego podatku oraz repartycja kontyngentu podatkowego, niemniej wysokość stawek na poszczególne powiaty ustalona, często bywa zaczepiana jako dowolna, niesprawiedliwa i nieodpowiadająca dzisiejszym stosunkom. Rewizja niewłaściwie dokonanej kwalifikacji p. NTA Zb. 1053 i OPA 1933:303 oraz art. 130 i 131 ros. ust. o podatkach bezpośrednich.

Podatek od gruntów włościańskich opłaca się od gruntów, nabytych na własność przez włościan drogą uwłaszczenia (ukaz z 19.2.1864). Składa się on również z podatku głównego i dodatkowego, opartych na tych samych co podatek dworski zasadach. Różnica leży w tem, że tu ustanowiono tylko cztery klasy gruntów, że stawki są naogół niższe od dworskiego i że obciążona nie jest indywidualna posiadłość, lecz władze obliczają, ile podatku przypada na całą gminę; rozkładu zaś na poszczególnych płatników dokonuje zebranie gromadzkie z małemi ograniczeniami swobody działania w tym względzie. Podatek dodatkowy wynosi również 60 procent głównego.

Według taryfy obowiązującej począwszy od r. 1924 wahają się stawki głównego podatku włościańskiego od 0.18 zł. od morga gruntu użytkowego (4. klasa w powiecie włodawskim) do 3.62 zł. (1. klasa w powiecie warszawskim). Do tych kwot należy doliczyć 60 procent jako podatek dodatkowy. Taryfę p. DURP: 1924:7:211. Grunta dworskie, nabyte z parcelacji lub za zniesienie serwitutów, płacą podatek według stawek dla gruntów dworskich.

Podatek od leżących w osadach gruntów, których właścicielami są mieszkańcy 324 osad (miasteczek wyliczonych w ukazie z 1.6.1869), oparty jest na tych samych, co podatek dworski, zasadach. Władze obliczają ten podatek dla każdej osady z osobna, płatnicy zaś rozkładają go na siebie niemal bez ograniczeń swojej swobody w tym względzie.

Stawki odpowiadają stawkom podatku włościańskiego. — Podatek od gruntów leżących w miastach pobierany jest według zasad dla podatku od gruntów dworskich (ust. z 3.6.1902). Wymiar następuje indywidualnie.

3. W czterech województwach wschodnich oraz pięciu powiatach wschodnich województwa białostockiego, określiła Rada Ministrów wysokość tego podatku w granicach przeciętnych, w przyległych województwach b. Królestwa Polskiego obowiązujących norm. Zarazem powołane zostały komisje z udziałem płatników do rozkładu na poszczególnych płatników powiatowych kontyngentów, wyznaczonych przez MS.

Tabelaryczną taryfę dla poszczególnych powiatów p. RRM. z 14. 1.1924 DURP:8:77 i z 30.3.1931 DURP:34:239.

4. W Małopolsce podlegają podatkowi wszystkie, nadające się do uprawy rolnej i leśnej grunta. Wysokość podatku zależy od wielkości gruntu, rodzaju uprawy, klasy i zgóry niezmiennie obliczonego czystego przychodu.

Wszystkie grunty są wykreślone na mapie katastralnej jako ponumerowane parcele; właściciel zaś każdej parceli, jej obszar, rodzaj uprawy i „czysty przychód katastralny" (p. niżej) uwidocznione są w spisie parcel i w arkuszach posiadłości gruntowych, odrębnych dla każdego właściciela. Spisy parcel razem z mapą i wspomnianemi arkuszami, zwane katastrem, sporządzono odrębnie dla każdej gminy, a szczegółowe przepisy regulują sposób wprowadzenia do tych operatów („utrzymywania w ewidencji") wszelkich zaszłych zmian w stosunku posiadania, uprawy i t. p. Nadto zawiera kataster także i parcele, nie podlegające podatkowi gruntowemu. Operaty te złożone są w krajowem Archiwum map we Lwowie i w Urzędach katastralnych, do których należą czynności z powyższemi sprawami związane (p. str. 39). Urzędy te są od 1.8.1933 zniesione, a czynności ich włączone do urzędów skarbowych (RMS z 10.7.1933 DURP: 58:427).

Ustawa odróżnia 10 rodzajów uprawy (rola, łąka, ogród, winnica, pastwisko, połonina, las, jezioro i t. p., nieużytki, grunta pod drogi, koleje, kopalnie etc.), a każda parcela o oznaczonym rodzaju uprawy musi być nadto zaliczona do jednej z klas urodzajności. Każdy rodzaj uprawy liczy 4 do 10 klas. Przeniesienie gruntu z jednej klasy urodzajności do drugiej jest utrudnione.

Czysty przychód z jednego morga każdego rodzaju uprawy w każdej klasie urodzajności obliczono w każdym z osobna powiecie drogą skomplikowanego postępowania, przy potrąceniu z przychodu wszelkich kosztów produkcji i administracji. Na tej podstawie obliczono „przychód katastralny" każdej indywidualnej parceli.

Cyfry czystego przychodu katastralnego z poszczególnych parcel, ich obszar oraz stopa podatku są podstawą dla Urzędu skarbowego do

rozkładania podatku, repartycji, na poszczególnych płatników i uskutecznienia w księgach t. zw. przypisu.

Stopa podatkowa (19.3% czystego przychodu, ust. austr. z 23.1. 1914 DZPP:14) uległa podwyższeniu w r. 1920 i 1921 z tą intencją, by obciążenie gruntów w b. dzielnicy austrjackiej dorównywało w przybliżonej mierze obciążeniu w innych dzielnicach i obciążeniu przedwojennemu.

Na Spiszu i Orawie jest wysokość podatku gruntowego od r. 1922 zrównana z wysokością tego podatku w Małopolsce. Zresztą obowiązują tu przepisy ustawy węgierskiej z 18.3.1909. Zbiór praw węg. z 1.4. 1909, o ile dane przedmioty nie są unormowane ustawami polskiemi, obowiązującemi w całem Państwie.

5. W Wielkopolsce i na Pomorzu podatek gruntowy, tak jak istniał na podstawie ustaw z 21.5.1861 i późniejszych, został odstąpiony przez państwo pruskie samorządom w rezultacie reformy podatkowej pruskiego ministra Skarbu Miquela. Państwo od r. 1895 tego podatku nie pobierało, stał się „idealnym", natomiast gminy i związki powiatowe uzyskały swobodę w pobieraniu dodatków do tego idealnego, w książkach przypisanego podatku.

Podatek gruntowy oparty jest na katastrze z podzielonemi według 8 rodzajów uprawy parcelami, każda zaś parcela zaklasyfikowana jest do jednej z 8 klas urodzajności. Operaty katastralne obejmują spisy parcel, ich powierzchnię, ich czysty przychód „katastralny", nisko, ogólnikowo i raz na zawsze przy założeniu katastru oszacowany. Na podstawie tego przychodu ustalony został raz na zawsze podatek. Czynności związane z temi operatami (w szczególności przeprowadzenie zaszłych zmian) należały do 1.8.1933 do Urzędów katastralnych, potem włączone zostały do kompetencji urzędów skarbowych (p. wyżej).

Dodatki na rzecz samorządu (a obok tego na cele kościelne, wyznaniowe i szkolne) dochodzą nieraz w gminach do 1000 procent pierwotnego, idealnego podatku. Z mocy ust. z 17.6.1921 pobierane są nadal na rzecz samorządów.

Ustawa z 17.6.1921 wprowadziła t. zw. dodatek państwowy do podatku gruntowego. Dodatek ten obliczony jest według normy z r. 1861 i wynosi jej 200-krotną. Został on podwyższony w latach 1923—1924, a wolny jest od wszelkich dodatków na cele samorządowe.

6. Na Śląsku Górnym wprowadzono od 1923 roku podatek ten w formie dodatku na rzecz Państwa, identycznie jak w Wielkopolsce i na Pomorzu. W r. 1924 podatek ten podwyższono. Na obszarze zaś Śląska Cieszyńskiego wprowadzono stawki te same, co w Małopolsce i unormowano ten podatek identycznie jak w Małopolsce.

Podatek ten wpływa na rachunek administracji wojewódzkiej (jak zresztą wszystkie podatki z wyjątkiem majątkowego) a nie na rachunek ogólno-państwowy. Tylko część tego podatku otrzymuje ogólny zarząd Państwa stosownie do klucza ustalonego w statucie organicznym Śląska, drogą tangenty. (p. Samorząd).

7. Progresja, t. j. oddzielny dodatek do podatku gruntowego wprowadzona została na obszarze całego Państwa ustawą z 15.6. 1923 r. Płaci ją właściciel tej posiadłości, która, położona w granicach jednego powiatu, obciążona jest rocznie podatkiem gruntowym ponad 106 zł. Dodatek ten, obowiązujący w całej Polsce, wynosi według skali progresywnej od 10 do 100% podatku gruntowego, zależnie od wysokości rocznego, płatnikowi w powiecie przypisanego, podatku gruntowego.

Motywem wprowadzenia tej progresji, gdzieindziej niespotykanej, była m. i. tendencja do szybszej likwidacji większej własności. Progresja wynosi dla przykładu: 10 procent wymiaru przy podatku od 106 — 176 zł., 80 procent przy podatku od 6158—8796 zł. rocznie. Szacując na podstawie przeciętnego obciążenia, ma zastosowanie 100 procetowy dodatek przy posiadłościach o obszarze około 4000 ha, 10 procentowy dodatek przy posiadłościach o obszarze 48—80 ha (Taylor, Polityka skarbowa, 1929, str. 206).

Degresja podatku, również w całej Polsce obowiązująca, stosowana jest jako przywilej dla drobnych płatników. Płacą oni tylko część należnego z ich gruntu podatku.

W szczególności obowiązany jest płatnik z przypisem rocznym niższym od 8,80 zł. do uiszczenia w pierwszym terminie tylko połowy rocznej należności, w drugim nie płaci nic; płatnik z przypisem rocznym od 8.80 do 35.20 zł. płaci tylko 80% należności (50% w pierwszym, 30% w drugim terminie płatności podatku). Na podstawie tych przepisów grunty obciążone progresją mogą być czterokrotnie wyżej opodatkowane od gruntów korzystających z degresji.

8. Nadto obowiązują następujące przepisy: płatny jest podatek w dwóch równych półrocznych ratach w kwietniu oraz między 15.10. a 15.11. każdego roku. Właściciel nieruchomości ma prawo żądać zapłacenia podwyższonego ustawą z 15.6.1923 podatku od dzierżawcy, o ile czynsz płaci w gotówce a właściciel obowiązany jest umownie do płacenia podatków. Odwrotnie w pewnych przypadkach ma dzierżawca prawo do potrącenia podwyżki podatku z czynszu. Przy parcelacji następuje podział podatku między zbywcę a nabywców, tymczasowo na podstawie kontraktów, zawierających daty o wielkości i klasyfikacji gruntów, definitywnie na podstawie wyciągów hipotecznych, rejestrów pomiarowych, ewentualnie wizji przez komisję kwalifikacyjną na miejscu. Wymiar należy do władz skar-

bowych. Pobór jest odrębnie w poszczególnych dzielnicach unormowany przy ogólnej zasadzie, że od małej własności pobiera go gmina, od wielkiej urząd skarbowy. Egzekucja zawsze należy do urzędu skarbowego.

Parcelacja p. OMS. z 24.8, 30.8 i 8.9.1927 Zb. Ok. 1933: str. 312, 320, 321; Pobór p. OMS. z 7.9.1933 DU: 8:66; Egzekucja p. RRM. z 25.6.1932 DURP: 62:580 i OMS. z 7.9.1932 DU 1933:8:66.

Wolne są od podatku: grunty pod lasem ochronnym, nieużytki sztucznie zalesione przez 30 lat (RPRP. z 24.6.1927 DURP 1932:111: 932, art. 28 i 8), grunty zajęte pod budowę kolei (OMS. z 22.10.1928 Cz. Sk. 1828:11), grunty osad objętych postępowaniem scaleniowem (ust. z 18.3.1933 DURP: 22:167).

Zresztą są uwolnienia w każdej dzielnicy odrębnie ustanowione. Wchodzą tu w rachubę grunty państwowe, komunalne, szkolne, fundacyjne, instytucyj o charakterze opieki społecznej, grunty duchowne klasztorne, cmentarne, dalej grunty pod rzekami, jeziorami, stawami, mostami, drogami, torami kolejowemi, kanałami, budowlami wodnemi, podwórzami, nieużytkami i t. d.

Minister Skarbu, oraz z jego delegacji Izby oraz urzędy skarbowe, zniża, rozkłada na raty umarza ten podatek osobom, które poniosły szkody wskutek działań wojennych i klęsk elementarnych.

P. RMS z 29.9.1923 DURP: 101:797 austr. rozp. ces. z 15.3.1917 DZPP:124, austr. RMS z 25.12.1917 DZPP:516 i ust. z 10.3.1932 DURP: 29:291.

Dodatki państwowe do tego podatku pobiera równocześnie Skarb przy wpłaceniu podatku, a to 10% nadzwyczajny (ust. z 12.2. 1931 DURP: 16:82, p. str. 152) i 10% z r. 1933 (p. niżej). Nadto pobierają dodatki związki samorządowe oraz samoistne podatki przy obciążeniu gruntu jako podstawy opodatkowania.

Dodatek 10 procentowy do podatku gruntowego z r. 1933 wprowadzony jest w całem Państwie z wyłączeniem województw wileńskiego, nowogródzkiego, poleskiego oraz szeregu powiatów województw wołyńskiego i białostockiego. Obowiązuje na II półrocze 1933 i I półrocze 1934; dalsze obowiązywanie może być zarządzone drogą RRM. Nie płacą dodatku płatnicy, do których stosowana jest degresja. Wyłączone są z podstaw obliczenia nadzwyczajny 10 procentowy dodatek i dodatki komunalne. Uiszczony ma być w terminach rat podatku gruntowego bez osobnego zawiadomienia. Dodatek ten idzie na równocześnie utworzony Fundusz Interwencyjny do podniesienia na rynku cen zboża. (RPRP z 27.10.1933 DURP: 84:612).

Izby Rolnicze otrzymują 3% wpływów z tego podatku w okręgu Izby (RPRP. z 22.3.1928 DURP. 1933:2:16, art. 50).

Podatek od budynków na wsi został uchylony ust. z 15.6.1923 i dotąd nie został zastąpiony innym podatkiem. Wniosek rządowy w tym względzie (druk sejm. II. 78) został odrzucony przez Sejm w maju 1928.

9. Obciążenie tym podatkiem było pierwotnie, po powstaniu Państwa Polskiego, różne w poszczególnych dzielnicach. Ustawodawstwo polskie dążyło do zrównania tego obciążenia, co znalazło już wyraz w cyfrach za r. 1924.

I tak oblicza Taylor przeciętne obciążenie 1 ha tym podatkiem bez progresji na rok 1924 w b. Królestwie na 2,63 zł., w województwach wschodnich na 1,08 zł., w b. zaborze austrjackim na 2,63 zł., w dwóch zachodnich województwach na 2,56 zł., na Górnym Śląsku na 1,60 zł. (p. Taylor, Polityka skarbowa, 1929, str. 194 n.). Przeciętne obciążenie w całem Państwie z uwzględnieniem progresji i degresji wynosi na jedno gospodarstwo w 1931 roku: 15 zł. (Statystyka Skarbowa w Statystyce Polski GUSt. B. 19.1933). W r. 1913 przyniósł ten podatek na obszarze dzisiejszej Polski 23.8 milj. fr. zł., co przy przeciętnej cenie żyta 13.9 fr. zł. za 1 q wynosiło 1.7 milj. q żyta (Weinfeld — Szcześniak, La Pologne, 1925). Cyfry te wynoszą w powyższej kolejności za r. 1924: 69.9 milj. zł., 16,0 zł. i 4,4 milj. q.; za r. 1931: 69.1 milj. zł., 23,6 zł. i 2.9 milj. q.

Następujące cyfry ilustrują obciążenie gospodarstw w r. 1928 tym podatkiem:

Gospodarstwa o obszarze	liczba w tysiącach	obszar w tysiącach ha	przypis podatku w milj. zł.
do 5 ha	3369,2	8 089,6	13,9
od 5 ha—15 ha	1223,8	9 481,6	17,8
od 15 ha—150 ha	198,6	5 513,2	11,3
od 150 ha—500 ha	8,8	2 522,9	8,0
powyżej 500 ha	4,2	7 232,4	17,7
Razem	4804,7	32 839,7	68,7

10. Wpływy z tego podatku są małe w porównaniu z innemi podatkami (p. tabl. na str. 146). Nie są jednak tak małe, by Państwo przy dzisiejszych potrzebach Skarbu mogło ich się zrzec na rzecz samorządu, bez znalezienia innych źródeł, do czego zmierzały projekty. I obciążenie gospodarstw małej własności jest niskie, czy to wyrażone w złotych, czy przeliczone na zboże. Zwłaszcza, gdy się uwzględni, że tylko bardzo drobna część tych gospodarstw dotknięta jest podatkiem dochodowym, że wogóle nie płaci podatku od budynków, że mało płaci w formie akcyz i monopoli oraz że zadłużenie przedwojenne tych gospodarstw wskutek dewaluacji pieniądza zniknęło. Z drugiej jednak strony zwiększa ten ciężar fakt, że podatek ten jest pod-

stawą obciążenia na rzecz samorządów, które samo przez się jest duże, oraz że płatnicy dysponują z reguły gotówką w bardzo skromnym rozmiarze. Te fakty musi uwzględnić wszelka akcja, zmierzająca do reformy tego podatku. Nadto dalsza rzecz: podatki te w swoich dzielnicowych konstrukcjach są najstarsze, wżyły się; ludność, trudniej od miejskiej, dostępna dla reform i z natury stosunków konserwatywna, przyzwyczajona jest do tego podatku. Wszelka zmiana musi u tej ludności, stanowiącej z rodzinami olbrzymią większość w Państwie wzbudzić niezadowolenie. Choćby ta zmiana zmierzała do usunięcia zarzucanych temu podatkowi wad: że jego podstawą jest dawne, często mylne oszacowanie gruntów, że nie są w niem uwzględnione zaszłe zmiany w wartości i produktywności jak stworzone komunikacje, zmiany w stanie bydła i t. d. Każda reforma musi utrudnić wymiar i pobór. Tembardziej reforma, któraby zwiększyła gotówkowy wydatek płatników. W Polsce komplikuje się sprawa wskutek katastru, istniejącego tylko w dwóch dzielnicach, a trudności wprowadzenia go w reszcie Państwa i niedopuszczalności, by ten instrument, potrzebny także dla hipoteki, pomiarów kraju, wszelkiej budowy i t. d. został zarzucony i skazany na zagładę.

Kataster niewątpliwie podraża wymiar i pobór tego podatku. Koszta te, obliczone na r. 1923 na ówczesnym obszarze Izby Skarbowej lwowskiej wynoszą 25% wpływów tego podatku. Nadto zarzucają katastrowi, że jego daty są niezgodne z rzeczywistym stanem rzeczy. To nie jest jeszcze dostatecznym argumentem do zarzucenia katastru, albowiem koszta jego są również poniesione dla innych, niewątpliwie bardzo ważnych państwowych funkcyj, jakie spełnia kataster, a uzgodnienie ze stanem faktycznym jest osiągalne i do niego winno się raczej zmierzać, aniżeli do pozbycia się katastru (p. W. L. Jaworski, Przedmowa do Szafrana, Działalność władz ziemskich... 1930).

Natomiast niewątpliwie wymaga reformy opodatkowanie tym podatkiem folwarcznej własności. Nigdzie nie spotykana progresja miała działać na rozdrobnienie tej własności. W tem pomagały równocześnie działające w bardzo wysokim stopniu: progresywny podatek dochodowy, progresywny i bardzo wysoki do r. 1933 podatek spadkowy, wreszcie takie same daniny i podatki majątkowe między r. 1924 a 1929. Nieznośnem w dodatku czyniły obciążenie, bardzo wysokie, na tym podatku oparte, daniny samorządowe. Ta niesprawiedliwość łączy się przytem z równocześnie wprowadzoną degresją dla drobnych płatników i czyni reformę w tym względzie wprawdzie niepopularną, ale od dawna dojrzałą do uchwalenia i przeprowadzenia.

3. Podatek od nieruchomości.

Źródła: RPRP. z 17.6.1924 DURP: 51:523 (podatek od nieruchomości). — Ust. z 1.4.1925 DURP: 43:296, RPRP. z 12.3.1928 DURP: 31: 292. — Ust. z 30.12.1929 DURP 1930:2:6. — Ust. z 17.12.1931 DURP: 112:877 i ust. z 18.3.1933 DURP: 22:168 (nowele). — RMS. z 30.4.1925 DURP: 48:333 (rozp. wyk.). — OMS. z 15.12.1932. Cz. Sk. 1933:8 (wyjaśnienia).

Literatura: Z. Pakosz, Podatek od nieruchomości, 1925. — R. Rożek, Podatek od nieruchomości, od lokali i od placów, 1933.

1. Przedmiot podatku. 2. Podstawa opodatkowania. 3. Zobowiązany. 4. Stawka. 5. Wymiar, pobór, umorzenie. 6. Naruszenie przepisów. 7. Ocena.

PODATEK OD NIERUCHOMOŚCI.

Wymiar i wpływ	1926	1927	1928	1929	1930	1931
Opodatkowanych nieruchomości w tys. . .	457,2	490,0	515,9	530,4	557,0	564,2
Suma podstaw wymiaru w milj. zł. . . .	.	.	.	742,2	817,5	838,8
Wymiar podatku w milj. zł.	43,9	45,9	47,9	52,0	57,8	58,7
Wpływ z podatku w milj. zł.	35,8	46,3	47,0	46,0	52,4	48,9
Na 1 nieruchomość w mieście przypada złotych .	*96*	*94*	*93*	*128*	*138*	*136*
„ 1 „ na wsi „ „ .				*24*	*24*	*24*

Liczby nie obejmują Śląska. Wpływy za lata budżetowe 1926/27 i t. d.; w roku 1932/33 wynosił wpływ 600 milj. zł.

1. Przedmiotem podatku są w miastach wszelkie budynki, natomiast w gminach wiejskich budynki mające charakter dochodowy lub zarobkowy.

W szczególności w miastach: domy mieszkalne z należącemi do nich podwórzami, ogrodami, sadami i zabudowaniami gospodarczemi, fabryki, teatry, łaźnie i t. d. oraz zajęte na przedsiębiorstwa i na składy place; w gminach wiejskich: budynki mieszkalne, przemysłowe i handlowe, niezwiązane z produkcją rolną.

W województwie Śląskiem tego podatku nie wprowadzono.

Wolne od podatku są nieruchomości Państwa, związków komunalnych, instytucyj i związków wyznaniowych, dobroczynnych, oświatowych, naukowych, kolei prywatnych, małe budynki wartości czynszowej do 25 zł. rocznie, budynki niezamieszkane.

P. Konkordat z 10.2.1925 między Stolicą Apostolską a Polską DURP 1925:72:501, OPA 1934:570.

Nowowzniesione budynki (także części nadbudowane i przebudowane), wykończone w czasie od 16.9.1930 do końca r. 1940 są od tego podatku zwolnione przez 15 lat od chwili choćby częściowego użyt-

kowania. Zwolnienie to odnosi się i do dodatków oraz samoistnych danin z tego źródła na rzecz związków samorządowych. Nadto są one wolne od państwowych i samorządowych podatków budynkowych, które w przyszłości ustanowione zostaną, dalej od wszelkich podatków i opłat, dla których podstawą wymiaru są podatki od nieruchomości lub budynkowe (ust. z 24. 3.1933 DURP: 22:173). Wcześniej wybudowane budynki korzystają z ulg w granicach przewidzianych albo ustawą z 22.9.1922 DURP:88:786 albo RPRP z 12.9.1930 DURP: 64:508, zależnie od chwili, w której powstało prawo podatnika do ulgi. O ile przywileje te nie zostały jeszcze nadane, to postępowanie ma obecnie być prowadzone według ustawy z 24.3.1933.

W Gdyni wolne są od podatku przez 25 lat budynki nowowzniesione w okresie od 22.10.1922 do końca r. 1940. (RPRP z 1.6.1927 DURP: 51:452, z 24.11.1930 DURP:80:631). Wolne są od podatku budynki na 25 lub na 15 lat przy nowych, ważnych dla obrony kraju i dla gospodarstwa przedsiębiorstwach przemysłowych i komunikacyjnych, o ile budowa rozpocznie się do r. 1937, a w Małopolsce zachodniej do r. 1942 (RPRP. z 22.3.1928 DURP: 36:329).

2. Podstawa opodatkowania zależy od tego, czy nieruchomość podlega ustawie o ochronie lokatorów (z 11.4.1924 DURP:39: 406), czy też tej ustawie nie podlega. W pierwszym przypadku normalną podstawą jest z reguły ustawowe komorne, t. j. komorne (wynagrodzenie za prawa najmu) z tej nieruchomości, obliczone podług powołanej ustawy. Wchodzi zatem do podstawy wymiaru komorne, płacone rzeczywiście w czerwcu 1914 r. z wyłączeniem dawniej przez właściciela osobno pobieranych opłat dodatkowych (za wodę, kanały, kominy, światło na schodach, śmiecie i t. p.). W drugim przypadku, gdy nieruchomość nie podlega ochronie lokatorów, podstawą wymiaru jest płatne komorne umowne, płacone w roku poprzedzającym rok podatkowy.

Gdy według ustawy o ochronie lokatorów jest komorne dopuszczalne w wyższej od określonej poprzednio kwocie (art. 3), wówczas to wyższe umowne komorne z roku poprzedzającego rok podatkowy jest podstawą opodatkowania. (OPA 1933:155).

Nieoddawane w najem mieszkanie lub budynek (mieszkanie lub willa zamieszkała przez właściciela, budynek fabryczny należący do przedsiębiorstwa, teatry, łaźnie i t. p.) płaci również podatek zależnie od tego, czy podlega przepisom o ochronie lokatorów, czy nie. Przy podlegających tej ochronie podstawą jest wartość ustalona według cen z czerwca 1914 r. przez urząd rozjemczy do spraw najmu lub sąd (ust. z 11.4.1924 art. 5, p. 2); przy niepodlegających ochronie podstawą jest wartość czynszowa, t. j. 5% od wartości obiegowej, płaconej w okresie miarodajnym za podobne nieruchomości, lub od wartości ustalonej przez rzeczoznawców (ust. z 17.6.1924 § 3 — 5).

Podstawa opodatkowania określana jest corocznie z góry na rok kalendarzowy. Zmiany w tej podstawie, które nastąpiły w ciągu tego

roku, nie uzasadniają prawa do zwrotu podatku lub obniżenia wymiaru. W szczególności niepobranie komornego lub niemożność ściągnięcia, darowanie go i obniżenie. W przedmiotach najmu podlegających ochronie lokatorów nie ulega z reguły zmianie podstawa ustalona na podstawie dat z r. 1914; przy przedmiotach najmu, tej ochronie niepodlegających, zmiany komornego są uwzględniane w roku kalendarzowym po tej zmianie, o ile władzy skarbowej zostały w terminie (30 dni po zmianie) podane do wiadomości.

Płatnik może żądać ustalenia wartości przez rzeczoznawców, gdy wartość przyjęta w bilansie płatnika jest za wysoka. (OPA 1933:156).

3. Obowiązany do uiszczenia podatku nie jest w ustawie wymieniony, gdyż podatek ten jest podatkiem rzeczowym, na przychód z nieruchomości nałożonych. Obowiązanym jest zatem ten, kto posiada korzyści z nieruchomości.

W szczególności jest nim z reguły właściciel; albo dożywotnik, mający prawo dożywotniego użytkowania (tak Głąbiński w glosie do OPA 1933:400, inaczej NTA pod tą liczbą).

4. Stawka podatku wynosi 7% od komornego lub wartości czynszowej obliczonych stosownie do p. 2.

Dodatek nadzwyczajny 10-cio procentowy uiszcza płatnik przy wpłacie podatku (ust. z 6.3.1931 DURP: 23:138).

Kryzysowy dodatek, w wysokości 3 procent od podstawy wymiaru pobierany jest równocześnie z samym podatkiem, obok dodatku nadzwyczajnego, począwszy od 1.1.1932 r. Czas, w którym zostanie zaniechany pobór tego podatku, określi późniejsze RRM. Wolne są od tego dodatku budynki mieszkalne, których roczny czynsz nie przekracza 1.000 zł. Do tego dodatku nie mogą być pobierane dodatki państwowe i samorządowe (ust. z 17.12.1931 DURP:112:878 i RMS z 25.1.1932 DU:4:77).

Kryzysowy dodatek do podatku od nieruchomości przypadającego od placów (p. p. 1) nie jest przewidziany ustawą z 17.12.1931.

Dodatki komunalne p. Samorząd.

5. Wymiar i pobór należy do urzędów skarbowych (od 1.7.1933, ust. z 18.3.1933 DURP: 22:168). Płatny jest podatek kwartalnie z dołu w ciągu drugiego miesiąca następnego kwartału. Odwołania od wymiaru, wniesione w 14-dniowym terminie rozstrzyga Izba Skarbowa.

Dodatkowy wymiar z powodu nowych okoliczności (nie z powodu zwiększenia się wartości) jest dopuszczalny, lecz nie więcej niż za lat trzy poprzedzających rok, w którym nowe okoliczności stwierdzono.

Taksamo, gdy nieruchomość opuszczona została przy wymiarze lub niewłaściwie uwolniona (ust. z 17.12.1931 DURP:112:877).

Prostowanie wymiaru przez władzę na niekorzyść płatnika jest przepisami nieprzewidziane, zatem niedopuszczalne.

Umorzenie podatku (całkowite lub częściowe) następuje na wniosek płatnika przez Urząd lub Izbę Skarbową, gdy nieruchomość (całkowicie lub częściowo) wskutek nadzwyczajnego wydarzenia została zniszczona. (RPRP. z 17.6.1924 § 21, RPRP. z 12.3.1928, art. 4).

Nadto może być przyznane umorzenie, gdy uiszczenie podatku mogłoby narazić egzystencję płatnika, gdy płatnik wykaże, że lokal nie był wynajęty, że komorne jest nieściągalne albo że zostało obniżone (RPRP. z 12.3.1928, art. 4 i OMS. z 21.12.1933 DU:36:322).

6. Naruszenia przepisów dopuszczają się właściciele nieruchomości i ich zastępcy, gdy w zeznaniu świadomie podadzą komorne niższe od pobieranego lub umówionego oraz gdy nieuwiadomią władzy o podwyższeniu komornego.

Kary nakładane są w wysokości 10-krotnej uszczuplonego lub na uszczuplenie narażonego podatku; w wysokości dwukrotnej w przypadku nieuwiadomienia władzy o podwyższeniu komornego. Płatnik ma prawo odwołać się do Izby Skarbowej lub żądać do 7 dni przekazania sprawy sądowi grodzkiemu (RPRP. z 12.3.1928, art. 2).

7. W r. 1923 zniesiono w Polsce podatki budynkowe w miastach z powodu zmniejszającej czynsze ochrony lokatorów, na wsi z powodu dewaluacji wpływów i niechęci podniesienia stawek przez Sejm. Dopiero w r. 1924 zaczęto wracać do tego źródła podatkowego. Uchwalono w r. 1924 podatek na jeden rok w wysokości 20 procent od podstawy wymiaru. Już w r. 1925 uchwalono ten podatek na dalsze 4 lata przy zmniejszeniu stawki (12, 10, 8 i 7%). Zrazu dla uzyskania środków na uchwalony dodatek mieszkaniowy dla pracowników państwowych. W r. 1929 zniesiono czasowość ustawy bez zreformowania prymitywnej i często niesprawiedliwej jego konstrukcji. Dalsze fragmentaryczne reformy tak uczyniły przepisy zawiłe, że Rząd, mimo upoważnienia w ustawie z 17.12.1931, nie wydał dotąd ich jednolitego tekstu. Są tendencje rozszerzenia tego podatku także na niewynajęte domy poza miastami położone.

4. Podatek od lokali.

Źródła: Ust. z 2.8.1926 DURP: 94:550, ust. z 17.12.1931 DURP: 112:879 i z 18.3.1933 DURP: 22:168 (podatek od lokali). — RMS z 29.12.1926 DURP 1927: 12:95 i z 25.1.1932 DU: 4:77 (rozp. wyk.). — RPRP z 22.4.1927 DURP: 42:372 (rozbudowa miast). — Ust. z 15.7.1925 DURP: 97:681 (zakwaterowanie wojska).

Literatura: Rożek, Zbiór przepisów o podatku od nieruchomości, lokali i placów, 1933.

1. Przedmiot. 2. Podstawa i stawka. 3. Wymiar i ściąganie. 4. Podział wpływów. 5. Fundusz rozbudowy. 6. Fundusz kwaterunkowy.

1. Przedmiotem tego podatku są wszelkiego rodzaju lokale mieszkalne na obszarze gmin miejskich. Zwolnienia są ustanowione ze względu na przeznaczenie lokalu, na małe środki lokatorów, na niewynajęcie i na nową budowę.

W szczególności są wolne od podatku: kościoły, świątynie, domy modlitwy, lokale urzędów i instytucyj państwowych, samorządowych, instytucyj naukowych, oświatowych, dobroczynnych i wyznaniowych, lokale zagranicznych przedstawicielstw, misyj i konsulatów oraz mieszkania eksterytorjalnego ich personelu pod warunkiem wzajemności, mieszkania jedno, dwu i trzy-izbowe są uwolnione, jeżeli są zajmowane przez niemających podnajemców bezrobotnych, przez inwalidów, przez wdowy i sieroty po nich i po poległych, zmarłych i zaginionych w związku ze służbą wojskową, przez dozorców, lokale przemysłowe w budynkach fabrycznych, lokale niezamieszkałe .

Lokale w nowowzniesionych budowlach, użytkowanych przed 1.1.1929 przez 10 lat od choćby częściowego użytkowania tych budowli; w budowlach użytkowanych po 1.1.1929 przez 15 lat. Budynki w uzdrowiskach nie korzystają z tych ulg (ust. z 17.12.1931 DURP: 112:879).

W województwie śląskiem ten podatek nie obowiązuje.

2. Podstawą wymiaru jest dla lokali podlegających ochronie lokatorów: komorne, bez dodatkowych należności, płacone w czerwcu r. 1914 (p. ust. z 11.4.1924 DURP: 39:406 o ochronie lokatorów). Dla lokali niepodlegających ochronie lokatorów: pełne komorne z poprzedniego roku albo pełna wartość czynszowa, gdyby lokal nie był wynajmowany lub był oddany do użytku bezpłatnie. Stawka wynosi 8% od tego komornego lub wartości, przy lokalach jedno, dwu i trzy-izbowych, a 12% przy lokalach większych.

Gdy właściciel zajmuje lokal lub oddał go bezpłatnie do użytku, wówczas podstawą wymiaru jest wartość czynszowa z r. 1914, gdy chodzi o lokal podlegający w zasadzie ochronie lokatorów; przy lokalach tej ochronie niepodlegających pełna wartość czynszowa.

Podstawa wymiaru jest ta sama co przy podatku od nieruchomości; tylko wyższe umowne komorne z art. 3 ustęp 1 ust. o ochronie lokatorów (p. str. 172) nie może być przy podatku od lokali przyjmowane do podstawy. (OMS. z 23.1.1934 DU: 4:52).

3. Obowiązana do zapłacenia podatku jest osoba zajmująca lokal. Jej, a nie właścicielowi domu, jest podatek wymierzany. Podatek płatny jest kwartalnie w miesiącach lutym, maju, sierpniu i listopadzie za bieżący kwartał. Wymiar i pobór należy do urzędów skarbowych (ust. z 18.3.1933 DURP: 22:168). Naruszenia w tej dziedzinie są karane według przepisów ustawy z 11.8. 1923 o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych. (RMS. z 29.12.1926 DURP 1927:12:95, § 6). Odwołania, wnoszone w dniach 14-tu od dnia doręczenia nakazu płatniczego, rozstrzyga Izba Skarbowa. Restytucji i odroczeń terminów udziela MS a z jego delegacji Izba Skarbowa. Winna je załatwić do 6, — a w razie żądania od płatnika dodatkowych wyjaśnień do 9 miesięcy.

Płatnikiem jest z reguły lokator główny lub właściciel użytkujący mieszkanie we własnym domu. Nakaz może być skierowany i do sublokatora najmującego lokal oraz do użytkującego darmo 3 miesiące z zezwolenia lokatora głównego. (art. 1 ust. i OMS. z 31.10.1927 Zb. ok. 1933:345).

4. Wpływy z tego podatku przypadają miastu, państwowemu funduszowi rozbudowy miast i wojskowemu funduszowi kwaterunkowemu. Skarb Państwa nie ma z tego podatku żadnych dochodów.

Rozdział wpływów jest następujący: z 8-procentowej stawki otrzymuje miasto 4 procent; państwowy fundusz rozbudowy miast (p. 5) 2 procent, a 2 procent wojskowy fundusz kwaterunkowy (p. 6). Przy lokalach cztero- i więcej izbowych z 12-to procentowej stawki otrzymuje miasto 4 procent; państwowy fundusz rozbudowy miast 5,5 procent; wojskowy fundusz kwaterunkowy 2,5 procent. Od r. 1943 część przypadająca funduszowi kwaterunkowemu z tego podatku przypadnie funduszowi rozbudowy miast. Z wypłaconych kwot potrąca sobie Skarb Państwa 3 procent jako ryczałt za wymiar i pobór.

Cyfry, objaśniające ten podatek, nie zostały dotąd w całości ogłoszone.

5. Fundusz rozbudowy miast p. wyżej str. 65.

Wykonawcze RMS do powołanych tam ustawowych przepisów ogłoszone zostały w DURP 1928:49:476, w DURP 1931:96:735 i w DURP 1933:26:220. Preliminarz na 1934/35 (grupa F) przewiduje 12,0 milj. zł. jako wpływ do tego funduszu z podatku od lokali. Wydatki z tego funduszu, i jego administracja p. str. 66.

6. Fundusz kwaterunku wojskowego p. wyżej str. 67.

Jest on osobą prawną, ma osobny zarząd, złożony z delegatów kilku ministerstw, Sejmu, Senatu i miasta Warszawy, ma prawo zaciągania pożyczek do 140 milj. zł., i hipotecznego ich zabezpieczenia na wybudowanych przez ten fundusz nieruchomościach i przekazanych mu na własność nieruchomości państwowych. Preliminarz na 1934/35 (grupa F) przewiduje 9,4 milj. zł., jako wpływ do tego funduszu z podatku od lokali. Udział tego funduszu we wpływach z podatku od lokali uzasadniony jest tem, że równocześnie ust. z 15.7.1925 DURP: 97:681 ograniczyła obowiązek dostarczenia kwater wojsku.

5. Podatek od placów budowlanych.

Źródła: RPRP. z 22.4.1927 DURP: 42:372, art. 23 (rozbudowa miast), i ust. z 18.3.1933 DURP: 22:168 (nowela), RMS z 3.11.1927 DURP: 106:913 (rozp. wyk.).

Literatura: Rożek, Zbiór przepisów o podatku od nieruchomości, lokali i placów, 1933.

1. Przedmiot. 2. Stawka. 3. Wymiar, pobór i ściąganie. 4. Wpływy.

1. Przedmiotem podatku są niezabudowane lub niedostatecznie zabudowane place na obszarze gmin miejskich.

Charakter placu budowlanego w miastach, gdzie istnieje prawomocny plan regulacyjny posiada grunt, nadający się do zabudowania a położony przy ulicach i drogach, tymże planem ustalonych. Charakter placu budowlanego w miastach natomiast, gdzie niema prawomocnego planu regulacyjnego, posiada grunt, nadający się do zabudowania o położony przy istniejących drogach publicznych i ulicach w 70 metrowym pasie do nich przylegającym, lub położony wśród bloków budowlanych (RMS. z 3.11.1927 DURP: 106:913, § 26).

Place, które w bliskim czasokresie nie wchodzą w program rozbudowy miasta nie mogą być przedmiotem podatku. (RMS. z 3.11.1927, § 26, j. w.).

Wydzielenie z jednej lub kilku parcel placu jako przedmiotu podatkowego dopuszczalne jest pod warunkiem, że w indywidualnym przypadku zachodzi wybitnie niedostateczne zabudowanie. (RMS. z 3.11.1927, § 26, j. w.; inaczej nietrafnie OMS. z 22.1.1934 DU 1933:4:51).

Wolne od podatku są place będące własnością Państwa i związków komunalnych, place zajęte pod sady i parki, oraz place przeznaczone na dziedzińce i składy przedsiębiorstw handlowych i przemysłowych.

2. Stawka wynosi 0,5% corocznie ustalanej wartości na podstawie corocznie przez płatnika wnoszonej deklaracji. Stawkę 1%

płacą w miastach z ludnością powyżej 15.000 mieszkańców place w śródmieściu lub przy głównych ulicach.

Ustalenie wartości jako podstawy wymiaru następuje według przeciętnych cen, płaconych w minionym roku za place, które znajdują się w analogicznych warunkach. Jeżeli takie ustalenie nie jest możliwe, wówczas jego podstawą może być albo szacunek hipoteczny albo szacunek instytucji kredytu długoterminowego.

3. Wymiar, pobór i ściąganie należy do urzędów skarbowych (ust. z 18.3.1933 DURP: 22:168). Obowiązanym do płacenia jest właściciel.

Przepisy obowiązujące w tej dziedzinie przy podatku od lokali (p. str. 176) mają i tu zastosowanie, taksamo w dziedzinie terminów płatności, odwołań i ulg. Do Ministerstwa Skarbu należy umarzanie z powodu nieściągalności lub niezamożności płatnika.

4. Wpływy z tego podatku idą do państwowego funduszu rozbudowy miast po potrąceniu 3% wypłaconej kwoty na rzecz Skarbu Państwa jako ryczałtu za wymiar i pobór.

Od ich wysokości i wysokości wpływów z podatku od lokali zależna jest suma (kontyngent) kredytów z funduszu budowlanego w danem mieście. Wprowadzony został ten podatek nie tylko ze względów fiskalnych, lecz ze względu na cele polityki budowlanej. Cyfry, objaśniające ten podatek nie zostały dotąd ogłoszone.

6. Podatek przemysłowy.

Źródła: Ust. z 15.7.1925 z szeregiem nowel w jednolitym tekście DURP 1932:17:110 (państwowy podatek przemysłowy). — RMS. z 29.3.1932 DURP: 40:406 (rozporządzenie wykonawcze). — RPRP. z 7.6.1927 DURP: 53:468 (prawo przemysłowe).

Literatura: J. Bonisz, Państwowy podatek przemysłowy (system) 1926. — Nikodem, Podatek przemysłowy, 1927. — Kauzik, Podatek przemysłowy, 1929. — Koźlik, Podatek przemysłowy w zastosowaniu do spółdzielni, 1932. — Krygler, Państwowy podatek przemysłowy, 1933. — Rejs, Podatek przemysłowy, 1932.

1. Unifikacja. 2. Podmioty. 3. Uwolnienia. 4. Forma podatku przemysłowego. 5. Świadectwa przemysłowe. 6. Podatek obrotowy. 7. Stopa podatkowa. 8. Wymiar i uiszczenie. 9. Zryczałtowanie. 10. Scalenie. 11. Naruszenie. 12. Odwołanie. 13. Ocena.

1. Z chwilą odzyskania niepodległości obowiązywało w każdej z trzech dzielnic Polski inne ustawodawstwo w zakresie podatku przemysłowego. Polska ustawami z 6.7.1920, 17.12.1921, 14.5.1923 i 15.7.

PODATEK PRZEMYSŁOWY.

Świadectwa i podatek od obrotu	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933
Świadectwa i karty rejestracyjne ilość w tys. . . .	659,0	693,2	709,3	673,5	652,1	603,0	678,8	650,1
Wpływ ze świadectw w milj. zł.	26,9	26,2	31,8	30,0	27,3	24,3	.	.
w tem								
handlowe liczba w tys. . .	415,7	449,4	465,9	460,8	455,9	443,7	437,3	420,2
przemysłowe liczba w tys. .	208,5	202,1	193,9	182,9	166,6	130,4	207,5	205,1
Podatek od obrotu								
Płatnicy w tys.	528,8	575,7	601,8	597,6	589,8	572,7	.	.
Obrót ustalony w miljard. zł.	15,3	20,5	25,1	25,4	21,7	17,7	.	.
Wymiar podatku w milj. zł.	257,5	334,6	413,3	420,1	355,4	289,2	.	.
Wpływ z podatku od obrotu	225,1	281,7	350,4	346,3	299,2	237,3	194,8	.
w tem								
Przedsiębiorstwa handlowe								
Liczba płatników w tys. .	395,5	428,2	446,2	446,4	427,8	421,4	.	.
Obrót ustalony w miljard. zł.	9,2	12,5	15,1	15,1	12,6	10,4	.	.
Wymiar podatku w milj. zł.	144,0	187,9	227,9	229,8	192,3	158,5	.	.
Przedsiębiorstwa przemysł.								
Liczba płatników w tys. .	114,5	127,5	134,4	129,1	139,4	128,0	.	.
Obrót ustalony w miljard. zł.	5,9	7,8	9,8	10,1	8,9	7,1	.	.
Wymiar podatku w milj. zł.	109,5	142,0	179,6	184,1	157,1	125,3	.	.

Wpływ odnosi się do lat budżetowych 1926/27 i n.

1925 zunifikowała to ustawodawstwo we wszystkich dzielnicach Polski, nie wyłączając Śląska. Punktem wyjścia było przytem ustawodawstwo rosyjskie. Obecnie pozostała z tego ustawodawstwa jedynie instytucja świadectw przemysłowych (patentów). Reforma ustawą z 19.12.1931 obniżyła stawki podatku od obrotu i usunęła szereg zagadnień spornych.

2. Podlegają podatkowi przemysłowemu: wszelkie obliczone na zysk przedsiębiorstwa (przemysłowe, handlowe i inne), t. zw. zajęcia przemysłowe wyliczone w taryfie oraz wykonywane wolne zawody wyliczone w ustawie. Gospodarstwa rolne i leśne w zasadzie temu podatkowi nie podlegają.

Przedsiębiorstwo w rozumieniu ustawy o podatku przemysłowym nie pokrywa się z pojęciem przedsiębiorstwa w znaczeniu gospodarczem i prawnem. W tem ostatniem może być prowadzonych kilka przedsiębiorstw w znaczeniu podatkowem, t. j. kilka działalności gospodarczych, odrębnie w ustawie podatkowej ujętych. Stąd jedno przedsiębiorstwo w znaczeniu gospodarczem i prawnem może być zobowiązanem do wykupienia kilku odrębnych świadectw i do płacenia podatku od obrotu nawet według kilku stawek przy różnych podstawach wymiaru. Również pociąganą jest jedna i ta sama osoba kilkakrotnie do podatku, gdy prowadzi kilka przedsiębiorstw w znaczeniu prawnem i gospodarczem, lub przedsiębiorstwo i wolny zawód i t. d. Podatkowi nie podlegają osoby lub ich zarobek, lecz przedsiębiorstwa, zawody i zajęcia.

Wolne zawody wyliczone w ustawie: lekarze, dentyści, weterynarze, felczerzy, adwokaci, notarjusze, obrońcy sądowi, architekci, inżynierowie, inni technicy (art. 9 ust.).

Zajęcia przemysłowe wyliczone w taryfie: ekspedytorzy celni, pośrednicy (handlowi i giełdowi), inspektorzy i ajenci (ubezpieczeniowi, przewozowi, komunikacyjni, instytucyj kredytowych), komiwojażerowie.

Gospodarstwa rolne i leśne nie podlegają temu podatkowi (p. wyżej).

Nie podlegają też związane z niemi hodowla inwentarza, mleczarstwo, sadownictwo, ogrodnictwo, pszczelarstwo i gospodarstwo rybne oraz sprzedaż i dostawa ich wytworów, jednak bez osobnych, poza swoimi gruntami, zakładów i składów. Nie podlega również podatkowi prowadzone na własnym lub dzierżawionym gruncie i na własne potrzeby: eksploatacja pokładów torfu, piasku, wapna, kamieni, kredy, fosforytów i połączone z nią cegielnie, piece wapienne i t. p., wreszcie tartaki i młyny (art. 2 ust.).

Podlegają natomiast podatkowi gorzelnie, browary, cukrownie i tym podobne zakłady przemysłowe, choćby należały do gospodarstw rolnych; niemniej przemysłowo i zawodowo, jako wyłączny lub przeważający rodzaj gospodarstwa, prowadzone mleczarstwo, ogrodnictwo, rybołówstwo, sadownictwo i wreszcie wyrąb lasu przez właściciela, gdy właścicielem lasu jest osoba handlująca lub spółka przemysłowa lub handlowa (art. 2 ust.).

3. Uwolnione z ustawy od podatku w obydwu postaciach t. j. od świadectw i od podatku od obrotu są:

państwowe i samorządowe przedsiębiorstwa;

W szczególności: państwowe są wolne, o ile są prowadzone na podstawie praw zwierzchniczych, monopolowych lub na potrzeby administracji państwowej (także PKP. i prywatne koleje w zarządzie PKP.); samorządowe, o ile są przedsiębiorstwami użyteczności publicznej i prowadzone we własnym zarządzie i na własny rachunek (także utrzymywane przez związki samorządowe lombardy, oraz kasy pożyczkowe i kasy oszczędności z ograniczonym zakresem działania). Przywilej ten ogranicza SN. tylko do samorządu terytorjalnego i gospodarczego, nie ma go wyznaniowy (OPA 1932:6 i 1933:431).

zakłady naukowe i widowiska;

W szczególności: zakłady ogólnokształcące i zawodowe (publiczne i prywatne), zakłady wychowawcze, widowiska kulturalne, filantropijne, sportowe, teatry państwowe i komunalne, wyjątkowo kinematografy.

zakłady kredytowe i spółdzielnie;

W szczególności: zakłady prowadzące operacje kredytu długoterminowego, spółdzielnie mieszkaniowe dla budowy nowych domów, spółdzielcze instytucje drobnego kredytu a od r. 1934 spółdzielnie pracy.

kasy i związki pracownicze;

W szczególności: kasy emerytalne, oszczędnościowo-pożyczkowe, pogrzebowe i t. p.

drobny przemysł i rzemiosło;

W szczególności: przemysł ludowy, rzemiosła ubocznie przez chłopów bez obcych sił wykonywane, pokoje umeblowane (jeden i dwa), stołownie (do 10 stołowników).

przewóz podróżnych przez przedsiębiorców żeglugi morskiej.

Uwolnieni przez władzę od tego podatku w obydwuch postaciach, t. j. od świadectw i od podatku od obrotu, mogą być poszczególni płatnicy i przedsiębiorstwa w granicach obowiązujących przepisów.

W szczególności: nowe przedsiębiorstwa ważne dla obrony Państwa i rozwoju gospodarstwa społecznego (RPRP. z 22.3.1928 DURP: 36:329). Przedsiębiorstwa w Gdyni aż do r. 1945, o ile przyczynić się mogą do gospodarczego rozwoju miasta (RPRP. z 1.6.1927 DURP: 51:452 i z 24.11. 1930 DURP: 80:631). — Poszczególne przedsiębiorstwa, których bezpośredniem zadaniem jest popieranie celów publicznych, dobroczynnych lub ogólnie użytecznych, a których obrót jest stosunkowo nieznaczny (art. 122 ust.).

Uwolnienia tylko od świadectw p. niżej; tylko od podatku od obrotu p. niżej i str. 188.

4. Postać, w jakiej pobierany jest podatek przemysłowy, jest dwojaka: świadectwa przemysłowe (patenty) i podatek od obrotu. Regułą jest, że przedsiębiorstwo opłaca ten podatek równocześnie w obu postaciach. Wyjątkowo obciążenie następuje bądź w jednej, bądź w drugiej postaci.

Tylko do wykupienia świadectw przemysłowych bez opłacania podatku od obrotu zobowiązani są handlarze wędrowni, jarmarczni, komiwojażerowie, inspektorzy i ajenci towarzystw ubezpieczeniowych i przedsiębiorstw przewozowych, komunikacyjnych oraz kredytowych, wydawnictwa dzienników i pism perjodycznych, rzemieślnicy i rękowni, dzielnicy (z kartą rzemieślniczą), nadto dorożkarze, furmani i rybołówcy, pracujący przy współudziale conajwyżej jednego członka rodziny (art. 8 ust.).

Tylko podatek od obrotu, bez świadectwa przemysłowego, opłacają samodzielne wolne zawody lekarzów, dentystów, weterynarzów, felczerów, adwokatów, notarjuszów, obrońców sądowych, architektów, inżynierów, innych techników i inne wolne zajęcia ustalone przez MS. (art. 9 ust.).

Przedsiębiorstwa niewymienione w taryfie i wolne zawody niewymienione w art. 9 ust. podlegają podatkowi dopiero po ich zaklasyfikowaniu przez MS. (p. str. 183); zajęcia przemysłowe, niewymienione w taryfie, nie podlegają podatkowi. P. OPA 1933:291 i 292 oraz glosę Pomianowskiego tamże.

5. Świadectwo przemysłowe (patent) winno być wykupione dla każdego przedsiębiorstwa i dla każdego t. zw. zajęcia przemysłowego, choćby do wykonywania ich nie utrzymywały one zakładu. Przedsiębiorstwa handlowe i przemysłowe wykupują świadectwa osobno dla każdego oddzielnego zakładu swojego.

Oddzielny zakład handlowy jest to osobne pomieszczenie (stałe lub ruchome, zamknięte lub otwarte, także część pomieszczenia), w którem prowadzi się handel towarowy lub inne w taryfie wyliczone operacje handlowe. Oddzielny zakład przemysłowy jest to pomieszczenie (zamknięte lub otwarte) do produkcji (wytwórnia, pracownia, warsztat, zakład rzemieślniczy). Odrębnie jest podana definicja zakładu górniczego, kolejowego, żeglugowego, wyrębu lasu, dokonywania robót i dostaw, poboru opłat, handlu obnośnego, rozwoźnego, jarmarcznego. — Te (art. 11—21 ust.) kazuistyczne i niejasne, z rosyjskiego ustawodawstwa przyjęte, przepisy z szeregami wyjątków, przy braku jednak ustawowej definicji przedsiębiorstwa, są w praktyce powodem sporów, czy wogóle i jakie ma być wykupione świadectwo, czy potrzeba wykupić kilka świadectw, czy chodzi o oddzielny zakład, czy tylko o oddzielny skład, wymagający tańszej znacznie karty rejestracyjnej (p. niżej). W dodatku spory te niezawsze zgodnie rozstrzygnięte są w ostatniej instancji przez Najwyższy Trybunał Administracyjny i przez Sąd Najwyższy (gdy chodzi o sprawę karną, p. np. OPA 1933:214 i 332).

Osobnych świadectw potrzebują np. hotel i prowadzona w nim restauracja; sklep kolonjalny i reustauracja; herbaciarnia i handel spożywczy; restauracja i drobna sprzedaż tytoniu; młyn i prowadzona przy nim piekarnia; młyn i sprzedaż węgla; piekarnia i razem z nią prowadzona cukiernia; skład apteczny i zakład wywoływania klisz; księgarnia i handel papieru; handel towarowy i dostawa takich samych towarów; rzeźnictwo i wyrąb mięsa. Wyjątkowo (art. 14 ust.) nie wymaga dwóch świadectw zakład przemysłowy i prowadzona w nim drobna i detaliczna sprzedaż wyprodukowanych towarów.

Osobny skład p. str. 184.

Wykupno świadectw winno nastąpić z reguły w listopadzie lub grudniu każdego roku na cały rok następny; przy nowych przedsiębiorstwach przed zapoczątkowaniem działalności. Nabywa się świadectwo w Kasie tego Urzędu skarbowego, w którego okręgu przedsiębiorstwo ma swoją siedzibę.

Taryfa, załączona do ustawy, zawiera podział miejscowości, podział przedsiębiorstw i zajęć na kategorje oraz ceny świadectw. Te ostatnie zależne są przedewszystkiem od tego, czy chodzi o przedsiębiorstwo handlowe, czy przemysłowe, czy o zajęcia przemysłowe, nadto do jakiej grupy i do jakiej kategorji przedsiębiorstwo i zajęcie zaliczone zostanie, wreszcie od miejscowości, w której się znajduje.

Taryfa dzieli przedsiębiorstwa handlowe na 21 grup: na handel towarowy, skup zawodowy, instytucje kredytu krótkoterminowego, przedsiębiorstwa ubezpieczeniowe, roboty i dostawy, pośrednictwa i t. d.; przemysłowe na 19 grup: na kopalnie węgla, rudy, nafty, młyny, gorzelnie, browary i t. d., zajęcia przemysłowe na 4 grupy. Każde poszczególne przedsiębiorstwo handlowej grupy należy do jednej z 5 kategoryj (prócz niektórych grup, w których ilość kategoryj jest mniejsza). Każde przedsiębiorstwo przemysłowe należy do jednej z 8 kategoryj (w niektórych grupach tych przedsiębiorstw ilość kategoryj jest mniejsza). Zajęcia podzielone są na 4 kategorje. Zależnem jest zaliczenie do jednej z kategoryj od wymienionych w taryfie i stwierdzonych w danym przypadku znamion przedsiębiorstwa, odrębnych dla każdej kategorji, kazuistycznie podanych i taksamo wyjaśnianych.

Dla przykładu: w grupie młynów mącznych dane przedsiębiorstwo należy do jednej z 8 kategoryj, zależnie od długości średnic wszystkich par żaren lub walców. W grupie zajęć rzemieślniczych, rękodzielniczych, dorożkarstwie, furmaństwie i innych, kategorja (1 do 8) przedsiębiorstwa zależy od ilości robotników i stosowania mechanicznych silników. Przy skupie zawodowym kategorja przedsiębiorstwa (1 do 4) zależy od wysokości dokonanego w ciągu roku skupu. Przy handlu towarowym zależy kategorja (1 do 5) od rozmiaru (hurt, detal, drobny, wędrowny, jarmarczny) a równocześnie od rodzaju towarów (wyliczonych w 22 pozycjach), od nabywców (kupcy, drobni kupcy, spożywcy), od ilości personelu, od wielkości lokalu, ilości składów.

Te decydujące znamiona przedsiębiorstwa podaje płatnik w deklaracji, podpisanej i składanej w Kasie Urzędu Skarbowego przy wykupnie świadectwa przemysłowego i na podstawie tych znamion sam określa kategorję, do której jego przedsiębiorstwo należy.

Nadto zależna jest cena świadectwa od miejscowości, w której się dane przedsiębiorstwo znajduje. Przedsiębiorstwo i zajęcia przemysłowe o tych samych znamionach płaci różną cenę zależnie od tego, czy znajduje się w Warszawie, czy w miejscowościach klasy 1 do 4, wyliczonych w taryfie. Tylko przedsiębiorstwa handlowe 1 oraz przemysłowe 1 do 5 kategorji płacą wszędzie jednakową cenę.

Jeżeli pewien rodzaj przedsiębiorstw (nie zajęć przemysłowych) nie wpada w żadną z przewidzianych ustawową taryfą kategoryj, bo nie istniał w chwili wydania taryfy (handel aparatami radjowemi, garaże samochodowe, laboratorja chemiczne, olejarnie nieparowe, zajazdy dla furmanek i t. d.) wówczas zaklasowania dokonuje Minister Skarbu, przepisując drogą ogłoszonego w DURP rozporządzenia, do jakiej kategorji należy zaliczać takie przedsiębiorstwa (art. 26 ust. OPA 1933:186 i 481). Jeżeli w taryfie dany rodzaj zajęcia jest pominięty, wówczas przedsiębiorstwo to nie wykupuje świadectwa (ekspedytorzy kolejowi, nie celni NTA w Zb. 78 S i OPA 1933:302).

Samookreślenie swego przedsiębiorstwa w deklaracji ma swoje konsekwencje przy wymiarze podatku od obrotu (OPA 1933:346 i 474) i w postępowaniu karnem (OPA 1933:395).

Cena świadectwa musi być uiszczona w całości za następny rok zgóry, wyjątkowo dopuszczalne jest nabycie świadectwa półrocznego.

Umieszczone mają być świadectwa w przedsiębiorstwie na widocznem miejscu.

Półroczne świadectwa nabywają nowe przedsiębiorstwa, rozpoczynające działalność po 1-ym lipca; sześciomiesięczne sezonowe w miejscowościach klimatycznych i leczniczych (art. 31 n. ust.), inne sezonowe za zgodą Ministerstwa Skarbu. Sprzedaż ze stoisk i kiosków na wystawach p. OMS. z 27.9.1933 DU: 28:255. Zwrot nadmiernie lub niewłaściwie uiszczonej ceny jest dopuszczalny (p. art. 93 ust. OPA 1933:476 i tam glosa autora).

Ulg przy nabywaniu świadectw, t. j. zezwolenia na wykupno świadectwa tańszej kategorji (przeklasowania przedsiębiorstw), udziela w zasadzie Ministerstwo, lub z jego delegacji Izba skarbowa lub Urząd skarbowy. Ulgi te udzielane są generalnie przy zaistnieniu pewnych okoliczności lub na indywidualne podania w przypadkach gospodarczo uzasadnionych lub zasługujących na szczególne uwzględnienie. Również mogą tu władze przedsiębiorstwo zupełnie zwolnić od wykupienia świadectwa, albo udzielić zezwolenia na prowadzenie kilku rodzajów przedsiębiorstw za jednem świadectwem.

Bardzo liczne, co roku wydawane, okólniki drobiazgowo określają warunki udzielenia takich ulg i właściwość władz, zależnie od wysokości obrotu, od zagrożenia egzystencji przedsiębiorstwa, od sprzedawania w przedsiębiorstwie towarów wyłącznie krajowego pochodzenia, od ilości zatrudnionego personelu i t. d. W szczególności uzyskały takie ulgi generalnemi zarządzeniami Ministerstwa m. i.: składy apteczne, księgarnie, kioski kolejowe, wypożyczalnie, składy piwa, przedsiębiorstwa gospodnioszynkarskie, dorożki samochodowe, sprzedaż tytoniu, nawozów sztucznych, agentury bankowe, pensjonaty, prowadzone przez właścicieli gospodarstw rolnych. Jeszcze dalej idą OMS. z 14.12.1932 Cz. Sk. 1933:1 i z 6.5.1933 Cz. Sk. 1933:6, z 7.8.1933 DU: 25:234.

Zmiany w ciągu roku, uzasadniające wyższą kategorję lub przeniesienie przedsiębiorstwa do wyższej klasy miejscowości obowiązują do dopłat oraz do zawiadomienia władzy o zaszłych zmianach.

Dopłatę oblicza się zależnie od daty zmiany, przed lub po 1-ym lipca w stosunku rocznym lub półrocznym.

Zaszłe w ciągu roku zmiany w osobie przedsiębiorcy (także dzierżawcy) lub w miejscu wykonywania przedsiębiorstwa mają być na świadectwie uwidocznione pod rygorem nieważności świadectwa i pod rygorem kary pieniężnej.

Kartę rejestracyjną (a nie osobne świadectwo) winny wykupywać przedsiębiorstwa przemysłowe i handlowe na każdy, utrzymywany przez nie oddzielny skład. Skład taki służy do przechowywania, przesuszania i do innych w ustawie (art. 22) wyliczonych czynności. Nie może być połączony z zakładem. Karta ma być wykupiona corocznie za kwotę 10 zł. (art. 22, 23 ust.).

Przedsiębiorstwa przemysłowe mogą nadto, bez wykupienia osobnego świadectwa na handel hurtowy, a za wykupieniem karty rejestracyjnej utrzymywać jeden zakład hurtowej sprzedaży wytworzonych u siebie wyrobów (art. 14, 22 ust.). Zakład detalicznej i drobnej sprzedaży w samym lokalu przedsiębiorstwa nie potrzebuje ani patentu, ani karty rejestracyjnej (art. 14 ust.).

Karty rejestracyjne nie są uważane za podatek, tylko za koszt ewidencji, potrzebnej władzom do celów podatku przemysłowego (SN w OPA 1932:7).

Wykupienie świadectwa jest spełnieniem obowiązku, nakazanego ustawą o podatku przemysłowym, którego niespełnienie pociąga za sobą sankcję karną. Nadto konsekwencją wykupienia świadectwa tej lub innej kategorji jest uprawnienie do wykonywania tego przedsiębiorstwa w granicach, taryfą dla wykupionych kategoryj określonych, przyczem bardzo liczne i szczegółowe okólniki określają zakres uprawnień przedsiębiorstwa zaopatrzonego w dane świadectwo. Wykupienie jednak świadectwa nie zwalnia od dopełnienia obowiązków, nałożonych na wykonującego przedsiębiorstwo przez prawo przemysłowe.

Nadto od świadectwa zależy, jak będzie obliczona podstawa wymiaru do podatku od obrotu i jaka stopa do tej podstawy zastosowana (art. 5 i 7 ust.).

Lustracja doroczna przez Kierownika Urzędu skarbowego lub specjalnych delegatów Izby ma na celu zbadanie, czy płatnicy wykupili wogóle i czy wykupili właściwe według taryfy świadectwa.

Przeszkody czynione lustrowaniu karane są pozbawieniem wolności do 3 miesięcy lub karą pieniężną do 1.000 zł. (art. 96 ust.).

Naruszenie przepisów w zakresie świadectw przemysłowych karane jest karami pieniężnemi przez Kierowników Urzędów skarbowych: przy niewykupieniu świadectwa granicą kary jest 3 — 20-krotna cena świadectwa; przy wykupieniu niewłaściwego jest nią 3-krotna różnica między ceną właściwego a posiadanego świadectwa. Oprócz tego zobowiązany jest płatnik wykupić świadectwo lub do już wykupionego niewłaściwego uskutecznić dopłatę (art. 98 ust.).

Do naruszenia potrzeba podmiotowej winy (tak SN w OPA 1933:296, inaczej NTA w Zb. 235 S, któremu wystarcza sam fakt prowadzenia przedsiębiorstwa bez świadectwa lub bez należytego świadectwa).

Odwołanie może wnieść płatnik do Izby Skarbowej lub do Komisji Odwoławczej, a potem zaskarżyć decyzję Izby do NTA.

Zamiast odwołania może płatnik żądać w ciągu dni 7, by sprawę rozpatrzył Sąd Okręgowy. Od wyroku może wnosić kasację do Sądu Najwyższego albo płatnik, albo urząd prokuratorski. Uchylenie orzeczenia władzy

skarbowej przez Sąd powoduje uchylenie kar i obowiązku podatkowego w okresie, do którego wyrok się odnosi. (OPA 1933:220 i glosa St. Śliwińskiego). Niewykupienie wogóle świadectwa w 30 dni po sporządzeniu protokółu powoduje zamknięcie zakładu (art. 113 ust.).

Przedawnienie prawa ścigania o naruszenie omawianych przepisów następuje w trzy lata od popełnienia czynu; tylko przedawnienie przestępstwa z art. 98 ust. (niewykupienie świadectwa wogóle lub wykupienie tańszego) w pięć lat. Przedawnienie wyrokowania i wykonania wyroku w okresie trzy razy dłuższym (art. 117 ust.).

Dodatki niepaństwowe do ceny świadectwa, lub do ceny karty rejestracyjnej mogą łącznie wynosić do 70% tej ceny. Mogą one być ustanowione na rzecz związków komunalnych (do 30%), na rzecz Izb przemysłowo-handlowych albo Izb rzemieślniczych (do 15%), oraz na rzecz szkół zawodowych, burs terminatorskich i t. p. (do 25%) tej ceny.

P. art. 120, 121 ust. RMS. z 10.10.1925 DURP: 108:771 i RPRP. z 22.3.1928 DURP: 38:371.

Do ceny jest doliczany 10-procentowy nadzwyczajny dodatek (p. str. 152). Pozatem cena świadectwa przemysłowego jest podstawą wymiaru samoistnych danin komunalnych, a to: podatku wyrównawczego, inwestycyjnego i świadczeń drogowych (p. Samorząd).

Dodatek na rzecz Izb przemysłowo-handlowych określa pod względem wysokości każdorazowo Minister P. i H. i ustala kategorje płatników, od których dodatek jest pobierany i przekazywany Izbie (RPRP. z 15.7. 1927 DURP: 67:591, art. 30). To samo dotyczy dodatku na rzecz Izb rzemieślniczych (RPRP. z 27.10.1933 DURP: 85:638).

Patentowa opłata (patent akcyzowy) jest rodzajem specjalnego, dodatkowego świadectwa przemysłowego, wykupywanego przez zakłady wyrobu i przerobu spirytusu i wina oraz zakłady sprzedaży napojów alkoholowych (p. Akcyzy, uwagi ogólne).

6. Podatek od obrotu opłaca przedsiębiorstwo lub zajęcie zarobkowe od osiągniętego swoją gospodarczą działalnością obrotu. Ustawa nie daje definicji obrotu, określa tylko (art. 5) podstawę opodatkowania. W tym celu wylicza (art. 5) w 10 punktach grupy przedsiębiorstw i zajęć zarobkowych, a przy każdej z nich określa, co podlega w nich opodatkowaniu, czy przychód brutto, czy zarobek. Zasadą jest, że opodatkowaniu podlega osiągnięta w ciągu roku suma przychodu brutto; przy zajęciach przemysłowych i samodzielnych wolnych zawodach zarobkowych suma zarobku brutto (art. 5, p. 6, 9, 10 ust.). W innych punktach tego artykułu określa ustawa, co z obrotu lub zarobku wchodzi w oznaczonych rodzajach przedsiębiorstw i zajęć do podstawy opodatkowania.

W szczególności w przedsiębiorstwach handlu towarowego i skupu zawodowego jest obrotem podlegającym opodatkowaniu: wpływ

brutto w gotówce ze sprzedaży, przy sprzedaży na kredyt należny sprzedającemu ekwiwalent, przy zamianie równowartość za zamianę; w instytucjach kredytu krótkotermiwonego: procenty, prowizje, komisowe i inne wynagrodzenia za świadczenia oraz zysk brutto z pewnych operacyj; w instytucjach asekuracyjnych: składki w całości lub części zależnie od rodzaju instytucji i rodzaju ubezpieczenia; przy robotach i dostawach przychód brutto; w przedsiębiorstwach komisowych, pośrednictwa handlowego, ekspedycyjnych, przewozowych i komunikacyjnych: suma prowizji, komisowego i innych wynagrodzeń za usługi; w przedsiębiorstwach przemysłowych: przychód brutto lub zarobek, zależnie od tego, czy wydobywa, przetwarza surowce, albo produkuje z własnych materjałów, czy też wytwarza wyroby z cudzych materjałów.

Określenie pojęcia obrotu i temsamem podstawy wymiaru wpływa równie decydująco (czasami bardziej) na wysokość wymiaru, co stopa podatkowa. Stąd walki o to pojęcie i jego granice, które znajdywały wyraz w nowelach do ustawy, rozporządzeniach Ministerstwa Skarbu i w licznej judykaturze NTA. Według obecnego stanu:

Wlicza się do obrotu i tem samem powiększa podstawę opodatkowania koszta handlowe, w szczególności koszta prowizji ajentów, sprzedawców, opakowania, opłacanych a obciążających płatnika stempli i podatków i t. d.

Nie wlicza się do obrotu, na podstawie specjalnego przepisu ustawy (art. 5) przy handlu towarowym wyłożonych za nabywcę i udowodnionych księgami kosztów przewozu i ubezpieczenia towaru, zwrotów towarów, bonifikacji, skonta, a przy tranzakcjach kredytowych odsetków prolongacyjnych. Dalej nie wlicza się do obrotu t. zw. obrotów wewnętrznych jednego i tego samego przedsiębiorcy (z masarni do sklepu masarza, z pracowni cukierniczej do cukierni, z fabryki do sklepu i t. d.), ani podatków, które obciążają obrót, w szczególności podatków konsumcyjnych (akcyzę od cukru, zaliczaną przez cukrownię, rafinerję, lub od piwa przez browary, od nafty przez rafinerje, od kart do gry i t. p.), lub podatku od widowisk i hotelowego, które płatnik w kwocie zgóry określonej inkasuje od konsumenta razem z ceną biletu, rachunku i t. p., ani kwot za spieniężenia części majątkowych przedsiębiorstwa, ani zwrotu niezużytych przy produkcji resztek zakupionego surowca i t. p.

Każdy dokonany akt wymiany gospodarczej wchodzi do sumy obrotu i podlega w zasadzie opodatkowaniu u tej osoby, która jest przy tym akcie sprzedającą.

Pojęcie obrotu, p. Pomianowski, glosy do OPA 1933:134 i 177.

Podlega np. opodatkowaniu: sprzedaż mąki przez młyn hurtownikowi u młynarza, sprzedaż tej samej mąki przez hurtownika detaliście u hurtownika, sprzedaż tejże mąki przez detalistę konsumentowi u detalisty. To opodatkowanie poszczególnych faz wymiany gospodarczej może być zastąpione jednym aktem opodatkowania (scalone, skomasowane, spauszalowane, p. str. 195).

Nie przychód brutto jest podstawą opodatkowania, lecz różnie obliczany zarobek brutto, t. j. wynagrodzenie za wszelkie świadczenia pod jakąkolwiek nazwą (prowizja, komisowe i t. d.): w instytucjach kredytu krótkoterminowego, domach bankowych i kantorach wymiany, w instytucjach ubezpieczeniowych, w przedsiębiorstwach komisowych, pośrednictwa handlowego, ekspedycyjnych, przy sprzedaży wyrobów monopolowych, znaczków pocztowych, w przedsiębiorstwach przewozowych, komunikacyjnych, w przedsiębiorstwach przemysłowych wytwarzających wyroby z cudzych materjałów, u wolnych zawodów.

Zarobek jako podstawa wymiaru jest z reguły znacznie mniejszy, niż przychód brutto. Z tego powodu ustawa ogranicza te przypadki przyjmowania zarobku za podstawę ze względów fiskalnych i stara się zapobiec, by w celach podatkowych płatnicy nie określali przedsiębiorstwa swojego jako komisu lub pośrednictwa zamiast handlu. Pojęcie komisu jest w ustawie o podatku przemysłowym dokładnie określone (art. 5 ustęp 5). Do przyjęcia komisu i zarobku jako podstawy opodatkowania jest wymagane: by chodziło o komis sprzedaży prowadzonej we własnem imieniu komisanta, by komisant prowadził prawidłowe księgi, by stosunek komisu i wysokość wynagrodzenia udowodnił umową lub korespondencją, by komisant nie miał przeważającego udziału w cenie ponad jej ustaloną umownie wysokość, by komitent opłacał podatek przemysłowy (chyba, że chodzi o komisową sprzedaż zboża na rachunek producenta rolnego). Do przyjęcia pośrednictwa wymagane jest: działanie w imieniu i na rachunek osób trzecich. Przy pośrednictwie handlowem wyłączone są z tego przywileju pośrednicy mający towar w konsygnacji i działający w imieniu osób nie opłacających podatku przemysłowego. Ci płacą podatek od pełnego obrotu. Wyjątkiem od tego wyjątku jest pośrednictwo handlowe surowców i półfabrykatów niezbędnych dla rolnictwa lub przemysłu krajowego, przy którem podatek wymierzany jest od zarobku (art. 5 p. 5 ustawy w znowelizowanem brzmieniu ust. z 19.12.1931. Rozp. wyk. § 22—24, RMS. z 15.3.1933 DURP: 19:130).

Uwolnione od podatku od obrotu z ustawy (art. 3 p. 15 ust.) są tranzakcje tych osób, które wogóle uwolnione są od podatku przemysłowego (p. str. 180). Nadto z ustawy uwolnione są od podatku od obrotu (nie od świadectwa) obroty z eksportu gotowych wyrobów, półfabrykatów, a z surowców węgla. Warunkiem jest udowodnienie przez płatnika charakteru eksportowego transakcji oraz rzeczywiście dokonanego eksportu prawidłowo prowadzonemi księgami handlowemi. Oprócz tego warunku wymaga rozporządzenie wykonawcze dowodu z deklaracyj wywozowych, z zaświadczeń urzędów celnych, związków eksportowych lub innego wiarygodnego dowodu.

W razie wątpliwości, czy dany towar jest gotowym wyrobem lub półfabrykatem, czy też jest surowcem, rozstrzyga władza skarbowa na podstawie opinji właściwych Izb przemysłowo-handlowych. Także eksport za pośrednictwem wspólnych biur sprzedaży jest wolny.

Wywóz innych surowców (tak bezpośredni, jak i przez komisantów) może być zwolniony od podatku obrotowego na podstawie ogólnego lub indywidualnego zarządzenia MS. (art. 94 ust.). Ogólne zarządzenie wydaje MS. w porozumieniu z MPH. i MRRR. przy podaniu czasu trwania ulgi i warunków jej uzyskania. Zwolnione zostały tranzakcje eksportowe żytem, owsem, chmielem, rzepakiem, jęczmieniem, bydłem, trzodą, końmi, rakami, jajami, masłem, drobiem, lnem, siemieniem lnianem, seradelą, ziemniakami, drobiem bitym, solą, woskiem ziemnym, kopalniakami, papierówką, bekonami, szporkiem, tymotką, jagodami, grzybami, makiem, gorczycą i t. d.

Nadto MS. ma prawo (art. 94 l. 2 ust.) udzielania eksporterom wyrobów przemysłowych bonifikacji (zwrotu) podatku zapłaconego przez nich od potrzebnych do produkcji tych wyrobów materjałów, części składowych. Wysokość tej bonifikaty określona jest zgóry rozporządzeniem w procentowym stosunku do ceny fakturowej. Udziela jej międzyministerjalna komisja do popierania eksportu. Również może MS. zwolnić obroty komisantów z tranzakcji eksportowych (art. 94 p. 2 ust.).

Uwolniony jest dalej czynny obrót uszlachetniający z firmami zagranicznemi, t. j. eksport towarów importowanych, które w kraju zostały uszlachetnione.

Zwolniony jest wreszcie z mniejszemi lub większemi ograniczeniami obrót spółdzielni.

Z przywileju tego korzystają spółdzielnie mieszkaniowo - budowlane, spółdzielnie pracy, spółdzielcze instytucje drobnego kredytu (RMS. z 30.9. 1927 DURP: 92), pewne obroty w spółdzielniach kredytowych, w Centralnej Kasie Spółek rolniczych, obroty z członkami w małych spółdzielniach sprzedających lub przerabiających płody rolne i hodowlane .Ponadto mają przywileje spółdzielnie wojskowe. Warunkiem jest działalność tylko między członkami, a przy rozszerzeniu jej na niecłonków przelewanie przypadających na niecłonków nadpłat i zwrotów do funduszów niepodlegających podziałowi (art. 95 II. ust.). Działalność jeszcze z całego roku 1933 opodatkowana jest podług dalej idących ulg (p. art. 95 I. ust.).

Wszelkie inne obroty może zwolnić MS. w porozumieniu z MPH i MRRR. (art. 94 ust.), nadto może ubogich płatników (z rocznym wymiarem nie przekraczającym 100 zł.) zwolnić komisja szacunkowa przy zgodzie przewodniczącego (art. 3 ustęp ost. ust.).

Wywóz do Gdańska nie jest eksportem i nie korzysta z ulg (NTA w Zb. 295 i OPA 1933:133). MS. ma jednak prawo częściowego lub całkowitego zwolnienia od podatku obrotów firm krajowych z firmami gdańskiemi w przypadkach stwierdzonej potrzeby gospodarczej (art. 94 ust.).

7. Stawka podatku od obrotu nie jest jednolita. Jej wysokość zależy od rodzaju przedsiębiorstwa i od rodzaju tranzakcji. Ustawa podaje je szczegółowo, lecz w sposób zawiły i nieprzejrzysty.

Stawki te wynoszą: 0.5, 0.625, 0.75, 0.875, 1.0, 1.25, 1.5, 1.75 i 2 procent od obrotu. Ulegają one kolejnemu obniżeniu z biegiem lat w okresie 1932 — 1936. Tabelarycznie przedstawione są te stawki w RMS z 29.3.1932 DURP: 40:406.

Pierwotnie ust. z 14.5.1923 i ust. 15.7.1925 przewidywały zasadniczą stawkę podatkową w wysokości 2 procent od obrotu; od tej jednak stawki zasadniczej wprowadzone zostały ulgowe odchylenia, bądź szczegółowo już w ustawie wymienione, bądź też ustanowione przez MS. na podstawie ustawowej delegacji. Ust. z 19.12.1931 DURP: 112:881 zmniejsza obciążenie tym podatkiem w porównaniu do dotychczasowego stanu. W obawie jednak, by wpływy z tego podatku nagle nie spadły, wprowadza ona obniżanie stawek kolejne z roku na rok, poczynając od 1.1.1932, a kończąc na 31.12.1936 z uprawnieniem dla MS. przyśpieszania tych terminów i obniżania stawek. Ponadto MS. ma bardzo szerokie prawo obniżania stawek w indywidualnych przypadkach, oraz ogólnemi zarządzeniami w razie stwierdzonej potrzeby gospodarczej (art. 94 ust.), co już całą tę dziedzinę czyni płynną. P. Talko-Porzecki, Stawki podatku obrotowego 1932 — 1937 i w latach następnych, 1933.

Różnym stawkom podlegające tranzakcje w jednem przedsiębiorstwie winny być w księgach oddzielnie kontowane (rozp. wyk. § 78). Brak taki jednak nie dyskwalifikuje ksiąg (OPA 1932:37).

Niższe stawki przewiduje ustawa od obrotów w następujących przedsiębiorstwach i zajęciach: z zakładu przemysłowego lub z handlowego, który z przemysłowym ma wspólnego właściciela, sprzedaż towarowa hurtowa, handel artykułami spożywczemi pierwszej potrzeby, drobny i detaliczny, dostawy, skup zawodowy, wydawnictwa książek, sprzedaż z pracowni rzemieślniczej, przedsiębiorstwa handlu i skupu w celach odsprzedaży bez przerobu, instytucje kredytu krótkoterminowego, domy bankowe, kantory wymiany, przedsiębiorstwa budowlane, robót przy budowie domów, młyny i olejarnie, przedsiębiorstwa przemysłowe, sprzedające wydobyte surowce lub wyprodukowane towary innym przedsiębiorstwom przemysłowym, zajęcia ekspedycyjne i przewozowe. Korzystanie z tych ulg uwarunkowane jest w każdym przypadku podanemi w ustawie okolicznościami, w wielu prowadzeniem prawidłowych księg handlowych.

Stawka podatku od zarobku, tam gdzie ten jest podstawą opodatkowania (p. str. 188), wynosi 4%.

Dodatki do tego podatku p. str. 193.

8. Wymiar podatku od obrotu dokonywany jest corocznie. Pierwszym etapem akcji wymiarowej jest wniesienie zeznania. Pisemne zeznanie (fasje) o obrocie w ubiegłym roku kalendarzowym obowiązane są złożyć do 15 lutego każdego roku przedsiębiorstwa zaliczone do pierwszych dwóch kategoryj handlowych i pierwszych pięciu przemysłowych, oraz samodzielnie prowadzone wolne zawody i niektóre zajęcia przemysłowe. Zeznanie składa płatnik lub reprezentujący go zastępca w Urzędzie skarbowym. Właściwym jest urząd,

w którego okręgu przedsiębiorstwo ma swoją siedzibę lub wykonywany jest zawód lub zajęcie. Zeznanie ma zawierać przepisane przez ustawę dane o przedsiębiorstwie. Niewniesienie zeznania w terminie powoduje utratę prawa odwołania. Nakazane jest nadto nałożenie kary pieniężnej przez Komisję Szacunkową. Fałszywe zeznania karzą sądy grodzkie grzywnami i pozbawieniem wolności do 6 miesięcy.

Spółki akcyjne składają zeznanie w Izbie Skarbowej, w której okręgu znajduje się siedziba Spółki. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością składają zeznanie w Urzędzie skarbowym, w którego okręgu znajduje się siedziba zarządu spółki. Tak samo przedsiębiorstwa sprawozdawcze, t. j. prowadzące księgi handlowe, a zobowiązane do publicznego ogłaszania sprawozdań (art. 54 i 57 ust.).

Restytucji lub przedłużenia terminów ustawą przepisanych udziela MS. (art. 94 ust.). Restytucji prawa do wniesienia odwołania niedopuszczalnego z powodu braku zeznania lub złożenia go po terminie może udzielić władza II instancji pod warunkiem udowodnienia nieuchronnej i ważnej przyczyny omieszkania (art. 86 ust.).

Organami wymiarowemi są komisje szacunkowe, z reguły po jednej na cały okręg urzędu pod przewodnictwem kierownika Urzędu skarbowego. Składają się one z 8 — 12 członków, mianowanych z grona płatników tego podatku na okres czteroletni przez Prezesa Izby. Przy mianowaniu połowy członków wiązany jest on ternem, przedstawionem mu przez Izbę handlową i przemysłową, oraz rękodzielniczą i zawodowe organizacje gospodarcze. Nadto wchodzi w skład komisji jeden przedstawiciel Urzędu akcyz.

Organem wymiarowym dla spółek akcyjnych jest Izba skarbowa, a w II instancji Ministerstwo Skarbu, dla Spółek z ograniczoną odpowiedzialnością i dla innych przedsiębiorstw sprawozdawczych (art. 54 ust.) Urzędy skarbowe a w II instancji Izby skarbowe. Przy tych wymiarach komisje nie są czynne.

W postępowaniu wymiarowem mają władze oraz komisje prawo żądać od płatników wyjaśnień o obrotach, przedłożenia ksiąg, dokumentów i zapisków z wiadomościami o obrocie towarowym, słuchać informatorów i biegłych (czy chodzi o surowiec, czy o półfabrykat, czy nastąpił przerób towaru, i t. d.). Nadto mają one bardzo szerokie prawa przy lustracji przedsiębiorstw (p. str. 185) i do przeglądania ksiąg, dokumentów i zapisków oraz robienia wyciągów w urzędach pocztowych, celnych kolejowych, w bankach, towarzystwach asekuracyjnych, domach składowych, u spedytorów, we wszystkich przedsiębiorstwach przemysłowych, handlowych, u adwokatów, lekarzy, inżynierów i t. d. Płatnicy ze swej strony winni we własnym interesie przedstawić materjał do obliczenia swego obrotu. Nagromadzo-

ny materjał poddaje komisja ocenie i wydaje swoją decyzję o stopie, która ma być zastosowaną, oraz o wielkości obrotu. W razie wątpliwości co do istotnych elementów decyzji, winna decyzję uzasadnić. Wymiar dokonywany jest osobno dla każdego oddzielnego zakładu lub oddzielnego przedsiębiorstwa.

Księgi handlowe (wraz z dokumentami i rachunkami) powołane w zeznaniu i przedłożone władzy wymiarowej, mają kwalifikowaną moc dowodową i chronią płatnika przed odmiennem od zeznania ustaleniem obrotu przez władzę wymiarową, wiążąc tę władzę. Musi ona wówczas przyjąć obroty w wysokości stwierdzonej przez rewidentów skarbowych w księgach, pod warunkiem jednak, że księgi te zostaną uznane za prawidłowe i rzetelne.

Prawidłowemi są księgi, które odpowiadają co do rodzaju prowadzonych ksiąg i sposobu prowadzenia bądź przepisom kodeksu handlowego (art. 54 i n. kh.), a w kwestjach tam nieunormowanych zasadom buchalterji, bądź zasadom prowadzenia ksiąg, podanym z delegacji artykułu 76 ust. w RMS. z 13.4.1932 DURP: 41:412, § 2. Ustawowym warunkiem prawidłowości (art. 55 kh.) jest, by zapisy były uskuteczniane w alfabecie języków, dopuszczonych w sądach siedziby przedsiębiorstwa lub oddziału, by księga była oprawiona i karta za kartą była zaopatrzona numerem porządkowym, by nie pozostawiano odstępów, które winny być wypełnione, by nie było wymazywań. Nadto warunkiem prawidłowości jest, by nie było zaległości w księgowaniu, by każda tranzakcja była do nich wciągnięta i to na zasadzie dokumentów i rachunków (dowodów), stanowiących podstawę wpisów, by tok i stan interesów był z nich należycie widoczny, by stanowiły ciągłość z poprzedniemi okresami.

Nieprawidłowości ksiąg, po zbadaniu ich przez buchalterów skarbowych, ustalane są w protokóle rewizji, w którym na zarzuty składa płatnik swoje oświadczenie (może je zmienić). Potem dopiero orzeka dyskwalifikację ksiąg władza skarbowa osobną decyzją (art. 76 ust.).

Nierzetelne księgi, t. j. takie, które zawierają wpisy, niezgodne z prawdą, po ich dyskwalifikacji pociągają za sobą kary (grzywna i pozbawienie wolności do 6 miesięcy). Kary te nakładają sądy. P. zresztą str. 195. Sposób badania ksiąg unormowany jest RMS. z 19.12.1927 DU 1928:1:2 i instrukcją dla buchalterów z r. 1928 nieogłoszoną.

Uproszczone księgi, prowadzone według zasad RMS. z 13.4. 1932 DURP: 41:412, przez przedsiębiorstwa handlowe 3 i 4 kategorji, oraz przemysłowe 5—8 kategorji (wyjątkowo handlowe 2 kategorji) mają znaczenie ksiąg z mocą dowodową. Księgi handlowe obowiązany jest prowadzić kupiec rejestrowy (art. 54 kh.).

Z ksiąg handlowych powinien wynikać stan przedsiębiorstwa, oraz jego majątek, zobowiązania i wszelkie koszty na koniec każdego roku obrachunkowego. W tym celu musi być prowadzony dziennik i inwentarz oraz corocznie sporządzany bilans i zamknięcie rachunkowe (rachunek strat i zysków) art. 57 k. h.).

Spółki jawne, komandytowe, banki, zakłady ubezpieczeń i przedsiębiorstwa państwowe rządzą się przy układaniu bilansów specjalnemi przepisami (RPRP. z 27.10.1933 DURP: 84:623).

Nakaz płatniczy, wystawiony przez władzę wymiarową zawiera dane o wysokości obrotu, stawki i podatku. Rozsyłany jest z reguły do 15-go kwietnia każdego roku, a nadto wywiesza się w urzędzie podatków i gminie imienne listy płatników z ustalonemi obrotami i podatkiem.

Podania o sprostowanie wymiaru mogą być wniesione w drodze nadzoru i nie są ograniczone czasokresem. (Prz. Sk. 1929:7—6).

Dodatkowy wymiar winien mieć miejsce tylko wyjątkowo ze względu na ujemny wpływ na życie gospodarcze. (OMS. z 6.7.1931 DU:20:301).

Dodatki do podatku od obrotu pobiera równocześnie Skarb z wpłaceniem podatku, a to: 10% nadzwyczajny (ust. z 12.2.1931 DURP: 16:82, p. str. 152) a od obrotów niektórych przedsiębiorstw przemysłowych 10% z roku 1933. Nadto pobierają związki samorządowe dodatki z maksymalną granicą 25% podatku państwowego (p. Samorząd).

Dodatek 10-procentowy z r. 1933 wprowadzony jest w całem Państwie z wyłączeniem województw wileńskiego, nowogródzkiego, poleskiego oraz szeregu powiatów województw wołyńskiego i białostockiego. Obciąża on obroty przedsiębiorstw przemysłowych I do V kategorji. Obowiązuje narazie od obrotów osiągniętych od 1.10.1933 do 30.9.1934. Dalsze obowiązywanie może być zarządzone drogą RRM. Uiszczony ma być w terminach rat i zaliczek podatku obrotowego bez osobnego zawiadomienia. Dodatek ten idzie na równocześnie utworzony Fundusz Interwencyjny do podniesienia na rynku cen zboża. (RPRP. z 27.10.1933 DURP: 84:612 i str. 168). Dodatek ten od przedsiębiorstw, podlegających scalonemu podatkowi oblicza się podług odrębnych zasad. (OMS. z 14.11.1933 DU: 33:289).

Uiszczanie podatku od obrotu rozpoczyna płatnik jeszcze przed wymiarem, w czasie roku operacyjnego, bieżącego, miesięcznemi lub kwartalnemi zaliczkami według obliczenia płatnika.

Miesięczne zaliczki obowiązane są wpłacać spółki akcyjne, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i przedsiębiorstwa sprawozdawcze, dalej przedsiębiorstwa handlowe I i II, a przemysłowe I — V kategorji, prowadzące prawidłowe księgi handlowe. Zaliczki te płatne są do 15 każdego miesiąca, w wysokości podatku, przypadającego od obrotu za miniony miesiąc. Inni płatnicy wpłacają zaliczki kwartalne do 15 lipca, września, listopada i marca każdego roku w wysokości ⅕ wymierzonego podatku za ubiegły rok. Mogą płacić też miesięcznie w wysokości $^1/_{15}$ części wymierzonego podatku. Niewpłacone w terminie zaliczki ściągane są w drodze egzekucji z karami za zwłokę (art. 56 ust.).

Po upływie roku następuje wymiar od obrotu za rok ubiegły kalendarzowy. Płatnik uzupełnia przypadającą różnicę między uiszczonemi zaliczkami a kwotą wymierzonego podatku w terminie do 15 maja. Termin ten może MS. przesunąć. Prócz wymienionej różnicy uiszcza płatnik zaliczki na bieżący rok.

Nadmiernie lub niewłaściwie wpłacone kwoty ulegają zwrotowi bez procentów na zarządzenie Izby Skarbowej (art. 93 ust.). P. nadto glosę autora w OPA 1933:476.

Odroczenie wymierzonego podatku, rozłożenie na raty, umorzenie w całości lub części należy do MS w gospodarczo uzasadnionych lub zasługujących na szczególne uwzględnienie indywidualnych przypadkach (art. 94 ust.).

Z tego prawa korzysta również MS. ogólnie, zwalniając pewne tranzakcje od wymierzonego podatku (art. 94 ustęp 3 p. 1 ust.).

9. Zryczałtowanie podatku od obrotu jest ułatwionym i uproszczonym sposobem wymiaru podatku przy drobnych przedsiębiorstwach. Polega ono na tem, że wymierza się podatek nie od indywidualnie obliczonego obrotu danego przedsiębiorstwa, lecz od obrotu przeciętnego z lat poprzednich. Wymiar, pobór i ściąganie normują rozporządzenia MS. z delegacji ustawy (art. 76 w brzmieniu ustawy z 19.12.1931 DURP:112:881).

Po raz pierwszy wprowadzono zryczałtowanie na lata 1932 i 1933, a ostatnio na 1934. Drobnemi przedsiębiorstwami na 1934 są przedsiębiorstwa, których obrót nie przenosi 45.000 zł. rocznie i które posiadają określone w przepisach świadectwa przemysłowe. W szczególności zaliczono do nich: drobną sprzedaż towarów, napojów chłodzących, mniejsze księgarnie, magle i maszyny do czesania wełny, wreszcie niektóre, szczegółowo wymienione przedsiębiorstwa przemysłowe, rękodzielnicze i rzemieślnicze 6, 7 i 8 kategorji z uprzywilejowaniem tej ostatniej. Podatek nie może być zryczałtowany dla przedsiębiorstw, powstałych dopiero w roku 1931, dla spółek akcyjnych, z ograniczoną odpowiedzialnością i innych sprawozdawczych, dla przedsiębiorstw, prowadzących od roku 1934 księgi handlowe i wreszcie dla przedsiębiorstw, w których scalonemu podatkowi p. niżej) podlegający obrót wynosi 50% ich ogólnego obrotu. Obliczenie zryczałtowanego podatku następuje przez zaliczenie przedsiębiorstwa do jednej z 13 grup. W pierwszej grupie jest miejsce dla przedsiębiorstw, których przeciętny roczny prawomocny obrót z lat 1930 i 1931 wynosił do 3.000 zł., do grupy najwyższej 40.000 do 45.000 zł. Stosownie do tego zaliczenia wynosi podatek państwowy (bez dodatków komunalnych, lecz z 10% dodatkiem nadzwyczajnym) 27.50 do 467.50 zł. Ósma kategorja przedsiębiorstw przemysłowych z jednym pracownikiem najemnym płaci 17.60 zł. rocznie. Nakazy płatnicze na rok 1934 mają być rozesłane do 31.3.1934, odwołania są dopuszczalne do 1.5.1934, płatny jest podatek w ratach kwartalnych z dołu, t. j. 15.7, 15.10 i 15.12.1934 bez obowiązku płacenia zaliczek. (RMS. z 30.1.1934 DURP: 13:111). Zryczałtowany na lata 1932 i 1933 podatek opierał się na tych samych zasadach z pewnemi jednak odchyleniami.

10. Scalenie podatku ma miejsce wtedy, gdy władza przy pierwszym obrocie opodatkuje jednym wymiarem także przewidywane dalsze obroty tymsamym (nieprzerobionym) towarem („dalsze fazy obrotu"), aż do tego obrotu włącznie, w rezultacie którego towar dostaje się do konsumenta. W konsekwencji dokonane między pierwszym płatnikiem, a końcowym sprzedawcą obroty nie są po scaleniu w zupełności opodatkowane. Ministerstwo Skarbu ma ustawowe pełnomocnictwa do ustalenia, od których towarów ma być pobierany podatek scalony, do określania jego wysokości, postępowania wymiarowego i poborowego, osób obowiązanych i odpowiedzialnych. Stawki muszą być przeliczone na jednostkę wagi lub na sztuki, jeżeli pobiera się ten podatek od towarów z zagranicy przywożonych. To pełnomocnictwo umożliwia przebudowę niemal całego podatku obrotowego drogą rozporządzenia (art. 76 w brzmieniu ust. z 19.12.1931 DURP: 112:881 i naruszenia przepisów na granicy RPRP z 23.8.1932 DURP: 72:657).

Scalony podatek od cementu wynosi 2,6% z dodatkami nadzwyczajnemi i komunalnemi. Płacą go cementownie w terminach określonych ustawą o podatku przemysłowym. (RMS. z 22.6.1933 DURP: 54:531). Scalony podatek od cukru, wynosi 3,35% z dodatkami nadzwyczajnemi i komunalnemi od przychodu brutto, osiągniętego przez cukrownie. Wpłacają go cukrownie. Mają one prawo doliczania do ceny sprzedażnej cukru 1,6% z 10% dodatkiem i dodatkami komunalnemi (RMS. z 21.9.1932 DURP: 79:703, z 13.1.1934 DURP: 6:44). Wprowadzony został również ten sposób poboru od towarów monopolu tytoniowego, spirytusowego, solnego i loteryjnego i wynosi 4% od całej prowizji, przy losach loteryjnych, 3% od obrotu z dodatkiem nadzwyczajnym i komunalnym. Płacą go Dyrekcje monopolów poczem potrącają sumę podatku od prowizji i wpłacają do 10-go każdego miesiąca potrącone kwoty do Kasy Urzędu Skarbowego w Warszawie. (RMS. z 28.5.1932 DURP: 54:529). Również od zapałek opłaca scalony podatek Spółka do Eksploatacji Monopolu Zapałczanego w wysokości 25 zł. od 1 milj. zapałek z 10-procentowym dodatkiem nadzwyczajnym i 25-procentowym komunalnym. Wpłacone kwoty ściąga Spółka od odbiorców razem z ceną. (RMS. z 29.12.1933 DURP: 103:798).

11. Naruszenia przepisów o podatku obrotowym są w ustawie wyliczone. Karane są bądź karami pieniężnemi w cyfrowo oznaczonych granicach, bądź dwu- do dwudziestokrotną podwyżką uszczuplonego lub na to narażonego podatku, bądź pozbawieniem wolności do 6 miesięcy. Orzeczenia wydaje kierownik Urzędu skarbowego, Komisja Szacunkowa lub Izba Skarbowa, przy naruszeniach, zagrożonych karą pozbawienia wolności sąd grodzki miejscowo właściwy.

Świadectwa przemysłowe są przestarzałym podatkiem, który dotyka przemysł nie na podstawie ustalonego zysku przedsiębiorstwa i tegoż kapitału, ale na podstawie możliwego zysku, oszacowanego przy pomocy zewnętrznych, często niedecydujących znamion oraz zaludnienia danej miejscowości. Ten sposób opodatkowania przemysłu wyszedł z Francji. Stworzony tam w okresie wielkiej rewolucji, dostał się do wielu państw europejskich w pierwszej połowie 19 wieku, między innemi i do Rosji. Przejęty od niej w odrodzonej Polsce został rozszerzony z zaboru rosyjskiego na dwie inne dzielnice, które w opodatkowaniu przemysłu porzuciły już dawno świadectwa i odbyły inną, nowoczesną drogę. System świadectw przemysłowych staje się jeszcze bardziej niewłaściwym tam, gdzie (jak w Polsce) oprócz świadectw opłaca się przemysłowy podatek jeszcze w drugiej formie (podatku od obrotu), wcale nie pomyślanej, ani skonstruowanej jako uzupełnienie pierwszej. Do tego dochodzi, że nasza taryfa świadectw jest skomplikowana, kazuistyczna, zbudowana nie bez wadliwości, bardzo rozpięta, mimo to niewyczerpująca, że wykupienie właściwego według taryfy świadectwa stoi pod ochroną karnych przepisów i sądów i że judykatura tych sądów niezawsze usuwa wątpliwości.

I druga forma naszego podatku przemysłowego, podatek od obrotu nie jest bez poważnych braków. Wprawdzie ze stanowiska fiskalnego podatek ten jest wydatnem i, w złych także okresach gospodarczych, niezawodnem źródłem wpływów skarbowych. Słuszności tej tezy dowodzą w Polsce statystyka tych wpływów i ich procentowy udział w ogólnych wpływach Skarbu z podatków. Ze stanowiska gospodarczego są zapatrywania, które uważają ten podatek za bezwzględnie szkodliwy ze względu na obciążenie nim w rezultacie także niezbędnej konsumcji, oraz, że ułatwia przerzucenie i w skutku podwyższenie cen, i że możności finansowe płatnika nie grają tu roli, wreszcie, że zbyt szeroko otwiera drogę ustawodawstwu do decydującego wpływu na produkcję i życie gospodarcze. Inni jednak wskazują, że argumenty w tym względzie można odeprzeć niemniej trafnymi argumentami i że badania cen w związku z tym podatkiem i badania procesów przerzucania są dotąd w zaczątku. (P. Prace Seminarjum Wileńskiego t. I, 1931, M. Brojdes; t. II, 1934, R. Baranowski). W rzeczywistości trzeba stwierdzić, że nauka i praktyka rozporządzają dziś lepszemi środkami, by wydobyć potrzebną sumę z tego źródła podatkowego, że jednak tam, gdzie podatek w tej formie istnieje od dziesięciu zgórą lat, zmiana radykalna tego opodatkowania musi być technicznie przygotowana, a chwila wprowadzenia tej zmiany winna być właściwie obraną.

7. Podatek dochodowy.

Źródła: Ust. z 16.7.1920 z nowelami, opublikowana z uwzględnieniem zmian i nową numeracją artykułów RMS z 30.4.1925 DURP: 58: 411. — Przepisy pozatem wydane: RPRP z 8.11.1927 DURP: 101:871, RPRP z 4.2.1928 DURP: 15:106, ust. z 17.3.1931 DURP: 29:192, ust. z 7. 11.1931 DURP: 101:771. Nie został opublikowany nowy jednolity tekst mimo zapowiedzi w ust. z 7.11.1931. Później wydane przepisy w odpowiednich ustępach. — Rozporządzenie wykonawcze Ministerstwa Skarbu z 14.5.1921 DURP: 48:298 z szeregiem nowel.

Literatura: Kauzik, Podatek dochodowy, 1928. — Weinfeld, Podatek dochodowy i jego reforma, 1927. — L. Landau, Podatek dochodowy w Polsce i w innych państwach europejskich, 1928. — Bowbelski, Artykuły o opodatkowaniu zysków bilansowych osób prawnych, Cz. Sk. 1928 i 1929. — Bernhardt, Podatek dochodowy od przedsiębiorstw, prowadzących księgi, 1930. — Langrod i Franz, Podatek dochodowy, 1931.

1. Wprowadzenie. 2. Zobowiązani. 3. Zwolnieni. 4. Pojęcie dochodu. 5. Potrącenia. 6. Stopa. 7. Wymiar. 8. Nakaz płatniczy. 9. Protest i odwołanie. 10. Uiszczenie. 11. Naruszenia. 12. Dochody z uposażeń. 13. Kumulacja. 14. Dodatki. 15. Dochód z tantjem. 16. Dochód notarjuszów etc. 17. Ocena.

PODATEK DOCHODOWY.

Płatnicy, wymiar, opłaty	1926	1927	1928	1929	1930	1931
Płatnicy liczba w tys.	379,8	443,0	592,3	653,4	607,9	588,9
Wymiar podatku w milj. zł.	109,3	186,3	301,5	357,8	311,7	249,6
Dochód ustalony w miljardach zł. . . .	1,8	2,5	3,5	3,9	3,6	3,2
w tem						
z przedsiębiorstw handl. i przemysł. .	1,2	1,6	2,0	2,3	2,2	2,0
z nieruchomości gruntowych	0,3	0,5	0,8	0,8	0,6	0,4
z budynków	0,2	0,2	0,3	0,4	0,4	0,4
z zajęć zawodowych	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3
Wpływy z tego podatku w milj. zł. . . .	114,9	170,7	242,3	277,1	264,5	213,3

Wpływy za lata budżetowe 1926/27 i t. d. Wpływ za rok 1932/33 wynosił 190.8 milj. zł.

1. W chwili powstania Państwa Polskiego obowiązywał podatek dochodowy w b. dzielnicach austrjackiej i pruskiej. W b. zaborze rosyjskim nie została wprowadzona w życie rosyjska ustawa z 6.4.1916 o takim podatku. Polska już w r. 1920 wprowadza jednolity podatek dochodowy, opierając nową ustawę na wzorze pruskim, a w drugim rzędzie na zbliżonym do niego austrjackim. Ustawę wprowadzono w czasie od 1920 do 1923 r. na całym obszarze Państwa Polskiego, nowelizując ją kilkakrotnie. Trudności wprowadzenia tego podatku leżały w nieprzygotowaniu do niego ani ludności ani administracji w b. zaborze rosyjskim i w warunkach walutowych i gospodarczych Państwa w pierwszych latach.

2. Płatnikami tego podatku są osoby fizyczne, osoby prawne i spadki wakujące.

Spadki wakujące są podmiotem podatku tak długo, dopóki spadek nie zostanie faktycznie przez spadkobierców objęty. To zagadnienie jest zatem unormowane odmiennie niż w prawie cywilnem, gdzie podmiotowość masy gaśnie z chwilą zgłoszenia się, t. j. przyjęcia spadku przez spadkobierców.

Stale w Polsce mieszkające osoby (ze stałem miejscem zamieszkania lub siedzibą) lub przebywające tu dłużej niż rok opłacają podatek od całego swego dochodu.

Niezamieszkałe w Polsce na stałe osoby opłacają podatek tylko od dochodu z pewnych, w ustawie wyczerpująco wyliczonych źródeł, jak z nieruchomości w Polsce położonych, z wierzytelności tu zahipotekowanych, z przedsiębiorstw tu wykonywanych, z tantjem i jakichkolwiek uposażeń tu pobieranych (art. 1 p. 2) p. Łoziński, Na marginesie umowy polsko-gdańskiej, Prz. Gosp. 1933:17. Osoby przybyłe do Polski dla zarobku (artyści, komiwojażerowie, lekarze przyjezdni i t. d.) płacą podatek od całego osiągniętego w Polsce dochodu (art. 1 p. 3). Pobyt w Polsce dłuższy niż rok równa się pod względem skutków zamieszkaniu na stałe.

3. Wolne od tego podatku są: osoby i spadki z rocznym dochodem, nieprzekraczającym 1.500 zł., z dochodem zaś nieprzekraczającym 2.500 zł., gdy dochód pochodzi z uposażeń, emerytur lub najemnej pracy. Nadto szereg zwolnień ze względu na osoby lub cel uprzywilejowany został ustanowiony i w ustawie o podatku dochodowym i w specjalnych przepisach. Brzmienie ustawy (art. 5) i tych przepisów decyduje też o rozmiarze uwolnień.

W szczególności należą tu: zastępcy obcych państw i ich cudzoziemski personel; pensje powstańców narodowych, pensje za waleczność, żołd szeregowych, uposażenie w czasie wojny oficerów, duchownych i urzędników wojskowych; państwo i związki samorządowe; osoby prawne, których dochody są w całości obracane na cele ogólnej użyteczności, naukowe, oświatowe, kulturalne, wyznaniowe i dobroczynne (art. 5 p. 1 do 8 ust.). Zwolnione są nadto: Bank Polski (p. RMS z 28.11.1927 DURP: 113:966), Komunalne Kasy Oszczędności (RPRP z 13.4.1927 DURP:38: 339), Związki międzykomunalne (RPRP z 22.3.1928 DURP: 39:385), Izby handlowe i przemysłowe (RPRP z 15.7.1927 DURP: 67:591), Izby Rolnicze (RPRP z 22.3.1928 DURP: 1933:2:16), Izby Rzemieślnicze (RPRP z 27.10.1933 DURP: 85:638). Zwolnione są również od tego podatku dochody z nowych budowli (p. str. 152), oraz OMS. z 7.3.1933 DU: 9:85), zaś w pewnych warunkach dochody z pionierskich wierceń naftowych (ust. z 17.11.1927 DURP: 102:885), z przedsiębiorstw nowoutworzonych, a ważnych dla obrony kraju (RPRP z 22.3.1928 DURP: 36:329), z przedsiębiorstw gdyńskich (RPRP z 1.6.1927 DURP: 51:452, RPRP z 24.11.1930 DURP: 80:631) i z przedsiębiorstw elektryfikacyjnych (RPRP z 27.10.1933 DURP: 85:633). Przedsiębiorstwa państwowe p. Przedsiębiorstwa; samorządowe p. Samorząd.

4. Pojęcie dochodu jest w zasadzie różne przy osobach fizycznych i osobach prawnych.

Osoby fizyczne opłacają podatek od swojego dochodu, którym jest w rozumieniu ustawy łączna suma wszystkich przychodów, jaką płatnik pobrał z poszczególnych, w skład jego gospodarstwa wchodzących, źródeł. Źródłami temi są grunty, budynki, przedsiębiorstwa, zajęcia zawodowe, zatrudnienia zarobkowe, tantjemy, kapitały i prawa majątkowe. Suma wymienionych przychodów z poszczególnych źródeł, pomniejszona o koszta ich osiągnięcia, zachowania i zabezpieczenia daje ogólny dochód, który jest podstawą opodatkowania.

Zwiększenie lub zwrot majątku, a więc spadki, legaty, darowizny, posagi (o ile nie są perjodyczne), a dalej wypłacone premje asekuracyjne, wygrane, wpływy z realizacji majątku (chyba, że w wyniku interesu spekulacyjnego) i wreszcie spłata wierzytelności nie jest dochodem, o ile dotyczy osób fizycznych (art. 7 ust.). Inaczej u osób prawnych.

Przychód ze źródeł zagranicą położonych podlega również opodatkowaniu, chyba, że tam opodatkowany jest podatkiem dochodowym, a stosowaną jest zasada wzajemności w tym względzie (art. 4, OPA 1933: 247 i 388).

Źródła są szczegółowo w ustawie (art. 15 do 20) wyliczone i tamże jest unormowane, co za dochód z tych źródeł uważać należy. Nie jest natomiast unormowane samo pojęcie źródła dochodu.

Dochody mogą wpływać w pieniądzach i w naturze. Przy wymiarze przyjmuje się dochody w naturze z sumą pieniężną odpowiadającą ich wartości, według przeciętnych cen ubiegłego roku (art. 14 ust.).

Dochodem osoby fizycznej jest w zasadzie to, co rzeczywiście płatnik otrzymał. Nie jest dochodem czek niehonorowany, weksel niewykupiony, uznanie za zgodą płatnika konta płatnika w dłużnej firmie (OPA 1933:245:246:247 i glosa Szatenszteina).

Wartość użytkowania budynku wyłącznie do celów własnego gospodarstwa rolnego, leśnego lub do celów przemysłowych nie wchodzi do dochodu, ani do kosztów produkcji (art. 16 ust.).

Osoby prawne (spółki akcyjne, komandytowe na akcje, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i t. p.), o ile tylko prowadzą prawidłowe księgi handlowe, opłacają podatek od zysku bilansowego wykazanego w zamknięciu rachunkowem, które zatwierdziły władze danej osoby prawnej (walne zgromadzenie, zebranie spólników i t. p.). Ten zysk bilansowy zestawiony według prawideł buchalterji, jest tylko punktem wyjścia przy obliczeniu dochodu osoby prawnej. Z woli ustawy (art. 21) musi on ulec sprostowaniu, gdy poszczególne pozycje dochodów i wydatków zamknięcia rachunkowego nie są zgodne z pojęciami dochodu i potrąceń z ustawy o podatku dochodowym.

Tak np. wśród wydatków zamknięcia rachunkowego będą zawarte pozycje na rozszerzenie lub ulepszenie źródła dochodu, na umorzenie długów i kapitałów, włożonych w przedsiębiorstwo, na pokrycie strat za ubiegłe

lata i wogóle pozycje wydatków, niezwiązanych bezpośrednio z eksploatacją źródła i osiągnięciem dochodu w danym roku; te pozycje jednak nie nadają się do potrącenia stosownie do art. 8 ustawy. Również objęty wydatkami zamknięcia, a uiszczony podatek dochodowy i majątkowy nie nadaje się do potrącenia stosownie do art. 10 ustawy. Te pozycje zatem dolicza płatnik w zeznaniu lub władza podatkowa do zysku bilansowego, zestawiając bilans i zysk podatkowy.

Do zysku bilansowego musi być doliczona część wynagrodzenia czynnych członków zarządu przedsiębiorstwa, przekraczająca ustawową normę (10 — 15% kapitału zakładowego, (patrz niżej), dalej wszelki zysk, wygospodarowany przez osobę prawną (dywidenda, procenty i t. d.), a rozdzielony, lub przeznaczony do rozdziału, pomiędzy akcjonarjuszów, członków, spólników, udziałowców i t. p., wreszcie sumy na utworzenie wszelkich funduszów rezerwowych.

Dywidenda wypłacona akcjonarjuszowi, udział w zysku, wypłacony spólnikowi lub członkowi innej spółki wyżej wymienionej opodatkowane są ponownie u akcjonarjusza, członka i t. d. jako dochód osoby fizycznej z kapitałów pieniężnych i praw majątkowych (art. 19 ust.).

Spółki firmowe i firmowo-komandytowe nie są osobami prawnemi, skutkiem czego dochód takich spółek opodatkowywuje się jako dochód poszczególnych spólników będących współwłaścicielami tych spółek (art. 24 ust. NTA Zb. 395 S).

Takie określenie dochodu osoby prawnej nie jest wyraźnie ustawowemi przepisami ustalone przedewszystkiem z tego powodu, że podatek dochodowy od osób prawnych nie jest w Polsce osobną ustawą unormowany. Jest ono raczej wynikiem judykatury NTA, aprobowanym naogół przez literaturę.

P. NTA w Zb. 1330 i 402/S, OPA 1932:26 i glosa autora tej książki, OPA 1933:248. Bowbelski w Czasopiśmie Skarbowem za r. 1928 i 1929.

Księgi handlowe, prowadzone przez osobę prawną, dają przy ustalaniu dochodu identyczne przywileje, jak przy ustalaniu wysokości obrotu. P. str. 192. Inna, niż z nich wynikająca podstawa wymiaru, może być tylko wówczas przyjęta, jeżeli księgi te uznano za nieprawidłowe lub nierzetelne.

Ustawa nie przewiduje w jaki sposób ma być ustalona podstawa wymiaru osób prawnych, nie prowadzących ksiąg handlowych lub prowadzących takie, które zostały przez władzę odrzucone. Z ogólnych zasad jednak wynika, że w takim przypadku dochód osób prawnych winien być ustalony w ten sam sposób co u osób fizycznych.

Podstawą opodatkowania jest dochód osiągnięty w minionym roku kalendarzowym. Jeżeli rachunki podatnika obejmują inny od

kalendarzowego czasokres, wówczas dochód tego t. zw. roku operacyjnego lub gospodarczego jest podstawą opodatkowania (art. 13 ust.).

Podatek wymierzany jest na rok podatkowy, rozpoczynający się 1 stycznia po zakończeniu roku operacyjnego lub gospodarczego płatnika.

W zasadzie wydatki poniesione po zamknięciu okresu podstawowego nie zmniejszają dochodu w tym okresie uzyskanego; taksamo nie są potrącalne straty i wydatki z lat, które poprzedzają okres podstawowy. Tak jest u osób fizycznych, nie prowadzących ksiąg. U osób prawnych należy się kierować zasadami prawidłowej buchalterji (§ 18 Rozp. wyk.).

Podatki i świadczenia społeczne, uiszczone za lata ubiegłe pozwala praktyka płatnikom, prowadzącym prawidłowe księgi, potrącać z dochodu tego okresu, w którym poniesione zostały. Tak samo straty za lata ubiegłe, które się ujawniły lub ustalone zostały w roku operacyjnym, mogą być w tym roku zaksięgowane i potrącone z dochodu (OPA 1933: 427:502).

Płatnicy prowadzący księgi muszą czasami, w myśl zasad buchalterji, księgować dochody nieosiągnięte jeszcze w danym roku. Te dochody winny być zaksięgowane jako rezerwy, by nie wpłynąć na podatek (OPA 1933:427 i glosa J. Urbana).

Co do pewnych dochodów obowiązują specjalne postanowienia

Dochód członków rodziny dolicza się do dochodu głowy rodziny, o ile ona ma prawo rozporządzania dochodem lub jego użytkowania. Członkowie rodziny są natomiast oddzielnymi płatnikami co do dochodu z pracy umysłowej i fizycznej (art. 11 ust.). Dochód ze współwłasności i spółek firmowych opodatkowuje się osobno u każdego spólnika. Dochód z nadzwyczajnego wyrębu lasu jest opodatkowany w odrębny sposób (art. 15 ust. p. OPA 1933:325 i glosa Urbanowicza, B. Lipiński w Cz. Sk. 1930:5. Dochód z zysków sprzedaży spekulacyjnej nieruchomości, nabytej z tym zamiarem, podlega opodatkowaniu (OPA 1933:170 i glosa Krzyżanowskiego tamże).

Dochód z uposażeń służbowych, z emerytur i z najemnej pracy podlega odrębnemu opodatkowaniu według działu drugiego ustawy (art. 109—119 ust.). Dochód ten nazywany bywa dochodem niefundowanym w odróżnieniu od innych dochodów fundowanych, opodatkowanych według przepisów działu pierwszego ustawy.

Płatnik, mający kilka źródeł dochodu może przychód z jednych kompensować ze stratami w drugich (art. 9 ust.). Tak samo płatnik z jednem tylko źródłem może kompensować straty przy jego eksploatacji (nie straty w substancji) z przychodami.

5. Potrącić od ogólnego dochodu wolno podatnikowi: koszta osiągnięcia, zachowania i zabezpieczenia tych przychodów; dalej odpowiednie kwoty na prawidłową amortyzację budynków, maszyn i martwego inwentarza; straty w przedmiotach, podlegających zu-

życiu, a służących do osiągnięcia dochodu. Nadto można potrącić faktycznie uiszczone odsetki od długów, renty i trwałe ciężary powstałe z umowy, z wyroku i z tym podobnych tytułów prawnych, dalej obowiązkowe wpłaty do kas chorych, emerytalnych, zapomogowych, pogrzebowych i t. d., wreszcie bezpośrednie podatki państwowe z karami za zwłokę oraz przymusowe świadczenia publiczne i samorządowe, a przy spółdzielniach zyski bilansowe pochodzące z obrotów z członkami spółdzielni. Na podstawie specjalnego przepisu można z dochodu potrącać koszta nowej budowy (art. 6 i 10 ust.).

Na budowę (nadbudowę i przybudowę) zużyte sumy mogą być potrącone z ogólnego dochodu (tak fundowanego jak i dochodu z uposażeń, emerytur i najemnej pracy). Przywilej ten odnosi się do budowy domów mieszkalnych w miastach, wykonanych do końca r. 1940 i nie gaśnie przez to, że budynek przeszedł w ręce obce (ust. z 24.3.1933 DURP: 22:173, art. 3—5, RMS z 7.3.1933 Cz. Sk. 1933:3, OPA 1933:329, 330).

Odsetki od długów, renty i ciężary potrąca się z dochodu pod warunkiem, że ciążą prawnie na poszczególnych źródłach dochodu i że pozostają w związku gospodarczym z temi źródłami (art. 10 ust.). Np. odsetki od sum hipotecznych, użytych na kupno, odnowienie, powiększenie domu p. OPA 1932:68 i 1933:388:500 i glosa A. Krzyżanowskiego.

Potrącalne są nadto z dochodu wydatki na utrzymanie członków rodziny podatnika, o ile stale pracują w gospodarstwie rolnem, leśnem, handlowem lub przemysłowem płatnika; premje asekuracyjne na wypadek śmierci i dożycia podatnika w wysokości 300 zł., na rachunek rodziny dalszych 300 zł. rocznie; nieściągalne wierzytelności, o ile ta nieściągalność w chwili spisania została udowodnioną lub uprawdopodobnioną (RMS. z 6.3.1931 DU: 8:121) w granicach ustawy handlowej, zwyczajów handlowych i zasad buchalterji; bezpośrednie podatki państwowe i samorządowe z dodatkiem nadzwyczajnym, odsetkami i karami za zwłokę, także podatek dochodowy od uposażeń; składki na rzecz związków zawodowych i reprezentacyj gaspodarczych; wydatki na czasopisma; wydatki na czynnych lub emerytowanych pracowników przedsiębiorstwa lub płatnika, choćby dobroczynne lub dobrowolne w granicach zwyczajnych; koszta administracyjne pobierane przez instytucje kredytu długoterminowego; straty na listach zastawnych przy zaciąganiu pożyczki przez płatnika; koszty procesu połączone z uzyskaniem dochodu i t. d.

Niepotrącalne są sumy użyte nie na eksploatację (osiągnięcie dochodu), lecz na nabycie, utworzenie lub zorganizowanie nowego, oraz na powiększenie lub ulepszenie istniejącego źródła dochodu (inaczej odsetki od tych sum); wydatki na umorzenie długów i kapitału włożonego w przedsiębiorstwo; wydatki i straty za ubiegłe lata oraz straty w substancji (pożar domu, składu, strata wypożyczonego kapitału etc.); wydatki na procenty od własnego kapitału płatnika, włożonego w gospodarstwo lub przedsiębiorstwo; wydatki na zapłacony podatek dochodowy, majątkowy i daninę lasową (art. 6, 8 i 10 ust.).

U osób prawnych niepotrącalne jest z dochodu wynagrodzenie członków zarządu, rad nadzorczych, komisyj rewizyjnych, komitetów wykonawczych i t. p. Przepis ten ma na celu ochronę Skarbu przed wyczerpywaniem zysku i zmniejszeniem podstaw wymiaru nadmiernemi pensjami kierownictwa osoby prawnej. W szczególności niepotrącalne jest wynagrodzenie tych członków władz, którzy nie biorą czynnego udziału w zarządzie przedsiębiorstwa, a pracują tylko niestale i dorywczo (NTA Zb:1587), lub których praca i wynagrodzenie nie są zgóry pod względem rodzaju i zakresu określone (RMS. z 6.3.1931 DU: 8:120). Gdy członkowie władz są stale czynni w zarządzie (dyrektorowie, delegowani do dyrekcji członkowie rady i t. d.), a praca ich i wynagrodzenie zgóry określone, to ich wynagrodzenie jest potrącalne, ale z cyfrowem ograniczeniem. Razem z wynagrodzeniem osób upełnomocnionych do samodzielnego prowadzenia całego przedsiębiorstwa (dyrektorów, prokurentów) suma tego łącznego wynagrodzenia nie może przenosić 10% kapitału zakładowego (przy kapitale poniżej 500.000 zł. dopuszczalne jest potrącenie 15% kapitału zakładowego, przy kapitale od 500 do 750 tysięcy zł. dopuszczalne jest potrącenie 75.000 zł.). Reszta wynagrodzenia powyżej tej granicy musi być doliczoną do zysku i z nim opodatkowaną (art. 21 ust. Inaczej NTA w Zb. 420 S. p. J. Urban przy OPA 1933:326).

U osób prawnych również są niepotrącalne z dochodu zyski z realizacji przedmiotów majątkowych osoby prawnej, straty kursowe na akcjach, będących własnością osoby prawnej, gdyż one wchodzą buchalteryjnie do podstawy podatkowej, t. j. do zysków bilansowych (art. 21 ust.), fundusze stworzone z zysków bilansowych przez władze osoby prawnej a nie poddane opodatkowaniu (z pewnymi wyjątkami u towarzystw asekuracyjnych).

6. Wysokość podatku określona jest w skali podatkowej (taryfie). Podana ona jest w ustawie (art. 23); tamże w 73 stopniach określone są dochody roczne i należne od nich kwoty podatkowe. Ta skala podatkowa jest progresywna.

Przykładowo: przy dochodzie od

1.500	do	1.550	zł.	wynosi	podatek	31	zł.	zatem około	2%	doch.
12.000	„	13.000	„	„	„	767	„	„ „	6%	„
120.000	„	128.000	„	„	„	24.320	„	„ „	19%	„
192.000	„	200.000	„	„	„	50.000	„	„ „	25%	„

Wyższe dochody, ponad 200.000 zł. rocznie, płacą podatku około 25%, gdyż każde pełne 8.000 zł. nadwyżki płaci 2.000 zł. podatku. Osoby prawne obowiązują również te stawki. Osoby fizyczne jednak i spadki wakujące z dochodem powyżej 200.000 zł. rocznie płacą więcej. Dolicza im się bowiem do podatku, według powyższych zasad obliczonego, jeszcze 1.5% do 15% dochodu zależnie

od jego wysokości, wskutek czego od dochodu rocznych ponad 200.000 zł. płacą 26.5, od dochodu 2 milj. zł. 40 procent. O wadliwościach taryfy p. Kemmerer, Sprawozdanie t. I str. 181 i Taylor, Polityka str. 169.

Podwyżka podatku o 20% obowiązuje płatników z dochodem przekraczającym rocznie 3.600 zł., gdy w roku, którego dochód ma być opodatkowany nie mają żadnego członka rodziny na utrzymaniu (nieutrzymujący członka rodziny, nieżonaci, niezamężne, wdowcy, wdowy, księża, art. 26 ust.). Obniżenie podatku następuje z powodu ciężarów rodzinnych (art. 27 ust.) przy dochodzie rocznym do 7.200 zł. oraz z powodu nadzwyczajnych, osłabiających siłę podatkową płatników okoliczności (art. 29 ust.) przy dochodzie rocznym do 12.000 zł.

Obniżka z powodu ciężarów rodzinnych ma ten skutek że głowa rodziny, która ma na utrzymaniu, oprócz jednego członka rodziny, dalszych członków, płaci podług skali o dwa stopnie niższej za każdego dalszego (ponad jednego) członka rodziny (art. 27 i 28 ust.).

Obniżyć podatek z powodu nadzwyczajnych okoliczności może Komisja (obok zniżenia z powodów rodzinnych), jednak najwyżej o 3 stopnie, z urzędu lub na prośbę płatnika według swobodnej oceny (art. 29 ust.).

Dodatek kryzysowy do podatku dochodowego, uchwalony w r. 1931 w okresie przesilenia na czas przesilenia gospodarczego, wynosi od 0,5 do 4% dochodu ustalonego dla wymiaru podatku dochodowego.

Przy dochodzie rocznym ponad 1.500 zł. do 3.600 zł. wynosi on 0,5%, ponad 3.600 do 10.000 zł.: 1%, ponad 10.000 do 36.000 zł.: 2%, ponad 36.000 do 60.000 zł.: 2,5%, ponad 60.000 do 160.000 zł.: 3% i ponad 160.000 zł.: 4% dochodu. Zmiany w ustaleniu dochodu wskutek odwołania i t. p. wpływają na wysokość tego dodatku. Dodatek ten jest płatny równocześnie z podatkiem dochodowym. Pobór tego dodatku ma być prowizoryczny a zakończenie pobierania ma być ogłoszone uchwałą RM. W tym czasie nie będzie pobierany 10% dodatek nadzwyczajny (str. 152) (ust. z 22.10.1931 DURP: 99:760, RMS z 29.12.1931 DURP:1932:8:51).

Dodatki komunalne do podatku nie mogą być pobierane. Wyjątek stanowi b. dzielnica pruska (p. Samorząd).

Udział związków komunalnych we wpływach p. Samorząd.

7. Wymiaru dokonuje władza wymiarowa. Jest nią w pierwszej instancji Komisja szacunkowa do spraw podatku dochodowego, a w drugiej Komisja odwoławcza.

Dla spółek akcyjnych władzą wymiarową jest Izba Skarbowa, w drugiej instancji Ministerstwo Skarbu. Taksamo dla towarzystw i zakładów obowiązanych do publicznego składania rachunków, z kapitałem zakładowym powyżej 100.000 zł. (art. 32 ust. RMS. i 30.4.1925 DURP: 49:338, § 7).

Komisja szacunkowa, z kierownikiem urzędu skarbowego, jako przewodniczącym, składa się z 8—12 członków i tyluż zastępców, powołanych na okres trzechletni z grona płatników tego podatku. Czwartą część wybiera rada miejska tej miejscowości, gdzie Komisja ma siedzibę, czwartą część rada powiatowa, a resztę mianuje Prezes Izby Skarbowej. Funkcje tych członków są bezpłatne i honorowe. Komisja odwoławcza składa się z 8—12 członków: trzech mianuje Minister Skarbu z grona płatników, trzech z grona urzędników Izby Skarbowej, a trzech wybiera rada wojewódzka. Przewodniczącym jest Prezes Izby.

Członkom obu komisji nie będącym urzędnikami należy się zwrot kosztów podróży i wynagrodzenie za stratę czasu. Gaśnie mandat członka Komisji, gdy członek przestaje być płatnikiem tego podatku, gdy straci pełnię praw cywilnych lub politycznych, albo gdy popełni przekroczenie ustawy o tym podatku, określone w art. 96, 97 i 98. W okręgach wyłącznie miejskich wybiera Rada miejska połowę członków komisji szacunkowej, a resztę mianuje Prezes Izby Skarbowej. Odwołać członka wybranego nie może ani Rada miejska ani sejmik (NTA Zb. 1428).

Komisja jest organem samodzielnym, nie ma żadnej nad sobą władzy przełożonej ani nie jest obowiązaną do posłuchu. Komisja Odwoławcza może jednak dać komisji szacunkowej pewne wskazówki, które ta ostatnia winna rozważyć (§ 139 rozp. wyk.).

Zeznanie płatnika (fasja) jest z reguły podstawą wymiaru. Składa je płatnik w zasadzie na urzędowym formularzu z zapewnieniem, że przytoczył dane według najlepszej wiedzy i sumienia. Fasja ma być złożona corocznie, a terminy jej składania są w ustawie przewidziane. Termin ustawowy na 1 marca przedłuża zazwyczaj MS generalnie do 1 maja, a indywidualnie może go jeszcze przedłużyć Prezes Izby. Wolni od obowiązku składania zeznań są właściciele gruntów do 30 hektarów, drobni handlarze i drobni przemysłowcy, oraz właściciele małych domów, chyba że ich władza wymiarowa do tego wezwie. Płatnik, który nie osiągnął w minionym roku dochodu 1500 zł. również może nie złożyć fasji. Fasję składa się w urzędzie skarbowym, w którego okręgu podatnik miał 15 grudnia poprzedniego roku swoje stałe miejsce zamieszkania.

Osoby prawne (p. str. 201) składają zeznania do 1 maja, dołączając roczne sprawozdanie z bilansem oraz z rachunkiem zysków i strat,

protokół z posiedzenia organu zatwierdzającego to sprawozdanie i akt rewizyjny. Zeznanie to może być uzupełnione lub sprostowane nawet w postępowaniu odwoławczem. Zeznanie składa się w Izbie Skarbowej (w oddziale bilansowym wydziału II) wyjątkowo w Urzędzie podatków (p. wyżej).

Urzędowy, przez władzę dostarczony formularz nie jest obowiązkowy ,wystarczy pismo, zawierające rubryki urzędowego formularza. Inaczej popada płatnik w zaoczność (OPA 1933:429 i 502). Istotnym składnikiem zeznania jest zapewnienie płatnika, że wszystkie przytoczone w nim dane oznajmione zostały według najlepszej wiedzy i sumienia.

Czasokresy i terminy, w ustawie przewidziane, może MS odroczyć lub przesunąć (art. 120 ust.).

Władza wymiarowa sprawdza złożone zeznanie i przeprowadza dowody.

Sposoby sprawdzenia zeznania wybiera władza. W szczególności drogą żądania wyjaśnień i informacji od płatnika (patrz niżej) lub innej osoby, drogą zbadania akt, ksiąg i zapisków, prowadzonych przez płatnika oraz przez władze, urzędy i instytucje kredytowe, publiczne i prywatne, drogą orzeczenia znawców, zeznania świadków i informatorów, oględzin i t. d.

Dowody na konkretne fakty i tezy zaofiarowane przez płatnika muszą być przez władzę przeprowadzone, a wynik dowodów oceniony według swobodnego (nie dowolnego) uznania władzy. Koszty ponosi płatnik. Również musi być przeprowadzony dowód z ksiąg i zapisków płatnika, na które się powołał (art. 60 ust., OPA 1933:462 i 464). Sposób przeprowadzenia tego dowodu i warunki mocy dowodowej ksiąg handlowych p. art. 21 ust. i str. 192. Potrzeba przeprowadzenia tych dowodów odpada, gdy płatnik popadł w zaoczność (p. str. 209).

Władza, w toku sprawdzania zeznania, może mieć jeszcze wątpliwości co do jego dokładności i prawdziwości. Wówczas te wątpliwości swoje, ściśle określone, przedstawia płatnikowi osobnem pismem, t. zw. dekretem wątpliwości, a płatnik zobowiązany jest je pisemnie lub protokólarnie w urzędzie wyjaśnić. Bez umożliwienia mu wyjaśnień i sprawdzenia zaofiarowanych przez płatnika dowodów nie może być przyjęty do wymiaru dochód inny od zeznanego (art. 63 ust.). Ten ustawowy wymóg jest jedną z zasadniczych ochron płatnika przed dowolnością władz.

Jeżeli władza jest zdania, że płatnikowi nie udało się przeprowadzenie wspomnianego dowodu, wówczas winna tę ujemną ocenę szczegółowo uzasadnić, by umożliwić płatnikowi dalszą obronę. Jednostronnie, bez współudziału płatnika nie może być ustalona przez władzę okoliczność faktyczna, istotna dla wymiaru. Tę zasadę, chroniącą płatnika, wprowadziła judykatura NTA interpretując art. 58, 60, 63 ustawy.

Nieprzedłożenie wogóle, albo spóźnione przedłożenie fasji, albo przedłożenie fasji nieprawidłowej (treść, zapewnienie), pociąga za sobą wymiar zaoczny (art. 50 ust. 5). Zaoczny wymiar następuje również wówczas, gdy płatnik nie przedłożył wogóle wyjaśnień lub żądanych dowodów na przedstawione mu konkretnie wątpliwości, nie przedłożył ich w terminie lub gdy są niedostateczne (art. 63 ust. 2).

Przy wymiarze zaocznym władza w postępowaniu wymiarowem, przy ustalaniu faktycznych podstaw wymiaru nie korzysta ze współudziału płatnika, t. j.: nie uwzględnia zeznania ani sprostowań, nie żąda od niego wyjaśnień i uzupełnień, ani dowodów pisemnych i ustnych, ksiąg i zapisków, nie słucha powołanych przez niego znawców i świadków. O ile płatnik te dowody przedłoży, ma prawo władza je pominąć, byleby nie było w tem dowolności. Wymiar wówczas następuje na podstawie konkretnego, zawartego w aktach materjału, jakim władza rozporządza jeżeli chodzi o osobę prawną, prowadzącą prawidłowe i niezdyskwalifikowane księgi, to na podstawie tychże ksiąg. Niedopuszczalne jest postępowanie zaoczne, gdy płatnik przeczy obowiązkowi podatkowemu (np. z powodu nieuzyskania dochodu w okresie wymiarowym OPA 1933:211, z powodu uwolnienia od podatku wogóle i t. d.).

Także w instancji odwoławczej uszczupla zaoczność prawa płatnika bez względu na to, czy się sam odwołał, czy przewodniczący komisji szacunkowej wniósł protest (NTA 242 S). Płatnik mianowicie nie może ze skutkiem zaczepiać ustaleń faktycznych, przyjętych za podstawę wymiaru, ani żądać przeprowadzenia dowodów na zarzuty przeciw tym ustaleniom, ani udzielać ustnych wyjaśnień na uzasadnienie tych zarzutów. Może tylko uzasadniać odwołanie zarzutami prawnemi.

Zewnętrzne oznaki, świadczące o wydatkach domowych i osobistych płatnika i o jego ogólnem ekonomicznem położeniu są czasem podstawą wymiaru (art. 64 ust.). Ma to mianowicie miejsce, gdy komisja uzna dane jakiemi rozporządza do obliczenia ogólnego dochodu za niedostateczne lub za niezupełne.

Zewnętrzne oznaki (wyjazdy zagranicę, do kąpiel, utrzymywanie wielkiego mieszkania, służby, samochodu, uzyskanie pożyczki i t. p.) winny być szczegółowo w uchwale komisji podane. Przepis ten nie ma zastosowania przy osobach prawnych. Prawidłowe postępowanie wyjaśniające winno być przeprowadzone i ustalony dochód z tych źródeł, z których go ustalić można, niemniej fakt, że istnieje dochód podlegający opodatkowaniu (NTA Zb. 145 S 252 S i 280 S, OPA 1933:174, glosa autora tamże, Sosenko w Cz. Sk. 1933:11).

Dodatkowy wymiar może nastąpić, gdy płatnik przy wymiarze niewłaściwie został opuszczony lub od podatku uwolniony lub gdy po wymiarze ujawnione okoliczności okażą, że dokonany wymiar był za niski. Dodatkowo można wymierzyć podatek za te

okresy ubiegłe, które poprzedzają o 5 lat ten rok, w którym ujawniły się wspomniane okoliczności (art. 85 ust.). Właściwość władz i postępowanie przy dodatkowym wymiarze są identyczne, jak przy wymiarze normalnym.

Dodatkowy wymiar winien być wyjątkowo stosowany ze względu na ujemny wpływ na życie gospodarcze (OMS z 6.7.1931 DU:20:301). Nie są później ujawnionemi takie okoliczności, które były widoczne ze zbadanych przed wymiarem ksiąg podatnika (OPA 1933:501).

Odmiennem jest postępowanie wymiarowe, gdy obliczenie dochodu i potrąceń z niego następuje nie na zasadzie cyfr, przez płatnika zeznanych, a potem sprawdzonych, lecz według przeciętnych, średnich norm. Normy te ustalają Izby Skarbowe, a zatwierdza MS oddzielnie dla gospodarstw rolnych, oddzielnie dla nieruchomości miejskich, dla przedsiębiorstw, dla wolnych zawodów.

Zasada tych norm polega na tem, że na podstawie doświadczenia, statystyki i kalkulacji władza naczelna, przepisuje zgóry schematycznie, jakie kwoty jednostkowe lub procentowe należy wziąć za podstawę przy ustalaniu wysokości dochodu (np. przeciętny dochód z 1 ha gruntu w kwintalach żyta jako dochód z posiadłości gruntowej, przeciętny procent z obrotu jako dochód przedsiębiorstwa lub wolnego zawodu) albo przy ustalaniu wysokości wydatków potrącalnych (oznaczony procent przychodu z domu na wydatki). Normy potrąceń obejmują łącznie wszystkie dopuszczalne potrącenia z wyjątkiem jednak opartych na tytułach prawnych odsetek, rent i trwałych ciężarów, składek i premji ubezpieczeniowych oraz podatków i świadczeń nie mających charakteru powszechnego.

Sposób ten niezmiernie upraszcza wymiar, ale jest do gruntu sprzeczny z zasadą podatku dochodowego, który winien być wymierzany od rzeczywistych a nie schematycznych, w indywidualnych przypadkach nieprawdziwych dochodów. Coroczne okólniki MS z obliczonemi normami, polecając ich stosowanie, zwracają przytem uwagę, że powinien być regułą indywidualny wymiar i wyjątkiem stosowanie norm, tam gdzie płatnik nie prowadzi ksiąg lub wiarygodnych zapisków, lub gdzie indywidualne szacowanie jest niemożliwe. P. Lubowidzki, Normy zyskowności w przemyśle i handlu, 1931; tenże, normy dochodowości w rolnictwie, Cz. Sk. 1933.

Ustawa w jednym przypadku nakazuje stosowanie norm (p. niżej). Zresztą umożliwia płatnikowi prowadzenie dowodu na wysokość rzeczywistego dochodu i rzeczywistych wydatków i pozycji potrącalnych.

Dochód z gospodarstw rolnych obszaru poniżej 15 ha, na podstawie ustawy (art. 15 ust.) wymierzany jest schematycznie podług norm. Dochód obliczany jest na tej zasadzie, że jeden mórg gruntu użytkowego daje 4 kwintale żyta po cenie przeciętnej w roku pobrania dochodu. Iloczyn z tych 3 elementów jest górną granicą, poza którą nie może być przyjęta suma dochodu. Jest to ustawowy przywilej drobnych rolników, których grunta położone są w odległości ponad 5 km. od miast z ludnością ponad 100.000 mieszkańców. W konsekwencji tego przywileju przy przeciętnej za rok cenie żyta 20 zł. osiąga nawet pietnastomorgowe gospodarstwo dochód dopiero w kwocie 1200 zł., zaczem nie podpada jeszcze pod opodatkowanie.

Dochód z innych gospodarstw rolnych w braku ksiąg płatnika, lub budzących zaufanie zapisków i dowodów albo w razie niemożności indywidualnego ustalenia szacuje władza na podstawie norm średniej dochodowości. Normy takie są corocznie opracowane przez Izby Skarbowe drogą wypośrodkowania przeciętnego dochodu, obliczonego w kwintalach żyta na 1 ha, oraz przeciętnego obciążenia. (Sprawy podatkowe 1924 Nr. 13—16 i J. Urban przy OPA 1933:427). Ceny żyta i zasadnicze dyrektywy dla wymiaru podaje rokrocznie MS w okólniku (OMS z 10.4.1933 DU:13:127).

Dochód z budynków miejskich, z przedsiębiorstw handlowych, przemysłowych, zajęć przemysłowych i z wolnych zawodów może być w wyjątkowych przypadkach ustalany również przy pomocy norm średniej zyskowności. Normy te są opracowane corocznie przez każdą Izbę Skarbową dla płatników swojego okręgu a MS je zatwierdza. (Cz. Sk. 19927:7 oraz Kauzik, Podatek dochodowy, str. 250 i n. DU 1930:24).

8. Nakaz płatniczy podaje do wiadomości płatnika wysokość opodatkowanego dochodu, wymierzonego podatku, terminu płatności i środki obrony prawnej.

Imienne listy płatników z wysokością ustalonego dochodu i wymierzonego podatku wywiesza się nadto w Urzędzie skarbowym i w urzędzie gminnym (art. 66 ust.).

Doręczenie nakazów płatniczych dla osób fizycznych powinno nastąpić przed 1 października (art. 66 ust.).

Podstawy wymiaru, t. j. odpisu wszelkich uchwał komisji szacunkowych odnoszących się do określenia dochodu, zobowiązany jest urząd udzielić płatnikowi na jego pisemne podanie. Dnie od wysłania podania do doręczenia podstaw płatnikowi nie wlicza się do czasokresu odwołania. Nadto ma płatnik prawo przeglądania aktów wymiarowych (art. 67 ust. i § 134 rozp. wyk.).

9. Przeciw wymiarowi komisji szacunkowej przewodniczący ma prawo wnieść protest, a płatnik odwołanie. Jedno i drugie rozstrzyga Komisja odwoławcza. Komisja odwoławcza ma w celu ustalenia dochodu wszystkie prawa Komisji szacunkowej i jej przewodniczącego. W szczególności ma prawo i obowiązek przeprowadzenia wszelkich dowodów na przytoczone w odwołaniu i w proteście fakta i tezy (Zb. 1356). Nie jest Komisja odwoławcza związana uchwałą Komisji szacunkowej, ani wnioskiem jej przewodniczącego. W rezultacie zatwierdza lub zmienia uchwałę Komisji szacunkowej.

Może jednak także odrzucić odwołanie jeżeli wymiar jest za niski i zwrócić sprawę I instancji celem uzupełnienia postępowania wymiarowego i podwyższenia podatku. Takie same uprawnienia ma MS. rozstrzygając odwołania od wymiaru dla osób prawnych. P. art. 73, ustęp 3 ust., w brzmieniu RPRP. z 4.2.1928 DURP: 15:106 z mocą wsteczną od 1.1.1925 i z 21.10.1932 DURP: 91:767, Urban, Cz. Sk. 1933:1, OPA 1933:251:252.

Komisja szacunkowa może rozstrzygnąć odwołanie na wniosek przewodniczącego, gdy je w całości uwzględnia lub gdy przy częściowem uwzględnieniu, obniża podatek najwyżej o kwotę 200 zł. (art. 72 ust.).

Czasokres do wniesienia odwołania wynosi 30 dni od daty doręczenia nakazu; do wniesienia protestu 14 dni od dnia powzięcia uchwały (art. 68 ust.).

Omieszkanie terminu odwołania powoduje jego odrzucenie. Darowanie skutków należy do MS., a z jego delegacji do Prezesa Izby Skarbowej (OMS. z 7.8.1933 DU: 25:233). Przy ważnych powodach omieszkania, przez płatnika uzasadnionych Komisja odwoławcza lub Ministerstwo Skarbu może wydać orzeczenie i na spóźnione odwołanie (art. 74 ust.).

W postępowaniu odwoławczem może płatnik sprostować swoje zeznanie i żądać zniżki (RMS. z 24.2.1031 DU: 7:93). Również może to uczynić osoba prawna, gdy drogą uchwały nadzwyczajnego zgromadzenia lub organu zatwierdzającego rachunki sprostuje zysk bilansowy (NTA Zb. 1573).

Odwołujący się składa przed Komisją odwoławczą ustne wyjaśnienia, uzasadniając zarzuty odwołania, o ile zażądał tego w odwołaniu lub w terminie otwartym do wniesienia odwołania (art. 68 ust.).

Decyzję Komisji odwoławczej może tak płatnik, jak i przewodniczący zaskarżyć do Trybunału Administracyjnego. Odwołanie od wymiarów dla spółek akcyjnych oraz towarzystw i zakładów, dla których władzą wymiarową jest Izba Skarbowa, rozstrzyga Ministerstwo Skarbu. Od tego rozstrzygnięcia można wnieść skargę do Trybunału Administracyjnego.

Decyzja drugiej instancji może być zniesiona w drodze nadzoru przez MS. lub Prezesa Izby Skarbowej po wniesieniu skargi do NTA lub zażalenia (art. 31 ust. i OMS. z 7.8.1933 DU: 25:233).

10. Uiszczenie podatku następuje w dwóch ratach. Do 1 maja winien podatnik uiścić połowę podatku, przypadającego według złożonego przez niego zeznania (w razie niezłożenia, według zeszłorocznego wymiaru), dołączając kwit kasowy do zeznania. Reszta płatna jest po doręczeniu nakazu płatniczego 1 listopada lub gdy nakaz doręczono po 15 października w 30 dni po jego doręczeniu (art. 87 ust.).

Wniesione odwołanie może spowodować ograniczenie poboru do kwoty, wynikającej z prowizorycznego rozpatrzenia odwołania przez Kierownika Urzędu lub Prezesa Izby (OMS. z 7.8.1933 DU: 25:233).

Umorzyć podatek niepobrany lub niedobrany władny jest MS. (art. 126 ust.). Przedawnienie prawa wymiaru następuje

w pięć lat, poprzedzających rok, w którym stwierdzono okoliczności uzasadniające wymiar.

Umorzyć podatek częściowo może Komisja szacunkowa, jeżeli zdolność płatnicza osoby fizycznej wskutek nieszczęśliwych okoliczności lub nadzwyczajnych wydarzeń znacznie osłabła i płatnik wniesie prośbę do końca roku podatkowego (art. 84 ust.).

11. Naruszenia przepisów o podatku dochodowym są odrębnie unormowane dla działu I, a odrębnie dla działu II. Przestępstwa skarbowe są w ustawie wyliczone. Są to przestępstwa, karane bądź pieniężnie, bądź pozbawieniem wolności. Pierwsze pociągają za sobą bądź grzywny (art. 91 — 94, 116 ustęp 1 ust.), bądź kary pieniężne (art. 96 — 99, 116 ustęp 2, 117 ust.). Te grzywny i kary orzekane są przez władze skarbowe lub komisje zależnie od tego, która władza ujawniła przestępstwo. Tam gdzie dopuszczalne są kary pieniężne, dopuszczalna jest nadto kara pozbawienia wolności do 1 roku, orzekana przez sąd. Wykonanie grzywien może nastąpić dopiero po prawomocnem orzeczeniu, zabezpieczenie po ich nałożeniu (art. 103).

Pod sankcją pieniężnych grzywien znajdują się: złożenie wykazów osób zamieszkałych (art. 91), złożenie zupełnych zeznań (art. 92 i 93), udzielenie informacyj (art. 94), niepotrącanie podatku z uposażeń (art. 116), pod sankcją kar pieniężnych: prawdziwość zeznań i wyjaśnień płatnika (art. 96), milkliwość urzędników, członków komisji i biegłych (art. 97), prawdziwość zeznań świadków i biegłych (art. 98), prawdziwe zapodania służbodawcy (art. 116), dopuszczenie urzędnika do rewizji listy płacy, umów, przyczem karę orzeka wyjątkowo sąd (art. 117).

Grzywny i kary wyznaczane są w cyfrowo oznaczanych granicach, jedynie kara z art. 96 ust. w jedno- do dwudziestokrotnej niewymierzonego, uszczuplonego, lub na jedno i drugie narażonego podatku. Żądanie rozpatrzenia sprawy przed sądem okręgowym p. SN w OPA 1933:212 i glosa Glasera.

Odwołanie od orzeczenia władzy skarbowej lub komisji należy składać do władzy lub komisji nadrzędnej. Gdy grzywnę wymierzyła Komisja odwoławcza właściwe jest MS.

Odwołanie z powodu kary za świadome i celowo nieprawdziwe zeznanie (art. 96) jest niedopuszczalne; nieuiszczenie kary powoduje automatyczne przekazanie sprawy sądowi grodzkiemu (art. 99 ust. OPA 1933:247).

12. Dochody z uposażeń służbowych, z emerytur i z najemnej pracy podlegają podatkowi dochodowemu według odrębnych przepisów, zawartych w drugim dziale (art. 109 — 119) ustawy. Jest to zatem oddzielny podatek od płac, inaczej unormowany ani-

żeli podatek od dochodów „fundowanych", który mieści się w pierwszym dziale ustawy.

Nie jest uposażeniem dochód z zajęć zawodowych, dochód z tantjem, dochód za wykonanie zamówionej roboty lub dzieła, z zamówionego wykładu lub szeregu wykładów, dochód z należności za ćwiczenia wojskowe.

Uposażenie państwowych funkcjonarjuszów, wojska, sędziów, Policji, Straży Granicznej wolne są od podatku dochodowego (RPRP. z 28.10.1933 DURP: 86:663 do 666).

Przedmiotem opodatkowania jest wynagrodzenie bieżące, rzeczywiście wypłacone, łącznie z wartością wynagrodzenia w naturze (mieszkanie, ordynarja etc.). Minimum dochodu nie podlegające podatkowi wynosi 2.500 zł. rocznie, a więc jest wyższe, aniżeli przy dochodach z innych źródeł. Najniższa stopa wynosi 1½%, najwyższa 25% przy wynagrodzeniu 192.000 zł. rocznie i wyższych. Przy opodatkowaniu tych dochodów nie uwzględnia się potrąceń (z wyjątkiem kosztów budowy nowych domów, p. str. 204) oraz zwyżek i zniżek podatkowych. Dochodu z omawianych źródeł nie wlicza się do ogólnego dochodu płatnika.

Nie wchodzą do podstawy opodatkowania: koszta służbowe (podróże i t. p., które zostały istotnie poniesione, które umowa służbowa na te właśnie cele przeznacza i z których płatnik, na żądanie władzy, się wyrachował. To samo dotyczy kosztów reprezentacyjnych. NTA Zb. 357 S).

Podatek z tych źródeł dochodowych oblicza z reguły służbodawca, bez wymiaru przez władzę podatkową i bez zeznania podatnika; potrąca go z uposażenia i wpłaca do dni 7-miu Kasie właściwego Urzędu Skarbowego.

Obliczenie następuje w ten sposób, że na podstawie każdorazowego, bieżąco za pewien okres wypłacanego wynagrodzenia wyrachowuje się uposażenie roczne. Stopę, na to roczne uposażenie przypadającą, podaje w procentach skala w art. 111 ustawy. Według tej stopy oblicza się wysokość podatku od bieżącej wypłaty. Jednorazowe dodatki (taksy egzaminacyjne, remuneracje, bilansowe, świąteczne i t. d.) dolicza się do bieżącej wypłaty, i ta dodatkami powiększona bieżąca wypłata służy do wyrachowania rocznego uposażenia i stopy dla potrącenia.

Wymiar przez urząd skarbowy następuje wyjątkowo, gdy służbodawca albo nie wpłacił podatku, albo wpłacił za mało (art. 113 ust.).

13. Uposażenie opodatkowane jest zrazu u każdego służbodawcy odrębnie. Po upływie jednak roku kalendarzowego pobierający wynagrodzenie od kilku służbodawców musi zliczyć swoje dochody (kumulacja) i obliczyć różnicę w podatku, powstałą wskutek

tego, że opodatkowanie miało miejsce u każdego służbodawcy odrębnie i że skutkiem tego była stosowana, przy obowiązującej progresji, niższa stawka.

Różnice, wynikające z tej kumulacji uposażeń oblicza płatnik i wpłaca ją w ciągu następnego roku w 4 ratach kwartalnych od 5 marca począwszy, przedkładając zarazem obliczenie i wykaz płac (art. 112-a ust., RMS. z 29.12.1931 DURP 1932:8:50). Władza skarbowa dokonuje wymiaru podatku sama, jeżeli podatnik zaniedba ustawowego obowiązku uiszczenia przepisanego podatku. (J. Urban w Cz. Sk. 1933:2 i OMS. z 17.3.1933 Cz. Sk. 1933:4:5).

14. Dodatek kryzysowy do tego podatku od uposażeń (p. str. 213) pobierany jest od roku 1932 w miejsce 10% dodatku nadzwyczajnego (p. str. 152). Podstawą obliczenia tego dodatku jest ustalona wysokość uposażenia. Wynosi on od 2% przy 2500 — 2600 zł. rocznego uposażenia i osiąga 10% przy uposażeniu powyżej 250.000 zł. rocznie.

Wyjątkowo przy uposażeniach wypłacanych z funduszów państwowych lub funduszów komunalnych, a ściśle dostosowanych do zasad uposażeń państwowych nie płaci się dodatku kryzysowego, lecz 10% dodatek nadzwyczajny. Przedsiębiorstwa państwowe jednak, wymienione w RMS. z 29.12.1931 DURP 1932:8:51, obowiązane są do potrącenia dodatku kryzysowego.

Oprócz różnicy w podatku od uposażeń pobiera Skarb i różnicę w należnych dodatkach do tego podatku (kryzysowym i 10%-ym). Skomplikowany sposób obliczania zawiera OMS. z 17.3.1933 DU: 11:101.

Dodatek na rzecz związków komunalnych nie może być pobierany od tych dochodów obok państwowego podatku dochodowego z wyjątkiem b. dzielnicy pruskiej.

Na rzecz funduszu pracy wprowadzony został osobny podatek. Podatek ten, zwany w ustawie opłatą, uiszczają pracownicy, od uposażenia służbowego i od stałego wynagrodzenia za najemną pracę; emeryci od emerytur wypłaconych przez Państwo, przez państwowe przedsiębiorstwa, przez państwowe monopole, przez związki komunalne i przez instytucje prywatne, o ile emerytura przenosi 59 zł. miesięcznie; posłowie i senatorowie od swoich djet; nadto notarjusze, pisarze hipoteczni, komornicy, samoistni członkowie wolnych zawodów od swoich dochodów; właściciele nieruchomości od pobieranego czynszu (z wyjątkiem mieszkań jedno i dwuizbowych) a pobierający tantjemy od swoich tantjem. Wysokość wynosi 1% od wypłaconych uposażeń, emerytur i djet lub od opodatkowanego dochodu, ½% od wpłacanego czynszu i 2% od tantjem (ust. z 16.3.1933 DURP: 22:163).

Zwolnieni są inwalidzi, robotnicy rolni, pracownicy u rzemieślników z kartą rzemieślniczą i z VIII kategorją świadectwa przemysłowego.

Wpłata następuje przedewszystkiem drogą potrącenia przez pracodawcę (biuro Sejmu i Senatu, przedsiębiorstwa wypłacające tantjemę) i odesłania potrąconej kwoty do kasy chorych, w pewnych przypadkach do kasy urzędu skarbowego, w pewnych na konto Funduszu pracy w P. K. O. Kontrola tego podatku a w razie niewpłacenia wymiar, pobór i egzekucja należą do urzędów skarbowych (RMS. z 9.6.1933 DU: 19:173).

Pracodawcy również opłacają 1% wypłacanego przez nich zarobku, uposażenia służbowego lub stałego wynagrodzenia za najemną pracę.

Zwolnieni są: Skarb Państwa, dalej związki komunalne (przedsiębiorstwa komunalne płacą tylko wówczas, gdy obroty tych przedsiębiorstw wchodzą w skład zwyczajnego budżetu komunalnego); pracodawcy rolni (płacą tylko od zarobków pracowników umysłowych), wreszcie organizacje wyznawione i społeczne, utrzymujące instytucje opieki społecznej lub prowadzące akcję pomocy bezrobotnym.

Zryczałtowany może być podatek od zarobków poniżej 150 zł. miesięcznie (RMOS. z 7.6.1933 r. DURP: 46:373).

Inne daniny na rzecz tego Funduszu p. XI, XIII, XIV i XV.

15. Dochód z tantjem odrębnie jest opodatkowany. Tantjemą jest wynagrodzenie (także w naturze) otrzymywane od osób prawnych, opodatkowanych na podstawie art. 21 ust. o pod. doch. przez członków władz przedsiębiorstwa (zarządy, rady, komitetu nadzorczego, komisji rewizyjnej). Nie czyni różnicy, czy ci członkowie są stale, czy też niestale czynni w wykonywaniu swych funkcyj. Tantjema nie przekraczająca 1500 zł. rocznie od poszczególnego przedsiębiorstwa jest wolną od podatku.

Nie jest tantjemą wynagrodzenie mające charakter uposażenia pod warunkiem, że jest ono stałe, (nie prowizoryczne), cyfrowo (nie procentowo) zgóry ustalane, perjodycznie wypłacane, a pobiera je stale zatrudniony w przedsiębiorstwie członek jego władzy.

Dochód z tantjem podlega specjalnemu podatkowi. Wysokość tego podatku jest równa połowie kwoty podatku dochodowego, która wynika z zastosowania skali ogólnej z art. 23 ustawy do kwoty pobranej tantjemy. Nadto, niezależnie od opodatkowania tantjemy tym specjalnym podatkiem od tantjem, wchodzi tantjema w pełnej swojej wysokości w zeznanie o dochodzie, składane przez otrzymującego tantjemy i ulega powtórnemu opodatkowaniu łącznie z dochodem z innych źródeł (OMS z 8.3.1933 r. DU:9:86).

Osobny podatek od tantjem na rzecz Funduszu Pracy p. str. 215.

16. Notarjusze, pisarze hipoteczni i komornicy płacą oprócz podatku, normalnie im wymierzonego, nadzwyczajny podatek od dochodu z pobranych za czynności urzędowe opłat. Od tego dochodu potrąca się koszta osiągnięcia tego dochodu przy dochodzie rejentów i pisarzy hipotecznych; przy dochodzie komorników przyjmuje się dochód ustalony przy obliczaniu ogólnego dochodu. Okresem podatkowym jest rok kalendarzowy. Podatek wymierza się tylko od dochodów, przekraczających 12 tys. zł. rocznie. Stawka wynosi przy dochodzie od 12 do 16 tys. zł. 3% od i rośnie progresywnie do 20% przy dochodzie powyżej 176 tys. zł. Dochód ustalają komisje szacunkowe właściwe dla ustalenia dochodu płatnika, obliczenie i pobór należy do urzędów skarbowych. Termin płatności ustanowiony jest na 15 listopada roku podatkowego (nie operacyjnego) z tem, iż płatnik zobowiązany jest do uiszczenia zaliczek do 15 następnego miesiąca od osiągniętego w ubiegłym miesiącu dochodu, według skali przypadającej na ten dochód pomnożony przez 12. Zwolnić może od płacenia zaliczki z powodu nieosiągnięcia dochodu 12 tys. zł. Izba Skarbowa. Płatnicy obowiązani są do prowadzenia ksiąg, nierzetelność zapisów podlega grzywnie od 500 — 3.000 zł. Od tego podatku nie płaci się 10 procentowego dodatku, jest potrącalny przy wymiarze podatku od ogólnego dochodu (ust. z 19.12. 1931 DURP: 112, RMS. z 19.2.1932 DURP: 18).

Osobny podatek na rzecz Funduszu Pracy p. str. 215.

17. Rozszerzenie podatku dochodowego, który istniał w b. zaborze austrjackim od r. 1898, a w pruskim od r. 1891, także na b. zabór rosyjski miało przeciwników. Przytaczano, że gospodarstwo pieniężne nie jest jeszcze na tym obszarze dostatecznie rozwinięte, że u przeważnej części ludności normą jest typ gospodarstwa naturalnego, samowystarczalnego, pozbawionego gotówki, konsumującego niemal cały swój dochód, a więc typ z natury rzeczy nie nadający się na przedmiot tego podatku. Antykapitalizacyjne właściwości tego podatku, zwłaszcza przy jego progresji, podnoszono również jako specjalnie ujemne dla kraju tak ubogiego w kapitały jak Polska. Niedoświadczony aparat administracyjny i brak należycie do tego podatku wychowanej ludności był dalszym argumentem przeciwników.

Te zasadnicze argumenty, które zresztą można przytoczyć przeciw wszelkim podatkom, traciły z biegiem czasu na sile, im bardziej posuwał się rozwój gospodarczy, im więcej podnosiła się sprawność aparatu administracyjnego i im więcej przyzwyczajała się do niego ludność. Okazało się, że podatek ten nietylko pod względem wydajności ziścił pokładane w nim nadzieje, ale w porównaniu z innemi, wobec podstawowych zalet swoich, usunął wiele zastrzeżeń, dawniej przeciw niemu podnoszonych. Coraz więcej zyskiwał zwolenników ten podatek, jako oparty nie na zewnętrznych, ale istotnych i ustalonych cechach, dowodzących i uwzględniających możności świadczenia, zatem jako podatek realizujący zasadę sprawiedliwości i będący w dodatku elastycznym. Czas i małe, w porównaniu z innemi podatkami, zmiany przepisów zrobiły swoje, wyszkoliły do pewnego stopnia administrację, nauczyły i przyzwyczaiły płatników. Łagodzenie progresji, obniżenie stopy, dochodzącej do 38% bez dodatku kryzysowego i dodatku dla nieżonatych, oparcie opodatkowania osób prawnych na odrębnych przepisach, uproszczenie wymiaru dla drobnych płatników, poszczególne sprawy postępowania wymiarowego, sprawa kwoty wolnej od podatku, oto są zagadnienia i postulaty, które w publicystyce i ciałach publicznych są stawiane w dziedzinie reform tego podatku w miejsce dawniejszej negacji.

8. Podatek wojskowy.

Źródła: Ust. z 23.5.1924 DURP: 61:609, RPRP. z 29.11.1930 DURP: 82:645 (obowiązek służby wojskowej). — RRM. z 24.8.1931 DURP: 89:697 (podatek wojskowy). — RMWew. z 27.1.1932 Sam. 1933:6.

Literatura: Kaz. Jastrzębiec, Podatek wojskowy, Prz. Sk. 1928.

1. Podmioty. 2. Forma. 3. Czas trwania. 4. Wymiar. 5. Umorzenie. 6. Wpływy.

1. Zobowiązani są: uznani za niezdolnych do służby wojskowej albo za zdolnych do służby tylko w pospolitem ruszeniu (kategorje C. D. E.). Uznanie to następuje albo przez komisje poborowe albo komisje wojskowo-lekarskie (szpitalne i rewizyjne) o ile chodzi o osoby w czynnej służbie wojskowej. Nadto zobowiązani są przeniesieni do rezerwy, wreszcie uchylający się od stawienia się we właściwym do poboru czasie.

Uwolnieni są z wymienionych ci, którzy pozostają na utrzymaniu samorządu lub dobroczynności publicznej, oraz niezdolni do służby wojskowej, do pracy fizycznej i umysłowej, których dochód jest poniżej granicy opodatkowania podatkiem dochodowym. Drogą RMSWew. zwolnione zostały roczniki 1883 — 1897, na obszarze województwa śląskiego roczniki do 1902 a na terenie wsch. Małopolski do 1899, nadto inwalidzi wogóle.

Nie płacą przeniesieni do kategorji C. D. E. po 5 miesiącach czynnej służby, albo nawet po krótszym czasie, jeżeli to przeniesienie służba ta spowodowała, lub jeżeli są ochotnikami, którzy w czasie mobilizacji wstąpili do wojska.

Nie płacą zobowiązani w zasadzie za ten rok podatkowy, w którym odbywali służbę, ćwiczenia, służbę pomocniczą, w którym byli zarejestrowani jako bezrobotni. Przywileje daje również służba w przysposobieniu wojskowem.

2. Forma tego podatku jest dwojaka. Podatek zasadniczy w stałych rocznych stawkach 10, 15 lub 20 zł. (zależnie od kwalifikacji, jaką otrzymał poborowy przy poborze) płaci każdy zobowiązany. O ile i jak długo zobowiązany podlega podatkowi dochodowemu, to opłaca obok podatku zasadniczego dodatek do podatku dochodowego. Dodatek ten wynosi 10, 15 lub 20% podatku stosownie do otrzymanej przy komisji wojskowej kwalifikacji. Dodatek ten automatycznie podwyższa lub zniża się w razie podniesienia lub zniżenia w drodze odwołania podatku dochodowego.

Przy dochodach z uposażeń, emerytur i najemnej pracy pobiera się dodatek do potrącanego z tych dochodów podatku. Wynosi on w progresywnej skali 0,2 do 2 procent wynagrodzenia (w pieniądzach i w naturze).

3. Czas trwania obowiązku podatkowego rozpoczyna się z początkiem roku kalendarzowego, następującego po wydaniu orzeczenia komisji wojskowej lub po przeniesieniu podatnika do rezerwy, a kończy się w roku, w którym przeniesiony do rezerwy kończy 40, a inny podatnik 50 rok życia. Uchylający się od poboru opłacają podatek od ukończenia 21 roku życia.

Gaśnie obowiązek z powodu śmierci, wstąpienia do zakonu i złożenia ślubów oraz powołania i ochotniczego wstąpienia do wojska.

4. Wymiar podatku zasadniczego następuje, bez zeznania zobowiązanych, przez gminy miejskie i wiejskie.

Właściwą do wymiaru jest ta gmina, w której płatnik ma stałe zamieszkanie. W braku takiego stałego miejsca zamieszkania rozstrzyga miejsce pobytu w dniu 15 grudnia roku poprzedzającego rok podatkowy, w braku tego położenie majątku lub źródeł dochodu. Odwołanie i władze właściwe do rozstrzygania p. ust. z 11.8.1923 DURP 1932:106:884, art. 48, 50.

Wymiaru podatku, w formie dodatku do podatku dochodowego dokonywują te urzędy skarbowe, które wymierzają zobowiązanym podatek dochodowy lub w których okręgu ma miejsce potrącenie podatku z uposażenia etc.

Wymiar następuje na podstawie list zobowiązanych, sporządzanych przez Starostwa i Powiatowe Komendy Uzupełnień. Płatny jest podatek 1 listopada każdego roku. Odwołanie rozstrzyga Izba Skarbowa.

Jeżeli zobowiązany ma i dochód, opodatkowany według I działu ustawy, i dochód z uposażeń, wówczas właściwy jest urząd skarbowy, który wymierza podatek według I działu.

5. Umorzenie podatku, odroczenie i rozłożenie na raty, darowanie skutków z przekroczonych terminów należy do MS jeżeli chodzi o dodatek do podatku dochodowego, do gmin miejskich i wiejskich, jeżeli chodzi o podatek zasadniczy.

6. Wpływ tego podatku wynosił w r. 1926/27: 0,2, 1927/28: 0,7, 1928/29: 1,0, 1929/30: 1,4, 1930/31: 1,2, 1931/32:0,3 i 1932/33: 0,3 milj. zł. Wpływ z podatku zasadniczego otrzymują od r. 1930 gminy miejskie i wiejskie. Dobra organizacja poboru mogłaby wpływ z tego podatku bardzo znacznie podnieść.

9. Podatek od kapitałów i rent.

Źródła: Ust. z 16.7.1920 DURP:76:517 z nowelami (podatek od kapitałów i rent). Jednolity tekst nie został w DURP ogłoszony, podany natomiast OMS. z 7.3.1933 Cz. Sk. 1933:3, DU 1934:9:84. — RMS. z 8.3.1921 DURP: 33:199 (rozp. wyk.). — RMS. z 18.12.1923 DURP: 133:1106 (wa-

loryzacja). — RPRP. z 29.1.1924 DURP: 11:94 (przyśpieszenie terminów). — RPRP. z 13.4.1927 DURP: 38:339. — OMS. z 17.7.1930 DU: 22:410 (obliczanie podatku od rachunków on call).

Literatura: Wł. Krzesiński, Uwagi o podatku od kapitałów i rent. Cz. Sk. 1928. — Urban, w Cz. Sk. 1932:12.

1. Przedmiot podatku i uwolnienia. 2. Wymiar i stawka. 3. Obliczenie i uiszczenie. 4. Nadzór. 5. Wpływy.

1. Podlegają obecnie podatkowi: przychody z pobieranych w gotówce lub naturze świadczeń, które zostały umówione w kontraktach, wydobywanie ciał kopalnych (głównie ropy), które należą się uprawnionemu (właścicielowi gruntu lub jego następcy) w procentowej od wydobycia kwocie. Nadto tak zwane rachunki on call, t. j. specjalne rachunki bieżące otwarte w instytucjach kredytowych, zabezpieczone w jakiejkolwiek formie.

Zawieszony został podatek od przychodu z wierzytelności hipotecznych, skapitalizowanych rent i innych świadczeń pieniężnych (ust. z 1.5.1923 DURP: 54:376), od przychodu z obligacji emitowanych przez związki samorządowe, instytucje kredytowe i przedsiębiorstwa przemysłowe (ust. z 20.7.1925 DURP: 83:564), od przychodów z wszelkiego rodzaju wartościowych papierów państwowych, publicznych i prywatnych, od przychodów z wkładów na rachunek bieżący i innych wkładów procentowych we wszelkich instytucjach kredytowych, od przychodów z kapitałów pieniężnych, przez osoby prywatne lub instytucje nieobowiązane do składania publicznego rachunku, pożyczonych instytucjom lub przedsiębiorstwom obowiązanym do publicznego składania rachunków (ust. z 1.2.1930 DURP: 10:67). — Ponowny wymiar i pobór podatku z tych źródeł może być wprowadzony ogłoszoną w DURP. uchwałą Rady Ministrów. Zawieszenie nastąpiło ze względów gospodarczych, w tym celu, by nie podrażać operacyj kredytowych.

Zwolniony był pierwotną ustawą i potem wydanemi przepisami szereg przychodów (listy zastawne, obligacje samorządowe, przemysłowe, wkłady w PKO, Komunalnych Kasach Oszczędności, instytucjach drobnego kredytu, zagraniczne kapitały i t. d.). Tak, że obciążone pozostały tylko przychody pod 1.

Przychody z rachunków on callowych są wolne, o ile pochodzą z t. zw. rachunków martwych i zadłużenie spisane zostało na stratę. (OMS. z 24.12.1932 Zb. ok. 1933:298, Cz. Sk. 1933:1).

2. Wymiar następuje bez zeznania zobowiązanego i bez nakazu zapłaty władzy. Stawka wynosi w zasadzie 10% od przychodu z ciał kopalnych w minionym roku, 20%, gdy chodzi o ropę lub gaz ziemny, a 0,54% rocznie od specjalnych rachunków bieżących on call, przyczem stawkę oblicza się na podstawie zamknięcia półrocznego.

Sposób obliczania p. J. Urban w Cz. Sk. 1932:12 i OMS. z 17.7. 1930 DU:22:410.

3. Oblicza i uiszcza podatek przedsiębiorstwo górnicze albo instytucja kredytowa. Mają one prawo uiszczony podatek przerzucić na zobowiązanego do płacenia podatku, t. j. na pobierającego dochód lub zadłużonego.

Wpłatę do kasy urzędu skarbowego uskutecznia przedsiębiorstwo lub instytucja kredytowa w oznaczonych przez ustawę terminach, pod rygorem kar za zwłokę.

4. Nadzór nad prawidłowem obliczaniem i wpłacaniem tego podatku sprawują Izby Skarbowe przez swoje oddziały bilansowe.

5. Wpływy z tego podatku wynosiły w 1926/27: 10.0, 1927/28: 14.5, 1928/29: 15.9, 1929/30: 17.1, 1930/31: 8.9, 1931/32: 6.5, 1932/33: 5.3 milj. zł.

Do podatku tego nie dolicza się dodatków samorządowych.

10. Danina majątkowa i danina lasowa.

Źródła: Ust. z 11.8.1923 DURP: 94:746 (podatek majątkowy). Druk Sejm. 583, 714, 726. Do niej 7 rozporządzeń wykonawczych. — Ust. z 24.3.1933 DURP: 29:248 (nadzwyczajna danina majątkowa). — RMS. z 13.7.1933 DURP: 53:402 (rozp. wyk.). — OMS. z 15.5.1933 DU:16:146, z 6.6.1933 DU:19:172 i z 10.8.1933 DU:25:235 (ustalenie podstaw). — Wyjaśnienia w Cz. Sk. 1933:9. — Ust. z 6.7.1923 DURP: 87:676 (danina lasowa). RMR. Publ. z 25.9.1923 DURP: 105:823 (rozporządzenie wykonawcze). RMR. Publ. z 21.6.1928 DURP: 69:635 (szacowanie ekwiwalentu).

Literatura: Breit i Blumenfeld, Podatek majątkowy, 1925. — Kruszewski, Majątek Państwa Polskiego, 1931. — J. Urban, Podatek majątkowy, Danina majątkowa, Prz. Gosp., 1933. — Dederko, Majątek narodowy Polski, 1933.

1. Daniny z r. 1919, 1921. 2. Zasady ustawy z r. 1923. 3. Likwidacja tej ustawy. 4. Ustawa z r. 1933. 5. Danina lasowa.

1. Jednorazowe daniny majątkowe wprowadziła Polska po raz pierwszy w r. 1919. (Dekret Naczelnika Państwa z 29.1.1919. DPPP: 11:128, o jednorazowej daninie od nieruchomości i majątku w kapitale i z 5.2.1919. DPPP: 12:135, o podatku majątkowym). Ograniczone one były tylko do Królestwa Kongresowego i dały w porównaniu z wydatkami budżetowemi nikłe rezultaty. — Ponownie pobrano daninę majątkową już na obszarze całego Państwa bez Śląska w r. 1922 (ust. z 16.12.1921 DURP 1922:1:1). Miała ona według zapowiedzi w ustawie „przywrócić równowagę budżetową i stworzyć podstawy dla banku biletowego". Nie osiągnęła ani jednego ani drugiego celu. — Po raz trzeci uchwalono podatek majątkowy

dla całego Państwa w r. 1923. Stał się on jednym ze środków dokonanej w r. 1924 sanacji Skarbu i waluty.

2. Podatek majątkowy z 1923 r. uchwalony ustawą z 11.8. 1923 DURP: 94:746 był ustawowo skontyngentowany na sumę 1 miljarda złotych franków. Obciążone nim majątki wpadały zasadniczo, zależnie od rodzaju płaconego od nich normalnie podatku, w jedną z trzech grup kontyngentowych (rolnictwo, przemysł i handel oraz inne majątki). Płatnikom z majątku posiadanego w poszczególnych grupach obliczano podatek łącznie. Definitywny wymiar (po prowizorycznym, dokonanym w r. 1924) opiewał globalnie na 527,7 milj. złotych podatku. Płatników było 921,5 tys. wogóle, z tych miało majątek wartości poniżej 10.000 zł. 773.8 tys., opodatkowanych gruntów: 11.8 milj. ha na 29.7 milj. ha ogólnego obszaru gruntów. Nie dosięgał zatem ten podatek ustawą przewidzianego kontyngentu. Skutkiem tego władza skarbowa obliczyła każdemu płatnikowi „zwyżki kontyngentowe" ponad kwoty definitywnego wymiaru, by dosięgnąć kontyngent. Pobór podatku dał do 31.3.1930 kwotę 473,6 milj. złotych. Dalszy pobór podatku a zwłaszcza zwyżek kontyngentowych natrafiał z powodu rozpoczynającego się wówczas kryzysu na trudności. Ministerstwo Skarbu pobierało dalszą część podatku powoli, ratami, wyznaczonemi odmiennie dla każdej grupy. Od r. 1931 zaniechano wyznaczania nowych rat a z początkiem r. 1933 wynosiła suma niepłatnego jeszcze podatku 401,3 milj. zł. Stan poboru tego podatku przedstawiał się w tym czasie w sposób następujący: Podatek został pobrany w całości od płatników czterech najniższych stopni (wartość majątku do 10.000 zł.), którzy zresztą wolni byli od zwyżki kontyngentowej. Od płatników z majątkiem, należącym do pierwszej i trzeciej kategorji pobrano podatek, nie pobrano jednak zwyżki kontyngentowej. W miejsce tej zwyżki pobrano 2,8 procent od ustalonej przy wymiarze wartości majątku w pierwszej, a 2,6 procent od majątku w trzeciej grupie kontyngentowej. Od majątków drugiej grupy kontyngentowej pobrano połowę podatku ze zwyżką, a nadto 2,6 procent od wartości majątku.

3. Do tego stanu faktycznego nawiązuje ustawa z 24.3.1933 o nadzwyczajnej daninie majątkowej z r. 1933 i likwidacji podatku majątkowego z r. 1923. Nie dotyka ona płatników najniższych czterech stopni (wartość majątku do 10.000 zł., podatek 1,2 do 1,8 procent wartości, wolni od zwyżki kontyngentowej, cała kwota podatkowa była już w r. 1927 płatna). Co do innych płatników ustawowo ustalono, że należny i płatny jest podatek jedynie w tej wysokości, jaka należna była na podstawie prawomocnych wymiarów i określonej zwyżki kontyngentowej stosownie do wyznaczonych rat. Reszta podatku wymierzonego na podstawie ustawy z 1923 r. została umorzona.

4. W miejsce umorzonego (jak 3) podatku, wprowadzona została w całem Państwie nadzwyczajna danina majątkowa z 1933 roku, nałożona na płatników podatku gruntowego, obrotowego i od nieruchomości na okres od 1933 do 1937 r.

Zwolnienie od niej przypada w udziale podmiotom, jak Państwo, przedsiębiorstwa państwowe, Bank Rolny, związki komunalne, przymusowe związki prawa publicznego, Bank Polski, związki zawodowe, spółdzielnie mieszkaniowe i mieszkaniowo-budowlane, kasy sieroce,. emerytalne,

wdowie, pogrzebowe, kasy pomocy w nagłych wypadkach. Ze względu na przedmiot zwolnione są majątki, służące celom naukowym, oświatowym, kulturalnym, dobroczynnym, sanitarnym, budynki i przedmioty poświęcone służbie Bożej, cmentarze, seminarja duchowne, domy zakonników i zakonnic, składających ślub ubóstwa, majątki przeznaczone na cele kultu religijnego, nowe budowle, gospodarstwa osadników o obszarze, różnie dla poszczególnych województw oznaczonym, gospodarstwa rolne o obszarze do 7 ha, a ponad ten obszar takie, od których państwowy podatek gruntowy nie przekracza 25 zł. rocznie (p. Cz. Sk. 1933:6. Przeciętnie do 12 ha). Przedsiębiorstwa handlowe, przemysłowe i wolne zawody, których obrót nie przekracza 20.000 zł., a przy zryczałtowaniu 27.000 zł., nieruchomości miejskie z ustalonym dla wymiaru podatku od nieruchomości podatkiem, nie przekraczającym 1.000 zł. rocznie.

Wysokość wynosi: w pierwszej grupie kontyngentowej (rolnictwo) 40% podatku gruntowego, liczonego bez uwzględnienia progresji i degresji (20% przy podatku gruntowym od 25—60 zł. rocznie); w drugiej grupie kontyngentowej (przemysł i handel) 0,6 od tysiąca obrotu (0,4 od tysiąca przy obrocie od 20. — 50.000 zł. rocznie, przy zryczałtowaniu od 27. — 50.000 zł. rocznie); w trzeciej grupie kontyngentowej (nieruchomości miejskie) 0,6% rocznego przychodu nieruchomości, obciążonej państwowym podatkiem od nieruchomości (0,4% przy rocznym przychodzie od 1.000 — 2.000 zł.).

Podstawą wymiaru jest podatek gruntowy wymierzony na rok podatkowy daniny (w b. zaborze pruskim: państwowy dodatek do podatku gruntowego), albo obrót ostatecznie ustalony za rok poprzedzający o dwa lata rok podatkowy daniny, wreszcie przychód ustalony do podatku od nieruchomości miejskich na rok podatkowy daniny.

Na Śląsku, gdzie ustawa o państwowym podatku od nieruchomości nie obowiązuje, określiło RMS. z delegacji ustawy, podstawy ustalania przychodu z nieruchomości miejskich (RMS. z 10.5.1933 DURP: 47:375).

Kontyngent, ustawą dla tej daniny przewidziany, t. j. kwota, jaka w rzeczywistości ma wpłynąć, wynosi w całości 24 milj. zł. w każdym z lat okresu 1933—1937. Z tej kwoty przypada na pierwszą grupę 10, a na drugą 10,5, na trzecią 3,5 milj. zł. rocznie.

O ile wymiar nie osiągnie w danej grupie powyższego kontyngentu, wówczas następuje podwyżka wymiaru o taki procent, jako do kontyngentu brakuje. Tak samo następuje obniżka, o ile wymiary przekraczają w danej grupie roczną sumę kontyngentową.

Wydanie przepisów o terminach płatności, o obliczaniu i poborze, nadto szereg innych spraw, należy w drodze delegacji ustawy do Ministra Skarbu.

Daninę obliczają urzędy skarbowe, dla spółek akcyjnych Izby skarbowe. Odsetki za odroczenie i kary za zwłokę są identyczne, co przy podatkach podstawą obliczania będących. Płatnicy nie mają prawa odwołania (chyba, że zaczepiają obowiązek podatkowy), natomiast zmiany orzeczone w toku instancyj w podatkach podstawowych mają być z urzędu uwzględnione w obliczeniach daniny. Umarzanie i ulgi w indywidualnych przypadkach należą do Ministra Skarbu. RMS. z 10.11. 1933 DU: 33:287. Nadzwyczajny dodatek 10%, ani dodatki samorządowe nie są pobierane od tej daniny. Wymierzona danina nie ulega przedawnieniu ściągania, danina wpłacona w woj. śląskiem wpływa do Skarbu Państwa.

5. Danina lasowa w drzewie wprowadzona została ust. z 6.7. 1923. Podlegali jej właściciele lasów o obszarze ponad 50 hektarów, właściciele drzewostanów, oraz ściętego lub wyrobionego w lesie drewna. Majątek obciążony daniną nie podlega podatkowi majątkowemu. Decydujący dla obowiązku podatkowego jest dzień 31.8.1923 (dzień wejścia w życie ustawy) i posiadanie w tym dniu lasu, drzewostanu lub drewna. Danina jest jednorazowa, przeznaczona na odbudowę kraju i płatna była w trzech ratach rocznych, począwszy od r. 1924.

Wpływ z tej daniny szacował Rząd na 12 milj. metrów sześciennych drzewa, wartości 150 milj. złotych. Ciężar zatem tej daniny był bardzo znaczny. Sprawozdania z wpływów Rząd dotąd (r. 1934) nie złożył. Wysokość kredytów na odbudowę czyni ustawa skarbowa na 1928/29 zależną od wysokości wpływów z daniny DURP 1928:67; art. 4.

Wysokość wynosi 30% masy drzewa użytkowego (nie opałowego) z 10 rocznych etatów rębnych, od r. 1923/24 począwszy, a połowę tej ilości w razie obciążenia lasu służebnością.

Drzewo wydane na odbudowę wskutek ustawy z 28.2.1919 DPPP 20:229 zrazu darmo, potem odpłatnie, po cenach ustanowionych przez Rząd, ulegało potrąceniu z daniny.

Wymiar uskuteczniały Starostwa na podstawie zeznań zobowiązanych, planów gospodarczych, w razie potrzeby oględzin.

Odwołania rozstrzygają Urzędy Wojewódzkie. Nadzór objął po MRPubl. od 1.7.1932 Minister Skarbu (RPRP. z 21.5.1932 DURP: 51:479).

Starostwa winny były działać w porozumieniu z fachowemi organami Ministerstwa Rolnictwa i Robót Publicznych. Drzewo w naturze miał zobowiązany wydać odbudowującym się na asygnację miejscowego Starosty, w której podaną jest ilość, gatunek i termin wydania. Danina ta zatem nie jest podatkiem i ma do niej zastosowanie RPRP. z 22.3.1928 DURP: 36:341. Do Starostw również należy ściąganie, ewentualnie przy pomocy objęcia w posiadanie opodatkowanych daniną lasów. Starosta może daninę w drzewie zamienić na ekwiwalent pieniężny, po cenach, ustanowionych przez komisje wojewódzkie. Ściągają ten ekwiwalent Urzędy podatków a przeznaczony jest na zasiłki do celów odbudowy. Gotówka ta gromadzona jest w Banku Rolnym, który udziela tych zasiłków. Ulgi w opłacie p. RMS. z 4.11.1932 DURP: 108:892.

XI. Opłaty.

1. Opłaty stemplowe.

Źródła: Ust. z 1.7.1926, znowelizowana ust. z 18.3.1932 w nowem brzmieniu DURP 1932:41:413 (opłaty stemplowe) i RPRP z 27.10.1933 DURP: 82:599 art. XLVII (wprow. kodeks zobowiązań). — RMS. z 10.10. 1932 DURP: 99:842 (rozp. wyk.). — Instrukcje dla urzędów, sekwestratorów, kas i izb skarbowych z 13.12.1926, dla organów sądowych z 14.12.1926 DU: 33:353 i 354 z licznemi przepisami dodatkowymi.

Literatura: Krzemicki i Szydłowski, Kodeks stemplowy, 1927 i 1931 (w 3 tomach). — Rozenkranz, Wykładnia ustawy o opłatach za r. 1927, 1928. — Tenże i Kozioł, Ustawa o opłatach stemplowych, 1930. — Tenże, Ustawa o opłatach stemplowych, 1933. — Fruchtmann, Opłaty stemplowe, 1933.

1. Pojęcie i przepisy. 2. Obowiązek opłatowy. 3. Pismo warunkiem obowiązku. Podania i świadectwa. 4. Wysokość. 5. Uiszczenie. 6. Wymiar. 7. Odroczenie, zwrot, przedawnienie. 8. Nadzór. 9. Naruszenie przepisów. 10. Ocena.

Władze p. str. 38.

Tablica: Dodatek nadzwyczajny 10 procentowy do powyższych opłat i danin nie jest objęty sumą ogólną wpływów. Jest objęty tablicą na str. 146, gdzie jest wykazany od wszystkich danin łącznie. Wynosił on w latach 1928/29: 20.9; 1929/30: 21.7; 1930/31: 18.9; 1931/32: 16.1 milj. zł. Nie jest też objęty wpływ z opłat administracyjnych. Objęty jest od 1930/31 wpływ z akcyzy od kart do gry. P. tablicę XIII. 1. 1.

Nieobjęte tablicą są wpływy do Skarbu Śląskiego. Do Skarbu tego idą kwoty, uzyskane za znaczki stemplowe w kasach urzędów skarbowych, dalej opłaty stemplowe uiszczone gotówką, a wymierzone przez właściwe organy (urzędy skarbowe, władze państwowe, notarjuszy i sekretarjaty sądowe) z siedzibą na terenie województwa śląskiego (Rosenkranz, Ustawa o opłatach stemplowych, str. 17 i n.). W r. 1933/34 wynosiły opłaty te 8.6 milj. zł.

RZECZYWISTE WPŁYWY Z OPŁAT SKARBOWYCH I DANIN POKREWNYCH.

Opłaty w milj. zł.	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34
Opłaty i daniny .	140.8	178.6	198.9	203.5	178.6	150.1	108.3	99.5
w tem od								
przejścia własności nieruchomej . .	23.8	34.7	39.1	36.4	28.2	25.7	17.2	.
rachunków. . . .	24.4	10.5	11.9	11.7	10.1	8.0	.	.
dokumentów przewozowych . . .	.	4.2	4.1	3.4	3.2	3.0	.	.
ubezpieczeń . . .	.	3.8	4.0	5.2	7.2	5.1	.	.
weksli	.	33.3	42.4	44.4	38.4	27.9	18.6	.
spadków i darowizn	.	11.9	14.7	18.0	16.4	15.7	12.1	11.0
Na 100 zł. wpływu z danin skarbowych i monopoli wynosi wpływ z opłat i danin pokrewnych . .	*8.0*	*7.8*	*7.6*	*7.8*	*7.9*	*8.1*	*6.8*	*6.2*

1. Dział opłat obejmuje podług preliminarza, zestawień kasowych i zamknięć rachunków, grupę danin, w skład której wchodzą przedewszystkiem zunifikowane w r. 1926 opłaty stemplowe, zunifikowane w r. 1932 opłaty sądowe, wreszcie niezunifikowany dotąd podatek spadkowy i od darowizn. Z punktu widzenia teorji opłatami są również opłaty administracyjne, rozrzucone wśród dochodów licznych części preliminarza budżetowego.

Unifikacja przepisów w dziedzinie opłat stemplowych weszła w życie z dniem 1 stycznia r. 1927. Do tego czasu obowiązywało przedwojenne ustawodawstwo dzielnicowe, fragmentarycznie uzupełniane przez władze okupacyjne w czasie wojny, a następnie przez ustawy polskie. W rezultacie utworzyło się w Polsce 9 obszarów, na których obowiązywały rozmaite, bardzo zawiłe, ogółowi płatników mało znane przepisy. Przepisy te ujednostajniła obszerna, w ciągu szeregu lat przez Rząd i Komisję Sejmową opracowywana ustawa z 1.7.1926, uchylająca równocześnie wszelkie przepisy o opłatach z wyjątkiem kilku wyraźnie utrzymanych. Została ona w r. 1932 znowelizowana głównie pod kątem zwiększenia dochodów. Ustawa ta obowiązuje również na Górnym Śląsku. Unifikacja opłat sądowych nastąpiła w r. 1932 razem z wprowadzeniem jednolitej procedury cywilnej. Unifikacja podatku spadkowego i reforma opłat administracyjnych jest postulatem przyszłości.

Ustawa o opłatach stemplowych zawiera w swojej ogólnej części (art. 1 do 51) postanowienia o przedmiotach opłat, o sposobie ich obliczenia i uiszczenia, o zobowiązanych, o przedawnieniu, o nadzorze, o naruszeniach, o odwołaniach, o doręczeniach i czasokresach. Część szczegółowa (art. 52 do 161) zawiera w kolejnych dwudziestu dwuch rozdziałach (10 do 31) przepisy o poszczególnych opłatach stemplowych razem z podaną wysokością stawek.

Ordynacja podatkowa z 15.3.1934 DURP: 39:346 ma zastosowanie w dziedzinie opłat, gdy chodzi o tajemnicę urzędową (art. 21), i o wyłączenie urzędników od wydawania orzeczeń (art. 22), o określenie osób zdolnych do działań w sprawach opłat (art. 48—51), o prostowanie błędów i podwójnie nałożonej opłaty (art. 125), o odroczenia, raty i umorzenia (art. 130), o nadpłaty i zwroty (art. 131) i o doręczenia (art. 212 § 7). P. OP. art. 209.

Stawki z odnoszącemi się do nich przepisami ujmują wydawnictwa prywatne (Rosenkranz, Krzemicki, Fruchtman) w t. zw. taryfę, rodzaj alfabetycznie ułożonego słownika, który ułatwia zobowiązanym w codziennej praktyce ostemplowanie, informując o przepisanej wysokości stawki.

Ustawę interpretuje Ministerstwo Skarbu w ogłaszanej od r. 1927 w Dzienniku Urzędowym wykładni. Wykładnia ta, na ilość olbrzymia, dotąd systematycznie niezebrana, zawarta w komentarzu Rosenkranza aż po 8.3.1933, obowiązuje władze skarbowe. Nie obowiązuje wprawdzie stron, wobec jednak małych stosunkowo kwot, o jakie najczęściej chodzi a długiego i kosztownego przewodu przed Najwyższym Trybunałem Administracyjnym, ma ona decydujące znaczenie dla bardzo znacznej większości spraw.

W istocie swojej są opłaty stemplowe, ujęte w ustawie z 1.7. 1926 daninami od poszczególnych aktów obrotu majątkowego. Te obroty są w ustawie wyliczone (rozdziały 10 do 29). Nadto jednak normuje ta ustawa w dwóch rozdziałach (30 i 31) opłaty, które są niemi z teoretycznego punktu widzenia, t. j. daniny z okazji pewnych świadczeń władzy o charakterze prawno-publicznym, spowodowanych przez płacącego, mianowicie opłaty od podań i świadectw.

Nazwa stemplowych opłat pochodzi stąd, że dawniej uiszczano te opłaty wyłącznie przez użycie papieru stemplowego lub takiego znaczka. Słowo opłata pokrywa w ustawodawstwie polskiem i inne pojęcia, idąc w tej mierze za nomenklaturą rosyjską, p. np. DURP 1927:90 i 1930:68, 69; opłata za mieszkanie; DURP 1927:32 akcyzowa opłata skarbowa od spirytusu i opłata rektyfikacyjna za oczyszczanie spirytusu; DURP 1926:105 i 1928:52 opłata celna; DURP 1924:80 i 1930:29 opłata notarjuszów; DURP 1927:75 opłata monopolowa od wyrobów tytoniowych; DURP 1930:54 opłata skarbowa od soli; DURP 1931:16 opłata od pojazdów mechanicznych, od biletów za przejazd niemi i od reklam i t. d.

Opłaty rejentów, komorników, znawców, biegłych, tłumaczów sądowych i t. p. nie są opłatami w znaczeniu skarbowem, gdyż nie wpływają do Skarbu Państwa mimo, że normowane są przez Państwo i mimo, że uprawnieni do poboru są osobami szczególnego dla Państwa zaufania. Są one tylko należnościami, do których te osoby mają prawo według ustalonej przez Państwo taryfy.

2. Podlegają opłacie stemplowej akty obrotu, podania i świadectwa.

Te akty obrotu (dokonanego, przygotowanego lub stwierdzonego), zostały wyraźnie wymienione w ustawie. Nastąpiło to

w dwudziestu rozdziałach drugiej części ustawy (art. 52 do 139, rozdziały 10 do 29). Każdy z tych rozdziałów zawiera całość szczegółowych przepisów, odnoszących się do opłaty od każdego rodzaju tych aktów.

W szczególności dotyczą te rozdziały: przejścia własności nieruchomej; ustanowienia i przeniesienia praw kopalnych; sprzedaży i zamiany rzeczy ruchomych, papierów wartościowych, praw rzeczowych na rzeczy cudzej; umów o świadczenie usług, o skład, o ubezpieczenie i renty dożywotnie, o spółki i inne zrzeszenia; dalej pełnomocnictw, obligów, weksli, przekazów, czeków i zleceń wypłaty; umów o majątek małżeński, o dział majątku wspólnego; ugód, umów przygotowawczych oraz punktacji, pokwitowań i innych niewymienionych pism.

Uwolnienia są podane w poszczególnych rozdziałach ustawy lub z delegacji tej ustawy w rozporządzeniach MS; również specjalne przepisy ustawowe, utrzymane w mocy przez uos. lub wydane po niej zawierają takie uwolnienia. Uwolnienia ustanowione zostały ze względu na ich cel (t. zw. uwolnienia przedmiotowe), albo wolne są od uiszczenia pewnych opłat oznaczone w uos. osoby (t. zw. uwolnienia podmiotowe).

Uwolnienia przedmiotowe dotyczą: przejścia własności nowych budynków, zakupu materjałów do nowej budowy, umów o roboty, związanych z nową budową, obligacji, obligów, poręki, pokwitowań, weksli, podań i świadectw; przejścia własności nieruchomej w toku postępowania egzekucyjnego i działowego, aktów obrotu, nowych ważnych dla Państwa i gospodarstwa przedsiębiorstw, kuponów i obligacji pożyczek państwowych, niektórych parcelacji, rachunków i kwitów spółdzielni, niektórych umów zawieranych przez przedsiębiorców i maklerów okrętowych, spedytorów morskich, dokumentów w rolniczej akcji oddłużeniowej i t. d.

Uwolnienia podmiotowe przysługują w ciasno określonym zakresie: polskim (a z przyznania MS. także zagranicznym) fundacjom, zakładom i zrzeszeniom, których wyłącznem statutowem zadaniem jest kult religijny, nauka, oświata, dobroczynność i działalność szpitalna (art. 16 uos.), przyczem kontrahent tych osób płaci połowę należnej opłaty. Skarb Państwa i związki samorządowe ogólnego uwolnienia podmiotowego nie mają. Służy im uwolnienie tylko w określonych przypadkach.

Specjalną ustawą otrzymał zwolnienie od wszelkich opłat stemplowych m. i. Bank Polski (p. statut w DURP 1927:113:966 art. 85, RPRP z 4.9.1926 DURP: 92:531). To zwolnienie nie odnosi się do obrotu jego akcjami przez osoby trzecie.

3. Akt obrotu podlega jednak tylko wówczas opłacie, jeżeli ujawnił się w piśmie (dokumencie). Pismo to stwierdza czynność prawną i to dwustronną lub jednostronną (art. 1 uos.).

Również podlega opłacie akt obrotu, jeżeli ujawnił się w orzeczeniu, przenoszącem własność nieruchomości, t. j. orzeczeniu sądu, lub władzy administracyjnej, przy licytacji, dziale wspólności, wywłaszczeniu (art. 52 uos.).

Pismo musi być albo podpisane przez obie strony, albo podpisane przez jedną i wręczone drugiej stronie, albo podpisane przez jedną a przedstawione sądowi do wpisu w księdze wieczystej, albo podpisane przez jedną, lecz sporządzone lub uwierzytelnione sądownie lub notarjalnie (art. 1 uos.).

Wyjątkowo w 6 przypadkach nawet bez pisma opłata ma być uiszczona: gdy chodzi o pewne licytacje, o wpłaty do spółdzielni i do zakładów ubezpieczeń, o skrzynki depozytowe, o pewne tranzakcje papierami wartościowemi i tranzakcje spółek zagranicznych (art. 71, 75, 89, 96, 103 i 109).

Czynność prawna, która jest treścią pisma, unormowana jest w przepisach obowiązującego prawa prywatnego.

Te przepisy łącznie ze stanem faktycznym poszczególnego przypadku, z istotną treścią czynności prawnej oraz z zamiarem stron decydują, jak tę czynność należy nazwać (sprzedażą, przyrzeczeniem sprzedaży, najmem, cesją i t. d.) i pod jaki rozdział oraz przepis uos. ona podpada. Nazwa i redakcja pisma niezgodna z treścią, nadaną przez stronę dokumentowi, nie ma znaczenia (art. 6 uos. OPA 1934:571, 644, 613, Zb. 262 S).

Ważność lub nieważność pisma jest obojętną dla powstania obowiązku opłatowego (art. 49 uos.). Przygotowawcza umowa również podlega opłacie z niższą stawką (art. 134 uos.).

Pismo, stwierdzające czynność niewymienioną w powołanych rozdziałach uos., a unormowaną przez prawo prywatne, podlega ryczałtowej opłacie 5 zł. z pewnemi uwolnieniami i ulgami (art. 139 uos.).

Pisma te podlegają powyższej opłacie, choćby nie były aktami obrotu, o ile są sporządzone lub uwierzytelnione sądownie lub notarjalnie, albo o ile zgłoszono je do rejestracji.

Czynność podlega „jeden raz opłacie". Zasadą jest: „jeden obrót, jedna opłata". Choćby wystawiono co do niej kilka pism (umowa i rachunek na przedmiot umowy). Tylko weksle i pełnomocnictwa podlegają tylekrotnie opłatom, ile egzemplarzy wystawiono.

Pismo jednak, choćby obejmowało tylko jedną czynność, może mimo to pociągnąć za sobą kilkakrotne, lecz różne opłaty; opłata od umowy najmu a potem od kwitów za uiszczone komorne, opłata od kupna-sprzedaży a potem od ratalnego uiszczenia ceny kupna (art. 2 uos.).

Odpisy, duplikaty, wtóropisy, są wolne od opłaty. Na stronie jednak ciąży dowód, że oryginał został prawidłowo ostemplowany, co z reguły może nastąpić przez zaświadczenie Urzędu Skarbowego, wydane na odpisie.

Kilka czynności prawnych, stwierdzonych jednem pismem, podlega kilku opłatom od każdej czynności zosobna (sprzedaż domu i najem w nim lokalu).

Jednej opłacie podlega pismo, gdy w niem chodzi o kilka ściśle ze sobą związanych czynności (sprzedaż domu z przejęciem hipotecznych długów, udzieleniem hipoteki dla ceny kupna, jej ratalną spłatą, z karą konwencjonalną i t. p.), z których jedna jest główną, a inne uboczne, a te ostatnie bez głównej istniećby nie mogły (art. 2 uos.).

Warunek dodany do umowy nie ma wpływu na wymiar, ma tylko wpływ na możliwy zwrot uiszczonej opłaty (p. p. 7).

P. OPA 1934:677. Odwołanie czynności, nieważność p. p. 7.

Zagranicą sporządzone pisma podlegają opłacie, gdy chodzi w nich o przedmiot znajdujący się w Polsce, albo gdy zobowiązanie ma być lub jest wykonywane w Polsce. Do uiszczenia obowiązane są strony, ich prawonabywcy, zastępcy i t. d. w trzy tygodnie po wprowadzeniu lub otrzymaniu przez nich pisma, uwierzytelnionego odpisu lub tłumaczenia (art. 5 uos.).

Weksel zagranicą wystawiony, p. art. 123 uos., nietrafną wykładnię DU 1934:13:170 i tam streszczony wyrok NTA. W Gdańsku, należycie gdańskiemi znaczkami ostemplowany i wprowadzony na obszar Polski weksel, podlega jeszcze opłacie polskiej, o ile ta jest wyższa. Nadwyżkę tę uiszcza się polskiemi znaczkami stemplowemi (układ polsko-gdański z 29.5.1929 DURP 1933:53:408 i 409, OMS z 9.9.1933 DU:26:242).

Zobowiązane do ponoszenia opłaty są w zasadzie obie strony i to solidarnie, bez względu na umowne postanowienia, która ze stron ponosi opłatę.

Tylko jedna strona jest zobowiązana do ponoszenia połowy opłaty, jeżeli druga jest ustawowo od opłaty zwolniona (art. 16 uos.).

Podania wniesione do urzędów (nie przedsiębiorstw) państwowych podlegają opłacie. Taksamo protokóły spisane przez te urzędy zamiast podań. Załączniki do podań oraz odpisy podań również podlegają opłatom. Nieopłacone podanie nie jest w zasadzie rozpatrywane przez władzę, aż petent wezwany o to, opłatę uiści. Wyjątkowo załatwia urząd podanie ze względu na interes publiczny, poważny interes petenta i t. p. wzywa jednak równocześnie petenta do uiszczenia (art. 140, 152 uos.). Podanie wspólne kilku osób podlega opłacie od każdej z nich.

Nie podlegają opłatom stemplowym, lecz innym opłatom administracyjnym (p. str. 236) podania wniesione do sądów, do polskich poselstw i konsulatów lub przez te ostatnie do urzędów w Polsce. Tak samo podania do urzędów miar, do urzędu patentowego, do archiwów państwowych, do urzędów rozjemczych najmowych, do urzędów katastralnych w sprawach

komasacyjnych, serwitutowych, elektryfikacyjnych oraz w sprawach wyświetlania obrazów i reklam. Innym niepaństwowym opłatom podlegają podania wniesione do urzędów samorządu terytorjalnego (art. 141 uos.).

Uwolnienie od tych opłat ma miejsce albo ze względu na cel podania, albo ze względu na osobę wnoszącego.

Ze względu na cel są uwolnione podania w szeregu spraw wyliczonych w art. 142 uos. i w przepisach dodatkowych, jak np. w sprawach publicznych, wyborczych, w sprawie służby publicznej, stosunku służbowego, odznaczeń, wykonania reformy rolnej, komunikacji morskiej i t. d. — Ze względu na osobę są uwolnione: Skarb Państwa, religijne, naukowe, oświatowe, dobroczynne i szpitalne fundacje, zakłady i zrzeszenia; związki komunalne, gminne kasy pożyczkowo-oszczędnościowe, przymusowe zrzeszenia, kościoły i gminy wyznaniowe, Bank Polski i obce Państwa (art. 142, 144 uos.).

Świadectwa wydawane przez urzędy państwowe podlegają opłacie stemplowej; również świadectwa wydawane przez sądy i notarjuszów; taksamo wyciągi z akt stanu cywilnego, wypisy z aktów rejentalnych, duplikaty, poświadczenia zgodności z oryginałem, protesty weksli i czeków i poświadczenia przez urząd państwowy własnoręczności podpisu i t. d. (art. 154 uos.).

Nie podlegają opłatom stemplowym, lecz innym opłatom administracyjnym (p. str. 236): świadectwa szkolne, dowody osobiste, pocztowe protesty weksli, czeków i t. p., świadectwa w postępowaniu przed sądami, polskiemi poselstwami i konsulatami i przed określonemi w przepisach urzędami. Uwolnienia unormowane są niemal identycznie, jak przy podaniach (art. 154, 160 uos.).

4. Wysokość opłaty zależna jest w zasadzie od wartości rzeczy, usługi, świadczenia, czynności lub innego przedmiotu, których dotyczy pismo. Wartość, a tem samem podstawę wymiaru podaje z reguły płatnik, w niewielkiej mierze jest w tem krępowany szeregiem prawideł, jakie do obliczenia wartości podaje ustawa, jak przy świadczeniach wzajemnych, powrotnych, perjodycznych, w czasie nieokreślonych, alternatywnych. Podstawą wymiaru jest wartość całego przedmiotu umowy, chociażby już umowa w części lub w całości została wykonaną przed jej sporządzeniem.

Szacunek prawny dla nieruchomości, oparty na normach, p. art. 12 uos.

Wartość ta wynosi albo pewien ściśle od podstawy wymiaru podany procent (opłata procentowa), albo pewien procent, podany w określonych granicach, wśród których opłata zostaje niezmienną (opłata skalowa np. przy wekslach), albo jest opłatą stałą niezależną od wartości.

Przy podaniach i świadectwach opłata stała jest regułą.

Przy podaniach wynosi ona 5 zł. od podania a 50 gr. od załącznika, odpisu i dalszego egzemplarza. W niektórych sprawach opłata jest wyższą, jak o zezwolenie na prowadzenie przedsiębiorstwa i przeprowadzenie oględzin, o nadanie uprawnień górniczych i t. d., od niektórych niższa, jak w sprawie danin, co jest określone w rozdziale 30 uos.

Przy świadectwach opłata wynosi 5 zł. W niektórych przypadkach opłata ta jest wyższą (nadanie obywatelstwa, zmiana nazwiska, zatwierdzenie statutu spółki akcyjnej i t. d.), w innych jest niższa (wypisy z aktów notarjalnych, z akt stanu cywilnego i t. d.).

Dodatek nadzwyczajny 10 procentowy do opłat pobierany jest z mocy ustawy z 12.2.1931 DURP: 16:18 p. str. 153.

Zaokrągla się opłaty do kwoty przez 10 podzielnej. Nie pobiera się opłat poniżej 10 groszy.

Na rzecz Funduszu Pracy (p. str. 67) podlegają specjalnej opłacie kwity komorniane (przy uiszczeniu komornego) w kwocie od 0.25 do 1.00 zł., zależnie od wysokości komornego.

Na rzecz związków komunalnych podlegają niektóre pisma, podania i świadectwa, osobnym opłatom p. niżej Samorząd i Rosenkranz, Ustawa o opłatach stemplowych 1933, str. 19.

5. Uiszczenie opłaty następuje w zasadzie bez wymiaru urzędowego, z inicjatywy i według obliczenia płatnika (samorzutnie). Sposób uiszczenia: przez naklejenie na podlegającem opłacie piśmie znaczków stemplowych, które potem ulegają skasowaniu; przy wekslach przez użycie blankietu urzędowego; w pewnych przypadkach przez maszynowe wytłoczenie stempli na piśmie, w pewnych przez zapłacenie gotówką w kasie urzędu sumy przez płatnika obliczonej. W niektórych przypadkach jeden z powyższych sposobów uiszczenia jest nakazany. Z reguły zobowiązany ma wybór sposobu. Uiszczanie po wymiarze p. p. 6.

Tak zwane bezpośrednie uiszczenie opłat polega w tem, że Izba Skarbowa poszczególnemu przedsiębiorstwu zezwala na miesięczne uiszczanie w kasie Skarbowej łącznej sumy opłat, od niego należnych. Zobowiązane jest przytem prowadzić specjalny rejestr i odpowiednią uwagę umieścić na każdym egzemplarzu podlegającego opłacie pisma. Z ustawy uiszczają bezpośrednio opłaty w powyższy sposób maklerzy od umów na giełdzie towarowej i na giełdzie efektów, lombardy, komornicy od licytacji ruchomości, banki, biura okrętowe od biletów jazdy, kolej i inni przewoźnicy od dokumentów przewozowych, zakłady ubezpieczeń od wpłat i wypłat, spółdzielnie od wpłat na udziały, instytucje kredytowe od wypuszczonych obligacyj (art. 25 uos., § 41 rws.).

Kasowanie znaczka (uczynienie go niezdatnym do ponownego użycia) uregulowane jest w przepisach. Odbywa się ono różnorodnie, przez

przepisanie początkowemi lub końcowemi wyrazami pisma, podpisami stron, datą kasowania, nazwiskiem lub firmą. Kasowanie w sposób nieprawidłowy pociąga za sobą podwyżkę stemplową (p. niżej).

Maszynowe wytłaczanie znaczków stemplowych za zezwoleniem MS. zamiast naklejania znaczków p. DU 1933:3:24.

Opłata powyżej 300 zł. ma być uiszczona gotówką, poniżej tej kwoty znaczkami.

Od podań, świadectw i od załączników do nich uiszcza się w zasadzie opłatę przez naklejenie znaczka na pierwszej stronie podania lub świadectwa.

Można opłatę uiścić gotówką w kasie. Wówczas dołącza się pokwitowanie przy lub na podaniu albo na świadectwie. Telegraficzne podania stempluje się na blankiecie telegraficznym, o czem telegraf władzę zawiadamia (art. 151).

Termin uiszczenia: w zasadzie powinno uiszczenie nastąpić z tą chwilą, gdy opłata staje się wymagalną stosownie do indywidualnego stanu faktycznego i brzmienia właściwego przepisu.

W szczególności: Umowa sporządzona w Polsce winna być ostemplowana w trzy tygodnie od zawarcia, chyba, że wcześniej jest wykonywaną lub przedłożoną sądowi lub urzędowi; umowa sporządzona zagranicą w trzy tygodnie od otrzymania jej w Polsce; umowa z urzędami i przedsiębiorstwami państwowemi przy podpisaniu, pokwitowania w Polsce winny być ostemplowane przed wydaniem, weksle nietrasowane w Polsce przed położeniem pierwszego podpisu, i t. d.

Nieuiszczenie opłaty w terminie, w całości, i w prawidłowy sposób pociąga za sobą wymiar przez urząd skarbowy, który powziął wiadomość o tem naruszeniu. Wydany z tego powodu przez ten ostatni urząd nakaz płatniczy obejmuje nieuiszczoną opłatę t. zw. „opłatę pojedyńczą", oraz t. zw. podwyżkę, która wynosi w zasadzie pięciokrotną kwoty nieuiszczonej lub nieterminowo czy nieprawidłowo uiszczonej.

Podwyżkę może Izba Skarbowa w razie odwołania obniżyć, gdy nie było zamiaru uchylenia się od opłaty. Może być wymierzona w okresie 5 lat od chwili, kiedy opłata powinna być wymierzona, po tym okresie następuje przedawnienie (art. 42 uos.).

Wyjątkowo wymierza podwyżkę notarjusz. Wyjątkowo wynosi podwyżka 25-krotną (rachunki, weksle, przekazy, czeki, zlecenia wypłaty, pokwitowania i t. d.). Egzekucja następuje dopiero po prawomocności orzeczenia. Charakter prawny podwyżki p. OPA 1933:364 i glosa Rosenkranza. Zły zamiar lub niedbalstwo nie mają tu znaczenia (art. 42 uos.).

6. Wymiar urzędowy następuje tylko w przypadkach ustawą przewidzianych. Wymiaru dokonują albo notarjusze, głównie od spo-

rządzonych przed nimi aktów (art. 27 uos.), sekretarze sądowi i komornicy głównie od licytacji i ugód sądowych, władze, zakłady i przedsiębiorstwa państwowe od umów przez nie zawartych, władze administracyjne przy exproprjacji i t. d. Nadto wymierzają opłatę urzędy skarbowe i urzędy opłat stemplowych drogą nakazu płatniczego lub wymiaru doraźnego. Postępowanie unormowane jest w przepisach szczegółowych.

Władza skarbowa dokonuje wymiaru, gdy płatnik urzędowi skarbowemu przedstawia pismo w terminie do 3 tygodni od sporządzenia i żąda obliczenia opłaty. Na podstawie z reguły ustnej informacji o wyniku tego obliczenia płatnik albo nakleja znaczki stemplowe i żąda urzędowego skasowania ich lub wnosi odpowiednią gotówkę do kasy urzędu skarbowego. Przy tym sposobie nie naraża się płatnik w zasadzie ani na podwyżkę, ani na karę (wymiar doraźny).

Drogą nadzoru dokonuje urząd skarbowy wymiaru, gdy ustali, że opłaty w terminie nie uiszczono, że uiszczono mniej niż się należy, lub że uiszczenie nastąpiło nieprawidłowo (p. wyżej).

Inne przypadki wymiaru przez urząd skarbowy dotyczą wyroków sądów polubownych, zagranicznych spółek i papierów wartościowych, powiększenia kapitału spółki akcyjnej. Wyjątkowo wymierza opłatę Izba Skarbowa lub MS.

Odwołanie jest dopuszczalne w ciągu miesiąca od dokonania wymiaru lub doręczenia nakazu płatniczego (art. 46 uos.). Odwołanie składa się organowi wymierzającemu, rozstrzyga je w zasadzie Izba Skarbowa. Jeżeli władza skarbowa wydała decyzję, to może ona odwołanie załatwić w całości przychylnie we własnym zakresie.

Po terminie wniesione odwołania są rozpatrywane za zezwoleniem MS., które może także przedłużyć termin do przedstawienia środka dowodowego (OPA 1933:365).

Ogólne zasady postępowania p. str. 149. Spłata gruntami, papierami wartościowemi, i t. d., p. str. 155.

7. Odroczenie płatności, zezwolenie na ratalną spłatę, uwolnienie od odsetek lub ich obniżenie należy do Ministra Skarbu lub z jego delegacji do Izb lub urzędów skarbowych (art. 177 uos.).

Zarachowanie wpłat p. str. 156. Egzekucja p. str. 157.

Zwrot uiszczonej bez wymiaru opłaty następuje, gdy nienależnie została uiszczona a wniosek w tym względzie złożono właściwemu urzędowi skarbowemu w ciągu roku od uiszczenia (art. 45 uos.). Nadto ma Minister Skarbu prawo umorzenia opłaty w całości lub w części (z karami za zwłokę, odsetkami, kosztami egzekucyjnemi, dodatkami i należnościami ubocznemi) w gospodarczo uzasadnionych lub zasługujących na szczególne uwzględnienie przypadkach (OP. art. 209, 130).

Gdy czynność była od początku nieważną lub orzeczenie zostało uchylone, tak samo gdy stało się pewnem, że zawieszający a dodany do czynności warunek nie ziści się, wówczas Izba Skarbowa winna zarządzić zwrot opłaty, jeżeli taki wniosek postawiono w ciągu pięciu lat od wymiaru (dokonania lub doręczenia) albo od uiszczenia. Od uznania Izby Skarbowej zależy w powołanym okresie czasu zwrot w całości lub w części, gdy czynność została odwołana lub gdy ziści się warunek rozwiązujący (art. 49 uos. i OPA 1933:366). Zwracane sumy winien Skarb w każdym razie oprocentować po 4% od dnia wpłaty (OP. art. 131).

Błędy rachunkowe i omyłkowo podwójne obciążenie tej samej osoby mają być każdego czasu prostowane (OP. art. 125).

Przedawnienie prawa żądania opłaty następuje w pięciu latach od dnia, w którym opłata winna być uiszczona (art. 34 uos.).

Przerywa przedawnienie urzędowe uwiadomienie płatnika o czynności urzędowej, odnoszącej się do wymiaru lub uiszczenia tej opłaty (art. 34 uos.).

Przedawnienie karalności przestępstw z uos. normuje kodeks karny (OPA 1934:678).

8. Nadzór nad zachowaniem przepisów w tej dziedzinie należy do urzędów opłat stemplowych, urzędów skarbowych i Izb skarbowych. W tym celu mają prawo i obowiązek badać akta, pisma i księgi sądów, notarjuszów, urzędów państwowych, związków samorządowych, płatników podatku przemysłowego (z wyjątkiem wolnych zawodów) a także osób ustawą od niego zwolnionych (art. 38 uos.).

W nadzorze pomagają obowiązkowo władzom skarbowym w pewnym zakresie sądy, urzędy państwowe i notarjusze (art. 35 i 37 uos.).

9. Naruszenia przepisów, kary i podwyżki oraz kompetencja władz w tej dziedzinie unormowane są w ustawie o opłatach stemplowych (p. str. 159). W znacznej części przypadków polega naruszenie na nieuiszczeniu opłaty w należnej sumie, w właściwym terminie i w prawidłowy sposób. Konsekwencją jest nałożenie przez Urząd Skarbowy na zobowiązanego podwyżki stemplowej (p. str. 233).

Inne naruszenia przepisów, przedewszystkiem użycie z niedbalstwa podrobionego, przerobionego lub poprzednio użytego znaczka lub papieru stemplowego, sprzedaż po wyższych cenach i t. d. ulegają karze pieniężnej od 100 zł. lub 5 do 10-krotnej kwoty nieuiszczonej. Karę wymierza Urząd Skarbowy (art. 39 i 43 uos.).

Odwołanie rozstrzyga Izba Skarbowa, poczem dopuszczalna jest skarga do NTA. Zasądzony może jednak żądać w dniach 7-miu od orzeczenia Urzędu rozpatrzenia sprawy przez Sąd, p. str. 161.

Świadome użycie podrobionego, przerobionego lub poprzednio użytego znaczka lub papieru stemplowego jest przestępstwem z art. 181 i 182 k. k. i podpada tam określonym karom i według kpk. właściwym sądom.

Naruszenia przepisów mogą także polegać na oszukańczych działaniach, jak świadome podanie niższej ceny kupna, fałszywe wyjaśnienia, fałszywe odpisy, tłumaczenia, które są przyczyną uszczerbku w wpływach Państwa. Pociągają one za sobą karę pieniężną w wysokości 15-krotnej nieuiszczonej kwoty. Karę wymierza sąd okręgowy, może ona być zamienioną na karę pozbawienia wolności do 6 miesięcy. Odwołanie rozstrzyga sąd apelacyjny, kasację SN.

P. OPA 1934:537 z glosą Glasera.

Wykrycie tych naruszeń lub przyczynienie się do niego jest wynagradzane.

P. art. 44 uos. oraz RMS z 13.12.1928 DU: 36:413 i z 20.4.1931 DU: 12:198.

Amnestja p. str. 161.

10. Ocena ustawy stemplowej jest niemal jednolicie ujemną. Z natury rzeczy nie mogła być krótką i łatwą w stosowaniu ustawa, która głównie ma uchwycić i obciążyć obroty gospodarcze, ubrane w szatę bardzo różnych umów. Tem trudniejszą musi być taka ustawa, jak długo umowy te były konstruowane na podstawie trójzaborowego ustawodawstwa w dziedzinie prawa prywatnego. Ustawa jednak z 1.7.1926 w tej formie, jaką jej nadały ciała ustawodawcze, a w pierwszym rzędzie sejmowa komisja skarbowa, niepomiernie wzmogła te trudności. Technika ustawodawcza w niej stosowana czyni ją nietylko trudną do zrozumienia i praktycznego stosowania przez płatników, ale i dla fachowych urzędników skarbowych. Nie ułatwiły stosowania bardzo liczne wykładnie ustawy (w DU ogłoszono w ciągu ośmiu lat 416 wykładni); przeciwnie często komplikowały praktykę. Dążenie do idealnej sprawiedliwości przy obciążaniu opłatą jest m. i. powodem drobiazgowości i kazuistyki; dalszym powodem jest unikanie ogólnych określeń stanów faktycznych, będących podstawą wymiaru, a w konsekwencji wyliczanie poszczególnych przypadków, z wyjątkami i wyjątkami od wyjątków. O sprzeczności szeregu przepisów, ich nielogiczności i niedogodności przy uiszczaniu p. Woyna, Potrzeba reformy ustawodawstwa o opłatach stemplowych 1931, co do techniki ustawodawczej p. Hausner, Zasady techniki ustawodawczej, 1934. Chwila unifikacji ustawodawstwa prywatnego jest najstosowniejszą chwilą do przeprowadzenia reformy z uproszczeniem i ustaleniem jako głównym jej celem.

2. Opłaty administracyjne.

Źródła: p. w tekście.

RZECZYWISTE WPŁYWY Z NIEKTÓRYCH OPŁAT ADMINISTRACYJNYCH.

Opłaty w milj. zł.	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34
konsularne	11.6	13.2	13.7	14.1	12.3	9.9	9.1	14.5
paszporty zagraniczne .	6.3	6.3	7.6	7.9	7.0	6.0	4.6	6.4
statystyczne	2.9	2.7	2.6	2.3	2.1	1.5	1.0	1.6
sądowe	34.1	40.3	39.9	47 9	47.2	48.0	55.1	71.3
emerytalne	23.7	27.5	28.9	26.7	24.4	33.4	53.8	50.2

Należą one teoretycznie do opłat, gdyż uiszczane są z okazji pewnej czynności władzy, nie są one jednak opłatami stemplowemi i nie podpadają pod ustawę z 1.7.1926. Preliminowane są wśród dochodów szeregu Ministerstw i funduszów, nie wyłączając Ministerstwa Skarbu. Niektóre wogóle nie są prawidłowo preliminowane. Każdą z tych opłat reguluje inna, specjalna ustawa lub RPRP oraz wydane na ich podstawie rozporządzenie ministerjalne z odrębnemi przepisami o jej poborze, o odsetkach zwłoki, o ściąganiu, o sposobie zabezpieczenia, o tworzeniu funduszów z jej wpływów, o odwołaniu, o kompetencji władz, o zwrocie i t. d. Administracja niemi i przygotowanie projektów ustawodawczych należą do właściwego działu administracji państwowej. Ich ogólny efekt finansowy nie został dotąd ujęty. Należą one bezsprzecznie do systemu podatkowego, mimo, że nie są wykazywane wśród danin skarbowych, lecz wśród dochodów administracyjnych (p. str. 112 n.).

Istnieje tendencja, by uiszczenie tych opłat było normowane analogicznie do opłat stemplowych i by wykazywano ich wpływy w budżecie MS razem z opłatami stemplowemi (co z kilkoma opłatami się już stało), oraz by ich administrację objęły władze skarbowe, a nie administrowały niemi władze, których zadania leżą poza skarbowością. Paraliżuje te tendencje dążność władz resortowych do samodzielności finansowej w pewnym dziale, do uczynienia go aktywnym i obracania wpływów na swoje wydatki bez ingerencji Sejmu i MS, do rodzaju zatem „komercjalizacji" pewnego działu, co pominąwszy inne względy jest szkodliwe dla jednolitości gospodarki skarbowej.

Preliminarz budżetowy na rok 1934/35 w swoich poszczególnych częściach obejmuje przeważną część niżej wyliczonych opłat administracyjnych.

W Ministerstwie Spraw Zagranicznych: opłaty konsularne (ust. z 11.11.1924 DURP: 103:944 i RMSZ z 18.4.1934 DURP: 42:376 z obszerną taryfą i szczegółowemi przepisami).

W Ministerstwie Spraw Wewnętrznych: opłaty za paszporty zagraniczne (RPRP z 30.4.1932 DURP: 38:394 i RMS z 7.5.1932 DURP: 38:397), za karty osiedlenia, przyznane cudzoziemcom (RPRP z 13.8.1926 DURP: 83:465 i RMSWew. z 15.10.1930 DURP: 77:605), za przepustki graniczne (p. konwencję z sąsiadującemi państwami w sprawie małego ruchu granicznego, str. 255), za pozwolenie na publiczne wyświetlanie i za badanie filmów (ust. z 13.3.1934 DURP: 36:323, art. 5 i 23), za ogłoszenie o rejestracji statutu stowarzyszenia (RPRP z 27.10.1932 DURP: 94:808 i RMSWew. z 13.7.1934 DURP: 69:637), za doręczenie pisma w postępowaniu administracyjnem (RMSWew. z 18.11.1930 DURP: 92:719), opłaty statystyczne przy przywozie, wywozie i przewozie towarów (RRM z 11.4. 1930 DURP: 40:350 i z 20.1.1934 DURP: 13:100).

W Ministerstwie Skarbu: opłaty za czynności w dziedzinie katastru (austr. ust. z 23.5.1883 DPP:83, RPRP z 15.2.1928 DURP: 18:155,

RMS z 8.6.1928 DURP: 66:608, RMS z 8.6.1928 DURP: 80:701, RMS z 8.1. 1934 DURP: 11:92 i tam powołane przepisy pruskie), za czynności w dziedzinie celnej (poza Urzedem celnym, poza godzinami biurowemi, konwojowanie i strzeżenie, p. str. 255), za nadzór państwowy nad instytucjami finansowemi (RPRP z 17.3.1928 DURP: 34:321, art. 97 i n.), nad zakładami ubezpieczeń (RPRP z 27.10.1933 DURP: 65:643, p. nadto DU 1934: 12:150), nad spółdzielniami (ust. z 13.3.1934 DURP: 38:342 i RMS z 10.9. 1934 DURP: 85:768), opłaty emerytalne funkcjonarjuszów państwowych, cywilnych i wojskowych p. str. 103.

W Ministerstwie Sprawiedliwości: p. opłaty sądowe, XI. 3.

W Ministerstwie Rolnictwa i Reform Rolnych: opłaty za badanie zwierząt przywożonych z zagranicy (RPRP z 22.8.1927 DURP: 77:673, art. 97; z 1.3.1928 DURP: 26:229; RMRRR z 26.4.1034 DURP: 38:345), za badanie bakterjologiczne, od kart łowieckich (RPRP z 3.12.1927 DURP: 110:934), za prawo rybołówstwa (ust. z 7.3.1932 DURP: 35:357, art. 7), przy znoszeniu służebności (RMRR z 21.5.1927 DURP: 55:484:485), za ekspertyzy i techniczne projekty meljoracyjne (RMRR z 11.10.1928 DURP: 92:808 i RPRP z 16.3.1928 DURP: 34:320), za urządzenia meljoracyjne, studni i wodociągów (RPRP z 16.3.1928 DURP: 34:320), za prace meljoracyjne przy przebudowie ustroju rolnego (RMRR z 16.4.1929 DURP: 30:295 i z 1.3.1932 DURP: 24:193), za nadzór nad parcelacją (ust. z 9.3. 1932 DURP: 26:236 i RMRRR z 10.10.1932 DURP: 111:916), za scalenie gruntów (RMRRR z 30.5.1933 DURP: 55:415).

W Ministerstwie Przemysłu i Handlu: opłaty za świadectwa pochodzenia towarów (RMSZ z 18.4.1934 DURP: 42:376), za pozwolenie na przywóz zakazanych lub reglementowanych towarów (RMS, MPH i MRol. z 14.7.1926 DURP: 76:435), morskie, portowe i pilotowe, za wejście i wyjście statku, postojowe, przystaniowe, ładunkowe, pasażerskie i t. d. (ust. z 1.3.1934 DURP: 32:286), postojowe od ładunku w państwowych hangarach portowych w Gdyni (RMPH z 1.3.1929 DURP: 15:128 i z 2.4.1930 DURP: 37:330), za dozór kotłów (ust. z 31.5.1921 DURP: 50:303 i RMPH z 30.11.1933 DURP: 98:759), od uprawnień górniczych, od własności górniczej i od wyłączności poszukiwań górniczych (RPRP z 29.11.1930 DURP: 85:654, art. 69, RPRP z 30.6.1932 DURP: 56:543, RMPH z 29.7.1932 DURP: 70:637), za zgłoszenia i ochronę patentów oraz wzorów użytkowych i zdobniczych, za zgłoszenia i ochronę wzorów, modeli i znaków towarowych (RPRP z 22.3.1928 DURP: 39:384 i ust. z 25.1.1933 DURP: 10:63), za legalizację i ekspertyzy narzędzi mierniczych (dekret z 8.2.1919 DURP 1928:72:661, RMPH z 22.7.1932 DURP: 68:629, z 14.1.1933 DURP: 6:40 i z 20.9.1933 DURP: 71:529), za czynności probiercze (RMPH i MS z 9.7.1931 DURP: 62:505), za świadectwa złotnicze (RMPH i MS z 24.10. 1930 DURP: 90:708), na koszty związane z organizacją i kontrolą zrzeszeń hutniczych z popieraniem wywozu i z tworzeniem zapasów (RPRP z 27.10. 1933 DURP: 85:647), opłaty uiszczane przez przedsiębiorstwa naftowo-rafineryjne oraz gazolinowe za wysyłane na rynek krajowy ponad kontyngent ilości (ust. z 18.3.1932 DURP: 30:306, RMPH z 12.10.1932 DURP: 89:754 i z 27.5.1933 DURP: 40:318), opłaty za nadawanie uprawnień na zakłady elektryczne, za prawo wydobywania fosforytów, za nadzór państwowy nad wydzierżawionemi przedsiębiorstwami, za koncesje na przedsiębiorstwa żeglugowe, za pomiary statków, dźwigi i t. d., za sporządzanie akt żeglarskich, za legitymacje dla rybaków gdańskich, egzaminacyjne w szkole morskiej, za ekspertyzy Instytutu Geologicznego.

W Ministerstwie Poczt i Telegrafów: przy sposobności detalicznej sprzedaży sprzętu radjotechnicznego (RMPH z 10.10.1924 DURP: 99:915).

W Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego: opłaty za taksy wstępne, egzaminacyjne, za duplikaty świadectw, za zwrot materjałów zużytych w szkołach średnich ogólnokształcących, zakładach kształcenia nauczycieli i szkołach zawodowych (t. zw. taksa administracyjna ogólna), opłaty w szkołach artystycznych i akademickich (RMWROP z 6.9.1933 DU: 10:150, z 24.8.1932 DU: 6:75, z 21.9. 1932 DU: 7:93, ust. z 15.3.1933 DURP: 29:274, ust. z 18.3.1933 DURP: 25:207, RMWROP z 25.9.1933 NS. 7000/33), opłaty archiwalne, opłaty za bilety wejścia do muzeów, od szkół prywatnych na organizację kursów dokształcających dla nauczycieli.

W Ministerstwie Komunikacji: opłaty od statków, łodzi, tratew, spustu drzewa i t. d. na śródlądowych wodach publicznych (ust. wodna z 19.9.1922 DURP 1928:62:574, RMKom. z 29.3.1933 DURP: 37:302 z nowelami), opłaty mostowe, przewozowe i drogowe, za czynności przy udzieleniu koncesji na zarobkowy przewóz osób i towarów pojazdami mechanicznemi (ust. z 14.2.1932 DURP: 32:336 i RMKom. z 6.7.1932 DURP: 95:821).

W Ministerstwie Opieki Społecznej: opłaty za pośrednictwo pracy, opłaty od pracodawców zagranicznych, opłaty za egzaminy drogistów (Dz. praw b. Król. Pol. z 1844 r. tom 36), za badanie żywności (RMSWew. z 12.11.1929 DURP: 78:584), za nadzór nad instytucjami społecznemi (RPRP z 29.11.1930 DURP 1932:94:814), za ekshumację i przewóz zwłok, za analizy w Zakładzie Higjeny (ust. z 19.9.1919 DPPP: 63:371, RMOS z 1.8.1934 DURP: 74:702), za naukę w państwowych szkołach położnych, za karty porady dla pracowników państwowych, opłaty pobierane przez wyższe urzędy ubezpieczeń w Poznaniu i Toruniu za postępowanie w sprawach ubezpieczeniowych.

Naruszenie przepisów normuje przy opłatach statystycznych ustawa karna skarbowa (RRM z 20.1.1934 DURP: 13:100), przy opłatach konsularnych ustawa o opłatach stemplowych (RMSZ z 18.4. 1934 DURP: 42:376 § 29); przy innych zagadnienie to jest odmiennie uregulowane, albo brak przepisów.

Egzekucję tych opłat normuje RPRP z 22.3.1928 DURP: 36:342 o postępowaniu przymusowem w administracji oraz ust. z 3.10. 1932 DURP:32:328 z przepisami wykonawczemi (p. str. 157) o przejęciu egzekucji administracyjnej przez władze skarbowe.

3. Opłaty sądowe.

Źródła: RPRP z 27.10.1932 DURP: 93:805 (jednolite przepisy o kosztach w sprawach cywilnych i karnych).

Literatura: Trzemżalski, Opłaty sądowe, 1933. — Jaglarz, Przepisy o kosztach sądowych, 1934.

1. Unifikacja. 2. Przepisy. 3. Zobowiązany. 4. Obliczenie i uiszczenie. 5. Opłaty w sprawach spornych i egzekucyjnych. 6. Opłaty w sprawach karnych. 7. Opłaty w postępowaniu pozaprocesowem. 8. Opłaty w NTA. 9. Opłaty w postępowaniu administracyjnem w b. dzielnicy pruskiej. 10. Ocena.

Wpływy p. tablica w XI. 2. Przed okresem 1932/33 wpływy z b. zaboru austrjackiego, uiszczane przeważnie znaczkami stemplowemi, zarachowane były do opłat stemplowych. Za 1931/32 szacowane je na 26 milj. zł. Dopiero od reformy z r. 1932 obejmują cyrfy wpływy z trzech zaborów. Pewna część opłat sądowych i obecnie mieści się we wpływach z opłat stemplowych.

1. Unifikacja tego działu, który najdłużej zachował odrębności dzielnicowe, zależną była w bardzo wielkiej mierze od unifikacji prawodawstwa w dziedzinie prawa i procesu prywatnego oraz karnego. Z chwilą wprowadzenia kodeksu procedury cywilnej i karnej unifikacja ta dokonuje się w szybszem tempie. Ustawy z 18.3.1932 DURP: 27:251 i 252 wprowadzają w b. zaborze austrjackim i pruskim system opłacania kosztów sądowych z góry. System ten obowiązywał w b. zaborze rosyjskim, gdzie został na nowo skodyfikowany ust. z 17.3.1932 DURP: 27:250. Powołane trzy ustawy marcowe z r. 1932, zreformowane RPRP z 27.10.1932 DURP: 93:805, unifikują dla całego Państwa duży dział opłat w spornem postępowaniu cywilnem i postępowaniu karnem. Odrębności dzielnicowe pozostają nadal w kilku działach p. p. 7. I tu jednak pojawiają się przepisy unifikujące, jak ust. z 7.11.1931 DURP: 105:810 o opłatach sądowych w sprawach rejestrowego zastawu rolniczego, RMRRR z 10.6.1933 DURP: 44:343 o opłatach przed rolnemi urzędami rozjemczemi i t. d.

2. Przepisy, które normują opłaty sądowe, są uzupełnieniem przepisów procedury cywilnej (art. 98—111 Kpc.). Do ich interpretacji Kpc. jest pomocny a nadto pewne fakty w dziedzinie opłat mają skutki w dziedzinie postępowania. Opłaty sądowe są jedną z opłat administracyjnych. Wpływy z nich preliminowane są w budżecie Ministerstwa Sprawiedliwości i ono temi opłatami administruje. Opłaty te uiszczane są przy sposobności pewnych, przez sądy powszechne, sądy pracy i organy sądowe przedsięwziętych czynnościach. Z opłatami sądowemi są łącznie normowane także koszta postępowania, które razem z opłatami stanowią t. zw. koszty sądowe.

Koszty postępowania są to: należności za doręczenie, określane przez MSpraw. i uiszczane osobnemi znaczkami; należności za opłaty telefoniczne i telegraficzne; dyety i koszta podróży sędziów i urzędników; należności świadków, biegłych, tłumaczów; należności za koszty ogłoszeń w pismach; za koszty pobytu w areszcie; za koszty przewozu osób, zwierząt, rzeczy, za utrzymywanie lub przechowania tychże; za należności innych władz i urzędników.

3. Zobowiązaną do tych opłat jest strona, która dokonuje czynności i tem samem powoduje te opłaty, o ile z ustawy nie jest od tych opłat uwolnioną.

Uwolnione są, stosownie do procedury cywilnej lub karnej, osoby z przyznanem prawem ubogich, kurator osoby nieznanej z miejsca pobytu, kurator do obrony ślubnego pochodzenia lub węzła małżeńskiego, syndyk (zarządca) upadłości, Skarb Państwa, banki państwowe, ubezpieczalnie i t. d. Nieuiszczone skutkiem zwolnienia opłaty sądowe, ściągane są z urzędu z przysądzonego stronie ubogiej roszczenia albo od przeciwnika strony zwolnionej w razie nałożenia na niego obowiązku złożenia kosztów. Od strony ściąga się je w razie cofnięcia prawa ubogich, uchylenia kurateli lub ujawnienia majątku kuranda.

Przed sądami polubownemi jest postępowanie wolne od opłat (p. Rosenberg, Kodeks sądów polubownych, 1934).

4. Obliczenie winna uskutecznić strona. Uiszczenie w prawidłowej wysokości ma w zasadzie nastąpić zgóry, przy wniesieniu pisma lub złożenia wniosku, pod rygorem niepodjęcia przez Sąd żadnej czynności lub nieprzyjęcia ustnego wniosku do protokółu. Sąd tylko kontroluje, czy obliczenie jest prawidłowe i wzywa stronę o zapłatę do 7 dni, gdy uiszczono za mało lub wniesiono pismo bez opłat. Od takiego wezwania nie ma zażalenia.

Zażalenie od zarządzenia, którem sąd zwraca pismo niezapłacone lub niedostatecznie opłacone jest dopiero dopuszczalne. W praktyce jednak strona rezygnuje z niego nie chcąc się narażać na opłatę od zażalenia ani na stratę czasu (art. 419 kpc.).

Wymiar przez sąd jest wyjątkowy, p. str. 242.

Sposób uiszczenia opłat określa Minister Sprawiedliwości.

W postępowaniu cywilnem uiszcza się opłatę, gdy nie przenosi ona 100 zł. przez nalepienie osobnych znaczków sądowych na egzemplarzu pisma przeznaczonego dla Sądu. Znaczki te kasuje sędzia lub urzędnik (nie strona). Opłaty powyżej 100 zł. uiszcza się gotówką do kasy sądowej. Również gotówką uiszcza się kwoty, ściągane z tytułu opłat drogą egzekucji, oraz kaucje kasacyjne i koszta postępowania z wyjątkiem opłat za doręczenie, które uiszcza się odrębnemi znaczkami doręczeniowymi.

W postępowaniu karnem uiszcza się opłaty gotówką w kasie sądowej, z wyjątkiem opłaty kancelaryjnej od wydawanych dokumentów, którą pobiera się w sposób przewidziany dla cywilnego postępowania. (RMS i Spraw. z 31.3.1932 DURP: 27:269).

Przedawnienie prawa Skarbu Państwa do poboru nieuiszczonej opłaty (tak samo strony do zwrotu opłaty) następuje z upływem trzech lat od dnia w którym należało opłatę Skarbowi uiścić względnie od dnia powstania prawa strony o zwrot opłaty.

5. W sprawach spornych i egzekucyjnych (przed sądami powszechnymi, sądami pracy i przy dochodzeniu przed sądami karnymi roszczeń powoda cywilnego) pobiera się opłaty sądo-

we w kilku postaciach: jako wpis stosunkowy, wpis stały, opłatę od podań i załączników, opłatę kancelaryjną i jako kaucję kasacyjną.

W p i s s t o s u n k o w y jest opłatą od pisma, rozpoczynającego postępowanie przed jedną z instancji sądowych. A więc: od powództwa głównego i wzajemnego, od interwencji głównej, od apelacji, od apelacji wzajemnej, od skargi kasacyjnej, od skargi o wznowienie i skargi o uchylenie wyroku polubownego.

C z ę ś ć w p i s u s t o s u n k o w e g o, t. j. połowę, jednę piątą lub jednę dziesiątą, uiszcza się przy wyliczonych taksatywnie w ustawie skargach, wnioskach, sprzeciwach, zażaleniach, ogłoszeniach, przy ugodach, przy podziałach sum z egzekucji uzyskanych, w postępowaniu nakazowem i upominawczem, w sporach działowych i w postępowaniu o przybiciu nieruchomości.

W y s o k o ś ć wpisu zależną jest od wartości przedmiotu sporu (obliczonej stosownie do przepisów Kpc.) lub od sumy egzekwowanego czy zabezpieczanego roszczenia. Kwoty te zaokrąglane są w górę do cyfry podzielnej przez 100. Od tej podstawy oblicza się wpis w wysokości 2 i pół procent, przyczem minimalny wpis dla sprawy w sądzie grodzkim wynosi 2 zł., dla sprawy sądu okręgowego 10 zł.

P r z e w o d n i c z ą c y oznacza wpis stosunkowy (w sądzie okręgowym z kwotą od 25 do 750 zł., a w sądzie grodzkim od 2 zł. 50 gr. do 50 zł.), jeżeli wartość przedmiotu sporu nie podlega oszacowaniu lub nie da się w chwili powództwa określić. Zażalenie jest niedopuszczalne a strona zobowiązana jest uiścić opłatę do tygodnia od doręczenia postanowienia. Ostateczną sumę wpisu określa sąd z urzędu przy wydaniu orzeczenia końcowego w pierwszej instancji, zaliczając uiszczoną wpłatę.

W p i s s t a ł y (w określonej przepisami, nie procentowej cyfrze) stanowi zryczałtowaną opłatę od taksatywnie w ustawie wyliczonych powództw, apelacji, skarg kasacyjnych, wniosków, zgłoszeń i zażaleń (ochrona posiadania, wyjawienie majątku pod przysięgą, upadłość i t. d.).

Wysokość wpisu wynosi od 5 do 50 zł., zależnie od rodzaju sprawy i instancji do której ją wniesiono.

Z w r o t wpisu stosunkowego lub stałego następuje na żądanie strony albo w całości, jeśli sąd wogóle nie podjął na pismo strony żadnej czynności merytorycznej, albo w połowie, jeśli sąd poczynił już czynności przygotowawcze do merytorycznego rozstrzygnięcia, do którego nie doszło z przyczyn od sądu niezawisłych.

Zwrot może nastąpić w formie z a l i c z e n i a uiszczonych opłat na nowe opłaty od nowych pism.

O p ł a t y o d p o d a ń, wniosków i pism, które nie podlegają wpisowi są określone stałą kwotą, t. j. 50 groszy w sądach grodzkich a 3 zł. we wszystkich innych sądach. Od każdego załącznika wynosi opłata 50 groszy.

Z w o l n i o n e są niektóre podania, pisma, wnioski i załączniki, taksatywnie w ustawie wyliczone a nadto podania i załączniki, wnoszone przez powoda cywilnego w toku karnych dochodzeń wstępnych.

O p ł a t y k a n c e l a r y j n e pobiera się w sądzie grodzkim w wysokości 50 groszy, w innych sądach 1 zł. za każdą stronicę wydanego z akt dokumentu.

Do takich dokumentów zalicza się: klauzulę wykonalności, wypisy, odpisy, zaświadczenia, wyciągi. Za stronicę liczy się 25 wierszy, przyczem zaczęta strona liczy się za całą. Za pismo w obcym języku sporządzone lub zawierające tabele pobiera się opłatę w podwójnej wysokości. Taką samą opłatę pobiera się również od informacji udzielonej pisemnie przez Sekretarjat sądowy; za wypisy wyroku doręczane na wniosek pobiera się 4 zł.

K a u c j ę k a s a c y j n ą składa się przy wniesieniu skargi kasacyjnej. Ma ona utrudnić wnoszenie spraw przed Sąd Najwyższy. Zwrot kaucji zawisł głównie od uwzględnienia skargi kasacyjnej.

Kaucja ta wynosi 100 zł. przy zaskarżeniu orzeczenia Sądu okręgowego a 300 zł. przy zaskarżeniu orzeczenia Sądu apelacyjnego. Kaucję uiszczaną tylko w gotówce przelewa się do Skarbu Państwa a zwraca się ją z urzędu tylko w razie cofnięcia kasacji przed posiedzeniem do jej rozpatrzenia wyznaczonem, w razie zwrócenia stronie lub odrzucenia kasacji z powodów formalnych lub z powodu jej niedopuszczalności, wreszcie w razie uwzględnienia kasacji w całości lub części. O zwrocie kaucji orzeka w zasadzie Sąd Najwyższy, wyjątkowo sąd drugiej instancji.

6. W s p r a w a c h k a r n y c h pobieraną jest opłata od wyroku. Jej wysokość zależną jest od wymiaru kary lub wysokości grzywny, orzeczonej w pierwszej instancji, a oznacza ją sąd w wyroku. Ściąga ją z urzędu a może ją uchylić, gdyby była zbyt uciążliwa. Do uiszczenia zobowiązany jest zasądzony a nadto oskarżyciel prywatny przy wyroku uwalniającym. W razie apelacji i kasacji pobiera się opłatę podwójną. W przypadku złagodzenia kary opłata wynosi połowę opłaty za pierwszą instancję a instancja apelacyjna lub kasacyjna określi wtedy wysokość opłat za wszystkie instancje wedle orzeczonej kary.

W y s o k o ś ć opłaty od wyroku skazującego na karę wolnościową wynosi: przy karze do miesiąca 5 zł., do 3 miesięcy 10 zł., do 6 miesięcy 20 zł., do roku 40 zł., do 2 lat 80 zł., do 4 lat 160 zł., do 6 lat 320 zł., powyżej 6 lat 600 zł.; od wyroku skazującego na grzywnę 10 procent tej grzywny,

najmniej 1 zł. Za uwierzytelnione odpisy pobiera się opłaty kancelaryjne. RPRP z 25.6.1929 DURP: 47:392.

Kaucja kasacyjna (p. p. 5) w wysokości 100 zł. i w sprawach karnych ma zastosowanie, chyba, że wyrok skazujący opiewa na wyżej aniżeli dwa lata pozbawienia wolności i t. p. (art. 507 kpk.).

Nadto pobierane są w sprawach karnych koszta postępowania karnego. W zasadzie wykłada je na razie Skarb Państwa. Tylko koszta postępowania z oskarżenia prywatnego zalicza oskarżyciel prywatny, koszta powództwa cywilnego powód, a koszta obrońcy i pełnomocnika wykłada strona, która go ustanowiła.

W szczególności są kosztami postępowania karnego: koszta jak p. 2. Nadto koszta wykonania kary, obrońców i pełnomocników stron. (Kpk. art. 571 do 599). Specjalne przepisy regulują wysokość tych kosztów, oprócz kosztów obrońców i pełnomocników, które ustalane są umową.

Zobowiązanym do ponoszenia jest zasadniczo skazany, który winien zwrócić Skarbowi Państwa wszystkie koszta postępowania. Skazany z oskarżenia prywatnego winien zwrócić oskarżycielowi nadto jeszcze koszta postępowania, poniesione przez oskarżyciela. Skazany ponosi również koszta zasądzonego powództwa cywilnego.

Za koszta postępowania odpowiadają solidarnie wszyscy oskarżeni lub wszyscy oskarżyciele prócz kosztów tymczasowego aresztowania oraz wykonania kary, które ponosi każdy z nich z osobna.

Uniewinnienie oskarżonego lub umorzenie postępowania przeciw niemu powoduje, że ponoszą koszta oskarżyciel w sprawach z oskarżenia prywatnego; oskarżony i oskarżyciel solidarnie w sprawach umorzonych wskutek pojednania; Skarb Państwa zaś (prócz kosztów obrony i pełnomocnika) we wszystkich innych wypadkach w szczególności także, jeśli skazany zmarł przed prawomocnością wyroku zasądzającego. Koszta oddalonego lub pozostawionego bez rozpoznania powództwa cywilnego ponosi powód cywilny. Koszta bezskutecznej apelacji założonej na niekorzyść oskarżonego obciążają wnoszących apelację oskarżyciela prywatnego, pokrzywdzonego, lub Skarb Państwa.

Sąd może uwolnić oskarżonego lub oskarżyciela w całości lub w części od zwrotu kosztów postępowania w miarę uznania, że uiszczenie ich byłoby za uciążliwe dla niego lub utrzymywanej przez niego rodziny. Nie dotyczy to kosztów należnych oskarżycielowi pokrzywdzonemu lub powodowi cywilnemu i wzajemnie kosztów należnych oskarżonemu od oskarżyciela.

Orzeczenie, kto ostatecznie ponosi koszta postępowania winno być objęte wyrokiem lub postanowieniem, umarzającem postępowanie.

7. W postępowaniu pozaprocesowem cywilnem są opłaty unormowane przeważnie dzielnicowemi przepisami.

W szczególności: w b. zaborze rosyjskim obowiązują w zakresie postępowania działowego, spadkowego, wykupu majątków rodowych, amortyzacyjnego, utraconych tytułów na okaziciela, hipotecznego, upadłościowego i zapobiegającego upadłościom (p. RPRP z 27.10.1932 DURP: 93:805, art. 59 do 81); w zakresie postępowania rejestrowego p. RMS, Spraw i MPH z 25.2.1923 DURP: 19:209.

W b. zaborze austrjackim obowiązują odrębne przepisy o opłatach w postępowaniu upadłościowem, ugodowem (RPRP z 27.10.1932 DURP: 93:805, art. 82 do 95); w postępowaniu zaś niespornem, jakoto spadkowem, opiekuńczem, hipotecznem w sprawach dobrowolnych oszacowań i licytacji, ugód pozaprocesowych, adopcji, legitymacji i dobrowolnej seperacji, uznania za zmarłego, oraz co do niektórych świadectw, odpisów i wyciągów oraz rozstrzygnięć obowiązuje ustawa z 12.6.1924 DURP: 56:562, ces. rozporz. z 15.9.1915 austr. DUP:279; a w zakresie postępowania rejestrowego RMS. Spraw. i MPH z 10.7.1922 DURP: 84:751.

W b. zaborze pruskim obowiązuje w zakresie opłat od postępowania niespornego pruska ustawa o kosztach sądowych z 25.7.1910 Zb. ust. prusk. 1910 str. 184 i 1917 str. 17 zmieniona i uzupełniona ustawą z 24.3.1923 DURP: 43;292; RRM z 25.3.1924 DURP: 19:187, ustawa z 11.4.1924 DURP: 43:449, RRM z 9.5.1924 DURP: 43:452 i RPRP z 26.8.1927 DURP: 78:677.

8. Przed Najwyższym Trybunałem Administracyjnym wynoszą opłaty: 40 zł. od skargi przy wartości przedmiotu sporu do zł. 1000; 60 zł. przy wartości do zł. 10.000, a 0.4% od nadwyżki ponad 10.000 zł., przyczem zaczęty tysiąc liczy się za cały. Zwrot tej opłaty zarządza Trybunał w razie uwzględnienia skargi. W wyliczonych w ustawie wypadkach zobowiązany jest Trybunał zarządzić zwrot połowy opłaty — w innych pozostawione to jest jego uznaniu.

Za podanie wynosi opłata zł. 5, za jego kopję i wszelkie załączniki po 50 gr. Od skargi, odpowiedzi na skargę, od uzupełnień tych pism, od pism wniesionych na skutek rozstrzygnięć Trybunału lub cofających skargę, wreszcie od pism w sprawie przyznania prawa ubogich opłaty takiej nie uiszcza się. Opłata od zaświadczenia wynosi bez względu na ilość arkuszy 3 zł. Za wypisy, odpisy, wyciągi i inne dokumenty, sporządzone i poświadczone przez Trybunał, wynosi opłata 2 zł. za każdą zaczętą stronę. Pisma wydawane z urzędu wolne są od tej opłaty. (RPRP z 27.10.1932 DURP: 94:806 i RPRP z 14.11.1932 DURP: 100:843).

Wolne od opłat są władze i urzędy państwowe i samorządowe oraz osoby, którym Trybunał przyzna prawo ubogich. Dodatkowo wymierza opłatę NTA.

Uiszczenie opłat następuje znaczkami stemplowemi z 10 procentowym nadzwyczajnym dodatkiem.

Prezes Rady Ministrów w porozumieniu w Ministrem Skarbu może zarządzić uiszczanie tych opłat gotówką. Wyższe opłaty (ponad 300 zł.) wol-

no uiszczać gotówką w kasie lub na konto w P. K. O. dowolnego urzędu skarbowego lub urzędu opłat stemplowych.

W Trybunale Kompetencyjnym żadne opłaty nie są przewidziane, co wynika z natury spraw tam rozstrzyganych.

9. Opłaty w postępowaniu sporno-administracyjnem w b. dzielnicy pruskiej przed wydziałami powiatowemi oraz miejskiemi, jako sądami administracyjnemi w I instancji, przed wojewódzkiemi sądami administracyjnemi, jako II instancją, są unormowane w RMS i MSWew. z 3.8. 1933 DURP: 81:581.

10. Na ocenę systemu opłat sądowych w nowej od r. 1932 postaci jest za wcześnie dla braku cyfr. W każdym razie nowy system usunął pobieranie tych opłat z dołu, a w dodatku ratami, tem samem zaś jedną z przyczyn pieniactwa, które przed wojną szerzyło się w niesłychany wprost sposób w b. zaborze austrjackim i prawdopodobnie także w pruskim (p. Weinfeld, Pieniactwo w galicyjskich sądach powiatowych, 1918). Czy jednak nowy system w połączeniu z bardzo wielkiem utrudnieniem w uzyskaniu prawa ubogich nie popadł w drugą ostateczność i czy nie utrudnił bardzo znacznie dochodzenia praw przed sądami dla ludności niezamożnej, oraz czy u ludności nieoświeconej nie otworzył wrót do samowolnego wymierzania sobie sprawiedliwości, to jest zagadnienie, które się nasuwa i które może przeważyć korzyści, jak zmniejszanie pieniactwa i stworzenie samostarczalności finansowej sądów (p. Jaglarz, Przepisy o kosztach sądowych, 1934, str. 41 n.).

4. Podatek od spadków i darowizn.

Źródła: Dla całej Polski z wyjątkiem Górnego Śląska: ust. z 29.5. 1920 DURP: 49:299 (opodatkowanie spadków i darowizn), ust. z 24.3.1923 DURP: 44:296 (nowela), ust. z 18.7.1924 DURP: 72:699 (taryfa jednolita), ust. z 22.7.1925 DURP: 86:590 i ust. z 14.3.1933 DURP: 21:141 (nowele).

W b. zaborze rosyjskim nadto: ust. z 29.5.1920 DURP 1923:55:391 z dalszemi nowelami; RMS z 25.8.1923 DURP: 101:794, RMS z 19.9.1924 DURP: 83:799.

W b. zaborze austrjackim oraz na Spiszu i Orawie nadto: Rozp. Cesarskie z 15.9.1915 austr. DPP:278 oraz RMS z 25.8.1923 DURP: 101:795.

W b. zaborze pruskim nadto: ust. Rzeszy niem. z 3.6.1906 Dz. Ust. str. 654 w brzmieniu ust. z 3.7.1913 Dz. Ust. str. 521, RMS z 25.8.1923 DURP: 101:796.

Na Górnym Śląsku nadto: ust. Rzeszy niem. z 10.9.1919 Dz. Ust. str. 1543. Ust. z 29.5.1920 tam nie obowiązuje.

Literatura: Krzemicki i Szydłowski, Kodeks stemplowy, 1927, t. II. — Sochaczewski, Podatek spadkowy i od darowizn, 1932. — Werner, Reforma podatku spadkowego, Cz. Sk. 1933.

1. Przepisy. 2. Obowiązek podatkowy. 3. Uwolnienie. 4. Podstawa. 5. Wysokość. 6. Wymiar. 7. Uiszczenie. 8. Ocena.

Wpływy p. tablicę w XI. 1.

1. Przepisy tego działu nie są dotąd (1934) zunifikowane jednolitą dla całego Państwa polską ustawą. W b. zaborze rosyjskim zastąpione zostały przedwojenne przepisy rosyjskie i okupacyjne z czasów wojny ustawą polską; w dwóch drugich dzielnicach przepisy zaborców obowiązują obok przepisów polskich, które tylko niektóre zagadnienia normują jednolicie dla całego Państwa. Jako przyczynę tego stanu podawały i podają kolejne rządy brak jednolitej a podstawowej ustawy o prawie i postępowaniu spadkowem; nietrafnie zresztą i podobnie jak argumentowały przed unifikacją ustaw o opłatach stemplowych.

2. Podlega podatkowi spadkowemu nabycie majątku przez spadek i legat lub przez umowę na wypadek śmierci a w szczególności przez umowę o ubezpieczenie; podatkowi od darowizn podlega nabycie majątku na podstawie darowizny. Obydwa rodzaje nabycia są jednakowo przez ustawę traktowane.

Klasyfikacja tego podatku, a w szczególności zagadnienie, czy należy on w polskim systemie podatkowym do podatków (p. str. 146), czy do opłat, ma praktyczne znaczenie. A to wobec przepisu, że wydatek tylko na bezpośrednie podatki może być potrącony z dochodu, podlegającego opodatkowaniu podatkiem dochodowym (art. 10 p. 5 ustawy o podatku dochodowym). NTA. wyrokiem z 31.5.1932 OPA. 1932:2 ogłosił zasadę prawną, że podatek ten nie należy do bezpośrednich i nie może być potrącony. Zasada ta spotkała się z krytyką (p. glosę do tego wyroku Weinfelda). Polski budżet łączy ten podatek z opłatami, administracja nim należy do organów administrujących opłatami. Podobieństwo do opłat stemplowych leży w tem, że jest płacony przy sposobności aktu majątkowego obrotu jak przeważna część opłat. W istocie jest podatkiem od przyrostu majątku (p. Taylor, Polityka skarbowa, 1929, str. 249 n.). Ordynacja podatkowa z 15.3.1934 DURP: 39:346 nie zalicza podatku spadkowego do tych podatków, których postępowanie ona normuje.

3. Wolni od podatku są: Skarb i zakłady państwowe wogóle; fundacje, zakłady, zrzeszenia lub związki samorządowe ze względu na majątek otrzymany na cele dobroczynności, nauki lub nauczania, oraz za zezwoleniem Ministra Skarbu na cele dobra ogólnego; ochotnicy wojsk polskich z r. 1920 ze względu na darowiznę w ziemi; małżonek i wstępny co do majątku, który darował lub sprzedał spadkodawcy; wkońcu wolne są małe spadki. Specjalnemi ustawami zostały zwolnione od tego podatku i inne przedmioty majątkowe.

Małemi spadkami, nie opłacającemi podatku, są spadki, gdy wartość czysta majątku przechodzącego na małżonka lub zstępnego nie przenosi 10.000, a przechodzącego na innych 3.000 zł. Nie podlegają podatkowi sprzęty domowe i kuchenne, pościel, odzież, bielizna, inwentarze gospodarstw rolnych, o ile wartość ich nie przenosi 2.500 zł. i przechodzą na małżonka lub krewnego w linji prostej.

Gdy majątek spadkodawcy jest zagranicą lub gdy spadkodawca nie jest obywatelem polskim, zachodzi obawa, że spadek będzie opodatkowany raz podatkiem polskim, a powtórnie podatkiem państwa zagranicznego. Celem uniknięcia takiego p o d w ó j n e g o o p o d a t k o w a n i a zawarła Polska Konwencje z Austrją z 24.11.1926 DURP 1928:61:557, z Czechosłowacją z 23.4.1925 DURP 1926:13:78, z Gdańskiem z 29.5.1929 DURP 1933: 53:411 i z Węgrami z 12.5.1928 DURP 1931:75:602. Wzorowe traktaty Ligi Narodów p. str. 152.

4. P o d s t a w ą wymiaru jest czysta wartość sprzedażna, jaką ma nabyty przez płatnika majątek w chwili dokonanego szacunku. Decyduje przytem stan w dniu otwarcia spadku (śmierci spadkodawcy), lub zdziałania darowizny (ust. z 24.3.1923 DURP: 44:296, art. 20). Od wartości należy potrącić długi i ciężary (także koszty ostatniej choroby, pogrzebu i nagrobka). Tych długów może płatnik dowodzić wszelkimi środkami dowodowemi (OPA 1933:114 i glosa Weinfelda oraz OPA 1933:367 i glosa Wernera).

P o t r ą c a l n e od podstawy miaru są: kaucje hipoteczne do wysokości rzeczywiście udowodnionego długu, a nawet wyżej, jeżeli płatnik odpowiada nietylko hipoteką, ale i osobiście (RMS z 31.10.1930 DU: 32:522). Potrącalne są też długi, na które z reguły nie wystawia się dokumentów (wynagrodzenie służby, honorarjum adwokackie, długi z prowadzenia gospodarstwa, NTA Zb. 407 S dla b. dzielnicy austrjackiej; OPA 1933:113, 367, 368 dla b. dzielnicy rosyjskiej). W b. zaborze pruskim władze mają swobodę w ocenie potrącalności, NTA. Zb. 800. Sposoby dowodzenia potrącalnych długów są w dzielnicowych przepisach odmiennie unormowane.

Co n a l e ż y d o m a j ą t k u spadkowego, o tem rozstrzyga wiążąco w b. dzielnicy austrjackiej sąd spadkowy, OPA 1934:710.

5. W y s o k o ś ć podatku zależną jest przedewszystkiem od ustalonej czystej wartości spadku, lub darowizny (p. p. 4). Obciążenie wzrasta progresywnie w miarę wzrostu wartości. Nadto na wysokość podatku wpływa stosunek familijny nabywcy do poprzedniego posiadacza, obciążenie bowiem wzrasta w miarę odległości tego stosunku. Zależnie od tych dwóch momentów wynosi stopa 0,5 do 34% czystej wartości.

S t a w k i procentowe zawiera progresywnie ułożona taryfa, znowelizowana ustawą z 14.3.1933 DURP: 21:141. Podaje ona 12 stopni, zaczynając ze stopniem od wartości ponad 3 do 5 tysięcy zł., kończąc na wartości ponad 10 milj. zł.

Pod względem stosunku familijnego do spadkodawcy są nabywcy podzieleni na 5 grup: do pierwszej należy małżonek i zstępni (także nieślubni i przysposobieni); do drugiej wstępni, przysposobieni, rodzeństwo rodzone i przyrodnie, zięć i synowa; do trzeciej dzieci rodzeństwa, pasierb; do czwartej krewni do 4 stopnia wyżej niewymienieni (rodzeństwo rodziców, rodzeństwo dziadków, wnukowie rodzeństwa, rodzeństwo stryjeczne lub cioteczne); do piątej inni.

U ż y t k o w a n i e oddziedziczone opodatkowane jest odmiennie w trzech dzielnicach, tak samo majątek oddziedziczony a obciążony użytkowaniem. P. ust. z 29.5.1920, art. 28; Rozp. Ces. z 15.9.1915, § 21; Ust. z 3.6.1906, § 17 do 20.

6. W y m i a r należy z reguły do Urzędu Skarbowego. Do tego celu otrzymuje on wiadomość o każdym wypadku śmierci z właściwego urzędu stanu cywilnego (b. dzielnica rosyjska i pruska) lub sądu (b. dzielnica austrjacka).

I z b a S k a r b o w a wymierza podatek w b. dzielnicy pruskiej, gdy majątek położony jest w kilku dzielnicach lub zagranicą. (RM. b. dzielnicy pruskiej z 2.12.1921 DURP: 99:714), tak samo w b. dzielnicy rosyjskiej (RMS z 15.11.1933 DURP 1934:5:34).

Podstawą wymiaru jest zeznanie majątku z podaną wartością i obciążeniami, złożone przez nabywców (b. dzielnica rosyjska i pruska), albo wykaz spadku przez sąd spadkowy urzędowi skarbowemu przesłany, a przez nabywców podpisany (b. dzielnica austrjacka). Władza może żądać dobrowolnego podwyższenia wartości, a gdy się płatnik nie zgodzi, oszacowania majątku przez znawców, ustanowionych i zaprzysiężonych przez sąd. Władza może także wymierzyć podatek w kwocie ryczałtowej bez obliczenia wartości spadku (b. dzielnica pruska).

Władza nie może innym sposobem u s t a l i ć w a r t o ś c i np. przez przyjęcie wartości w wysokości ceny kupna, uzyskanej przez spadkobierców ze sprzedaży przedmiotów spadkowych (NTA Zb. 1258 i 1400). Musi rozważyć i rozstrzygnąć zarzuty płatnika przeciw podstawom wymiaru (NTA Zb. 371 S); jednak może zarządzić ponowne oszacowanie, jeżeli z pierwszego jest niezadowolona (NTA w OPA 1934:762 b. zabór rosyjski). Władza nie jest związana bilansem zamknięcia przedsiębiorstwa spadkodawcy (NTA w OPA 1934:761 z glosą Chełmońskiego).

W z n o w i e n i e dokonanego wymiaru z powodu przyjęcia za niskiej wartości i sprostowanie wymiaru jest niedopuszczalne dla braku przepisu.

Ponowny wymiar jest przewidziany tylko w b. zaborze austrjackim po ustaniu służebności użytkowania lub używania (Ces. Rozp. z 15.9.1915 DPP:278, art. 21, NTA Zb. 255 S). O dopuszczalności wznowienia dla b. zaboru rosyjskiego p. nietrafne NTA w OPA 1934:764 i glosę autora tej książki. P. nadto RMS z 6.11.1929 Cz. Sk. 1929:11.

P r z e d a w n i e n i e prawa wymiaru następuje z upływem 10 lat w b. dzielnicy rosyjskiej i niemieckiej, lat 5 w b. dzielnicy austrjackiej z odmiennemi przepisami co do biegu, początku, przerwy czasokresu, p. Krzemicki i Szydłowski, t. II, str. 51, 299, 385 oraz OPA 1934:765, 766.

Z a k ł a d y u b e z p i e c z e ń, wypłacając ubezpieczoną na wypadek śmierci sumę, muszą zatrzymać co najmniej jedną czwartą tej sumy na po-

krycie podatku spadkowego a nie wypłacać więcej niż 20.000 zł. DU 1929:21; 227 i austr. RMS z 29.12.1915 DPP:397, § 30.

Opodatkowanie spadków w b. zaborze rosyjskim, przed dniem 1 stycznia 1916 otwartych, ma być w zasadzie zaniechane (Ok. MS. z 14.6.1929 Prz. Sk. 1929:6). Otwarte po tym terminie do chwili wprowadzenia ustawy z 29.5.1920 p. art. 51 ust. i NTA z 11.4.1931 Rej. 5182/28 i Zb. 256 S.

Solidarna odpowiedzialność spółnabywcy majątku za podatek przypadający na innych spółnabywców p. NTA w OPA 1934:767. Środki prawne i kary za naruszenie przepisów są odrębnie w poszczególnych dzielnicach unormowane. Umorzenie, odroczenie, raty p. str. 133. Ogólne zasady postępowania p. str. 149.

7. Uiszczenie podatku ułatwia ustawa, zezwalając na odroczenie lub rozłożenie na raty do 10 lat, gdy zapłata jest uciążliwa ze względu na stosunki gospodarcze płatnika (ust. z 18.7.1924, art. 16, p. jednak OMS z 27.3.1933 DU: 12:107).

Uiszczenie rentą ziemską, skryptami dłużnemi Skarbu, 4.5 procentowemi listami zastawnemi Banku Rolnego p. st. 155.

Dodatek nadzwyczajny nie jest do tego podatku pobierany (ust. z 14.3.1933 DURP: 21:141). Dodatek komunalny p. Samorząd.

8. Ustawa z 29.5.1920 jest ze swoją taryfą o wysokiej i silnie progresywnej stopie oraz ze swojemi ciasnemi, sprzecznemi z tradycją tego podatku w trzech dzielnicach, zwolnieniami dowodem, jakie tendencje polityczne decydowały w Polsce w pierwszych latach jej istnienia. Tendencje te, realizowane w ustawodawstwie skarbowem, dały, jak było do przewidzenia, słabe wyniki finansowe (p. str. 8), nie sprowadziły nowego rozdziału dochodu i majątku, przyczyniły się do upadku wielkiej własności ziemskiej, do licznych defraudacyj podatkowych i obchodzenia podatku, ucieczek kapitałów zagranicę i ich ukrycia. Doświadczenia te były powodem wydania noweli w r. 1933 z obniżeniem stopy, złagodzeniem progresji i z wprowadzeniem liczniejszych zwolnień. Dalszym etapem reformy winna być unifikacja przepisów.

XII. Cło.

Źródła: RPRP z 23.8.1932 DURP: 85:732 (taryfa celna), RPRP z 27.10.1933 DURP: 84:610 (prawo celne). — Traktaty handlowe z poszczególnemi państwami i konwencje międzynarodowe.

Literatura: Kemmerer, Sprawozdania oraz zalecenia Komisji doradców finansowych, 1926. — Materjały do nowej taryfy celnej, I i II 1928, III, IV i V 1931. — Taryfa celna, wydanie PG. 1934.

1. Obszar celny. Gdańsk. Górny Śląsk. Wolne obszary. Pas graniczny. 2. Przepisy. 3. Organizacja. 4. Obrót i jego ograniczenia. 5. Przywóz. 6 Wywóz. 7. Zwrot cła. 8. Postępowanie. 9. Naruszenie przepisów. 10. Zabezpieczenie pożyczki stabilizacyjnej.

CŁO.

Wpływy — Wartość Obciążenie	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/34	1933/34
Cło milj. zł.	215.3	371.9	425.2	395.3	257.6	156.8	107.6	96.4
w tem								
przywozowe . . .	185.3	330.1	379.3	354.6	229.7	136.9	86.0	78.6
wywozowe. . . .	6.7	7.7	6.7	4.4	1.4	1.2	0.6	0.4
Wartość przywozu . .	1538.9	2892.0	3362.2	3111.0	2246.0	1468.2	862.0	827.0
Obciążenie przywozu w % jego wartości	*12.0*	*11.4*	*11.3*	*11.4*	*10.2*	*9.3*	*10.0*	*9.5*
Na 100 zł. wpływu z danin skarbowych i monopoli wynosi wpływ z cła	*12.3*	*16.2*	*16.2*	*15.1*	*11.3*	*8.5*	*6.7*	*6.0*

Zwrot cła pokrywany jest z wpływów bieżących, zatem wpływy z cła podane są netto. Zwrot cła wynosił w cyfrach urzędownie niepublikowanych: 1926/27: 3,5; 1927/28: 5,9; 1928/1929: 8,8; 1929/30: 28,6; 1930/31: 69,0; 1931/32: .; 1932/33: 48,9; 1933/34: 60,0 milj. zł.

Historja: p. str. 8 i 18, władze p. str. 40 n., organy wykonawcze p. niżej p. 3, traktaty p. str. 24.

1. Polski obszar celny obejmuje obszar Polski i obszar W. M. Gdańska. Granice tego obszaru przebiegają w zasadzie identycznie

z temi granicami politycznemi tych dwóch obszarów, które je oddzielają od innych państw. (Pr. cel. art. 1).

Granica celna na morzu p. RPRP. z 21.10.1932 DURP: 92:789 a nadto pr. cel. art. 1 p. 3. Granica celna na wodach i drogach granicznych może być na polskim obszarze przez RM. odmiennie od granicy politycznej ustaloną (pr. cel. art. 1 ust. 4). Granica polityczna lądowa p. RPRP z 23.12.1927 DURP:32 i z 3.12.1932 DURP: 109:894. Dokumenta, upoważniające do przekraczania granicy p. RMSWew. z 14.4.1932 DURP: 57:548 z nowelami. Ruch na rzekach granicznych p. Konwencja z ZSRR. z 19.6.1933 DURP 1934: 58:506.

Włączenie Gdańska do tego obszaru i polskiej części Śląska Górnego, niemniej sposób ich włączenia, zwłaszcza pierwszego są przyczyną, że jednolitość tego obszaru nie jest tak zwartą, jak w innych państwach.

Gdańsk został włączony do polskiego obszaru celnego z mocy Traktatu Wersalskiego (art. 104) oraz umów z Gdańskiem, zawartych w Paryżu w r. 1920 i w Warszawie w r. 1921. Wskutek tego włączenia niema granicy celnej między Polską a Gdańskiem (istnieje akcyzowa i monopolowa). W Gdańsku obowiązują polskie przepisy celne i polska taryfa celna, o ile nie zostały zmienione umowami polsko-gdańskiemi. Tak samo obowiązują przez Polskę zawarte umowy międzynarodowe. Celnictwem na obszarze Gdańska administrują gdańscy urzędnicy w 8 gdańskich urzędach celnych, jako w pierwszej, a w Landeszollamt, jako drugiej instancji. Kompetencje ich odpowiadają kompetencji polskich urzędów celnych i dyrekcji ceł. Kierownictwo naczelne i kontrolę sprawuje polskie Ministerstwo Skarbu, którego organami są polscy Inspektorowie i polski naczelny Inspektor ceł w Gdańsku. Dochody celne całego Państwa, po potrąceniu kosztów na administrację celną gdańską, dzieli się między Gdańsk i Polskę według klucza umownego. (Umowa paryska z 9.11.1920 DURP 1922:13:117, umowa Warszawska z 24.10.1921 DURP 1922: 16:139, umowa gdańska z 6.8.1934, dotąd w Polsce nieogłoszona).

Przywileje ma Gdańsk nietylko w dziedzinie organizacji służby celnej na obszarze Wolnego Miasta, ale nadto w zakresach: wolnej strefy w porcie, koncesji dla kupców gdańskich na domy składowe, kredytów i odroczeń celnych, ulgowego cła przy wywozie pewnych towarów i przy obrocie uszlachetniającym. Gdańsk ma pewną autonomję w zakresie zakazów wywozu i ceł wywozowych; nadto ma możność przywiezienia pewnego kontyngentu towarów zakazanych i wywiezienia pewnego kontyngentu towarów za niższym od obowiązującego cłem wywozowem lub bez cła. Te przywileje i rezerwaty tworzą rodzaj unji celnej między Polską a Gdańskiem w postaci gdzieindziej niespotykanej. P. umowa warszawska art. 212, i umowa z 12.8.1925 DURP 1929:14:123 o zastosowaniu ceł wywozowych, RMS z 16.3.1934 DURP: 28:227, listy kontyngentowe DURP 1931:29, DURP 1932:13, nadto RRM z 22.2.1933 DURP: 14:93, RMS z 22.3.1933 DURP: 21:154 i umowy z 6.8.1934.

Podział dochodów celnych ustaliła od 1.9.1926 —31.8. 1928 umowa genewska z 20.9.1926 (RPRP z 12.4.1927 DURP: 38:336). Na podstawie tej umowy otrzymuje Gdańsk taki procent wpływów celnych, jaki odpowiada ilości ludności Gdańska według otatniego spisu, pomnożonej przez sześć (o tyle większą przyjęto konsumcję Gdańska w porównaniu z przeciętną konsumcją Polski) w stosunku do ludności całej Polski. Na podstawie tak obliczonego klucza otrzymał Gdańsk w r. 1929/30: 8,4 procent dochodów t. j. 33,2 milj. zł. Minimalnie z ceł gwarantuje Polska Gdańskowi 14 milj. guldenów gdańskich rocznie. Rzeczywiste wpływy z ceł wynosiły dla Gdańska w r. 1927/28: 14 milj. zł. guld. gd. (t. j. 22,7% wpływów ogólnych Gdańska z danin publicznych) w r. 1928/29: 20,7 milj. guld. gd. (27,9%), 1929/30: 19,1 milj. guld. gd. (25,1%), 1930/31: 13,5 milj. (19,1%).

W praktyce Gdańsk w okresie 1926—1932 utrudnia nadzór, nie wykonywa poleceń MS, przekracza swoje kompetencje, odprawiając towary bez wymaganych świadectw pochodzenia oraz towary, których przywóz jest zakazany, zezwalając nielegalnie na obrót uszlachetniający, rozszerzając zakres ruchu pogranicznego. Polska z pobłażliwością procesuje się w tych sprawach z Gdańskiem przed Ligą Narodów i jej Komisarzem. Pismem do Komisarza z 1.3.1932 zażądała Polska dostosowania administracji celnej w Gdańsku do art. 103 Traktatu Wersalskiego i art. 39 konwencji paryskiej, podejmując równocześnie ostrożne środki represyjne (p. Polska Gospodarcza 1931:39 i 51, 1932:44, RMOPS z 9.11.1933 DURP: 93:717). M. in. wprowadza t. zw. kontrolę kontyngentową przy przywozie towarów z Gdańska do Polski t. j. kontrolę, czy towar nie był sprowadzony z zagranicy na podstawie pozwolenia przywozu Gdańskiego, jednak w Gdańsku nie został skonsumowany a wywieziony do Polski. Nowa u. k. s. z r. 1932 (art. 47) ustaliła jako oddzielne przestępstwo przywóz towarów z kontyngentów gdańskich (art. 132). Judykaturę SN i NTA w tej dziedzinie p. OPA 1933:270, 271, 447 i OPA 1934:772. Czyżewski w Cz. Sk. 1933. Od r. 1933 wycofuje się Gdańsk ze swego stanowiska w związku ze zmianą ogólnej polityki Polski w stosunku do Rzeszy Niemieckiej oraz dzięki skuteczności represyj podjętych przez Polskę. Wskutek umów z 6.8. 1934 zrzekła się Polska kontroli przy przywozie z Gdańska do Polski towarów kontyngentowych, a Gdańsk zadowolił się pewnym udziałem w ogólnopolskich kontyngentach przywozowych i uznał pewne prawa Polski w dziedzinie wpływu na personel celny. P. zbiór dokumentów wydany przez Generalny Komisarjat w Gdańsku. J. Makowski, Prawno-państwowe położenie Wolnego Miasta Gdańska, Warszawa, 1923, Ehrlich, Gdańsk 1926, Kutrzeba, Gdańsk 1927, Repeczko, Finanse Gdańska 1927, tenże Gospodarka finansowa W. M. Gdańska, 1932.

Górny Śląsk włączony został do polskiego obszaru celnego na podstawie art. 88 Traktatu Wersalskiego DURP 1920:35:200, i decyzji Rady Ambasadorów z 20.10.1921 DURP 1922:44:369, powziętej w wyniku plebiscytu z 20.3.1921 r. i powstań górnośląskich. Na uzyskany przez Polskę obszar rozciągnięto moc obowiązującą

polskich przepisów celnych (ust. z 16.6.1922 DURP: 46:388), będących wówczas w mocy, a odtąd sprawy celne regulowane są ustawami ogólnopolskiemi bez udziału Sejmu Śląskiego, gdyż to nie należy do jego kompetencji, ustalonej ustawą z 15.7.1920 DURP:73:497.

Nadto obowiązuje do 15 czerwca 1937 r. Konwencja Górnośląska z dn. 15.5.1922 (DURP 1922:44:371 i 372) zawarta w Genewie między Polską i Niemcami na podstawie wspomnianej decyzji Rady Ambasadorów a regulująca m. i. sprawy celne i uprzywilejowany ruch tranzytowy. Konwencja ta zawarta została w wykonaniu polecenia decyzji Rady Ambasadorów. Jest ona zobowiązaniem międzynarodowem każdego z państw kontraktujących. Celem jej było, przez utworzenie 15-letniego okresu przejściowego, utrzymanie ciągłości życia gospodarczego i umożliwienie dostosowania się jego do zmienionych na podzielonym Śląsku warunków. W wykonaniu tej konwencji i dla załatwienia sporów, wynikłych z jej wykonania, utworzone zostały Górnośląska Komisja Mieszana z siedzibą w Katowicach i Trybunał Rozjemczy z siedzibą w Bytomiu; w obu instytucjach rozstrzygają Polacy i Niemcy pod przewodnictwem cudzoziemca (Szwajcara lub Belga). Konwencja ta przewiduje na okres piętnastoletni (a w niektórych przypadkach krótszy) szereg ogólnych, na całym obszarze plebiscytowym w stosunkach między obiema jego częściami obowiązujących zwolnień od zakazów przywozu i wywozu, zwolnień od cła, ulg celnych i ułatwień w przekraczaniu granicy (karty cyrkulacyjne, wspólne przejściowe dworce kolejowe) oraz w tranzycie z Polski przez obszar niemiecki do Polski i z Niemiec przez obszar polski do Niemiec. Nadto przyznano specjalne ulgi zakładom wodociągowym, centralom elektrycznym i Spółce elektrycznych kolejek dojazdowych. Ułatwienia umowne dla polsko-niemieckiego pasa granicznego (konwencja warszawska z 22.12.1931 DURP 1933:101:771) odnoszą się wzdłuż granicy śląskiej tylko do pasa szerokości 5 kilometrów a nie 10 jak na innej granicy polsko-niemieckiej (p. Szczepański, Górny Śląsk w świetle wykonania Konwencji Genewskiej 1929).

Uprzywilejowany przewóz przez obszar celny Polski również rozluźnia zwartość obszaru. Taki przewóz ma miejsce na podstawie umów zawartych z Rzeszą Niemiecką. Umowy te zezwalają na tranzyt osób i towarów przez Polskę z jednej części obszaru Rzeszy Niemieckiej do drugiej bez cła i formalności celnych oraz bez paszportów lub przepustek.

Tranzyt przez Pomorze z Rzeszy Niemieckiej do Prus Wschodnich i zpowrotem dozwolony jest na podstawie konwencji paryskiej między Polską a Rzeszą z 21.4.1921 DURP 1922:61:549 z szeregiem dodatkowych konwencji p. DURP 1934:61:516, DURP 1934:67:588 i 590. Tranzyt z terytorjum Rzeszy przez części polskiego Śląska na obszar Rzeszy (korytarz kluczborski) oraz tranzyt z Polski do Polski przez części niemieckiego Śląska dozwolony jest konwencją górnośląską p. wyżej.

Wolne obszary celne, utworzone w obrębie granic Polski, są również wyłomem w zwartym obszarze celnym. Rada Ministrów

ustanawia te obszary rozporządzeniem. Są one traktowane pod względem celnym jak zagranica. Przywożone do nich towary zagraniczne a przeznaczone do przechowywania, przeróbki lub obróbki (nie do spożycia w nich) nie podlegają należnościom celnym ani ograniczeniom przywozu, przewozu i wywozu; przywożone zaś do nich towary krajowe podlegają tylko ograniczeniom wywozu i cłu wywozowemu, jeżeli wogóle te towary cłu wywozowemu podlegają. Wywożone z wolnego obszaru towary do reszty Polski podlegają ograniczeniom przywozu i przewozu na ogólnych zasadach, wywożone towary za granicę uważa się za niebyłe w Polsce. Wolny obszar celny pozostaje pod kontrolą celną. Rozporządzenia MS, w porozumieniu z właściwymi ministrami wydane, ustalają przepisy odnoszące się do uprawiania handlu i przemysłu na każdym wolnym obszarze z osobna, wznoszenia budynków, zamieszkania, ruchu osobowego, a rozporządzenia MS i MPH. normują sprawy ulg w postępowaniu i należnościach celnych (pr. cel. art. 3).

W Gdyni został utworzony wolny obszar celny ust. z 10.3.1932 DURP: 32:330 i RRM. z 11.3.1933 DURP: 20:131 oraz RMS i MPH z 1.6. 1933 DURP: 44:341; w Gdańsku p. wyżej.

Graniczny pas celny jest to obszar, wewnątrz kraju położony bezpośrednio wzdłuż granicy celnej, o szerokości określonej albo w umowach z sąsiadującemi państwami, albo w rozporządzeniu wykonawczem do prawa celnego w zasadzie na 5 lub 10 km. szerokości. Pas ten jest oddzielony od reszty obszaru wewnętrzną linją i oznaczony jako taki w terenie. Posiada on z jednej strony pewne przywileje dla jego mieszkańców (co do ruchu osób, pojazdów, przewożenia narzędzi, towarów i t. d.), z drugiej ograniczenia (pr. cel. art. 4 i 112 n.).

P. umowy z sąsiadującemi państwami o małym ruchu granicznym: z Rumunją z 7.12.1929 DURP 1931:61:492, z Rzeszą Niemiecką umowa z 22.12.1931 DURP 1933: 101:701 i Zarz. MS z 17.2.1934 DU:8:90, z Czechosłowacją konwencja z 30.5.1925 DURP: 26:43. Pobyt w tym pasie może być przemytnikom wzbroniony (Rozp. Rady Obrony Państwa z 20. 7.1920 DURP:64:426 utrzymane w mocy RPRP z 23.12.1927 DURP: 117:996).

Morski pas celny jest to obszar morza szerokości 6 mil morskich od granicy celnej (pr. cel. art. 5).

Kontrola w tym pasie p. pr. cel. art. 89.

2. Przepisy w sprawach celnych, a w szczególności ustanawianie ceł winno nastąpić w zasadzie tylko drogą ustawy (art. 6 i 92

Konstytucji). Również potrzeba ustawy wyrażającej zgodę na umowę celną z innem państwem lub z kilkoma państwami, regulującą sprawy tej dziedziny (p. str. 24), poczem umowę tę ratyfikuje Prezydent i następuje ogłoszenie w DURP. Wystarczy zatwierdzenie Prezydenta przy umowach z Gdańskiem (art. 49 Konst.).

Rada Ministrów ma jednak prawem celnem udzielone upoważnienie do wprowadzania zmian drogą rozporządzeń w przywozowej taryfie celnej (art. 13), do czasowego ograniczania przywozu, wywozu i przewozu (art. 30) oraz do nakładania ceł odwetowych i dodatkowych (pr. cel. art. 14). Nadto Minister Skarbu w porozumieniu z MPH i MRRR ma prawo ustalania i zmieniania ceł wywozowych (art. 13), udzielania ulg celnych (zwolnień, zniżek i zwrotu cła, art. 23), i wydawania obowiązującego urzędy wyjaśniania taryfy (art. 13). W końcu ma Minister Przemysłu i Handlu prawo na warunkach przez siebie ustalonych zezwalać na przywóz, wywóz i przewóz w czasie, gdy one są ograniczone na podstawie RRM (art. 30).

Skodyfikowanie przepisów celnych nastąpiło RPRP z 23.8.1932 o wprowadzeniu taryfy celnej, a przedewszystkiem RPRP z 27.10.1933 o prawie celnem, które obejmuje i przepisy prawa materjalnego i formalnego.

Przepisy z czasów zaborczych zostały prawem celnem zniesione (pr. cel. art. 136). Rozporządzenia w sprawach celnych, wydane z mocy upoważnienia udzielonego Rządowi przez Sejm Ustawodawczy uchwałą z 1.8.1919, zostają w mocy (pr. cel. art. 136).

Uprawnienia Rządu, tak szeroko określone, mają umożliwić szybkie dostosowanie się polityki celnej do zmieniającej się konjunktury gospodarczej. W najnowszych czasach przepisy celne wydawane są często nie w formie rozporządzeń, ale przez ogłaszanie w DURP porozumienia i korespondencji Ministra Spraw Zagranicznych lub posła polskiego z przedstawicielami drugiego państwa w uroczystej formie z podpisem Prezydenta (DURP 1934:77, 78). Forma korzystania z tych uprawnień przez Rząd jest nieraz zaczepiana z punktu widzenia prawa konstytucyjnego.

3. Zarząd ceł sprawuje Minister Skarbu ze swoimi organami, t. j. z Ministerstwem Skarbu, władzami okręgowemi II instancji (Dyrekcjami ceł), urzędami celnemi i strażą graniczną. Minister może swoje uprawnienia przekazywać władzom II lub I instancji. Organami doradczemi są Rada Towaroznawcza oraz Rada i Komisja taryf celnych (p. str. 40 n.).

Rada Towaroznawcza przy MS. jest organem doradczym w sprawach stosowania taryfy celnej (pr. cel. art. 10). Rada i Komisja taryf celnych do rozpatrywania wniosków z inicjatywą w dziedzinie polityki taryfowo-celnej działają przy MPH.

Władze okręgowe II instancji (z obecną nazwą Dyrekcji ceł) są ustalane przez RM pod względem okręgu, siedziby, zakresu działania i ustroju. Minister Skarbu może niektóre urzędy celne wyłączyć z pod właściwości władz II instancji i nadać im uprawnienia przysługujące w zasadzie władzom II instancji (pr. cel. art. 6 oraz wyżej str. 40).

Urzędy celne ustanawia i znosi Minister Skarbu. Są one albo graniczne, albo wewnętrzne w miastach z dużym ruchem handlowym. W razie potrzeby Minister ustanawia podurzędy i posterunki celne. Urzędy pierwszej klasy mają nieograniczoną kompetencję przy odprawie towarów; kompetencja urzędów drugiej klasy oraz podurzędów i posterunków jest ograniczona. Są one powołane do wymiaru należności celnych, do wykrywania przestępstw celnych, prowadzenia dochodzeń, do orzekania w tej dziedzinie, a z poruczenia MS. także do innych czynności urzędowych, należących do zakresu innych władz (pr. cel. art. 8, umundurowanie p. str. 42, dozorcy celni str. 42).

Straż graniczna p. str. 40. Współdziałanie innych władz z władzami celnemi i pomoc są nakazane (pr. cel. art. 12).

Uprawnienia władz celnych (Dyrekcji, Straży granicznej, urzędów celnych) są bardzo szerokie i szczegółowo w prawie celnem określone.

W szczególności przysługuje tym władzom celnym prawo: przeprowadzania dodatkowej kontroli celnej wewnątrz kraju i żądania wyjaśnień o pochodzeniu towarów; zatrzymania i zajęcia towarów, zatrzymania i rewizji osób oraz rewizji pomieszczeń; wykonywania kontroli celnej przedsiębiorstw i osób, publicznych przedsiębiorstw przewozowych; rewizji przesyłek nadawanych w granicznym pasie celnym (pr. cel. art. 11). Organom wykonawczym wśród urzędników celnych przysługują ponadto normalne uprawnienia tych organów z ustawy z 14.12.1923 DURP 1924:5:37 (p. str. 157).

Orzecznictwo w sprawach celnych należy do władz celnych. Droga sądowa do dochodzenia roszczeń w tych sprawach jest wyłączona (art. 130). Pierwszą instancją są urzędy celne, które wydają postanowienia i zarządzenia w sprawach stosowania taryfy oraz w sprawach stosowania przepisów celnych. Zażalenia rozstrzygają Dyrekcje ceł bądź Minister Skarbu (pr. cel. art. 131 i str. 272).

4. Obrót towarowy z zagranicą (przywóz, wywóz i przewóz) jest w zasadzie swobodny, o ile niema wyraźnego zakazu lub ograniczenia tego obrotu (pr. cel. art. 30).

W praktyce obecnej polityki handlowej niemal wszystkich państw sprawa ma się przeciwnie, gdyż obowiązują bardzo liczne zakazy i ograniczenia. W Polsce wydawane były one dawniej w postaci osobnych ustaw, obecnie w postaci rozporządzenia wykonawczego do prawa celnego lub osobnych rozporządzeń MS. lub RM. z delegacji prawa celnego.

Przewóz towarów przez obszar celny jest swobodny, nadto odbywa się bez cła (p. p. 5). Swoboda przewozu jest zapewniona pozatem z mocy międzynarodowej konwencji barcelońskiej o wolności tranzytu z 20.4.1921 DURP 1925:34:236.

Ograniczenie tego obrotu może nastąpić drogą rozporządzenia Ministerstwa Skarbu w porozumieniu z właściwymi ministrami ze względu na obronę kraju, na publiczne zdrowie, dobro, bezpieczeństwo oraz ochronę zwierząt i roślin, dalej ze względu na zobowiązania międzynarodowe, wreszcie ze względu na przepisy o monopolach państwowych. Nadto może takie ograniczenie nastąpić drogą rozporządzenia Rady Ministrów na ściśle oznaczony okres czasu ze względu na położenie gospodarcze kraju. Tym ograniczeniom nie podlegają towary wolne lub zwalniane od cła, a władze celne mogą zwalniać od ograniczeń nieznaczne, rozporządzeniem wykonawczem określone, ilości towarów (pr. cel. art. 30).

Liga Narodów, w której ekonomicznym komitecie doradczym przeważa wpływ państw o starym i rozwiniętym przemyśle a temsamem i tendencje wolnohandlowe, zdąża drogą wzajemnego porozumienia państw do zniesienia lub przynajmniej do ograniczenia zakazów przywozu i wywozu, do obniżenia stawek celnych („rozejm celny") oraz do stabilizacji traktatów handlowych. Pod tym wpływem zawartą została nieaktualna obecnie genewska konwencja antyreglementacyjna z 8.11.1927. Konwencją tą mają się państwa zobowiązać, że w zawieranych przez siebie traktatach handlowych będą stosowały zasadę nieograniczania zakazami przywozu i wywozu. Nie została ona przez Polskę dotąd ratyfikowana, gdyż Niemcy nie chciały się związać, że nie będą zakazywały importu węgla lub eksportu łomu żelaznego, a przedewszystkiem nie dawały zabezpieczeń, że nie utrudnią importu świń na rynki niemieckie przez odpowiednie stosowanie przepisów weterynaryjnych.

Ograniczenie przywozu przez wymagane zezwolenie właściwych władz obowiązuje dla towarów będących przedmiotem monopolów państwowych, dla broni, materjałów wybuchowych, środków leczniczych, surowic i szczepionek, opjum, produktów zapalnych, bieli, zwierząt, roślin, krzewów, nasion, sztucznych środków słodzących, eteru, gołębi i papug.

Zakaz przywozu istnieje co do: surogatów, szafranu, tapet zabarwionych farbą arszenikową, farb anilinowych, fasoli trującej, armat, pocisków, rybiej trutki, druków i przedmiotów o charakterze bluźnierczym i obrażającym uczucia religijne, narodowe lub moralne; liści, obierzyn i odpadków ziemniaczanych, biletów loteryj zagranicznych, lub t. zw. obligacyj premjowych, marek do gry, oraz przedmiotów naśladujących monety metalowe, pieniędzy papierowych i papierów wartościowych, kart do gry w stanie luźnym, wszelkich etykiet, kapsli i t. p. z firmami zagranicznych producentów o ile dostarczone zostały bez odpowiedniego towaru. Listy zakazanych do przywozu towarów ogłoszone zostały RRM z 11.10.1933 DURP: 79:561. Listy te są stale uzupełniane.

Ograniczenie wywozu przez wymagane zezwolenie właściwych władz przewidziane jest dla: prochu i środków wybuchowych, gołębi, zabytków, opjum, kokainy i t. d., dzikich ptaków, żubrów.

Zakazy wywozu ustawowe istnieją dla ropy naftowej (ust. z 10.4.1924 DURP: 41:435) i dla złota (RPRP z 15.2.1928 DURP: 18:156). Niedopuszczalny jest zakaz lub ograniczenie wywozu kości surowych lub

odtłuszczonych, ich odpadków, rogów, pazurów, kopyt, skór do wyrobu kleju, skór oraz skórek futrzanych (międzynarodowe porozumienie z daty Genewa 11.7.1928 DURP 1931: 95:726).

Zwolnienie od ograniczeń i zakazów należy do Ministra Skarbu, jeżeli on je wydał, do Ministra Przemysłu i Handlu, jeżeli je wydała Rada Ministrów. W obu przypadkach Ministrowie mogą ustalić warunki, na jakich towar (w indywidualnej przesyłce lub w określonym kontyngencie) może być przywieziony lub wywieziony. Warunki te polegają na obowiązkowej drodze transportu (bezpośredniemi linjami, przez porty polskie), na dostarczeniu świadectwa innych władz i t. d. Tych ograniczeń i zakazów oraz zwolnień używa Rząd od r. 1931 jako jednego z instrumentów swojej polityki handlowej, posługując się nimi przy praktykowanym systemie handlu i obrotu kompensacyjnego (p. niżej p. 5).

5. Przywóz towarów do Polski podlega zasadniczo ocleniu (przewóz mu nie podlega, wywóz podlega wyjątkowo, pr. cel. art. 13).

Wolne od cła przywozowego są pewne wyraźnie i szczegółowo wyliczone przedmioty z mocy ustawy (pr. cel., art. 22 I); inne również w ustawie wyliczone przedmioty mogą zwalniać od cła władze celne (pr. cel. art. 22 II); wreszcie Minister Skarbu ma prawo nieprzewidziane temi przepisami przedmioty zwalniać (pr. cel. art. 22 III).

W szczególności są zwolnione od cła z ustawy przedmioty przeznaczone do użytku zwierzchników państw obcych i ich otoczenia podczas ich pobytu na polskim obszarze celnym; do użytku służbowego i osobistego przedstawicielstw dyplomatycznych, misyj i ich członków z przywilejami dyplomatycznemi, do użytku służbowego konsulatów; rzeczy potrzebne przy rokowaniach, dochodzeniach i rozprawach władz; rzeczy potrzebne sąsiedniemu państwu do umownego utrzymywania dróg i stacyj w Polsce; dokumenty i akta; sprzęt do uzbrojenia i wyekwipowania armji, niewyrabiany lub w niedostatecznej ilości wyrabiany w kraju, a sprowadzany przez władze wojskowe; towary sprowadzane przez zarządy monopolów państwowych polskich i gdańskich oraz zapałki i zapalniczki dla Spółki dzierżawiącej monopol zapałczany; dzieła sztuki artystów polskich; ordery, medale, dyplomy, odznaki; ryby, foki, wieloryby, złowione przez polskich i gdańskich rybaków oraz załogi takichże statków; trumny ze zwłokami, kwiaty i wieńce na groby; przesyłki, od których cło wynosiłoby 0.20 zł. lub mniej.

Zwolnione od cła mogą być ze swobodnej decyzji władz m. i.: używane przedmioty; przedmioty podróżnych jak żywność i lekarstwa do osobistego użytku; nadto drobne narzędzia, przyrządy i instrumenty zawodowe; nadto przedmioty kolejarzy, marynarzy, automobilistów i t. d. w związku z ich zawodem; przedmioty monopolów państwowych i akcyz w przepisanej ilości; środki płatnicze, papiery wartościowe; nagrody z kongresów, wystaw, konkursów; wzory i próbki towarów; materjały pędne

i smary; przedmioty pokazowe i pomoce naukowe, instrumenty i aparaty dla publicznych lecznic, mienie z repatrjacji i rewindykacji; mienie osób przesiedlających się; wyprawy ślubne, spadki, dary dla osób niezamożnych, pogorzelców, kościołów; materjały budowlane, materjały dla statków powietrznych i wodnych, materjały dla siły obronnej państwa, tryptyki i plakaty propagandowe, druki zagranicznych zarządów kolejowych i t. p., płody gospodarstw rolnych, w pasie granicznym położonych a przeciętych granicą celną.

Zwolnione od cła mogą być ze swobodnej decyzji Ministra Skarbu wszystkie inne towary, jeżeli za zwolnieniem będą przemawiać szczególne względy i o ile suma tych zwolnień nie przekroczy w roku 100.000 zł.

Ewidencja przywożonych towarów oraz ich znakowanie może być przez MS ogólnym przepisem nakazane.

Ewidencja może być nakazana w formie ogłoszonej listy towarów, jeżeli towary są przedmiotem przemytu lub mogą nim się stać. Wówczas importer, sprzedawca i nabywca są zobowiązani prowadzić ewidencję takich towarów (pr. cel. art. 34). Znakowanie przed wydaniem do obrotu może być nakazane bez żadnego ograniczenia (pr. cel. art. 47).

Taryfa celna określa wysokość cła przywozowego za pomocą stawek w niej zawartych. Obecnie, od 10.10.1933 r., obowiązująca taryfa wydana została RPRP z 23.8.1932 DURP:85:732.

Pierwsza taryfa pochodzi z r. 1919 (RMS i PH z 4.11.1919 DURP: 95:510). Oparta była ona o wzory i politykę gospodarczą rosyjską, a miała charakter protekcyjny. Następna taryfa z r. 1924 (RPRP z 26.6.1924 DURP: 54:540) miała również charakter ochronny, zwłaszcza od r. 1925 wskutek biernego bilansu handlowego i wojny celnej z Niemcami. Ta tendencja ochronna pozostaje w stale nowelizowanej taryfie, a nawet po wahaniach w okresie 1926—1928 wzmacnia się do końca r. 1928 począwszy. Te same zresztą tendencje działają w polityce gospodarczej wszystkich niemal, biednych w kapitały i dążących do samostarczalności, państw europejskich; a działają tem silniej, im więcej pogłębia się od r. 1929 panujące wszechświatowe przesilenie gospodarcze. I trzecia z kolei taryfa z r. 1932 chroni wszechstronnie i wydatnie (nawet bardziej niż poprzednie) przemysł i rolnictwo, a przedewszystkiem towary, mające w Polsce naturalne warunki rozwoju i ważne dla obrony Państwa. Taryfa obowiązująca z r. 1932 opracowywaną była w ciągu 7 lat przy współudziale zastępców sfer rolniczych i przemysłowych, z uwzględnieniem szczegółowej nomenklatury celnej, ułożonej jako wzór do celów unifikacji przez ekspertów przy Komitecie Ekonomicznym Ligi Narodów, w 20 działach, 90 grupach towarowych, 1275 pozycjach i zgórą 4000 stawkach celnych.

Stawki są ułożone w dwóch kolumnach. Pierwsza kolumna (taryfa autonomiczna) z wyższemi stawkami obowiązuje przywóz

z tych państw, z któremi Polska nie ma umów handlowych lub umów regulujących taryfę celną. Druga kolumna (taryfa konwencyjna) z niższemi stawkami jest podstawą konwencyj, które Polska zawarła lub w przyszłości zawrze. Stawki konwencyjne są określone bądź w odrębnych kwotach, bądź w kwotach wyrażonych zniżkami od stawek autonomicznych. Stawki podane są w taryfie z reguły nie od wartości, lecz od wagi towaru (stawki specyficzne). Rzadziej ustala taryfa stawki od sztuki (zwierzęta, zegarki, fortepiany, kapelusze, parasole, w pewnej mierze samochody etc.).

Waga rozumie się netto, stwierdzona przez odliczenie od wagi brutto pewnego ustalonego rozporządzeniem w tabeli towarowej opustu procentowego (tary). Waga brutto (bez opakowania) jest podstawą wymiaru w wyjątkowych, przepisami określonych przypadkach.

Towary złożone ze składników, podpadających różnym stawkom, podlegają ocleniu według stawki tego składnika, który stanowi o istotnej wartości przedmiotu.

Danina uboczna do cła p. p. 8.

Kraj pochodzenia towaru decyduje o tem, czy będzie zastosowana stawka autonomiczna, czy stawka konwencyjna. W ostatnim razie może wejść w rachubę kilka konwencyj i powstać zagadnienie z jakiem państwem zawarta konwencja będzie miała zastosowanie.

O pochodzeniu płodów przyrody z państwa traktatowego decyduje fakt, czy te płody zostały w niem wyhodowane, zebrane, wydobyte lub w inny sposób otrzymane; o pochodzeniu wyrobów gotowych i półgotowych, czy zostały tam wytworzone. W razie uzupełniającej obróbki lub przeróbki i wywołanej przez to poważnej zmiany towaru, krajem pochodzenia jest kraj, w którym nastąpiła obróbka lub przeróbka (pr. cel. art. 19).

Poza stawkami taryfowemi może Rada Ministrów nakładać inne stawki w postaci cła odwetowego i dodatkowego (pr. cel. art. 14).

Cła odwetowe nakłada RM w drodze rozporządzenia na towary z tych państw, które traktują polskie towary i środki przewozowe gorzej w porównaniu z towarami i środkami przewozowemi, pochodzącemi z innych państw (pr. cel. art. 14). Cła dodatkowe nakłada również RM w drodze rozporządzenia na towary z państw o zdeprecjonowanej walucie oraz z państw, które podtrzymują konkurencję gospodarczo dla wytwórczości krajowej szkodliwą przez dopłaty przy wywozie lub innemi sposobami (pr. cel. art. 14).

Wyjaśnienia taryfy, wydawane przez Ministra Skarbu, obowiązują Urzędy jak każde rozporządzenie wykonawcze, zarządzenie lub okólnik władzy przełożonej. W tych przypadkach, gdzie

zachodzi wątpliwość, pod którą pozycję taryfy podciągnąć towar, tam takie wyjaśnienie MS ma z delegacji ustawy moc obowiązującą także stronę (pr. cel. art. 13).

Wydawane są wyjaśnienia zwykle na podstawie opinji Rady Towaroznawczej, a ogłaszane w Monitorze Polskim, w DU i w osobnym zbiorze. Są one potrzebne ze względu na to, że oznaczenie stawki taryfy celnej przez Urząd celny wymaga czasami skomplikowanych, trudnych dla tych urzędów, metod badania. Zmierzają one do usunięcia różnej w poszczególnych urzędach praktyki, która mogłaby podciągnąć dany towar to pod jedną, to pod inną pozycję taryfową.

Informacji w sprawie stosowania taryfy celnej udziela MS w konkretnych przypadkach i tylko w tych przypadkach obowiązuje (pr. cel. art. 45).

Ulgą celną jest prawo opłacania od przywiezionego towaru cła według obniżonej stawki (autonomicznej lub konwencyjnej), albo przywilej zwolnienia go od cła wogóle. Udzielane są one na podstawie rozporządzeń MS, wydawanych w porozumieniu z MPH i MRRR i na warunkach wspólnie przez te ministerstwa ustalanych. Rozporządzenia te ogłaszane są w DURP, o ile są ogólnie obowiązujące. Ulgi te otrzymują artykuły pierwszej potrzeby, artykuły niezbędne dla krajowej wytwórczości przemysłowej i rolnej oraz artykuły wszelkiego rodzaju w przypadkach, w których tego wymagają szczególne warunki gospodarcze kraju. Nadto mogą wspomniane władze zezwolić na bezcłowy przywóz surowców lub półfabrykatów w odpowiedniej ilości tego samego rodzaju jak użyte przy wyrobie towarów wywożonych (pr. cel. art. 23).

W szczególności ulgi te dotyczą lub dotyczyły na podstawie dawniejszych przepisów, śledzi, pewnych minerałów, metali, olejów, chemikaljów, skór, ryb, materjałów włókienniczych, papierów, prętów, drutów, rur, form, maszyn w kraju niewyrabianych, przyrządów i ich części, owoców południowych, jabłek, towarów kolonjalnych, olejów roślinnych, łomu żelaznego, macy i t. d. Również ruch graniczny, samochodowy i lotniczy korzysta z pewnych ulg (p. p. 8).

Udzielanie ulg celnych jest bardzo poważnym instrumentem w rękach Rządu do osiągnięcia określonych celów swojej polityki gospodarczej, t. j. do utrzymania równowagi w bilansie handlowym i płatniczym Państwa, do ochrony celnej dla zasadniczych gałęzi produkcji kraju i do poparcia naszego handlu morskiego. Do niedawna korzystał Rząd z tego instrumentu z reguły tylko w celu trzymania ceny pewnych towarów na niskim poziomie w interesie konsumenta albo w celu chronienia producenta krajowego przed konkurencją towaru zagranicznego. W czasach najnowszych przybywają nadto jako cele: stworzenie samostarczalności w dziedzinie zaspokojenia potrzeb, zwłaszcza na czas wojny; popieranie portów polskich przy wyłączaniu obcego pośrednictwa, utrzymanie równowagi bilansu płatniczego, wpływ na organizację produkcji i handlu (kartelizacja), na ich rodzaj i jakość (standaryzacja) i na przestawienie produkcji na krajowe surowce. W ramach tych celów wytworzyły się dotąd instytucje zwrotu ceł, ceł preferencyjnych, ceł morskich, obrotu kompensacyjnego, cła clearingowego i kontyngentów celnych.

Warunki ulg, wspólnie przez wymienionych ministrów ustanawiane (pr. cel. art. 23) mogą przewidzieć obowiązek sprowadzania towaru z oznaczonego kraju, użycie towaru do oznaczonych celów, przywozu jego przez porty polskie i wykonania innych jeszcze warunków (opakowanie, cena sprzedaży). Warunki podaje Minister Skarbu albo w obwieszczeniu w MonPol., albo w indywidualnych pozwoleniach. Brzmienie udzielonej ulgi decyduje o jej rozmiarach. Organy celne mają pewne prawa kontroli, mogą ulgę w razie naruszenia warunków cofnąć.

Preferencyjne cła morskie wprowadzono poraz pierwszy RMS. MPH. i MRRR. z 19.12.1931 DURP:112:885. Z mocy tego rozporządzenia importerzy owoców i towarów kolonjalnych mogli korzystać z wprowadzonych tem rozporządzeniem niższych od taryfowych stawek celnych, jeżeli towar sprowadzali na obszar celny polski nie lądem lecz przez Gdynię lub Gdańsk. Jako dalszy jednak warunek stawiało MS wywiezienie odpowiedniej ilości określonych towarów do krajów, skąd te owoce południowe i towary kolonjalne pochodziły. Następowała zatem kompensacja w towarowym obrocie, stąd kompensacyjnym zwanym, który z biegiem kilku lat przyjął pewną formę.

Obrót kompensacyjny odbywa się w ten sposób, że eksporter określonych przez MS towarów otrzymuje t. zw. zaświadczenie kompensacyjne od właściwej Izby Przemysłowo-Handlowej, na którem stwierdza rzeczywisty wywóz Urząd celny. Takie zaświadczenie nabywa na wolnym rynku importer towaru, dla którego MS przyznaje cło ulgowe pod warunkiem przedłożenia zaświadczeń w określonej ilości. Czasami zakazuje MS wogóle przywozu tych towarów i zezwala na przywóz tylko pod warunkiem przedłożenia wspomnianych zaświadczeń. Cena zatem za zaświadczenie przez eksportera otrzymana, jest premją wywozową. Ostatnio obrót ten, rozszerzony na znaczną ilość towarów poza owocami południowemi i towarami kolonjalnemi (bawełnę, surowce włókiennicze, żużle Thomasa) opiera się na RMS. MPH. i MRRR. z 11.10.1933 DURP: 78:555 i na Obw. MS. z 11.10.1933 MonPol: 236:257. Pomoc dla eksporterów ze sprzedaży zaświadczeń o swoim wywozie obliczana jest w 1932 r. na 2,0, w 1933 na 4,8 milj. zł. przy wartości wywiezionych towarów za temi zaświadczeniami 15,8 i 52,9 milj. zł.

Obrót kompensacyjny połączony jest często z clearingiem. Polega on na tem, że eksporter do państwa z ograniczeniami dewizowemi (głównie państwa bałkańskie) nie otrzymuje ceny za towar wprost z za-

granicy od kupującego, lecz z instytucji lub spółki powierniczej, do której importerzy do Polski składają swoje należności za przywieziony towar.

Obok stawek zawierają te traktaty z reguły dotąd klauzulę największego uprzywilejowania, która uprawnia państwo traktatowe do tego, by automatycznie korzystało ze zniżek celnych i ułatwień, udzielonych w czasie trwania traktatu innemu państwu. Najnowsza jednak polityka niemal wszystkich państw europejskich dąży do samostarczalności i do utrzymania równowagi bilansu płatniczego. Jako środek do tego celu stosuje t. zw. kontyngenty celne. Polska stosuje tę metodę od r. 1932, udzielając w umowie państwu zagranicznemu prawa do importu do Polski określonej ilości i rodzaju towarów, oclonych określonemi stawkami. Tego rodzaju umowy są w zasadzie sprzeczne z klauzulą największego uprzywilejowania.

6. Wywóz towarów z Polski w zasadzie nie podlega ocleniu (pr. cel. art. 13 ustęp 2). Wyjątkowo obowiązuje cło wywozowe od towarów, wyraźnie wymienionych w taryfie wywozowej (RMS, MPH i MRRR z 25.4.1934 DURP: 39:348). Ustanawia je drogą rozporządzenia MS w porozumieniu z MPH i MRRR (pr. cel. art. 13 ustęp 5). Cło wywozowe bywa z reguły na pewien czas kalendarzowy ustanowione. Wyjaśnienia taryfy, uboczne daniny oraz ich sposób pobierania unormowane są tak, jak przy przywozie.

Podlegają lub chwilowo podlegały cłom wywozowym: szmaty, skrawki tkanin, starych lin, powrozów, sznurów, papieru, makulatura, oznaczone rudy, metale, ich odpadki i złom, stare żeliwo, mąka, żyto, pszenica, owies, jęczmień, kasza jęczmienna, słód, otręby, skóry surowe, odpadki skór, kości, makuchy, siano, pewne rodzaje drewna, gęsi, trzoda, mięso wieprzowe, szczecina, włos i sierść, smoła. Pewne towary (odzież, płaszcze, koszule, drewno tarte, papierówka, slipry, trzoda, gęsi, mięso i jego przetwory, jaja, masło, pierze, włosie, sierść) podlegają cłu wywozowemu, chyba że wywożone są za zaświadczeniami Państwowego Instytutu Eksportowego, MPH lub MRRR wymaganemi w celu kontrolowania i standaryzowania wywozu (p. niżej), lub w małym ruchu granicznym (RMS, MPH i MRRR z 30.6.1933 DURP: 46:367 i z 27.11.1933 DURP: 85:732).

Zadaniem ceł wywozowych była pierwotnie ochrona konsumenta krajowego przez ograniczenie ilościowe eksportu niektórych towarów. Od r. 1928 zadaniem tych ceł przy licznych pozycjach taryfy wywozowej (zwłaszcza przy płodach rolnych) jest scentralizowanie wywozu w kontrolowanych przez Państwo organizacjach, albo standaryzowanie towarów eksportowych. Wysokie prohibicyjne bowiem stawki tego cła uniemożliwiają swobodny wywóz. Równocześnie jednak następuje w odrębnem postępowaniu zwolnienie od tego cła, lub zezwolenie na niższą stawkę, o ile stosownie do zaświadczeń zawodowych instytucyj, Izb przemysłowo-handlowych lub Ministerstwa Przemysłu i Handlu i ustanowionych przy niem Komisji wywozowych, towar jest odpowiedni (puch, gęsi) lub dokonywany przez zarejestrowane przedsiębiorstwa (jaja) lub przez ulegalizowane związki (trzoda chlewna, drewno, mięso wieprzowe, masło, drewno tarte i papierówka), lub oczyszczony (pierze i puch, włosie, sierść). W dodatku niektóre z tych produktów (bekony, len) otrzymują zwrot cła (p. niżej p. 7).

7. Zwrot cła jest również jednym z często używanych instrumentów Rządu w dziedzinie polityki handlowej. Otrzymuje go eksporter przy wywozie zagranicę towarów, do których wytworzenia użyto oclonych surowców i materjałów pomocniczych, narzędzi i maszyn. Przywilej ten jest zatem formą premji wywozowej. Towary, które otrzymują ten przywilej oznacza ogłaszane w DURP rozporządzenie MS wydane przez MS w porozumieniu z MPH i MRRR na warunkach wspólnie ustalonych (pr. cel. art. 23). Rozporządzenia te określają cyfrowo kwotę, jaką zwraca Skarb za 100 kg. wywiezionego towaru gotowego, nadto często postępowanie przy tem stosowane i czas, na jaki obowiązuje rozporządzenie.

W szczególności popiera ten sposób Rząd m. i. wywóz obrabiarek, lokomotyw, maszyn włókienniczych, wyrobów włókienniczych (przędzy, tkanin, trykotaży, pończoch, firanek, dywanów), odzieży, bielizny, mebli giętych, wyrobów szklanych, ługu potasowego, ceraty, bieli cynkowej, stali szlachetnej i wyrobów z niej, litoponu, soli potasowych, przędzy z sztucznego jedwabiu, wyłuszczonego, polerowanego w Polsce ryżu i produktów ryżowych. Również jednak bekonów, szynek, przetworów mięsnych, masła, lnu i pakuł lnianych, spirytusu etylowego, do których nie użyto zagranicznego i oclonego materjału.

Zwrot cła otrzymuje eksporter w formie na okaziciela opiewającego kwitu wywozowego. Kwit ten wystawia urząd celny, przez który towar wychodzi, a który ma do tego upoważnienie przez MS.

Wystawiane są kwity na podstawie zaświadczeń MPH, Izb Przemysłowo-Handlowych lub Rolniczych, a częściej na podstawie zaświadczeń związków eksportowych, istniejących przy związku gospodarczym danej gałęzi produkcji. Organizacje te wydają zaświadczenia przy spełnianiu pewnych określonych warunków co do jakości eksportowanego towaru, stwierdzając, że towar jest przeznaczony do wywozu i że zwrot cła może być przyznany.

Zasady postępowania unormowane są dla tej dziedziny odrębnemi rozporządzeniami, wydanemi z delegacji prawa celnego.

Temi kwitami może eksporter opłacić wszelkie cło (nie należności uboczne) za inne towary. Kwit jest z reguły ważny przez 9 miesięcy od wystawienia. W niektórych przypadkach przez krótszy okres. Za określone przepisami kwity przy wywozie zboża, mięsa, bekonów, szynek eksporter może otrzymać gotówkę w Urzędzie celnym.

Formy zwrotu cła używa Rząd od 1929 r. jako doraźnej a czasowej pomocy dla rolnictwa.

W tym celu płaci kwitami wywozowemi po 6 zł. od 100 kg. wywiezionego żyta, pszenicy, jęczmienia i owsa, a inne stawki od 100 kg. słodu, mąki, kaszy. Kwity te opiewające na okaziciela są zamienne na gotówkę w urzędach celnych w Warszawie, Poznaniu, Lwowie i Gdańsku. Akcja ta prowadzona jest przy pomocy zawodowych organizacyj eksporterów oraz państwowych Zakładów Przemysłowo-Zbożowych, które kontrolują jakość i ilość wywożonego zboża. Zaświadczenia wydaje MPH ważne na miesiąc (RMS, MPH i MRRR z 20.3.1934 DURP: 28:228 z nowelami). Z podobnego zwrotu cła korzystają len i pakuły lniane (RMS, MPH i MRRR z 30.12.1933 DURP 1934:3:11).

Wypłacone przez Skarb kwoty p. uwagę do tablicy. Zwroty te są potrącane z ogólnych wpływów celnych.

Do popierania eksportu służą prócz zwrotu cła: państwowy fundusz eksportowy (p. str. 69), zwrot zapłaconego przez eksportera podatku obrotowego od eksportowanych towarów (p. str. 189), fundusze budżetowe MRRR do waloryzacji cen artykułów rolniczych przy pomocy międzyministerjalnych komisyj popierania obrotu produktami rolniczemi i artykułami zwierzęcemi, fundusze budżetowe MPH do standaryzowania włókienniczej produkcji eksportowej, zwrot ceny soli, zużytej przy produkcji eksportowanych bekonów i szynek, ulgi w taryfie kolejowej, prywatne fundusze eksportowe i obrót kompensacyjny (p. wyżej).

8. Postępowanie celne unormowane jest prawem celnem i wydanemi z jego delegacji rozporządzeniami MS (art. 25—116). Traktaty z państwami zagranicznemi mogą w tych przepisach wprowadzić zmiany. Wówczas nie prawo celne, lecz przepisy traktatowe obowiązują w pierwszym rzędzie w stosunku do danego państwa. Nieprzewidziane prawem celnem ogólne zasady postępowania obowiązują i winny mieć zastosowanie i w celnictwie, jak w każdej sprawie administracyjnej (p. str. 149).

Konwencją międzynarodową z daty Genewa 3.11.1923, ratyfikowaną przez Polskę ust. z 21.3.1931 DURP: 40:349 i 106:819 zobowiązała się Polska do rewizji formalnych przepisów celnych w duchu ich uproszczenia i przystosowania do potrzeb handlowych. Celem tej konwencji ma być nieutrudnianie formalnościami stosunków handlowych. Konwencja ta dotyczy sposobu wydawania pozwoleń na przywóz i wywóz, ogłaszania regulaminów celnych, zakazów przywozu i wywozu, taryfy opłat, postępowania z próbkami i wzorami, ze świadectwami pochodzenia, z fakturami konsularnemi, z analizami towarów importowanych, z szybkiem cleniem, z odprawą bezpośrednią bez rewizji, z przedmiotami przeznaczonemi na wystawy i t. d. (P. dokumenty Ligi Narodów 1924, II, C 678 M 241).

Opłaty stemplowe w postępowaniu celnem zestawione u Rosenkranza, Ustawa o opłatach stemplowych str. 887—933.

Przekroczenie granicy przez osobę lub towar może nastąpić legalnie tylko na przecinającej granicę drodze celnej. Drogą celną jest przeznaczona do publicznego użytku linja kolei żelaznej oraz przystań morska lub wjazd do niej, nadto droga lądowa, wodna lub powietrzna uznana i ogłoszona jako droga celna (pr. cel. art. 25).

Drogami ubocznemi są wszystkie inne drogi, przecinające granicę oraz inne miejsca granicy. Na nich może się odbywać ruch osobowy i towarowy przez granicę tylko z mocy traktatów lub zezwolenia MS. (pr. cel. art. 25, 27).

Oznaczenie dróg celnych oraz innych przejść granicznych może nastąpić także na podstawie porozumienia z sąsiadującem państwem (P. porozumienie polsko-niemieckie z 17.5.1934 DURP:61:518).

Czas przekroczenia granicy dla kontroli celnej jest ustalany przez MS w porozumieniu z właściwem ministerstwem (pr. cel. art. 26).

Osoby, przekraczające granicę w jedną lub drugą stronę, mają obowiązek stosowania się do istniejących polskich przepisów pod odpowiedzialnością za naruszenie, dalej obowiązek zgłoszenia się w urzędzie celnym, wkońcu przedstawienia do odprawy przewożonych przedmiotów. Przekroczenie granicy rodzi t. zw. powinność celną (pr. cel. art. 27).

Rewizja osobista przez urząd celny jest dopuszczalna w razie uzasadnionego podejrzenia, że podróżny ukrył na sobie towary celem ominięcia powinności celnej i po wezwaniu do okazania ukrytych towarów (pr. cel. art. 29).

Ułatwienia dla turystów, dla osób biorących udział w kongresach i zawodach, dla przebywających w letniskach w pobliżu granicy wprowadzone są z mocy rozporządzenia Ministra Skarbu (pr. cel. art. 28).

Tryptyki (carnet de passage en douane) z 3 kartami: wjazdową, wyjazdową i główną dla właściciela oraz książeczki z przepustkami granicznemi są takiemi ułatwieniami. Uprawniają one członków zagranicznych klubów turystycznych (DU 1931:25:369 i DU 1933:11:103) do wprowadzania za temi dokumentami samochodów i motocykli do polskiego obszaru celnego wraz z częściami zapasowemi i benzyną bez uiszczenia cła, bez składania kaucji, bez uzyskiwania pozwolenia na przywóz. Muszą jednak te pojazdy być wyprowadzone za granicę celną Polski w ciągu jednego roku od wystawienia tryptyku. Ręczy za wszelkie należności skarbowe Polski Automobilklub i Polski Touringklub. Te kluby z upoważnienia Ministerstwa Skarbu wydają tryptyki i książeczki innym klubom zagranicznym (Mię-

dzynarodowe konwencje z daty Paryż 11.10.1909 DURP 1923:86:668 i z 24.4.1926 DURP 1930:21:177, ratyfikowane ust. z 26.9.1922 DURP: 85:762 i z 23.3.1929 DURP: 25:257).

Lotnicze przepustki graniczne dają członkom lotniczych klubów zagranicznych analogiczne jak przy tryptykach uprawnienia. Porękę daje polski Aeroklub (RMS z 2.7.1931 DURP: 78:620).

Przepustki z podobnemi co tryptyki i lotnicze przepustki upoważnieniami otrzymuje personel dyplomatyczny obcych państw, akredytowany u państw poza Polską a przyjeżdżający do Polski (RMS z 14. 6.1929 DU:20:215).

W małym ruchu granicznym są również stosowane ułatwienia dla mieszkańców polskiego i sąsiedniego pasa granicznego w ruchu osób, pojazdów, przewożonych narzędzi i towarów. (P. str. 255).

Przy przewozie przez granicę towarów, przywiezienie lub wywiezienie towaru, tworzy powinność celną dla przywożącego i wywożącego.

Towarem celnym staje się przywieziony towar przy przejściu granicy, a wywożony przy zgłoszeniu go do wywozu. Podlega on kontroli celnej w celu zabezpieczenia postępowania celnego i uiszczenia należności celnych (pr. cel. art. 18 i 20). Stanowi zabezpieczenie tych należności i może być sprzedany na ich zaspokojenie bez względu na wszelkie inne prawa osób trzecich, postanowienia sądów i władz (pr. cel. art. 21).

Powinność celna pociąga za sobą obowiązkowe dopełnienie szeregu czynności, zależnie od sposobu przewozu.

P. Instrukcje celne dla przewozu podróżnych i towarów drogami kołowemi, instrukcję kolejowo-celną, pocztowo-celną, żeglugowo-celną, morsko-celną, lotniczo-celną, wydane przez MS. w porozumieniu z właściwymi ministrami (pr. cel. art. 74 do 111).

Do obowiązków, wynikających z powinności celnej, należy w pierwszym rzędzie dostawienie towaru, przewożonego przez granicę, do granicznego urzędu celnego. Jest to zasadniczy obowiązek, ciążący na przewoźniku. Wyjątki od tej zasady muszą być wyraźnie ustanowione (pr. cel. art. 31). Urząd przechowuje dostawione towary na czas dokonania odprawy w magazynie celnym za ustanowioną opłatą.

Magazyny celne prowadzone są przez zarząd celny. Urzędom państwowym, samorządom, przedsiębiorstwom, może zarząd celny powierzyć prowadzenie takich magazynów, a przedsiębiorstwa przewozowe może ten zarząd zobowiązać do prowadzenia takich magazynów. Taryfę opłat i regulaminy zatwierdza w zasadzie MS (pr. cel. art. 32).

Dostawienie towarów do magazynów celnych następuje razem z deklaracją celną nadawcy, z kartami zgłoszenia statystycznego oraz z innemi dokumentami przewozowemi i handlowemi.

Deklaracje celne zawierają ściśle wyliczone w prawie celnym, a konieczne przy ocleniu, znamiona towaru (adres nadawcy i odbiorcy, kraj pochodzenia i wysłania towaru, znaki, numery, ilość sztuk, wagę brutto, ilość, rodzaj, wartość towaru). Zasadniczo winny być w pisemną deklarację zaopatrzone towary przywożone i przewożone. Nie potrzebuje deklaracji bagaż podróżnych, mieszkańcy pogranicza w małym ruchu granicznym i towar wywożony. W braku deklaracji wystawia deklarację zastępczą przewoźnik (pr. cel. art. 35).

Zgłoszenie statystyczne zawiera ilość i wartość towaru, podaną jego nazwę według urzędowego, przez Główny Urząd Statystyczny wydanego wykazu towarów, pozycję taryfy celnej, dalej kraj zakupu, sprzedaży, pochodzenia, przeznaczenia i t. d. Karty winna wypełnić strona deklarująca i uiścić, nalepionemi na karcie markami statystycznemi, opłatę statystyczną. Wysokość opłaty zależy od wagi towaru, drogi morskiej czy innej, opakowania i t. d. Naruszenia przepisów karane są podług u. k. s. (RRM z 11.4.1930 DURP: 40:350 i z 20.1.1934 DURP: 13:100).

Zgłoszenie do odprawy dostawionych towarów jest następnym z kolei obowiązkiem, wynikającym z powinności celnej. Zgłoszenie winno nastąpić w przepisanym przez MS czasokresie przez osoby uprawnione do takiego zgłoszenia. Osobą taką jest ten, kto ma towar w bezpośredniem władaniu lub kto jest według dokumentów uprawniony do rozporządzania towarem (adresat listu przewozowego, okaziciel kwitu bagażowego, posiadacz konosamentu celnego). Uprawniony zgłasza towar albo osobiście albo przez swego stałego pracownika w przedsiębiorstwie albo przez innego pełnomocnika (gdy towar nie jest przeznaczony na handel) albo przez ajenta lub ajencję celną (pr. cel. art. 37). Zgłoszenie zawiera podane na piśmie a istotne dla clenia dane o towarze.

Wstępne badanie towaru może przedsięwziąć strona pod kontrolą celną dla stwierdzenia wagi, miary, ilości sztuk, rodzaju i jakości (pr. cel. art. 40).

Odpowiedzialność z ustawy karnej skarbowej jest konsekwencją podania danych niezgodnych z rzeczywistością przez uprawnionego do zgłoszenia lub jego zastępcę (pr. cel. art. 41).

Agenci celni uzyskują od Ministerstwa Skarbu w oznaczonym urzędzie, na oznaczony czas, koncesję do zawodowego lub zarobkowego załatwiania formalności celnych przy odprawach. MS. zatwierdza maksymalną taryfę pobieranych przez nich należności. Podlegają kontroli władz celnych. Publiczne przedsiębiorstwa przewozowe utrzymują na żądanie władz celnych przy urzędach celnych ajencje celne do powyższych celów z zakresem działania, ustalonym w osobnych przepisach (pr. cel. art. 38, 39).

Zgłoszone do odprawy towary (tak samo niezgłoszone w przepisanym czasokresie) podlegają rewizji, t. j. sprawdzeniu cech towaru, istotnych dla oclenia. Rewizja odbywa się z reguły w obecności strony; ona ponosi koszta potrzebnych przy tem czynności fizycz-

nych i odpowiedzialność za nie. Organa kontrolne mogą ponownie przedsięwziąć rewizję.

Nie podlegają rewizji przedmioty przeznaczone do użytku zwierzchników państw obcych, przesyłki adresowane do przedstawicielstw, misji, konsulatów obcych, rzeczy przesiedlenia i bagaże obcych dyplomatów (pr. cel. art. 42).

Odprawa celna jest postępowaniem, zmierzającem do określenia cła od towaru lub do ustalenia, że towar jest od cła wolny. Obejmuje ona zgłoszenie, wstępne badania, rewizję i wymiar cła. Postępowanie to ma miejsce przy przywozie i wywozie. Odprawa jest z reguły odprawą ostateczną. Podlegają jej przy przywozie: towary, które mają przejść bezpośrednio i bez ograniczenia do obrotu, (to są najliczniejsze w praktyce przypadki); przy wywozie: towary wywożone za granicę na stałe. Przy tym rodzaju odprawy dla wymiaru cła, jest decydującym w zasadzie stan towaru w jakim się znajdował w chwili przejścia przez granicę, a stawka celna i przepisy, obowiązujące w chwili zgłoszenia towaru.

Osobne przepisy normują odprawę i wymiar cła: gdy towar zmienił jakość lub ilość, gdy uległ zniszczeniu w czasie pozostawania pod kontrolą celną, gdy strona zrzekła się towaru na rzecz Skarbu Państwa, gdy nastąpiły zmiany stawek i przepisów celnych (pr. cel. art. 46 i 48).

Odprawa warunkowa następuje w przypadkach, prawem celnem przewidzianych, na zasadzie pozwolenia władz celnych. Urząd celny wymierza wówczas należności według zasad, obowiązujących przy odprawie ostatecznej. Należności te winny być tylko zabezpieczone. Zobowiązany na razie wolny jest od ich uiszczenia; winien je uiścić z karami za zwłokę dopiero, gdy towary przywiezione i warunkowo odprawione nie zostały zpowrotem wywiezione lub odwrotnie (pr. cel. art. 49 i 56).

Stosowana być może ta odprawa, do towarów, przeznaczonych na wystawy, targi i t. d., do czasowego użycia, doświadczenia, wypróbowania, naśladownictwa, do wzorów i próbek agentów handlowych, do opakowań, środków przewozowych, zwierząt pociągowych, rozpłodowych, wypasowych, wyścigowych, nadto stosowana może być odprawa warunkowa: w ruchu podróżnym i w małym ruchu granicznym; wreszcie za zezwoleniem MS i pod warunkami przez niego ustalonemi w obrocie uszlachetniającym. Taki obrót nazywa się czynnym, gdy towary przywiezione poddane są obróbce, przeróbce, albo użyciu przy wyrobie towarów eksportowanych pod kontrolą celną; biernym zaś, gdy towary wywiezione są zagranicę i tam poddane wyższemu wykończeniu, które nie może nastąpić w kraju albo wypróbowane mają być tam nowe procesy fabrykacyjne lub nowe wzory a następnie zpowrotem przywiezione do kraju. W końcu może być ta odprawa stosowana w obrocie reparacyjnym czynnym lub biernym

i w innych przypadkach, określonych przez MS. (pr. cel. 50—55, 57). Środki przewozowe oraz zwierzęta wierzchowe, zaprzęgowe i juczne, mogą również ulec warunkowej odprawie.

Odprawą przekazową nazywa prawo celne przesłanie towarów celnych z jednego do drugiego urzędu celnego do dalszej czynności urzędowej.

Jeżeli przewozu dokonuje za zezwoleniem MS. publiczne przedsiębiorstwo przewozowe i odpowiada za należności celne, które wymierza urząd odbiorczy, wówczas nadawczy urząd celny wystawia list przekazowy. Jeżeli przewozu dokonuje przedsiębiorstwo przewozowe niepubliczne, wówczas urząd nadawczy wymierza cło, które strona winna zabezpieczyć i wydaje list konwojowy. Przy przewozie towaru z Polski do Polski przez obcy obszar, albo z jednego portu krajowego do drugiego, nie wymierza się należności celnych a towar przekazany jest za listem przejściowym (pr. cel. art. 58—61).

Złożenie na skład towarów przywiezionych bez odprawy i bez uiszczenia należności celnych, następuje na żądanie strony przy zgłoszeniu (pr. cel. art. 36, 62—71).

Okres składowy może trwać do trzech lat i może być przedłużony. Do odprawy lub do wywozu za granicę potrzeba ponownego zgłoszenia, poczem następuje odprawa z wymiarem cła przy uwzględnieniu odrębnych przepisów o stosowaniu stawek i przepisów celnych pod względem czasu. Towary niepodjęte w określonym czasokresie sprzedaje urząd celny na pokrycie wymierzonych przed sprzedażą należności (pr. cel. art. 69).

Składy celne publiczne (o magazynach celnych p. wyżej) utrzymują albo władze celne (składy urzędowe), albo przedsiębiorstwa państwowe za zgodą MS, albo związki samorządowe, zrzeszenia i przedsiębiorstwa prywatne z koncesją Ministra Skarbu. Nie mogą odmówić przyjęcia towarów celnych w granicach swojej pojemności (art. 63). Również dla prywatnych składów celnych (do przechowywania własnych towarów celnych) potrzebna jest koncesja.

Taryfę opłat zatwierdza MS. Potwierdzenia o zgłoszeniu na skład, wydane przez urząd celny i poświadczone przez publiczny skład celny, mogą być zaopatrzone w indos, który uprawnia do rozporządzenia towarem. Mogą być z urzędu złożone w składach publicznych: towary zrewidowane z urzędu, towary od których nie uiszczono należności celnych i towary zajęte w postępowaniu karnem skarbowem (pr. cel. art. 64). Szereg przepisów i regulaminy normują wzajemne prawa i obowiązki osób składających i przedsiębiorcy, oraz obowiązki i odpowiedzialność tego ostatniego. (Statystyka p. Doskocz w Kwartalniku Stat. 1931:3).

Zwrócone z zagranicy do Polski towary mogą być zwolnione od cła przywozowego. Również mogą otrzymać zpowrotem ewentualnie uiszczone cło wywozowe; otrzymany natomiast przez eksportera ewen-

tualnie zwrot cła winien eksporter zwrócić Skarbowi (pr. cel. art. 72). Za towary zagraniczne przywiezione do Polski i zpowrotem za zezwoleniem władz wywiezione i zwrócone zagranicę zwraca Skarb uiszczone cło, o ile towary te nie weszły w Polsce do wolnego obrotu. Jeżeli weszły do wolnego obrotu, to do uzyskania zpowrotem uiszczonego cła potrzeba zaistnienia wyjątkowych warunków i zezwolenia MS (art. 73 pr. cel.).

Wymiar należności celnych następuje na podstawie wyniku rewizji stosownie do ustalonej dla towaru pozycji taryfy oraz stwierdzonej ilości (pr. cel. art. 43). Wymiar podany jest stronie na piśmie.

Sprostowanie wymiaru może nastąpić tylko wyjątkowo, z powodu oczywistej omyłki w przypadkach, w prawie celnem przewidzianych. Powstałe wskutek sprostowania niedobory celne uiszcza strona w dniach 30 po doręczeniu jej wezwania płatniczego z karami za zwłokę, ustalonemi przez MS. Za niedobory odpowiedzialny jest ajent lub publiczna ajencja celna (pr. cel. art. 121).

Zażalenie od postanowień w sprawie stosowania taryfy winno być wniesione w dniach 30 od doręczenia stronie decyzji. Do zażalenia należy dołączyć próbkę towaru, wziętą przed wydaniem towaru, lub gdy to niemożliwe, opis, rysunek, fotografję i t. p. Wnosi się zażalenie do władzy celnej I instancji, która je może uwzględnić, gdy towar jeszcze nie jest wydany. Rozstrzyga zażalenie Minister Skarbu.

Zażalenie od postanowień i zarządzeń w sprawie stosowania przepisów winno być wniesione również w dniach 30 od daty doręczenia decyzji. Wnosi się je do władzy, która wydała orzeczenie; rozstrzyga je Minister Skarbu, chyba, że chodzi o orzeczenie urzędu celnego a Minister rozstrzyganie zażaleń przekazał Dyrekcji Ceł (pr. cel. art. 130 i 131).

Od ostatecznych, w toku instancji zapadłych decyzji Ministra Skarbu lub Dyrekcji ceł przysługuje stronie prawo skargi do NTA na podstawie ogólnych zasad.

Przywrócenie terminu niezachowanego lub okresu następuje ze względów słuszności przez władzę powołaną do rozstrzygnięcia zażalenia (art. 132). Tok postępowania przy wnoszeniu i rozstrzyganiu zażaleń ustala Minister Skarbu drogą rozporządzenia.

Obok samego cła obciążony jest towar szeregiem danin ubocznych. Są one w rzeczywistości podwyższeniem cła. Drogą RMS ustalona jest wysokość, zwolnienia, sposób wymiaru i t. d.

W szczególności należą tu: celna opłata manipulacyjna i dodatkowa celna opłata manipulacyjna, zwana akcydencją, gdy deklaracja towaru złożona na piśmie jest niezupełna lub brak dokumentów handlowych. Osobnemi przepisami unormowane są: opłata składowa w urzędowych składach celnych, opłata za strzeżenie i konwojowanie towaru, specjalna opłata za wykonywanie czynności poza godzinami urzędowemi lub poza miejscem urzędowem, opłata za nadzór nad wolnemi składami, nad towarami w obrocie uszlachetniającym i towarami korzystającemi z ulg celnych, opłata statystyczna na cele statystyki handlu zagranicznego, opłata za prawo wyjątkowego przywozu lub wywozu zakazanych towarów. Co do dopuszczalnej wysokości są ograniczone jedynie opłata manipulacyjna i akcydencje (10 i 5% wymierzonego cła, pr. cel. art. 15, 44).

Cło pobierane jest zasadniczo w biletach Banku Polskiego i w monetach zdawkowych (pr. cel. art. 16).

MS może zarządzić pobieranie w złocie, w monetach zagranicznych oraz dopłatę agia do uiszczonego cła w walucie polskiej. Na obszarze Gdańska cło może być uiszczane w walucie gdańskiej.

Równocześnie wymierza urząd celny akcyzy, opłaty monopolowe i inne daniny państwowe lub samorządowe, należne według osobnych przepisów (pr. cel. art. 43).

Uiszczenie cła z dodatkowemi należnościami winno nastąpić do 14 dni po ustaleniu wyniku rewizji. W razie wniesienia zażalenia, do 14 dni po prawomocności orzeczenia (pr. cel. art. 116).

Uiszczenie następuje w kasie urzędu, który przeprowadził rewizję, chyba że towar na żądanie strony zostanie celem uiszczenia cła przekazany do innego urzędu celnego lub do wolnego składu.

Ulgi w uiszczeniu mają władze, urzędy i przedsiębiorstwa państwowe (pr. cel. art. 119).

Kary za zwłokę w wysokości ustalanej RMS płaci się jedynie w przypadku warunkowej odprawy przywiezionego lub wywiezionego towaru i niedokonania w przepisanym terminie wywozu lub przywozu (pr. cel. art. 117).

Nieuiszczenie należności celnych w przepisanym wyżej terminie pociąga za sobą w zasadzie sprzedaż towaru przez urząd celny drogą publicznego przetargu, którego zasady zawiera prawo celne (pr. cel. art. 118, 125—129).

Kredyt celny za odsetkami i za zabezpieczeniem p. pr. cel. art. 120.

Wydanie towaru następuje dopiero po uiszczeniu cła.

Rzeczowa odpowiedzialność towaru za ciążące na nim należności celne istnieje bez względu na prawa osób prywatnych do tego towaru. W razie nieuiszczenia tych należności i publicznej licytacji towaru przez urząd celny idzie uzyskana cena kupna przed innemi obciążeniami i przywilejami (nawet podatkami) na zaspokojenie należności celnych (pr. cel. art. 21).

9. Naruszenie przepisów o należnościach celnych i obrocie towarowym z zagranicą karane jest stosownie do ustawy karnej skarbowej.

W szczególności podlega karze uszczuplenie należności celnych, naruszenie zakazu przywozu, wywozu i przewozu, naruszenie przepisów statystycznych, fałszywa deklaracja, ominięcie kontroli skarbowej i naruszenie innych przepisów.

Przemytnictwo karane jest nadto na podstawie RPRP z 23. 12.1927 DURP: 117:996 o granicach Państwa.

Zwalczanie przemytnictwa towarów alkoholowych uregulowane zostało osobną międzynarodową konwencją, zawartą między państwami bałtyckiemi w Helsingforsie dnia 19.8.1925 (DURP 1927:62:543 i 75:656).

10. Wpływy z ceł zabezpieczają spłatę procentu i kapitału pożyczki stabilizacyjnej (p. str. 123).

W tym celu większe urzędy celne codziennie, mniejsze co 10 dni, wpłacają wszystkie wpływy brutto do Banku Polskiego na zablokowany rachunek ajentów fiskalnych pożyczki.

Ajenci, obecnie w ich imieniu Bank Polski, dopiero wtedy zwalniają te wpływy do dyspozycji Rządu, gdy w Nowym Yorku już są fundusze na pokrycie obsługi pożyczki w następnym miesiącu. Sposób postępowania unormowany jest w umowie pożyczkowej. (Dewey, Sprawozdanie 1930:12:55).

XIII. Akcyzy.

1. Uwagi ogólne.

Źródła: Przepisy normujące poszczególne akcyzy. Nadto ust. z 18.3.1932 DURP: 34:335, RPRP z 23.8.1932 DURP: 72:657 i RMS z 22.4.1932 DURP: 36:362 (przepisy karne skarbowe), ust. z 31.7.1924 DURP: 73:721 (odsetki zwłoki), ust. z 11.8.1923 DURP 1932:106:834, art. 10 i 11 (dodatki komunalne), RRM z 25.6.1932 DURP: 62:580 (egzekucja).

Literatura: Lemkin, Ustawa karna skarbowa, 1932. — Leżański, Kotwicz - Zgórski, Ustawa karna skarbowa, 1933.

1. Znaczenie finansowe. 2. Patent akcyzowy. 3. Obowiązek akcyzowy i uiszczenie. 4. Dodatki. 5. Odsetki zwłoki. 6. Kredyty. 7. Wolne składy. 8. Umorzenie i zwrot. 9. Odpowiedzialność rzeczowa. 10. Przedawnienie. 11. Wymiar i ściąganie. 12. Weryfikacja. 13. Księgi kontroli. 14. Stały dozór. 15. Gdańsk. 16. Śląsk. 17. Import. 18. Naruszenie przepisów. 19. Ocena.

Tablica: Liczby według zamknięć; obejmują one również wpływy ze Śląska. Dodatek nadzwyczajny 10% do akcyz objęty jest tablicą na str. 146, gdzie jest wykazany od wszystkich danin łącznie. Dodatek ten do akcyz wyłącznie wyniósł 1928/29: 18,7; w 1929/30: 19,8; w 1930/31: 19,0; w 1931/32: 17,6 milj. zł. Akcyza od kart do gry mieści się od 1930/31 we wpływach z opłat.

Historja p. str. 8 i 17. Władze p. str. 39. Budżet p. str. 50. Dochody p. str. 114.

1. W Polsce obciążone są na rzecz Państwa akcyzą (podatkiem spożywczym): cukier, piwo, napoje winne, oleje mineralne, drożdże, kwas octowy, zapalniczki złote i srebrne, karty do gry, energja elektryczna, mięso. Nadto obciążone są na rzecz państwowego funduszu drogowego t. zw. akcyzami drogowemi pojazdy mechaniczne, autobusy, reklamy przy drogach oraz materjały pędne.

Akcyza od węgla, obecnie zawieszona, p. str. 8.

Fundusz pracy uprawniony jest do poboru dodatków do akcyz od cukru i piwa oraz do poboru odrębnych akcyz od żarówek, gazu, widowisk, totalizatora (ust. z 16.3.1933 DURP: 22:163, p. str. 67).

RZECZYWISTE WPŁYWY Z AKCYZ.

W milj. zł.	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34
Akcyzy	146.5	166.5	181.8	192.2	183.4	171.0	156.5	171.9
w tem								
patenty akcyzowe .	10.1	4.7	4.5	4.2	3.9	3.2	2.6	2.1
cukier	95.8	107.4	117.4	127.0	119.7	114.8	104.2	121.9
piwo.	9.2	11.4	13.3	15.3	12.9	11.0	10.0	7.8
napoje winne . . .	5.1	4.8	4.6	4.4	3.6	2.3	1.7	2.0
oleje mineralne . .	21.8	26.5	28.5	27.9	30.7	27.7	25.5	24.1
drożdże	9.4	8.9	9.0	8.6	9.6	10.0	10.8	12.2
kwas octowy . . .	0.5	0.4	0.4	0.4	—	0.3	0.3	0.2
zapalniczki	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.0	0.1
karty do gry . . .	—	0.4	0.5	0.5	—	—	—	—
energja elektryczna.	—	—	—	—	—	1.2	6.6	6.1
Na 100 zł. wpływu z danin skarbowych i monopolów wynosi wpływ z akcyz	*8.3*	*7.3*	*6.9*	*7.3*	*8.1*	*9.2*	*9.8*	*10.7*

Nomenklatura urzędowa (w statystyce skarbowej, w budżecie, w zamknięciach, często w przepisach) nazywa akcyzę podatkiem pośrednim (p. str. 113, n). Do nich zalicza z wymienionych wyżej akcyz pierwszych siedem; akcyzę od kart do gry zalicza niewłaściwie do opłat, również niewłaściwie zalicza do podatków akcyzę od energji i od mięsa. Daniny drogowe wykazane są wśród funduszów.

Znaczenie finansowe wpływów z akcyz ilustruje tablica powyższa.

Cyfry bezwzględne wzrastają w okresie pomyślnej konjunktury z powodu wzrostu konsumcji tych przedmiotów i wzrostu cen. Tem samem obciążenie tych towarów stale się zmniejsza. Przesilenie gospodarcze widoczne jest z cyfr za lata 1930/31 i n.

2. Patent akcyzowy (zwany w przepisach także opłatą patentową, opłatą od patentu lub opłatą od zakładów sprzedaży) jest specjalnym, z ustawodawstwa rosyjskiego przejętym rodzajem podatku przemysłowego, opłacanym obok ogólnego świadectwa przemysłowego (p. str. 182). Podlegają tej daninie zakłady wyrobu i przerobu spirytusu oraz wina (gorzelnie, rektyfikacje, fabryki wódek, octu, drożdży, lakieru, politury, perfum, zakłady denaturacyjne, wytwórnie i wolne składy napojów winnych) oraz zakłady sprzedaży napojów alkoholowych (restauracje, cukiernie, winiarnie, piwiarnie, hurtowe składy piwa i napojów winnych, karczmy, domy zajezdne, bufety i t. d.). Wysokość opłaty patentowej normuje specjalna taryfa (RPRP z 11.7.1932 DURP: 63:586, art. 62, RMS z 18.12.1933 DURP: 100:766 i ust. z 22.10.1931 DURP: 99:763) zależnie od rodzaju przedsiębiorstwa, rodzaju sprzedawanego napoju, sposobu sprzedaży (w naczyniach zamkniętych, na kieliszki), ilości zatrudnionego personelu, ilości wytworzonego lub przerobionego spirytusu, a przy zakładach sprzedaży zależnie od siedziby w jednej z trzech klas miejscowości. Patent jest płatny rocznie, dla zakładów sprzedaży półrocznie, zgóry, pod rygorem zamknięcia lub unieruchomienia zakładu oraz kar z art. 130—132 uks. Należność uiszcza zobowiązany w kasie Urzędu Skarbowego na podstawie deklaracji. Nad uiszczeniem czuwa Urząd akcyz i Kontrola skarbowa. Istnienie tych patentów wobec istnienia i rozbudowania świadectw przemysłowych jest anachronizmem, komplikującym administrację i w dodatku przynoszącym małe wpływy.

Charakter prawny patentu akcyzowego określony jest w RMS z 5.10.1931 DU: 29:409 jako danina specjalna, nie będąca akcyzą. Bliżej MS. nie wyjaśnia tego charakteru. Zarządza natomiast, że w razie nieuiszczenia w terminie, podlega zwłoka ukaraniu według uks. Natomiast nie należy od nich pobierać odsetek za zwłokę z RMS z 24.12.1923 DURP: 137:1148.

Fabryki gilz do papierosów opłacają specjalny patent akcyzowy na podstawie RMS z 24.12.1923 DU 1924:2:77. Jest on pozostałością niemieckiej akcyzy od bibułek (obwolutów).

Dodatkowy patent akcyzowy od ilości spirytusu, wyrobionego lub przerobionego ponad określoną w taryfie normę, płacą ponadto zakłady wyrobu i przerobu spirytusu (RPRP z 11.7.1932 DURP: 63, art. 62).

Dodatek do patentu na rzecz związków komunalnych jest dopuszczalny w granicach 100 procent od wyrobu, 200 procent od sprzedaży (ust. z 11.8.1923 DURP 1932:106:884, art. 111).

Patenty akcyzowe od cukrowni p. XIII. 2. 4., od wyrobu napojów winnych p. XIII. 4. 7., dodatki komunalne od tych patentów p. Samorząd.

3. Obowiązek akcyzowy powstaje z chwilą wypuszczenia przedmiotu obciążonego akcyzą z wytwórni lub wolnego składu do obrotu wewnętrznego; uiszczenie jednak akcyzy winno nastąpić przed wspomnianem wypuszczeniem towaru.

Wyjątek od tej zasady uiszczania stanowi akcyza od piwa, która jest płatna w dniu 7 i 22 każdego miesiąca. Również kredyt akcyzowy tworzy wyłom w powyższej zasadzie (p. niżej p. 6).

Wywóz pod węzłem akcyzy z wytwórni lub wolnego składu jest dalszym wyjątkiem od wspomnianej zasady. Taki wywóz ma miejsce, gdy przedmiot akcyzy jest przewożony z wytwórni do wolnego składu, do Gdańska lub zagranicę, nadto w obrębie Państwa do dalszego przerobu. W tych przypadkach ciąży nieuiszczona i niezakredytowana akcyza z mocy wyraźnego przepisu na przedmiocie akcyzy aż do chwili, kiedy Kontrola Skarbowa stwierdzi, że przedmiot akcyzy nadszedł w całości do miejsca przeznaczenia. Za ubytki do tej chwili obowiązuje odpowiedzialność akcyzowa i karna (RMS wykonawcze z 17.4.1928 o cukrze, § 48, 57, 75, 79, 80;

ust. z 22.10.1931 o napojach winnych, art. 16 i RMS wykonawcze z 24.5. 1932, § 13, 14, 65 do 70; RMS wykonawcze z 13.10.1928 o olejach mineralnych, § 66, 74, 83, 85; nadto w dziedzinie monopolów: RMS wykonawcze z 10.9.1932 o monopolu spirytusowym, § 301).

Przed powstaniem obowiązku akcyzowego pozostają przedmioty, podlegające akcyzie a magazynowane w wytwórni pod ścisłą kontrolą; w razie stwierdzenia przy rewizji ubytków, przekraczających dozwolone zaniki, wytwórca obowiązany jest do uiszczenia akcyzy mimo, że przedmioty te nie zostały wypuszczone do wolnego obrotu.

4. Nadzwyczajny dodatek w wysokości 10% od podstawowej akcyzy pobierany jest na rzecz Skarbu od r. 1926; obecnie z mocy ust. z 12.2.1931 DURP: 16:82 (p. str. 153).

Dodatek ten jest pobierany od akcyzy od cukru, piwa, napojów winnych, olejów mineralnych, kwasu octowego, drożdży oraz zapalniczek złotych i srebrnych. Nie podlega dodatkowi temu akcyza od kart do gry (ust. z 18.3.1931 art. 10) i energji elektrycznej (ust. z 17.12.1931, art. 10).

Związki komunalne otrzymują ponadto dodatki, określone w procentach od akcyzy pobieranej na rzecz Państwa, nie wliczając do tej zasadniczej podstawy dodatku nadzwyczajnego.

Wysokość tego dodatku wynosi 30% akcyzy od piwa i napojów winnych, 15% akcyzy od kwasu octowego, drożdży i zapalniczek złotych i srebrnych oraz do 25% akcyzy od energji elektrycznej. Akcyza od cukru, olejów mineralnych i kart do gry nie podlega temu dodatkowi (ust. z 11.8. 1923 DURP 1932:106:884, art. 10, ust. z 18.3.1931 DURP: 27:171, art. 10, ust. z 17.12.1931 DURP: 112:880, art. 1).

5. Odsetki zwłoki od akcyz są specjalnymi przepisami dla każdej akcyzy normowane.

W szczególności przepisy o akcyzie od piwa, napojów winnych, olejów mineralnych, drożdży i kwasu octowego nakazują w tym względzie stosowanie ustawy z 31.7.1924 DURP: 73:721 w brzmieniu RPRP z 17.5. 1927 DURP: 46:401. Te postanowienia winny być stosowane również do akcyzy od energji elektrycznej (OP. z 15.3.1934, art. 1). Przepisy o akcyzie od cukru przewidują stawkę 2 procent miesięcznie. Niema przepisu o wysokości kar za zwłokę przy kartach do gry i przy zapalniczkach, gdyż nie jest przewidziany kredyt przy tych akcyzach (p. p. 6), zaczem bez uiszczenia akcyzy ani karty do gry ani zapalniczki nie mogą być wypuszczane do obrotu.

6. Kredyt akcyzowy otrzymują producenci i zakłady sprzedaży w granicach, określonych odrębnie dla poszczególnych akcyz. Kredyt ten musi być zabezpieczony hipoteką, papierami wartościowemi, gwarancją bankową, nadto przy cukrze zastawem na cukrze lub na cukrowni z maszynami. Raty kredytowanej akcyzy winny być punktualnie spłacane pod rygorem natychmiastowego ściągnięcia całego kredytu z odsetkami zwłoki. Oprocentowanie kredytu wynosi 6 procent rocznie, przy cukrze 2 procent.

Uzasadnienie tego udogodnienia leży w istocie akcyzy. Obciążony bowiem akcyzą jest konsument, producent zaś przedmiotu obciążonego lub sprzedawca tylko ją zaliczają Skarbowi, a potem ją ściągają od konsumenta równocześnie z ceną kupna. Producenci zatem i kupcy są tylko pośrednikami przy ściąganiu akcyzy.

Nie jest przewidziany kredyt dla akcyz od kart do gry, zapalniczek, energji elektrycznej i mięsa. Kredyt dla akcyzy od materjałów pędnych poza olejami mineralnemi p. RMKom. i S. z 12.5.1933 DURP: 52:397, § 22. Skrócenie okresu kredytowania p. RMS z 12.7.1933 DU: 21:192.

Właściwe do przyznania kredytów są urzędy akcyz do 5000 zł.; ponad tę kwotę Izby Skarbowe (RMS z 13.8.1931 DURP:77:613, § 40, RMS z 22.12.1931 DURP:113, § 24 u. 2 o piwie).

7. Na wolne składy cukru, napojów winnych i olejów mineralnych udziela koncesji Ministerstwo Skarbu. Udzielenie następuje po zweryfikowaniu składu, t. j. po stwierdzeniu, że odpowiada on przepisom. Przedmioty obciążone akcyzą mogą być w nich magazynowane pod nadzorem kontroli skarbowej, bez uiszczenia akcyzy. Staje się ona płatną dopiero z chwilą wywiezienia towaru z wolnego składu do obrotu wewnątrz Państwa, nie jest ona płatną przy wywiezieniu towaru zagranicę.

W szczególności: cukier p. RPRP z 13.9.1927, art. 17, tam pojęcie wolnego składu, napoje winne p. ust. z 22.10.1931, art. 7, oleje mineralne p. RPRP z 7.3.1928, art. 18.

8. Umorzenie akcyzy nie jest w zasadzie dopuszczalne. Dopuszczalne jest w przypadkach szczegółowo przewidzianych (z powodu nieściągalności zakredytowanej akcyzy, z powodu zniszczenia wskutek siły wyższej i t. p., p. poszczególne akcyzy).

Właściwość do umorzenia Urzędów akcyz i Izb Skarbowych p. RMS z 13.8.1931 DURP: 77:613, § 59 i 40.

9. Odpowiedzialność za akcyzę ponosi wytwórca albo importer, a nadto odpowiada za nią sam przedmiot obciążony. Ta ostatnia, rzeczowa odpowiedzialność realizuje się w razie egzekucyjnej sprzedaży przedmiotu obciążonego, w chwili podziału uzyskanej ceny kupna z uprzywilejowaną kolejnością na rzecz akcyzy p. p. 11.

W szczególności odpowiada: cukier p. RPRP z 13.9.1927, art. 10, piwo p. ust. z 22.10.1931, art. 4, napoje winne p. ust. z 22.10.1931, art. 8, ustęp 2, oleje mineralne p. RPRP z 7.3.1928, art. 5, karty do gry p. ust. z 18.3.1931, art. 4, ustęp 2. Nieprzewidziana jest wyraźnie odpo-

wiedzialność rzeczowa przy drożdżach, kwasie octowym i zapalniczkach ze złota i srebra, mimo to art. 796 kpc. zastrzega przy podziale ceny kupna kolejność dla zalegających akcyz na drugiem miejscu po kosztach.

10. Przedawnienie prawa wymiaru lub prawa ściągania wymierzonej już akcyzy następuje w ciągu 10 lat, licząc od dnia powstania obowiązku akcyzowego; przy akcyzie od energji elektrycznej w ciągu lat 5 (OP. z 15.3.1934, art. 105). Nie ma na to wpływu, czy wymiar został dokonany, czy też miało miejsce zatajenie obowiązku. Bieg przedawnienia przerywa każda urzędowa czynność, podjęta przez właściwą władzę skarbową przeciw zobowiązanemu celem ściągnięcia akcyzy.

Zwrotu nienależnie uiszczonej akcyzy może płatnik dochodzić w ciągu roku od dnia uiszczenia.

Właściwą do wydania orzeczenia w I instancji jest Izba Skarbowa, p. RMS z 13.8.1931 DURP: 77:613, § 38.

W szczególności: cukier p. RPRP z 13.9.1927, art. 13, piwo p. ust. z 22.10.1931, art. 9, napoje winne p. ust. z 22.10.1931, art. 9, oleje mineralne p. RPRP z 7.3.1928, art. 8, kwas octowy i drożdże p. RPRP z 11.7.1932, art. 17.

Nie ulegają przedawnieniu akcyza od kart do gry, od zapalniczek ze złota i srebra i od mięsa.

11. Wymiar akcyz należy do urzędów skarbowych akcyz i monopolów państwowych. One wyłącznie są powołane do wydawania wszelkich orzeczeń w sprawach akcyz od towarów, wyrabianych w kraju oraz sprowadzonych z terenu Gdańska. Przy imporcie z zagranicy właściwe są urzędy celne (p. XII. 8). Od tych orzeczeń przysługuje interesowanym odwołanie w ciągu dni 14-tu do Izby Skarbowej, która rozstrzyga ostatecznie w administracyjnym toku instancji (RMS z 13.8.1931 DURP: 77:613, § 59 i 38). Poza temi przepisami o właściwości brak ogólnych przepisów o postępowaniu w dziedzinie akcyz, jakie już istnieją w dziedzinie podatków (OP. z 15.3.1934) i w dziedzinie administracji (RPRP z 22.3.1928 DURP: 36:341). Nieliczne są ogólne zasady, wypowiedziane przez NTA. przy sposobności wydawania wyroków. P. str. 149.

W szczególności: cukier p. RPRP z 13.9.1927, art. 14, rozp. wyk. § 44, piwo p. rozp. wyk. § 2 i 22, napoje winne p. ust. z 22.10.1931, art. 4, oleje mineralne p. RPRP z 7.3.1928, art. 9, rozp. wyk. § 42, karty do gry p. ust. z 18.3.1931, art. 3, rozp. wyk. § 26 i 27, kwas octowy p. rozp. wyk. § 36 i 37, drożdże p. rozp. wyk. § 36 i 37, zapalniczki złote i srebrne p. ust. z 30.1.1931, art. 6, rozp. wyk. § 10.

Przy kartach do gry wyjątkowo wymierzają akcyzę urzędy opłat stemplowych w Warszawie, Lwowie, Krakowie i Grodnie. Przy akcyzie od energji elektrycznej urząd podatków, przy akcyzie od mięsa zarządy gminne, a przy akcyzach drogowych urzędy wojewódzkie.

Ściąganie nieuiszczonych w terminie akcyz z majątku ruchomego należy do urzędów skarbowych (p. str. 157). Zabezpieczenie na majątku nieruchomym przeprowadza urząd skarbowy lub Izba Skarbowa, a ściągnięcie następuje w drodze sądowej za pośrednictwem Prokuratorji Generalnej.

Przy licytacji ruchomości i praw majątkowych prowadzonej w toku egzekucji przez osoby prywatne, pokrywana jest przy podziale ceny licytacyjnej zaległość w akcyzie należna od dłużnika za ostatnie dwa lata na drugiem miejscu po kosztach samej egzekucji; przy licytacji nieruchomości na trzeciem miejscu po kosztach samej egzekucji i po należnościach pracowników zatrudnionych w sprzedanej nieruchomości lub przedsiębiorstwie. Grzywny skarbowe z uks. i kary za zwłokę od akcyzy pokrywane są z uzyskanej ceny dopiero po zaspokojeniu wszystkich wierzytelności. Kpc. art. 796 do 800.

12. Weryfikacja (sprawdzanie) zakładów i ich urządzeń, w których wytwarza się podlegające akcyzie towary, jest jednym ze środków kontroli wymiaru tych akcyz. Zmierza ona do tego, by władza skarbowa była w szczegółach poinformowana o samym zakładzie, o przyrządach, o maszynach, naczyniach i o procesie fabrykacyjnym. Znając te szczegóły, władza łatwiej skontroluje, czy urządzenie zakładu odpowiada obowiązującym w tej dziedzinie przepisom skarbowym, wydanym dla zabezpieczenia wymiaru i jego kontroli, oraz czy dokonywany wymiar jest trafny co do wysokości i stawek.

Do wybudowania i urządzenia zakładów produkcji nie potrzeba koncesji władz skarbowych (tylko zgody władz przemysłowo-budowlanych). Uruchomienie dopiero może nastąpić za zgodą władz skarbowych po weryfikacji. W tym celu przed rozpoczęciem produkcji na 8 do 30 dni przed uruchomieniem winien przedsiębiorca właściwemu urzędowi akcyz złożyć szczegółowy opis pomieszczenia, środków produkcji, rozkład oddziałów, postępowania technicznego wraz z odpowiednimi planami. Komisyjne sprawdzenie następuje w obecności przedsiębiorcy i ma na celu stwierdzenie, czy rzeczywisty stan jest zgodny z przedłożonymi opisami i planami i obowiązującymi przepisami skarbowemi. Protokół z tej czynności razem z planami i opisem przechowuje USAM, drugi egzemplarz przedsiębiorca w zakładzie. O zmianach w urządzeniu obowiązany jest przedsiębiorca uwiadomić władzę w oznaczonym przepisami terminie.

W szczególności: cukier p. RPRP z 13.9.1927, art. 18, 19 i 20, rozp. wyk. § 59, 60, 61, 62 i 63, piwo p. ust. z 22.10.1931, art. 15, rozp. wyk. § 49 i 60, napoje winne p. ust. z 22.10.1931, art. 3, rozp. wyk. §§ 34—46, oleje mineralne p. RPRP z 7.3.1928, art. 13, 14, 15 i 16, rozp. wyk. § 55—61, kwas octowy p. rozp. wyk. § 286—303, drożdże p. rozp. wyk. § 267—285, zapalniczki ze złota i srebra p. rozp. wyk. § 28 i 29.

Przy kartach do gry władzą I instancji właściwą do weryfikacji jest Urząd Opłat Stemplowych (ust. z 18.3.1931, art. 3, rozp. wyk. § 5 i 6).

13. Księgi kontroli, które zobowiązany jest prowadzić przedsiębiorca są dalszym środkiem kontroli produkcji przez władzę skarbową. Wzór i rodzaj ksiąg jest ustalony przepisami.

W szczególności mają one zawierać: ilość suroweów użytych do produkcji, ilość gotowych wyrobów, kwoty uiszczonej akcyzy, ilości wyrobu wywiezionego pod węzłem podatku do wolnych składów lub innych przedsiębiorstw do ewentualnej przeróbki, lub zagranicę, ponadto wysokość użytego kredytu o ile przedsiębiorstwo korzysta z kredytu podatku spożywczego. Każda pozycja musi być poparta dowodami (fakturami, świadectwami przewozowemi, kwitami podatkowemi i t. p.), które winny być przechowywane w osobnych teczkach. Przedsiębiorca ma obowiązek sporządzania miesięcznych i rocznych zamknięć ksiąg kontroli i przesyłania obrachunków władzom skarbowym oraz przechowywania książek z dowodami przez 10 (piwo, napoje winne, drożdże) lub 5 lat (karty do gry).

W szczególności: cukier p. RPRP z 13.9.1927, art. 42, 43, rozp. wyk. § 82—86, piwo p. ust. z 22.10.1931, art. 15, rozp. wyk. § 16, 25, 28, 38 i 71, napoje winne p. ust. z 22.10.1931, art. 13, rozp. wyk. § 47—51, oleje mineralne p. RPRP z 7.3.1928, art. 28, rozp. wyk. § 105, 106 i 107, karty do gry p. ust. z 18.3.1931, art. 8, rozp. wyk. § 9, kwas octowy p. rozp. wyk. § 14, drożdże p. rozp. wyk. § 14, zapalniczki złote i srebrne p. ust. z 30.1.1931 art. 9, rozp. wyk. § 32, 33.

14. Stały dozór istnieje przy tych przedsiębiorstwach, które są ważne ze względu na wpływy skarbowe i w których ze względu na jakość przedmiotów zachodzi większa możliwość naruszeń przepisów. Do stałego czuwania nad przestrzeganiem przepisów przez przedsiębiorstwo delegowany jest jeden lub kilku urzędników Kontroli Skarbowej, którzy mieszkają w zakładzie. Przy zakładach produkujących cukier, oleje mineralne, drożdże, kwas octowy, wymagają przepisy wprowadzenia takiego dozoru. Przy piwie i napojach winnych taki dozór może być zarządzony przez władzę skarbową w razie ujawnienia nadużyć. Bez wiedzy stałego dozoru i podpisu nie może być wydana żadna ilość wyrobu poza obręb przedsiębiorstwa.

W szczególności: cukier p. RPRP z 13.9.1927, art. 27 i 29, piwo p. ust. z 22.10.1931, art. 16, napoje winne p. ust. z 22.10.1931, art. 14, oleje mineralne p. RPRP z 7.3.1928, art. 19 i 21, kwas octowy p. rozp. wyk. § 12, drożdże p. rozp. wyk. § 12.

Co do kart do gry i zapalniczek ze złota i srebra brak postanowień.

Delegowany do stałego dozoru urzędnik należy do rejonu Kontroli Skarbowej, (obejmującego jeden lub kilka powiatów), na które jest podzielony okręg Urzędu akcyz. Kierownik rejonu podlega kierownikowi Urzędu akcyz. Temuż podlegają też brygady Kontroli Skarbowej, przeznaczone do walki z przestępczością oraz do kontroli obrotu handlowego w dziedzinie akcyzowo - monopolowej

(RMS z 23.6.1933 DURP: 62:465 zmieniające tekst na str. 40 i Zarz. MS z 23.8.1933 DURP: 27:244). Urzędnicy rejonów i brygad są organami wykonawczemi władz skarbowych w dziedzinie akcyz i monopolów i jako tacy mają uprawnienia z ust. z 14.12.1923 DURP 1924:5:37 i RRM z 25.6.1932 DURP: 62:580. P. str. 157.

Przedsiębiorca ma obowiązek bezpłatnego dostarczenia powołanemu do stałego dozoru urzędnikowi odpowiedniego mieszkania z opałem i światłem w obrębie zakładu lub w najbliższem otoczeniu. W razie zastanowienia ruchu stały dozór ogranicza się do pomieszczeń, w których znajdują się produkty niewykończone oraz zamagazynowane.

15. Gdańsk nie ma dotąd jednolitych z Polską przepisów w dziedzinie akcyz i monopoli, mimo wyraźnej intencji traktatu wersalskiego i zawartych na jego podstawie umów z Gdańskiem. Akcyzy gdańskie są niższe od polskich, zwłaszcza od cukru i od wina, dlatego Polska musi się chronić przed przywozem. Ochronę tę wykonuje Straż graniczna i Kontrola Skarbowa. Do definitywnego uregulowania tego zagadnienia obowiązuje postępowanie przekazowe. Według niego przedmioty obciążone akcyzą lub przedmioty monopolu państwowego mogą być wprowadzone z jednego obszaru na drugi nie wprost, zwykłą drogą, lecz przez oznaczone urzędy celne lub akcyzowe. (Gdynia, Tczew, Wejherowo). Te urzędy (przejściowe) obliczają akcyzę lub opłatę monopolową według ustalonych przez urząd wysyłający podstaw i stawek, obowiązujących w miejscu przeznaczenia; następnie „przekazują" towar do urzędu tego miejsca, dokąd towar jest przeznaczony, wydając towar wysyłającemu z obowiązkiem terminowego i nienaruszonego dostarczenia go urzędowi odbiorczemu na miejscu przeznaczenia. Ten ostatni dopiero pobiera należną akcyzę lub opłatę monopolową.

P. umowę paryską z 9.11.1920 DURP 1922:13:117, art. 17a i umowę warszawską z 24.10.1921 DURP 1922:16:139, art. 207.

Bez stosowania postępowania przekazowego wolno przewieść z jednego obszaru do drugiego: 2 litry piwa, 1 litr wina, 25 cygar, 100 papierosów, 2 pudełka zapałek, 200 gr. drożdży, 250 gr. soli (OMS z 31.3.1922 DU: 11:153, p. nadto RMS z 11.1.1930 DU: 9:167).

16. Na Śląsku obowiązują przepisy akcyzowe te same co w całem Państwie z wyjątkami w akcyzach drogowych. P. XIII. 12.2.

17. Sprowadzane z zagranicy przedmioty, które podlegają w kraju akcyzie opłacają również tę akcyzę, jednak według najwyższej stawki podatkowej, ustalonej dla danego przedmiotu. Akcyzę tą ściąga się równocześnie z cłem. Akcyza nie może być kredytowana. Wymiar i orzekanie o należności i wysokości należy do właściwości urzędów celnych, załatwiających odprawę celną.

W szczególności: cukier p. rozp. wyk. § 3 i 44, piwo p. rozp. wyk. § 12 i 13, napoje winne p. ust. z 22.10.1931, art. 4, oleje mineralne p. RPRP z 7.3.1928, art. 4 i 6, rozp. wyk. § 34 i 42, karty do gry p. ust. z 18.3.1931, art. 3, rozp. wyk. § 26 i 27, kwas octowy p. rozp. wyk. § 248, p. 4, drożdże p. rozp. wyk. § 282—285, zapalniczki złote i srebrne p. ust. z 30.1.1931, art. 6, rozp. wyk. § 10.

18. Naruszenie przepisów o akcyzach i monopolach karane jest na podstawie przepisów ustawy karnej skarbowej z 18.3. 1932.

Ponadto normuje ustawa karna skarbowa naruszenia przepisów o cle, o obrocie towarowym z Gdańskiem (p. str. 283), o wywozie zagranicę złota, o pobieranych na granicy zryczałtowanym podatku od obrotu, podatku wyrównawczym, o opłacie patentowej i o opłacie statystycznej.

Pierwotna ustawa z 2.8.1926 DURP: 105:609 unifikująca cztery ustawodawstwa zaborcze w tej dziedzinie została zastąpiona ustawą z 18.3.1932 DURP: 34:355. Przestępstwa i kary przewidziane tą ustawą są unormowane przedewszystkiem jej przepisami. W braku takiego przepisu mają zastosowanie postanowienia części ogólnej kodeksu karnego (RPRP z 11.7. 1932 DURP: 60:571, art. 92) i prawa o wykroczeniach (RPRP z 11.7.1932 DURP: 60:572, art. 16). Ponadto przepisy o wprowadzeniu kodeksu karnego i prawo o wykroczeniach (RPRP z 11.7.1932 DURP: 60:573, art. 15).

Naruszenia przepisów o akcyzie od energji elektrycznej normuje ordynacja podatkowa o akcyzie od cukru i od olejów mineralnych normują specjalne przepisy.

Przepisy materjalne w części ogólnej (art. 1 — 44) mieszczą w sobie postanowienia o winie, o karach, o zbiegu przestępstw i kar, o okolicznościach obciążających i łagodzących i o przedawnieniu. Te przepisy zawierają w pewnej mierze odstępstwa od zasad ogólnych prawa karnego.

W szczególności każda wina, nawet nieumyślna pociąga za sobą karę (art. 5), usiłowanie wyjątkowo tylko jest karane (art. 8), karze podlegają narówni główni sprawcy, podżegacze i uczestnicy (art. 6 i 7), karami są grzywny, areszt i konfiskata, albo samoistnie albo łącznie (art. 10—21), w razie zbiegu przestępstw, każde przestępstwo zosobna podlega karze (art. 22), przewidziane są przypadki odpowiedzialności osób trzecich (także prawnych) za kary pieniężne i koszty postępowania (art. 33—39), przedawnienie jest inaczej unormowane niż w powszechnych ustawach karnych (art. 40—43).

Część szczegółowa przepisów materjalnych (art. 45 — 135) zawiera określenie poszczególnych przestępstw oraz rodzaj i rozmiar nakładanych kar.

W szczególności przewidziane są kary za naruszenie przepisów o monopolu tytoniowym (niedozwolone plantacje, import, eksport, fabrykacja wyrobów, sprzedaż, nabywanie, przechowanie, zapasy, art. 57—76),

o monopolu spirytusowym (tajne gorzelnictwo, defraudacja, tajne wyprowadzenie, usunięcie w czasie transportu, niedozwolone użycie, niezgodne z przepisami eksport i import, aparaty, zamknięcia, księgi, sprzedaż, art. 77—99), o monopolu solnym (tajne wyprowadzenie z saliny lub składu, nienależyte użycie, usunięcie skażenia, uchylenie od dopłaty, art. 100—105), o monopolu zapałczanym (wyrób przedmiotów monopolowych bez zezwolenia, tajne wyprowadzenie z fabryki, usunięcie z transportu, naruszenie przepisów o obrocie towarowym z zagranicą i w. m. Gdańskiem, nabywanie i posiadanie w obiegu handlowym zapałek i zapalniczek zagranicznych lub nieoznaczonych, jako monopolowe, lub niezaopatrzonych znakiem podatkowym (art. 106—113), o monopolu loterji (art. 114—115), o akcyzie od piwa (art. 116—120), napojów winnych (art. 121—125), od kart do gry (art. 126—129), o opłatach patentowych (art. 130—132), o obrocie towarowym z Gdańskiem (art. 133—135). Stany faktyczne, określone w ustawie nie mogą podlegać w myśl ogólnych zasad prawnych rozszerzającej interpretacji (p. OPA 1934:369 i glosa St. Glasera).

Przepisy o postępowaniu i właściwości zawarte są w art. 136—235. Zasadą tych przepisów jest, że przy postępowaniu obowiązują tak sądy jak i władze skarbowe przepisy kodeksu postępowania karnego (ogłoszonego w DURP 1932:83:725) ze zmianami i uzupełnieniami z ustawy karnej skarbowej (art. 136). Przepisy te zawierają postanowienia o:

właściwości władz sądowych dla jednych, władz skarbowych dla drugich spraw (art. 137 — 140);

Sądy są właściwe: we wszystkich sprawach, zagrożonych karą samoistnego aresztu, w sprawach, gdy jednym czynem naruszono równocześnie przepisy kodeksu karnego i ustawy karnej skarbowej, w sprawach, gdy obwiniony został aresztowany, wreszcie w sprawach przekazanych sądowi przez władzę skarbową za zezwoleniem władzy przełożonej. Władze skarbowe są właściwe w sprawach zagrożonych karą pieniężną lub konfiskatą względnie obydwoma karami włącznie.

właściwości rzeczowej i miejscowej władz skarbowych (art. 142 — 146);

Rzeczowo właściwemi są urzędy skarbowe akcyz i monopolów państwowych oraz urzędy celne przy karach pieniężnych do 2.000 zł. (RMS z 31.5. 1932 DURP:54), powyżej tej granicy Izby Skarbowe i Dyrekcje Ceł. Miejscowo właściwemi są władze skarbowe miejsca popełnienia przestępstwa, jeżeli zaś jest nieznane, to kolejno miejsca zamieszkania przestępcy i wykrycia przestępstwa.

wykrywaniu przestępstw skarbowych i postępowaniu po wykryciu (art. 147 — 151);

Wykrywanie należy do kontroli skarbowej, urzędników celnych i straży granicznej, zastępczo do policji państwowej; ponadto inne władze pań-

stwowe i samorządowe mają obowiązek doniesienia o przestępstwie władzom skarbowym i zabezpieczenia przedmiotu. Przy wykryciu sporządza się protokół karny (lub doniesienie karne w razie nieobecności sprawcy) zawierający opis czynu i oświadczenie obwinionego, zajmuje się przedmioty przestępstwa, ewentualnie aresztuje się obwinionego i odstawia do najbliższego sądu lub sędziego śledczego, zabezpiecza się również na majątku obwinionego grożącą karę pieniężną i koszty postępowania. Władza skarbowa po otrzymaniu protokółu albo zarządza dalsze śledztwo, albo też przesyła sprawę sądowi według właściwości.

umorzeniu postępowania karnego (art. 152 — 154);

Umarza sprawę władza skarbowa I instancji jeżeli sprawa podlega jej właściwości (kara do 2.000 zł.), wszystkie zaś inne władza skarbowa II instancji.

zajęciu przedmiotów (art. 155 — 158);

Zajmuje się przedmioty, podlegające karze konfiskaty lub służące za dowód popełnienia przestępstwa a także wszelkie przedmioty obwinionego, o ile mieszka zagranicą lub niema stałego miejsca zamieszkania. Sprzedaż zajętych przedmiotów następuje po prawomocności orzeczenia karnego, wcześniej może nastąpić o ile przechowywanie pociągnęłoby wysokie koszty, przedmioty grożą zepsuciem lub straciłyby na wartości wskutek przechowywania.

rewizjach domowych i osobistych (art. 159 — 164);

Dozwolone są rewizje domowe w porze dziennej. Rewizje zaś osobiste i rewizje w porze nocnej tylko w razie koniecznej potrzeby. Rewizje wymagają w zasadzie pisemnego upoważnienia.

zatrzymaniu obwinionego (art. 165 — 166);

Zatrzymanie może nastąpić jedynie w przypadkach wymienionych w ustawie, obwiniony może być zwolniony za kaucją gdy przestępstwo zagrożone jest karą pieniężną.

badaniu obwinionego, świadków i znawców (art. 167 — 175);

Obwinionego wzywa i przesłuchuje władza skarbowa, może być przymusowo dostawiony, albo wydane orzeczenie zaoczne. Świadka i znawcę przesłuchuje się pod przyrzeczeniem zamiast pod przysięgą, o ile koniecznem jest przesłuchanie pod przysięgą to przeprowadza je sąd; złożenie fałszywych zeznań przed władzą skarbową zagrożone jest karą sądową.

dobrowolnem poddaniu się karze (art. 176 — 181);

Instytucja nieznana kodeksowi postępowania karnego daje prawo władzy skarbowej w sprawach zagrożonych karą pieniężną zezwolić obwinionemu na poddanie się karze, za uiszczeniem pewnej kwoty i za ewentualną

zgodę na karę konfiskaty. Zezwolenie pociąga za sobą te same skutki co orzeczenie karne; przeciw odmowie nie przysługuje żaden środek prawny.

rozstrzygnięciu sprawy (art. 182 — 186);

Ocena zebranych dowodów należy do swobodnego uznania władzy skarbowej pod warunkiem, że je przedstawiono w śledztwie obwinionemu. Orzeczenie karne musi być wydane na piśmie i zawierać dokładne określenie przestępstwa, orzeczenie o winie lub uniewinnieniu, wymiar kary pieniężnej, orzeczenie konfiskaty, orzeczenie co do zajętych przedmiotów, co do kosztów postępowania, odpowiedzialności osób trzecich, nadto pouczenie o przysługujących środkach odwoławczych, wkońcu uzasadnienie. Przewidziana kara może być odpowiednio łagodzona.

środkach odwoławczych (art. 187 — 199);

Od orzeczenia może zasądzony wnieść zażalenie do bezpośrednio wyższej władzy skarbowej. Może on także żądać przekazania sprawy sądowi. Wnioski takie muszą być podane ustnie lub pisemnie w 7-dniowym terminie. Władza skarbowa, która wydała orzeczenie, nie może go sama zmienić. Od orzeczeń, wydanych w II instancji przez władze skarbowe, nie przysługuje żaden środek odwoławczy, ani skarga do NTA (art. 198 uks.).

wykonaniu kary (art. 200 — 205);

Ściągnięcie grzywny, decyzja o wykonaniu aresztu zastępczego, sprzedaż lub zniszczenie skonfiskowanych przedmiotów należy do władzy I instancji nawet wówczas gdy konfiskatę orzekł sąd. O wykonaniu kary aresztu zwraca się władza skarbowa do sądu grodzkiego miejsca zamieszkania skazanego.

kosztach postępowania karnego i zarachowaniu kar majątkowych (art. 206 — 208);

Władza skarbowa orzeka zwrot kosztów dostawienia obwinionego oraz sprowadzenia, utrzymania, przechowania i sprzedaży zajętej rzeczy o ile nie uległa konfiskacie, nadto zwrot należytości świadków, znawców i osób wezwanych do asysty. Kwoty uzyskane z kar nakładanych przez władze skarbowe i ze sprzedaży zajętych przedmiotów wpływają na budżet Ministerstwa Skarbu.

właściwości rzeczowej i miejscowej władz sądowych (art. 210 — 215);

Właściwemi rzeczowo są sądy okręgowe, przy których tworzy się do rozstrzygania spraw karnych skarbowych specjalne wydziały. Rozstrzygają one w składzie trzech sędziów, o ile na wniosek prokuratora nie zapadnie uchwała o zastosowaniu postępowania uproszczonego (przed jednym sędzią). Ustawa daje upoważnienie Ministrowi Sprawiedliwości do przekazania w porozumieniu z Ministrem Skarbu niektórych spraw sądom grodzkim (p. RMSpraw. z 18.5.1932 DURP: 48:453, którem przekazano pewne rodzaje

spraw tymże sądom). Właściwymi miejscowo są kolejno sądy miejsca popełnienia przestępstwa, zamieszkania przestępcy, oraz wykrycia przestępstwa. W razie zbiegu przestępstw właściwość pozostaje niezmieniona, jednak sąd okręgowy może w takich wypadkach zarządzić łączne rozpatrywania i osądzenie spraw przed wydziałem karnym skarbowym.

odpowiedzialności i prawach osób trzecich (art. 216 — 217);

Odpowiedzialny korzysta ze wszystkich praw przysługujących obwinionemu, inne osoby, roszczące prawa do zajętych przedmiotów, winne być zawiadomione o terminie rozprawy dla uzasadnienia roszczenia.

zabezpieczeniu kar pieniężnych (art. 218);

Zabezpieczenia dokonywuje sąd tak samo jak władze skarbowe.

oskarżeniu i rozstrzygnięciu (art. 219 — 228);

Rozprawę wyznacza się na zasadzie aktu oskarżenia wniesionego przez prokuratora lub przez władzę skarbową, o ile prokurator nie znajduje powodu do ścigania. W razie wniosku o przekazaniu sprawy sądowi zastępuje orzeczenie władz skarbowych akt oskarżenia. Popieranie oskarżenia należy do prokuratora i do pełnomocnika władz skarbowych, którzy są od siebie niezależni. Do rozpatrzenia sprawy wystarczy poparcie oskarżenia przez jednego z nich. Konieczna jest obecność pełnomocnika władzy skarbowej, jeżeli ta złożyła od siebie akt oskarżenia. Rozprawa może być przeprowadzona zaocznie w przypadkach wymienionych w ustawie pod warunkiem ogłoszenia jej terminu albo w gminie ostatniego miejsca zamieszkania obwinionego, jego miejsca pobytu, lub wykonywania przedsiębiorstwa, albo w Monitorze Polskim. W powyższy sposób również ogłasza się prawomocny wyrok. Wyroki sądowe muszą zawierać rozstrzygnięcie co do wszystkich punktów tak samo jak orzeczenia władz skarbowych. Kwoty uzyskane z kar nałożonych przez sądy wpływają na budżet Ministerstwa Sprawiedliwości.

środkach odwoławczych (art. 229);

Od wyroków sądów grodzkich służy apelacja do sądów okręgowych. Od wyroków zaś sądów okręgowych można założyć jedynie kasację do Sądu Najwyższego. Środki te mogą wnosić tak skazani, jak i odpowiedzialni, prokurator oraz władze skarbowe.

wznowieniu postępowania (art. 230 — 235);

Wznowienie może nastąpić przy prawomocnych orzeczeniach władz skarbowych w razie ujawnionych nowych okoliczności i zezwolenia Ministra Skarbu i w razie, gdy chodzi o niesłuszne skazanie lub nałożenie odpowiedzialności majątkowej, o niesłuszne uniewinnienie i o niedostateczne zasądzenie. W pierwszym przypadku następuje na prośbę interesowanego, w drugim i trzecim z urzędu o ile nie upłynął termin przedawnienia. Wznowienie w sprawie rozstrzygniętej prawomocnie przez sąd może nastąpić

jedynie w razie niesłusznego zasądzenia lub nałożenia odpowiedzialności. Wznowienie wówczas dopuszczalne jest na zasadzie przepisów kodeksu postępowania karnego.

Rejestr karny, niedostępny dla osób prywatnych, zawierający wykaz przestępców z uks. przy oznaczeniu popełnionego przestępstwa prowadzony jest przy urzędach akcyz i monopolów. Wyjątkowo ukarani z art. 293 uks. (spółka do popełnienia przestępstwa) i art. 78 uks. (tajne gorzelnictwo) karą conajmniej 3 miesięcznego samoistnego aresztu wpisani są do rejestru przy Ministerstwie Sprawiedliwości (RMSpraw. z 22.12.1932 DURP: 118:972 § 4 ust. 3).

Ewidencja przestępstw akcyzowo - monopolowych we władzach p. OMS z 31.3.1933 DU: 12:118, 119 i z 9.1.1934 DU: 2:8.

Nagrody za wykrycie przestępstw akcyzowych, monopolowych i celnych i za przyczynienie się do wykrycia udzielają władze II instancji, Ministerstwo Skarbu lub z czystego zysku handlowego Monopolu Spirytusowego Dyrekcja tegoż monopolu.

Nagroda wynosi, gdy można obliczyć szkodę Państwa do 75% tej szkody, przy uszczupleniu należności celnych fałszywą deklaracją do 10% tych należności, gdy szkody nie można obliczyć do 5.000 zł. (RMS z 6.3.1930 DURP: 22:188 oraz z 8.6.1932 DURP: 57:551).

Amnestja p. str. 161.

19. Ocena tego działu podnosi następujące braki: Dotąd nie ma zebranych w jednej ustawie przepisów, normujących jednolicie dla wszystkich akcyz sprawy właściwości władz, obowiązku akcyzowego, orzeczeń, płatników i ich zastępców, postępowania i t. d. Nie ma zatem ordynacji akcyzowej, chociażby w tej formie, w jakiej została wydana dla podatków ustawą z 15.3.1934. Ustawa taka usunęłaby nieuzasadnione odrębności, jakie wytworzyły się w każdej z osobna akcyzie: płatność akcyzy przy piwie a przy innych towarach obciążonych akcyzą, oprocentowanie i warunki kredytu, odmienne przy poszczególnych akcyzach, tak samo określenie hurtowej i detalicznej sprzedaży, konsekwencje stwierdzenia ubytków, przepisy o zwrocie i umorzeniu akcyzy, o wywozie z wytwórni. I pod względem techniki ustawodawczej jest każda z akcyz odrębnie skonstruowaną: przepisy o patentach są rozrzucone w kilku źródłach, przepisy karne są umieszczone bądź w ustawach o akcyzie od cukru lub olejów mineralnych, bądź w u. k. s., przepisy o wytwórniach zawarte są bądź w poszczególnych ustawach, bądź w rozporządzeniach wykonawczych, mimo licznych zmian nie ma ogłoszonych jednolitych tekstów, ani ustaw ani rozporządzeń wykonawczych. P. nadto CzSk. 1934:9.

2. Cukier.

Źródła: RPRP z 13.9.1927 DURP: 81:700 z nowelami (opodatkowanie cukru). — RMS z 17.4.1928 DURP: 61:564 i 9.2.1932 DURP: 12:76 (rozp. wyk.). — Ust. z 22.7.1925 DURP: 90:630, z 5.11.1931 DURP: 101:770 i RPRP z 27.10.1932 DURP: 94:818 (obrót cukrem). — RMS, PH i Roln. z 17.12.1925 DURP 1926:6:32, z 2.12.1931 DURP 1932:14:85

(rozp. wyk.). — Corocznie w DURP ogłaszane RMS o tymczasowym i definitywnym kontyngencie.

Literatura: Zagleniczny, Cukrownictwo polskie w r. 1924, (1924) i n. — Kremer, Stosunki w przemyśle cukrowniczym polskim, 1925. — W. Ostrowski, Podatek od cukru. Cz. Sk. 1930. — Sprawozdanie komisji ankietowej t. IX. 1928. — Grabowski, Opodatkowanie cukru (zbiór przepisów) 1929. — W. Jastrzębski, Sprawozdanie z badania cen cukru (praca zbiorowa), 1931.

CUKIER.

Produkcja, sprzedaż, wywóz — wpływ	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932 33	1933/34
Cukrownie	71	72	71	70	69	67	64	61
Buraków przerobiono milj. q.	33.6	35.3	43.9	50.9	46.3	27.4	23.7	18.5
Produkcja w milj. q. .	5.7	5.7	7.5	9.2	7.8	4.9	4.2	3.4
Sprzedaż w tys. ton. .	.	317.8	351.0	361.0	349.8	322.6	293.6	282.9
Na 1-go mieszkańca w kg. .	*10.8*	*10.6*	*11.5*	*11.9*	*11.3*	*10.1*	*9.2*	*8.9*
Wywóz milj. q. . . .	2.7	2.0	1.9	3.0	3.9	3.4	1.9	1.1
„ milj. zł. . . .	142.8	130.8	102.2	133.6	138.1	80.4	34.2	18.7
Wpływ z akcyzy milj. zł.	95.8	107.4	117.4	127.0	119.7	114.8	104.2	100.0

1. Technologja. 2. Przedmiot akcyzy. 3. Stawka. 4. Patent. 5. Uiszczenie. 6. Nadzór. 7. Obrót cukrem. 8. Eksport. 9. Sztuczne środki słodzące.

1. Produkcja cukru odbywa się w cukrowniach z buraków cukrowych, w krajach podzwrotnikowych z trzciny cukrowej. Z buraków wytwarza się cukier surowy (żółty), drogą wypłókiwania z nich soku, zgęszczenia go oraz oczyszczenia na cukier biały konsumcyjny (piasek, kryształ, rafinadę). Ten ostatni ma zreguły polaryzację 99,3%, t. j. taką zawartość chemicznie czystego cukru. Buraki cukrowe zawierają, zależnie od pogody w czasie wegetacji, 12 do 23% cukru. Z tego procentu otrzymuje się około 83% w postaci cukru krystalicznego. Odpadkiem przy fabrykacji jest niezdatna do konsumcji ludzkiej melasa, z której już zwyczajnemi metodami cukrowniczemi więcej cukru krystalicznego otrzymać nie można. Melasę przerabiają gorzelnie przemysłowe na spirytus, a drożdżownie na drożdże prasowane.

Przez uprawę buraków zwiększa się urodzajność i wydajność ziemi, produkcję żywionego odpadkami fabrykacji bydła, a zatem mięsa i mleka, ilość w tym dziale wytwórczości zatrudnionych pracowników i zapotrzebowanie towarów, których inne przemysły dostarczają. Dlatego państwa, nie wyłączając Anglji, protegują cukrownictwo buraczane. Ze względu na rodzaj gleby, produkowano na obszarze Polski dzisiejszej już przed wojną znacznie więcej cukru, niż wynosiła konsumcja ludności. Obecnie utrzymuje się produkcja

cukru Polski na 5 miejscu w Europie po Niemczech, Czechosłowacji, Francji i Sowietach.

Łącznie jednak z dużą produkcją cukru trzcinowego spowodowała ta protekcja nadmiar, przewyższający zapotrzebowanie rynku światowego. Przesilenie to rozpoczyna się w r. 1923/24, a z biegiem lat ceny cukru na rynku światowym spadają według twierdzeń interesantów poniżej kosztów produkcji cukru buraczanego, a nawet trzcinowego. W latach 1924 — 1931 eksport odbywał się według obliczeń interesantów ze stratą. Stratę tę pokrywał konsument polski, płacąc bardzo wysoką cenę wewnętrzną za cukier. Mimo to przemawiał za utrzymaniem eksportu wzgląd na bilans handlowy Państwa, na płacenie zagranicą długów, zaciągniętych przez cukrowników za nawozy sztuczne i na interes rolnictwa i gospodarstwa wogóle. Rząd usiłował uregulować to zagadnienie ustawą z 22.7.1925, w czem Polska poszła za przykładem Czechosłowacji i Węgier. Ustawa ta regulowała, ile cukru może cukrownia wypuścić na rynek wewnętrzny i tem samem znosiła współzawodnictwo o ten rynek z pozostawieniem konkurentowi nieopłacającego się eksportu. Dalszym krokiem na tej drodze jest uregulowanie eksportu na podstawie międzynarodowego porozumienia, które nie przeszkodziło bardzo znacznemu obniżeniu się naszego eksportu.

2. Przedmiotem obciążenia akcyzą jest wszelki cukier buraczany i trzcinowy, wytworzony w Polsce lub sprowadzony z zagranicy lub z Gdańska. Obojętnem jest, czy cukier ten jest w stanie stałym, czy płynnym, rafinowanym lub surowym oraz czy przy przywozie znajduje się w gotowych wyrobach (czekoladzie, cukierkach, likierze i t. p.).

Nie podlega akcyzie cukier eksportowany, także w gotowych wyrobach, cukier użyty w przemyśle niespożywczym (do fabrykacji towarów włókienniczych, jedwabiu, skóry, papieru, mydeł i t. d.), do karmienia bydła i pszczół w stanie skażonym. Również nie podlega akcyzie melasa, ani inny cukier, t. j. gronowy, skrobiowy (glukoza) wytwarzany z przerobionych na krochmal ziemniaków i uzyskany do fabrykacji karmelków, marmelad i t. d.

Cukier przeznaczony do produkcji w przemyśle spożywczym, podlegającym innym podatkom spożywczym (piwo, napoje winne) może MS zwolnić od akcyzy (RPRP z 23.8.1932 DURP: 74:665 i RMS z 21.9.1932 DURP: 80:708).

Cukier pobierany na dożywianie dzieci w szkołach i dla bezrobotnych był do 1.7.1932 uwolniony od akcyzy (ust. z 22.10.1931 DURP: 100:765 i RMS z 21.11.1931 DURP: 104:807).

3. Stawka na całym obszarze Polski wynosi 35 zł. od centnara metrycznego cukru kontyngentowego, a 125 zł. od niekontyngentowego (p. niżej).

Poza powyższą stawką pobierany jest 10-procentowy dodatek nadzwyczajny (str. 152) oraz dodatek na fundusz

pracy (str. 67) w wysokości 0,50 zł. do 1 q. (ust. z 16.3.1933 DURP: 22:163 i RPrezRM z 31.3.1933 DURP: 22:176).

Cukier przywożony z Gdańska i z zagranicy uważany jest (bez dostatecznego uzasadnienia w przepisach) za niekontyngentowy. Podlega zatem akcyzie według wyższej stopy, tak samo cukier znajdujący się w importowanych z zagranicy lub z Gdańska wyrobach i przetworach (RMS z 17.4.1928 DURP: 61:564, § 3). Również ubytki podlegają stopie od cukru pozakontyngentowego.

4. Patent akcyzowy (opłatę patentową) opłacają cukrownie w wysokości 40 groszy od każdej wyprodukowanej tonny (1000 kg.) cukru, a rafinerje nadto 40 groszy od tonny rafinady.

Patent opłaca się zgóry od pierwszego tysiąca tonn, potem od każdych dalszych stu tonn, choćby zaczętych. Uiszczona kwota nie jest zwracana, chociażby cukier nie został wyprodukowany.

5. Do uiszczenia akcyzy zobowiązany jest z reguły ten, kto wyprowadza cukier do wewnętrznego obrotu z cukrowni lub z wolnego składu. Jest nim z reguły przedsiębiorca cukrowni lub wolnego składu. Uiszczenie winno nastąpić zgóry przed wypuszczeniem cukru do wewnętrznego obrotu.

6. Nadzór skarbowy rozciąga się na fabrykację, rafinowanie i transport cukru. Tak samo pod kontrolą jest handel i przemysłowy przerób cukru.

Naruszenie przepisów zagrożone jest dotkliwemi karami stosownie do przepisów RPRP z 13.9.1927 DURP: 81:700 (art. 47 — 56), przy zastosowaniu postanowień ustawy karnej skarbowej.

W szczególności podlegają karze: wyrób cukru bez zezwolenia, zatajenie ilości wyrobionego cukru, wyrób cukru w niezgłoszonych władzy skarbowej lokalach i naczyniach, potajemne wydanie lub wywiezienie cukru z cukrowni lub wolnego składu, użycie cukru zwolnionego od podatku niezgodnie z przeznaczeniem, odkażanie cukru skażonego, fałszywe prowadzenie ksiąg i t. d. (p. OPA 1934:751, 752).

Kredyt p. str. 278; przy cukrze jest oprocentowany na 2 procent rocznie. Odpowiedzialność rzeczowa p. str. 279. Wolne składy p. str. 279.

7. Obrót cukrem wewnątrz kraju jest przepisami, posiadającemi moc ustawy uregulowany. Cukrownia nie może na rynek wewnętrzny wypuszczać dowolną, od jej woli zależną ilość cukru, lecz tylko ilość zgóry określoną, swój kontyngent.

Ograniczenia w tej mierze wprowadziła od kampanji 1925/26 ustawa z 22.7.1925 o obrocie cukrem. Na podstawie tej ustawy RMS wydawane corocznie w porozumieniu z MPH i MRRR ustala w centnarach (q.) ilość cukru białego t. zw. kontyngent zasadniczy dla całego Państwa,

t. j. ilość, którą mogą wypuścić na rynek wewnętrzny wszystkie cukrownie łącznie (w kampanji 1933/34: 2.8 milj. q.). Ten kontyngent zasadniczy może ulec podwyższeniu z ustalonego na ten cel corocznie przez powołane ministerstwa kontyngentu zapasowego (5% zasadniczego), jeżeli z powodu wzrostu konsumcji wewnętrznej w ciągu kampanji potrzeba na rynku wewnętrznym większej od obliczonej ilości. Kontyngent zasadniczy może ulec również obniżeniu drogą RMS , MPH i MRRR, jeżeli konsumcja cukru na rynku wewnętrznym maleje, co ma miejsce od r. 1929/30 (RPRP z 27.10.1932 DURP: 98:818, RMS z 14.3.1934 DURP: 24:180). Te dwa kontyngenty globalne dla całego Państwa dzieli następnie coroczne RMS między poszczególne czynne cukrownie stosownie do przewidywanej produkcji w bieżącej kampanji przez wydzielenie kontyngentów indywidualnych. Rozporządzenia te, ze względu na podane w nich cyfry, wydawane są naprzód jako prowizoryczne, potem jako definitywne. Wykraczającą poza kontyngenty indywidualne resztę swojej produkcji musiały cukrownie wywieźć zagranicę.

Przypadający na każdą cukrownię kontyngent może cukrownia wypuścić na rynek wewnętrzny za uiszczeniem akcyzy w wysokości normalnej 35 zł. od centnara metrycznego. Wypuszczenie na rynek cukru ponad kontyngent jest bardzo utrudnione, m. i. prohibicyjną stawką po 125 zł. od 1 q. takiego cukru. Kontyngent swój może cukrownia przenieść na inną w całości lub w części.

Ta ustawa przyczyniła się do powstania kartelu niemal wszystkich cukrowni w Polsce (1929). Kartel ten drogą zawartej umowy może modyfikować ustawowe kontyngenty i w rzeczywistości je zmodyfikował. Nadto może niedopuścić do powstania nowych cukrowni. Umowa ta zawarta została z milczącą aprobatą Rządu, który zrezygnował ze zniesienia lub zmiany obowiązującej ustawy i który toleruje decydujący w tej dziedzinie wpływ kartelu.

Kartel stabilizował na okres pięcioletni 1930/1935 roczne kontyngenty, które cukrownia mogła wypuszczać na rynek wewnętrzny. W ramach tego rocznego kontyngentu cukrowni wyznacza kartel odpowiednią ilość, którą jej wolno w danym miesiącu wypuścić na rynek wewnętrzny, liberacja. W ten sposób przystosowana została produkcja do zapotrzebowania, sprawniej, aniżeli to czyniła ustawa z 22.7.1925.

W ustawie o obrocie cukrem zastrzeżone zostało dla Rządu prawo podnoszenia i zniżenia cła na przywożony cukier, oraz prawo regulowania ceny na rynku wewnętrznym pod rygorem kary do 200.000 zł., nakładanej przez Izby Skarbowe za przekroczenie tych cen (ust. z 22.7.1925 DURP 1931:101:770, art. 9 i 16).

Ostatnio uregulowana została cena detaliczna cukru, wypuszczanego przez cukrownie RMS z 30.8.1934 DURP: 77:723. Sprzedażą zajmuje się kartel, który płaci cukrowniom określoną według pewnych zasad cenę i zleca wysyłkę w odpowiednie miejsca w Państwie. Cena płacona cukrowniom jest zróżniczkowana zależnie od położenia geograficznego cukrowni.

8. Oprócz wspomnianych kontyngentów do celów wewnętrznej konsumcji ustala RMS corocznie kontyngent eksportowy (na kampanję 1933/34: 2,8 milj. q. cukru). Każda czynna cukrownia ma prawo do jego części. Rozdziału tego kontyngentu dokonuje corocznie MS w porozumieniu z MPH i MRRR proporcjonalnie do przewidywanej produkcji cukrowni. W ramach swego kontyngentu eksportowego mogą cukrownie wywozić swój cukier bez obciążeń i ograniczeń, a w szczególności bez akcyzy. Cukier, wyprodukowany ponad ten kontyngent, podlega przy wywozie prohibicyjnej stawce akcyzowej 100 zł. za 100 kg. (ust. z 5.11.1931 DURP: 101:770, RMS, MPH i MRRR z 2.12.1931 DURP 1932:14:35). Wysokość ustalonego kontyngentu eksportowego jest zgodna z ilością, którą powstały w r. 1931 kartel międzynarodowy państw produkujących cukier wyznacza Polsce.

Takie ujęcie produkcji i obrotu cukrem jest jednym z pierwszych w Polsce przykładów planowego zorganizowania przez producentów całej gałęzi przemysłu, z pewną pomocą Rządu. Ujęcie to wyłącza wszystkie wzajemne współzawodnictwa w zdobywaniu rynków, w ulepszaniu produkcji, usprawnianiu administracji i wszelkie ryzyko. Gwarantuje ono natomiast istnienie wszystkich, choćby źle administrowanych i urządzonych cukrowni z zapewnieniem kontyngentu i zysku w imię tezy, że plantacja buraków podnosi regionalnie gospodarstwo i rolnictwo. Nadto przy pomocy kartelu międzynarodowego, ma gwarantować eksport, potrzebny cukrowniom ze względu na spłacanie długów swoich, zaciągniętych głównie na kupno nawozów a pożyteczny dla Państwa ze względu na bilans handlowy. Sprzeczne często interesa (cena buraka, cena w różnych cukrowniach za cukier, cena cukru na rynku wewnętrznym i t. d.) uzgadniane zostają przy pomocy Rządu. Ocena rezultatów gospodarczych nie jest w tej chwili jeszcze możliwa i nastąpić będzie mogła dopiero w przyszłości, łącznie z oceną całego zagadnienia gospodarki planowej przemysłu w ciaśniejszych lub obszerniejszych rozmiarach.

9. Sztuczne środki słodzące (sacharyna, dulcyna, glucyna i t. p.), są to środki otrzymywane drogą chemiczną (syntetyczną) przewyższające słodyczą rafinowany cukier, nie mające jednak jego odżywczej wartości. Przepisy o nich zmierzają do ochrony dochodu Państwa z akcyzy od cukru. Wyrób, przerób, import, przechowywanie, sprzedaż i nabywanie dozwolone są wyłącznie dla celów leczniczych, higjenicznych i naukowych za uzyskanem zezwoleniem władz skarbowych. Koncesje nadaje hurtowym składom materjałów aptecznych i aptekom MS w porozumieniu z MSWew. i MPH. Składy te poddane są kontroli skarbowej.

Przepisy p. RPRP z 7.10.1927 DURP: 89:797 (o sztucznych środkach słodzących), RMS z 7.12.1927 DURP: 117:1008 i z 12.3.1930 DURP: 36:300 (rozp. wyk.). P. nadto zasady kontroli nad sztucznemi środkami słodzącemi. Cz. Sk. 1934:2.

Naruszenia przepisów podlegają karze z ustawy karnej skarbowej.

W szczególności: potajemny wyrób i przerób, sprzedaż i nabycie bez zezwolenia, niedozwolone użycie (przy piwie, lemoniadzie, lodach i t. p.). P. Leżański i Zgórski, Ustawa karna skarbowa, 1933, str. 161 n.

3. Piwo.

Źródła: Ust. z 22.10.1931 DURP: 99:762 (akcyza od piwa). — RMS z 22.12.1931 DURP: 113:886 (rozp. wyk.).

Literatura: E. Kwiatkowski i Różański, Podatek od piwa, 1925.— J. Krupa, Nowe ustawodawstwo akcyzowe, Cz. Sk. 1931. — Dąbkowicz w Cz. Sk. 1934.

1. Produkcja. 2. Przedmiot akcyzy. 3. Stawka. 4. Zobowiązany. 5. Powstanie obowiązku. 6. Nadzór. 7. Sprzedaż. 8. Naruszenie przepisów. 9. Wywóz i przywóz.

P I W O.

Produkcja—Sprzedaż Przywóz—Wpływy	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933
Browary czynne . . .	183	182	188	180	186	176	167	170
Produkcja w milj. hl. .	1.7	2.1	2.5	2.8	2.5	1.9	1.4	1.1
Sprzedaż w milj. hl. .	.	.	2.4	2.6	2.4	1.9	1.4	1.0
„ w milj. zł. .	.	.	.	163.7	146.0	114.7	80.7	.
Na 1-go mieszkańca litrów	*5.5*	*6.6*	*8.0*	*9.0*	*8.0*	*6.0*	*4.3*	*3.4*
Przywóz w tys. q. . .	2.8	9.8	12.0	14.3	12.8	9.8	5.8	3.3
„ w milj. zł.. .	0.1	0.5	0.6	0.6	0.5	0.4	0.2	0.1
Wpływy z akcyzy w milj zł.	9.2	11.4	13.3	15.3	12.9	11.0	10.0	7.8

Wpływy z akcyzy odnoszą się do roku budżetowego, 1926 = 1926/27 itd.

1. Produkcja piwa odbywa się w następujący sposób: Jęczmień browarniany, przez namoczenie go w wodzie, poddaje się procesowi kiełkowania. To kiełkowanie przerywa się po pewnym czasie, wysuszając jęczmień, zamieniony już w słód. Oczyszczony i rozgnieciony słód poddaje się dalszemu moczeniu w wodzie w temperaturze 70 do 75 stopni Cels., by prawie cała skrobia zawarta w słodzie mogła zamienić się w cukier słodowy. Z rozgotowanego i scukrowanego słodu powstaje w ten sposób zacier słodki, zwany brzeczką. Brzeczkę gotuje się wraz z dodanym do niej chmielem, co przerywa dalszy pro-

ces scukrowania oraz nasyca brzeczkę wymaganą goryczką. Reszta skrobi, która nie uległa scukrowaniu, jest t. zw. ekstraktem, w skład którego wchodzą jeszcze inne składniki i razem tworzą odżywczą zawartość piwa. Do ostudzonej brzeczki dodaje się drożdży. Pierwszy etap fermentacji pod ich działaniem trwa 5 do 7 dni, drugi od 6 tygodni do kilku miesięcy, zależnie od gatunku piwa, jakie ma być otrzymane. Pod wpływem fermentacji cukier zamienia się, mniej więcej w połowie, na alkohol oraz na dwutlenek węgla, którem się piwo przesyca.

Zawartość ekstraktu w brzeczce określa się gęstomierzem w procentach wagowych cukru. Wysokość tego procentu decyduje, czy piwo jest pełne (ekstrakt w takiem piwie ma od 9 do 13% cukru), czy dubeltowe (13 do 20%), czy mocne (powyżej 20%). Zawartość alkoholu wymienionych gatunków piwa wynosi 2,5 do 3.0; 3,5 do 4,5 i 4 do 6 procent. Wyrób piwa z brzeczki, zawierającej mniej niż 9 procent ekstraktu wymaga zezwolenia Ministra Skarbu.

W piwie znajdują się w małej ilości łatwo strawne składniki pożywcze jęczmienia i substancje białkowe, przez co uważane jest za napój pożywny, a przytem orzeźwiający, który konkurując z wódką, może wpłynąć na zmniejszenie jej konsumcji. Stąd rozpowszechnione jest zdanie, że piwo powinno być niżej obciążone od wódki, jako napoju o dużej zawartości alkoholu oraz wina, jako napoju w naszych warunkach zbytkownego klas zamożnych i niezwiązanego z naszą produkcją. Również postulatem teorji jest, ażeby danina od piwa pozostawała co do wysokości w pewnym stosunku do obciążenia wódki i ażeby przy wyborze, dokonywanym przez konsumenta, protegowany był wybór piwa.

2. Przedmiotem akcyzy jest piwo, t. j. napój, otrzymany w drodze fermentacji alkoholowej zapomocą drożdży, ze słodu, z dodatkiem chmielu lub cukru jakiegokolwiek rodzaju. Podlega akcyzie piwo wyrobione w kraju lub sprowadzone z zagranicy i z Gdańska.

Wolne jest piwo eksportowane i deputatowe (wydawane pracownikom browarów w ilości najwyżej 1 litra dziennie).

Ekstrakty do wyrobu piwa domowym sposobem ma prawo Minister Skarbu obciążyć akcyzą według najwyższej dla piwa stawki.

3. Stawka zależna jest od mocy piwa i od wielkości rocznej produkcji browaru, z tendencją popierania małych browarów. Ilość piwa, służąca za podstawę wymiaru oblicza się według pojemności naczyń, w których piwo wydane bywa do obrotu z browaru.

Wysokość stawki od piwa pełnego za 1 hl. wynosi zł. 8,30, gdy browar w bieżącym roku kalendarzowym nie wydał do obrotu więcej niż 2.000 hl. W granicach dalszych 2.000 do 10.000 hl. stawka wynosi zł. 8,75; ponad 10.000 hl. i przy piwie importowanem zł. 9,20. Piwo dubeltowe płaci o 50 procent, piwo mocne o 100 procent wyższą stawkę. Zaliczenie

piwa do jednego z trzech podanych gatunków zależy od zawartości ekstraktu w brzeczce podstawowej, z której piwo wyrobiono (p. 1).

Dodatek nadzwyczajny i komunalny p. str. 278. Fundusz pracy pobiera dodatek w wysokości 25 groszy od 1 hl. piwa wprowadzonego na rynek wewnętrzny. Ta danina nie jest kredytowana (ust. z 16.3.1933 DURP: 22:163 i RPrez.RM z 31.3.1933 DURP: 22:176).

4. Zobowiązanym do uiszczenia podatku jest wyrabiający piwo lub ten, które je poleca wyrabiać na swój rachunek; importer przy piwie sprowadzanem z zagranicy lub Gdańska.

Rzeczowa odpowiedzialność za akcyzę p. str. 279.

5. Powstaje obowiązek akcyzowy z chwilą wydania piwa do obrotu z browaru, t. j. z miejsca jego przechowania. Jeżeli to następuje w pierwszej połowie miesiąca kalendarzowego, to uiścić należy akcyzę najpóźniej dnia 22 tegoż miesiąca. Akcyza, która stała się płatną w drugiej połowie miesiąca, ma być uiszczoną 7-go dnia następnego miesiąca. Od tego terminu biegną kary za zwłokę w wysokości 2% miesięcznie.

Uiszczenia przed wydaniem piwa może żądać Urząd Akcyz w razie powtarzającej się zwłoki w uiszczaniu, lub obawy, że akcyza nie zostanie zapłaconą (art. 7 ust. 2 ustawy).

Kredyt trzytygodniowy jest dopuszczalny, p. str. 278 i OMS z 12.3.1933 DU: 21:192.

Umorzenie akcyzy może nastąpić jedynie z powodu nieściągalności kredytu.

6. Nadzór nad produkcją i obrotem piwa określony jest ścisłemi przepisami. Wykonują go władze skarbowe przez kontrolę skarbową.

W szczególności dotyczy to rodzaju używanych do fabrykacji surowców; marki piwa; okresowego sprawdzania zapasów; napisów na butelkach i beczkach, określających miejsce wyrobu, rodzaj piwa i miejsce rozlewu; obowiązku prowadzenia ksiąg kontrolnych. O nabyciu i uruchomieniu browaru, o jego urządzeniu, naczyniach do produkcji, o zastępstwie przedsiębiorcy musi być władza uwiadomiona. Sprawy te normuje z delegacji ustawy Minister Skarbu rozporządzeniami. Wydane w tej sprawie RMS z 22.12.1931 w wielu punktach granice tej delegacji przekracza.

Zaniki przy produkcji są dopuszczalne według normy corocznie dla każdego browaru ustalanej. Mogą wynosić 20 procent od stwierdzonej ilości brzeczki.

7. Sprzedaż hurtowa piwa wogóle, oraz detaliczna piwa, zawierającego powyżej 4.5% alkoholu wymaga koncesji.

Za hurtową sprzedaż uważa się sprzedaż wyżej 10 litrów jednorazowo. W praktyce detaliczna sprzedaż piwa powyżej 4,5 procent odbywa się na podstawie koncesji, wydanej łącznie na wszelkie napoje alko-

holowe. Do sprzedaży detalicznej piwa o zawartości alkoholu poniżej 4,5 procent wymagane jest jedynie zgłoszenie w urzędzie akcyz i uiszczenie patentu akcyzowego. Hurtownie mają prawo butelkowania piwa, detaliczni sprzedawcy za zezwoleniem urzędu akcyz (RPRP z 11.7.1932 o monopolu spirytusowym DURP: 63:586 i RMS z 30.12.1933 DURP: 1934:3:12).

8. Naruszenie przepisów karane jest według ustawy karnej skarbowej.

W szczególności podlegają karze: potajemny wyrób piwa, warka bez zgłoszenia lub bez zatwierdzenia, niewpisanie piwa do ksiąg, wyrobienie piwa silniejszego od zgłoszonego, wypuszczanie bez zapisania do ksiąg, dolewanie wody, nadmierny zanik.

Środkami zapobiegawczemi, które mogą być stosowane równolegle do sankcyj karnych są: wstrzymanie ruchu, usunięcie kierownika lub pracownika, stały nadzór.

9. Piwo wywożone pod ściśle w rozporządzeniu wykonawczem określoną kontrolą władz za granicę Państwa lub do Gdańska, wolne jest od akcyzy, przywożone z zagranicy lub z Gdańska opłaca najwyższą stawkę akcyzową, oprócz tego cło (art. 3 ustawy, § 14 rozp. wyk.).

Patenty akcyzowe p. str. 276, przedawnienie p. str. 280, weryfikacja p. str. 281.

4. Napoje winne.

Źródła: Ust. z 22.10.1931 DURP: 99:763 (akcyza od napojów winnych). — RMS z 24.5.1932 DURP: 50:471 (rozp. wyk.). — RPRP z 11.7. 1932 DURP: 63:583 o monopolu spirytusowym i rozporządzenia wykonawcze do niego.

Literatura: J. Krupa, Nowe ustawodawstwo akcyzowe, Cz. Sk. 1931.

1. Przedmiot akcyzy. 2. Stawki. 3. Uiszczenie. 4. Nadzór. 5. Sprzedaż. 6. Naruszenie przepisów. 7. Patenty.

WINO.

Produkcja—Sprzedaż Przywóz—Wpływy	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933
Zakłady	242	292	360	343	227	267	266	.
Produkcja w tys. hl. .	.	.	.	46.4	43.0	25.7	16.5	.
Sprzedaż w tys. hl. . .	.	.	.	44.6	41.0	25,5	13.8	.
„ w milj. zł.. .	.	.	.	7.6	6.7	4.4	2.5	.
Przywóz w tys. hl. . .	30.8	40.8	47.5	48.4	39,1	28.2	18.7	23.6
„ w milj. zł. .	4.7	8.0	9.5	10.0	7.5	4.4	2.3	2.6
Wpływy z akcyzy w milj. zł.	5.1	4.8	4.6	4.4	3.6	2.3	1.7	2.0

Wpływy z akcyzy odnoszą się do roku budżetowego, 1926 = 1926/27 itd.

1. Podlegają akcyzie napoje winne o zawartości alkoholu w granicach od 1,5 do 25%. Poniżej tej granicy są wolne od akcyzy; powyżej uważane są za wódki gatunkowe i podlegają przepisom o monopolu spirytusowym. Akcyzie podlegają napoje winne bez różnicy, czy chodzi o napoje wyprodukowane w kraju, czy sprowadzone z zagranicy, czy wino lub moszcz sporządzone są z winogron, czy z owoców.

W szczególności podlegają akcyzie: wina naturalne (gronowe, owocowe, rodzynkowe), wina gazowane (ponad 4 procent alkoholu, nasycone mechanicznie kwasem węglowym), wina musujące (ponad 4 procent alkoholu z kwasem węglowym powstałym w drodze dodatkowej fermentacji, która przy otwarciu uchodzi z butelki, burząc wina), miód syconey (z przefermentowanej brzeczki miodowej), moszcze (gronowe i owocowe, z 1,5 do 6 procent alkoholu) i wina sztuczne (napoje podobne do wina wyrabiane z niewymienionych w ustawie surowców).

Wolne od akcyzy są napoje winne do użytku we własnem gospodarstwie przy rocznej produkcji do 100 litrów łącznie z zapasem. Nadto wolne od akcyzy są napoje winne wywiezione zagranicę lub do Gdańska; niezdatne do spożycia i zniszczone przez kontrolę skarbową; wino i moszcz przeznaczone do wyrobu win musujących, gazowanych, spirytusu i octu; przywożone jako bagaż lub próbki z zagranicy, oraz zaniki w granicach norm (3% od wyprodukowanego wina).

2. Stawka zależna jest od tego, do którego z wyliczonych w ustępie 1 rodzajów napój należy, a w obrębie tychże kategoryj od zawartości alkoholu albo od tego, czy chodzi o napój gronowy, czy owocowy. Minister Skarbu określa w przypadkach wątpliwych do jakiej kategorji ma być zaliczony poszczególny napój winny. Minister Skarbu upoważniony jest do obniżenia stawek drogą rozporządzenia, z czego skorzystał. RMS z 23.11.1931 DURP: 103:798 i z 30.9.1932 DURP: 82:720.

Stawki z uwzględnieniem powyższej obniżki wynoszą: od 1 litra wina gronowego do 16 procent alkoholu 0,90 zł., ponad 16 procent 2 zł.; od wina sztucznego 1 zł.; od wina rodzynkowego 0,90 zł.; od wina owocowego 0,50 zł.; od miodu syconego 0,20 zł.; od moszczu winnego 0,50 zł., od owocowego 0,25 zł.; od wina gazowanego gronowego 1,50 zł., od owocowego 0,90 zł.; od wina musującego gronowego 4 zł., od pół butelki 2 zł.; od musującego owocowego 1,80 i 0,90 zł.

Dodatki nadzwyczajny i komunalne p. str. 278, kredyt p. str. 278.

3. Płatna jest akcyza: przy ocleniu jeżeli chodzi o napój winny sprowadzony z zagranicy; przy odbiorze, jeżeli chodzi o przesyłkę z Gdańska; przed wywiezieniem z wytwórni lub ze składu do wolnego obrotu, jeżeli chodzi o napoje wyrabiane w kraju. Do uiszczenia obowiązany jest odbiorca z zagranicy albo z Gdańska lub wytwórca.

Akcyzę od wina musującego uiszcza się przez naklejenie na flaszkach zakupionych w kasie Urzędu skarbowego opasek podatkowych (banderol).

Umorzenie p. str. 279. Zwolnienie od akcyzy następuje w razie zepsucia oraz zniszczenia wskutek nieprzewidzianego wypadku.

4. Nadzór nad produkcją i przechowywaniem, rozlewem, wydawaniem i sprzedażą należy do władz skarbowych, które go wykonują przez kontrolę skarbową. Ustawa upoważniła MS do wydania rozporządzenia normującego tę dziedzinę oczywiście w granicach ustawy. Rozporządzenie wykonawcze wykracza jednak często poza te granice.

Przechowywanie, rozlewanie i wydawanie gotowych napojów, przeznaczonych do obrotu może mieć miejsce tylko w pomieszczeniach przeznaczonych do tego celu, za zgodą władzy skarbowej. Poza wytwórnią nie wolno przeprowadzać żadnych zabiegów na napojach (chyba konserwowanie i leczenie). Naczynia wypuszczane do obrotu winny mieć etykietę z firmą i adresem wytwórni, rozlewni, hurtowni lub sprzedawcy, z procentem alkoholu i ilością płynu, rodzajem napoju.

5. Sprzedaż hurtowa i detaliczna wymaga koncesji (RPRP z 11.7.1932 o monopolu spirytusowym, art. 60 i rozp. wyk. § 306 i 307).

Hurtową sprzedażą napojów winnych jest sprzedaż powyżej 15 litrów jednorazowo. Nie wymaga koncesji: sprzedaż hurtowa własnych win owocowych z magazynów przy wytwórni i z wolnych składów oraz sprzedaż napojów winnych o zawartości poniżej 4.5 procent alkoholu (RMS z 30.12.1933 DURP 1934:3:12).

6. Naruszenie przepisów karane jest stosownie do przepisów ustawy karnej skarbowej.

W szczególności podlegają karze: wytwarzania bez zgłoszenia, wypuszczenie bez akcyzy, przechowanie nieprawidłowe, potajemny wyrób ponad 100 litrów, nieprawidłowe księgi.

Środkami zapobiegawczemi, które mogą być stosowane równolegle do sankcji karnych są: wstrzymanie ruchu, usunięcie kierownika, lub pracownika, stały nadzór.

7. Specjalny patent akcyzowy z dodatkami komunalnemi opłacają za rok kalendarzowy zgóry wytwórnie oraz magazyny (wolne składy), w których przechowuje się napoje pod węzłem akcyzy.

Wytwórnie płacą: 400 zł. od win musujących, 60 zł. od win gronowych, rodzynkowych, sztucznych, gazowych, albo 30 zł. od win owocowych i miodów. Magazyny płacą 100 zł. (ust. z 22.10.1931 DURP: 99:763

załącznik). Zakłady sprzedaży detalicznej i hurtowej uiszczają tę opłatę w wysokości od 15—100 zł., zależnie od rodzaju przedsiębiorstwa, jego rozmiaru i klasy miejscowości (RPRP z 11.7.1932 o monopolu spirytusowym, art. 62, załącznik).

5. Oleje mineralne.

Źródła: RPRP z 7.3.1928 DURP: 27:252 z nowelami (akcyza od olejów mineralnych). — RMS z 13.10.1928 DURP 97:862 (rozp. wyk.) z nowelami i instrukcją z 24.11.1928 DU: 35:398.

Literatura: Różański, Podatek od olejów mineralnych, 1926. — W. Ostrowski, Opodatkowanie olei mineralnych, 1928. — Grabowski, Podatek od olejów mineralnych (zbiór przepisów), 1929.

1. Technologja. 2. Przedmiot akcyzy. 3. Stawka. 4. Uiszczenie. 5. Nadzór. 6. Naruszenie. 7. Wpływy. 8. Dodatek drogowy. 9. Akcyza od materjałów pędnych.

1. Ropa naftowa jest minerałem bitumicznym, wydobywanym z ziemi zapomocą wierceń (otworów wiertniczych) w kopalniach ropy. Ropę naftową przerabia się na oleje mineralne zapomocą dystylacji i rafinowania (oczyszczania) w rafinerjach olejów mineralnych. Przy tej destylacji otrzymuje się jako najlżejszy, pod względem ciężaru gatunkowego, produkt benzynę; cięższy naftę świetlną; a jeszcze cięższy oleje smarowe; wkońcu w kotłach destylacyjnych pozostaje maź, zwana też gudronem poolejowym, a z kolei mniej lub więcej twardy asfalt. Z niektórych gatunków ropy naftowej, otrzymuje się nadto parafinę służącą do wyrabiania świec. Gaz ziemny, otrzymywany wprost z ziemi przy sposobności wierceń lub wydobywający się samorzutnie przerabiany jest w gazoliniarniach na gazolinę.

2. Podlegają akcyzie przetwory ropy naftowej i gazu ziemnego, benzyna, nafta, oleje smarowe, wazelina, parafina, świece parafinowe, gudron poolejowy, smary i gazolina), wytworzone w rafinerjach krajowych lub przywożone z zagranicy i Gdańska.

Nie podlegają akcyzie same surowce, t. j. ropa i gaz (ziemny i wytwarzany z gazoliny płynny, p. RMS z 13.8.1930 DU: 24:439). Również nie podlegają akcyzie przetwory z innych niż powyższe surowców (benzol z węgla, cerezyna z wosku ziemnego i t. p.). Nie podlega akcyzie koks i asfalt oraz pozostałości i odpadki po przeróbce powyższej, o ile ich gęstość przenosi oznaczony w przepisach stopień. Wkońcu nie podlegają akcyzie oleje eksportowane zagranicę lub do Gdańska. Eksportem zajmuje się przymusowa organizacja (ust. z 18.3.1932 DURP: 30:306 i RMPH z 12.10.1932 DURP: 89:754).

Zwolnić od akcyzy może Minister Skarbu całkowicie lub częściowo: przetwory, przeznaczone na potrzeby wojska, władz i przedsiębiorstw państwowych, na potrzeby przedsiębiorstw przemysłowych i rolnych do orki

motorowej, do poruszania silników i samochodów ciężarowych, do oczyszczania szybów, nawęglania gazu świetlnego, naprawy dróg i t. d.

3. Wysokość akcyzy zależna jest od gęstości oleju mineralnego, mierzonej stopniami aerometra przy + 15° C. ciepła i wynosi w czterech kategorjach od 1,80 do 14 zł. za 100 kg.

W szczególności wysokość podatku za 100 kg. wynosi: od oleju o gęstości do 790 stopni Ar: 14 zł.; od 790 stopni do 865 stopni Ar: 8.00 zł.; od 865 stopni do 890 stopni Ar: zł. 1.80; ponad 890 stopni Ar. oraz od ropału i waseliny: 7 zł.; od parafiny i świec parafinowych: zł. 10.50; od gudronu poolejowego (mazi) o gęstości do 975 stopni Ar., smarów wozowych i stałych oraz od odpadków produktów olejowych o gęstości do 965 stopni Ar: zł. 1.80.

4. Płatną jest akcyza z chwilą wprowadzenia przetworu do obrotu z rafinerji lub z wolnego składu.

Umorzenie lub zwrot akcyzy może nastąpić tylko w przypadku, gdy olej mineralny, zgłoszony do wywozu, nie może być wywieziony, albo też, gdy olej obciążony akcyzą zostanie w drodze podczas przewozu zniszczony z przyczyny niezależnej od przedsiębiorcy (RPRP z 7.3.1928, art. 10). Kredyt p. str. 278. Odpowiedzialność rzeczowa p. str. 279. O Państwowej Fabryce olejów mineralnych p. XV.

Przywożone z zagranicy przetwory ropy naftowej podlegają oprócz akcyzie, cłu przywozowemu. Również ropa podlega ocleniu, choć od akcyzy jest wolna.

5. Nadzorowi władz skarbowych podlegają: wytwórnie oraz wolne składy (p. XIII. 7. 14).

Organy stałego nadzoru mają prawo do mieszkania i pokoju na biuro w wytwórni, mają prawo swobodnego poruszania się w zakładzie, wglądu w księgi, badania urządzeń i transportów.

Specjalny nadzór istnieje ze względu na ustalone ilości, które poszczególne przedsiębiorstwo może zbywać na rynku krajowym (RMS z 14.7.1933 DU: 21:193 i tam powołane przepisy).

6. Naruszenie przepisów podlega karom ustawy karnej skarbowej.

W szczególności podlegają karze: potajemny wyrób, zatajenie wyrobu, wyrób w lokalach niezgłoszonych, potajemne wydanie lub wywiezienie, usunięcie podczas transportu, niedozwolone mieszanie, nieprawidłowe książki.

7. Wpływy z tej akcyzy p. XIII. 1.1.

8. Dodatek drogowy do tej akcyzy opłaca się od tych olejów mineralnych, które mogą być używane do napędu pojazdów

mechanicznych. Wynosi on 12 groszy od 1 kg. z możnością obniżenia i zwolnienia przez RM. Pobierany jest łącznie z akcyzą na rzecz Funduszu Drogowego (p. str. 68 i 310).

Do tego dodatku stosują się przepisy RPRP z 7.3.1928. Zwolnione są od dodatku oleje eksportowane (i do Gdańska), wprowadzone z pojazdami na czasowy pobyt w Polsce, używane dla statków powietrznych wojskowych i z zastrzeżeniami cywilnych. RM określa, które oleje podlegają temu dodatkowi (ust. z 3.2.1931 DURP 1933:45:352 i RMK i S. z 12.5.1933 DURP: 52:397, RRM z 26.6.1933 DURP: 48:380).

Śląsk p. niżej 12.2.

9. Materjały pędne nie będące olejami mineralnemi, które albo same albo w połączeniu z innemi mogą być używane do napędu, podlegają również akcyzie na rzecz funduszu drogowego. Te materjały oznacza RM. Nieuiszczenie w terminie niweczy dowód rejestracyjny (ust. z 3.2.1931 DURP 1933:45:352).

Należą do nich: spirytus etylowy i benzol, a nadto syntetyczny spirytus metylowy. Wysokość stawki, obniżenie, zwolnienia unormowane są jak p. 8. Obowiązany jest do uiszczenia ten, kto wprowadza te materjały do wolnego obrotu z chwilą wprowadzenia, przy imporcie osoba, na której rachunek odbywa się odprawa celna, przy sprowadzeniu z Gdańska osoba, dla której jest materjał przeznaczony. Wymiar, pobór, ściąganie i kontrola unormowane są z delegacji ustawy drogą RMKom. i Sk. Tak samo przepisy o władzach, terminie płatności, kredytach, odroczeniach, ratach, ulgach, odpisach, premjach za wykrycie. P. w tym względzie RMKom. i Sk. z 12.5.1933 DURP: 52:397. Przedawnienie wymiaru, żądania zwrotu jest odrębnie unormowane. Postępowanie: RPRP z 22.3.1928 DURP: 36:341 o postępowaniu administracyjnem.

Śląsk p. niżej 12.2.

6. Drożdże.

Źródła: RPRP z 11.7.1932 DURP: 63:586, art. 57 n. (monopol spirytusowy), RMS z 10.9.1932 DURP: 88:746, § 12 n, 33 n, 133 n, 267 n, (rozp. wykon.).

1. Wyrób. 2. Obowiązek i stawka. 3. Drożdżownie. 4. Wpływy.

1. Wyrób drożdży odbywa się w gorzelniach przemysłowych zwanych drożdżowniami, przy fermentacji zacierów melasowych, będących pozostałością z produkcji cukru. Z tych zacierów są one wyciskane, poczem w piwnicy dojrzewają, a po nasyceniu wodą są formowane, prasowane w cegiełki.

Przy wypieku chleba w piekarniach zużywa się 1 gramu drożdży na 1 kg. mąki żytniej, a 5 gramów na 1 kg. mąki pszennej, otrzymując zgórą 1 kg. pieczywa; podwójnej ilości drożdży przy domowym sposobie pieczenia. Obciążenie zatem konsumcji chleba przy detalicznej cenie 1 kg. drożdży (w r. 1928: 4,20 zł. a w r. 1931: 3,85 zł.) jest bardzo małe.

2. Podlegają akcyzie drożdże piekarniane (nadające się do wypieku). Stawka wynosi 1 zł. 50 gr. od kg. Akcyzę uiszcza wytwórca a przy imporcie odbiorca drożdży. Uiszczenie następuje przez obanderolowanie prasowanych cegiełek przed wywiezieniem z fabryki lub przy odprawie celnej. Tylko w tej formie, prasowanych cegiełek obanderolowanych, wolno drożdże sprzedawać. W stanie płynnym (do celów leczniczych lub przetwórczych) mogą być drożdże z wytwórni wydawane tylko za zezwoleniem Ministra Skarbu.

Wolne od podatku są drożdże eksportowane.

Od importowanych z zagranicy lub Gdańska drożdży opłaca się akcyzę 1,50 zł. od kg. a nadto cło. Drożdże mogą być wydane przez urzędy celne do obrotu dopiero po zbadaniu ich jakości przez Laboratorjum chemiczne Monopolu Spirytusowego (Zarządzenie MS z 26.7.1932 DU: 23:364).

Używanie do wypieku drożdży piwnych jest wzbronione.

Weryfikacja, import, nadzór, naruszenia i t. d. p. XIII. 1. Koncesje p. NTA z 6.4.1934 Cz. Sk. 1934:10.

3. Drożdżownie w Polsce są od r. 1928 skartelizowane. RM ma prawo powołać do życia ich przymusowe zrzeszenie. Koncesje na wyrób nadaje MS w porozumieniu z MPH. Ceny drożdży i rentowność fabryk utrzymuje kartel na wysokim poziomie, korzystając z ochrony celnej i nieudzielania przez Rząd nowych koncesji.

4. Wpływy z tej akcyzy p. wyżej XIII. 1.

Przywóz drożdży z zagranicy wynosił w latach i tonach 1927:408; 1928:350; 1929:345; 1930:160; 1931:171; 1932:52; 1933:4.

7. Kwas octowy.

Źródła: RPRP z 11.7.1932 DURP: 63:586, art. 56 (monopol spirytusowy), RMS z 10.9.1932 DURP: 88:746, § 12 n, 33 n, 286 n (rozp. wykon.).

1. Obowiązek i stawka. 2. Obrót. 3. Wpływy.

1. Podlega akcyzie kwas octowy, wytwarzany w drodze chemicznej z octanu wapnia. Stawka wynosi 40 gr. od 1 kg. kwasu stuprocentowego (bezwodnego). Akcyzę uiszcza wytwórca a przy imporcie odbiorca kwasu, przed wypuszczeniem z wytwórni lub przy odprawie celnej.

Zezwolenie na wyrób kwasu octowego wydaje MS w porozumieniu z MPH i MRRR. MS ma prawo powołać do życia przymusowe zrzeszenie wytwórców.

Wolny od akcyzy jest kwas eksportowany lub nienadający się do spożycia, lecz do celów technicznych. Kwas, sprowadzany z zagranicy opłaca prócz akcyzy cło.

2. Wypuszczany do spożycia kwas octowy musi posiadać conajmniej 80% wagowych mocy lub wyższą (esencja octowa). Kwas octowy o mocy niższej, nadający się do spożycia, może być wydawany tylko do dalszego przerobu.

Racja wprowadzenia tej akcyzy leży w tem, że Państwo chce zwiększyć konsumcję spirytusu przemysłowego, potrzebnego do fabrykacji octu spirytusowego, wyrabianego drogą fermentacji płynów alkoholowych. Wysuwane są także względy zdrowotne, przemawiające podobno przeciw konsumcji octu, sporządzonego z kwasu octowego, rozlanego wodą.

3. Wpływy z tej akcyzy utrzymują się stale od roku 1924 na wysokości około 0,3 milj. złotych rocznie.

Inne przepisy p. XIII. 1. Umorzenie p. RMS z 10.9.1932 DURP: 88:746, § 289.

8. Zapalniczki.

Źródła: Ust. z 30.1.1931 DURP: 9:45 (monopol zapałczany), RMS z 31.1.1931 DURP: 10:51 i RMS z 15.1.1932 DURP: 6:42 (rozp. wykon.).

1. Obowiązek. 2. Wyrób. 3. Przywóz. 4. Wpływy.

1. Podlegają akcyzie zapalniczki nieobjęte monopolem (p. XIV. 5. 7.) t. j. złote i srebrne. Stawka wynosi 20 zł. od sztuki. Obowiązanym do zapłacenia jest wytwórca lub importer.

Zapalniczki elektryczne, w środkach lokomocji umocowane, również nie są monopolem objęte, jednak na podstawie wyraźnego przepisu akcyzie nie podlegają.

2. Wyrób tych zapalniczek nie potrzebuje koncesji, musi jednak być zgłoszony władzy skarbowej, która wykonuje nad nim nadzór. Wytwórca musi zaraz po wytworzeniu postarać się o cechę urzędu probierczego. Nadto przed wypuszczeniem z wytwórni musi zapłacić akcyzę w kasie Urzędu skarbowego i postarać się w Urzędzie akcyz o wybicie znaczka, stwierdzającego uiszczenie akcyzy.

Do obrotu handlowego dopuszczone są zapalniczki tylko z temi znakami. Zapalniczki eksportowane wolne są od akcyzy.

3. Z zagranicy sprowadzone zapalniczki, obciążone są akcyzą, a nadto cłem i muszą być zaopatrzone w znaczek probierczy i w znaczek akcyzowy. Tylko zapalniczki z temi znakami dopuszczone są do obrotu handlowego. Zapalniczka podróżnego do osobistego użytku opłaca akcyzę bez wyciśnięcia znaczka podatkowego, wolna jest od cła.

Przywóz z Gdańska odbywa się wyłącznie drogą postępowania przekazowego przez Urząd akcyz w Gdyni lub Inspektora kontroli skarbowej w Tczewie i Wejherowie.

4. Wpływy: 1931/32: 77 tys., 1932/33: 3 tys., 1933/34: 120 tys. zł. P. XIII. 1.

Inne przepisy p. XIII. 1.

9. Karty do gry.

Źródła: Ust. z 18.3.1931 DURP: 27:171 (ustawa). — RMS z 31.3. 1931 DURP: 32:234 (rozp. wykon.).

1. Przedmiot akcyzy. 2. Stawka. 3. Uiszczenie. 4. Płatność. 5. Nadzór. 6. Naruszenie przepisów. 7. Wpływy.

1. Podlegają akcyzie wszelkie karty do gry, wytworzone w kraju oraz sprowadzone z zagranicy i Gdańska.

Danina ta ma charakter akcyzy od zużycia przedmiotu zbytku, co uznane zostało przez administrację skarbową w dziedzinie budżetu, gdzie od preliminarza na 1927/28 począwszy została umieszczona między akcyzami. Właściwe do administracji tą daniną są mimo to: w I instancji urzędy opłat stemplowych w Warszawie, Lwowie i Krakowie i urząd skarbowy w Grodnie: w II instancji wydziały opłat w Izbach Skarbowych.

Wolne od akcyzy są karty wywiezione zagranicę i do Gdańska, natomiast przy przywozie kart do kraju opłaca się akcyzę razem z cłem. Przywóz i wywóz kart z Gdańska i do Gdańska odbywa się w postępowaniu przekazowem.

2. Stawka wynosi 1,30 do 10 zł. od talji, zależnie od ilości kart w talji i materjału, z którego zostały wyrobione.

Dodatek na rzecz Czerwonego Krzyża wynosi 0,40 i 0,60 groszy od talji papierowych kart zależnie, czy zawiera 36, czy więcej kart. Od sporządzonych z innego materjału 5 zł. Inne dodatki p. str. 278.

3. Uiszczenie następuje przez użycie banderoli (opaski).

Talje muszą być owinięte w banderole urzędowe, dostarczane bezpłatnie wytwórcy przez władze skarbowe, poczem Urząd wybija stempel urzędowy na jednej z kart (z reguły na asie kierowym), oraz na banderoli i na opakowaniu, stwierdziwszy, że należność została w kasie uiszczona. Owinięcie musi tak nastąpić, by użyć można kart tylko przez poprzednie zniszczenie banderoli.

4. Płatną jest akcyza przed wypuszczeniem kart do obrotu na rynek wewnętrzny; przy imporcie z zagranicy w chwili uiszczenia opłaty celnej, z Gdańska w chwili zgłoszenia w urzędzie odbiorczym w trybie postępowania przekazowego.

Umorzenie pokredytowanej lub zwrot uiszczonej akcyzy może nastąpić, gdy ostemplowane i już obanderolowane karty do gry stały się niezdatne do użytku skutkiem wypadku, który zaszedł w wytwórni i został zgłoszony władzy skarbowej przez wytwórcę (art. 5 ustawy).

5. Nadzorowi władz skarbowych podlega wyrób, sprzedaż i przywóz kart. Wyrób ma być zgłoszony według prawa przemysłowego, nadto winno być uzyskane zezwolenie od MS. Na sprzedaż kart udzielają zezwolenia władze skarbowe, które nadto mają prawo sprawdzać, czy karty znajdujące się w lokalach publicznych i w lokalach stowarzyszeń są ostemplowane.

6. Naruszenia przepisów karane są według karnej ustawy skarbowej, w I instancji przez urzędy akcyz.

7. Wpływy wynosiły w r. 1924: 0.1, 1925: 0.2, 1926/27: 0.2, 1927/28: 0.4, 1928/29: 0.5, 1929/30: 0.4, 1930/31: 0.5, 1931/32: 0.4, 1932/33: 0.5, 1933/34: 0.2 milj. zł.

10. Elektryczność.

Źródła: Ust. z 17.12.1931 DURP 1934:76:720 (wprowadzenie). — RMS z 14.9.1934 DURP: 85:774 (obliczanie i pobór). — RMS z 14.9.1934 DURP: 85:775 (rozp. wykon.). — Ust. z 15.3.1934 DURP: 39:346 (ord. podatk.).

1. Przedmiot. 2. Uwolnienia. 3. Stawka. 4. Obowiązek. 5. Wymiar. 6. Naruszenie. 7. Wpływy. 8. Śląsk

1. Przedmiotem daniny tej jest odpłatnie pobierana energja elektryczna na niskiem napięciu do celów oświetleniowych.

Danina ta jest akcyzą od przedmiotu spożycia. Mimo to budżet polski i ordynacja podatkowa zaliczają ją do podatków.

Energja do celów lekarskich, kinematograficznych, sygnalizacyjnych, reklamowych, projekcyjnych, kontrolnych, doświadczalnych i t. p. mierzona na odrębnym mierniku nie podlega akcyzie, byleby z tej energji użyto nie więcej jak 15% do celów oświetleniowych. Natomiast podlega akcyzie energja nieoświetleniowa, o ile energja ta mierzona jest miernikiem wspólnie z energją dla światła. Nie są obciążone akcyzą uboczne należności za liczniki, konserwację i t. p.

Niskie napięcie określone jest w RMRobPubl. z 26.5.1930 DURP: 45:384.

2. Wolne jest zużycie energji na własne cele przez władze, urzędy, instytucje i zakłady Państwa, przez fundusz kwaterunku wojskowego, przez niewydzielone przedsiębiorstwa państwowe, z wydzielonych przez kolej i pocztę; przez władze, urzędy, instytucje i zakłady samorządu terytorjalnego; przez samorządowe przedsiębiorstwa, nie mające charakteru przemysłowego lub handlowego, na cele oświe-

tlenia ulic i placów; przez Izby przemysłowo-handlowe, rolnicze i rzemieślnicze; przez korzystające z ulg, przewidzianych w RPRP z 22.3. 1928 DURP: 36:329, przedsiębiorstwa przemysłowe i komunikacyjne.

Województwa kresowe mają w tym względzie przywileje; na 10 lat do końca r. 1941 zwolnieni są od tej akcyzy odbiorcy na ich obszarze, (także tarnopolskiego i stanisławowskiego, oraz kilku powiatów województwa pomorskiego wraz z Gdynią). Okres ten może być przez RM przedłużony.

3. Stawka wynosi 10% od wartości, t. j. ceny zużytej energji.

Dodatek komunalny do tej akcyzy w wysokości najwyżej 25% akcyzy państwowej mogą uchwalić i pobierać miasta powyżej 25.000 mieszkańców. Dodatek ten przypada tej gminie, w której energja jest zużywana, a jest pobierany łącznie z akcyzą państwową. Przepis ten zmienił w tym względzie ustawę z 11.8.1923 o finansach komunalnych.

4. Obowiązanym do zapłacenia jest ten, kto jest odbiorcą energji elektrycznej według dowodów i zasad prawa prywatnego oraz ten, kogo jako odbiorcę wskazuje umowa ze sprzedawcą, t. j. przedsiębiorcą, rozdzielającym energję elektryczną.

5. Obliczenie i pobór akcyzy z dodatkiem ciąży na sprzedawcy energji, bez osobnego wymiaru, przy każdorazowem regulowaniu należności przez odbiorcę. Kwota akcyzy ma być w zasadzie wyodrębniona w rachunku. MS może zezwolić na niewyodrębnienie w rachunku akcyzy i objęcie jej odpowiednio podwyższoną ceną. Sprzedawca otrzymuje za pobór 2% rzeczywiście pobranej kwoty. Sprzedawca odpowiada za należność wobec Skarbu Państwa; ma wobec odbiorców te same prawa odnośnie akcyzy z dodatkiem, co w dziedzinie należności za sprzedaną energję. Pobrane w ciągu połowy miesiąca kwoty muszą być najdalej do 5 dni po upływie tej połowy do kasy urzędu skarbowego uiszczone lub na tegoż konto w PKO. wpłacone.

Wymiar ma miejsce tylko w razie niewpłacenia akcyzy lub wpłacenia mniejszej od należnej kwoty. Odwołanie przedsiębiorcy rozstrzyga Izba Skarbowa (OP. art. 99, 109). Odwołanie mają również prawo wnosił osoby, którym akcyzę nieprawidłowo obliczył sprzedawca lub ją niewłaściwie pobrał (OP. art. 110).

Postępowanie wymiarowe, właściwość władz, wznowienie, raty, umorzenie, odpowiedzialność, przepisy porządkowe, unormowane są dla tej akcyzy w ordynacji podatkowej z 15.3.1934 DURP: 39:346.

6. Naruszenie przepisów karane jest przez urzędy skarbowe grzywną od 5—250 zł. Prócz tego sprzedawca może być ukarany karą pieniężną od jedno do dwudziestokrotnej uszczuplonej

lub narażonej na uszczuplenie akcyzy, jeżeli świadomie uchylał siebie lub trzecią osobę od jej uiszczenia lub naraża Skarb na uszczuplenie (art. 8 ust.). Przepisy karne (materjalne i proceduralne) ordynacji podatkowej (p. p. 5) mają zastosowanie do tej akcyzy.

7. Wpływy z tej akcyzy, wykazywane wśród podatków (p. str. 146) wynoszą: 1931/32: 1,2; 1932/33: 6.6; 1933/34: 6.1 milj. zł.

8. Na Śląsku ustawa nie obowiązuje.

Żarówki elektryczne, przemieniające prąd na światło, sprzedawane na rynku wewnętrznym, obciążone są daniną na rzecz Funduszu Pracy w wysokości 15% od wystawionego za nie rachunku. Kontrola tej daniny, a w niektórych przypadkach wymiar i pobór, należy do urzędów skarbowych. Gaz w lokalach nieposiadających charakteru przemysłowego również obciążony jest na rzecz tego funduszu w wysokości 5% od należności za gaz (ust. z 16.3.1933 DURP: 22:163 i RPrez.RM z 31.3.1933 DURP: 22:176).

11. Mięso.

Źródła: RPRP z 27.10.1933 DURP: 84:614 (wprowadzenie daniny). — RMS z 30.10.1933 DURP: 88:684 (rozp. wykon.).

1. Obowiązek akcyzowy. 2. Stopa. 3. Uiszczenie i wymiar. 4. Nadzór. 5. Naruszenie.

1. Podlega akcyzie ubój bydła rogatego, cieląt i nierogacizny; nie podlega ubój innych zwierząt, jak owiec, baranów, koni i kóz. Jest to zatem obciążenie mięsa określonego gatunku, nabywanego do konsumcji.

Wolny jest ubój, gdy zwierzęta przeznaczone są do spożycia we własnem gospodarstwie domowem, gdy mięso jest przeznaczone na eksport zagranicę, gdy chodzi o ubój prosiąt do 30 kg wagi (§ 3 rozp. wykon.).

2. Stopa wynosi od sztuki bydła rogatego 3 zł., cielęcia 50 gr., nierogacizny 1,50 zł. (art. 4 ust.).

3. Uiszczenie winno nastąpić przed ubojem do kasy gminy, o ile ona utrzymuje rzeźnie, pozatem do rąk organów gminnych, pobierających opłatę za badanie zwierząt rzeźnych i mięsa (RPRP z 22.3. 1928 DURP 1933:60:454). Gotówkę wpłaca gmina do kasy właściwego urzędu skarbowego po potrąceniu 3% prowizji. W razie nieuiszczenia następuje wymiar przez urząd gminny. Instancją odwoławczą jest urząd skarbowy.

Kary za zwłokę, egzekucja i normy egzekucyjne podlegają przepisom, obowiązującym w zakresie podatków bezpośrednich.

Zwrot uiszczonej akcyzy następuje, gdy mięso z całej ubitej sztuki zostało uznane za niezdatne do spożycia; zwrot połowy uiszczonej

akcyzy, gdy uznanie takie dotyczy połowy lub więcej ubitej sztuki, gdy mięso z całej sztuki zostało uznane za warunkowo zdatne, lub mniej wartościowe (OMS z 12.1.1934 DU: 3:27).

4. Nadzór nad poborem i wpłatami należy do właściwego urzędu skarbowego.

5. Naruszenie przepisów jest karane grzywną od 5 do 1000 zł. przez Urzędy skarbowe. Odwołanie rozstrzyga Izba Skarbowa.

12. Akcyzy drogowe.

Źródła: Ust. z 3.2.1931 DURP 1933:45:352 i RPRP z 12.7.1934 DURP: 69:636 (o państwowym funduszu drogowym). — RMKOm. i Skarbu z 12.5.1933 DURP: 52:397 (rozp. wykon.).

Literatura: Nestorowicz, Państwowy fundusz drogowy, 1929. — Borowski, w Samorządzie 1933.

1. Historja. 2. Śląsk. 3. Fundusz drogowy. 4. Akcyza od pojazdów mechanicznych. 5. Akcyza od autobusów. 6. Akcyza od reklam.

1. Do r. 1931 finansowana była budowa i utrzymanie dróg państwowych wstawianemi corocznie do budżetu kredytami. Sumy te nie były wystarczające wobec zniszczenia dróg przez wojnę, wobec nowych potrzeb Państwa z nowemi granicami, wobec potrzeb i zużywania dróg przez ruch samochodowy i wobec potrzeb strategicznych. Od ustawy z 3.2.1931 przechodzi Państwo na nowy sposób finansowania, tworząc odrębny fundusz drogowy i ustanawiając poza ogólnym systemem danin, dla tego funduszu przeznaczone i stałe źródła dochodu.

2. Na Śląsku obowiązuje jedynie: akcyza od pojazdów wprowadzonych na czasowy pobyt do Polski, dodatek drogowy do akcyzy od olejów mineralnych oraz akcyza od materjałów pędnych, nie będących olejami mineralnemi (ust. śląska z 21.4.1931 DUŚL:9). Wpływy z tych akcyz koncentrują się w państwowym funduszu drogowym, a dopiero z tego funduszu otrzymuje wojewódzki fundusz drogowy (Skarb Śląski) udział według klucza z ustawy z dnia 29.3.1933 DURP 29:254.

3. Na rzecz państwowego funduszu drogowego wpływają w tym rozdziale przedstawione akcyzy, a nadto: dodatek do akcyzy od olejów mineralnych oraz akcyza od innych materjałów pędnych (p. XIII. 5. 8.); wpłaty, pobierane na rzecz Skarbu Państwa na podstawie ustawy z 10.12.1920 DURP 1921:6:32 o budowie i utrzymaniu dróg publicznych, (udział w kosztach utrzymania); oraz na podstawie ustawy z 14.3.1932 DURP: 32:336 o zarobkowym przewozie osób i towarów pojazdami mechanicznemi, (za koncesje i tablice rejestracyjne); grzywny za przekroczenie przepisów porządkowych na drogach publicznych (ust. z 7.10.1921 DURP: 89:656 i powołane wyżej ust. z 14.3.1932 i z 3.2.1931); wpływy z państwowych wytwórni materjałów drogowych (klinkierni, kamieniołomów) oraz ze sprzedaży państwowych materjałów drogowych, niepotrzebnych do celów drogowych; dotacje Skarbu Państwa (p. str. 68). W pierwszych latach istnienia tego funduszu okazało się, że wpływy jego są daleko mniejsze od budżetowych dotacyj na drogi w poprzednich latach i od przewidywań, jakie przy uchwalaniu ustawy wyrażano. Z tego powodu i z powodu chwili obranej na wprowadzenie tych nowych danin, niemniej z powodu samej ich konstrukcji, krytyka była i jest bardzo silna.

4. Akcyzą od pojazdów mechanicznych obciążone są pojazdy mechaniczne do własnego użytku lub użytkowane w celach zarobkowych, a to: samochody osobowe, ciężarowe, traktory, przyczepki do nich, motocykle, motocykle z przyczepką i cyklonetki.

Danina ta (tak samo daniny pod 5 i 6) jest teoretycznie akcyzą. Nazwana jest w przepisach opłatą i ma pewne cechy opłaty administracyjnej.

Zarobkowy przewóz osób i towarów pojazdami mechanicznemi normowany jest szeregiem przepisów, p. ust. z 14.3.1932 DURP: 92:336, z 22.3.1933 DURP: 32:273, RPRP z 27.10.1933 DURP: 84:619. Wpływy za wydawanie koncesji zasilają państwowy fundusz drogowy.

Uwolnienia od akcyzy przewidziane są ze względu na cel i na osobę zobowiązanego.

W szczególności wolne są od tej daniny pojazdy do użytku urzędowego osób eksterytorjalnych i konsulów zawodowych pod warunkiem wzajemności, pojazdy do użytku władz i urzędów (państwowych i samorządu terytorjalnego), kolei i poczty (z wyjątkiem pojazdów, które zarobkowo przewożą osoby i bagaż); instytucyj i zakładów użyteczności publicznej dla ich działalności niezbędne; pojazdy drogowego personelu technicznego państwowego i samorządowego; traktory rolnicze, nie używane do przewozu ciężarów po drogach publicznych i wózki inwalidów przez nich do osobistego użytku używane.

Stawki roczne zależne są od wagi własnej samochodu, a dalej rodzaju samochodu (osobowe, czy ciężarowe), wreszcie od rodzaju obręczy (pełne i żelazne płacą podwyżkę). Osobną stawkę płacą motocykle, osobną motocykle z przyczepką, osobną cyklonetki, osobną samochody ciężarowe i traktory do zarobkowego przewozu towarów. Przyczepki są tak samo opodatkowane jak samochody ciężarowe.

Zmieniać stawki ma prawo Rada Ministrów na całym obszarze Państwa lub w poszczególnych jego częściach, przyczem jest ograniczona tem, że podwyżka nie może przekraczać 50 procent. Nadto może RM zniżać stawki i zwalniać od akcyzy.

Typy odpowiadające specjalnym wymaganiom obrony Państwa, ustalone przez MSWojsk., a ogłoszone drogą RMRP i MS w DURP otrzymują premje, w ten sposób, iż płacą tylko 40 procent normalnej stawki (RPRP z 21.10.1932 DURP: 91:784 i RMKom. i MSWojsk. z 14.3.1933 DURP: 62:464).

Obowiązanym do płacenia jest osoba, na którą jest zarejestrowany pojazd.

Obowiązek powstaje z początkiem miesiąca, w którym pojazd dopuszczony został do ruchu, t. j. zarejestrowany; ustaje z końcem miesiąca, w którym pojazd z ruchu został wycofany. Wskutek przerwy w komunikacji może władza przyznać potrącenia.

Wymiar, pobór i ściąganie normuje, z delegacji ustawy, RMKom. i Skarbu. Tą drogą unormowane są też przepisy o władzach, o terminie płatności, o kredytowaniu, odraczaniu, ulgach, ratach, odpisach, kontroli i o premjach za wykrycie nadużyć.

W szczególności: nieuiszczenie akcyzy w terminie unieważnia dowód rejestracyjny. Przedawnienie żądania akcyzy upływa w 10 lat od powstania obowiązku; egzekucja, kary, odsetki za zwłokę i koszta egzekucyjne są identyczne jak przy podatkach bezpośrednich; właściwy do obliczenia i poboru jest urząd wojewódzki. Ściąganie uskutecznia zarząd gminny. W postępowaniu decydują przepisy RPRP z 22.3.1928 DURP: 36:341.

Pojazdy z zagranicy, na czasowy pobyt do Polski i na Śląsk wprowadzone płacą ten podatek w dziennych stawkach, podanych RMKom. i Skarbu. Za 3 dni płacą przy wjeździe, resztę przy wyjeździe z Polski. Pobór należy do organów celnych. Zobowiązanym jest wprowadzający pojazd.

Dalsze obciążenie daninami tych pojazdów nie może w zasadzie mieć miejsca.

W szczególności niemożna od nich: pobierać t. zw. opłat mytniczych na drogach i mostach (z małemi wyjątkami), opłaty kopytkowej, opłat za używanie dróg, opłat za rejestrację (ust. z 11.8.1923 DURP 1932: 106:884, art. 19, 23, 24, 27). Nie wyklucza to jednak nałożenia samoistnego komunalnego podatku od przedmiotów zbytku.

Naruszenie przepisów i uchylenie się od obowiązku płacenia pociąga za sobą karę w wysokości 20-krotnej należności uszczuplonej lub na to narażonej. Właściwe do orzekania są te władze, do których należy wymiar.

Wpływy z tej akcyzy wynosiły w 1931/32: 6,6, w 1932/33: 7,4 milj. zł.

5. Akcyzę od autobusów opłacają pojazdy mechaniczne i konne, używane do zarobkowego przewozu osób (nie towarów). To obciążenie jest niezależne od akcyzy od pojazdów mechanicznych.

Zarobkowy przewóz p. str. 311.

Pojazdy konne podlegają tej akcyzie, o ile służą do zarobkowego przewozu towarów poza obszarem jednej gminy.

Stawki roczne zależne są od ilości miejsc dla podróżnych w pojeździe i w przyczepce; od rodzaju pojazdu (autobusy samochodowe i konne), a przy pojazdach mechanicznych od tego, czy używane są

stale czy doraźnie. Podstawa obliczenia zależną jest również od kilometrów dziennego przebiegu poza obrębem gminy.

Zmiana stawek dopuszczalna jak przy akcyzie od pojazdów mechanicznych, przyczem jednak inaczej oznaczona jest granica podwyżki stawek.

Przepisy o obowiązku akcyzowym, o wymiarze, poborze i ściąganiu, o nieobciążaniu innemi daninami, o naruszeniu przepisów, podane wyżej przy akcyzie od pojazdów mechanicznych obowiązują także przy akcyzie od autobusów. Tak samo przepisy o premjowaniu typów, ustalonych przez MSWojsk.

Wymiar, pobór i ściąganie akcyzy od pojazdów konnych należy do zarządów gminnych lub wydziałów powiatowych (rozp. wyk. § 12).

Wpływy wynosiły w r. 1931/32: 2,0, w 1932/33: 2,7 milj. zł.

6. Akcyzę od reklam opłacają reklamy (znaki, szyldy, napisy) umieszczone wzdłuż dróg publicznych na budynkach, słupach, kioskach i t. p. poza granicami administracyjnemi miast.

Wolne są reklamy przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych, umieszczone na budynkach i ogrodzeniach, w których się te przedsiębiorstwa znajdują.

Stawka roczna wynosi 25 zł. od metra kwadr. powierzchni reklamy, bez możności zmiany przez RM, lub władzę administracyjną. Obowiązanym do uiszczenia podatku jest właściciel reklamy, który ją umieścił lub polecił umieścić. Płatna jest akcyza rok zgóry lub za czas od początku obowiązku akcyzowego do końca roku budżetowego. Wymiar i pobór należy do wydziału powiatowego.

Wpływy z tej akcyzy wynosiły: 1931/32: 18.0, 1932/33: 24.2 tys. zł.

XIV. Monopole.

1. Uwagi ogólne.

Źródła: przy poszczególnych monopolach, a nadto ust. z 18.3.1932 DURP: 34:355 (ustawa karna skarbowa), RMS z 22.4.1932 DURP: 36:362 (rozp. wyk.). — RRM z 25.6.1932 DURP: 62:580 (egzekucja).

Literatura: Rudy, Informator kontroli skarbowej, 4 wyd. 1931. — Pięć lat na froncie gospodarczym, 2 tomy, 1931 (praca zbiorowa). — Tennenbaum, Struktura gospodarstwa polskiego, I t. 1932.

1. Znaczenie finansowe. 2. Organizacja prawna. 3. Budżet i rachunkowość. 4. Opłata monopolowa. 5. Sprzedaż. 6. Kredyt. 7. Egzekucja. 8. Gdańsk. 9. Śląsk. 10. Naruszenie przepisów. 11. Statystyka.

RZECZYWISTE WPŁYWY Z MONOPOLÓW.

W milj. zł.	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34
Monopole ogółem . .	627.0	796.7	890.3	886.1	804.7	677.9	625.1	627.5
w tem								
Spirytus	278.8	360.6	433.2	419.8	332.4	260.4	200.5	211.1
Tytoń	291.0	372.1	384.5	390.0	390.0	350.1	339.8	333.6
Sól	42.3	45.0	45.9	41.3	48.0	45.4	49.4	49.0
Zapałki	8.3	9.0	12.0	16.1	15.2	6.0	21.0	16.9
Loterja	6.6	10.0	14.9	18.8	19.1	16.0	14.4	16.9
N 100 zł. wpływu z danin skarbowych i monopolów wynosi wpływ z monopoli	*35.7*	*34.8*	*33.9*	*33.8*	*35.4*	*36.5*	*39.0*	*39.2*

Historja p. str. 8 i 17.

1. Z monopolów zastała Polska w zaborze rosyjskim monopol spirytusowy i ten rozszerzyła na obszar całego Państwa, uchylając tem samem akcyzę od spirytusu w drugich zaborach. To samo uczyniła z monopolami tytoniu, soli i loterji, które zastała w zaborze austrjackim. Nadto istniejącą w trzech zaborach akcyzę od zapałek zamieniła na monopol.

Obranie tej formy obciążenia przy najwydatniejszych źródłach dochodu miało swoją przyczynę w dążności do jeszcze dalszego zwiększenia dochodu. Podwyższeniem stawki akcyzowej nie można było tego osiągnąć w pożądanej mierze, gdyż natrafiało to w Sejmie na opozycję stronnictw politycznych, zwalczających z tradycji akcyzy oraz na trudności techniczne z powodu grożących w takich przypadkach masowych defraudacyj. Łatwiej było wprowadzić lub terytorjalnie rozszerzyć kilka monopolów. Zwiększyło to wpływy, gdyż przez to znaczna część zysków, jaka przypadała pośrednikom w obrocie temi przedmiotami, dostawała się Skarbowi, a nadto stworzone zostały widoki na dalszy wzrost wpływów przez ulepszaną z biegiem lat organizacje samych monopolów i przez wzrastającą konsumcję. Wybranie tej formy monopolów państwowych usuwało jednocześnie niebezpieczeństwo monopolów prywatnych w tych gałęziach gospodarczych i łagodziło tem samem opozycję stronnictw, w zasadzie przeciwnych obciążeniu konsumcji daninami. Wkońcu przedstawiały one mniej trudności technicznych dla nowo organizującego się Państwa niż akcyzy. Widocznie niedość przekonywujące były argumenty przeciwników monopolów, którzy wskazywali na niszczenie prywatnej inicjatywy i zapobiegliwości w dużych dziedzinach życia gospodarczego, na niszczenie samodzielnych gospodarczo przedsiębiorstw i utraty wskutek tego podatków od tychże przedsiębiorców, na zwiększenie i tak już wielkich szeregów pracowników państwowych, na małe zdolności biurokracji do prowadzenia przedsiębiorstw i na bardzo wielkie zwiększenie władzy Rządu przy zmniejszeniu władzy Sejmu.

Wpływy z tego działu, zależne od konjunktury gospodarczej ilustruje tablica na str. 314. Również unaocznia ona wagę dochodu z monopolów w całokształcie wpływów skarbowych. Wynoszą one bowiem niemal tyle, co wpływy z podatków. Ten stosunek wpływów jest dowodem, że Polska wybierając formę monopolów skutecznie obrała tę drogę łagodniejszego obciążenia konsumcji przeważnie zbytkownej.

Państwa ościenne przeważnie opierają swoje dochody w daleko mniejszym stopniu na dochodzie z monopolów. I tak Rumunji przyniosły w r. 1933/34 te dochody 20.5, Jugosławji w tym samym okresie: 14.5, Austrji w r. 1933: 15.4 procent dochodów.

2. Organizacja prawna przedsiębiorstw, eksploatujących trzy najważniejsze monopole (spirytus, tytoń i sól) ustaloną została odrębnemi przepisami ustawowemi: RPRP z 11.7.1932 DURP: 63:586 (spirytus), ust. z 18.3.1932 DURP: 26:240 (tytoń), RPRP z 21.6.1932 DURP: 52:497 (sól). Monopole te są samoistnemi, w formie przedsiębiorstw państwowych, zorganizowanemi osobami prawnemi. Mają być prowadzone na zasadach handlowych. Siedzibą ich jest Warszawa. Zastępowane są przez Generalną Prokuratorję. Do rejestru handlowego wpisane są firma, siedziba, przedmiot i władze przedsiębiorstwa. Przedsiębiorstwo jest właścicielem majątku nieruchomego i ruchomego, który w chwili wejścia w życie ustawy był zarządza-

ny przez dyrekcję, lub potem został nabyty. Również odpowiada przedsiębiorstwo za długi w tej chwili istniejące i potem zaciągnięte; subsydjarnie odpowiada za nie Skarb Państwa. Zbycie i zamiana majątku nieruchomego następuje w drodze ustawy; tak samo zaciąganie pożyczek powyżej 10% ogólnego dochodu eksploatacyjnego brutto w roku minionym oraz pożyczek długoterminowych i zabezpieczonych listami zastawnemi, obligacjami lub hipoteką. Krótkoterminowe pożyczki poniżej tej granicy zaciąga Dyrekcja. Przedsiębiorstwo zwolnione jest od wszelkich danin państwowych. Płaci jednak daniny na rzecz państwowego funduszu drogowego oraz daniny komunalne od gruntów i budynków, od przeniesienia nieruchomości, zaprotestowanych weksli, plakatów i anonsów oraz z art. 20 ustawy z 11.8.1923 o podatkach komunalnych.

Minister Skarbu sprawuje nadzór nad działalnością przedsiębiorstwa, ustala ogólne wytyczne jego polityki gospodarczej, organizację wewnętrzną Dyrekcji, decyduje o tworzeniu i kasowaniu zakładów i ustala zasady stosunku służbowego, uposażenia i zaopatrzenia emerytalnego (RMS z 10.1.1933 DURP: 4:25, 26, 27). P. nadto p. 4.

Dyrekcja z dyrektorem na czele podporządkowana Ministrowi Skarbu kieruje przedsiębiorstwem. Członkami dyrekcji są szefowie działów. W wykonywaniu uprawnień monopolowych pomagają przedsiębiorstwu urzędy skarbowe, akcyz i monopolów oraz Izby Skarbowe. Ponadto Dyrekcje mają prawo utworzenia własnych organów wykonawczych (RMS z 10.1. 1933 DURP: 4:25, 26, 27).

Zobowiązania podpisuje dyrektor i jeden z członków Dyrekcji lub dwóch członków Dyrekcji. Stosunek prawny przedsiębiorstwa monopolowego do dostawców, przetwórców i odbiorców jest niewątpliwie stosunkiem prywatno-prawnym. Dla sporów z tego stosunku nie może być wyłączona droga sądu cywilnego (Konst., art. 98).

Wątpliwości wprowadziły RPRP z 11.7.1932, art. 16 o monopolu spirytusowym, RPRP z 18.3.1932, art. 10 i 13 o monopolu solnym i RPRP z 21.6.1932, art. 12 i 15 o monopolu tytoniowym. Postanowienia te zastrzegają w sprawach tam unormowanych drogę administracyjną, a przy monopolu tytoniowym i solnym nawet z możliwością skargi do NTA, p. glosę autora, OPA 1933:159.

Roboty i dostawy, a w szczególności warunki ich rozdania oraz przyjmowania dokonanych mają być przez RM unormowane (ust. z 15.2. 1933 DURP: 19:27).

Stosunek służbowy pracowników monopolu spirytusowego, tytoniowego i solnego ma charakter publiczno-prawny.

Zawiązuje się zapomocą pisma nominacyjnego. Decyduje w tych sprawach Dyrekcja, odwołanie załatwia MS. Skargi są dopuszczalne do NTA. Pracownicy dzielą się na trzy kategorje. Uposażenie jest wyższe od uposażenia pracowników państwowych. Nie podlegają tym przepisom dyrektorowie, gdyż są urzędnikami państwowymi, a nadto robotnicy oraz pracownicy kontraktowi. Emerytalne przepisy są niemal identyczne z przepisami dla pracowników państwowych. Fundusz emerytalny jest wspólny dla pracowników wymienionych monopolów spirytusowego, tytoniowego i solnego (RMS z 13.1.1933 DURP: 4:28 i z 27.1.1933 DURP: 9:77).

Monopol loterji i zapałek są odrębnie zorganizowane.

3. W preliminarzu budżetowym i w ogólnem tabelarycznem zestawieniu monopole skarbowe objęte są osobną grupą C (monopole). W tej grupie przedstawione są cyfry pięciu monopoli skarbowych. Przedewszystkiem cyfry te wykazują preliminowane na następny okres budżetowy wpłaty netto do Skarbu Państwa (żaden monopol dotąd nie wymagał dopłat ze Skarbu). Nadto dołączony jest do każdego monopolu jego plan finansowo-gospodarczy na nowy okres budżetowy, t. j. preliminarz z cyframi brutto, z których to cyfr przez porównanie wpływów z rozchodami obliczone są wspomniane wpłaty. Szemat tych planów jest odmienny od szematu innych grup budżetowych. O jego układzie oraz cyfrach, w nim zawartych decyduje Minister Skarbu, do którego właściwości monopole należą. Sejm i Senat uchwalają poszczególne cyfry planów oraz wynikające z nich cyfry wpłat do Skarbu. Nie jest stosowana w tej grupie instytucja otwierania kredytów ani miesięcznego budżetowania. Inne zagadnienia z dziedziny wykonania budżetu normuje każdoroczna ustawa skarbowa.

Ustawa skarbowa na 1934/35 (ust. z 13.3.1934 DURP: 27:219) normuje w szczególności: prawo Ministra Skarbu przenoszenia kredytów między paragrafami planów finansowo-gospodarczych, prawo zwiększenia wydatków, oraz, o ile to nie spowoduje zmniejszenia wpłat, prawo ustalania wydatków nowych, nieprzewidzianych, wreszcie obowiązek natychmiastowego zawiadomienia o tych zmianach Najwyższej Izby Kontroli.

Oprócz planu finansowo-gospodarczego dołączone jest do preliminarza sprawozdanie za miniony okres gospodarczy, nadto bilans oraz rachunek zysków i strat. Te ostatnie mają być sporządzone według zasad księgowości handlowej; zatwierdzone przez Ministra Skarbu. W rachunku zysków i strat winna być obowiązkowo uwidoczniona opłata monopolowa (p. p. 4) w wysokości ustalonej przez MS oraz podatki i opłaty skarbowe, od których przedsiębiorstwo jest zwolnione.

Przedsiębiorstwa eksploatujące monopol muszą być samowystarczalne, t. j. pokrywać wszelkie wydatki z własnych dochodów. Minister Skarbu może pewien procent czystego zysku przeznaczyć na nagrody, zapomogi i t. d. dla pracowników przedsiębiorstwa i organów skarbowych z niem współdziających.

Przepisy o jednolitych zasadach kasowości i rachunkowości w przedsiębiorstwach państwowych oraz o bilansowaniu i inwentaryzowaniu ich majątku, wydane przez MS w porozumieniu z NIK (DU 1925:27:595) obowiązują również w monopolach z uwzględnieniem przepisów powyżej przytoczonych.

Minister Skarbu ma i pozatem dla siebie zastrzeżone duże uprawnienia w dziedzinie finansowej monopolów.

W szczególności decyduje MS o planie finansowo-gospodarczym, zatwierdzeniu bilansu i sprawozdania, podziale czystego zysku, tworzeniu i wysokości specjalnych funduszów, zasadach zaciągania pożyczek krótkoterminowych i o warunkach udzielania kredytu towarowego. Kapitały i fundusze, które ma posiadać przedsiębiorstwo, są następujące: kapitał zakładowy i obrotowy, fundusz inwestycyjny, rezerwowy, amortyzacyjny, wykupu fabryk prywatnych, ubezpieczeniowy, opieki nad pracownikami przedsiębiorstwa. Fundusze te powstają drogą odpisywania oznaczonego przez MS procentu od wartości lub obrotu. (RMS z 10.1.1933 DURP: 4:25, 26, 27).

4. Opłata monopolowa mieści się w cenie sprzedażnej wyrobu monopolowego, obok zwrotu kosztów własnych i zysku przedsiębiorstwa. Odpowiada ona akcyzie, gdyby przedsiębiorstwo było prywatne i gdyby przedmiot obciążony był akcyzą, jako formą obciążenia konsumcji. Przy rocznem obliczeniu czystego zysku z monopolu jest ona wyodrębniona i to umożliwia teoretyczne porównanie wpływów przy systemie monopolu i przy systemie akcyzy. Nadto jest ona podstawą przy wymiarach kary pieniężnej za niektóre przestępstwa karne skarbowe.

Od przywożonych z zagranicy a zastrzeżonych monopolowi państwowemu przedmiotów pobierana jest opłata jako danina uboczna, uiszczona razem z cłem. W ten sposób stanowi rekompensatę dla Skarbu Państwa za utracony zysk wskutek sprowadzenia, a niezakupienia towaru monopolowego w kraju. Podraża przedmioty monopolowe, sprowadzane z zagranicy, co chroni produkcję monopolu.

Spirytus p. RPRP z 11.7.1932, art. 14; tytoń p. ust. z 1.6.1922, art. 9; sól p. RPRP z 30.12.1924, art. 5; zapałki p. ust. z 30.1.1931, art. 4; loterja p. ust. z 15.3.1934 DURP: 30:270.

Odsetki od opłaty monopolowej i jej przedawnienie unormowane są tak samo jak przy akcyzach, p. str. 278 i 280. Charakter prawny p. NTA w OPA 1934:757.

5. Sprzedawane są przedmioty monopolów przez przedsiębiorstwa monopolowe bądź we własnych zakładach, bądź też za pośrednictwem uprawnionych osób. Monopol spirytusowy, tytoniowy i solny nie sprzedaje wyrobów bezpośrednio detaliście, tylko za pośrednictwem hurtowni.

Hurtowa sprzedaż wyrobów monopolowych nie wymaga koncesji. Hurtownie monopolu spirytusowego, tytoniowego i solnego oraz sprzedaż losów loteryjnych prowadzone są na podstawie umów z Dyrekcją. Detaliczna sprzedaż wyrobów monopolowych jest również w zasadzie wolna. Tylko sprzedaż wyrobów monopolu spirytusowego i uliczna tytoniowego wymaga koncesji urzędów akcyz i monopoli.

Spirytus p. RPRP z 11.7.1932 art. 41, 60 i 61 i RMS z 10.9.1932 DURP: 88:746, § 306—318; tytoń p. RPRP z 27.10.1933 DURP: 84:617; sól p. RPRP z 27.10.1933 DURP: 84:616; zapałki p. RMS z 16.1.1934 DURP: 7:55; loterja p. ust. z 26.3.1920, art. 9, RMS z 7.5.1924, § 4.

6. Kredyt mogą otrzymać od przedsiębiorstw monopolowych hurtowni sprzedawcy przy pobieraniu wyrobów monopolowych do odsprzedaży. Kredyt jest udzielany na podstawie zabezpieczenia przewidzianego dla należności akcyzowych i monopolowych.

Zabezpieczenie może być oparte na hipotece, papierach wartościowych, gwarancji bankowej, wekslach kaucyjnych, dokumentach solidarnej poręki i t. d. Kredyt musi być regulowany z końcem każdego dnia odpowiednio do ilości sprzedanych wyrobów. W razie uchybienia terminu cała pokredytowana należność może być natychmiast ściągnięta. Przedmioty monopolu, znajdujące się u sprzedawcy, które zostały pokredytowane, nie mogą ulec zajęciu sądowemu ani administracyjnemu, jedynie na pokrycie kredytu. Tytoń p. RPRP z 27.10.1933 DURP: 84:617, RMS z 29.9.1928 DURP: 90:790, § 2; sól p. RPRP z 27.10.1933 DURP: 84:616; loterja p. ust. z 26.3.1920, art. 10.

7. Egzekucja należności monopolowych (opłaty, nieuiszczone kredyty, należności za ubytki, kary za zwłokę, kary pieniężne etc.) unormowana jest identycznie jak przy podatkach, p. str. 157.

Egzekucja o należności prawno-publiczne przeciw monopolom państwowym, posiadającym osobowość prawną (spirytus, tytoń i sól), odbywa się w ten sposób, że urząd skarbowy przesyła wniosek o przeprowadzenie egzekucji wraz z tytułem wykonawczym Dyrekcji danego monopolu, celem uiszczenia poszukiwanej należności (RRM z 25.6.1932 DURP: 62:580, § 47).

Egzekucja przez wierzycieli prywatnych na wyrobach monopolowych w prywatnem posiadaniu się znajdujących, odbywa się według ogólnych norm k. p. c. Spirytus może z licytacji nabyć jedynie Dyrekcja Monopolu Spirytusowego (RPRP z 11.7.1932 DURP: 63:586, art. 11), a bilety loterji państwowej nie podlegają zajęciu (p. str. 0052).

8. Obrót z Gdańskiem odbywa się w trybie postępowania przekazowego, p. str. 283.

9. Na Śląsku obowiązują polskie przepisy monopolowe bez wyjątku.

10. Naruszenie przepisów p. poszczególne monopole oraz str. 284.

11. Statystyka monopolów jest wogóle trudno dostępna; ogłaszana jest w skąpych i nieregularnie oraz z opóźnieniem podawanych cyfrach. Skutkiem tego całokształt gospodarki nie był dotąd poddany prawidłowej i fachowej ocenie, wychodzącej z kół poza organizacją urzędniczą stojących.

2. Monopol spirytusowy.

Źródła: Ust. z 31.7.1924 DURP: 78:756 (wprowadzenie monopolu). — RPRP z 11.7.1932 DURP: 63:586 (nowe unormowanie monopolu i sprzedaży napojów alkoholowych). — RMS z 10.9.1932 DURP: 88:746 w nowem brzmieniu DURP 1934:3:12 (rozp. wyk.).

Literatura: Weinfeld, Opodatkowanie spirytusu w Austrji i Niemczech, 1916. — Dąbrowski i Dmochowski, Przemysł spirytusowy w Królestwie Polskiem, 1918. — Roderyk Dunin, Gorzelnictwo w W. Ks. Poznańskiem, 1918. — Kasprowicz, Przemysł spirytusowy b. dzielnicy pruskiej, 1922. — Podkomorski, Zasadnicze zadania monopolu spirytusowego. Przemysł i Handel 1925 i 1926. — Kunderewicz, Produkcja spirytusu i rozwój przemysłu gorzelniczego w Polsce. Tamże 1926. — Państwowy Monopol Spirytusowy w Polsce 1924 — 1926 (wydawnictwo urzędowe) 1928. — Sprawozdania i statystyka urzędowe Dyrekcji rzadko wydawane i trudno dostępne.

1. Technologja. 2. Historja. 3. Zakres monopolu. 4. Gospodarka spirytusem. 5. Gorzelnictwo. 6. Oczyszczanie. 7. Wytwórnie. 8. Fabryki wódek. 9. Wolne składy. 10. Skażanie. 11. Wywóz i przywóz. 12 Ceny. 13. Sprzedaż. 14. Ustawa antyalkoholowa. 15. Spirytus niekonsumcyjny. 16. Nadzór. 17. Naruszenie. 18. Ocena.

Tablica: Sprzedaż na 1 mieszkańca podano dla lat kalendarzowych, t. j. dla r. 1927 i t. d. Cyfry wydatków nie są podane do okresu 1931/32, gdyż klasyfikacja ich była zupełnie odmienna i nie jest porównalna z okresem 1931/32 i następnymi.

1. Spirytus wytwarza się z ziemniaków, rzadziej z żyta, jęczmienia, kukurydzy, owoców, w gorzelniach rolniczych lub przemysłowych, skąd wychodzi produkt jako spirytus surowy, surówka (surowy alkohol etylowy). Ten ostatni poddaje się oczyszczaniu bądź w oddziałach rektyfikacyjnych gorzelń, bądź w osobnych zakładach, zwanych rektyfikacjami lub rafinerjami, skąd wychodzi jako oczyszczony spirytus, rektyfikat, o zawartości około 95% czystego alkoholu. Rektyfikat po raz drugi oczyszczony nazywa się w sprzedaży spirytusem na cele domowo-lecznicze. Ten sam rektyfikat, zmieszany (rozlany) w rozlewniach wodą daje wódkę czystą. Ten sam zaś rektyfikat zmieszany z wodą oraz z korzeniami, owocami, olejkami aromatycznemi, esencjami i t. p. i różniący się wyraźnie zabarwieniem lub innemi cechami od wódek czystych daje wódkę gatunkową, wytwarzaną w fabrykach wódek gatunkowych, likierniach.

SPIRYTUS.

Finanse — Produkcja Sprzedaż — Wywóz — Zakłady	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34
Wpłaty do Skarbu w milj. zł.	360.6	433.2	419.8	332.4	260.4	200.5	211.1
Należności komunalne „ „	36.4	43.9	41.7	30.9	23.2	20.3	20.2
Dochody w milj. zł.	580.4	682.4	662.4	560.9	429.4	320.4	331.6
w tem sprzedaż spirytusu							
do picia	542.7	645.7	622.2	521.0	401.2	292.4	300.9
przemysłowego	11.9	11.7	12.4	12.3	9.6	11.1	8.1
skażonego	10.5	13.4	15.6	12.7	10.5	9.2	10.6
Wydatki w milj. zł.	.	.	.	.	161.1	150.2	159.4
Produkcja w milj. litr. . . .	57.9	66.3	72.9	87.8	66.4	42.2	26.9
w tem w gorzelniach							
rolniczych	51.0	59.1	67.2	82.9	60.0	39.3	25.7
przemysłowych	6.9	7.2	5.7	4.9	6.4	2.9	1.2
Sprzedaż w kraju:							
w milj. litr. 100% . . .	53.2	60.7	60.1	49.8	36.7	34.6	46.4
w milj. złotych	563.0	670.3	650.7	547.5	421.7	310.8	321.8
Na 1 mieszkańca w litrach . .	*1.67*	*1.96*	*1.98*	*1.68*	*1.21*	*1.03*	*1.31*
Wywóz w tys. q.	69.5	13.1	55.5	41.8	15.7	37.0	112.7
„ w milj. zł.	6.8	1.2	5.8	3.8	1.0	1.7	4.5
Gorzelnie czynne	1401	1424	1471	1486	1425	1372	.
w tem							
rolnicze	1362	1392	1445	1459	1400	1349	.
przemysłowe	39	32	26	27	25	23	.
Drożdżownie czynne	12	11	11	11	12	12	.
Produkcja drożdży milj. kg. .	7.8	8.4	8.1	8.7	9.3	7.7	.

Do tych wódek zalicza się likier, rum, arak, koniak, naturalne wódki zbożowe i owocowe oraz wytwarzany z melasy z obowiązkową mocą 95% spirytus pejsachowy. Ze surówki otrzymuje się drogą specjalnego procesu chemicznego w specjalnych zakładach (Kutno i Żyrardów) spirytus odwodniony, zawierający do 99.9% alkoholu, a używany do celów technicznych.

2. Bezpośrednio przed wielką wojną 2466 gorzelń produkowało na ziemiach Polski 2.6 milj. hl., t. j. 260 milj. litrów 100% spirytusu. Wynosiło to w b. Królestwie Polskiem około 38% ogólnej produkcji Rosji, w Galicji 47% produkcji austrjackiej, a w Poznańskiem 14% niemieckiej. Produkcją Ziem Polskich zaspokajane bywało zapotrzebowanie Rosji i Austrji w wielkiej części. Ta olbrzymia produkcja miała swoje podstawy w tem, że gleba Polski specjalnie nadaje się do uprawy ziemniaków, podstawowego surowca do fabrykacji spirytusu i że kultura ziemniaka jest tu też oddawna rozwinięta. Po powstaniu Polski z odpadnięciem rynków państw zaborczych zaczęła produkcja spadać i wynosi dziś dziesiątą część produkcji przedwojennej. Opodatkowany był spirytus w Polsce od 1919—1921 w formie monopolu. Monopol ten wykonywały spółki interesentów na podstawie specjalnych umów ze Skarbem Państwa zawartych, odrębnych dla każdego zaboru. Ten monopol został w r. 1921 zniesiony na podstawie ustawy z 11.5.1921 przy równoczesnem wprowadzeniu przedwojennego systemu akcyzowego, przy ujednostajnieniu przepisów w tej dziedzinie i przy utworzeniu kartelu, obejmującego dużą część produkcji. Kartel niedopisał z powodu nierównych warunków produkcji w trzech dzielnicach i nie potrafił zapobiec hiperpro-

dukcji. Uchwalono zatem monopol ustawą z 31.7.1924 ze względu na producentów i finanse państwa, uchylając inne przepisy w unormowanych ustawą monopolową sprawach.

3. Monopol obejmuje wyłączny przywilej Państwa do zakupu i sprzedaży spirytusu dla wewnętrznej konsumcji, do wyrabiania czystych wódek i ich sprzedaży oraz do skażenia spirytusu ogólnym środkiem skażającym i rozlewu denaturatu. Uprawnienia te eksploatuje przedsiębiorstwo „Państwowy Monopol Spirytusowy", na czele którego stoi Dyrekcja.

Spirytusem w rozumieniu przepisów jest alkohol etylowy, tak surówka, jak rektyfikat oraz spirytus odwodniony. Produkcję i obrót innych alkoholi może MS w porozumieniu z MPH poddać kontroli swojej (RPRP z 11.7.1932, art. 2).

Oddanie eksploatacji monopolu innej osobie i oddanie w zastaw dochodów z monopolu wymaga ustawy (RPRP z 11.7.1932, art. 3).

Import spirytusu, napojów wytworzonych ze spirytusu oraz artykułów zawierających spirytus nie jest objęty monopolem, a dopuszczalny tylko za zezwoleniem MS w porozumieniu z MPH oraz przy spirytusie i mieszankach napędowych z MRRR (RPRP z 11.7.1932, art. 23). Eksport spirytusu p. str. 327.

Dyrekcji podlegają: rozlewnie, rektyfikacje, magazyny, zakłady sprzedaży wyrobów monopolowych. Organizacja p. wyżej XIV. 1. 2.

4. Gospodarka spirytusem i jego wyrobami ujęta została w ścisłe przepisy i poddana regulacji przez Państwo oraz nadzorowi skarbowemu. Dotyczy to produkcji spirytusu i wyrobów z niego, oczyszczania i odwadniania, wszelkiego transportu, t. j. wywozu, przywozu i przewozu. Jako powód i cel tego ujęcia podawana jest między innemi ochrona gorzelń rolniczych, ważnych dla kultury rolnej i produkcji mięsa, a zagrożonych w razie hiperprodukcji. Do tego celu służy także popieranie eksportu i użycia spirytusu na cele przemysłowe. Zarazem jednak takie ujęcie gospodarki i nadzór nad nią ułatwia fiskalne zadania monopolu, t. j. dawanie możliwie wysokich dochodów Państwu, wyższych od akcyzy. Przy akcyzie bowiem duża część ceny detalicznej idzie na rzecz szeregu pośredników w sprzedaży, przy monopolu zaś zysk pośredników zabiera w znacznej części Państwo.

Zrzeszenia przymusowe właścicieli gorzelni, rektyfikacji, fabryk bezwodnego spirytusu, wódek, octu, kwasu octowego, drożdży, może powoływać do życia RM w celu normowania i kontrolowania produkcji i zbytu. Temu zrzeszeniu (ogólnemu lub złożonemu z poszczególnych kategorji interesantów) może RM przekazać sprzedaż spirytusu niekonsumcyjnego oraz wyłączne prawo zakupu, sprzedaży i wywozu spirytusu eksportowego, co nastąpiło w r. 1933 (RPRP z 11.7.1932, art. 21 i RMS z 15.3. 1933 MonPol: 76:98, RRM z 19.12.1932 DURP 1933:1:1).

Rodzaj gorzelni decyduje o jej prawach w dziedzinie spirytusu. Gorzelnie są albo rolnicze, albo przemysłowe. Rolnicze posiadają conajmniej 120 do 150 ha gruntów ornych położonych w promieniu conajwyżej 10 km., pędzą spirytus z ziemniaków (swoich lub obcych), wywaru używają do karmienia bydła w całości w połączonych z gorzelnią gospodarstwach, a uzyskanym obornikiem muszą zasilać swoją rolę. Przemysłowemi są te, które nie mają warunków gorzelni rolniczych.

Do gorzelni przemysłowych należą przedewszystkiem gorzelnie, przerabiające melasę (pozostałe z produkcji cukru wytłoczyny buraczane); nadto gorzelnie owocowe, które pędzą spirytus z owoców, jagód, odpadków z nich i z wina; gorzelnie pejsachowe (tylko w b. zaborze rosyjskim), które produkują spirytus na żydowskie cele rytualne z owoców lub melasy; wreszcie należą do kategorji przemysłowych gorzelnie drożdżowe.

Zezwolenia (koncesji) Ministra Skarbu w porozumieniu z MPH lub MRRR wymaga otwarcie i prowadzenie wszelkich gorzelń (rolniczych, przemysłowych, owocowych, pejsachowych), zakładów oczyszczania oraz odwadniania, zakładów wyrobu wódek gatunkowych, zakładów wyrobu octu, perfumerji, kosmetyków, lakierów, eteru i t. d. i zakładów magazynowania spirytusu (RPRP z 11.7.1932, OMS z 25.4.1934 DU: 12:161).

Koncesja na wyrób gaśnie, co ma być bezzwłocznie orzeczone przez USAm (OMS z 15.3.1934 DU: 9:113), jeżeli gorzelnia nie będzie czynną bez zgody MS w ciągu trzech kolejnych kampanji. Koncesja będzie cofnięta w razie skazania przedsiębiorcy za nadużycia na szkodę Skarbu, w razie przeniesienia na inne miejsce, w razie wyrabiania przez gorzelnię spirytusu na rachunek inny niż przedsiębiorcy, przy gorzelni rolniczej w razie zmniejszenia ustawowego obszaru gruntów (RMS z 10.9.1932 DURP: 88:746).

Wielkość produkcji spirytusu jest w gorzelni rolniczej zgóry na 3 lata (kampanja) przez DPMS oznaczona. Przydział tego kontyngentu odpędu dla każdej gorzelni zosobna następuje z kontyngentu wojewódzkiego.

Kontyngent wojewódzki i państwowy ustala Minister Skarbu w porozumieniu z MRRR na trzy kampanje zgóry (1933/36) w wysokości 1.0 milj. litrów 100% spirytusu.

Wielkość indywidualnego kontyngentu odpędu gorzelni rolniczej zależy od obszaru ziemi ornej, łąk i pastwisk połączonego z gorzelnią gospodarstwa, od obszaru plantacji ziemniaków i innych okopowych, od rozmiarów gorzelni i jej produkcji w ostatnich 3 kampanjach, od odległości gorzelni od stacji kolejowej, od odległości od większego miasta, od stanu inwentarza żywego. Orzeczenie z przydziałem kontyngentu może właściciel zaczepić odwołaniem do MS.

Wyprodukowanie ilości ponad kontyngent udzielonego odpędu pociąga za sobą odpowiedzialność z ustawy karnej skarbowej (RPRP 11.7.1932, art. 51). Produkcja poniżej kontyngentu jest dopuszczalna, byleby dostarczony był kontyngent zakupu (p. niżej).

Gorzelnie przemysłowe nie są ograniczone kontyngentem odpędu. Wyjątek stanowią gorzelnie drożdżowe (p. str. niżej).

Obok kontyngentu odpędu otrzymuje każda gorzelnia rolnicza t. zw. kontyngent zakupu, t. j. ilość spirytusu, jaką zobowiązuje się monopol od gorzelni zakupić na cele konsumcyjne w ciągu następnej kampanji. Ilość ta z reguły jest mniejszą od kontyngentu odpędu.

Ogólny kontyngent zakupu dla gorzelń rolniczych wyznacza Minister Skarbu rozporządzeniem na każdą kampanję z osobna. W granicach tej ogólnej sumy wyznacza Dyrekcja Monopolu każdej z osobna gorzelni rolniczej indywidualny kontyngent według przepisanego klucza.

Dostarcza kontyngentu zakupu gorzelnia własnym kosztem w swoich naczyniach do najbliższej stacji kolejowej normalnotorowej lub do przystani, oraz w oznaczonych przez monopol terminach odbioru. Sam odbiór następuje w rektyfikacji lub w składzie, wskazanych przez monopol. Transport idzie na ryzyko właściciela gorzelni, a na koszt monopolu.

Niedostarczenie kontyngentu zakupu bez uwiadomienia monopolu może spowodować utratę tego kontyngentu w następnej kampanji (RPRP z 11.7.1932, art. 30). W ostatnich latach zwalnia monopol generalnie gorzelnie od tego rygoru.

Gorzelnie przemysłowe nie mają kontyngentu zakupu. Dostarczają tylko spirytusu do celów niekonsumcyjnych. Takiego spirytusu mogą także dostarczać i gorzelnie rolnicze. (RPRP z 11.7.1932, art. 38).

W drożdżownich, gdzie spirytus jest produktem ubocznym, zależnym głównie od wielkości produkcji drożdży, zakupuje Dyrekcja monopolu wyprodukowany spirytus. Ilość dopuszczalnej produkcji spirytusu ustala dla każdej z osobna drożdżowni Izba Skarbowa na trzechlecie. Zależna jest ona od przeciętnej rzeczywistej wydajności spirytusu na 1 kg. drożdży w ostatniem trzechleciu. Produkcja jest przepisami bardzo ściśle unormowana. (RPRP z 11.7.1932, art. 39, Rozp. wyk., § 133, 134).

Z gorzelni owocowych nie zakupuje monopol produkcji, tylko zwalnia całą ich produkcję do fabrykacji wódek gatunkowych za złożeniem unormowanego odszkodowania. Również zwalnia monopol produkcję z gorzelni pędzących spirytus (wyłącznie z owoców lub melasy) pod rytualną kontrolą władz wyznaniowych żydowskich. Ten spirytus sprzedawany jest jako pejsachowy i przeznaczony do konsumcji w święta Paschy RPRP z 11.7.1932, art. 44, Rozp. wyk., § 174).

Cenę zakupu przez monopol surowego spirytusu na cele konsumcyjne (t. zw. podstawową cenę monopolową) oznacza corocznie Rada Ministrów na wniosek Ministra Skarbu. Cena ta oznaczoną bywa oddzielnie dla każdego województwa. Rozumie się ona loco wagon na stacji towarowej lub przystani najbliższej gorzelni. Cena jest tak wypośrodkowana, by pokrywała przeciętne koszta produkcji i dostawy surowego spirytusu w dobrze prowadzonej, średniej, 700 hl. na kampanję produkującej, gorzelni i by wywar pozostał gorzelni zadarmo. Cena płatną jest w 14 dni po odbiorze spirytusu; gorzelnia może otrzymać na to zaliczkę (przedpłatę).

Dodatki procentowe do ceny otrzymują mniejsze gorzelnie rolnicze, z produkcją roczną do 600 hl.; większym z produkcją ponad 800 hl., obniża się cenę drogą procentowych potrąceń od ceny. Gorzelnie produkujące od 601 do 800 hl. otrzymują cenę bez dodatków i potrąceń (RPRP z 11.7.1932, art. 34).

Ceny za 1 hl. spirytusu 100 procentowego z gorzelni rolniczej płacone przez monopol wahały się w kampanji 1932/33 od 65.28 zł. w woj. poznańskiem, do 80.88 zł. w woj. wileńskiem; w kampanji 1933/34 od 66.54 zł. (woj. łódzkie), do 80.12 zł. (woj. wileńskie).

Produkcja w gorzelni poddana jest ścisłym przepisom i nadzorowi skarbowemu. I tak: ograniczone jest wydzierżawienie gorzelni rolniczej. Urządzenie gorzelni i aparaty kontrolne (zegary, stwierdzające automatycznie, ile spirytusu i jakiej mocy wyprodukowano) podlegają corocznej weryfikacji przez władzę skarbową. Zegary te są własnością monopolu, udzielane są gorzelniom bezpłatnie do użytku. Technik gorzelniany, samoistnie kierujący gorzelnią, winien być zatwierdzony w charakterze kierownika gorzelni przez Urząd akcyz. Produkowany spirytus musi mieć conajmniej 85% zawartości alkoholu, od 1934/35 conajmniej 90%. Za całkowitą ilość wyprodukowanego w gorzelni spirytusu odpowiada właściciel lub dzierżawca gorzelni wobec Skarbu Państwa swym majątkiem.

Inne surowce niż ziemniaki, w szczególności zboże, może być użyte przez gorzelnię rolniczą do pędzenia na podstawie osobnego zezwolenia wydanego dla poszczególnej gorzelni przez MS w porozumieniu z MSWew. i MRRR (RPRP z 11.7.1932, art. 33 i rozp. wyk. § 103). W kampanji 1933/34 przerabiały gorzelnie żyto państwowych zakładów zbożowych na spirytus eksportowy.

Przy produkcji zanika z reguły z powodu parowania, wyciekania i t. p. pewna ilość spirytusu; również przy dalszych stadjach procesu produkcyjnego. Te zaniki jednak tylko przy: oczyszczaniu, odwadnianiu, magazynowaniu, transporcie i zlewie ujęte są w normy, w postaci odsetka ilości faktycznie magazynowanej, faktycznie wydanej (zlanej) z magazynu, faktycznie wziętej na aparat do oczyszczania i t. d. Za zaniki spirytusu w granicach, temi normami dozwolonych, nie odpowiada przedsiębiorca; za ubytki

powyżej tych granic winien przedsiębiorca uiścić opłatę monopolową, powiększoną o określony przez MS dodatek do 25 procent tej opłaty. Zakłady oczyszczania i odwadniania oraz wolne składy płacą obok opłaty i dodatku jeszcze kwotę określoną przez MS jako koszt własny przedsiębiorstwa monopolowego za spirytus. Siła wyższa i zdarzenia od przedsiębiorcy niezależne mogą go od odpowiedzialności zwolnić (RPRP z 11.7.1932, art. 22 i 42).

6. Oczyszczanie (rektyfikowanie, rafinowanie) spirytusu nie jest objęte monopolem państwowym. Odbywa się ono w rektyfikacjach państwowych w Toruniu i w Starogardzie, oraz w prywatnych rektyfikacjach, do prowadzenia których wymagane jest zezwolenie MS. Stosunek zatrudnienia zakładów prywatnych i państwowych określa MS w porozumieniu w MPH. Rektyfikacje prywatne pracują dla monopolu na podstawie zawartej umowy (RPRP z 11.7.1932, art. 13).

Oczyszczony rektyfikat jest własnością monopolu. Przechowuje go rektyfikacja w swoich magazynach, tak samo jak zakupioną przez monopol surówkę dostarczoną z gorzelni do rektyfikacji. Stąd albo monopol sprzedaje spirytus do fabryk wódek gatunkowych, fabryk octu i t. d.; albo przesyła go do swoich rozlewni. Minister Skarbu określa dopuszczalną przy rektyfikacjach i magazynowaniu wysokość zaników. Fuzle, otrzymane przy rektyfikacji są własnością monopolu. Rektyfikacja obowiązaną jest do wykupienia patentu akcyzowego według obowiązującej taryfy (rozp. wyk. § 140 — 158), p. XIII. 1. 2.

7. W wytwórniach wódek wytwarza monopol czyste wódki przez rozcieńczenie spirytusu wodą bez dodania jakichkolwiek domieszek. Czyste wódki wytwarzane są z 40 i 45%-ową zawartością alkoholu. W rozlewniach również butelkuje się 90 i 95%-owy spirytus do celów domowo-leczniczych. Rozlewnie są bądź własnością monopolu (Warszawa, Lwów, Starogard), bądź są przez monopol wydzierżawione od właścicieli prywatnych (Stanisławów).

Spirytus do celów domowo-leczniczych przeznaczony jest w istocie do konsumcji, gdyż w niektórych okolicach ludność czystej wódki o mocy przez monopol wytwarzanej nie konsumuje.

8. Fabryki wódek gatunkowych (wyłącznie prywatne) wytwarzają z zakupionego od monopolu spirytusu wódki gatunkowe z zawartością od 25 do 45% alkoholu. Fabrykacja tych wódek nie należy do monopolu, wymagane jest do niej zezwolenie Ministra Skarbu. Fabryka ma corocznie wykupić drogi stosunkowo patent akcyzowy (p. XIII. 1. 2.). Władze skarbowe wykonują nad urządzeniami i fabrykacją ścisłą kontrolę.

Dla ułatwienia kontroli wymagają przepisy, by każda butelka posiadała etykietę z podaniem firmy i siedziby fabryki, procentu alkoholu, odpowiedniej do składników nazwy wódki, zawartości płynu w butelce, roku

rozlewu i t. d. Każdy gatunek produkowanej wódki musi być w Dyrekcji monopolu zarejestrowany, a przepisana jest pojemność flaszek.

Cena za spirytus do wódek gatunkowych, płacona monopolowi, obejmuje koszta własne, opłatę monopolwą oraz dodatek, określony przez MS w granicach do 25 procent.

9. Wolne składy mają prawo magazynowania spirytusu i wyrobów wódczanych bez pobierania opłaty monopolowej do chwili wypuszczenia ich z tych składów do obrotu w kraju lub wywiezienia zagranicę bez opłaty.

Wolne składy mogą również wyrabiać (mieszać półfabrykaty z esencjami na zimnej drodze) i rozlewać wódki gatunkowe (RPRP z 11.7.1932, art. 55).

10. Skażanie (denaturowanie) spirytusu do celów technicznych i przemysłowych (do ogrzewania, oświetlania, napędu, do wyrobu politury i t. p.) następuje środkiem ogólnym, sprzedawanym przez Dyrekcję Monopolu i odbywa się w monopolowych zakładach denaturacyjnych. Ten spirytus sprzedawany jest przez osoby prywatne, zobowiązane do zgłoszenia prowadzonej sprzedaży Kontroli skarbowej. Denaturowanie może również nastąpić środkiem szczególnym. Tak skażony spirytus potrzebny jest do fabrykacji środków leczniczych (syntetycznych i galenowych), kosmetycznych, perfumeryjnych, do fabrykacji octu, eteru, lakierów do samolotów, ołówków i t. d. Środki nabywają przedsiębiorstwa prywatne a skażanie odbywa się w wytwórniach monopolowych bądź wyjątkowo na miejscu w przedsiębiorstwie kupującem spirytus pod kontrolą władzy skarbowej.

Środki skażające i jakość spirytusu do skażania, sposoby techniczne i metody, przepisy o obrocie i kontroli, właściwość władz w tym względzie i t. d. są ściśle unormowane w tym celu, by nie zmieniano przeznaczenia spirytusu i nie odkażano go a denaturatu nie używano do picia (Rozp. wyk. § 176 — 224).

Spirytus bezwodny, mocy najmniej 99,6 procent, używany jest do wyrobu materjałów kruszących, lakierów i t. p., nadto do celów napędowych w silnikach, jako mieszanka z benzyną. Przymus używania tych mieszanek p. str. 332.

11. Wywóz spirytusu nie jest objęty monopolem. Na eksport potrzebne jest jednak zezwolenie Ministra Skarbu. Spirytus ten podlega zwolnieniu od opłaty monopolowej, tak samo spirytus użyty do produkcji towarów eksportowanych. Eksport powierzony jest zrzeszeniu producentów, p. str. 322.

Popieranie eksportu następuje w Polsce wzorem państw europejskich w ten sposób, że eksport poza zwolnieniem od opłaty monopo-

lowej jest zwolniony od podatku obrotowego (OMS z 7.3.1930 DU: 8:146), że eksporterowi udziela się zwrotu cła (RMS z 9.1.1934 DURP: 11:93) i że gorzelnie otrzymują zaliczkę na produkcję (RPRP z 11.7.1932, art. 24, rozp. wyk. § 254 do 265).

Przywóz z zagranicy spirytusu, wódek gatunkowych oraz towarów, zawierających spirytus lub wytworzonych ze spirytusu (eteru, estrów, alkoholu etylowego, octu, kwasu octowego, drożdży), odbywa się w ramach kontyngentów traktatowych za zezwoleniem Ministerstwa Skarbu w porozumieniu z MPH lub MRRR. Przywóz wódek czystych jest zakazany. Wódki gatunkowe muszą odpowiadać tym samym warunkom, co wyroby krajowe (etykiety, pojemność butelek, zawartość płynu, moc alkoholu, zamknięcie naczyń i t. d.). Ograniczeniom tym nie podlegają wódki, sprowadzane do przerobu lub rozlewu w krajowych fabrykach lub do własnego użytku.

Zawartość alkoholu w importowanym wyrobie określa urząd celny przy odprawie według norm i oblicza stosownie do zawartości wysokość opłaty monopolowej (RPRP z 11.7.1932, art. 23, rozp. wyk. § 248 do 253).

Przemytnictwo towarów alkoholowych jest zwalczane przy pomocy przepisów międzynarodowej konwencji z daty Helsingfors 19.8.1925 DURP 1927:62:542. Naruszenie tych przepisów podlega karze z ustawy karnej skarbowej, jak naruszenie przepisów o obrocie towarowym z zagranicą (RMS z 29.7.1933 DURP: 63:471).

12. Ceny sprzedażne monopolowych wyrobów i spirytusu na cele domowo-lecznicze ustala Minister Skarbu tak w sprzedaży hurtowej, jak detalicznej. W cenie mieści się: koszt własny spirytusu oczyszczonego (zakupu surówki, oczyszczenia i administracji), nadto opłata monopolowa z dodatkami (p. str. 318) oraz zysk handlowy przedsiębiorstwa monopolowego (RPRP z 11.7.1932, art. 42, 60).

Składniki ceny wynoszą od 1.10.1932: opłata monopolowa 6 zł., ustalony przez MS dodatek do niej 1,10 zł., koszt własny 1,90 zł. (RMS z 23.9.1932 DURP: 79:704). Do tej kwoty dobija jeszcze przedsiębiorstwo monopolowe swój zysk handlowy.

Związki komunalne (gminne, powiatowe i samorząd wojewódzki) mają udział w opłacie monopolowej w wysokości 1 złotego.

Udział ten jest najwydatniejszem źródłem dochodu tych osób. Wypłaca go monopol w zasadzie miesięcznie (RPRP z 11.7.1932, art. 43 i RPRP z 27.10.1933 DURP: 84:615).

Dalsze obciążenie spirytusu lub napojów na rzecz tych organizacyj oraz na inne cele może nastąpić tylko w drodze ustawy (nie statutu podatkowego). Gminy z uchwaloną prohibicją nie uczestniczą w powyższym udziale.

Ceny sprzedażne spirytusu na cele niekonsumcyjne określa MS w porozumieniu z MPH i MRRR. Ceny te utrzymane są na niskim poziomie w tym celu, by konsumcję tego spirytusu powiększyć. Nadwyżki dochodów z tego działu mogą pójść tylko na cele rozwoju produkcji i zbytu tego spirytusu. Ceny te wynoszą w zasadzie 1.25 zł. za 1 l., jednak są zróżniczkowane, zależnie od przeznaczenia spirytusu (RPRP z 11.7.1932, art. 45).

Wszczególności zależną jest cena od tego, czy chodzi o sprzedaż do wyrobu octu, jedwabiu sztucznego, esencji, do fabrykacji galenowych środków leczniczych lub specyfików farmaceutycznych, perfum i kosmetyków lub do innych celów przemysłowych, oświetlenia i napędu, czy do wyrobu spirytusu bezwodnego do celów napędowych, czy spirytus skażony jest ogólnym, czy specjalnym środkiem. Wyższe zakłady naukowe i szkoły zawodowe otrzymują spirytus do swoich celów po niższych cenach za zezwoleniem MS.

13. Hurtową sprzedaż (sprzedawcom) wódek czystych i spirytusu domowo-leczniczego wykonuje monopol bądź we własnych hurtowniach, bądź przez hurtownie prywatne.

Hurtownie prywatne prowadzone są z reguły przez osoby prywatne na podstawie umowy komisowej za prowizją (od 0.5 do 6 procent ceny sprzedażnej). Hurtownie otrzymują butelkowany 90 i 95 procentowy spirytus do celów domowo-leczniczych oraz wódki czyste we flaszkach z podaną ceną, gatunkiem, ilością i zawartością alkoholu i sprzedają ten towar detalistom za opustem odpowiedniego rabatu, albo konsumentom po cenach detalicznych, jednak w ilości powyżej 10 litrów (RPRP z 27.10.1933 DURP: 84:615).

Detaliczna sprzedaż (konsumentom) wódek czystych i spirytusu domowo-leczniczego odbywa się z reguły w koncesjonowanych zakładach, prowadzonych przez osoby prywatne. Te detaliczne sprzedaże obowiązane są do sprzedawania i utrzymywania odpowiedniego zapasu spirytusu domowo-leczniczego i wódek czystych. Nadto sprzedaje monopol swoje wyroby w kilku własnych sklepach detalicznych (Gdynia, Żabie).

Nie wolno sprzedawać po innych niż ustalanych przez MS cenach i w innych niż monopolowe opakowaniach, nie wolno zmieniać zawartości alkoholu, smaku i wyglądu, mieszać poszczególne gatunki (chyba na żądanie konsumenta na miejscu), odrywać, uszkadzać i zmieniać zabezpieczenia i etykiety (RPRP z 27.10.1933 DURP: 84:615).

Butelki zwracane przez konsumentów zobowiązani są sprzedawcy detaliczni przyjmować za oznaczoną cenę. Monopol odbiera te butelki za zwrotem ceny i wypłaceniem prowizji detaliście (Rozp. wyk. § 314 i Zarz. MS z 30.3.1934 DU: 10:120).

Sprzedaż wódek gatunkowych (hurtowa i detaliczna) wymaga koncesji. Wolno je sprzedawać tylko we flaszkach o oznaczonej na firmowej etykiecie mocy i zawartości. Muszą mieć tyle domieszek i barwików, ile zawiera wzór przez monopol zbadany i zarejestrowany. Numer tego wzoru winien być również umieszczony na etykiecie. Składy fabryczne przy wytwórniach nie potrzebują koncesji do sprzedaży hurtowej (RPRP z 27.10.1933 DURP: 84:615).

Koncesje na sprzedaż hurtową i na sprzedaż detaliczną (z wyszynkiem w restauracjach, bufetach i t. p. lub bez) wszelkich napojów alkoholowych powyżej 4.5% (także piwa, wina, miodu i t. p.) nadają urzędy akcyz z uwzględnieniem inwalidów i pozostałych rodzin, stosownie do ustawy o zaopatrzeniu inwalidzkiem (ust. z 17.3. 1932 DURP:26:238, art. 53) i ustawy antyalkoholowej (p. niżej p. 14).

W szczególności: koncesje mają być w zasadzie prowadzone osobiście. Zastępcę zatwierdza Urząd Akcyz. Koncesje mogą być cofnięte bez podania powodów za 12-tomiesięcznem wypowiedzeniem. Przy krótszym czasokresie wypowiedzenia musi być podany powód, przewidziany przepisami. Z określonych w przepisach powodów gasną też koncesje. Koncesje na jednorazowe imprezy (wyścigi, zabawy i t. d.) z prawem wyszynku w bufecie udzielają urzędy akcyz.

14. Ustawa antyalkoholowa ogranicza ilość zakładów detalicznej sprzedaży napojów o zawartości powyżej 4.5 procent alkoholu do 20.000 w całem Państwie (ust. z 21.3.1931 DURP:51:423).

Cyfrą tą nie są objęte bufety klubowe, stacyjne, bufety na statkach i wagony restauracyjne. Rada Ministów może zmniejszyć tę cyfrę w r. 1933, a następnie co pięć lat. Faktycznie było w Polsce w chwili uchwalenia ustawy 23.155 miejsc detalicznej sprzedaży. Najwyżej trzy czwarte tych miejsc może być przeznaczone do wyszynku. Rozdziału na województwa dokonuje Minister Skarbu. W obrębie cyfry wojewódzkiej mogą być cyfry powiatowe i gminne poddane rewizji przez Izby Skarbowe. Istniejące w województwie ponad określoną cyfrę koncesje gasną dopiero ze śmiercią uprawnionego lub z cofnięciem dla ustawowych powodów koncesji. Redukcja (p. niżej) nie może mieć miejsca (RMSWew. i S. z 30.7.1931 DURP: 73:595, RMS z 22.8.1931 DU: 25:372 i RMOS i S. z 3.6.1933 DURP: 55:416).

Pierwsza ustawa antyalkoholowa z 23.4.1920 zmierzała do większego ograniczenia miejsc sprzedaży (do 12.000 w Państwie). Ażeby zbliżyć się do tej liczby prowadzona była w okresie 1924—1930 redukcja koncesji, a w związku z nią ich rewizja, t. j. odebranie ich dotychczasowym posiadaczom a nadanie ich osobom uprzywilejowanym (inwalidom, emerytom, sierotom i wdowom i t. p.). Te redukcje i rewizje wywołały bardzo zaczepianą judykaturę NTA w kwestjach możności odebrania koncesji bez odszkodowania (art. 99 Konstr.), nieograniczonej prawami nabytemi ani przepisaną kolejnością, swobody władz skarbowych w cofaniu i nadawaniu koncesji.

Ponadto zawiera powołana ustawa antyalkoholowa duży szereg zakazów, ograniczających spożycie spirytusu.

W szczególności: zakaz sprzedaży napojów zawierających powyżej 45 procent alkoholu (z wyjątkiem spirytusu na cele domowo-lecznicze w oryginalnych butelkach), zakaz sprzedaży napojów z nieoczyszczonego spirytusu, zakaz sprzedaży nieletnim, zakaz sprzedaży za zboże i wykonaną pracę lub na pokrycie zobowiązań, zakaz żądania i przyjmowania zastawu i poręki dla należności zakredytowanych oraz niemożność sądowego dochodzenia takich należności za napoje (z wyjątkiem należności hoteli i pensjonatów od gości), zakaz sprzedaży w budynkach kolejowych, przystaniach (z wyjątkiem wagonów restauracyjnych, restauracyj I i II klasy na stacjach węzłowych, a restauracji i bufetów na stacjach końcowych i granicznych), zakaz sprzedaży w portach lotniczych i na stacjach autobusowych, zakaz sprzedaży w koszarach i w obozach wojskowych (z wyjątkiem kasyn), zakaz sprzedaży w budynkach fabrycznych i w budynkach straży ogniowej, w lokalach i miejscach przeznaczonych do sportu i gimnastyki (z wyjątkiem zabaw i przedstawień), w domach ludowych, w pomieszczeniach i w miejscach, gdzie się odbywają przetargi publiczne, w lokalach do użytku służby publicznej.

Nadto zakazy sprzedaży może wprowadzić MSWew. lub z jego delegacji niższe władze administracji ogólnej.

W szczególności: na czas wszelkich wyborów, poboru, mobilizacji, sądów doraźnych, stanu wyjątkowego, tłumnych zebrań, transportów wojsk, a od 14 godziny w soboty i dniach wypłat robotnikom.

Drogą t. zw. plebiscytu może nastąpić w oznaczonej gminie całkowity zakaz sprzedaży napojów alkoholowych powyżej 4 i pół procent alkoholu. Zakaz wchodzi w życie, gdy za nim oświadczy się większość mieszkańców w głosowaniu powszechnem równem, tajnem i bezpośredniem przy udziale conajmniej połowy uprawnionych i w przepisanym trybie przeprowadzonem. W podobny sposób przychodzi i cofnięcie zakazu do skutku (art. 6 ust. i RMSWew. i Skarbu z 30.7.1931 DURP: 73:595 § 16).

Starostwo może sprzeciwić się wprowadzeniu w życie takiej uchwały. Od takiego sprzeciwu gmina ma prawo rekursu (§ 26 rozp. wyk.). Gminy z prohibicją nie mają prawa do części opłaty monopolowej, p. str. 328.

Lokal na sprzedaż musi znajdować się w odpowiedniem miejscu.

Nie może się znajdować w odległości bliższej niż 100 metrów od kościołów, klasztorów, świątyń wyznań uznanych, cmentarzy, szkół, sądów, więzień, koszar, zakładów zatrudniających więcej niż 50 robotników i stacji kolejowych. Na wyjątki zezwala Dyrektor Izby Skarbowej.

Ustawa zawiera szczegółowe przepisy karne za przekroczenia, które karzą władze administracji ogólnej.

Władza skarbowa na wniosek władzy administracyjnej może cofnąć koncesje w razie dwukrotnego w ciągu roku ukarania za takie przekroczenie. Zarazem może być orzeczona czasowa lub trwała niezdolność do uzyskania nowej koncesji.

Wykonanie przepisów kontrolowane jest przez komisje do walki z alkoholizmem przy władzach administracji ogólnej I instancji (RRM z 29.8.1928 DURP: 8:708 i RMWew. i Sk. z 30.7.1931 DURP: 73:595 art. 32 i 33).

15. Sprzedaż spirytusu na cele niekonsumcyjne (także do fabrykacji octu) prowadzi Monopol bezpośrednio. Spirytus taki w zasadzie ulega skażeniu ze względu na zniżoną cenę. Detaliczna sprzedaż spirytusu skażonego odbywa się w butelkach i nie wymaga koncesji, tylko zgłoszenia.

Przymusowe zrzeszenie producentów lub innych zainteresowanych do unormowania produkcji i zbytu tego spirytusu p. str. 322.

Przymus stosowania mieszanek spirytusu z płynnemi materjałami napędowemi (benzyną, benzolem i t. d.) może wprowadzić RM a zarazem regulować zakres i warunki stosowania tego przymusu, lub przymus ten zawiesić (RPRP z 11.7.1932, art. 48).

16. Nadzór skarbowy określa Minister Skarbu drogą rozporządzenia. Władze i przedsiębiorstwa tak państwowe jak samorządowe obowiązane są do współdziałania w ochronie uprawnień monopolowych (RPRP z 11.7.1932, art. 63 n. Nadto p. str. 282 n.).

Powołane RPRP przewiduje obowiązek wyznaczenia zastępcy przedsiębiorcy każdego z zakładów wyżej (str. 323) wspomnianych albo kierownika, jeżeli sam przedsiębiorca go nie prowadzi; przewiduje możność wstrzymanie ruchu, jeżeli przedsiębiorca nie zastosuje się do zarządzeń w sprawie urządzenia zakładu lub usunięcia zastępcy przedsiębiorcy, kierownika lub pracownika zakładu.

17. Naruszenia przepisów o monopolu spirytusowym karane są według postanowień ustawy karnej skarbowej.

W szczególności ulegają karze: potajemny wyrób spirytusu, sprzedaż, nabycie, posiadanie i przechowywanie spirytusu z potajemnego wyrobu, zatajenie ilości wyrobionego lub oczyszczonego spirytusu, potajemne wydawanie i wyprowadzanie spirytusu z gorzelni, z zakładu rektyfikacyjnego lub wolnego składu, usunięcie nieopodatkowanego spirytusu w czasie transportu, niedozwolone użycie spirytusu, odkażanie spirytusu skażonego, niedoniesienie o nieprawidłowem działaniu kontrolnego aparatu mierniczego, naruszenie urzędowego zamknięcia, zaniedbanie w prowadzeniu ksiąg, nieupoważniona lub niezgodna z przepisami sprzedaż napojów alkoholowych, naruszenie przepisów, dotyczących przyrządów odpędowych oraz naruszenie przepisów o obrocie towarowym z zagranicą lub z Gdańskiem w związku z przywozem, wywozem lub przewozem spirytusu.

18. Na ocenę tej formy obciążenia daniną spirytusu składają się rozważania nietylko finansowe. Popieranie gorzelnictwa rolniczego jest tezą, która obowiązywała bez zastrzeżeń w państwach zaborczych, która przeszła też do polityki finansowej polskiej i jest w praktyce wcielaną w życie w ten sposób, że monopol niemal całe swoje zapotrzebowanie surowca pokrywa w gorzelniach rolniczych po cenach daleko wyższych, aniżeliby musiał zapłacić gorzelniom przemysłowym. Państwo daje tedy subwencje kilku tysiącom gospodarstw folwarcznych, posiadających gorzelnie. Motywuje to tem, że przez to forsuje kulturę ziemniaka, a przy pomocy otrzymywanego z gorzelni wywaru, będącego świetną paszą dla bydła, forsuje także produkcję mleka, mięsa, nawozu naturalnego. Podnosi zatem kulturę rolną zwłaszcza na ziemiach piasczystych, co w następstwie zwiększa zarobek ludności, wartość i cenę produktów i cenę samej roli.

Jeżeli te rozważania przyjmie się za decydujące, a wieloletnia polemika i dyskusja nie zdołały tych motywów w poważnych punktach obalić, wówczas nie można podnosić, że wpływy skarbowe z obciążenia spirytusu nie dają maximum tego, co mogłyby dawać, dalej że metody monopolu nie są kupieckie, gdyż kupuje droższy surowiec mogąc nabyć tańszy i forsuje niezyskowny zbyt denaturatu, byleby produkcja gorzelń była większą.

Na dalszy plan schodzą wobec takiego postawienia zagadnienia zarzuty co do prowadzenia przedsiębiorstwa monopolowego. Zarzuty takie czyniono w dziedzinie wydatków, jak zbyt wielkie inwestycje rzeczowe, zbyt wielkie rozbudowanie jej administracji, przerost urzędników w Dyrekcji, własne hurtownie, własne sklepy detaliczne, oddziały przy Izbach Skarbowych, biura sprzedaży, delegatury do zwalczania tajnego gorzelnictwa, biuro ochrony rynku monopolowego. Również nie szczędzono zarzutów w dziedzinie dochodów (brak sukcesu w propagandzie spirytusu przemysłowego), w dziedzinie polityki cen (wysokie ceny sprzedażne przy niskich cenach płodów rolnych) oraz w dziedzinie organizacji (brak współpracy z kontrolą skarbową, wzmaganie się tajnego gorzelnictwa i przemytu z państw sąsiednich i przeważnie tajemnicą osłonięta sprawozdawczość). Błędy te mają swoje źródło w niedoświadczeniu kierowników i pracowników tego bardzo dużego, a niedawno założonego przedsiębiorstwa i w częstych jego reorganizacjach. Stają się one jednak z biegiem lat i z nabywaniem doświadczenia coraz mniejsze.

3. Monopol tytoniowy.

Źródła: Ust. z 1.6.1922 DURP: 47:409 (wprowadzenie monopolu) druk Sejmu ustawodawczego 2219 i 3403. — Ust. z 18.3.1932 DURP: 26:240 (utworzenie przedsiębiorstwa) druk Sejm. III. 461.

Literatura: Polski Monopol Tytoniowy za lata 1919 do 1925; za rok 1926/27 i za lata 1927/28 i 1928/29 (urzędowe sprawozdania). — Dzierżyński, Spożycie tytoniu w Polsce, 1930. — Zaremba, Uwagi w sprawie organizacji monopolu, 1931. — Zd. Grabski, Polityka handlowa Monopolu Tytoniowego, 1932. — Maliniak, Tytoń w dawnej Polsce, 1934.

1. Technologja. 2. Wprowadzenie monopolu. 3. Zakres. 4. Uprawa. 5. Przerób. 6. Sprzedaż. 7. Przywóz. 8. Naruszenia. 9. Ocena.

TYTOŃ.

Finanse, Fabryki, Surowiec zagraniczny i krajowy. Przywóz	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34
Dochody w milj. zł.	.	591.4	674.6	728.2	690.2	720.6	625.8	604.4
Wydatki:								
na administrację „ „	6.1	6.6	9.3	3.9	3.7	3.1	3.3	3.3
„ fabrykację „ „	110.2	106.1	140.9	168.4	154.3	133.9	108.2	129.9
„ sprzedaż „ „	78.1	74.3	82.7	93.4	90.6	81.1	63.6	75.1
„ pożyczką włoską	28.6	24.4	.	23.3	21.4	28.2	15.0	.
Wpłaty do Skarbu „ „	291.0	372.1	384.5	390.0	390.0	350.1	339.8	333.6
Kapitał zakł. i obrot. „ „	.	.	.	.	139.7	214.3	223.8	.
Fabryki	22	18	18	17	17	17	16	.
Surowca zużyto w tys. ton								
zagranicznego . . .	.	.	19.4	18.0	15.8	13.5	11.6	.
krajowego	.	.	2.0	3.4	3.7	5.5	5.2	.
Przywóz tys. q. . . .	124.5	152.9	102.4	164.9	192.6	101.9	85.3	72.0
„ milj. zł. . . .	36.4	33.6	34.1	51.9	60.6	32.5	32.9	21.8

1. Roślina tytoniowa należąca do rodziny psiankowatych (do której należą i ziemniaki, pomidory i t. d.) przywieziona została w wieku XVI z Ameryki do Portugalji. Stąd rozszerzyła się jej kultura, a z tem i zwyczaj palenia tytoniu, na cały świat. Roślina wyrasta z sadzonek, wyhodowanych w inspektach. Liście tej rośliny, zebrane, w czasie gdy są jeszcze zielone, suszy się w przewiewnych szopach a wysuszone i związane w pęczki poddaje się kilkomiesięcznej fermentacji. Przy niej następuje chemiczna zmiana substancji, wskutek której liść tytoniowy powinien żarzyć się spokojnie i równomiernie, pozostawiając biały popiół. Surowiec przed przerobem na wyroby tytoniowe przyprawia się w sposób, będący tajemnicą fabrykacyjną, a w celu polepszenia smaku, aromatu i zdolności żarzenia.

2. Wprowadzenie jako obciążenia na rzecz Państwa monopolu, a nie akcyzy nie jest z reguły rezultatem wyboru, lecz historycznego rozwoju. Również i w Polsce obciążony został w formie monopolu z tego powodu, że w b. zaborze austrjackim ta forma istniała już przed wojną, a w czasie wojny została wprowadzoną także w b. zaborze rosyjskim. Nadto zaważył wzgląd, że gleba i klimat Polski pozwalają na uprawę gorszych i średnich gatunków tytoniu i że tylko monopol potrafi przeprowadzić tę uprawę i wyłączyć sprowadzanie zagranicznego surowca. Przeprowadzony został w Polsce monopol głównie przy pomocy pożyczki włoskiej z r. 1924 (p. str. 123) w wysokości 400 milj. lirów, które zużyte zostały na wykup fabryk prywatnych i na stworzenie kapitału obrotowego.

Na 1.1.1933 było w obiegu obligacji tej pożyczki 299.9, na 1.1.1934: 283.1 milj. lirów. Związane z tą pożyczką przywileje dostawy surowca dla włoskiej firmy prywatnej i włoskiego rządu zostały układem polsko-włoskim z 30.10.1933 DURP 1931:7:47 znacznie zmniejszone. Oprocentowanie i amortyzacja tej pożyczki obciąża monopol, mimo, że nie całej pożyczki użyto na cele tego monopolu.

Jak niemal wszędzie tak i w Polsce obciążenie tytoniu na rzecz Państwa uzupełnione jest obciążeniem zapałek, które w znacznej mierze ponoszą palacze tytoniu.

3. Monopol tytoniowy obowiązujący w Polsce jest zupełnym t. j. obejmuje produkcję, przywóz z zagranicy i wszelką sprzedaż, a to tak surowego tytoniu (liści, łodyg, korzeni, nasienia i odpadków rośliny tytoniowej), jako też wytworzonych z niego wyrobów tytoniowych (cygar, papierosów, tytoniu krajanego, tabaki, tytoniu do żucia i t. p.). Uprawnienia monopolowe eksploatuje przedsiębiorstwo państwowe „Polski Monopol Tytoniowy", na czele którego stoi Dyrekcja (p. wyżej XIV. 1. 2).

Podlegają Dyrekcji fabryki tytoniu, magazyny surowców, magazyny wyrobów tytoniowych, zakłady sprzedaży, zakłady uprawy. Organizację tych zakładów normuje Dyrekcja (RMS z 10.1.1933 DURP: 4:25).

4. Uprawa rośliny tytoniowej dozwolona jest tylko na podstawie zezwolenia (koncesji). Warunki uzyskania i obowiązki z niego wynikające wyliczone są szczegółowo w rozporządzeniu MS, wydanem z delegacji ustawy (ust. z 18.3.1932, art. 9). Do istotnych obowiązków plantatora należy obowiązkowa sprzedaż surowca (liści, łodyg i nasion) monopolowi po cenach ustanowionych przez Ministra Skarbu.

Zezwolenia (koncesje) na uprawę są albo jednoroczne albo okresowe, nadto można uzyskać zezwolenie na hodowlę rozsady tytoniowej oraz na dokończenie uprawy, rozpoczętej bez zezwolenia. Koncesje nadają zakłady uprawy tytoniu na podległym sobie obszarze z wyjątkiem koncesyj okresowych, których udziela Dyrekcja PMT. Również Dyrekcja może w drodze wyjątku udzielać koncesyj poza okręgami zakładów na uprawę w celach naukowych, doświadczalnych lub próbnych. Koncesje na uprawę tytoniu mogą być cofnięte bez wypowiedzenia, w razie przekroczenia przez plantatora obowiązujących przepisów. Nadanie, cofanie i orzekanie o wygaśnięciu koncesji następuje aktem administracyjnym przez Dyrekcję Monopolu lub jej podległe organy w ich charakterze władz administracyjnych i w trybie postępowania administracyjnego (RPRP z 27.10.1933 DURP: 84:617 i niewydane dotąd RMS).

Nadzór nad uprawą tytoniu należy do Dyrekcji PMT i zakładów uprawy tytoniu. Pomocy przy nadzorze winny udzielać zarządy gminne. (RMS z 19.7.1932 DURP: 67:623 i RMS z 16.1.1934 DURP: 6:45).

Celem popierania uprawy tytoniu prowadzi monopol zakład doświadczalny pod Kołomyją z inspektorami i instruktorami uprawy tytoniu, daje nadto plantatorom zaliczki, pożyczki na inwestycje, nasiona i płaci premje w formie procentowego dodatku do ceny kupna.

Monopol w ten sposób zmniejsza przywóz zagranicznego surowca, tem bardziej zagranicznych wyrobów (p. tablica). Fakt ten ma wpływ na nasz

bilans płatniczy, walutę oraz stałość cen wyrobów tytoniowych w kraju, nadto usamodzielnia produkcję naszą, co nie jest bez znaczenia na wypadek wojny. (Statystyka uprawy p. Kwartalnik Statystyczny 1929:2).

5. Przeróbsurowca tytoniowego na wyroby odbywa się w fabrykach monopolowych, rozłożonych na całym obszarze Polski. Surowiec gromadzony jest w monopolowych magazynach surowców, wyroby w takichże magazynach wyrobów.

6. Hurtowa sprzedaż tytoniu i wyrobów tytoniowych (do palenia, zażywania lub żucia) odbywa się albo we własnych zakładach monopolu (fabrykach, magazynach), albo za pośrednictwem hurtowników, z którymi zawiera monopol umowy.

Hurtownicy mają obowiązek pobierania wyrobów w wyznaczonych im przez Dyrekcję fabrykach i magazynach wyrobów. Otrzymują przy zakupie rabat w wysokości do 13 procent ceny detalicznej wyrobów PMT i Monopolu Gdańskiego i do 8 procent od wyrobów zagranicznych. Rabat powyższy wyznacza Dyrekcja, która może go zmieniać. Koszty przewozu wyrobów tytoniowych ponoszą hurtownicy.

Detaliczna sprzedaż jest wolnym handlem z wyjątkiem sprzedaży ulicznej papierosów i sprzedaży na dworcach kolejowych i autobusowych oraz w innych zakładach i miejscach użytku publicznego oznaczonych przez MS.

Detaliczne sprzedaże otrzymują przy zakupie wyrobów tytoniowych w zakładach monopolowych lub hurtowniach rabat w wysokości 9 procent ceny detalicznej wyrobów PMT i Monopolu Gdańskiego oraz 7 procent ceny taryfowej wyrobów zagranicznych.

Koncesji na sprzedaż uliczną i na dworcach udzielają Urzędy akcyz z pierszeństwem dla inwalidów i pozostałych rodzin. Również cofanie i orzekanie o wygaśnięciu należy do tej władzy, odwołanie załatwia Izba Skarbowa (RPRP z 27.10.1933 DURP: 84:617 i RMS z 30.10.1933 DURP: 87:676).

Prawa i obowiązki sprzedawców oraz warunki handlu normuje MS. Sprzedaż wyrobów niezaopatrzonych znakiem monopolu jest wzbroniona. Ceny detaliczne ustala MS, ich wysokość obowiązuje sprzedawców. P. ust. z 18.3.1932 DURP: 26:240, art. 8 i 17 w brzmieniu RPRP z 27.10.1933 DURP: 84:617.

Koszta sprzedaży wynoszą w stosunku do wartości taryfowej wyprodukowanych towarów w 1924 r.: 14.6%, 1925: 14.3%, 1926/27: 12.8%, 1927/28: 12.4%.

Wydatki społeczeństwa na tytoń są duże w porównaniu z wydatkami np. na cukier, sól lub naftę (Mały Rocznik Stat., 1934 str. 97). W porównaniu z innemi państwami europejskiemi wydatek ten w Polsce jest mały. Wynosi on w r. 1928 na głowę ludności w Polsce 12.78 fr. szwajc., w Czechosłowacji 25.39, w Rumunji 9.22 fr. szwajc. Z tych wydatków wpływa do Skarbu Państwa (zysk przedsiębiorstwa monopolowego, opłaty monopolowej, podatki) 65.33 procent wyników sprzedaży w r. 1928. Udział Skarbu francuskiego w tym roku wynosił 79.6 procent tych wyników. Takiż udział włoskiego Skarbu w r. 1924 77 procent, rumuńskiego 67 procent, czechosłowackiego 70 procent (p. Dzierżyński, Spożycie tytoniu w Polsce, 1930, str. 177 n.).

7. Przywóz tytoniu z zagranicy przez podróżnych jest wolny w drobnych ilościach (50 papierosów, 20 cygar, 50 gramów tytoniu krajanego). Ponad tę ilość potrzeba zezwolenia władzy, opłacenia cła oraz uiszczenia opłaty monopolowej.

Ochrona przed przemytem w Polsce jest trudna i kosztowna ze względu na konfiguracje granic, na często niższe ceny wyrobów w sąsiednich państwach, oraz na jeszcze trwające przyzwyczajenia ludności do dawnych gatunków. Ułatwiło tę ochronę wprowadzenie w r. 1927 przez W. M. Gdańsk swojego monopolu (nieogłoszona umowa z Polską z 31.3.1927, DURP: 56:492).

8. Naruszenia przepisów o monopolu tytoniowym podlegają karom, szczegółowo za każde z osobna przestępstwo unoromowanym w ustawie karnej skarbowej.

W szczególności karana jest niedozwolona uprawa; bezprawne posiadanie i przechowywanie surowca; niedozwolone wytwarzanie wyrobów z surowca lub dalsze przerabianie i sprzedaż gotowych wyrobów; nabywanie wyrobów z prywatnej fabrykacji; przywóz zagranicznych wyrobów lub surowca bez cła i opłaty monopolowej, ich sprzedaż, nabywanie i posiadanie; niedozwolone zmniejszenie zawartości wyrobów w opakowaniach, zmiana jakości przez sprzedawców, nadmierne gromadzenie wyrobów, wytwarzanie, posiadanie i przechowywanie maszyn i narzędzi do fabrykacji bez zgłoszenia władzy.

9. Monopol ten jest jednym z najpewniejszych filarów budżetu, niezawodzący nawet w bardzo trudnych okresach, zbudowany z wielkim wysiłkiem, z dużym nakładem, mimo bardzo energicznej opozycji zwolenników akcyzy i właścicieli przedsiębiorstw. Krytykę wywołuje fakt, że sprawozdania cyfrowe pojawiają się rzadko i z opóźnieniem oraz że gospodarka tego przedsiębiorstwa (jednego z największych w Europie) nie została dotąd fachowo i porównawczo zbadana. W szczególności chodzi o zdanie sobie sprawy, czy z wydatków społeczeństwa na tytoń nie za mała kwota wpływa do Skarbu i z jakiemi cyframi może się Skarb liczyć w razie wojny. Podstawy finansowe przedsiębiorstwa i jego możliwości są osłonięte tajemnicą. Wobec tego zasadniczego zagadnienia drobne są zarzuty, jakie przeciw monopolowi podnoszą: zbyt mała inicjatywa w uniezależnieniu się od surowca zagranicznego i w podniesieniu krajowej uprawy: zbytnia dbałość o dobroć materjału dla palaczy ze szkodą interesów Skarbu oraz gospodarstwa społecznego; zbytnia koncentracja fabryk i zbyt kosztowne oraz hypermodernistyczne ich urządzenia, skutkiem czego materjał ludzki staje się zbędny.

4. Monopol solny.

Źródła: RPRP z 30.12.1924 DURP: 117:1043 (wprowadzenie monopolu sprzedaży), RMS z 19.7.1932 DURP: 65:610 (ceny), RPRP z 27.10. 1933 DURP:84:616 (sprzedaż soli), RMS z 17.12.1933 DURP:102:795 (rozp. wyk.), RPRP z 21.6.1932 DURP: 52:497 (przedsiębiorstwo), RMS z 19.7. 1932 DU: 22:340 (organizacja Dyrekcji), RMS z 10.1.1933 DURP: 4:26 (organizacja przedsiębiorstwa), RMS z 13.1.1933 DURP: 4:28 (stosunek służbowy pracowników).

Literatura: Bukowski i Jackiewicz, Sól i saliny Polskie, 1926. — Klarner, Zagadnienie przemysłu solnego P.H., 1926. — St. Świętochowski, Przedsiębiorstwa państwowe w Polsce P.H., 1925. — Podczaski, O monopolu soli, Sprawy podatkowe, 1925. — St. Olszewski, Sól w Polsce i jej znaczenie, P.H., 1925. — Sprawozdanie z ankiety o organizacji monopolu P.H. 1927:23. — Mischler - Ulbrich, Oester. Staatswörterbuch, 1919, t. 4, str. 157 n.

1. Zakłady, produkcja, zapotrzebowanie. 2. Zakres monopolu. 3. Organizacja monopolu. 4. Obrót. 5. Nadzór. 6. Naruszenie przepisów. 7. Ocena.

SÓL.

Produkcja—Sprzedaż — Wpłaty	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932
Produkcja ogółem tys. ton.	457.8	539.2	569.3	569.6	534.0	561.0	488.6
w tem w przedsiębiorstwach:							
w Salinach Monopolu	248.1	279.3	282.9	289.8	287.6	325.8	289.3
w innych państwowych.	19.3	16.2	17.9	19.2	11.3	13.2	12.5
w prywatnych	190.4	243.7	268.5	260.6	235.1	221.9	186.8
„ „ *w % ogólnej produkcji*	*41.6*	*45.2*	*47.2*	*45.8*	*44.0*	*39.6*	*38.2*
w tem soli:							
jadalnej	306.5	331.8	339.9	343.6	322.9	376.6	315.9
przemysłowej.	142.9	193.5	209.6	204.2	194.2	164.0	153.0
„ *w % ogólnej produkcji*	*31.2*	*35.9*	*36.8*	*35.8*	*36.4*	*29.2*	*31.3*
bydlęcej.	7.0	12.4	19.2	21.5	16.2	19.8	19.2
Sprzedaż w kraju tys. ton.	440.1	512.8	529.0	524.1	498.7	494.9	445.9
Wywóz tys. ton..	18.4	21.2	36.6	38.7	33.0	66.7	30.2
„ milj. zł.	1.0	1.1	2.0	2.2	1.7	2.3	1.2
Wpłaty do Skarbu	42.3	44.9	45.9	41.3	48.0	45.4	49.4

Wpłaty do Skarbu rok budżetowy: 1926 = 1926/27 i t. d.

1. Sól występuje w Polsce w formie pokładów soli kamiennej, eksploatowanych przez kopalnie w Wieliczce, Bochni i Wapnie, albo w formie iłów solonośnych i źródeł solonośnych, eksploatowanych w ośmiu warzelniach wschodniej Małopolski (Bolechów, Dolina, Drohobycz, Lacko, Łanczyn, Kosów, Kałusz i Stebnik), ponadto czynna jest jedna warzelnia w Małopolsce zachodniej (Wieliczka), jedna w województwie poznańskiem (Inowrocław) oraz jedna w b. Królestwie Polskiem (Ciechocinek). Nadto są eksploatowane źródła solankowe w Baryczu pod Wieliczką i w Solnie pod Inowrocławiem. Z tych 16 czynnych zakładów salinarnych, trzy są własnością prywatną (Wapno, Solno i Barycz); inne są własnością Państwa. Z państwowych zakładów dwa (Kałusz i Stebnik) wydzierżawione są Towarzystwu eksploatacji soli potasowych (TESP), jeden (Łanczyn) innej Spółce prywatnej, resztę eksploatuje Państwo w zarządzie Ministerstwa Skarbu od r. 1932; do tego czasu zarząd należał do MPH. Ze względów gospodarczych i wojskowych wyposażenie Polski w obfite i tak topograficznie rozłożone zakłady jest bardzo pomyślne.

Towarzystwo eksploatacji soli potasowych w skróceniu nazywane TESP, zorganizowane jako spółka akcyjna, wydobywa w Kałuszu i Stebniku (Małopolska Wschodnia) sole potasowe, używane jako nawóz. Państwo posiada 67.6 procent akcyj. Zarządza przedsiębiorstwem Bank Gospodarstwa Krajowego. Sole te nie są przedmiotem monopolu państwowego, są jednak zastrzeżone na rzecz Państwa stosownie do prawa górniczego (p. niżej). Czynsz dzierżawny za dwie saliny i olbora od wydobytych soli potasowych, płacone Państwu, są preliminowane w budżecie przedsiębiorstw MPH (na 1934/35 z kwotą 209.7 tys. zł.). Spółka ta należy od r. 1932 do niemiecko-francusko-polskiego syndykatu i w porozumieniu w nim eksportuje swoje produkty. (Bilans p. DU 1934:11).

Z produkcji przypada najwięcej na sól jadalną (kamienną i warzoną), mało na bydlęcą, coraz większy odsetek na przemysłową, potrzebną do fabrykacji sody, soli glauberskiej, jako dodatku w przemyśle szklanym, garncarskim, garbarskim, włókienniczym, mydlarskim, chemicznym i t. d. Drobna część przypada na cele lecznicze oraz nawozowe.

Produkcja wszystkich zakładów salinarnych w Polsce jest daleko wyższą, niż była przed wojną, głównie dzięki temu, iż także przemysł prywatny bierze udział w produkcji, oraz że wydajność pracy robotnika wzrosła.

Zapotrzebowanie soli jadalnej jest, jak wszędzie, stałe i wynosi w Polsce około 10 kg. na głowę, przyczem ludność miejska konsumuje mniej, a wiejska ze względu na rodzaj pożywienia daleko więcej. Zapotrzebowanie soli do innych celów jest w Polsce małe, jak również jej eksport.

Sól do celów przemysłowych oddaną jest do handlu z reguły w postaci skażonej, t. j. z domieszkami odpowiedniemi, które czynią ją niezdatną do konsumcji w potrawach ludzkich. Do celów rolniczych oddawana jest albo w formie nieskażonej w bryłach albo w formie skażonej tlenkiem żelaza (calcotarem).

2. Na całym obszarze Polski istnieje monopol sprzedaży soli, nadto w b. zaborze austrjackim także monopol produkcji. Pozatem

ma Państwo prawem górniczem ustaloną wyłączność produkcji, albowiem sól należy do minerałów na rzecz Państwa zastrzeżonych.

Monopol sprzedaży polega na wyłącznem prawie Państwa do wszelkiego handlowego (hurtowego) obrotu solą jadalną, a zatem do kupna i sprzedaży, do przywozu na obszar Państwa i do wywozu. Wszelka sól w Polsce znajduje się pod zajęciem monopolowem. Wzbroniony jest handel inną solą niemonopolową lub sprowadzoną z zagranicy.

Zwalnia Państwo z pod zajęcia monopolowego sól, wyprodukowaną w kopalniach prywatnych a przeznaczoną na eksport oraz powierza wykonanie swoich praw monopolowych do obrotu solą hurtownikom, z którymi zawarto prywatno-prawne umowy o sprzedaż.

Monopol produkcji istnieje tylko w b. zaborze austrjackim (także na Spiszu). Został on przejęty przez Państwo Polskie. Przepisy austrjackie w tym względzie nie zostały przez Polskę zniesione lub zmienione. Dopiero prawo górnicze ograniczyło obowiązywanie tych przepisów do końca r. 1946 (RPRP z 29.11.1930 DURP: 85:654 o prawie górniczem, art. 289).

Monopol produkcji, określony przepisami austrjackiej ordynacji celnej i monopolowej z 11.7.1835 (Zb. ustaw politycznych t. 63, str. 113) postanawia: sól kuchenna znajdująca się na powierzchni ziemi lub pod nią, w stanie czystym lub pomieszana z innemi minerałami, jest wyłączną własnością Skarbu (§ 402 ordynacji), nikomu nie wolno bez zezwolenia władz skarbowych ani produkować soli kuchennej (§ 401 i 415 n.), ani otrzymywać jej przez oczyszczanie drogą oddzielenia obcych części (§ 419). Również źródła solne winny być zgłoszone do władzy skarbowej (§ 408 n.), poczem albo Skarb Państwa ma prawo urządzić tam salinę, albo zabić i uniemożliwić ich używanie. Wyjątkowo, gdy chodzi o źródła solne, uznane za użyteczne do celów balneoterapeutycznych, może Skarb zrzec się prawa wydobywania soli z tych źródeł i pozwolić na produkcję jej przez odparowanie pod warunkami. Takie prawa otrzymała od rządu austrjackiego Rabka, Słonne, Iwonicz i Deszno.

Monopolu produkcji nie ma na reszcie obszaru Polski (poza b. zaborem austrjackim). Państwo jednak ma w dziedzinie produkcji soli znaczne przywileje z mocy prawa górniczego. Do minerałów zastrzeżonych bowiem na rzecz Państwa należą: sól kamienna, sole potasowe, magnezowe i borowe, solanki, zawierające sole sodowe lub potasowe, z wyłączeniem solanek mineralnych i źródeł leczniczych (RPRP z 29.11.1930 DURP: 85:654 o prawie górniczem, art. 1, 2 i 3). Minerały te nie są związane z prawem własności gruntu i stanowią przedmiot odrębnej własności górniczej. Tylko Państwo jednak ma prawo ich poszukiwania i nikt oprócz Państwa nie może

na nie uzyskać własności górniczej (art. 4 i 56 prawa górniczego), a w konsekwencji prawa ich wydobywania.

W postępowaniu o nadanie Państwu tej własności muszą ustąpić wszelkie prawa innych osób; również nie mają zastosowania ograniczenia, stosowane do innych osób z mocy obowiązujących przepisów (obszar pola górniczego, terminy zgłoszenia i przedstawienia planów i t. d. — p. art. 56 prawa górniczego).

Z przepisów powyższych wynika, że wszelkie sposoby produkcji soli poza wydobywaniem soli kopalnych mogą być prowadzone także przez osoby prywatne.

3. Eksploatacja uprawnień monopolowych powierzona jest utworzonemu w tym celu przedsiębiorstwu państwowemu Polski Monopol Solny, podlegającemu Ministrowi Skarbu. Przedsiębiorstwo eksploatuje państwowe saliny (z wyjątkiem Ciechocinka), warzelnie i pola górnicze. Nadto prowadzi sprzedaż soli przez te państwowe zakłady wyprodukowanej, oraz soli wyprodukowanej przez zakłady prywatne, które swoją sól na cele rynku wewnętrznego muszą oddać monopolowi po cenach ustalonych przez Ministra Skarbu.

Organizacja prawna przedsiębiorstwa, pracownicy, bilans p. XIV. 1. 2.

4. Sprzedaż soli jest wyłącznem uprawnieniem przedsiębiorstwa Polski Monopol Solny (p. p. 2). Niemonopolowej soli nie wolno w kraju sprzedawać. Przedsiębiorstwo wypuszcza do obrotu sól przez własne zakłady, albo za pośrednictwem hurtowników. Z hurtownikami zawiera Dyrekcja Monopolu umowy o charakterze prawno-prywatnym. Hurtownik sprzedaje sól tylko w ilościach ponad 50 kg. jednorazowo. Ceny sprzedażne soli ustala MS (RPRP z 27.10.1933 DURP: 84:616, RMS z 17.12.1933 DURP: 102:795).

Kredyt dla hurtowników p. str. 278. Organizacja sprzedaży p. str. 319.

Sól jadalną (kuchenną) obowiązani są hurtownicy sprzedawać wszystkim zgłaszającym się odbiorcom po cenie o 10% niższej od obowiązującej ceny detalicznej. Otrzymują oni przy zakupie od Monopolu rabat w wysokości do 17% ceny detalicznej, obowiązującej w chwili zakupu. Wysokość rabatu określa Dyrekcja PMSol. Prócz tego rabatu może być przyznana hurtownikom, prowadzącym sprzedaż w odległości ponad 5 km. od stacji kolejowej lub saliny, bonifikata na pokrycie kosztów przewozu kolejowego. Wysokość rabatu lub bonifikaty może być zmieniana przez Dyrekcję PMSol, zmniejszona może być jednak jedynie za jednorocznem wypowiedzeniem. Koszty przewozu kolejowego soli ponosi przedsiębiorstwo PMSol.

Sól na cele przemysłowe i hodowlano-rolnicze sprzedawana jest tylko hurtowo z reguły w postaci soli skażonej środkiem ogólnym lub środkiem szczególnym, wymaganym do poszczegól-

nych rodzajów produkcji. Jest ona sprzedawana albo przez zakłady DPMSol lub przez prywatne hurtownie. Do nabycia soli przemysłowej potrzeba zaświadczenia władzy przemysłowej, w niektórych przypadkach zezwolenia na nabycie, wydanego przez Urząd akcyz. Sprzedaż soli bydlęcej skażonej i soli w bryłach dla bydła mogą prowadzić, prócz zakładów PMSol i hurotownie, również osoby, które uzyskają osobne zezwolenie na taką sprzedaż z Urzędu Skarbowego Akcyz i Monopolów Państwowych.

Umowy o hurtową sprzedaż soli zawiera i wypowiada Dyrekcja Polskiego Monopolu Solnego. Warunki prowadzenia hurtowni wyliczone są szczegółowo w umowie, która nakłada na hurtowników cały szereg obowiązków, jak np. wykonywanie czynności sprzedaży w odpowiednich godzinach, pobieranie soli jedynie od Polskiego Monopolu Solnego, posiadanie odpowiedniego zapasu soli, umieszczenie godła i wywieszenie cennika, prowadzenie ksiąg i t. d. oraz daje im prawo do rabatu i bonifikaty. W razie niedotrzymania warunków umowy Dyrekcja ma prawo nałożenia kar umownych oraz rozwiązania umowy.

Cena soli wynosi od r. 1932 jadalnej: za 1 kg. warzonej w kartonach 50, białej 36, kamiennej szarej 26 groszy; przemysłowej 7.5 grosza, bydlęcej 5.5 grosza. W cenie tej mieści się ekwiwalent akcyzy, t. zw. opłata monopolowa (p. str. 318). Oznaczona na podstawie RMS z 17.12. 1933 DURP: 102:795, w wysokości 13.50 od 100 kg. soli białej, a 8.50 od szarej. Przy imporcie soli płaci się obok cła i powyższą opłatę. Nie podlega tej opłacie sól przemysłowa i sól na cele hodowlano-rolnicze.

5. Nadzór nad produkcją i obrotem soli sprawują władze skarbowe (urzędy akcyz i Kontrola skarbowa).

Głównie chodzi o to, by sól wydawana za niższą cenę, do celów przemysłowych, nie była konsumowana jako sól jadalna. Skażanie, nabywanie i sprzedawanie soli przemysłowej odbywa się wskutek tego za zezwoleniem Urzędu Akcyz a Kontrola skarbowa nadzoruje transport tej soli, zużycie i przechowywanie.

Nadto chodzi Kontroli skarbowej o to, by ludność nie korzystała z nieeksploatowanych przez Państwo źródeł solnych z ominięciem monopolu. Na zakup solanki ze źródeł solnych do poprawy paszy dla bydła udziela zezwolenia Urząd Akcyz gminom pod warunkiem: wybudowania szybu, budynku nad nim, ustanowienia stróża i t. d. Nabywanie i zużywanie odbywa się pod dozorem Kontroli skarbowej (RMS z 17.12.1933 DU: 102:795).

Nadzór nad hurtownikami soli może obok Urzędu akcyz i jego organów sprawować z upoważnienia MS Dyrekcja PMSol. i podległe jej organa (RPRP z 27.10.1933 DURP: 84:616).

6. Naruszenia przepisów o monopolu solnym karane są według postanowień ustawy karnej skarbowej.

W szczególności karane jest: wprowadzenie do obrotu soli lub solanki z ubytkiem zysku monopolowego, sprowadzenie z zagranicy lub Gdańska wbrew przepisom, użycie tańszej soli na cele, wymagające droższej, usunięcie środka skażającego, niezgłoszenie zapasów, naruszenie porządkowych przepisów.

7. O programowe wytyczne przy administracji tym monopolem toczy się od r. 1924 dyskusja. Chodzi o znaczne potanienie produkcji w zakładach państwowych. Doradzają w tym względzie zamknięcie nierentownych zakładów lub zamianę ich na miejscowości lecznicze, a wyzyskanie natomiast zdolności produkcyjnych tych zakładów, których warunki techniczne i organizacyjne są odpowiednie. Nadto chodzi o usunięcie biurokratycznych ograniczeń handlu solą przemysłową i bydlęcą. Są one nietylko powodem niestosunkowo małej (w porównaniu np. z Niemcami) konsumcji tych gatunków soli, ale dużych kosztów na Kontrolę skarbową z ujmą dla jej zadań w dziedzinie finansowej bez porównania donioślejszych monopolów spirytusu i tytoniu. Te reformy dopiero mogą zwiększyć eksport oraz konsumcję soli bydlęcej i przemysłowej. Radykalne uzdrowienie jest — jak się zdaje — możliwe tylko przez połączenie państwowych i prywatnych zakładów w spółkę lub conajmniej oddanie takiej spółce handlu solą przemysłową i bydlęcą oraz eksportu.

5. Monopol zapałczany.

Źródła: Ust. z 15.7.1925 DURP: 83:561 (druk Sejm. II, 1634, 2018 i III, 5, tamże tekst umowy pożyczkowej, wprowadzenie monopolu), ust. z 30.1.1931 DURP: 9:45 (nowe przepisy), RMS z 31.1.1931 DURP: 10:51, z 15.1.1932 DURP: 6:42 i z 16.1.1934 DURP: 7:55 (rozp. wyk.), ust. z 2.8.1926 DURP: 85:477 (pierwsze pożyczki i ust. z 26.1.1931 DURP: 9:45 (druga pożyczka).

Literatura: Wł. Grabski, Sprawa zapałczana, 1927. — Gliński, Pożyczka zapałczana, 1931. — Szczepkowski, Polityka cen zapałek a monopol zapałczany, 1934.

1. Zakres monopolu. 2. Eksploatacja. 3. Obrót w kraju. 4. Przywóz. 5. Cena. 6. Nadzór. 7. Zapalniczki. 8 Naruszenia. 9. Ocena.

Długi p. str. 124 n.

1. Podlega monopolowi produkcja zapałek, nadto produkcja pręcików z drzewa, taśmy drzewnej na pudełka, gotowych pudełek do zapałek; wreszcie produkcja zapalniczek zwykłych, ich części zamiennych oraz kamieni zapałowych. Również wywóz tych przedmiotów jest monopolem Państwa. Państwowy monopol zapałczany posiada osobowość prawną. Naczelny zarząd sprawuje Minister Skarbu.

Zabronione są: produkcja, przywóz i wywóz przedmiotów monopolowych; mogą one mieć miejsce za zezwoleniem Ministra Skarbu na wniosek spółki (p. p. 2). Rozciągnięcie monopolu na półfabrykaty (pręciki, taśmy, pudełka) i na zapalniczki ma na celu zabezpieczenie monopolu zapałek.

Zapałkami w rozumieniu ustawy są pręciki z drzewa, tektury, słomy i podobnych materjałów, powleczonych masą, którą można zapalić przez potarcie.

2. Eksploatacja monopolu należy od chwili jego wprowadzenia (ust. z 15.7.1925) do prywatnej Spółki Akcyjnej do eksploatacji państwowego monopolu zapałczanego w Polsce.

Spółka ta została stworzona przez Svenska Taendsticks Aktiebolaget o kapitałach szwedzko - amerykańskich. Udzieliła ona Państwu przy wprowadzeniu monopolu w r. 1925 pożyczki w wysokości 6 milj. złotych dolarów i objęła za to dzierżawę tego monopolu na lat 20, za rocznym czynszem dzierżawnym, a nadto z prawem Państwa do udziału w czystym zysku i z obowiązkiem eksportu z Polski pewnej części zapałek tu wytworzonych. Polska była pierwszem państwem, w którem wspomniana spółka ten monopol wydzierżawiła. Z biegiem kilku lat uczyniła to samo większość państw europejskich. W r. 1930 podwyższyła Spółka pożyczkę, przyczem zawarto nową umowę z 17.11.1930. Reszta pierwotnej w r. 1925 przez Skarb Państwa u tej spółki zaciągniętej pożyczki (3,4 milj. dol.) spłacił Skarb z nowej pożyczki (32,4 milj. dol.). Wzamian za to przedłużył Skarb umowę o eksploatację do r. 1963 i zmienił na korzyść spółki warunki, a w szczególności zwolnił ją od obowiązkowego eksportu. Po wygaśnięciu umowy przechodzą fabryki z urządzeniami i kapitałem obrotowym w kwocie 25 milj. zł. automatycznie i bez obciążeń na Skarb Państwa. Fabryk tych było w r. 1926: 10, w r. 1933: 4; produkcja w nich spadła w tym okresie ze 162 do 81 tys. skrzyń po 5000 pudełek każda. (P. Schwarzenberger, Die Kreugeranleihen, 1931).

Czynsz dzierżawny wynosi 688 zł. od miljona do konsumcji krajowej sprzedanych zapałek. Tą kwotą objęta jest i opłata monopolowa, ustalona na kwotę 268 zł. Czynsz jest płatny kwartalnie z dołu. W razie podniesienia się konsumcji ponad 36 miljardów sztuk zapałek płaci dzierżawca dodatkowo po 50 zł. od miljona. Czynsz i ryczałt podatkowy (p. niżej) wpłaca dzierżawca do Banku Polskiego na konto ajentów fiskalnych pożyczki (p. str. 124). Ajenci z tych zawinkulowanych kwot spłacają odsetki i raty amortyzacyjne pożyczki.

Wpłaty do Skarbu p. XIV. 1.

W umowie dzierżawnej uzyskała spółka przywileje w dziedzinie opłat, ceł, akcyz, podatków państwowych i komunalnych. W szczególności zryczałtowanie państwowych podatków przemysłowego, dochodowego i majątkowego oraz na ich podstawie wymierzanych danin komunalnych na kwotę 3 milj. zł. rocznie.

Gdańsk wydzierżawił tej samej spółce swój monopol zapałczany w r. 1930, zawierając równocześnie z Polską umową z 10.5.1930, mocą której ustalony został kontyngent konsumcji gdańskiej (15 milj. pudełek), obowiązek utrzymywania identycznych z Polską cen detalicznych i identycznego zakresu prawnego monopolu. Ten kontyngent musi być pokryty produkcją zapałek gdańską, polską lub importem bezcłowym. W ten sposób

ma być Polska chroniona przed nielegalnem wprowadzeniem gdańskich zapałek ze szkodą monopolu polskiego.

3. Do obrotu wewnątrz kraju dopuszczone są wyłącznie zapałki wyprodukowane przez Spółkę z przepisaną jakością, formą, ilością w pudełku i napisem na pudełku „Polski Monopol Zapałczany".

Sprzedaż zapałek nie wymaga ani zezwolenia władz skarbowych, ani zgłoszenia w Kontroli skarbowej (RMS z 16.1.1934 DURP: 7:55).

4. Przywóz zapałek z zagranicy jest zabroniony. Spółka może jednak importować zapałki bez cła za zezwoleniem Ministra Skarbu w razie siły wyższej, gdy ruch jednej lub kilku fabryk zastanowiony został na dłużej, niż miesiąc.

Wolny jest od cła i opłaty monopolowej przywóz przez podróżnego dwóch pudełek zapałek do osobistego użytku.

5. Cenę hurtową i detaliczną zapałek i innych wyrobów tego monopolu ustala Minister Skarbu. Swoboda Ministra jest w tym względzie umową dzierżawną ograniczona.

Warunkiem umowy zawartej w r. 1931 z dzierżawcą monopolu było podwyższenie ceny hurtowej i detalicznej. Podwyżka idzie w części dla Skarbu, w części dla dzierżawcy. Cena hurtowa (przy odbiorze conajmniej 100 skrzyń po 5000 pudełek) wynosi 421 zł. franco stacja odbiorcza z dodatkiem przewozowym do stacji odbiorczej.

6. Nadzór nad produkcją, sprzedażą i wywozem zapałek (i zapalniczek, p. 7) należy do władz skarbowych, które go wykonują przez Kontrolę skarbową.

Stałej kontroli podlega w fabrykach, pakowniach i magazynach spółki ilość wyprodukowanych i wypuszczonych na rynek zapałek. Weryfikacja (p. str. 281) tych objektów jest wymagana.

7. Zapalniczki zwyczajne zostały objęte monopolem w tym celu, by zapobiec masowej produkcji zapalniczek, które mogłyby obniżyć konsumcję zapałek i tem samem zaszkodzić monopolowi. Dzierżawca monopolu może wytwarzać zapalniczki monopolowe w kraju, może je również za pozwoleniem Ministra Skarbu bez cła sprowadzać z zagranicy, jak również ich części składowe i kamienie.

Na wniosek dzierżawcy może Minister Skarbu udzielić zezwolenia na produkcję zapalniczek innej osobie w kraju. Cena zapalniczek monopolowych może być swobodnie przez dzierżawcę monopolu oznaczoną. Zapalniczki sprowadzane z zagranicy opłacają cło a nadto opłatę monopolową. Opłata monopolowa od zapalniczek wynosi 10 zł., od ściennej lub stołowej 25 zł. (ust. z 30.1.1931 DURP: 9:45).

Nie objęte są monopolem zapalniczki elektryczne w samochodach i tym podobnych pojazdach oraz zapalniczki ze złota i srebra (p. str. 305).

Z powyższych opłat monopolowych od zapalniczek monopolowych oraz z akcyz od zapalniczek złotych i srebrnych ma Skarb gwarantowany przez dzierżawcę minimalny wpływ w kwocie 120.000 zł. (p. umowę z 17.11.1930 art. 2, druk Sejmowy III:5).

8. Naruszenia przepisów o monopolu zapałczanym karane są podług ustawy karnej skarbowej.

W szczególności podlegają karze: wyrób przedmiotów monopolu bez zezwolenia władzy, potajemne wyprowadzenie z fabryk zapałek, zapalniczek etc., nielegalny obrót z zagranicą i Gdańskiem przedmiotami monopolu, nielegalne nabycie i posiadanie w obrocie handlowym tych przedmiotów monopolu, posiadanie zapałek i zapalniczek w obiegu handlowym bez znaczka podatkowego i t. p.

9. Monopol ten, ze względu na swoją odrębną formę wykonywania, jest ze wszystkich najdogodniejszy, gdyż czyni zbędnem utrzymywanie dużego aparatu urzędniczego i zajmowanie Państwa odległemi od niego zadaniami. Umożliwia on stosunek z kapitałem zagranicznym i wyzyskanie go do celów pożyczkowych. Umowy jednak dzierżawne zawierane: pierwsza przy braku doświadczenia, a druga w czasie przesilenia gospodarczego, nie dały Państwu tak wielkich korzyści, jakie powinno dać opodatkowanie przedmiotów zbytku, do jakich w dużej mierze należą zapałki zużywane w jednej trzeciej przy paleniu tytoniu. W dodatku druga z r. 1931 musiała w porównaniu z pierwszą, wobec przesilenia, zawierać cięższe warunki, a to: przedłużenie okresu dzierżawy, zwolnienie dzierżawcy od obowiązku eksportu, przywileje podatkowe, arbitraż międzynarodowy, zmniejszenie wpływu Ministra na ceny.

6. Monopol loterji.

Źródła: Ust. z 26.3.1920 DURP: 31:180 (wprowadzenie monopolu) — Ust. z 5.12.1923 DURP: 131:1063 (rozciągnięcie na całe Państwo). — RMS z 7.5.1924 DURP: 54:541 (rozporządzenie wykonawcze).

Literatura: W. Czechowicz, Loterja i jej rozwój, Cz. Sk. 1928. — Grabowski, Monopole (zbiór przepisów), 1929. — Jakubowski, Monopol loteryjny, 1931.

1. Zakres monopolu. 2. Eksploatacja. 3. Sprzedaż losów. 4. Rozdział wpływów. 5. Loterje dobroczynne. 6. Nadzór. 7. Naruszenia. 8. Ocena.

LOTERJA.

W milj. zł.	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34
Wpływ brutto	52,8	74,0	89,0	94,0	79,1	66,9	69,0
Koszta sprzedaży losów	5,2	7,3	8,7	7,8	7,8	6,6	.
Administracja	0,4	0,5	0,8	0,9	1,4	0,3	0,3
Wygrane	35,9	50,3	60,3	54,3	54,3	45,5	47,4
Wpłata do Skarbu . .	11,3	14,9	18,8	19,1	16,0	14,4	16,9

1. Monopol obejmuje wyłączne prawo Państwa do organizowania i prowadzenia wszelkiej loterji.

Prywatne loterje pieniężne mogą się odbywać za zezwoleniem Ministra Skarbu wyłącznie na cele dobroczynności i użyteczności publicznej; prywatne loterje fantowe za zezwoleniem Urzędu akcyz, Izby Skarbowej lub Generalnej Dyrekcji Loterji, zależnie od wysokości kapitału gry. Za udzielenie zezwolenia pobiera Dyrekcja 10 procent od kapitału gry. Za prywatną loterję uważa MS łączenie premjowych pożyczek państwowych przez przedsiębiorców w grupy, których udziałowcy płacą ratami za prawo gry (p. Bielak, Papiery wartościowe na okaziciela, 1932).

Loterja liczbowa (genueńska, lotto) z bardzo małemi przez grającego oznaczonemi stawkami, prostym planem gry i częstemi ciągnieniami nie jest ustawą z 26.3.1920 przewidziana. Wprowadzenie jej byłoby niezgodne z ustawą. Przewidziana jest w niej tylko loterja klasowa (p. p. 2).

Gra w totalizatora jest wyłomem w monopolu loteryjnym Państwa. Gra polega na wzajemnych zakładach urządzanych przez prywatne Towarzystwa Wyścigów na torach wyścigów konnych. Dochody z obrotów idą na koszta totalizatora, oraz cele wyścigów i hodowli koni. Oprócz tego gmina ma prawo pobierać podatki od stawek i od wygranych w maksymalnej wysokości 1 procentu, fundusz pracy zaś w wysokości dalszego 1 procentu od stawek. Na podstawie wyjątkowego a mało uzasadnionego przywileju żadne inne podatki ani odliczenia nie są pobierane. Skarb Państwa zatem w dochodach nie uczestniczy, mimo, że do niego należy wydanie przepisów o funkcjonowaniu, organizacji i rachunkowości totalizatora. Minimalna stawka wynosi obecnie 5 zł. (Ust. z 22.6.1925 DURP: 74:512 i RMRol. z 23.7.1925 DURP 1930:47:402 oraz ust. z 16.3.1933 DURP: 22:163).

Premjowe pożyczki państwowe są dalszym wyłomem w tym monopolu, p. str. 115 n.

2. Eksploatacja monopolu należy do Skarbu Państwa. Skarb wykonuje ją przez Generalną Dyrekcję Polskiej Loterji Klasowej, nazwaną w ustawie przedsiębiorstwem i preliminowaną wśród monopolów, będącą jednak tylko organem administracji skarbowej. Dyrekcja podlega Ministrowi Skarbu. Ten zatwierdza plan gry, sposób i terminy ich rozgrywania oraz wysokość opłaty monopolowej (ust. z 26.3.1920, zmieniona ust. z 15.3.1934 DURP: 30:270).

Co roku urządza Dyrekcja kilka loterji klasowych, wypuszczając w każdej klasie pewną ilość losów.

Gra w loterji klasowej odbywa się w czterech klasach. Los, na który grano w pierwszej klasie, bierze z tym samym numerem udział w drugiej i w następnych, jednak po dopłacie pewnej kwoty (stawki) za prawo gry w każdej następnej klasie. Nazwisko wygrywającego trzymane jest przez Dyrekcję w tajemnicy.

3. Sprzedaż losów jest powierzona przez Dyrekcję kolektorom, z którymi zawiera Dyrekcja prywatno-prawne umowy. Kolekto-

rzy pobierają losy na własne ryzyko. Należność za losy może być kredytowana za zabezpieczeniem.

Kolektor pobiera jako prowizję 10% ceny sprzedażnej losu. Nie płaci podatku przemysłowego, o ile sam zajmuje się osobiście, bez pracowników, sprzedażą losów (OPA 1933:213 i glosa Żabickiego).

Losy są sprzedawane jako całość lub podzielone na ćwiartki. Los jest dokumentem, stwierdzającym wyłącznie udział w grze, a nie dług Państwa, nie może być zatem amortyzowany. Również nie podlega zajęciu.

4. Wpływy ze sprzedaży losów idą przedewszystkiem na wygrane. Skarb otrzymuje z wygranych opłatę monopolową, której wysokość określa Minister Skarbu (ust. z 15.3.1934 DURP: 30:270).

Wysokość opłaty określona jest obecnie na 20 procent wygranej, z czego otrzymuje Skarb 18 procent, a kolektor 2 procent.

Dochód Skarbu płynie oprócz z opłaty monopolowej od losów loterji klasowej, ponadto z opłat monopolowych od urządzanych prywatnych loteryj (p. wyżej), z płaconego przez Dyrekcję, wzorem skomercjalizowanych przedsiębiorstw państwowych, ekwiwalentu za podatek dochodowy i przemysłowy oraz w drobnej części z zysku handlowego.

5. Dobroczynne loterje pieniężne może urządzać Dyrekcja dwa razy do roku. Czysty zysk z nich przeznaczony jest dla szeregu instytucyj dobroczynnych.

Z tego prawa obecnie Dyrekcja nie korzysta.

6. Nadzór nad kolektorami wykonuje Dyrekcja Loterji przez swoje organa, nadzór nad loterjami fantowemi należy do władz skarbowych. Do tych ostatnich należy również czuwanie nad przestrzeganiem zakazu sprzedaży losów zagranicznych.

7. Naruszenia przepisów karane są według ustawy karnej skarbowej.

W szczególności podlegają karze: urządzanie i prowadzenie loterji bez zezwolenia władzy; uczestniczenie w loterji obcokrajowej; premjowanie losami innych tranzakcyj; sprzedaż losów polskiej loterji po innej cenie, na raty, na dniówki, sprzedaż szans; sprzedaż bez zezwolenia Dyrekcji Loterji.

8. Zadaniem monopolu tego jest zapobieżenie, by istniejąca niewątpliwie, zwłaszcza u ludności miejskiej, skłonność do hazardu nie zaspokajała się losami loteryj zagranicznych lub loteryj nielegalnych w kraju, a więc o ujęcie tej namiętności ludzkiej w legalne koryto. Ten cel jest przez Dyrekcję polskiej loterji w ostatnich czasach opacznie rozumiany, gdyż uważa loterję za przedsiębiorstwo zarobkowe, które ma Państwu dawać możliwie duży zysk. Stąd niewłaściwa propaganda gry i reklama ze szkodami dla autorytetu Państwa i charakteru mas, a małym stosunkowo zyskiem.

Unifikacja trójdzielnicowego prawa i instytucyj skarbowych była najtrudniejszem, ale i najpilniejszem zadaniem w pierwszych latach odzyskanej niepodległości. Rzeczywiście też z biegiem lat obejmowała ona coraz więcej działów. Dokonana jednak unifikacja była z reguły tylko wstępem do dalszego reformowania danego działu. W rezultacie tempo zmian, przeprowadzanych w przepisach skarbowych, stało się tak zawrotne, że praktyka życia codziennego i literatura ledwo za temi zmianami potrafiły nadążyć. Ten proces, przez który w ostatnich latach przechodzimy, niewątpliwie pociąga za sobą dużo ujemnych skutków; jest on jednak w młodem Państwie, w dodatku powstałem z trzech części, rzeczą zrozumiałą i niemal koniecznością dziejową. Patrząc w przyszłość, może i lepiej, że przystosowanie przepisów skarbowych do warunków nowej jednostki państwowej odbywało się szybko, choćby ze szkodą żyjącego pokolenia, z korzyścią jednak dla przyszłych, których udziałem będzie tem większa stabilizacja.

W tym stanie rzeczy autor, który sobie postawił za zadanie systematyczne przedstawienie całokształtu skarbowości polskiej, miał dwie drogi do wyboru: albo po trzech wydaniach książki znowu jako czwarte dać krótki zarys, raczej inwentarz instytucyj skarbowych w Polsce, albo pokusić się o szersze ujęcie tematu z dokładniejszem przedstawieniem faktów, przepisów, judykatury, linij i tendencyj rozwojowych, nasuwających się i ujawnionych zagadnień.

Wybrałem drogę drugą. Jest ona mozolniejsza, bo ujęcie całości w ten sposób zjawia się po raz pierwszy, ale, mam nadzieję, pożyteczniejsza i ze względu na wszelkie poczynania w przyszłości i ze względu na nauczanie przedmiotu. Stąd ewolucja książki z zarysu do podręcznika na przestrzeni czterech wydań i ośmiu lat.

Świadomy jestem błędów i wad książki, spowodowanych także i tem, że wydana była w pięciu zeszytach od maja 1933 do maja 1935 roku. Pierwsze dwa zeszyty (do str. 142) uwzględniły ustawodawstwo po połowę r. 1933, trzeci (do str. 224) po 1.3.1934, czwarty

(do str. 348) po 1.10.1934, piąty po 1.6.1935. Każdy zeszyt następny obejmował później wydawane przepisy i nieraz późniejszy zmieniał już poprzednio podane, na co zwracałem uwagę czytelnika. Wydawało mi się jednak, że pożyteczniej będzie wydać gotową część książki i nowy zeszyt, aniżeli czekać aż do opracowania całości, a tymczasem pozwolić, by ucząca się młodzież lub zainteresowani w przedmiocie fachowo posługiwali się przestarzałem i zresztą wyczerpanem w handlu, poprzedniem wydaniem książki.

Rozdział o finansach Śląska napisał znakomity znawca ustawodawstwa śląskiego Dr. Wacław Olszewicz.

Przy niniejszem składam podziękowanie za ułożenie skorowidzów i za pomoc przy układaniu tablic statystycznych p. Ludwice Oxińskiej - Szcześniakowej b. asesorowi w Głównym Urzędzie Statystycznym.

I. W.

Warszawa, w czerwcu 1935.

XV. Przedsiębiorstwa i majątki.

1. Uwagi ogólne.

Źródła: RPRP. z 17.3.1927 DURP:25:195 (komercjalizacja przedsiębiorstw państwowych), statuty poszczególnych przedsiębiorstw. — Zamknięcie rachunków państwowych. — Uwagi o wykonaniu budżetu. — Rocznik i Biuletyn Statystyczny Ministerstwa Skarbu, Wiadomości Statystyczne. — Materjały do projektu ustawy o naprawie skarbu, druk Sejm. Nr. 269 z r. 1923.

Literatura: Głąbiński, Etatyzm a gospodarstwo społeczne, Ruch prawniczy 1922. Lulek, Przywileje podatkowe przedsiębiorstw publicznych w Polsce, 1928. — Krzyżanowski, Bierny bilans handlowy, 1928. — Tenże, Etatyzm w Polsce, 1929. — Na froncie gospodarczym, wydawnictwo Drogi, 1928, a potem 2 tomy 1931. — Wierzbicki, Zagadnienie etatyzmu i neoetatyzmu, 1929. — Zagadnienia etatyzmu w Polsce, dyskusja wydana przez BGK., (tamże Krzyżanowski, Wierzbicki, Starzyński, Górecki, Gliwic, P. Michalski, Klarner, Krahelski) 1929. — Hełczyński, Komercjalizacja przedsiębiorstw państwowych, 1929. — Szyszkowski, Zagadnienie komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych 1930. — Kruszewski, Majątek Państwa Polskiego 1931. — Etatyzm w Polsce, wydawnictwo krakowskiego Towarzystwa Ekonomicznego (tamże Heydel, Lulek, Wyrobisz, Zweig, Stefan Schmidt) 1932. — Piekałkiewicz, Statystyka działalności finansowej przedsiębiorstw państwowych i samorządowych Kwart. Stat. 1932:3. — Lauterbach, Finansowanie przez Skarb życia prywatno gospodarczego, 1932. — Wieniawski, Rola państwowa w życiu gospodarczem, 1934. — Tennenbaum, Struktura gospodarstwa polskiego, II t. 1935. — L'Etat et la vie économique, Conférences d'études, wydane przez Institut international de Coopération intellectuelle, 2 tomy, 1932 i 1934.

1. Nabycie przez Polskę. 2. Spis i inwentarz. 3. Wartość. 4. Rentowność. 5. Wyodrębnienie. 6. Komercjalizacja. 7. Rachunkowość. 8. Nadzór. 9. Przywileje podatkowe. 10. Pożyczki. 11. Własność i aljenacja. 12. Kaduki. 13. Grzywny. 14. Egzekucja. 15. Etatyzm.

1. Majątek państwowy państw zaborczych przeszedł na Polskę; w tem i finansowo najważniejsze przedsiębiorstwa jak Koleje, Poczta i Lasy.

Wierzytelności państw zaborczych Polska również przejęła. Między innemi: z obciążających własność rolną w b. zaborze pruskim długów rentowych, (ich przerachowanie RRM z 27.10.1927 DURP: 101:879, ich obniżenie RRM z 29.9.1933 DURP: 73:532), z udzielanych przez rząd austrjacki pożyczek w czasie wojny, z pożyczek udzielanych przez rosyjski Bank szlachecki i włościański na nieruchomości leżące w Polsce p. traktat ryski art. 12, RPRP z 9.10.1933 DURP: 78:559). Wierzytelnościami temi zarządza MS, MRRR, to ostatnie przez PBR (ust. z 14.3.1933 DURP: 21:147).

Kościół katolicki i majątek jego skonfiskowany przez zaborców, a należący obecnie do Państwa Polskiego p. str. 378.

Powstańcy z r. 1831 i 1863 i sprawa zwrotu ich dóbr skonfiskowanych p. str. 378.

Ilość przedsiębiorstw została od r. 1918 wydatnie powiększona, (Chorzów, Mościce, Wytwórnie Wojskowe, Zakłady zbożowe, Mennica i t. d.).

Pozbycie przedsiębiorstwa państwowego lub nadanie mu formy spółki akcyjnej i t. p. z udziałem kapitału niepaństwowego należy do wyjątków (Żegluga Polska, Etapy emigracyjne, Warsztaty stolarskie inwalidów w Piotrkowie).

Nabycie tego majątku nastąpiło stosownie do postanowień traktatów pokoju suo jure, z mocy państwowej suwerenności, w konsekwencji odzyskania niepodległości. Nabycie to ma charakter nabycia pierwotnego, a nie sukcesji generalnej po zaborcach.

Za zobowiązania państw zaborczych Polska w zasadzie nie odpowiada. Sam fakt przejęcia przez Polskę części terytorjum państwa zaborczego nie uzasadnia jeszcze samo przez się przejęcia przez Państwo Polskie tych zobowiązań, które pierwotnie ciążyły na państwie zaborczem. Tylko za te zobowiązania odpowiada Polska, które wyraźnie przyjęła w traktatach pokojowych (p. traktat wersalski, art. 254, traktat w St. Germain, art. 203, traktat ryski, art. 19). To zapatrywanie prawne zgodne jest z panującą teorją i stałą judykaturą. P. Ehrlich, Prawo narodów, 1927, str. 267 n., wyroki SN w OSP I:504, OSP II:498, Zbiór OSN C:30, a także NTA w OPA 1933:125 o umowach z okupantami, nadto wyżej str. 125.

2. Spis i inwentarz przedsiębiorstw państwowych nie są dotąd urzędownie opublikowane; informacje o nich mieszczą się obecnie przedewszystkiem w preliminarzu państwowym, nadto w zamknięciu rachunków i w publikacjach NIK.

Przeważną liczbę przedsiębiorstw zawiera grupa B preliminarza. Grupa C obejmuje 5 przedsiębiorstw monopolowych (spirytus, tytoń, sól, zapałki i loterja), o których mowa na str. 314 n. W grupie A mieści się jeszcze kilka przedsiębiorstw, związanych z poszczególnemi działami administracji: działy pracy w więzieniach, zakłady chowu koni, gospodarstwo

rolne, leśne i ogrodowe oraz warsztaty przy szkołach i instytucjach. Niektóre przedsiębiorstwa nie są wogóle wykazywane w budżecie państwowym (banki państwowe i ich przedsiębiorstwa).

Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych nie jest przedsiębiorstwem państwowem. Państwo przez Ministra Skarbu sprawuje tylko nad nim nadzór i kontrolę (ust. z 23.6.1921 DURP:64, RPRP z 27.5.1927 DURP 1933:3:23, z 27.10.1933:85:648 i NTA Zb. 181 A. p. wyżej str. 36), ani Zakład Ubezpieczeń w Poznaniu (RPRP z 27.10.1932 DURP: 94:811).

Przedsiębiorstwa meljoracyjne nie są przedsiębiorstwami państwowemi, lecz spółkami interesowanych, do których najczęściej Państwo i związki komunalne należą i które zakładane są w celu wykonania ściśle oznaczonych meljoracyj wodnych (obwałowanie brzegu danej rzeki, budowy danego kanału, regulacji, konserwacji i t. p.).

Udziały Skarbu Państwa (razem z udziałami monopolów, przedsiębiorstw i banków państwowych) w prywatnych przedsiębiorstwach i instytucjach kredytowych zostały zestawione przez MS i przedłożone NIK, lecz nieogłoszone. NIK podaje tylko ich „stan" na 249.8milj. zł., nadto 7.6 milj. guldenów gdańskich, 1.5 milj. mar. niem., 53.6 tys. ft.st., 200.0 tys. pesów argent., 11.0 tys. fl. hol., i 215.1 milj. mar. pol. (Uwagi NIK za 1932/33, str. 597).

3. Wartość przedsiębiorstw państwowych podaje obecnie każde zamknięcie rachunków państwowych i to każde następne z kolei coraz dokładniej. Mimo to, jak przy każdym szacunku, należy przyjąć cyfry jako wartość przybliżoną. Najbliższą prawdy będzie cyfra około 13 miljardów złotych, co wynosi poważny odsetek całego majątku narodowego. W poszczególnych działach gospodarki narodowej (bankowość, produkcja węgla, związków azotowych, i t. d.) ten odsetek wydatnie się zwiększa.

Zamknięcie rachunków za 1932/33 i zgodnie z niem NIK (Uwagi str. 492) szacują wartość przedsiębiorstw państwowych bez monopoli na 8,6 miljardów zł., do czego należy dodać wartość gruntu i drzewostanu lasów państwowych (2,3 miljardy zł.), wartość Poczty, Telegrafu i Telefonów, wartość udziałów Państwa i przedsiębiorstw państwowych w innych przedsiębiorstwach i przedsiębiorstw państwowych wydzierżawionych, nadań górniczych i terenów naftowych, wkońcu wartość banków państwowych. Dederko (Majątek narodowy Polski, 1930) szacuje ten majątek 1926/27 na 137 miljardów zł. Zatem wartość majątku państwowego wynosi około 10%. W Niemczech szacują wartość przedsiębiorstw państwowych i komunalnych razem na 20% majątku narodowego.

4. Rentowność przedsiębiorstw państwowych jest bardzo małą w porównaniu z ich dużą wartością. Ten fakt łącznie z korzystaniem przez te przedsiębiorstwa z licznych przywilejów jest jednym, z bardzo przeciw etatyzmowi, używanych argumentów.

Zyski przedsiębiorstw (bez monopolów) z okresu 1932/33, jako przykład wzięty, podają uwagi NIK. o wykonaniu budżetu w tym okresie (str. 488 n.) na 103.3, straty na 7.6 milj. zł. Zyski te jednak nie wpłynęły w całości do kasy Skarbu Państwa. Częściowo (w kwocie 69.8 milj. zł.) poszły na inwestycje, odpisy i t. d. a na resztę należności (także i na należności z dawniejszych lat) wpłaciły przedsiębiorstwa do Skarbu 37.0 milj. zł. Na inwestycje poszła, oprócz powyższej, kwota 65.1 milj. zł. z funduszu inwestycyjnego kolei państwowych, z pożyczki zapałczanej, z dopłat Skarbu i t. d. Zestawienie tych cyfr za okresy 1927/28 do 1931/32 przedstawione są w Uwagach NIK. za 1931/32 str. 543. Cyfry te różnią się od niżej podanych widocznie z powodu innego zaliczenia wpłat na poszczególne lata.

Wpływy z tego źródła w porównaniu z wpływami budżetowymi z innych źródeł są w każdym razie bardzo nikłe na przestrzeni szeregu lat.

Wpłaty wszystkich przedsiębiorstw do Skarbu wynosiły netto w milj. zł.:

1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34
202.9	104.8	111.2	117.7	149.5	42.2	41.8
Co wynosi w procencie ogółu dochodów budżetowych						
7.3	*3.5*	*3.7*	*4.3*	*6.6*	*2.1*	*2.2*

Oczywiście do historji należą czasy (1881 — 1914), kiedy wpłaty kolei pruskich do Skarbu pruskiego pokrywały około jednej trzeciej wydatków tego państwa. (Moll, Die finanzielle Bedeutung der öff. Unternehmungen, 1928).

Deficytowa gospodarka przedsiębiorstw państwowych do r. 1925 była w Polsce niemal regułą, a dopłaty Skarbu Państwa do nich (przedewszystkiem do kolei) stawały się nieraz przyczyną ogólnego deficytu państwowego. To dało powód do trwającej szereg lat i dotąd nie zakończonej akcji Ciał ustawodawczych, poszczególnych Rządów i Kontroli Państwa, zmierzającej do usprawnienia tych przedsiębiorstw i podniesienia ich rentowności. Niewątpliwie można stwierdzić jako rezultat tej akcji poprawę w tej dziedzinie, lata jednak przesilenia i tu cofnęły rozwój i postęp bardzo znacznie.

Przyczyny deficytów były przy każdem niemal przedsiębiorstwie inne. Były jednak i wszystkim wspólne: objekty państwowe, które w czasie wojny były jeszcze własnością zaborców, ulegały większym zniszczeniom, niż własność prywatna, stąd większe wydatki w pierwszych latach wskrzeszenia Polski na ich odbudowę; zmiany na stanowiskach kierowniczych,

konieczne z powodu przejścia tych objektów w administrację polską, musiały z reguły odbić się na samem przedsiębiorstwie; wreszcie administracja państwowa nie umiała i nie mogła gospodarować w czasie inflacji markowej tak, jak gospodarowały w przeważnej liczbie przedsiębiorstwa prywatne, które zapobiegliwie układały ceny za towary i świadczenia w nadążaniu za spadkiem marki polskiej, nawet prześcigając go, i które bez skrupułów zdołały uciec przed marką i ulokować swoje zasoby w surowcach, towarach, nieruchomościach, inwestycjach i walutach obcych.

5. Jednym ze środków, który zmierzał do podniesienia rentowności przedsiębiorstw państwowych było t. zw. wyodrębnienie ich lub wydzielenie. Z początku było to niczem innem, jak zmianą układu, dokonaną w r. 1923 przez MS. w preliminarzu budżetowym, a w konsekwencji i w budżecie i w zamknięciu rachunków. Przed tą zmianą, t. j. podziałem preliminarza na grupy A, B i C preliminowano wydatki i dochody przedsiębiorstw wśród wydatków i dochodów każdego właściwego resortu. Przy podziale preliminarza na grupy zebrano je razem, tem samem wydzielono z wydatków i dochodów administracyjnych (A) danego resortu i umieszczono je odrębnie w osobnej grupie, jako grupie B z nagłówkiem przedsiębiorstwa. (Do tego nagłówka dołączone zostało od 1934/35 słowo zakłady). Do tej grupy odnosiły się też osobne postanowienia ustaw skarbowych.

Równocześnie (czasami jednak wcześniej lub później) następowało faktyczne wyodrębnienie administracji tych przedsiębiorstw w obrębie właściwego działu administracji i odrębne prowadzenie ich rachunkowości. Prawne wyodrębnienie (nie przy wszystkich przedsiębiorstwach miało to miejsce) następowało legislacyjnym aktem, w konsekwencji którego z reguły przedsiębiorstwo otrzymywało statut (normę ustrojową przedsiębiorstwa), ogłaszany w Monitorze Polskim. Celem wyodrębnienia było umocnienie bytu przedsiębiorstwa, które bez niego mogłoby przy pewnej konjunkturze w Ciałach ustawodawczych ulec likwidacji albo jeszcze łatwiej prostą decyzją władzy resortowej. Nadto umożliwiało wyodrębnienie większą swobodę budżetową w wykonaniu budżetu, zastosowanie wyższych niż w administracji norm uposażenia i innego systemu rachunkowości. To wszystko miało przedsiębiorstwa usprawnić i powiększyć ich rentowność.

Pierwszy wziął w Polsce to wyodrębnienie do swojego programu Wł. Grabski i określił je w projekcie ustawy o naprawie Skarbu z r. 1923. (Druk Sejm. I 269). W preliminarzu na ten rok, odmiennie niż w poprzednich, umieszczono szereg przedsiębiorstw w odrębnej grupie preliminarza, oznaczonej literą B. Równocześnie organizacja niektórych przedsiębiorstw ujęta została w statuty. Osobno wyodrębnione zostały monopole i utworzona z nich w budżecie osobna grupa, oznaczona literą C. Ustawa skarbowa na

r. 1924, zatwierdza po raz pierwszy ten sposób budżetowania. Liczbę wyodrębnionych przedsiębiorstw w latach następnych raz powiększano, wydzielając pozostałe jeszcze w grupie A, potem zmniejszano, włączając je zpowrotem do tej ostatniej grupy lub łącząc je z innemi przedsiębiorstwami lub monopolami (żupy solne) albo tworząc z nich spółki akcyjne (Żegluga Polska), lub spółki z ogr. odp. (Etapy Urzędu Emigracyjnego).

W preliminarzu na rok 1935/36 przedstawiono w grupie (B) 24 przedsiębiorstw. Następują one kolejno po sobie w porządku według ministerstw, do których resortu należą. Z tych przedsiębiorstw organizacyjnie 14 postąpiło już o krok dalej i są obecnie skomercjalizowane (p. str. 355). Na wyodrębnieniu poprzestała reszta (10); wśród nich mieści się kilka, które mają charakter zakładów, gdyż nie zysk jest ich głównem zadaniem, lecz w pierwszym rzędzie zaspokojenie potrzeb publicznych.

Do przedsiębiorstw wyodrębnionych należą: Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Państwowy Zakład Emerytalny, Mennica, Przedsiębiorstwa o kapitale mieszanym i wydzierżawione, Nadania górnicze i tereny naftowe, Lasy Państwowe, Państwowe przetwórnie mięsne, Państwowe wydawnictwo książek szkolnych, Zdrojowiska, Przedsiębiorstwa Państwowego Zakładu Higjeny, Szpitale państwowe, Poczta.

Wpływy i rozchody tych przedsiębiorstw przedstawione są w planach finansowo-gospodarczych, ułożonych w schemat podobny do schematu grupy A z podziałem na paragrafy. Schemat ten jest mniej szczegółowy niż schemat w grupie A, daje temsamem zarządom tych przedsiębiorstw większą swobodę w dysponowaniu kredytami, a swobodę tę często zwiększają przepisy ustaw skarbowych i przepisy statutów.

Lasy i poczta wykazują wydatki i dochody w nieco odmiennym schemacie. Obok planów, dołączają przedsiębiorstwa do preliminarza bilans oraz rachunek zysków i strat za okres poprzedni (z wyjątkiem dotąd poczty). Zmiany planów i ich wykonanie p. wyżej str. 72 oraz Grodyński, Zasady, str. 364 n.

Do ogólnego zestawienia preliminarza (a zkolei do budżetu i do zamknięcia), obejmującego obecnie grupy A, B, C i D, wchodzą po stronie wydatków i dochodów nie całkowite cyfry brutto tych planów finansowo-gospodarczych, lecz ta część czystego zysku, która ma być netto wpłaconą Skarbowi albo dopłaty Skarbu do poszczególnego przedsiębiorstwa. Cyfry brutto są tylko uzasadnieniem cyfry netto, włączonej do ogólnego zestawienia. Sejm i Senat uchwalają poszczególne paragrafy planów finansowo-gospodarczych a nadto wpłatę do Skarbu Państwa lub dopłatę z niego. Co do lasów państwowych p. niżej. Ten sposób liczenia obniża ogólne sumy, wykazane w powołanem zestawieniu.

6. Dalszym etapem w ulepszeniu gospodarki już wyodrębnionych przedsiębiorstw państwowych jest ich komercjalizacja.

Celem jej jest przedewszystkiem zastosowanie w nich metod gospodarki handlowej (kupieckiej) a nie biurokratycznej i zracjonalizowanie techniki. Komercjalizacja następuje zawsze osobnym aktem prawnym (ustawą, lub RPRP albo wydanem z delegacji ustawy z 17.3. 1927 RRM). Przy tym akcie następuje z reguły nadanie przedsiębiorstwu osobnego, do rodzaju przedsiębiorstwa zastosowanego statutu. Skutki prawne i administracyjne komercjalizacji określa przedewszystkiem wspomniany akt prawny i statut a w braku odmiennych i szczegółowych przepisów tych aktów prawnych i statutu, RPRP z 17.3.1927.

Organizacja prawna przedsiębiorstwa skomercjalizowanego wygląda na podstawie RPRP. z 17.3.1927 w sposób następujący: przedsiębiorstwo uzyskuje charakter osoby prawnej, następuje wpis do rejestru handlowego, obowiązkowe sporządzenia inwentarza majątku i bilansu otwarcia i oznaczenia kapitału zakładowego. Czynności, przez przedsiębiorstwo spełniane w interesie Państwa, na zlecenie Rady Ministrów, są osobno wynagradzane. Jako nowy podmiot prawny otrzymuje przedsiębiorstwo majątek od Skarbu Państwa do exploatacji; w szczególności przechodzi na nie tylko majątek ruchomy i ten może przedsiębiorstwo samo aljenować; majątek zaś nieruchomy zostaje własnością Państwa i przy jego aljenacji obowiązują ogólne przepisy. Przedsiębiorstwa te obowiązane są do opłacenia podatków państwowych i komunalnych z wyjątkiem majątkowego. Przedsiębiorstwa obowiązane są złożyć z zysku kapitał rezerwowy, amortyzacyjny i asekuracyjny, a 50 procent czystego zysku, po dokonaniu odpisów na przepisane fundusze przekazać Skarbowi Państwa. Władzami przedsiębiorstwa są Rada Administracyjna, Dyrekcja i Komisja Rewizyjna. Pracownicy nie są urzędnikami państwowymi, stosuje się do nich odrębne normy wynagrodzenia. Obowiązane są dołączać do ogólnego preliminarza państwowego bilans oraz rachunek zysków i strat z minionego roku. Zarządzenia w dziedzinie polityki gospodarczej tych przedsiębiorstw scentralizowane są w Ministerstwie Skarbu.

Przedsiębiorstwa skomercjalizowane według preliminarza 1935/36: Polska Ajencja Telegraficzna z wydawnictwami i drukarniami, Wytwórnia uzbrojenia, Wytwórnia prochu, Zakłady inżynierji, Zakłady lotnicze, Zakłady umundurowania, Zakłady przemysłowo-zbożowe, Polmin, Chorzów, Mościce, Brzeszcze, Koleje, Zakłady wodociągowe na Górnym Śląsku i Wytwórnia aparatów telegraficznych i telefonicznych. Niektóre z tych przedsiębiorstw są z istoty swojej zakładami.

Monopole państwowe: spirytusowy, tytoniowy, zapałczany, solny i loteryjny są w konstrukcji swojej skomercjalizowanemi przedsiębiorstwami i mają osobowość prawną.

Banki państwowe (BGK., PKO. i PBR.) nie są objęte budżetem, powołane zostały do życia specjalnymi przepisami, mają odrębną konstrukcję prawną i są osobami prawnemi.

Do preliminarza i do budżetu wchodzą w ogólne zestawienie cyfry netto wpłat do Skarbu lub dopłat z niego, wynikające

z rachunku zysków i strat za okres operacyjny, wyprzedzający rok preliminarza. Ten rachunek razem z bilansem za ten sam okres dołączone są przez skomercjalizowane przedsiębiorstwa do preliminarza. Poza temi cyframi żadne wyjaśnienia, sprawozdania, ani plany finansowo-gospodarcze nie są przy preliminarzu przedkładane. Plany na przyszły okres zatwierdzają władze przedsiębiorstwa z pewnym udziałem ministra resortowego i Ministra Skarbu. Sumy globalne ogólnego zestawienia są przez wstawienie tylko cyfr netto obniżane.

Zmiany i wykonanie budżetu p. wyżej str. 72 n. i Grodyński, Zasady, str. 364 n. Konsekwencją tego sposobu budżetowania jest, że Ciała prawodawcze nie mają możności kontroli nad temi przedsiębiorstwami ani wpływania zgóry na ich gospodarkę.

7. Rachunkowość przedsiębiorstw wyodrębnionych unormowana jest dotąd przepisami rachunkowo-kasowemi z r. 1925. Przepisy te dotyczą sporządzenia inwentarza, corocznego sporządzania i ogłaszania bilansu, rachunku zysku i strat, sposobu ich zatwierdzania i organu zatwierdzającego, tworzenie kapitałów i funduszów i t. d. Przedsiębiorstwa skomercjalizowane nie podlegają tym przepisom; nie podlegają też przepisom buchalteryjnym, wydanym dla osób prawnych z r. 1933. Odrębne przepisy są w tej dziedzinie zapowiedziane w szczególności dla lasów, kolei i poczty.

P. RMS. z 24.8.1925, DU:27:595 MonPol:194:854, RPRP. z 27.10. 1933, DURP:84:683 i RMPH. i MS. z 20.4.1934, DURP:37:337.

Zaczepiane są w literaturze i publicystyce bilanse poszczególnych przedsiębiorstw jako nieprawidłowe, czasami błędne (Lulek, Przedsiębiorstwa państwowe 1932); dalej podnoszoną bywa niejednolitość okresów sprawozdawczych w poszczególnych przedsiębiorstwach, zmiany zasad bilansowania z roku na rok, zbyt wielkie różnice w schematach między bilansami w poszczególnych przedsiębiorstwach, nieprzejrzystość bilansów, czasami zniekształcenie wyników w bilansach i rachunkach zysków i strat celem wykazania straty mniejszej od rzeczywistej lub wykazania nawet zysku tam, gdzie go nie ma. (Bernadzikiewicz, Przegląd Gospodarczy 1934). Również i NIK. w swoich Uwagach za ostatnie lata wskazuje na trudności, spowodowane nieuregulowaniem tego zagadnienia. Przyznać trzeba, że ten nacisk NIK. ma swoje rezultaty i rachunkowość zwłaszcza przedsiębiorstw skomercjalizowanych z każdym następnym rokiem staje się coraz bardziej prawidłową.

8. Biuro inspekcji Ministerstwa Skarbu wykonuje kontrolę finansową nad państwowemi przedsiębiorstwami skomercjalizowanemi.

Do jego zakresu działania należą nadto przedsiębiorstwa prywatne, w których kapitale zakładowym bierze udział Skarb Państwa, monopole i banki państwowe. Nie należą do jego kompetencji same banki i monopole państwowe, ani kolej, poczta, lasy, zdrojowiska, kolej Śląsk—Gdynia, kontrola dotyczy: angażowania wogóle Skarbu, banków i monopoli państwowych, tworzenia nowych przedsiębiorstw, zmiany w kapitale zakładowym, zaciągania zobowiązań, badania bilansów, sanacji, zbywania, wydzierżawiania (nieogłoszony dotąd regulamin biura).

9. Uwolnienie od danin otrzymywały przedsiębiorstwa bądź w przepisach o poszczególnych daninach, bądź w przepisach, normujących stosunki prawne poszczególnych przedsiębiorstw. Nadawano je bez systemu, bez myśli przewodniej i widocznie bez należytej świadomości o rozmiarach udzielonych przywilejów. Przedsiębiorstwa wyodrębnione lecz nieskomercjalizowane zreguły takie przywileje posiadają.

Lasy p. str. 377.

Poczta p. str. 373.

Roczne zestawienie zysków i strat winno zawierać oddzielną pozycję zysku z nieuiszczonych podatków i opłat, a obliczonych teoretycznie (idealnie) w tej wysokości, w jakiej obciążają lub obciążałyby analogiczne prywatne przedsiębiorstwa (RMS. z 25.8.1925 DU:27:595 § 15). W praktyce przepis ten przeważnie wcale nie jest wykonywany.

Skomercjalizowane przedsiębiorstwa opłacają w zasadzie podatki państwowe i samorządowe (z wyjątkiem majątkowego). Statut określa zasady rachunkowe w tej dziedzinie.

P. RPRP. z 17.3.1927 art. 30. Koleje i wodociągi na Śląsku są uwolnione na podstawie przepisów o tych przedsiębiorstwach p. str. 369 i 386.

Od opłat stemplowych nie są (z małemi wyjątkami) zwolnione przedsiębiorstwa państwowe wogóle (także i skomercjalizowane). Rosenkranc, Komentarz do uos. 1933, str. 81).

10. Zaciągnięcie pożyczki przez przedsiębiorstwo wyodrębnione a nie mające osobowości prawnej, podpada pod ogólny przepis art. 51 Konstytucji z r. 1935. Wymagany jest do niego akt ustawodawczy, gdyż chodzi tu o majątek i pożyczkę Państwa a nie innej osoby prawnej. Zaciągnięcie pożyczek przez przedsiębiorstwa skomercjalizowane, jako przez osoby prawne, jest w zasadzie dopuszczalne. Sposób zaciągania, a przedewszystkiem rozmiar, przewidziane są z reguły aktami legislacyjnemi, któremi nadaną została przedsiębiorstwu osobowość prawna, lub ich statutem. W braku takiego przepisu ma zastosowanie RPRP. z 17.3.1927 art. 10, który zezwala przedsiębiorstwom na operacje krótkoterminowe, na długoterminowe za zgodą właściwego Ministra i MS. a na długoterminowe z obciążeniem nieruchomości za upoważnieniem ustawowem.

Kolej p. str. 368, poczta p. str. 374, lasy p. str. 376.

Odpowiedzialność Państwa za pożyczki przedsiębiorstw ciąży na Państwie automatycznie i bez ograniczenia, chyba, że obowiązujące przepisy tę odpowiedzialność ograniczają.

Ograniczenia odpowiedzialności istnieją m. i.: w przedsiębiorstwach skomercjalizowanych odpowiada Państwo za zobowiązania tylko do wartości majątku nieruchomego przez przedsiębiorstwo użytkowanego i zarządzanego (RPRP. z 17.3.1927, art. 11, p. Hełczyński, Komercjalizacja str. 54 n.); w bankach państwowych odpowiada Skarb za emitowane papiery banków tych tylko wyjątkowo bez ograniczenia, z reguły w akcie legislacyjnym lub w statucie zawarte jest cyfrowo ograniczenie odpowiedzialności, taksamo za wkłady oszczędnościowe.

Umorzenie długów przedsiębiorstw, zaciągniętych w zniesionym państwowym funduszu kredytowym F (p. str. 66) lub w funduszu gospodarczym (p. str. 65) może nastąpić przez Ministra Skarbu w całości lub w części. Wierzytelności mogą być również przekazane na kapitał zakładowy dłużnych przedsiębiorstw. P. RPRP z 24.9.1934 DURP:86:780.

11. Własność objektów państwowych należy do jednolitego i niepodzielnego Skarbu Państwa.

Między administracją jednych a drugich nie mogą być zawierane umowy prawno-prywatne (chyba, że po jednej stronie jest przedsiębiorstwo skomercjalizowane), tylko protokuły regulujące poszczególne sprawy. (OMS. III. 1250/I/30. PG. 1930:31).

Zbycie przedsiębiorstwa i majątku państwowego, oszacowanego na kwotę ponad 100.000 zł., wymaga ustawy (art. 50 Konstytucji z r. 1935). Również zamiana, zabudowanie gruntu i t. d. Umorzenie należności Skarbu podlegają temu przepisowi.

Upoważnienie Prezydenta do sprzedaży objektów majątkowych państwowych na łączną sumę 100 milj. zł. zawiera ustawa z 31.7. 1924 DURP:71:000 RPRP z 30.12.1924 DURP:118:1076 obejmuje wykaz tych majątków, a RMS z 16.7.1925 (Mon.Pol.:190 z nowelami) instrukcję w tym względzie.

W Gdyni leżące grunta państwowe a pozostające w zarządzie MPH. może pozbywać, zamieniać i ustanawiać na nich prawo zabudowy Minister PH na cele rozbudowy przemysłu oraz rozwoju handlu, o ile są zbędne dla potrzeb Państwa (ust. z 18.2.1932 DURP:20:138). Pod drogami wojskowemi (fortecznemi) leżące grunta państwowe może MSWojsk. przekazać związkom komunalnym (ust. z 7.3.1932 DURP:25:218).

Umorzenie należności Skarbu p. np. ust. z 5.3.1934 DURP:25:181 o umorzeniu pożyczek, udzielonych przez Skarb Państwa z powodu powodzi w Małopolsce Wschodniej. Wyjątkowo może oznaczony organ państwowy być upoważniony ustawą do umarzania pewnych należności. P. co do podatków i opłat OP. art. 46, 130, 209, co do rolniczych kredytów i gwarancji ust. z 25.2.1932 DURP:24:188 i RRM z 23.5.1935 DURP:41:278.

12. Kaduki (przepadłości) są to majątki i prawa, przechodzące w pewnych wypadkach na własność Skarbu na podstawie specjalnych przepisów dzielnicowego prawa cywilnego. Mogą być pozbyte w zasadzie tylko na podstawie ustawy. Również przechodzą na własność Skarbu depozyty, złożone u władz sądowych i administracyjnych, po które uprawnieni nie zgłaszają się w przepisanym czasokresie. Tak samo majątek niektórych rozwiązanych stowarzyszeń w b. zaborze pruskim (§ 45 kod. cyw. niem.) i wartość pewnych rzeczy znalezionych.

W szczególności co do kaduków p. dla b. zaboru rosyjskiego art. 723 i 768 kodeksu cywilnego i rozporządzenie Rady Administracyjnej z dnia 30.1.(11.2)1842 Dz. Pr. XXIX. poz. 23, Tom X, Cz. 1 Zb. Praw. art. 1162 i 1167; dla b. zaboru austrjackiego § 760 u.c., § 130 patentu o postępowaniu niespornem, dekret z dnia 12.10.1835 Zb. ust. sąd. 90: dla b. zaboru pruskiego § 1936 i § 1924 ust. cyw. Co do depozytów w władzach sądowych i administracyjnych, których właściciele nie zgłaszają się w ciągu prawem przepisanego terminu p. dla b. zaboru austrjackiego dekret z dnia 30.10.1802 Zb. ust. sąd.: 582 oraz rozporządzenie austr. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 3.5.1888 l. 2083.

Małe kaduki, złożone z nieruchomości wartości do 5000 zł. a przy nieruchomościach ziemskich do 5 ha mogą być przez Ministra Skarbu sprzedane lub zamienione (ust. z 19.12.1924 DURP 1925:2:13).

13. Grzywny i kary pieniężne, orzeczone w powszechnem postępowaniu karnem oraz w postępowaniu karnem skarbowem i przedmioty skonfiskowane lub uzyskana za nie kwota przypadają również na rzecz Skarbu Państwa.

P. ust. z 19.3.1928 DURP:33:314 art. 4 (wprowadzenie procedury karnej), i ust. karna skarbowa art. 16.

14. Egzekucja o należności pieniężne na majątku Skarbu Państwa i przedsiębiorstw z administracji wydzielonych a nie skomercjalizowanych jest w zasadzie niedopuszczalna. Wierzyciel może tylko złożyć tytuł egzekucyjny właściwemu urzędowi i czekać na uiszczenie pod rygorem liczenia odsetek zwłoki i żądania wynagrodzenia szkody zwłoką spowodowane.

Dopuszczalna jest egzekucja: o inne niż pieniężne należności, o pieniężne jest dopuszczalna tylko wyjątkowo celem zrealizowania umownego prawa zastawu lub hipoteki (art. 577 K.p.c. i Allerhand, komentarz do tego artykułu, 1933 str. 180).

Egzekucja o należności pieniężne na majątku ruchomym przedsiębiorstw skomercjalizowanych jest dopuszczalna.

Niedopuszczalna jest egzekucja na majątku nieruchomym, gdyż ten zostaje własnością Skarbu (p. str. 355), również niedopuszczalną

jest egzekucja na majątku ruchomym, jeżeli to przedsiębiorstwo jest ze swej istoty zakładem przez urząd wojewódzki uznanym za zakład użyteczności publicznej i jeżeli ta władza pewne części majątku uzna za niepodlegające egzekucji ze względu na interes publiczny (K.p.c. art. 578).

15. Etatyzm, jego istotę i zagadnienie, można rozumieć tylko na tle interwencjonizmu państwowego, t. j. doktryny i polityki gospodarczej, głoszącej, że Państwo ma obowiązek i prawo, drogą ogólnych zarządzeń, kierowania i regulowania poszczególnych dziedzin życia gospodarczego ze względu na interes ogólny i państwowy i pod kątem tego interesu. Ta doktryna była djametralnie sprzeczna z doktryną liberalizmu gospodarczego, uważającą wszelkie mieszanie się Państwa do gospodarstwa za szkodliwe. Polityka gospodarcza państw europejskich stosowała środki zgodne z zasadami interwencjonizmu coraz częściej w drugiej połowie XIX wieku; bezwzględnie ta doktryna była uznawana w czasie wielkiej wojny; ale i po wojnie, już to siłą rozpędu swojego, już to z powodu obawy nowych zawikłań wojennych na sile i aktywności nie straciła.

Objawy interwencji czyli ingerencji państwa w życiu gospodarczem widoczne są najwcześniej w celnictwie. Przez zarządzenia w tej dziedzinie państwo czynnie i najczęściej skutecznie udziela ochrony i pomocy poszczególnym działom gospodarstwa narodowego, bądź przeszkadzając przywozowi obcych towarów, bądź popierając wywóz towarów krajowych, Państwo wspomaga produkcję i handel krajowy również i w inny sposób, bądź ułatwiając uzyskanie surowców i kredytu, bądź wprost udzielając subwencji i gwarancji. Państwo ingeruje w dziedzinie waluty, obniżając lub podwyższając kurs i siłę nabywczą jednostki monetarnej, w dziedzinie bankowości przez wpływ na stopę dyskontową i udzielanie kredytów. Państwo ingeruje w dziedzinie rozdziału dochodów, zabierając znaczną ich część płatnikom i to zależnie od ich sytuacji dochodowej lub majątkowej. Państwo miesza się czynnie w stosunek pracownika do pracodawcy przez obowiązkowe pośrednictwo, ochronę pracy i przez rozjemstwo w sporach. Państwo decyduje o obszarze własności rolnej i o stosunku właścicieli gospodarstw rolnych do wierzycieli; w dziedzinie własności miejskiej o stosunku lokatorów do właściciela domu, o zakresie jego praw najmu o płaceniu i wysokości komornego. Państwo miesza się w dziedzinę przemysłu i górnictwa w wysokość płacy pracowników, w metody pracy, w koszta transportu i inne koszta handlowe, w cenę towarów, taksamo w dziedzinie produkcji rolnej w ceny płodów rolnych, w popieranie surowców krajowych, intenzyfikację rolnictwa. Państwo prowadzi prace pionierskie, a nawet przejmuje w zarząd ze względów socjalnych i innych państwowych przedsiębiorstwa zdewastowane, pozbawione kapitału i grożące upadkiem, który może mieć duże konsekwencje dla życia gospodarczego i społecznego.

W Europie nie ma dziś państwa, któreby wyznawało zasady czystego liberalizmu gospodarczego, nie stosowało tej interwencji a zadowalało się troską o porządek prawny na wewnątrz i bezpieczeństwo granic na zewnątrz i wyrzekało jakiegokolwiek wpływu na gospodarstwo społeczne. Nie może tego uczynić, choćby ze względu na sytuację swoją na wypadek

wojny, kiedy czynniki gospodarcze równą grają rolę co technika wojenna. Różny jest tylko zasięg tej interwencji w różnych państwach i to przy dużej jego rozpiętości. Inny jest w Anglji z jej tradycjami liberalizmu, inny we Włoszech, gdzie interwencja Państwa jest wyraźnie Kartą Pracy przewidziana; inny jest wreszcie w Rosji Sowieckiej z jej programem socjalizacji, usuwającym jednostkę na daleki plan na rzecz społeczeństwa i państwa jako jego wyrazu i czynnika działającego.

Im więcej w praktyce jest interwencja państwa w życiu gospodarczem uznawana i stosowana, tem łatwiej państwu pójść o krok naprzód i sięgnąć do jeszcze jednego ze środków interwencji, polegającego na przejmowaniu prywatnych przedsiębiorstw i prowadzeniu ich we własnym zarządzie oraz do tworzenia nowych przedsiębiorstw państwowych. Taką politykę państwa, prowadzącego bezpośrednią działalność gospodarczą, zwykło się nazywać etatyzmem. Etatyzm dopiero wywołuje głośną i wnikliwą krytykę. Zrozumiałą jest rzeczą, że w stopniu daleko wyższym, niż interwencjonizm. Ten ostatni ma z reguły na celu korzyść jednostki, przyczem, co prawda nie można uniknąć, iż to, co jest korzyścią dla jednego, bywa stratą dla drugich. Przy przejmowaniu przez Państwo przedsiębiorstwa lub tworzeniu nowego, straty dla szeregu jednostek są dotkliwsze, a raczej chodzi tu o utracone zyski, które byłyby do osiągnięcia, i o widoki na przyszłość dla kapitalistów. W tem leży źródło krytyki danego posunięcia Państwa, krytyki, sięgającej w istotę polityki gospodarczej i jej programowych zadań.

Krytyka gospodarki przedsiębiorstw państwowych i samej polityki etatystycznej wykazuje przedewszystkiem niższość kierownictwa przedsiębiorstw państwowych w porównaniu z prywatnemi. Kierownik przedsiębiorstwa państwowego mniej daje ze siebie wysiłków w zdobyciu powodzenia dla przedsiębiorstwa niż kierownik przedsiębiorstwa prywatnego. Pierwszy nie ryzykuje i nie odpowiada własnym majątkiem i bytem, wie dokładnie, że ewentualny deficyt pokryty zostanie z pieniędzy podatkowych, nie jest bezpośrednio w przedsiębiorstwie zainteresowany. Tych braków nie potrafią wyrównać premje, podniecanie ambicji i obowiązkowości, pchanie do wyścigu pracy, udzielanie pochwał, radość tworzenia i zadowolenia z posiadanej władzy. Kierownictwo przedsiębiorstwa państwowego z liczną kontrolą i zwykle z wielogłowym organem decydującym, nie jest tak giętkie, nie umie się tak jak kierownik przedsiębiorstwa prywatnego, przystosować do zmiennych warunków, tak wyzyskać konjunktury, odkrywać nowych rynków zbytu, nowych metod pracy, ulepszać organizację i uczynić ją tańszą. Nadto kierownicy przedsiębiorstw państwowych przechodzą do życia gospodarczego z biurokracji i wojskowości, brak im fachowości a przedewszystkiem odpowiedniego nastawienia gospodarczego, wysuwającego zawsze i wszędzie zysk i korzyść, a nie inne względy.

Dalej przytaczane są argumenty, że przedsiębiorstwa państwowe, zwłaszcza monopolistyczne, eliminują lub zmniejszają spółzawodnictwo go-

spodarstw prywatnych, zmniejszają gospodarczą inicjatywę i aktywność w kraju, zmniejszają tem samem szeregi samodzielnych gospodarstw i podatników, na których powinno państwo opierać swoją siłę i finanse. Konkurencja staje się tem dotkliwsza, że przedsiębiorstwa państwowe korzystają z przywilejów podatkowych, z kredytów w bankach państwowych i w innych funduszach Skarbu, przy rozdawnictwie dostaw państwowych i kontyngentów przywozowych i wywozowych i t. p. Przez coraz liczniejsze przedsiębiorstwa państwowe mnoży się ilość osób od państwa zależnych, przez co zwiększa się potęga i władza biurokracji i uzależnia się od niej całe życie gospodarcze z otwieraniem drzwi dla wpływów politycznych i nepotycznych. W tych momentach leżą przyczyny, że przedsiębiorstwa państwowe albo dają deficyty albo są mało dochodowe. W ten sposób w licznych szeregach wytwarza się nienawistny ferment przeciw państwu.

Coraz szersza ingerencja państwa w życie gospodarcze, coraz liczniejsze przedsiębiorstwa państwowe posuwają szybko, na własności prywatnej oparte, gospodarstwo narodowe, poprzez kapitalizm państwowy i system planowej gospodarki, do socjalizacji środków produkcji i całego obrotu, w duchu zasad programowych Rosji Sowieckiej, co dla nas ze względów politycznych nie jest wskazane.

Błędy tak formułowanej krytyki przedsiębiorstw państwowych są widoczne. Pierwszy polega na przeciwstawianiu przedsiębiorstwom państwowym przedsiębiorstw prywatnych, przyczem krytyka ma z reguły na myśli prywatne przedsiębiorstwa jednoosobowe, prowadzone przez osobę fizyczną i przez nią finansowane z własnym ryzykiem i odpowiedzialnością. Jestto nietrafne, gdyż porównywać nie można przedsiębiorstwa Lasów Państwowych z prywatnym przedsiębiorcą eksploatującym las, ani BGK. z domem bankowym, prowadzonym przez bankiera. Realniejszem będzie porównanie przedsiębiorstwa państwowego z prywatną spółką akcyjną, albo koncernem takich spółek. Wówczas liczne zarzuty, jakie się stawia przedsiębiorstwu państwowemu, będzie należało postawić z równą słusznością i przedsiębiorstwu prywatnemu z formą prawną spółki akcyjnej lub jej podobnej, przyczem znikną podnoszone zalety przedsiębiorstwa prywatnego. Drugi błąd zasadniczy polega w tem, że wszystkie przedsiębiorstwa państwowe traktują krytycy z reguły łącznie i formułują zarzuty raczej przeciw idei przedsiębiorstwa państwowego jako takiemu, co nie jest trafnem ze względu na wielką różnorodność przedsiębiorstw. Do bliższych prawdy dochodzi krytyka rezultatów, gdy analizuje każde poszczególne przedsiębiorstwo państwowe zosobna i gdy zaraz na wstępie rozprawi się z decydującem pytaniem: czy rzeczywiście istniejące ważne względy nie każą oświadczyć się za prowadzeniem danego przedsiębiorstwa w formie państwowego.

W formie państwowego winno być prowadzone przedsiębiorstwo wówczas, gdy z istoty swojej ma w pierwszym rzędzie interesy publiczne a nie

zysk na celu i gdy przedsiębiorstwo prywatne nie nadaje się do strzeżenia tych interesów publicznych. W takiem położeniu są Poczta, Polska Agencja Telegraficzna, Wodociągi na Górnym Śląsku, fabryki związków azotowych, przedsiębiorstwa pionierskie w dziedzinie kopalnictwa, Zakłady Zbożowe.

Państwowem musi pozostać przedsiębiorstwo, gdy dostało się Polsce po państwach zaborczych i gdy pominąwszy inne względy, nie ma tego kapitalisty prywatnego, któryby czy ze względu na wielkość potrzebnego kapitału, czy ze względu na niechęć do ryzyka, czy ze względu na trudności organizacyjne i t. p., chciał i mógł te przedsiębiorstwa przejąć. Tak było z kolejami, dla których ani zagranicą, tem mniej w Polsce nie znaleziono odbiorców, wówczas kiedy istniały w Polsce poważne tendencje ich pozbycia się, podobnie było z monopolem tytoniowym, za który ofiarowywali kapitaliści niską kwotę. Również co do lasów, to trudnoby znaleźć kapitał, któryby mógł cały objekt nabyć, a dzielenie go byłoby niewątpliwą szkodą dla interesu publicznego.

Również nie będzie można potępić polityki, która każe nabyć i prowadzić, choćby chwilowo, ważne ze względu na produkcje, na obronę kraju, na stan zatrudnienia lub na inne okoliczności przedsiębiorstwo prywatne, bliskie upadku z powodu braku kapitałów lub z powodu braku inicjatywy kierownictwa. Tak było z wejściem Skarbu do hut i kopalń śląskich, z przejęciem Starachowic, Tespów i Azotu przez BGK., albo fabryki bekonów w Chodorowie i Dębicy przez Skarb Państwa. W tej sytuacji może się znaleźć Skarb wobec kolei Śląsk—Gdynia. Za zachowaniem w rękach Państwa istniejącego przedsiębiorstwa będzie również przemawiała chęć zachowania wpływu na pewną gałąź produkcji (Polmin, Brzeszcze), albo chęć niedopuszczenia do utworzenia się szkodliwego monopolu prywatnego.

Wreszcie prowadzenie monopolów fiskalnych przez Państwo nie powinno w zasadzie natrafiać na sprzeciwy, gdyż chodzi tu o formę opodatkowania, które winno być w rękach Państwa i tylko wyjątkowo wydzierżawienie monopolu lub akcyza może dać lepsze rezultaty od bezpośredniego prowadzenia monopolów.

Za prowadzeniem wspomnianych przedsiębiorstw w formie państwowych przemawiają zatem liczne i uzasadnione powody. Gdy chodzi o inne przedsiębiorstwa i rozstrzygnięcie pytania, czy lepiej jest, by dane przedsiębiorstwo prowadzone było jako państwowe, czy jako prywatne, wówczas przy analizie winny być rozważone wszystkie okoliczności istniejące i mające znaczenie i dopiero na podstawie tej analizy rozstrzygnięte to pytanie bez trzymania się zasad doktryny etatystycznej czy liberalnej.

Przytem nie można pomijać m. i. takich okoliczności: gorszą jest rentowność przedsiębiorstwa państwowego ze względu na konieczne uwzględnienie specyficznego stosunku do swoich pracowników, czasami do sąsiadów lub do ogólnych celów państwa (odbudowa, przebudowa ustroju rolnego); gorsze są widoki dla takiego przedsiębiorstwa, gdy Państwo jest nawet mimo komercjalizacji krępowane w wyborze i w odpowiednim uposażeniu kierowniczego personelu i w zapewnieniu mu należytej i stałej swobody ruchów. Z drugiej strony za państwowemi przedsiębiorstwami przema-

wia, gdy w kraju istnieją tylko nikłe (zwłaszcza po wojnie i inflacji) kapitały prywatne, tylko mała i lękliwa inicjatywa prywatna, gdy nie ma nastawienia, wyszkolenia i zaufania do samodzielnej przedsiębiorczości. Wreszcie i te okoliczności winny być zbadane i uwzględnione, czy w danej gałęzi istnieją już prywatne przedsiębiorstwa, które mogłyby nie wytrzymać konkurencji państwowych, zaopatrzonych w dodatku w przywileje monopolistyczne (autobusy PKP), czy rozbudowa zakresu działań istniejącego państwowego przedsiębiorstwa ma uzasadnienie i czy nie niszczy prywatnych przedsiębiorstw (produkcja ram okiennych, maszyn do pisania, rowerów przez Zakłady Inżynierji, prowadzenie tartaków, fabryk dykt, exportu drzewa i t. d. przez Lasy Państwowe) i czy zamierzonego celu nie można w danej chwili łatwiej, taniej i lepiej osiągnąć drogą subwencjonowania istniejącego przedsiębiorstwa prywatnego.

2. Koleje.

Źródła: RPRP. z 12.6.1924 DURP:57:580 i z 29.2.1928 DURP: 25:214 (organizacja). — RPRP. z 24.9.1926 DURP 1930:89:705 (utworzenie przedsiębiorstwa). — Rocznik Statystyczny PKP. od 1922. — Rocznik Statystyczny przewozu towarów od 1924. — Sprawozdanie Ministra Kolei za 1924. — Bilans PKP. za okres od 1.4. do 31.12.1932 i za następne lata kalendarzowe. Sprawozdanie z wykonania preliminarza finansowo-gospodarczego i planu funduszu inwestycyjnego za okres od 1.1. do 31.12. 1933 i następne lata.

Literatura: A. Wasiutyński, Drogi żelazne 1925. — Dziesięciolecie PKP. 1918—1928, 1929. — Dunin, Komercjalizacja kolei, 1926. — Eberhardt, Komercjalizacja kolei, 1930. — Chełmoński, Komercjalizacja kolei jako zagadnienie prawne, Ruch prawniczy 1927. — St. Kruszewski, Komercjalizacja kolei w Zagadnieniach gospodarczych Polski współczesnej, 1928. — Cywiński, Kolejnictwo Polskie, 1932. — Kirkien, Badania ekonomiczne kolei, 1932.

1. Gospodarka finansowa. 2. Przedsiębiorstwo. 3. Preliminarz. 4. Majątek. 5. Pożyczki. 6. Czysty zysk. 7. Fundusz inwestycyjny. 8. Budowa. 9. Gdańsk, prywatne koleje, Lot, Żegluga Polska. 10. Zagadnienia.

W milj. zł.	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933
Wpływy ogółem	1118.4	1358.7	1500.4	1697.5	1489.5	1399.5	1010.4	893.9
Rozchody ogółem	997.9	1226.5	1504.7	1631.6	1501.2	1308.3	1011.9	865.2
Wpływy eksploatacyjne. . .	1105.2	1341.5	1479.9	1577.7	1443.4	1281.3	1009.1	888.6
Rozchody eksploatacyjne . .	925.4	1099.9	1283.1	1392.4	1312.8	1171.1	931.9	820.7
Wpłaty do Skarbu	33.3	51.0	—	—	30.0	67.3	5.3	2.6

Długość linij kolejowych exploatowanych przez P.K.P. wynosiła w r. 1933:18.0 tys. km., ilość parowozów 5.3 tys., wagonów osobowych 12.1 tys., wagonów towarowych 154.5 tys., pracowników 152.0 tys., pasażerów przewiezionych 138.2 milj.; wpływ z ich przewozu 210.7 milj. zł. Wpłaty do Skarbu odnoszą się do lat budżetowych 1926/27 i n. Zwiększone wpływy w 1931/32 są w związku z udzieloną koncesją na budowę linji Śląsk—Gdynia. W wpływach i rozchodach nie są objęte cyfry zarządu centralnego.

1. Gospodarka finansowa kolei państwowych dawała do roku 1924 stałe deficyty.

Przyczyny leżały w tem, że do roku 1921 toczyła się na obszarach Państwa wojna, która zniszczyła i zużyła urządzenia kolejowe. Nadto przyczyniały się do deficytu wydatki, połączone z przystosowaniem trzech odrębnych sieci do nowych granic nowej jednostki politycznej i gospodarczej, brak kapitału obrotowego, brak budżetu oddzielającego wydatki eksploatacyjne od inwestycyjnych i używanie dotacji ze Skarbu na jedno i drugie. Przytem bez planu więziono gotówkę w materjałach, zaliczkach na dostawy, i t. p. Wreszcie powodowało deficyt to, że taryfę podnoszono w tempie powolniejszym niż spadała marka polska, że udzielano znacznych ulg taryfowych, że transporty w Polsce są naogół małe i w dodatku takie (węgiel, drzewo), które wysokich stawek nie znoszą. Nie trudno było dla usprawiedliwienia tej gospodarki deficytowej odszukać teorję z czasów przedwojennych, mocno zresztą zaczepianą, że kolej jest instrumentem polityki gospodarczej, że w pierwszym rzędzie idą względy państwowe (taryfa w związku z względami ogólno-gospodarczemi, bezpieczeństwo transportu, przygotowanie do wojny) i społeczne (uposażenie pracowników, warunki pracy), a w drugim dopiero zysk, stojący w pewnym stosunku do wartości przedsiębiorstwa. Deficyty wynosiły w przeliczeniu na złote w złocie w r. 1922: 61,3, w 1923:314,2 (Landsberg, Sprawa deficytów na kolejach żelaznych 1923; Weinfeld, Tablice Statystyczne Polski za 1924).

Od roku 1924, gdy stała waluta usunęła jedną z bardzo ważnych przyczyn dezorganizacji gospodarki kolejowej, stanął Sejm i Rząd na stanowisku, że kolej powinna być samowystarczalną a eksploatacja przedsiębiorstwa winna pokrywać wydatki z nią połączone i dawać jeszcze pewne zyski, wydatki natomiast inwestycyjne należy pokrywać z innych źródeł, a w szczególności z pożyczek. Do tego celu zmierzał Rząd przedewszystkiem przez prowadzone od roku 1924 prace około reformy taryf, gospodarki materjałowej i personalnej, rachunkowości i kontroli. Wszystkie te reformy, prowadzono pod hasłem komercjalizacji kolei i ona miała zrealizować ten program.

Wpłaty kolei do Skarbu są istotnie od roku 1924 do okresu 1927/28 coraz większe (1924: 27,5, 1925: 48,0, 1926/27: 33,3, 1927/28: 51,0 milj. zł. Następne jednak lata z nielicznemi wyjątkami (p. tablicę) przynoszą Skarbowi bardzo małe albo żadne wpływy, a w publicystyce i ciałach ustawodawczych głośną bywa krytyka na temat zaniechania oszczędności, nieprawidłowych bilansów, wykazywania nieprawidłowo wysokich zysków przez uszczuplenie kapitału obrotowego, mimo podniesienia taryfy w roku 1928 a nieobniżenia jej w czasie deflacji do roku 1932 i mimo wykonywania inwestycji częściowo z kredytu zagranicznego.

2. Przedsiębiorstwo kolei jest skomercjalizowanem przedsiębiorstwem państwowem, prowadzonem według zasad handlowych, ale i z uwzględnieniem potrzeb Państwa oraz interesów gospo-

darstwa społecznego. Do tego przedsiębiorstwa należy także eksploatacja normalnotorowych kolei prywatnych, państwowej komunikacji samochodowej oraz lotnictwa cywilnego.

Komercjalizacja kolei dokonuje się na przestrzeni szeregu lat i znalazła wyraz w kilku aktach ustawodawczych. Organizacyjne usiłowania w tej dziedzinie rozpoczęły się RPRP. z 28.12.1924 DURP:116:1034, zniesionem ust. z 22.7.1925 DURP:86:589. Kontynuowano te usiłowania RPRP z 24.9.1926 DURP:97:568, RPRP z 29.11.1930 DURP:82:641, DURP 1930:89:705 i ust. z 18.2.1932 DURP:19:132. Również i plan stabilizacyjny z r. 1927 wprowadza komercjalizację, jako swój postulat. Tą drogą zarząd kolei ma być uczyniony sprawnym, a koleje finansowo wydajne. Do tego celu ma kolej zdążać przedewszystkiem przez prowadzenie przedsiębiorstwa na zasadach handlowych i przez odpłatne tylko wykonywanie przewozu dla innych dziedzin administracji państwowej, udzielając ulg w granicach opłacalności, dalej przez uzyskanie własnego, wydzielonego majątku i temsamem większej zdolności kredytowej, wreszcie przez większą od dotychczasowej samodzielność budżetowo-gospodarczą.

Zorganizowane jest przedsiębiorstwo w postaci samoistnej, od Skarbu Państwa odrębnej osoby prawnej.

Jest ona zastępowana przed sądami przez Generalną Prokuratorję, i wpisana do rejestru handlowego z uwidocznieniem firmy oraz osób uprawnionych do podpisywania skryptów dłużnych i weksli w imieniu przedsiębiorstwa (RPRP. z 24.9.1926 i RMSpraw. z 24.12.1930 DURP:94:731).

Zarząd naczelny i bezpośredni przedsiębiorstwa (łącznie jednak z kierownictwem i nadzorem) sprawuje Minister Komunikacji. Do niego należy również lotnictwo cywilne, meteorologja i hydrografja, budowle wodne, pomiary kraju, drogi, mosty i turystyka. Minister sprawuje zarząd przez Ministerstwo (nie przez Generalną Dyrekcję), przez 9 okręgowych dyrekcyj, których granice ustala Ministerstwo Komunikacji, i przez Główną Inspekcję. Organy administracji (których ustrój i zakres działania ustala MKom.) tego przedsiębiorstwa mają także uprawnienia prawno-publiczne. Do najważniejszych uprawnień Ministra należy ustalenie, w jednomyślnem porozumieniu z Ministrami Skarbu, Przemysłu i Handlu oraz Rolnictwa, taryfy na wszelkie przewozy i regulaminy, o ile nie jest w tem krępowany międzynarodowemi konwencjami.

Państwowa Rada Komunikacyjna jest organem opinjodawczym Ministra. Składa się ze 100 zgórą członków, zgrupowanych w 6 stałych komitetach (ust. z 15.4.1921 DURP 1932:46:443, RPRP z 27.10.1933 DURP:85:637 i RMKOM z 2.6.1932 DURP:63:590 i z 29.11.1933 DURP:13:102). Nadto może Minister Komunikacji za zgodą Prezesa RM. tworzyć stałe rady fachowe dla poszczególnych działów komunikacji (RPRP. z 28.12.1934 DURP:110:976).

Międzynarodowa konwencja berneńska z 23.10.1924 o przewozie towarów kolejami żelaznemi p. DURP: 1935:35:251.

Pracownicy przedsiębiorstwa kolejowego mają odrębnie od pracowników państwowych unormowany stosunek służbowy, uposażenie służbowe i zaopatrzenie emerytalne.

Uposażenie normuje obecnie nie ustawa, lecz RRM. z 1.1.1934 DURP: 4:23, zaopatrzenie emerytalne również RRM. z 28.1.1934 DURP:9:74. Pracownicy są albo etatowymi (na 1.1.1934 70,1 tys.), albo stałymi (66,3 tys.). Ich stosunek służbowy jest natury prawno-publicznej, unormowany powołanemi przepisami. Ponadto pracują w przedsiębiorstwie pracownicy, których stosunek jest prawno-prywatny, podlegający przepisom o pracy i sądom zwykłym. Są to pracownicy umowni opłacani z wydatków osobowych (6,4 tys.). Oprócz tych pracowników (razem 142,8 tys.) zatrudnieni są pracownicy również na podstawie umowy o pracę, lecz opłacani z wydatków rzeczowych i zajęci przy pracach, trwających tylko pewien czas. Cyfra ich jest zmienna. Emerytury wypłaca kolej z funduszów przedsiębiorstwa.

3. Preliminarz przedsiębiorstwa układa Minister Komunikacji w porozumieniu z MS. Uchwala go RM w postaci planu finansowo-gospodarczego. W planie tym są przewidziane szczegółowo wpływy i rozchody przedsiębiorstwa, nadto zużycie nadwyżki wpływów nad rozchodami przez dopłatę do Funduszu inwestycyjnego (p. niżej) oraz przez wpłatę do Skarbu. W ten sam sposób ustala i uchwala się preliminarz wpływów i rozchodów Funduszu inwestycyjnego. Wspomniany plan ten i preliminarz Funduszu inwestycyjnego przedkłada Rząd Sejmowi, razem z tekstem uchwały RM, wzorowanym na tekście ustawy skarbowej, przy ogólnym preliminarzu w grupie B z końcem października każdego roku. Okres, na który plan ten jest ułożony, pokrywa się od 1.1.1933 z rokiem kalendarzowym, bieżącym po przedłożeniu. Do zestawienia tabelarycznego ogólnego preliminarza wchodzi po stronie dochodów szacowana w przedłożonym planie wpłata z czystego zysku przedsiębiorstwa do Skarbu, ewentualnie po stronie wydatków dopłata netto w wysokości szacowanego niedoboru. Pozatem wykazane są w grupie A ogólnego preliminarza dochody i wydatki zarządu centralnego. W uchwalonej ustawie Skarbowej oznaczona jest kwota przewidywanych wpłat lub dopłat, z reguły wynikająca z załączonego planu finansowego. W razie zmiany tych cyfr w ustawie obowiązana jest RM dostosować odpowiednie cyfry planu finansowego (RPRP z 24.9.1926 DURP 1930:89: 705 art. 12; ust. z 18.12.1932 DURP:19:132).

Wykonanie planu finansowo-gospodarczego, ułożonego od 1.1. 1933 na rok kalendarzowy, nie budżetowy, należy do Ministra Komunikacji. Jego uprawnienia określone są RPRP z 24.9.1926 DURP 1930:89:705 art.

12: w razie konieczności lub w celu osiągnięcia lepszych wyników... przysługuje mu prawo przekraczania... kredytów budżetu zwyczajnego z wyjątkiem osobowych... o ile nie zmniejszą czystego zysku. Szczegółowo określa uprawnienia uchwała RM. zatwierdzająca plan finansowo-gospodarczy. Corocznie ogłasza Ministerstwo Komunikacji bilans (od r. 1932) i sprawozdanie z wykonania planu finansowo-gospodarczego.

K o n t r o l a przedsiębiorstwa należy do Kontroli Państwa i do specjalnych organów kolejowych w celu kontroli ustanowionych, t. j. do Głównej Inspekcji Komunikacji i do Wydziału Kontroli dochodów w Dyrekcjach (p. str. 84).

P. co do Kontroli Państwa: Ogólną Instrukcję Prezesa NIKP z 11.11. 1922 MonPol:267 i specjalne Instrukcje, ogłoszone w MonPol z r. 1923: 84 i 85.

4. M a j ą t e k kolei został wyodrębniony z ogólnego majątku Skarbu, zinwentaryzowany, oszacowany i oddany przedsiębiorstwu. Co do majątku nieruchomego, to przedsiębiorstwo ma jego zarząd powierniczy i użytkowanie. Hipoteczna własność jego jest wpisana na Skarb Państwa. Majątek nieruchomy odpowiada przedewszystkiem za pożyczki i zobowiązania kolei (również i dawne), a nie może być obciążony na rzecz innych wierzycieli, zbywany tylko na podstawie ustawy. Majątek ruchomy (gotówka, materjały, etc.) jest własnością przedsiębiorstwa bez ograniczenia, może być przez przedsiębiorstwo (bez ustawy) zbywany.

W a r t o ś ć tego majątku bez aktywów obrotowych obliczona jest na dzień 31.12.1932 na 7.827,2 milj. zł. przy obciążeniu w kwocie 330,5 milj. zł. Kapitał obrotowy obliczony jest na 31.3.1932 na 230,3 milj. zł. (Zamknięcie rachunków 1932/33 str. 226).

F u n d u s z e, obowiązkowo w bilansie wykazywane: zasobowy, na skup kolei prywatnych, zaliczkowy dla pracowników (RPRP. z 24.9.1926, art. 14; RPRP z 28.12.1934 DURP:110:976, art. 90 i RMKom. z 1.3.1935 DURP: 35:16) nadto fundusz inwestycyjny p. str. 369.

5. P o ż y c z k i krótkoterminowe, do wysokości 10% dochodu eksploatacyjnego brutto (według ostatniego zamknięcia), może zaciągać przedsiębiorstwo i spłacać je z bieżących dochodów. Umorzenie i oprocentowanie tych pożyczek preliminuje przedsiębiorstwo wśród swoich rozchodów zwyczajnych. Pożyczki wyższe i długoterminowe, obligacyjne, tak samo z obciążeniem majątku nieruchomego wymagają ustawy. Wydatki z tytułu obsługi pożyczek, również z tytułu państwowej gwarancji dla kolei prywatnych ponosi przedsiębiorstwo.

O b c i ą ż a j ą przedsiębiorstwo długi na 1.12.1934 w wysokości 527.4 milj. zł., z czego na pożyczki długoterminowe przypada 393.2 milj. zł. (Sprawozdanie Komisji budżetowej Sejmu o preliminarzu 1935/36, druk 1000, cz. 11). W szczególności:

Kolejowa pożyczka 10 procentowa z 1924 r., wykupiona w r. 1934 (p. str. 120), dolarowa pożyczka 8 procentowa z 1925 r. z częścią użytą na budowę kolei (p. str. 123), kolejowa pożyczka konwersyjna 5 procentowa z 1926 r. (p. str. 120), kolejowa pożyczka 7 procentowa z 1932 r. (p. str. 120 i 126), kolejowa pożyczka konwersyjna 4 procentowa z 1933 r. na wykupno obligacji kolei Fabryczno Łódzkiej (ust. z 15.3.1932 DURP:28:273, RMS z 16.2.1933 DURP:26:218).

Pożyczka na elektryfikację węzła kolejowego warszawskiego, zaciągnięta w kwocie 2 milj. funt. szt., oprocentowana na 6,625 rocznie z terminem uiszczenia w 8 latach. Wystawione zostały skrypty dłużne z poręką Państwa. Wierzyciele z tytułu pożyczki są od wszelkich danin obecnych i przyszłych, państwowych i komunalnych, wolni. Sąd polubowny rozstrzyga spory (RPRP. z 23.9.1933 DURP:72:531).

Pożyczka na wprowadzenie hamulców zespolonych. Jest angielskim kredytem gotówkowo towarowym w wysokości 4,8 milj. funt. szt., oprocentowana na 6,5 rocznie z poręką państwową i z arbitrażem, zabezpieczona na wpływach z eksploatacji tych linji, które zabezpieczają również pożyczkę dolarową z 1925 r. w kolejności czasu zaciągnięcia. Skrypty dłużne jakie otrzyma dostawca nie będą wypuszczone na rynek (PRRP z 9.6.1924 DURP:53:486).

Nadto obciążają przedsiębiorstwo pożyczki, zaciągnięte w powstałym z pożyczki stabilizacyjnej funduszu F (p. str. 66 i 358) oraz zaciągnięte na inwestycje pożyczki w Funduszu Pracy w r. 1933 i 1934, dalej pożyczki na dostawę nowych wagonów od firmy S. A. Lilpop, Rau i Loewenstein, za które otrzymała ta firma bony; pożyczki na inne kredytowo zakupione maszyny, narzędzia i przyrządy, wreszcie obciążają przedsiębiorstwo kwoty z tytułu wykupna kolei prywatnych, przeważnie w Małopolsce położonych, oraz z tytułu przejętych przez Państwo Polskie zobowiązań tych kolei.

6. C z y s t y z y s k oblicza się z dochodu eksploatacyjnego po potrąceniu z niego wydatków na eksploatację, na obsługę pożyczek i gwarancji oraz kwot na zwiększenie przepisanych funduszów.

O b l i c z e n i a zysku przez rachunkowość kolei (1928/29 na 282,1, 1929/30 na 232,7, 1930/31 na 191,8 i 1931/32 na 113,5 milj. zł.) jest przez koła fachowe zaczepiona pod kątem prawidłowości buchalteryjnej. (RPRP z 24.9.1926 DURP 1930:89:705, art. 14, RPRP z 28.12.1934 DURP:110: 976, art. 90 i RMKom. z 1.3.1935 DURP:35:16).

U w o l n i e n i e o d d a n i n odnosi się do wszelkich podatków, danin i opłat publicznych, od których jest wolny Skarb Państwa (RPRP z 26.9.1926 DURP 1930:89:750 art. 11).

7. F u n d u s z i n w e s t y c y j n y, istniejący od r. 1931, zasilany jest głównie wpływami z pożyczek i z części nadwyżek eksploatacyjnych, ze sprzedaży majątku, z udziału trzecich osób w wy-

datkach inwestycyjnych, z dzierżawy gruntów i lokali, z kar umownych i t. d. Przeznaczony jest do finansowania budowy linji, zakupu taboru i innych inwestycyj. (RRM z 29.2.1932, MonPol:53:60). Preliminarz na 1935/36 wykazuje we wpływach i rozchodach tego funduszu kwotę 76,7 milj. zł.

Budowa i wogóle inwestycje kolejowe dokonywane były przed utworzeniem funduszu inwestycyjnego, wprost z nadwyżek eksploatacyjnych i z pożyczek. Pochłonęły one według obliczeń w czasie od 1918 do 1930 r. zgórą 1 i pół miljarda zł. zwłaszcza na odbudowę zniszczeń wojennych i dostosowanie do warunków nowego Państwa i nowych potrzeb. Potrzeby te dotąd ani w części nie są zaspokojone.

8. Do budowy państwowej linji kolejowej potrzeba ustawy, która określa też sposób pokrycia kosztów. Do budowy kolei prywatnej potrzeba koncesji Ministra Komunikacji (ust. z 14.10.1921 DURP:88:646), ogłaszanej w Monitorze Polskim w formie Zarządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej. Koncesji Ministra Komunikacji, udzielanej w odrębnem postępowaniu, potrzeba również do budowy kolei znaczenia miejscowego, kolei miejskich użytku publicznego oraz kolei użytku prywatnego (ust. z 17.3.1932 DURP:38:391).

Prócz Państwa wybudowało kilka linij województwo śląskie oraz powiat pińczowski i sochaczewski. Koleje te po wybudowaniu pozostają własnością tego, czyim kosztem zostały wybudowane, lecz oddawane są w zarząd i eksploatację przedsiębiorstwa PKP. Kolej Śląsk-Gdynia (516 km.) z odnogą do zagłębia dąbrowskiego i krakowskiego wybudowało tylko w części Państwo na podstawie ust. z 23.6.1925 DURP:74:513 i 514. Dokończyło budowy w latach 1931—1933 prywatne Towarzystwo Kolei Francusko-Polskie (druk sejm. III. 237) kosztem 1100 milj. fr. fr. wzamian za udzielone Towarzystwu prawo eksploatacji do r. 1975. (Zarządzenie Prez. RP. z 27.4.1931 DURP:40:351). Od 1.3.1933 eksploatuje tę linję PKP. na własny rachunek, gdyż Towarzystwo nie mogło się wywiązać ze swoich zobowiązań finansowych.

Wywłaszczenie na cele budowy, rozwoju i utrzymania kolei, unormowane jest RPRP. z 24.9.1934 DURP:86:777. Prawo to przysługuje Państwu, przedsiębiorstwu PKP. i koncesjonarjuszom kolei. Postępowanie unormowane jest w RPRP z 24.9.1934 DURP:86:976.

9. Gdańska sieć kolejowa, położona na obszarze Wolnego Miasta, jest z mocy traktatu wersalskiego własnością Polski, przez nią administrowana i nadzorowana z wyjątkiem kolei wąskotorowych i tramwajów, które są własnością Gdańska, i kilku km., specjalnie obsługujących port, które są własnością Rady Portu. Taryfa jest zunifikowana z taryfą polską.

Prywatne koleje normalno-torowe są w eksploatacji przedsiębiorstwa na rachunek ich właścicieli. Długość ich linji w r. 1933 wynosi

0,7 tys. km. bez kolei Śląsk—Gdynia, wpływy ich 0,8, rozchody 1,1 milj. zł. Przy szeregu linji gwarantuje Państwo określony dochód i pokrywa niedobory. Znaczną część tych kolei wykupiło Państwo z biegiem lat, przyczem regulowało spłatę nieumorzonych obligacji tych kolei. Spłata następowała bądź emitowanemi nowemi obligacjami kolejowemi Państwa Polskiego (p. str. 126) bądź zwiększeniem emisji kolejowej pożyczki konwersyjnej (p. str. 126) bądź płaconemi z budżetu przedsiębiorstwa ratami wykupu. We własnym zarządzie są tylko prywatne koleje wąskotorowe i koleje elektryczne.

Spółka Polskie Linje Lotnicze Lot jest subwencjonowana przez Koleje według ilości przelecianych kilometrów i stosownie do typu użytych samolotów. O formie prawnej tej spółki i udziale w niej Skarbu nie zostały ogłoszone bliższe wiadomości. Subwencje wynosiły 1932: 5,7, 1933: 6,3, 1934: 7,0 milj. zł.

W Spółce akcyjnej Żegluga Polska otrzymał Skarb pewne bliżej nieznane udziały przy zamianie przedsiębiorstwa państwowego o tej nazwie na spółkę akcyjną. Oprócz tego spółka ta otrzymuje roczne subwencje.

10. Zagadnienie, czy koleje mają być prowadzone przez Państwo, czy mają być wydzierżawione było ożywionym tematem dyskusji w pierwszych latach odrodzonej Polski. Życie rozstrzygnęło to zagadnienie w duchu zatrzymania przez Państwo zarządu i eksploatacji. Nie znalazł się kapitał prywatny, któryby mógł, czy chciał angażować się w to olbrzymie przedsiębiorstwo. Drugie zagadnienie dotyczyło kwestji czy kolej wogóle ma dawać Państwu dochody, czy też nie należy liczyć na dochody z tego przedsiębiorstwa, uważając je za instrument polityki gospodarczej Rządu. Do zwolenników pierwszej tezy należał stale Minister Komunikacji, któremu tradycyjnie jako kierownikowi przedsiębiorstwa chodzi o tegoż samodzielność jako całości i o jego rentowność. Do zwolenników należy również Minister Skarbu, któremu z natury rzeczy musi zależyć na wpływach z tak dużego objektu majątkowego. Do zwolenników drugiej tezy należą resortowi ministrowie, którzy w kolei widzą gratisową pomoc dla swoich zamierzeń, którzy wskazują na to, że zadania kolei leżą w obronie bilansu handlowego, w potanieniu konsumcji wewnętrznej, w ułatwieniu gospodarstwa pewnym okolicom, w przygotowaniu obrony strategicznej i t. d. Tem mniej, zdaniem ich, należy liczyć się z zyskami, bo chodzi tu o przedsiębiorstwo państwowe, co ma wpływ na płacone ceny za dostawy, na stosunek do pracowników, ich uposażenie, emerytury i t. d. W konsekwencji zyski należy użyć na rozbudowę, na zaspokojenie potrzeb nowego Państwa, które musi przystosować sieć do nowych warunków i musi stworzyć obronę swoich granic. Trzecie zagodnienie dotyczy aktualnego deficytu eksploatacyjnego i środków jego usunięcia. W tej dziedzinie wiele zrobiono, począwszy od okresu

(1919 — 1922), kiedy amerykański doradca kolejowy A. B. Barber współpracował z polskimi organizatorami kolejnictwa (Eberhardt, Gieysztor, Sztolcman, A. Dunin) zwłaszcza w dziedzinie usprawnienia i modernizacji. Jeszcze więcej pozostaje do zrobienia w dziedzinie rzeczywistej komercjalizacji, usunięcia marnotrawstwa, ulepszenia organizacji, samych przepisów, kontroli oraz statystyki.

3. Poczta, Telefon, Telegraf, Radjo.

Źródła: Ust. z 3.6.1924 ogłoszona ze zmianami DURP 1933:63:481 (zasadnicza ustawa o poczcie). — RMP. i Tel. z 21.3.1931 DURP:45:392 z nowelami (ordynacja pocztowa). — RMP. i Tel. z 2.3.1931 DURP:36:275 z nowelami (ordynacja telegraficzna). — RPRP. z 26.8.1927 DURP:78:679 (odpowiedzialność). — RPRP. z 22.3.1928 DURP:38:378 (uwolnienie od opłat). — RPRP. z 22.3.1928 DURP 1932:105:879 (utworzenie przedsiębiorstwa). — Statystyka w Miesięczniku Stat. 1923, potem w Rocznikach, kwartalnikach G.U.St. i Statystyka Polski serja B. 1933:18 i serja C. 1934:10.

Literatura: Tołłoczko, Zasady urządzenia poczt, i t. d. 1923.

1. Wyłączność monopolowa. 2. Ministerstwo. 3. Przedsiębiorstwo. 4. Pożyczki. 5. Telefony. 6. Radjotelegraf. 7.Radjofony. 8. Zakłady Tele- i Radjotechniczne.

W milj. zł.	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34
Wpływy ogółem . . .	174,6	175,6	211,8	251,5	236,7	216,3	190,4	171.3
w tem:								
opłaty pocztowe . .	111,4	114,0	132,9	148,5	145,8	136,9	114,7	104.5
„ telegraficzne	14,5	14,6	16,3	15,8	13,1	10,1	7,7	6.4
„ telefoniczne.	37,7	38,3	48,5	55,6	56,6	53,0	45.9	42.9
„ radjotelegraf.	.	1,5	1,6	2,1	1,7	1,6	1.4	1.5
„ radjofoniczne	.	.	.	.	.	2,1	2.9	2.3
Rozchody ogółem . .	136,1	158,1	187,5	216,7	226,4	193,1	176.5	158.8
Wpłaty do Skarbu . .	.	.	19,0	26,9	11,3	42,4	23,6	11.5

1. Wyłączne prawo do określonej przepisami działalności gospodarczej w dziedzinie poczty, telegrafu, telefonu i radjokomunikacji, zastrzeżone jest dla Państwa. Obejmuje ono zakładanie, utrzymywanie i eksploatowanie urządzeń pocztowych, telegraficznych, telefonicznych i radjokomunikacyjnych.

W szczególności: przyjmowanie, przesyłanie i doręczanie listów, kartek, czasopism, wydawnictw, zakładanie, posiadanie, exploatacja i używanie urządzeń do przesyłania i odbioru pisma, obrazów, dźwięków, znaków, sygnałów oraz przyjmowanie do wysyłki i doręczania takich pism i obrazów. Nadto Minister P. i T. ma prawo rozszerzenia działalności na przewóz osób, bagaży, rzeczy, pieniędzy i inne czynności poboczne. (Ust. z 3.6.1924 DURP 1933:63:481, art. 2, 6 i 7).

2. Ministerstwo Poczt i Telegrafów jest władzą, która administruje prawem wyłączności poczty i która równocześnie kieruje, nadzoruje i załatwia pewne agendy przedsiębiorstwa.

Ministerstwo istniało już od 1918 do 1923 roku. W jego miejsce utworzona potem Generalna Dyrekcja podlegała Ministrowi Przemysłu i Handlu, chwilowo Ministrowi Komunikacji. W r. 1927 utworzono to Ministerstwo nanowo (RPRP z 19.1.1927 DURP:5:26).

3. Przedsiębiorstwo, Polska Poczta, Telegraf i Telefon, jest przedsiębiorstwem państwowem, prowadzonem według zasad handlowych przy uwzględnieniu potrzeb Państwa i interesów gospodarstwa społecznego. Zarazem jest to przedsiębiorstwo instytucją prawa publicznego z uprawnieniami publiczno - prawnemi (RPRP z 22.3.1928 DURP:1932:105:879).

Taryfy wydawane są rozporządzeniami MP i T., a ogłaszane w DURP oraz w Dzienniku Taryf Pocztowych. W uwzględnieniu naszych stosunków uważane są za wygórowane. Dzięki nim daje Poczta wpłaty do Skarbu, kiedy w przeważnej części państw ościennych utrzymuje swoje wydatki i dochody ledwo w równowadze.

Ordynacja pocztowa wydawana drogą RMP i T. określa rodzaje wykonywanych przez przedsiębiorstwo czynności (służb) oraz warunki używania jego urządzeń. Do tych służb należy przesyłka listów, listów wartościowych, paczek, pieniędzy, przewóz osób i bagaży pocztowemi środkami przewozowemi, inkaso pretensyj i opłat radjowych, protesty weksli, także sprzedaż znaczków stemplowych, losów loteryjnych i wyrobów tytoniowych.

Międzynarodowa Konwencja telekomunikacyjna, zawarta w Madrycie 9 i 10.12.1932 DURP 1935:6:33 normuje stosunki w dziedzinie międzynarodowego używania telegrafu, telefonu i radjokomunikacji.

Organizacja przedsiębiorstwa jest niemal identyczną z organizacją przedsiębiorstwa kolei państwowych.

W szczególności dotyczy to uznania osobowości prawnej, zastępstwa sądowego, wpisu do rejestru handlowego, majątku przedsiębiorstwa, zaciągania i zabezpieczenia pożyczek, wolności od wszelkich danin publicznych, odpłatności świadczeń dokonanych w interesie Państwa, spraw budżetu, funduszów przedsiębiorstwa, obliczenia czystego zysku. Za czynności wykonywane dla P.K.O. i za przesyłki dla władz i urzędów państwowych otrzymuje przedsiębiorstwo corocznie przez RM uchwalony ryczałt. Koleje państwowe płacą Polskiej Poczcie za przewóz przesyłek również umówiony ryczałt (RPRP. z 23.3.1928 DURP 1932:105:879).

Pracownicy pocztowi p. RPRP z 1.1.1934 DURP:4:25 o stosunku służbowym i RPRP z 1.1.1934 DURP:4:26 o uposażeniu.

Nieruchomości są w zarządzie powierniczym i użytkowaniu przedsiębiorstwa, zahipotekowane są na rzecz tegoż przedsiębiorstwa (ust. z 15.2.1933 DURP:17:111).

Budżet obejmuje w grupie A wydatki zarządu centralnego, w grupie B — plan finansowo-gospodarczy przedsiębiorstwa (w nim wydatki na 9 dyrekcyj okręgowych).

Poczta nie dołącza bilansu oraz rachunku zysku i strat do preliminarza (tak do 1935/36), prowadzi dotąd rachunkowość kameralistyczną. Dotąd bowiem komercjalizacja nie została w pełni przeprowadzoną. Natomiast Państwowe Zakłady Tele- i Radjotechniczne, które są skomercjalizowanem przedsiębiorstwem pomocniczem te rachunki swoje do preliminarza dołączają.

Kontrola przedsiębiorstwa należy do Kontroli Państwa i do specjalnych organów pocztowych do kontroli ustanowionych, jak Izba Kontroli Rachunkowej Poczt i Telegrafów w Bydgoszczy.

P. str. 84, co do Kontroli Państwa Ogólną Instrukcję Prezesa NIKP z 11.11.1922 MonPol:267 i Specjalną Instrukcję z 24.6.1926 MonPol:141.

4. Pożyczki krótkoterminowe może Poczta zaciągać do 10% ogólnego dochodu eksploatacyjnego brutto za ubiegły rok budżetowy. Do zaciągnięcia krótkoterminowych, przekraczających tę granicę, do długoterminowych i do obligacyjnych z obciążeniem nieruchomości potrzeba upoważnienia ustawowego.

Spłata kapitału i odsetek od pożyczek zaciągniętych na cele przedsiębiorstwa ma nastąpić z własnych jego dochodów i funduszów. Wydatki na ten cel są przewidziane w planie finansowo-gospodarczym przedsiębiorstwa. (RPRP z 22.3.1928, art. 7 n.).

Zaciągnięte pożyczki: W angielskiej Telephon and General Trust pożyczka na automatyzację telefonów w wysokości 650.000 ft. szt. Oprocentowana jest 8 i ćwierć procentów rocznie, z 12-oletnim okresem spłaty. Jako zastaw wydane zostały wierzycielowi 6½% obligacje z r. 1931 na 1 milj. ft. st. Spłata kapitału i odsetek zabezpieczona jest na wpływach poczty i poręką Państwa. Pożyczkę wypłacił wierzyciel częścią w towarach, częścią w gotówce. Spory poddane zostały rozstrzygnięciu zagranicznego sądu polubownego (ust. z 22.10.1931 DURP:99:764). Nadto ciążą na przedsiębiorstwie długi wewnętrzne za budowę kabla dalekosiężnego, za automatyzację telefonów na Górnym Śląsku, za wykup sieci w Zagłębiu Dąbrowieckiem i za pożyczkę zaciągniętą w Funduszu F. (p. str. 66) odpisaną na podstawie RPRP z 24.9.1934 DURP:86:780. Obsługa tych długów preliminowana jest na 1935/36 z kwotą 9,4 milj. zł.

5. Telefony w Polsce eksploatuje przedsiębiorstwo Polska Poczta. W największych jednak miastach eksploatuje je prywatna spółka na podstawie umowy, zawartej w miejsce dawnej przedwojennej koncesji.

Polska Akcyjna Spółka Telefoniczna (Past) eksploatuje sieć telefoniczną w Warszawie, Łodzi, Będzinie, Lublinie, Białymstoku, Lwowie i Drohobyczu. Państwo ma w tej spółce 43% udziału, reszta udziałów należy do kapitału szwedzkiego. Minister Poczt ma ograniczony wpływ na ustalanie taryf w tej spółce.

6. Radjotelegraf obejmuje trzy radjostacje (Poznań, Grudziądz i Kraków) do komunikacji z bliższemi państwami oraz centralną transatlantycką stację w Warszawie do komunikacji z Ameryką.

Ta ostatnia stacja została zbudowana w r. 1920 kosztem 1,7 milj. dolarów przez prywatną firmę (Radio Corporation). Kredyt w tej firmie jest amortyzowany z dochodów przy dopłatach przez Skarb Państwa.

7. Radjotelefony (urządzenia do przesyłania dźwięków) eksploatuje od r. 1926 na podstawie koncesji Ministerstwa Poczt, udzielonej w porozumieniu MSWojsk. i MSWew., prywatna spółka akcyjna.

W spółce tej Polskie Radjo ma Państwo udział, wynoszący w r. 1934 niemal połowę. Urzędy pocztowe inkasują dla tej spółki opłaty abonamentowe i wydają pozwolenia na zakup i utrzymanie odbiorników. Opłaty przy detalicznej sprzedaży sprzętu radjotechnicznego p. str. 239.

8. Tele- i Radjotechniczne Zakłady państwowe w Warszawie są odrębnem od Poczty, skomercjalizowanem przedsiębiorstwem.

Produkują one aparaty telegraficzne i telefoniczne typu pocztowego, kolejowego, wojskowego, radjostacje oraz sprzęt telefoniczny, radjofoniczny i liczniki elektryczne (RPRP z 19.3.1928 DURP:45:428 i z 19.6.1931 DURP:64:515). Bilans na 31.12.1933 wykazuje 26,7 milj. zł. po obu stronach, kapitałów Skarbu 6,6, przedsiębiorstwa 4,0 milj. zł. Straty w r. 1932 wynosiły 9,3 milj. zł., zysk w r. 1933: 2,1 tys. zł.

4. Lasy, majątki rolne i zdrojowiska.

Źródła: Preliminarze budżetowe i zamknięcia rachunków. — Sprawozdania i uwagi NIK. — Rocznik Ministerstwa Skarbu za rok 1924 i n. — Projekt ustawy o naprawie skarbu druk. Sejm. I. 269. — RPRP z 30.12. 1924 DURP:119:1079, RPRP z 22.3.1928 DURP:38:373 i z 3.12.1930 DURP:86:661 (organizacja lasów państwowych).

Literatura: K. Bielański, O las Polski, 1921. — Miklaszewski, Lasy i leśnictwo polskie, 1928. — Loret, Lasy państwowe w zagadnieniach gospodarczych Polski Współczesnej, 1928 i w Pięć lat na froncie gospodarczym 1931. — Ruśkiewicz, Sprawa upaństwowienia lasów, Rynek drzewny 1929. — St. Drewnowski, Lasy państwowe 1931. — Henszel, Główne wytyczne państwowego gospodarstwa leśnego 1930. — Sejm, Senat i NIK. o administracji lasów państwowych, wydane anonimowo 1933. — Hutten-Czapski, Referat o administracji lasów państwowych 1933.

1. Obszar. 2. Eksploatacja. 3. Administracja. 4. Majątki rolne. 5. Zagadnienie. 6. Zdrojowiska.

W milj. zł.	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34
Wpływy	247,5	232,0	207,0	147,6	71,3	63,5	74,4
Rozchody	115,2	130,3	137,3	119,8	51,9	55,7	60,5
Czysty zysk	132,3	101,8	69,7	27,7	19,4	7,9	13,9
Wpłaty do Skarbu	119,6	80,6	80,4	72,1	33,4	12,2	17,7

Cyfry odnoszą się do okresu obrachunkowego Lasów (1.10 do 30.9); tylko wpłaty do Skarbu podane są według okresów budżetowych. Cyfry podane są według zamknięć rachunków państwowych, dla 1933/34 według preliminarza.

1. Obszar lasów będących własnością Państwa należy do największych w środkowej Europie.

W szczególności: powierzchnia ich według stanu na 1.10.1933 wynosi 3,0 milj. ha, w tem 2,5 milj. ha produkującej powierzchni. Na lasy państwowe przypada jedna trzecia z ogólnego obszaru lasów w Polsce. Ich masa drzewna szacowana jest na 350 milj. metrów kub. z przyrostem rocznym 8 milj. metr. kub. a z rocznym wyrębem w granicach od 11.1 (1927/28) do 7,4 (1930/31), a w 1931/32 w wysokości 8,0 milj. metr. kub. Wartość ich, obliczona według zamknięcia rachunków państwowych 1932/33 wynosiła 2,7 miljardów złotych (Wiad. Stat. 1932:6 zesz. specj., Mały Rocznik Statystyczny 1934).

Bony Funduszu Inwestycyjnego są zabezpieczone całym majątkiem i dochodami z Lasów państwowych (p. str. 122). Wyłączone są z pod tego zabezpieczenia lasy zniesionej Dyrekcji bydgoskiej na których jest zabezpieczona pożyczka francuska w kwocie 400 milj. fr. fr. (p. str. 125, ust. z 11.4.1924 DURP:40:425).

2. Eksploatacja lasów przez Państwo odbywa się we własnym zarządzie.

Połączone są z eksploatacją lasów: eksploatacja tartaków, terpentyniarni, wyłuszczarni nasion, cegielni, stolarni, młynów, ropy bruttowej, torfu, węgla, kamieniołomów, wapniarek, paszy, łowiectwa i rybołówstwa. Nadto prowadzą Lasy Państwowe eksport drzewa przez utworzone przez siebie osobne przedsiębiorstwo, Polską Ajencję Eksportu Drzewa (Paged) w Gdyni oraz dwie fabryki dykt.

Wpłaty do Skarbu w odpowiednich latach budżetowych były podług zamknięć rachunkowych następujące: 1927/28:99,9; 1928/29:89,0; 1929/30:80,4; 1930/31:72,1; 1931/32:33,4; 1932/33:12,2 milj. zł.

3. Administrację prowadzi Dyrekcja Naczelna, wchodząca w skład Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych. Jej podlega 9 dyrekcyj, tym 320 nadleśnictw. Gospodarka prowadzona jest przy dużych kompetencjach organów I i II instancji (zawierania umów, likwidacja serwitutów i t. d.). Do Dyrekcji Naczelnej należą

sprawy, które dawniej należały do kompetencji osobnego departamentu Ministerstwa Rolnictwa (hodowla, odnowienie, ochrona, urządzenia lasów). (RPRP z 22.3.1928 DURP: 38:376 i z 3.12.1930 DURP: 86:661).

Forma prawna administracji ustalona została w okresie 1924 do 1928. Z lasów państwowych nie została stworzona osobna osoba prawna ani przedsiębiorstwo. Jest to gałęź administracji odrębna od innych przez swój sposób budżetowania (p. niżej).

Uwolnienia od podatków: od podatku gruntowego w b. zaborze rosyjskim i pruskim, od podatku od nieruchomości, od lokali. Lasy płacą podatek przemysłowy, dodatki do podatku gruntowego w b. Zaborze pruskim oraz dodatki i samoistne podatki komunalne w b. Zaborze rosyjskim. W rachunkach dotąd zaległych i uiszczonych podatków nie wykazują.

Pracownicy administracji lasów państwowych są bądź urzędnikami prowizorycznymi, bądź mianowanymi z zastrzeżeniem usuwalności. Poza nimi jest pewna ilość pracowników mianowanych na stałe, oraz pracowników kontraktowych. Przewidziane na 1935/36 etaty personelu wynoszą 4861 urzędników i 4824 funkcjonarjuszów niższych (przeważnie gajowych). Uposażenie jest uregulowane ogólną ustawą uposażeniową z 28.10.1933 DURP:86:663 i RRM z 20.1.1934 DURP:8:67, a zaopatrzenie emerytalne (płacone z funduszów lasów) RRM z 20.1.1934 DURP:8:67.

Lasy państwowe Liceum Krzemienieckiego stanowią odrębną jednostkę administracyjną (RPRP z 22.3.1928 DURP:38:357), podlegającej jednak MWROP, a nie Naczelnej Dyrekcji Lasów.

Lasy śląskie podlegają Inspekcji państwowych Lasów śląskich w Cieszynie. W skład tej Inspekcji weszły lasy Komory Cieszyńskiej, objętej po Habsburgach. Majątki rolne tej Komory również weszły w skład Lasów Państwowych, z jej przedsiębiorstw przemysłowych utworzono Państwowe Zakłady Zamkowe w Cieszynie.

Plan finansowo-gospodarczy przedkłada Rząd przy preliminarzu jako jego załącznik. Zatwierdzają ten plan Ciała ustawodawcze ustawą skarbową, co następuje z reguły na 6 miesięcy przed początkiem okresu gospodarczego. Ten okres gospodarczy (obrachunkowy) obejmuje począwszy od r. 1928 czas od 1 października każdego roku do 30 września następnego. Przepisami określone są kwoty, jakie należy preliminować z tytułu wpłat; to daje lasom pod względem budżetowym zupełnie odmienne stanowisko od innych przedsiębiorstw. Oprócz planu finansowo-gospodarczego przedkładają Lasy Państwowe do preliminarza bilans zamknięcia oraz rachunek strat i zysków za poprzedni a zamknięty już okres.

Konstrukcja tego planu i jego stosunek do budżetu państwowego jest odmienna od innych, albowiem we wpływach podana jest eksploatacja lasów razem z eksploatacją majątków, tartaków, cegielni i t. d., jednak tylko w cyfrze netto. Cyfry brutto (często ogólnikowe) podane są w objaśnieniach. Cyfry te ulegają w wykonaniu z reguły wielkim zmianom,

dopuszczalnym na podstawie każdorocznej ustawy skarbowej. Związek tego planu z uchwalonym budżetem jest luźniejszy niż przy innych przedsiębiorstwach wyodrębnionych, raczej przypomina w tym względzie przedsiębiorstwa skomercjalizowane (p. Grodyński, Zasady gospodarstwa budżetowego, 1932, str. 141).

4. Majątki rolne Państwa Polskiego nie mają obecnie dużego znaczenia finansowego. Od 1932 r. weszły one w bardzo znacznej części w skład Lasów Państwowych, które niemi administrują. Do r. 1932 administracja należała do urzędów ziemskich.

Obszar tych majątków wynosił w chwili powstania Państwa Polskiego zgórą pół miljona (572,5 tys.) hektarów. Stanowiły one kilka tysięcy objektów, położonych w b. zaborze rosyjskim i pruskim. Objekty o większych obszarach zostały z biegiem lat rozparcelowane (p. ust. z 28. 12.1925 DURP 1926:1:1; w r. 1932 osadzonych było na nich zgórą 120.000 nabywców). Parcelacja ich odbywa się w dalszym ciągu na dogodnych warunkach (p. ust. z 17.3.1933 DURP:22:166, RMRRR z 24.5.1933 DURP: 55:414). Część tych objektów oddana została państwowym zakładom chowu koni; część objektów przekazano innym ministerstwom, celom kultury rolnej (instytuty naukowe i doświadczalne, Wieś Kościuszkowska); część została na cele tej kultury wydzierżawiona sejmikom, instytucjom naukowym i społecznym. Resztę eksploatuje Państwo we własnym zarządzie. Obszar tych majątków stale się zmniejsza i wynosi według preliminarza 1935/36 już tylko 129,0 tys. ha, z czego 114 tys. jest wydzierżawionych przeważnie osobom prywatnym. W ostatnich czasach w wykonaniu RPRP z 28.10. 1933 DURP:85:658 o przejmowaniu ziemi na uiszczenia podatków (p. X 1) obszar majątków państwowych może się zwiększyć, z drugiej strony zmniejszył się wskutek wydania potomkom powstańców tych majątków, które zostały przez rządy zaborcze skonfiskowane (ust. z 18.3.1932 DURP:24:189 i z 21.10.1932 DURP:91:771, druk Sejmowy III nr. 279, Bukowiecki w Ruchu prawniczym 1932).

Wpłaty z majątków rolnych wykazywane wśród dochodów MRRR wynosiły według zamknięć rachunków w 1926/27:9,6; 1927/28:11,7; 1928/29: 9,1 i 1929/30:6,5 milj. zł. Lasy Państwowe wykazują w swoim okresie operacyjnym 1932/33 zysk netto z majątków rolnych w kwocie 2,2 milj. zł., podając bardzo ogólnikowe cyfry gospodarki brutto w swoim planie finansowo-gospodarczym.

Trudności administrowania temi majątkami (wybór osoby dzierżawcy, oznaczenie i ściąganie czynszu, kontrola zwłaszcza przy mało doświadczonym personelu, dewastacje, samowolne zajmowanie gruntów, trudniejsza likwidacja serwitutów, procesy w sądach) w połączeniu z małym, w porównaniu do wielkości i ilości objektów, dochodem przyśpieszają likwidację tych majątków.

Majątki kościoła katolickiego, zabrane przez b. Rządy zaborcze, które przeszły na Państwo polskie i znajdują się obecnie w jego posiadaniu (zwłaszcza w województwach wschodnich) będą przedmiotem osobnego układu, zapowiedzianego w Konkordacie ze Stolicą Apostolską z 10.2.1925 DURP:72:501. Ten układ obejmować będzie także budynki.

5. Zagadnienie, czy obecna forma, zakres i zasady gospodarki w lasach państwowych oraz prowadzona przez tę administrację polityka leśna i handlowa jest pożyteczną dla Państwa, bynajmniej nie jest jednolicie rozwiązywane. Dotąd ścierają się przeciwnicy w Ciałach parlamentarnych i w publicystyce. Wyrazem krytyki są publikacje NIK. W obronie dzisiejszej organizacji lasów stają kolejni ministrowie rolnictwa i twórca obecnej polityki leśnej A. Loret.

Krytyka podnosi: administracja Lasów w dzisiejszej formie niewłaściwie łączy w sobie również dziedzinę hodowli lasów, ich urządzenia, odnowienia i ochronę, których to funkcyj nie można łączyć z przemysłowo-handlowemi funkcjami, z zyskiem na pierwszym obowiązkowo planie; administracja obejmuje wszystkie fazy eksploatacji (także przerób, sprzedaż i eksport), co jest zbyt trudne do wykonania dla biurokratycznych organów, jakiemi ten dział administracji rozporządza i co niszczy gospodarstwa prywatne, pozbawiając Skarb podatków; dla wygospodarowania preliminowanego dochodu często sięga administracja do kapitału drzewnego ponad normalny przyrost a dla wykazania dużego zysku nisko oznacza w kalkulacji cenę wziętego ze swoich lasów surowca; zarzucają zbyt wysokie koszta administracji i zalesienia, a jeszcze większe koszta eksploatacji. Dalej zarzucają krytycy brak należytych publicznych sprawozdań o gospodarce, prawidłowych zestawień rachunkowych, zaniedbanie dziedziny przepisów prawnych o konstrukcji przedsiębiorstwa, o stosunku do budżetu i o rachunkowości. Dla porównania przytaczają Prusy, które przy mniejszym obszarze lasów (2,4 milj. ha ogólnej, a 2,1 milj. ha produkującej powierzchni) dały w 1924 roku czystego dochodu 56,4 milj. złotych marek, kiedy Polska dała w r. 1925 tylko 39,5 milj. zł.

Obrona wskazuje na to: że system koncesji, udzielanych osobom prywatnym do eksploatacji, stosowany do r. 1928 był z wielu względów niewłaściwy, głównie przez korzystanie z usług zbędnego pośrednictwa i przez utrudnienia w hodowli; że ustalenie szerokich ram dla kompetencji administracji eksploatującej lasy umożliwia intenzywną gospodarkę i daje wyniki lepsze; Państwo jako właściciel daje większą od prywatnej własności gwarancję, że eksploatacja będzie przezorniejsza, i nie będzie wycinała więcej niż wynosi przyrost drewna, tembardziej że, zdaniem fachowców, zagrożone jest w przyszłości zaspokojenie normalnego zapotrzebowania wewnętrznego. Możność lepszego technicznego gospodarowania w lasach państwowych jest niewątpliwie większą niż w lasach prywatnych, a to dlatego, że zajmują większe kompleksy, że łatwiej w nich może Państwo robić inwestycje i plany gospodarcze oraz uzyskać lepszy personel administracyjny. Państwo jako właściciel łatwiej też może przeprowadzić ochronę leśną (zalesienia, wyrąb odpowiedni do przyrostu), temsamem zapewnić korzyści, płynące z lasu dla klimatu, kultury rolnej, zabezpieczenia przed powodziami i dla miarowego a trwałego zaopatrywania targu w drzewo. Również może wpływać na politykę cen drewna. Wreszcie duże zyski w gospodarce lasów pruskich należą obecnie do historji a przeciwnie Polska osiąga lepsze finansowe rezultaty od państw sąsiadujących, które prowadzą taką gospodarkę, jaką przed r. 1929 prowadziła Polska. W szczególności Prusy wykazują za r. 1931 deficyt w kwocie 21.7 milj., za r. 1932 w kwocie 13.5 milj. marek niem.

6. Zdrojowiska w Busku, Ciechocinku, Druskienikach, Krynicy i Szkle są własnością Państwa. W preliminarzu państwowym zdrojowiska te są od 1933/34, ujęte łącznie jako jedno przedsiębiorstwo w resorcie Ministra Opieki Społecznej. Nadwyżki wpływów nad wydatkami obracane są na inwestycje. Dochody płyną z ceny kąpieli i zabiegów leczniczych, ze sprzedaży wód, z czynszu najmu w zabudowaniach, oraz z czynszów dzierżawnych z innych nieruchomości. Wartość majątku oszacowana została w roku 1927 na 9,6 milj zł. bez zniszczonego Burkutu i bez Druskiennik.

Ciechocinek eksploatuje również warzelnię soli a dochód z niej (bardzo dotąd nieznaczny), wpływa do ogólnych dochodów Zdrojowiska. Druskienniki zakupione zostały przez Państwo w roku 1930, kosztem 4,0 milj. zł.

5. Przedsiębiorstwa przemysłowe i handlowe.

Źródła: przy poszczególnych przedsiębiorstwach.

Literatura: Stanisław Świętochowski, Przedsiębiorstwa państwowe w Polsce, 1924, 1925, 1926. — Etatyzm w Polsce (Heydel, Lulek, Schmidt, Wyrobisz, Zweig) 1932.

1. Brzeszcze. 2. Kopalnie Skarbowe. 3. Nadania górnicze. 4. Strzybnica. 5. Inne objekty wydzierżawione. 6. Polmin. 7. Mościce, Chorzów. 8. Zakłady przemysłowo-zbożowe. 9. Kamieniołowy i klinkiernie.

1. Brzeszcze, kopalnia węgla z kopalnią Jawiszowice i nieczynną Spytkowice (łącznie 162 ha gruntów własnych i 196 km. kw. terenów węglowych) należy do najlepiej urządzonych kopalń. Zatrudnia około 3.000 pracowników. Przedsiębiorstwo to jest skomercjalizowane i należy do resortu MPH. (RRM z 29.8.1928 DURP: 84:739, Statut w MonPol. 1928:220:508).

Państwo Polskie inwestowało w nią w latach 1919 do 1924 około 3,5 milj. fr. zł. Wobec przyłączenia Górnego Śląska z kopalniami państwowemi o lepszych warunkach naturalnych Brzeszcze nie mają dużego znaczenia, chyba informacyjne ze względu na obliczenie kosztów produkcji i na ceny w tym przemyśle. Suma bilansowa wynosi na 31.3.1934: 32,6 milj. zł.; jego kapitały (Skarbu Państwa, zakładowy, amortyzacyjny i fundusze rezerwowe) 29,5 milj. zł., zysku przedsiębiorstwo w r. 1933/34 nie wykazuje. Kwoty łożone na inwestycje są duże, wpłaty do Skarbu bardzo małe 1927/28:0,1; 1928/29:0,4; 1929/30:1,2; 1930/31:—; 1931/32:0,1; 1932/33: 0,2; 1933/34:0,4 milj. zł.

Wyłączności węglowe w Zachodniej Małopolsce na obszarze około 770 km. kw. wykupione zostały jeszcze w roku 1917 przez galicyjski Wydział Krajowy z rąk niemieckich. Cenę zapłaciło w znacznej części już Państwo Polskie. Są one pod zarządem przedsiębiorstwa Brzeszcze.

2. Kopalnie skarbowe na Górnym Śląsku (Król, Knurów, Bielszowice i maj. Czuchów) przypadły Polsce po państwie Pruskiem. Produkcja węgla tych kopalń jest znaczna. Wobec tego i wobec bardzo dogodnych warunków, wśród jakich pracują, znaczenie ich dla Państwa jest duże.

Kopalnie te wydzierżawione zostały w roku 1922 na 36 lat spółce dzierżawnej, Skarboferm z kapitałem 12,3 milj. fr. zł. Połowę udziałów mają prywatni kapitaliści francuscy, połowę Państwo Polskie. Spółka ta opłaca umową oznaczony czynsz dzierżawny, t.j. 8 procent od wpływów eksploatacyjnych spółki, a nadto otrzymuje Państwo połowę zysków. Wpłaty tej spółki do Skarbu Państwa wynosiły: 1932/33:0,2, 1933/34:7,0 milj. zł. Konstrukcja umowy i zaległości p. Uwagi NIK za 1932/33 str. 378.

3. Nadania górnicze połączone z innemi objektami górniczemi w b. Królestwie Polskiem uzyskała Polska po państwie Rosyjskiem. Nadania na węgiel eksploatuje Państwo drogą prywatno prawnych umów dzierżawnych, zawartych z Warszawskiem Towarzystwem Kopalń Węgla i Hutą Królewską i Laury. Nadania na rudę żelazną drogą umów, zawartych ze Spółką Ruda Krajowa i Towarzystwem Zakładów Metalowych B. Hantke.

Wpływy wynosiły w 1932/33:0,3, 1933/34:0,3 milj. zł. Olbory, t.j. ekwiwalent szkód, wyrządzonych w gruntach skarbowych przez eksploatujące węgiel i rudy kopalnie, które znajdują się pod temi gruntami, wynoszą drobną kwotę. Ekwiwalent ten oznaczony jest w procencie wydobytego minerału.

4. Strzybnica, huta ołowiu i srebra, przypadła Państwu Polskiemu po fiskusie pruskim i jest oddana w dzierżawę spółce francusko-polskiej podobnie jak Skarboferm skonstruowanej. Skarb posiada w niej 50% udziałów.

Huta ta przy podziale Górnego Śląska odcięta została od swego surowca. Z tego powodu jej produkcja i znaczenie finansowe są mniejsze.

5. Objekty wydzierżawione: kopalnie węgla i huta cynku w powiatach będzińskim i olkuskim, huta Blachownia, Stocznia Gdańska, kilka salin oraz przetwórnie mięsa w Małopolsce.

Kopalnie węgla i huta cynku wydzierżawione są od r. 1920 spółce akcyjnej Franko-polskie Towarzystwo Górnicze; przyniosły w 1932/33:0,2, 1933/34:0,1 milj. zł. Huta Blachownia pod Częstochową (fabryka naczyń i odlewów emaljowanych, przedtem własność rosyjskiego domu panującego, jako własność Państwa Polskiego od pokoju w Rydze) wydzierżawiona została firmie B. Hantke. Nie przyniosła w tych okresach żadnego wpływu Skarbowi, tak samo jak gwarectwo Maksy-

miljan, którego kuksy posiada Skarb w 88 procentach. Stocznia Gdańska, przedtem własność państwa pruskiego przypadła w połowie Polsce w połowie Gdańskowi. Została na 50 lat wydzierżawiona Międzynarodowemu Towarzystwu budowy okrętów i maszyn, którego akcje są w 60 procentach własnością akcjonarjuszy angielskich i francuskich a po 20 procent mają akcjonarjusze polsy i gdańscy. Saliny w Kałuszu i Stebniku wydzierżawione są prywatnej spółce akcyjnej Tesp (p. str. 339), salina w Łanczynie od r. 1931 spółce prywatnej Real. Przetwórnie mięsa w Dębicy i Chodorowie wybudowane i uruchomione przez Państwo w r. 1929 zostały w r. 1931 wydzierżawione Państwowemu Bankowi Rolnemu za rocznym czynszem 100.000 zł.

6. Polmin, odbenzyniarnia w Drohobyczu wybudowana przez Austrję w r. 1909, rozszerzona została przez Polskę w okresie 1921—1924 kosztem zgórą 10 milj. fr. zł. na nowoczesną, największą w Europie rafinerję. Przedsiębiorstwo to jest skomercjalizowane w resorcie MPH, obejmuje od r. 1929: Państwowe Gazociągi w Jaśle, gazociąg Polmin - Daszawa, odbieralnię ropy w Modryczu, 2 kopalnie ropy i 2 gazu, szereg oddziałów i stacji benzynowych. (RRM z 8.4.1927 DURP: 38:341, statut w MonPol. 1927:94:230).

Przerób w Polminie ropy na naftę, benzynę, oleje, smary, parafinę, asfalt, wynosi znaczny procent przerobu w polskich rafinerjach wogóle; zdolność przetwórcza jest jeszcze większa. Sprzedaż odbywa się przez własne oddziały handlowe i stacje benzynowe, bezpośrednio z rafinerji, przez komisantów krajowych i zagranicznych oraz przez Syndykat Naftowy.

Ropę bruttową, pochodzącą z udziałów (procentów) brutto, które należą do prywatnych osób, ma prawo Polmin zakupić z pierwszeństwem przed innemi osobami po cenie targowej (ust. z 1.5.1923 DURP: 55:387). Poza tą ropą bruttową uzyskał Skarb Państwa jako właściciel gruntów, na których założyli kopalnie przedsiębiorcy prywatni, swoją ropę bruttową ze swoich udziałów brutto. Ropę bruttową z tych udziałów sprzedaje Skarb, a połowa dochodu idzie na dochód budżetu MRRR, połowa na dochód MPH.

Państwowe Gazociągi w Jaśle odbierają gaz ziemny z czynnych prywatnych szybów gazowych w zagłębiu naftowem i rozprowadzają go do konsumentów przy pomocy sieci o długości 66 km, przechodzącej przez Gorlice, Jasło, Krosno do Iwonicza ze szeregiem odgałęzień. Odbiorcami są przedewszystkiem rafinerje nafty, miasta oraz kolej. Gazociągi wybudowano kosztem zgórą 2,2 milj. zł. Opłata za tłoczenie i rozprowadzenie tego gazu stanowi jedyną pozycję dochodową tego przedsiębiorstwa. Ilość produkowanego gazu stale się zmniejsza, tem samem i waga tego przedsiębiorstwa oraz zysk z niego. Zakładanie takich gazociągów i ich eksploatacja jest monopolem Państwa od r. 1928 znacznie ograniczonym a wykonywanym przez Polmin (ust. z 2.5.1919 DURP:39 i ust. z 22. 5.1928 DURP:38). Taryfę za przewodzenie gazu i za sam gaz normują władzę, a w danym razie sąd.

Udziały w szeregu spółek wiertniczych i handlowych (Pionier, Polmintar, Pollon, Pen i t. d.) również posiada Polmin. Państwo ma udział 20,7 procentowy w prywatnej spółce akcyjnej Międzymiastowe Gazociągi.

Kapitały Polminu (zakładowe, amortyzacyjne, rezerwowe) na 31. 3.1934 wynoszą 46,0 milj. zł. Zyski przedsiębiorstwa idą w znacznej części na inwestycje. Suma bilansowa na 31.3.1934 tego przedsiębiorstwa wynosi 67,5 milj. zł. Zysk: 1,6 milj. zł., z czego wpłata do Skarbu 1,0 milj. zł., resztę przeważnie pochłonęły inwestycje. Wpłaty wynosiły: w 1928/29:1,2, 1929/30:3,2, 1930/31:3,2, 1931/32:2,5, 1932/33:1,1, 1933/34:1,0 milj. zł.

Znaczenie Polminu leży w sferze obrony kraju i możności oddziaływania na politykę naftową. Sprawozdań o działalności swojej to przedsiębiorstwo nie wydaje. Daty preliminarza, zamknięć rachunków państwowych i publikacje NIK są jedynem źródłem informacyjnem, wystarczającem jednak do stwierdzenia, jak trudną jest w rękach Państwa gospodarka takiem przedsiębiorstwem, które musi wchodzić w krąg sprzecznych interesów producentów ropy, rafinerów i konsumentów, bez możności ich pogodzenia i równoczesnego dawania zysków.

7. Zjednoczone fabryki związków azotowych w Mościcach i Chorzowie powstały jako skomercjalizowane przedsiębiorstwo państwowe wskutek przeprowadzonej w r. 1933 fuzji dwóch do tego czasu odrębnych przedsiębiorstw państwowych: fabryki związków azotowych w Chorzowie i takiejże fabryki w Mościcach (RRM z 15.7. 1933 DURP: 56:426, Statut w MonPol. 1933:166:202).

Bilans na 31.7.1933 wykazuje po obu stronach 153,8 milj. zł.; kapitały i fundusz przedsiębiorstwa 122,1 milj. zł., dopłaty ze Skarbu 1932/33:2,4, 1933/34:0,6 milj. zł. Chorzowska Fabryka Związków Azotowych wybudowana została przez Niemców w czasie wielkiej wojny dla potrzeb swego przemysłu wojennego i rolnictwa, odciętego od dowozu saletry chilijskiej. Przy podziale Górnego Śląska w r. 1922 przypadła ona Państwu Polskiemu jako własność Rzeszy niemieckiej. Proces o własność przed Sądem międzynarodowym w Hadze został ugodowo załatwiony. Należy ona do największych fabryk w Europie, wartość podawana jest na kwotę zgórą 100 milj. franków złotych a wartość rocznego obrotu około 50 milj. zł. Zatrudnia około 2,5 tys. robotników i zgórą 300 urzędników. Wytwarza nawozy sztuczne, (azotniak, amonjak, kwas azotowy, saletrę sodową i amonową, nitrofos i t. d.), na konsumcję wewnętrzną i na export. Produkty te służą również przemysłowi wojennemu, który w ten sposób zwolnił się z zależności od zagranicy. Fabryka ta już w 1925 r. osiągnęła wyższe cyfry produkcji, aniżeli w czasach niemieckich. Przedsiębiorstwo to było skomercjalizowane od r. 1927. W r. 1932 przejęło na własność prywatną fabrykę związków azotowych „Azot" istniejącą od r. 1928. Wpłaty do Skarbu wynosiły: 1926:/27:0,7, 1927/28:5,7, 1928/29:2,5, 1929/30: 0,0 milj. zł.

W Mościcach pod Tarnowem zbudowało Państwo drugą fabrykę związków azotowych. Koszt budowy tego przedsiębiorstwa wynosił z górą 100 milj. zł. (RRM. z 22.4.1927 DURP:39:348). Eksploatacja rozpoczęła się w r. 1930; pierwszy bilans zestawiony na 31.12.1930. W r. 1933 nastąpiła fuzja z Chorzowem (p. wyżej).

8. Zakłady Przemysłowo-Zbożowe eksploatują młyn i elewatory w Lublinie, wybudowane przez Państwo kosztem

5,2 milj. zł. Przedsiębiorstwo to jest skomercjalizowane (RRM z 18.6 1928 DURP: 68:623, statut Mon. Pol. 1932:73) w resorcie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Nadto prowadzą na zlecenie RM akcję rezerw zbożowych, t. j. regulują cenę zboża przez interwencję i utrzymywanie rezerw oraz sprzedaż i export w miarę potrzeby.

Bilans na 31.7.1933 wykazuje sumę bilansową 59.5 milj. zł. w tem akcja przez Państwo zlecona 34.9, zysk netto za 1932/33: 0.7 milj. zł.

Akcja interwencyjna finansowana jest w części z wpływu uchwalonego dla niej, 10-procentowego dodatku do państwowego podatku gruntowego i przemysłowego (RPRP. z 27.10.1933 DURP:84:612 i RRM. 27.9.1934 DURP:86:788). Również akcyza od uboju jest przeznaczona na cele akcji interwencyjnej (RPRP. z 27.10.1933 DURP:84:614).

9. Kamieniołomy państwowe (w Janowej Dolinie i Zagnańsku) założone w r. 1929 oraz klinkiernie dostawiają materjały głównie dla państwowych i samorządowych dróg oraz dla kolei. Nie są dotąd (1935) przedsiębiorstwem skomercjalizowanem, nie opłacają danin państwowych ani samorządowych.

Bilanse i rachunki zysków i strat podawane są od 1935/36 począwszy w preliminarzu w grupie D (fundusze) przy funduszu drogowym, w resorcie Ministerstwa Komunikacji. Za okres 1933/34 wykazują małe zyski, stratę wykazuje tylko kamieniołom w Zagnańsku. Kapitały wynoszą około 11 milj zł. Za poprzednie okresy rachunki nie były ogłaszane.

6. Przedsiębiorstwa pozagospodarcze.

Źródła: przy poszczególnych przedsiębiorstwach.

1. Wytwórnie wojskowe. 2. Mennica. 3. Zakład Emerytalny. 4. Zakłady Wodociągowe. 5. Przedsiębiorstwa Zakładu Higjeny. 6. Polska Ajencja Telegraficzna. 7. Gazeta Administracji i Policji Państwowej. 8. Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych.

1. Wytwórnie wojskowe większe rozmiarami, wytwarzające potrzebne administracji wojskowej przedmioty, złączono pierwotnie pod wspólnym centralnym zarządem w resorcie Ministra Spraw Wojskowych. Z tego centralnego zarządu wytwórni wojskowych a tem samem z ogólnej administracji państwowej wydzielonych zostało z biegiem lat pięć przedsiębiorstw. Przedsiębiorstwom tym nadane zostały statuty ogłoszone w Monitorze Polskim, później nastąpiło ich skomercjalizowanie. Do nich należą: Wytwórnia Prochu (RRM z 22.4.1927 DURP:43:382, RRM z 27.4.1932 DURP:40:405); Państwowe Zakłady Inżynierji (RRM z 19.3.1928 DURP:45:429); Państwowe Zakłady Lotnicze (RRM z 21.12.1927 DURP 1928:4:27); Państwowe Zakłady Umundurowania (RRM z 19.3.1928 DURP:

45:430). Eksploatują one istniejące w Zagożdżonie, Pionkach, Radomiu, Skarżysku, Warszawie, Krakowie, Rzeszowie, Bydgoszczy i t. d. wytwórnie oraz budują nowe.

W zarządzie samego Ministerstwa Spraw Wojskowych są jeszcze inne zakłady do produkcji oraz utrzymania sprzętu wojennego i przedmiotów na potrzeby wojska: okręgowe zakłady zaopatrzenia, centralny zakład gazowy, centralne zakłady zaopatrzenia sanitarnego i t. d. Wydatki tych zakładów mieszczą się w grupie A budżetu państwowego.

Wpływy do Skarbu Państwa z tych przedsiębiorstw, a częściej dopłaty do nich są preliminowane w grupie B preliminarza. Tam też są ogłaszane bilanse oraz rachunki zysków i strat.

Przedsiębiorstwa te mają w zasadzie jednego odbiorcę dla swych produktów t. j. administrację wojskową, nie mają zysku na celu, nie dają też Skarbowi dochodu, są tedy z istoty swojej raczej zakładami niż przedsiębiorstwami.

Rozmiar tych przedsiębiorstw widoczny jest z sum bilansowych, które na 31.12.1933 wynoszą po obu stronach: Wytwórnia Uzbrojenia 166.4, Wytwórnia Prochu 63.0, Zakłady Inżynierji 60.6, Zakłady Lotnicze 19.8, Zakłady Umundurowania 4.7 milj. zł.

Ponadto posiada Państwo większość akcyj przedsiębiorstwa Starachowice. Stroną finansowo-gospodarczą tego udziału państwowego zajmuje się Bank Gospodarstwa Krajowego. Wreszcie zakupiło Państwo w r. 1935 fabrykę lotniczą Skody kosztem 9 milj. zł.

2. Mennica państwowa, założona w r. 1924, wyrabia bilon bronzowy i srebrny, w wykonaniu wyłącznego przywileju menniczego Państwa (RPRP z 5.11.1927 DURP:97:855 art. 1, 23. p. str. 135), nadto ma ona monopol wyrabiania pieczęci urzędowych (RPRP z 20.6.1928 DURP:65:593). W konkurencji z prywatnemi przedsiębiorstwami wyrabia zwyczajne pieczęcie, medale, plakiety, odlewy i żetony.

Zorganizowana jest Mennica jako przedsiębiorstwo nieskomercjalizowane, podlegające Ministrowi Skarbu (departamentowi obrotu pieniężnego). Jej wpływy i rozchody przedstawione są w grupie B przedsiębiorstw. Bilans na 31.3.1934 r. wykazuje po obu stronach kwotę 5.1 milj. zł. Zysk za 1932/33: 0.2, za 1933/: 0.3 milj. zł. Na żądanie Rady Menniczej (p. niżej) i Sądu wydaje Mennica expertyzy o fałszywych i uszkodzonych monetach i t. p. (RMS. z 31.12.1934 DURP 1935:3:18).

Rada Mennicza, przy Dyrektorze Mennicy opinjuje ważniejsze sprawy należące do zakresu działania Mennicy, składa się z wyższych urzędników Mennicy i delegata MS. (RMS. 31.12.1934 DURP 1935:3:18).

3. Państwowy Zakład Emerytalny wypłaca emerytury stałych funkcjonarjuszów państwowych i zawodowych wojskowych, mianowanych po 31 stycznia 1934 oraz prowizorycznych

funkcjonarjuszów, ubezpieczonych dotąd w Zakładzie ubezpieczeń pracowników umysłowych.

Jest on instytucją prawa publicznego z osobowością prawną i z wolnością od wszystkich podatków państwowych i samorządowych oraz od państwowych opłat stemplowych i sądowych (Ust. emerytalna z 11.12.1923 DURP 1934:20:160, art. 7, RPRP z 28.10.1933 DURP: 86:668, RRM z 6.3. 1934 DURP:31:276 i 277).

4. Zakłady Wodociągowe na Górnym Śląsku, pierwotnie własność państwa pruskiego, przypadły Polsce przy podziale Górnego Śląska. Są one zorganizowane w formie państwowego przedsiębiorstwa skomercjalizowanego z samoistną osobowością prawną z własnym majątkiem i prawem zaciągania zobowiązań ze subsydjarną odpowiedzialnością Skarbu Państwa. Przedsiębiorstwo nie ma przynosić ani zysku, ani strat, musi zatem odpowiednio do tego ustalić opłatę od odbiorców za pobieraną przez nich wodę. Zawiaduje przedsiębiorstwem osobny Zarząd z Komitetem Doradczym i przy nadzorze przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych.

Stosunki między Polską a Niemcami w tym względzie uregulowała umowa z 12.1.1924 DURP 1927:63:552 i układ z 11.1.1924 DURP 1927: 63:554 zmieniający postanowienia polsko-niemieckiej konwencji o Górnym Śląsku, podpisanej w Genewie 15.5.1922 DURP:44:371. Statut p. RPRP. z 28.6.1924 DURP:56:569 Mon. Pol. 1928:180 i 1932:3. Komercjalizacja p. RRM. z 5.7.1928 DURP:74. Bilans przedsiębiorstwa wykazuje na 31.3.1934 po obu stronach 30.5 milj. zł. Dopłata Skarbu Polskiego z powodu udzielenia przedsiębiorstwu pożyczki, za które Państwo Polskie więcej płaci niż od przedsiębiorstwa otrzymuje, wynosi 1932/33: 0.4, 1933/34: 1.6 milj. zł. Przedsiębiorstwo to jest wolne od wszystkich podatków państwowych oraz samorządowych (ust. z 14.3.1933 DURP:21:143). Należy ono obecnie do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

5. Przedsiębiorstwa Zakładu Higjeny obejmują dział wyrobu surowic i szczepionek, z fermą Służew do utrzymywania zwierząt surowicznych, posiadłość (w części wydzierżawioną miastu Warszawa) i bursę Amelin oraz pracownię analityczną.

Preliminowane są od 1934/35 w grupie B w resorcie Ministerstwa Opieki Społecznej. Bilans za ten rok wykazuje zysk w kwocie 123.6 tys. zł. Podstawą prawną Zakładu jest RPRP z 10.6.1927 DURP:54:477 i z 28.12. 1934 DURP:110:977.

6. Polska Ajencja Telegraficzna (Pat) jest nieskomercjalizowanem przedsiębiorstwem, którego zadaniem jest informowanie Polski i zagranicy o przejawach życia politycznego, społecznego, kulturalnego i gospodarczego. Ma ono osobowość prawną, z prawem nabywania własności, zawierania umów i zastępstwa w sądach.

Organizacyjnie Pat podlega Prezesowi Rady Ministrów. Plan finansowo-gospodarczy, ustalany przez Prezesa RM i MS, ogłaszany jest w preliminarzu budżetowym w grupie przedsiębiorstw (B). Do Polskiej Ajencji należą od r. 1932 Wydawnictwa Państwowe, od r. 1934 Drukarnie Państwowe.

Organizacja: przedsiębiorstwem kieruje Dyrektor, który może być urzędnikiem etatowym, reszta personelu, redaktorowie w Warszawie i w 9 większych miastach Polski a korespondenci w 10 stolicach europejskich i w Nowym Jorku, pozostają do przedsiębiorstwa w stosunku kontraktowym. Rada nadzorcza powołana przez prezesa Rady Ministrów kontroluje gospodarkę finansową przedsiębiorstwa i składa swoje opinje. P. ust. z 10. 3.1932 DURP:26:237, RPRP z 24.9.1934 DURP:86:779, Statut w Mon.Pol. 1932:74.

Wpływy pochodzą z abonamentu, jaki opłacają dzienniki za depesze, komunikaty, filmy i fotografje, z rabatów z tego samego źródła za publikację ogłoszeń rządowych, które mogą być zamieszczane tylko przez PAT., ze specjalnych subwencji Ministra Spraw Zagranicznych i Skarbu na propagandę zagraniczną. Powstający z reguły co roku deficyt pokrywa Skarb. Deficyt ten wynosił w r. 1925:150, w r. 1926/27:310, 1927/28:452, 1928/29:835, 1929/30:831, 1930/31:794 tys. zł.

Wydawnictwa państwowe były od roku 1928 zorganizowane jako osobne przedsiębiorstwo, które głównie wydawało urzędowy dziennik Monitor Polski. Nadto należą do Wydawnictw państwowych: Radjo-Pat, wydzierżawiona spółce prywatnej Gazeta Lwowska i Zbiór wyroków NTA. W roku 1932 połączono to przedsiębiorstwo z Pat'em i nadano im statut. (Ust. 10.3.1932 DURP:26:237).

Monitor Polski dzięki obowiązkowym i drogim ogłoszeniom (statuty spółek, amortyzacje, wpisy do rejestru handlowego i t. d.), oraz przymusowi abonowania go przez władze i t. d. przynosił zysk, który wynosił w roku 1924:209, 1925:463, 1926/27:721, 1927/28:529, 1928/29:816, 1929/30:845, 1930/31:962 tys. zł.

Drukarnie Państwowe (w Warszawie, Łodzi, Wilnie, Łucku, Poznaniu i Lublinie) również połączone zostały z Polską Ajencją Telegraficzną (RPRP z 24.9.1934 DURP:86:779). Urzędnicy są częścią etatowi, częścią kontraktowi, robotnicy pracują na normalnych warunkach robotników drukarskich.

Drukarnie te dały zyski: w roku 1924:0.1, 1925:0.2, 1926/27:0.1, 1927/28:0.8, 1928/29:0.6, 1929/30:0.1, 1930/31:0.2, 1931/32:0.3, 1932/33: 0.3, 1933/34:0.1 milj. zł. Oprócz tych drukarń Państwo ma jeszcze kilkadziesiąt drukarń: Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Spraw Wojskowych, Głównego Urzędu Statystycznego, Sztabu Generalnego, Policji Państwowej, Uniwersytetu Krakowskiego i Poznańskiego, Pocztowej Kasy Oszczędności, drukarnia „Godziny Polski", które nie są w preliminarzu wykazane.

7. Gazeta Administracji i Policji Państwowej, dwutygodnik razem z tygodnikiem policyjnym na Posterunku, jest nieskomercjalizowanem przedsiębiorstwem, należącem do resortu MSWewn. i do grupy B budżetu. Podstawy prawne tego przedsiębiorstwa nie zostały opublikowane.

Bilans na 31.3.1934 zrównoważony jest po obu stronach kwotą 0.4 milj. zł., zysk Skarbu Państwa wykazany jest w kwocie 3.4 tys. zł.

8. Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych jest przedsiębiorstwem nakładowem, należącem do resortu MWROP i do grupy B budżetu. Podstawy prawne tego przedsiębiorstwa nie zostały opublikowane.

Bilans na 31.12.1933 zrównoważony jest po obu stronach kwotą 3.1 milj. zł., zysk Skarbu wykazany jest w kwocie 0.2 milj. zł.

7. Banki państwowe.

Źródła: do BGK: RPRP. z 30.5.1924 DURP:46:477 (utworzenie i organizacja). — RPRP. z 3.12.1930 DURP:86:666 (uzupełnienia). — RMS. z 31.5.1924 DURP:46:478 (statut z szeregiem nowel). — RPRP. z 17.9.1926 DURP:97:565 i RMS. z 26.5.1931 DURP:56:459 (poręka Państwa).

do PKO: Ust. z 19.5.1920 DURP:48:297 (utworzenie). — RPRP. z 27.6.1924 DURP:55:545 (reorganizacja i statut). — RPRP. z 21.2.1927 DURP:15:111 i z 15.2.1928 DURP:18:154 (Rada Zawiadowcza). — RMS. z 9.3.1928 DURP:45:444 (ubezpieczenia na życie).

do PBR: Dekret Naczelnika Państwa z 5.2.1919 DURP:12:134 Ust. z 10.6.1921 z nowelami DURP 1932:117:966 (utworzenie Banku Rolnego). — RMRR. z 11.6.1928 z nowelami DURP 1932:117:967 (Statut).

do BA: Ust. z 24.3.1933 DURP:25:211 RPRP 24.10.1934 DURP:94:840, nowe brzmienie: DURP 1934:109:973. Statut w Mon.Pol. z 4.8.1933 nr. 177 (utworzenie Banku).

Literatura: Sprawozdania roczne banków. — Czasopismo Bank. od r. 1933. — Górecki, Rola B.G.K. w życiu gospodarczem Polski, 1928, nadto w P.G. 1934. — Dewey, Sprawozdanie nr. 12 str. 57 n. — Malinowski, Struktura Rozdziału Kredytów Bankowych w Polsce, 1934. — Tennenbaum, Struktura gospodarstwa społecznego w Polsce, t. II. 1935. Konderski, Zmiany strukturalne bankowości w Polsce, Bank 1933:5 n.

1. BGK. utworzenie. 2. Kapitał. 3. Działalność. 4. Zyski. 5. Organizacja. 6. PKO. utworzenie. 7. Działalność. 8. Fundusze. 9. Zyski. 10. Organizacja. 11. Przedsiębiorstwa. 12. PBR. utworzenie. 13. Kapitał. 14. Działalność. 15. Zyski. 16. Organizacja. 17. BA. utworzenie. 18. Kapitał. 19. Działalność. 20. Organizacja.

BANK GOSPODARSTWA KRAJOWEGO.

W milj. zł. na 31.12 każdego roku	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934
Suma bilansowa	1425,2	1715,4	1830,8	2151,3	2183,4	2160,5	2166,6	2211,1
Kredyty gotówkowe	636,1	747,6	808,7	1015,0	1083,6	1022,9	1037,3	1074,6
w tem								
krótkoterminowe	220,3	282,3	326,7	317,1	325,2	285,5	269,3	280,7
długoterminowe	246,9	220,6	214,7	377,7	442,7	446,0	445,9	435,9
budowlane	168,9	244,8	267,3	320,2	315,7	291,4	322,1	358,0
emisyjne	391,3	583,8	663,0	735,4	792,2	837,8	823,2	806,9
Wkłady	230,2	325,3	255,0	243,1	238,7	261,1	236,8	314,4
Lokaty Skarbu	373,3	388,0	417,2	509,2	506,7	483,6	531,9	489,0
Zysk czysty banku	4,6	7,2	12,7	11,9	7,0	2,8	2,6	3,0
Udział Skarbu w zyskach	2,2	—	—	3,9	4,3	—	1,9	1,0

1. Bank Gospodarstwa Krajowego utworzony został przez fuzję trzech, jeszcze w zaborze austrjackim czynnych banków, o charakterze prawno-publicznym: Banku Krajowego, założonego jeszcze w r. 1883 we Lwowie i założonych w b. zaborze austrjackim w czasie wojny, Banku Odbudowy oraz Zakładu Kredytowego Miast Małopolskich. Jest on instytucją państwową z osobowością prawną, z własnem zastępstwem prawnem i z własnym majątkiem. Z uwagi na wielkość obrotów i rozległość działalności jest on największym bankiem w Polsce.

Przywileje Banku odnoszą się do zabezpieczania i ściągania wierzytelności; nadto papierom i książeczkom, przez niego wydanym służy prawo papierów pupilarnych a książeczkom do 2.500 zł. wolność od zajęcia egzekucyjnego. Majątek i dochody Banku zwolnione są od podatków z wyjątkiem podatku gruntowego i od nieruchomości.

2. Kapitał zakładowy BGK wynosi 150 milj. zł. Podzielony on jest na udziały po 250.000 zł. Udziałowcem jest Skarb Państwa (p. str. 122); mogą być udziałowcami samorządy. Udziałowiec odpowiada swoim udziałem. Kapitałem obrotowym Banku jest jego kapitał zakładowy, lokaty Skarbu z funduszów budowalnego, rozbudowy miast i funduszu pomocy instytucjom kredytowym i t. d., nadto wkłady instytucyj państwowych oraz osób prywatnych. Bank zwiększa swój kapitał obrotowy redyskontem w Banku Polskim oraz sumami, uzyskanemi z emisji listów zastawnych i obligacyj, lokowanych w rezerwach skarbowych, w porftelu PKO, Banku Polskiego, Zakładów ubezpieczeń społecznych i przez osoby prywatne w kraju i zagranicą.

Emisja listów zastawnych i obligacyj (wydawanych w walucie polskiej, obcej i w złocie), nie może w łącznej, nominalnej sumie przekraczać 15-krotnej kapitału zakładowego. Odpowiada za nie Skarb Państwa i to za

emitowane listy zastawne bez ograniczenia, za obligacje bankowe do 100, za obligacje komunalne do 500, za kolejowe do 20, za wkładki oszczędności do 50 milj. zł. z r. 1924.

Fundusz Oddłużenia, stworzony został w związku z akcją oddłużeniową rolnictwa i samorządów, z rezerw Banku (24.7 milj. zł.), z lokat Skarbu (32.6 milj. zł.) i t. p. Ma on umożliwić Bankowi stosowanie ulg w tej akcji (RPRP. z 24.10.1934 DURP:94:839 i 846, nadto RMS. z 12.12.1934 DURP:109:968 i z 18.12.1934 DURP 1935:1:1).

3. Działalność BGK obejmuje dziedzinę kredytu dla przedsiębiorstw państwowych i samorządowych, dla samorządów na cele inwestycyjne oraz dla budownictwa mieszkaniowego. Nadto na potrzeby: oszczędnościowych instytucyj samorządowych, spółdzielni kredytowych i budowlanych, wreszcie na potrzeby rolnictwa, przemysłu, handlu, eksportu oraz rzemiosł. Kredytu tego udziela Bank albo w gotówce, albo w emitowanych przez siebie listach zastawnych, albo w obligacjach komunalnych, bankowych, kolejowych i budowlanych. Ponadto prowadzi Bank normalne operacje bankowe i ma udziały w wielu przedsiębiorstwach ważnych dla obrony i gospodarstwa Państwa.

Udziały ma Bank w następujących przedsiębiorstwach:

Grodzisk, Stowarzyszenie Mechaników, Starachowice, Ursus, Polskie T-wo Akumulatorów, Jarot w Rudniku, Tesp, Bank von Danzig, British Polish Trade Bank w Gdańsku, Bank Śląski w Katowicach, Stocznia Gdańska, Gdański monopol tytoniowy i w szeregu innych przedsiębiorstw.

Nadto administruje BGK funduszami przeznaczonemi przez Państwo na różne akcje gospodarcze, których wykonanie powierzone jest Bankowi przez władze państwowe (sanacja banków prywatnych, budownictwo, finansowanie eksportu, kooprolna i t. d.).

Rozrachunki między Skarbem Państwa a BGK. z tytułu wzajemnych pretensji p. RPRP z 27.10.1933 DURP:85:641.

4. Zyski BGK idą przedewszystkiem na rezerwy dla listów zastawnych i obligacyj, na fundusze rezerwowe i rezerwy specjalne Banku i na remuneracje. Z czystego zysku po potrąceniu rezerw jest przeznaczonych 35% dla udziałowców w stosunku do posiadanych udziałów (RPRP z 3.12.1930 DURP:86:666).

5. Organizacja. Na czele Banku stoi Prezes, w jego zastępstwie wiceprezes, mianowani przez Prezydenta RP na 5 lat, którzy nie mogą być ani posłami, ani senatorami, oraz Dyrekcja. Nadzór wykonuje Rada Nadzorcza z 9 — 15 członków, mianowana w części przez Ministra Skarbu, w części przez udziałowców samorządowych,

nadto do celów nadzoru stanowiony jest przez Ministra Skarbu komisarz rządowy. Minister zatwierdza też podział zysków. Bank posiada poza centralą w Warszawie 19 oddziałów w ważniejszych miastach.

POCZTOWA KASA OSZCZĘDNOŚCI.

Na 31.12 każdego roku	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934
Suma bilansowa milj. zł.	173,9	271,8	388,6	504,8	555,4	640,4	746,1	841,6	978,2
Nadwyżka „ „ „	0,4	2,4	4,1	4,7	5,6	7,0	5,0	5,9	5,9
Suma bilansowa działu ubezpieczeń . „ „	.	.	.	3,4	5,2	7,8	10,6	14,2	18,4
Nadwyżka bilans. działu ubezpieczeń . „ „	.	.	.	0,3	0,4	0,7	0,8	1,0	1,4
Oszczędnościowe książeczki w tys.	113,2	179,6	298,3	434,3	605,5	761,4	953,4	1154,7	1478,6
Oszczędnościowe wkłady milj. zł.	83,7	183,3	296,6	373,0	550,9	769,8	890,6	1038,2	1239,0
Czekowe konta w tys. .	50,0	52,6	57,3	62,4	65,1	64,8	67,1	72,3	74,8
„ wpłaty w miljardach zł. . .	5,3	8,0	10,7	12,0	11,9	11,3	10,9	12,6	13,6
Czekowe obroty w miljardach zł.	10,6	15,9	21,3	24,0	23,9	22,6	21,8	25,3	27,2
Pogotowie kasowe. . .	23,3	65,1	102,4	127,1	132,8	164,7	203,4	241,4	244,5
Papiery wartościowe. .	86,9	101,0	179,3	248,6	313,3	360,6	423,9	480,2	615,3

6. Pocztowa Kasa Oszczędności utworzona została w roku 1920. Jest obecnie największym w Polsce bankiem oszczędnościowym i rozwija się z biegiem lat również w wielką instytucję ubezpieczeniową. Jest ona instytucją państwową z osobowością prawną, własnym majątkiem i prawem do osobnego zastępstwa sądowego.

Przywileje: jest wolna od podatków i opłat w kilku względach również od porta pocztowego; wystawione przez nią dokumenty są wiarogodne w sądzie; posiada ułatwienia w egzekucji swoich pretensyj. Wkładki oszczędnościowe do 2.500 zł. są wolne od egzekucji.

7. Działalność PKO: przyjmuje wkładki oszczędnościowe oraz prowadzi obrót czekowy między uczestnikami, nadto ubezpiecza na wypadek śmierci i dożycia bez badania lekarskiego do 10.000 zł, powyżej tej sumy z badaniem lekarskiem; prowadzi szereg czynności bankowych, jak zlecenia przekazowe zagraniczne, zlecenia giełdowe, inkaso i skup weksli, lombard, depozyta i utrzymanie skrytek. Nadto upoważnioną jest do zakupu papierów na rachunek własny i nieruchomości.

8. Fundusze, uzyskane ze wspomnianych rodzajów działalności musi PKO. lokować z natury prowadzonych przez siebie interesów, w ten sposób, by były płynne i by mogła niemi w każdej chwili

zaspokoić natychmiast płatne zobowiązania. Stosunek pogotowia kasowego do wielkości natychmiast płatnych zobowiązań musi być prawidłowy i zgodny z wynikami wieloletniego doświadczenia.

W szczególności lokuje PKO. swoje fundusze w papierach wartościowych, Państwa i banków państwowych, w pożyczkach budowlanych, w pożyczkach samorządowych, w dyskontowanych wekslach, w pożyczkach pod lombard papierów wartościowych. Nadto fundusze te trzymane są w urzędach pocztowych, któremi te w braku wystarczającego funduszu obrotowego opędzają swoje dzienne potrzeby, drobnej części w redyskoncie weksli, wreszcie posiada PKO. nieruchomości.

9. Zysk przeznaczony jest na fundusz zapasowy. Skoro ten fundusz przekroczy 10% ogólnej sumy wszystkich kont czekowych i oszczędnościowych przelewa się nadwyżkę do Skarbu Państwa.

Wysokość tego funduszu 31.12.1934: 29.2 milj. zł. Wkłady oszczędnościowe i czekowe: 868.1.

10. Organizacja: Na czele PKO. stoi Prezes, mianowany przez Prezydenta Rzeczpospolitej na wniosek Rady Ministrów. Do decyzji w ważnych sprawach potrzebna jest uchwała Rady Zawiadowczej, złożonej z 6, przez Ministra Skarbu na trzy lata mianowanych członków. Nadzór wykonuje Minister Skarbu przez Komisję Rewizyjną, złożoną z pięciu, przez niego zamianowanych członków. Stosunek służbowy pracowników, ich uposażenie i emerytury normowane jest RRM. Poza Centralą posiada 7 oddziałów prowincjonalnych.

11. Przedsiębiorstwem P.K.O. jest Polska Kasa Opieki wprowadzona w r. 1929, z kapitałem 2.5 milj. zł. Polem jej działalności są miejsca zagranicą, gdzie jest największa emigracja polska jak Paryż, Buenos Aires, Tel-Awiw, Pośredniczy ona w obrocie przekazowym między Polską a Francją, Stanami Zjednoczonemi, Argentyną i Palestyną, nadto przyjmuje wkłady oszczędnościowe emigrantów.

BANK ROLNY.

W milj. zł. na 31.12 każdego roku	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934
Suma bilansowa	424,9	738.5	1119,8	1428,4	1468,1	1413,9	1582,3	1951,0
Kredyty:								
z funduszów skarbowych .	93,8	172,7	264,3	363,8	401,7	428,1	504,7	.
krótko i średnio terminowe	129,9	190,6	244,8	282,2	227,6	196,0	189,0	.
w listach zastawnych . . .	41,4	134,3	181,6	219,6	228,2	223,3	171,6	173,1
w obligacjach meljoracyj .	—	20,4	79,0	102,9	109,9	111,5	111,4	111,1
Wkłady	34,1	50,0	68,2	67,5	60,1	60,2	95,0	.
Lokaty Skarbu	63,6	50,0	50,0	88,2	88,2	48,2	45,7	2,2
Czysty zysk banku	8,6	12,2	14,3	10,1	4,1	0,6	0,1	0,3

12. Państwowy Bank Rolny utworzony został w r. 1919, na początku poczynań organizacyjnych Państwa, ze względu na wagę, przypisywaną odbudowie zniszczonych wojną gospodarstw, podniesieniu produkcji rolnej oraz przeprowadzeniu reformy rolnej. Posiada osobowość prawną i podlega (od r. 1932) Ministrowi Skarbu. Zadaniem jego jest popieranie i prowadzenie parcelacji, osadnictwa i regulacji rolnych, popieranie rozwoju rolnictwa, wreszcie spółdziałanie w organizacji kredytu rolnego. Wkłady oszczędnościowe do 2.500 zł. nie podlegają zajęciu.

Likwidacja na rachunek Państwa Polskiego dawnych rolniczych instytucji kredytowych państw zaborczych, również należy do Banku Rolnego, mianowicie dawnego rosyjskiego Banku szlacheckiego i włościańskiego, dawnej pruskiej Komisji Kolonizacyjnej dawnego Bauernbanku i Mittelstandskasse oraz kalicyjskiej krajowej Komisji dla włości rentowych. Upoważniony jest do udzielania ulg przy spłacie należności przysługującym pierwszym dwom bankom (RPRP z 21.6.1932 DURP:52:494).

Przywilejem Banku jest uwolnienie od wszelkich podatków bezpośrednich. Nadto ma on przywilej w dziedzinie hipotecznej i w dziedzinie odszkodowań z ubezpieczenia budowli, przy przeniesieniach tytułów własności oraz przy egzekucji swoich wierzytelności, która prowadzi się według odrębnych przepisów. Wypisy z ksiąg banku oraz jego oświadczenia w sprawie zobowiązań mają moc dokumentów publicznych i są wiarogodne dla hipoteki (RPRP. z 21.10.1932 DURP:91:769, RMSpraw. 12.7.1932 DURP: 55:421).

13. Kapitał zakładowy PBR. wynosi 100 milj. zł. Pochodzi z bezzwrotnej dotacji Skarbu Państwa. Nadto dysponuje Bank funduszami rezerwowemi i specjalnemi, lokatami Skarbu i wkładami prywatnemi. Oprócz tego administruje Bank szeregiem funduszów, stworzonych w biegu lat przez poszczególne ministerstwa z funduszów budżetowych na powierzone zadania, jak na odbudowę po wojnie, emigrację, pomoc dla inwalidów itp.

Kapitał zakładowy Banku na 1.1.1934 wynosił 130 milj. zł. Z dniem 31.12.1934 został obniżony o 30 milj. zł. które weszły razem z lokatami Skarbu w Banku Rolnym (36.8 milj. z.) z posiadanym przez Skarb pakietem listów zastawnych i obligacji meljoracyjnych (22.2 milj. zł.) i ze specjalnemi rezerwami Banku (3.5 milj. zł.) do Funduszu Oddłużenia, który został utworzony w celu umożliwienia Bankowi stosowania ulg w związku z rolną akcją oddłużeniową. Razem wynosi on 92.5 milj. zł. (RPRP z 24.10.1934 DURP:94:839 i RMS z 12.12.1934 DURP:109:968).

14. Działalność Banku obejmuje dziedzinę kredytu rolnego. Udziela go Bank w postaci kredytów krótko, średnio albo długoterminowych. Są one udzielane w 4 i pół, 7 i 8% listach zastawnych oraz 7% obligacjach meljoracyjnych, opiewających na złote w złocie.

Udzielane są drobnym i średnim rolnikom na kupno, inwestycje, spłaty długów i działów rodzinnych do połowy wartości hipoteki i do wyższej kwoty w razie meljoracji także spółdzielniom rolniczym i instytucjom drobnego kredytu. W tym celu wolno wypuszczać Bankowi listy zastawne do wysokości 25-krotnej swego kapitału zakładowego oraz obligacje meljoracyjne do wysokości 3-krotnej kapitałów własnych. Kredyty gotówkowe udzielane są na zaopatrzenia drobnych rolników w kapitał obrotowy i na popieranie specjalnych gałęzi produkcji (lnu, jaj, mleka, owoców i t. d.). Nadto udziela Bank kredytu pod rejestrowy zastaw rolniczy i pod zastaw produktów, złożonych w domach składowych. Wreszcie może Bank dokonywać wszelkich innych operacyj bankowych. Obok udzielania kredytów należy do działalności PBR p a r c e l a c j a majątków, nabytych bądź na własny rachunek, bądź przyjętych do parcelacji w trybie komisowym.

Listami zastawnemi 4 i pół procentowemi (RMRRR z 30.7.1932 DURP: 75:677) można spłacać podatki (p. str. 155 RMRRR z 7.12.1934 DURP: 109:955).

15. Z y s k i Banku idą do funduszów Banku i funduszu obrotowego reformy rolnej (str. 68), a częściowo na nagrody Dyrekcji i personelu. Skarb Państwa w zyskach nie uczestniczy.

16. O r g a n i z a c j a: Władzami Banku są Rada Nadzorcza, składająca się z Prezesa, Wiceprezesa i 7 przez Ministra Skarbu mianowanych członków oraz Dyrekcja, złożona z mianowanych przez Ministra Skarbu naczelnego dyrektora i dyrektorów. Prócz tego czynnych jest 2 komisarzy z ramienia MS. i MRRR. oraz komisja rewizyjna. Stosunek służbowy pracowników, ich uposażenie i emerytury normowane są rozporządzeniami Ministra Skarbu. Minister Skarbu wydaje i zmienia statut Banku w porozumieniu z MRRR. Bank posiada poza Centralą w Warszawie 11 oddziałów.

17. B a n k A k c e p t a c y j n y u t w o r z o n y został w roku 1933, w związku z kryzysem rolniczym.

Akcja wdrożona w celu zwalczania tego kryzysu zmierzała do obniżenia oprocentowania długów rolniczych i do rozłożenia spłaty kapitału na dłuższy przeciąg czasu. Instytucje kredytowe (banki, kasy oszczędności, spółdzielnie kredytowe), które posiadają krótkoterminowe wierzytelności u rolników (wierzytelności te na 1.10.1932 r. były szacowane na miljard złotych), mogą zawierać z pewnemi kategorjami rolników układy, rozkładające spłatę kapitału na 5 do 14 lat i obniżające ich oprocentowanie. Na podstawie zawartych układów instytucje wierzycielskie mogą wystawiać weksle ciągnione na Bank Akceptacyjny, który zaopatruje je swym akceptem; ewentualnie Bank Akceptacyjny wręcza instytucjom wierzycielskim swoje weksle własne. Skarb Państwa przeznaczył 150 milj. zł. na niesienie pomocy instytucjom, które tracą na obniżeniu oprocentowania; pozatem suma ta ma służyć na pokrycie 50% ewentualnych strat, któreby wynikły z niezapłacenia kapitału przez dłużników mimo zawarcia układu konwersyjnego. Dzięki tej gwarancji, której wyrazem są akcepty Banku Akceptacyjnego, instytucje wierzycielskie upłynniają swe wierzytelności, puszczając akcepty w obieg lub redyskontując je w Banku Polskim. Wreszcie Bank Akceptacyjny może sam przejąć wierzytelności rolnicze wspomnianych instytucji, finansując ten interes przy pomocy emisji własnych obligacyj.

18. K a p i t a ł z a k ł a d o w y Banku Akceptacyjnego wynosi 20.0 milj. zł., którą to kwotę pokryły Skarb Państwa, Bank Gospodarstwa Krajowego, Państwowy Bank Rolny i Bank Polski. Za zobowiązania Banku ręczy Skarb Państwa do wysokości 120 milj. zł. Wogóle zobowiązania te mogą wynosić dwudziestokrotną kapitałów własnych. Obligacje wolno Bankowi emitować do kwoty 100 milj. zł.

P r z y w i l e j e m B a n k u jest zwolnienie od wszelkich podatków państwowych i samorządowych z wyjątkiem podatku gruntowego i od nieruchomości. Nadto służą Bankowi zwolnienia w dziedzinie opłat stemplowych i sądowych, oraz szereg przywilejów w dziedzinie egzekucji i zabezpieczenia swoich praw na rolniczych wierzytelnościach instytucji kredytowych, wpisanych w tym celu do osobnego rejestru i na hipotekach tych wierzytelności.

19. D z i a ł a l n o ś ć Banku Akceptacyjnego obejmuje udzielanie kredytu akceptacyjnego w opisanej wyżej formie oraz wykonywanie czynności poruczonych w zakresie wspomnianej pomocy Skarbu dla instytucji kredytowych, które mają zlikwidować swoje wierzytelności rolnicze. Nadto przyjmuje Bank wkłady i prowadzi operacje bankowe.

20. O r g a n a m i Banku są Rada nadzorcza, złożona z 9 członków, Komisja rewizyjna i powołany przez MS w porozumieniu z MRRR Komitet konwersyjny i Komisarz, mianowany przez Ministra Skarbu.

XVI. Samorząd.

Źródła: Konstytucja z r. 1935, art. 4, 72, 73, 75. — Ust. z 11.8. 1923 z nowelami w jednolitym lecz niedokładnym tekście DURP 1932:106: 884 (tymczasowe uregulowanie finansów komunalnych). — RMSWew. z 23.11.1932 DURP:113:937 i z 18.5.1934 DURP:46:400 (rozp. wyk.).— OMSWew. z 7.1.1935 DUMSWew. 2:1 (wyjaśnienia ustawy). — RPRP. z 17.6.1924 DURP:51 i 522 (o obowiązku i sposobie pokrywania wydatków przez związki komunalne). — RMSWew. z 6.12.1932 DURP 1933:11:71 (prawo budżetowe związków komunalnych). — RMSWew. z 6.12.1932 DURP 1933:11:72 (kasowość i rachunkowość). — Ust. z 23.3.1933 DURP: 35:294 (ustrój samorządu terytorjalnego).

Literatura: Porowski, Horszowski, Pastuszyński, Hujda, Skarbowość samorządu terytorjalnego w Polsce t. I. Dochody, 1927. — Wł. Grabski, Z zagadnień samorządu 1928. — Piekałkiewicz, Wydatki i dochody gmin wiejskich za 1926, 1928. — Jan Strzelecki, Finanse komunalne, 1931. — L. Starzyński i F. Grela, Prawo budżetowe i przepisy o kasowości i rachunkowości związków samorządowych, 1933. — Brzeziński i Dalbor, Ustrój powiatowych związków samorządowych, 1933. — Krzeczkowski, Zagadnienia przedsiębiorczości komunalnej. — Zawadzki, Zarys gospodarki polityki komunalnej, 1934. — Dmitrjew, Przedsiębiorstwa komunalne, 1934. — Biegeleisen, Polityka gospodarczo-aprowizacyjna miast polskich, 1934. — Moszczyński i Stęplewski, Zadłużenie miast i powiatowych związków komunalnych, 1934 (Stat. Polski GUS. ser. B. zesz. 16). — Moszczyński, Rzut oka na finanse miejskie (Samorząd Miejski: 1935).

Statystyka: Wydawnictwa GUS. — Statystyka Polski, Serja B. zesz. 9, 1933; 16, 24, 1934. Serja C. zesz. 5, 12, 13, 14, 15, 1934. Wiadomości Statystyczne 1932: zesz. I specjalny.

Czasopisma: Gazeta administracji i policji państwowej, od r. 1919. — Samorząd miejski od r. 1921. — Samorząd, od r. 1921. — Pracownik samorządowy, od r. 1924. — Głos gminy wiejskiej, od r. 1925. — Samorząd terytorjalny, od r. 1929. — Przegląd samorządowy (krakowski) od r. 1934.

1. Zasady i źródła. 2. Budżet. 3. Wydatki. 4. Dochody i daniny. 5. Dodatki do podatków i udziały. 6. Samoistne daniny. 7. Opłaty i dopłaty specjalne. 8. Przedsiębiorstwa. 9. Majątek. 10. Długi.

1. Zasady finansów samorządu terytorjalnego, t. j. wojewódzkiego, powiatowego, miejskiego w miastach wydzielonych i niewydzielonych, oraz gminnego w gminach wiejskich, nie zostały ostatecznie ustalone w czasie obowiązywania Konstytucji z r. 1921; ani też podział źródeł dochodowych między Państwo a samorząd. Uregulowanie tego zagadnienia stosownie do zasad Konstytucji z r. 1935 jest rzeczą ustawodawstwa w przyszłości.

Ustrój samorządu znajduje się jeszcze w okresie budowy, niezakończonej bynajmniej ustawą z 23.3.1933 r. Linje jednak tego ustroju zostały już wykreślone Konstytucją z r. 1935, która uważa samorząd terytorjalny za gałęź administracji państwowej (art. 27) w zakresie potrzeb miejscowych (art. 75 ust. 1), z prawem wydawania norm obowiązujących dla swojego obszaru (art. 75 ust. 2). Nadzór nad nią łącznie z prawem zatwierdzania tych norm należy do Rządu, który ten nadzór może sprawować albo przez swoje organy, albo przez organa samorządu wyższego stopnia (art. 75 ust. 5).

Gromada nie ma pełnej suwerenności podatkowej: nakłada wprawdzie opłaty za korzystanie z zakładów i urządzeń gromadzkich, jednak dopiero rada gminna może, na wniosek gromady pociągnąć jej członków do świadczeń w naturze i do świadczeń podatkowych w ograniczonej mierze (ust. z 23.3.1933 DURP:35:294, art. 28. Inaczej Jaroszyński, Samorząd 1933:43 i 1934:38).

Starostwo Krajowe w Poznaniu i Starostwo Krajowe Pomorskie, jako organy samorządu wojewódzkiego, opartego jeszcze na przedwojennych ustawach pruskich, czerpią swoje dochody z danin, ze swoich zakładów i dotacyj Państwa, które zostały ryczałtowo określone (ust. o fin. kom. art. 35). Wydatki ich idą głównie na drogi, szkolnictwo i opiekę społeczną. Zamknięcie rachunków Starostwa w Poznaniu za okres budżetowy 1931/32 wynosi kwotę 12,2, Pomorskiego 6,0 milj zł., w tem ustawowe dotacje Skarbu Państwa dla pierwszego 1,2, dla drugiego 0,6 milj. zł.

Finanse zatem komun, zwanych w przepisach polskich związkami komunalnemi, a ostatnio związkami samorządowemi, są tylko prowizorycznie uregulowane. W szczególności tymczasową jest zasadnicza w tej dziedzinie ustawa z 11.8.1923 i tymczasowe są prawa tych związków do pobierania dochodów z poszczególnych źródeł podatkowych. Ta tymczasowość trwa dotąd (1935).

Finanse innych samorządów, jak gospodarczego (Izby rolnicze, przemysłowo-handlowe, rzemieślnicze) oraz zawodowego (Izby adwokackie, lekarskie, inżynierskie) nie należą do skarbowości. Finanse samorządu wyznaniowego nie nadają się jeszcze do opracowania.

Źródłem prawa w tej dziedzinie są nietylko ustawy, RPRP, Rozporządzenia Ministrów Spraw Wewnętrznych i Skarbu, ale także uchwały właściwych organów samorządu powiatowego, miejskie-

go i gminnego dla swojego obszaru i pod warunkiem zatwierdzenia uchwał przez władze nadzorcze.

Tu będą należały ustawy sejmików wojewódzkich po zgodnym z Konstytucją kwietniową ustaleniu ustawodawczego ich zakresu działania (ust. z 26.9.1922 DURP:90:829).

2. Budżet związku komunalnego układany jest podług przepisów prawa budżetowego dla tychże związków, skodyfikowanego w RPRP z 17.6.1924 DURP:51:522 i w wydanych na jego podstawie rozporządzeniach MSWew. Rozporządzenia te były nowelizowane od r. 1925 począwszy. Ostatnią redakcję zawiera RMSWew. z dnia 6.12.1932. W tej dziedzinie wyprzedził samorząd Państwo, które skodyfikowanego prawa budżetowego dotąd nie posiada.

W szczególności odnoszą się te przepisy: do sposobu i trybu sporządzenia i ustalenia budżetu, do przystosowania budżetów do państwowego roku budżetowego i do jego waluty; określają obowiązek związków samorządowych rocznego układania budżetu, jako planu i podstawy swojej gospodarki finansowej, dopuszczając tylko wyjątkowo prowizorja miesięczne. Przepisy te dotyczą nadto obejmowania budżetem wszystkich wydatków i wszystkich dochodów związku, określenia jednych jako zwyczajnych, innych jako nadzwyczajnych, układania budżetu według podanych zasad i ściśle określonej jednolitej formy, publicznego wyłożenia preliminarza na jeden tydzień celem umożliwienia płatnikom danin komunalnych wniesienia zarzutów i uczynienia spostrzeżeń, uchwalenia budżetu w kalendarzowo oznaczonym czasie i przedłożenia go władzy nadzorczej do zatwierdzenia, wreszcie wykonania według pewnych zasad i sporządzenia sprawozdania z wykonania budżetu. Przepisy te nie obowiązują na Śląsku. (RMSWew. z 6.12.1932 DURP 1933:11:71), RPRP. z 17.6.1924 zostało utrzymane w mocy ust. z 23.3.1933 DURP:35:294, art. 65 i 130 z pewnemi zmianami. Przepisy normujące układanie, uchwalanie, wykonanie i kontrolę budżetów przedsiębiorstw komunalnych nie zostały dotąd wydane.

Na zarzuty i spostrzeżenia płatników o preliminarzu rocznym zobowiązane są władze komunalne wydać decyzję, od której służą środki prawne lecz nie skarga do NTA (OPA 1933:372 z glosą Weisbroda i OPA 1934:650). Płatnik w toku postępowania o wymierzone mu podatki ma prawo podnosić zarzuty z dziedziny budżetu. (OPA 1933:372, inaczej OPA 1932:85).

Równowaga budżetowa chroniona jest przepisem, że uchwalone budżetem wydatki stanowią tylko najwyższą granicę wydatków i mogą być wykonane tylko w granicach faktycznie osiągniętych dochodów. (RMSWew. z 16.121932 DURP 1933:11:71 § 43). Tablica (jak niżej) jest dowodem, że rzeczywistość sprzeczna jest z przepisem.

WYDATKI I DOCHODY.

W milj. zł.	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34
Ogółem wydatki	783,4	1175,9	1108,5	1020,7	791,6	719,1	224,1
dochody	778,0	1179,2	1087,1	970,2	736,6	648,6	619,8
Gminy wiejskie wydatki	115,5	153,1	183,7	160,9	135,1	121,1	111,7
dochody	116,2	152,5	179,4	154,4	125,2	109,8	110,1
Miasta wydatki	482,1	766,6	662,5	631,3	491,0	457,0	382,2
dochody	479,3	777,5	658,4	603,4	458,8	407,3	379,8
Związki powiatowe wydatki	164,1	225,8	228,0	203,1	147,5	125,2	116,5
dochody	161,3	218,4	215,3	187,1	137,8	116,5	116,2
Związki wojewódzkie wydatki	21,7	30,4	34,3	25,4	18,0	15,8	13,7
dochody	21,2	30,8	34,0	25,3	14,8	15,8	13,5

Dochody i wydatki administracji łącznie ze szpitalami i zakładami opiekuńczemi bez sum pozabudżetowych i bez Śląska. Na podstawie zamknięć rachunkowych; tylko 1933/34 na podstawie preliminarza. (Mały Rocznik Stat. za odpowiednie lata).

Przepisy kasowe i rachunkowe dla związków samorządowych zostały również skodyfikowane w r. 1924, a następnie kilkakrotnie znowelizowane.

W szczególności normują one księgowanie dochodów i wydatków w związkach samorządowych, sposób zamykania ksiąg rachunkowych, nadto sposób inwentaryzowania i bilansowania majątku. I w tej dziedzinie wyprzedził samorząd administrację państwową. Przepisy te nie obowiązują na Śląsku. (RMSWew. z 6.12.1932 DURP 1933:11:72).

Nadzór nad działalnością samorządu wykonują władze państwowe z mocy osobnych przepisów. Rozciąga się on przedewszystkiem na dziedzinę budżetu, a także na dziedzinę danin (p. str. 406).

Właściwą władzą nadzorczą jest Wydział powiatowy, Wydział wojewódzki (obecnie tymczasowo wojewoda) oraz Minister Spraw Wewnętrznych.

W szczególności Wydział powiatowy: nad gminami wiejskiemi i nad niewydzielonemi z powiatu miastami; Wydział wojewódzki (a wojewoda aż do wprowadzenia samorządu wojewódzkiego) nad wszystkiemi związkami powiatowemi, nad wydzielonemi z powiatu a liczącemi ponad 25.000 ludności miastami, nad innemi, specjalnie przez MSWew. z pod nadzoru wydziałów powiatowych w dwóch województwach zachodnich wydzielonemi miastami, oraz nad zdrojowiskami; Minister Spraw Wewnętrznych nad Warszawą, Gdynią i krajowemi związkami komunalnemi w b. Dzielnicy Pruskiej.

Zatwierdzenie uchwalonego preliminarza przez władzę nadzorczą następuje po zbadaniu pod względem legalności, celowości i realności poszczególnych pozycyj w wydatkach, jak i w do-

chodach. Zatwierdzanie lub odrzucanie może dotyczyć całości lub części. Preliminarz winien być do dni 30 albo zatwierdzony w całości albo w tej części, która nie nasuwa wątpliwości. Co do reszty może w tym samym okresie władza żądać wyjaśnień lub dokonania zmian, według motywowanego zlecenia, a w dalszych 30 dniach preliminarz zatwierdzić lub odrzucić. Przyjęcie wyjaśnień lub dokonanie zmian upoważnia samorząd do jego wykonania.

P. RPRP. z 17.6.1924 DURP:51:522, § 8, RMSWew. z 6.12.1932 DURP 1933:11:71, § 56, utrzymane w mocy ust. z 23.3.1933 DURP:35:294 art. 65(5) OPA 1933:454.

Zatwierdzenia władzy nadzorczej wymagają oprócz budżetu także uchwały rad gminnych, które są doniosłe pod względem budżetowym P. RPRP z 23.3.1933 DURP:35:294, art. 43 lit. d, e, f, g, i, j, art. 44, lit. g, art. 65, także stosownie do ustawy o finansach komunalnych uchwały co do pewnych danin, p. str. 406, wreszcie uchwały o dodatkach dla pracowników komunalnych (RPRP z 30.12.1924 DURP:118:1073 i ust. z 15.3.1932 DURP:33:345, art. 21).

W razie nieprzestrzegania przepisów budżetowych przez zarządy związków komunalnych, również w razie innych nieprawidłowości w gospodarce, ma Minister Skarbu w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych ustanowić w tym zarządzie delegatów Rządu z bardzo daleko idącemi pełnomocnictwami.

Uprawnienia ich: mogą bez ograniczeń badać gospodarkę, wstrzymywać nieprzewidziany w budżecie i nielegalny wydatek, a od r. 1932 nadto każdy wydatek, nie znajdujący pokrycia w faktycznych dochodach. Mogą oni władzy nadzorczej przedstawić wnioski oszczędnościowe i reorganizacyjne. (RPRP z 22.12.1924 DURP:113:1002 i z 21.10.1932 DURP: 91:777).

Kontrola nad wykonaniem budżetu (i nad całokształtem gospodarki) należy w zasadzie w gminach wiejskich i miastach do rady gminnej i do przełożonego gminy (ust. z 23.3.1933 DURP:35:294, art. 43, lit. t, art. 61), nadto we wszystkich związkach samorządowych do powołanych przez rady gminne i powiatowe stałych komisyj rewizyjnych, uprawnionych do zaproszenia rzeczoznawców (cyt. ust. art. 62 i n.).

Faktycznie wykonuje tę kontrolę łącznie z kontrolą administracji zakładów i przedsiębiorstw przełożony gminy, a w powiatach sekretarz wydziału powiatowego.

Związek Rewizyjny Samorządu Terytorjalnego również wykonuje kontrolę nad finansową i gospodarczą działalnością samorządu oraz jego zakładów i przedsiębiorstw. Jest on

osobą prawa publicznego, pozostającą pod wpływem i nadzorem Ministra Spraw Wewnętrznych, współdziałającą z władzami nadzorczemi. Nadto powołany jest Związek do działalności instrukcyjnej przez udzielanie wskazówek i porad w dziedzinie finansowo-gospodarczej oraz technicznej dla urządzeń, zakładów i przedsiębiorstw. Osobny statut normuje jego ustrój.

Należą do tego Związku z mocy prawa: wojewódzkie i powiatowe związki samorządowe, miasta wydzielone z powiatów z wyjątkiem Warszawy i BGK. Mogą być do niego przyjęte inne związki samorządowe, miasto Warszawa, związki międzykomunalne, zakłady i przedsiębiorstwa związków, spółki, w których zaangażowane są związki, banki komunalne, Związek Powiatów, Związek Miast. Organami Związku są: Rada, Zarząd, Komisja Rewizyjna oraz Prezes mianowany przez Prezesa RM. Związek utrzymuje Biuro i może tworzyć delegatury tego biura w województwach. Utrzymuje się on z rocznych składek, opłacanych przez członków, a określonych w zasadzie procentowo w stosunku do budżetu oraz z opłat za poszczególne czynności. (RPRP z 24.10.1924 DURP:94:847, statut nadany RMSWew. z 24.4.1935 DURP:34:244).

Wreszcie Kontrola Państwa sprawuje kontrolę finansowej gospodarki ciał samorządowych (Konstytucja z r. 1935, art. 77).

3. Wydatki związków komunalnych wzrastały w pierwszem dziesięcioleciu nowego życia państwowego Polski bardzo szybko. Wzrost ten spowodowany został organizowaniem się samorządu w b. dzielnicy rosyjskiej, wzrostem zakresu zadań samorządu i rosnącą jego aktywnością. Aktywność ta pozostawała często w rażącej dysproporcji z finansowemi możliwościami obciążonych i ich rzeczywistemi potrzebami w danej chwili. Mimo to słabo do roku 1932 hamowane były te wydatki przez Rząd; przeciwnie, wiele zadań chciał on przesunąć poza obręb organizacji państwowej a organy jego często podniecały samorząd do wydatków. Cele, na jakie idą wydatki w poszczególnych kategorjach związków widoczne są z tablicy.

W szczególności dotkliwe są dla gmin wiejskich: koszty leczenia ubogich chorych, zwłaszcza obłąkanych w szpitalach publicznych (Ust. z 29.3.1926 DURP:36:214); zaopatrywanie szkół powszechnych w potrzeby rzeczowe (ust. z 17.2.1922 DURP:18:43 ust. z 25.11.1925 DURP: 126:898); dostarczanie nauczycielom tych szkół mieszkań (RPRP. z 3.12. 1930 DURP:86:662), wydatki na związki międzykomunalne do celów opieki społecznej, elektryfikacji, meljoracji, wreszcie wydatki na uposażenie i emerytury pracowników.

WYDATKI.

Rodzaje wydatków	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34
Ogółem w miljonach zł. .	783.4	1175.9	1108.5	1020.7	781.0	719.1	624.1
Gminy wiejskie w milj. zł. .	115.5	153.1	183.7	160.9	135.1	121.1	111.7
w tem administracja w % . . .	*38.9*	*34.0*	*30.9*	*34.3*	*34.7*	*36.3*	*33.1*
zdrowie „ . . .	*7.0*	*7.5*	*5.8*	*5.1*	*4.8*	*6.0*	*5.5*
długi „ . . .	*1.6*	*1.4*	*3.4*	*2.8*	*3.4*	*5.4*	*8.1*
drogi „ . . .	—	—	—	—	—	*6.1*	*4.6*
oświata, kultura, sztuka w %	*25.2*	*26.9*	*28.2*	*24.6*	*23.8*	*24.6*	*26.1*
opieka społeczna w % . .	*4.1*	*3.6*	*4.0*	*5.2*	*7.8*	*7.8*	*8.1*
Miasta w milj. zł.	482.1	766.6	662.5	631.3	480.4	457.0	382.2
w tem administracja w % . . .	*16.8*	*12.5*	*16.2*	*16.0*	*17.8*	*17.2*	*17.9*
zdrowie „ . . .	*15.2*	*14.6*	*15.5*	*13.4*	*13.8*	*11.3*	*8.0*
długi „ . . .	*5.3*	*10.9*	*10.1*	*15.7*	*15.6*	*20.4*	*18.9*
drogi „ . . .	—	—	—	—	—	*7.6*	*7.0*
oświata, kultura, sztuka w %	*15.2*	*13.5*	*15.7*	*13.2*	*13.1*	*10.6*	*12.0*
opieka społeczna w % . .	*7.6*	*5.9*	*7.7*	*8.7*	*11.1*	*12.1*	*12.8*
Związki powiatowe w milj. zł.	164.1	225.8	228.0	203.1	147.5	125.2	116.5
w tem administracja w % . . .	*13.8*	*13.5*	*14.8*	*13.7*	*15.3*	*15.0*	*14.3*
zdrowie „ . . .	*12.3*	*10.9*	*11.7*	*12.0*	*13.2*	*14.0*	*7.1*
długi „ . . .	*4.2*	*4.5*	*5.5*	*7.4*	*9.2*	*13.2*	*13.4*
drogi „ . . .	—	—	—	—	—	*32.6*	*38.5*
oświata, kultura, sztuka w %	*7.8*	*7.2*	*6.6*	*2.9*	*2.3*	*2.1*	*1.9*
opieka społeczna w % . .	*4.6*	*3.9*	*3.9*	*4.1*	*5.2*	*5.0*	*7.2*
Związki wojewódz. w milj. zł.	21.7	30.4	34.3	25.4	18.0	15.8	13.7
w tem administracja w % . . .	*5.1*	*5.6*	*6.1*	*7.9*	*10.0*	*8.9*	*7.3*
zdrowie „ . . .	*33.2*	*25.0*	*29.7*	*22.0*	*25.6*	*23.4*	*6.6*
długi „ . . .	*2.3*	*1.3*	*4.1*	*6.7*	*8.9*	*13.3*	*17.5*
drogi „ . . .	—	—	—	—	—	*22.2*	*36.5*
oświata, kultura, sztuka w %	*3.2*	*5.9*	*5.8*	*5.9*	*7.2*	*5.7*	*2.9*
opieka społeczna w % . .	*18.4*	*8.6*	*9.3*	*13.4*	*14.4*	*15.2*	*17.5*

Ze wzrostem wydatków stają się widoczne n i e d o m a g a n i a.

W s z c z e g ó l n o ś c i: nieumiejętność w dyspozycjach, nieoszczędność, brak hjerarchicznego zaspakajania wydatków w miarę wielkości i wagi potrzeb, nieuwzględnianie siły podatkowej płatników, wydatki na nieproduktywne, czasami zbytkowne cele, często zaciąganie zagranicznego i drogiego kredytu, rozbudowa stosunkowo wysoko płatnego aparatu personalnego, małe wyzyskanie w ustawodawstwie świadczeń w naturze, niedostosowanie wydatków do dochodów realnie przewidzianych, prowadzenie agend zleconych bez ściśle określonego i na przepisach opartego zakresu oraz bez należytego zorganizowania pracy (ewidencja ludności), brak należytej kontroli przez własne organy kontrolne i przez władze państwowe.

A k c j a o s z c z ę d n o ś c i o w a rozpoczęta została w r. 1924. Daje zrazu słabe wyniki cyfrowe, jednak już rozpoczęto badania najdonioślejszych w tej dziedzinie zagadnień i przeprowadzono kilka reform. Nadto skutecznie szerzoną była zasada o potrzebie i korzyściach wprowadzenia oszczędności także i do komunalnej administracji.

Przedewszystkiem obniżono w y d a t k i o s o b o w e i zrównano wyższe często uposażenia pracowników komunalnych z uposażeniem pracowników państwowych. (RPRP 30:12:1924 DURP:118:1073, potem ust. z 15.3. 1932 DURP:33:345, RPRP z 28.10.1933 DURP:86:667 i z 28.12.1934 DURP:110:976, art. 21).

Dalszy etap działalności oszczędnościowej przypada na r. 1932 i następne. Utworzona została pod przewodnictwem M. Jaroszyńskiego Komisja oszczędnościowa przy Prezesie RM, nadto Komisje wojewódzkie i powiatowe (osobne dla m. Warszawy oraz dla poznańskiego i pomorskiego związku komunalnego), jako czasowy (1932/33) organ pomocniczy dla władzy nadzorczej związków samorządowych.

P r o g r a m tej akcji wyrażał się w obniżeniu wydatków administracyjnych, uporządkowaniu egzekucji na majątku samorządu, spraw leczenia i opieki nad ubogiemi, konwersji zobowiązań, rewizji zakresu działań i we wstrzymaniu niezdrowego pędu do inwestycji. Delegaci rządowi również w celach oszczędnościowych ustanowieni p. str. 400 p. Miklaszewski, Polityka oszczędności w samorządzie, 1932.

Ostatni wreszcie etap akcji oszczędnościowej rozpoczęty został w r. 1934 już przy znacznie zmniejszonych wydatkach samorządu. Przedewszystkiem Rząd zmierza do dalszego zmniejszenia wydatków i przezto do zmniejszenia obciążenia daninami komunalnemi, które okazały się obok składek do ubezpieczeń społecznych groźnemi dla Skarbu spólnikami do źródeł podatkowych u płatnika. Nadto zmierza Rząd do zracjonalizowania metod pracy w administracji samorządowej i do zmniejszania jej zakresu działania, które przeprowadza drogą Rozporządzeń RM. Jako organy tej akcji, zostały stworzone wojewódzkie Komisje oszczędnościowo-oddłużeniowe, Centralna Komisja przy Prezesie RM (pozostająca pod kierownictwem J. Matuszewskiego) i Związek Rewizyjnego Samorządu Terytorjalnego. Organy te równocześnie prowadzą akcję oddłużeniową (p. str. 423). RPRP z 24.10. 1934 DURP:94:846 i 847.

K o m i s j e w o j e w ó d z k i e składają Centralnej Komisji i władzom nadzorczym wnioski co do obniżenia kosztów administracji ogólnej wszystkich związków samorządowych w poszczególnych województwach. Nadto składają takie wnioski co do obniżenia kosztów administracji w urządzeniach, zakładach i przedsiębiorstwach komunalnych oraz takich, w których związki komunalne uczestniczą conajmniej w połowie. (RMSWew. MS. i MPH. z 16.4.1935 DURP:31:231). C e n t r a l n a K o m i s j a bada te wnioski, opinje oraz gospodarkę związków, zgłasza wnioski Prezesowi RM., udziela instrukcji. Należą do niej wszelkie sprawy (także projekty nowych przepisów), związane z akcją oszczędnościową. (RPrezesa RM. z 26.3.1935 DURP 22:132). R a d a M i n i s t r ó w ma prawo na określony czas zawiesić obowiązkowe wykonywanie niektórych zadań oraz określić udział w niem poszczególnych organów (RPRP. z 24.10.1934 DURP:94:846, art. 30). Z w i ą z e k R e w i z y j n y p. str. 400.

4. Dochodami, z jakich korzystają związki samorządowe, są według wyliczenia ustawy z 11.8.1923, daniny (dodatki i samoistne), udział w daninach państwowych, opłaty za używanie komunalnych urządzeń i zakładów dobra publicznego, specjalne dopłaty na ich założenie i utrzymanie, pożyczki, wreszcie w małej ilości dochód z majątku, dotacje, udzielane przez Skarb Państwa lub inne związki komunalne oraz zapomogi, udzielane gminom wiejskim przez związki powiatowe.

W taryfach za używanie przedsiębiorstw i zakładów komunalnych (ceny za elektryczność, gaz, opłaty targowe, rzeźniane i t. d.) ustalanych w zasadzie aktem administracyjnym zarządu gminy (ust. z 23.3.1933 DURP:35:294 art. 44, lit. e), mieszczą się często bardzo wysokie daniny.

DOCHODY.

Rodzaje dochodów	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34
Ogółem w miljonach zł. .	778.0	1179.2	1087.1	970.2	731.8	648.6	619.8
Gminy wiejskie w milj. zł. .	116.2	152.5	179.4	154.4	125.2	109.8	110.1
w tem dodatki . . . . w %	.	.	.	.	.	*26.1*	*25.2*
samoistne podatki „	*79.2*	*72.6*	*66.9*	*65.1*	*65.3*	*28.7*	*40.8*
udziały „	.	.	.	.	.	*6.4*	*3.3*
pożyczki „	*3.4*	*7.8*	*8.0*	*5.6*	*3.0*	*3.7*	*1.5*
opłaty „	*2.3*	*2.1*	*2.3*	*2.0*	*3.8*	*3.5*	*3.3*
Miasta w milj. zł.	479.3	777.5	658.4	603.4	452.8	407.3	379.8
w tem dodatki . . . . w %	.	.	.	.	.	*24.5*	*25.0*
samoistne podatki „	*48.4*	*36.7*	*47.1*	*46.1*	*46.5*	*5.7*	*7.5*
udziały „	.	.	.	.	.	*10.9*	*11.9*
pożyczki „	*22.3*	*41.8*	*17.9*	*13.6*	*9.7*	*12.2*	*6.6*
opłaty „	*8.2*	*5.4*	*6.8*	*9.5*	*12.2*	*8.3*	*5.7*
Związki powiatowe w milj. zł.	161.3	218.4	215.3	187.1	139.0	116.5	116.2
w tem dodatki . . . . w %	.	.	.	.	.	*33.5*	*34.5*
samoistne podatki „	*61.9*	*58.9*	*65.4*	*61.2*	*64.5*	*27.4*	*34.9*
udziały „	.	.	.	.	.	*4.5*	*4.1*
pożyczki „	*12.5*	*15.6*	*7.6*	*6.2*	*5.8*	*5.6*	*2.9*
opłaty „	*3.4*	*2.6*	*3.0*	*5.3*	*7.8*	*8.0*	*2.1*
Związki wojewódz. w milj. zł.	21.2	30.8	34.0	25.3	14.8	15.0	13.7
w tem dodatki . . . . w %	.	.	.	.	.	.	—
samoistne podatki „	*18.9*	*18.8*	*19.4*	*24.1*	*33.1*	*30.0*	*37.2*
udziały „	.	.	.	.	.	.	—
pożyczki „	*9.4*	*25.3*	*16.5*	*4.3*	.	*1.3*	*2.2*
opłaty „	*30.7*	*22.4*	*30.0*	*24.5*	*30.4*	*21.3*	*0.7*

W latach 1927/28 do 1931/32 włącznie objęte są dodatki, samoistne podatki i udziały jedną liczbą.

Reszta procentów dotyczy dochodu z majątku, z wpłat przedsiębiorstw, subwencji, dotacji, zwrotów i t. p.

Daniny są w przeważnej części z istoty swojej podatkami, w nieznacznej opłatami lub akcyzami. Pobierane są albo w formie dodatków do danin państwowych, albo w formie samoistnych danin,

albo w formie danin, zwanych opłatami i specjalnemi dopłatami, w związku z używaniem i założeniem zakładów i urządzeń dobra publicznego. Niekiedy samorząd ma prawo do pewnego udziału we wpływach z danin państwowych. Podstawą prawną danin jest przedewszystkiem ustawa z 11.8.1923 o finansach komunalnych. Ale mają do nich zastosowanie i inne ustawy, otwierające źródła dochodu dla związków samorządowych, jak ustawa drogowa, ustawa o podatku od lokali, o podatku wyrównawczym, o państwowym podatku dochodowym, wojskowym, przemysłowym, o podatku od energji elektrycznej, wreszcie i ordynacja podatkowa i t. d. Jeżeli chodzi o daninę w formie podatku samoistnego, to podstawą prawną jest ponadto statut podatkowy, uchwalony przez właściwy organ samorządu, a przez właściwą władzę nadzorczą zatwierdzony (ust. z 23.3.1933 DURP:35:294, art. 43, 60).

Zasady prawne, obowiązujące w skarbowości państwowej obowiązują też w skarbowości komunalnej (OPA 1932:80 z glosą St. Śliwińskiego, OPA 1933:161).

Uwolnienia podane są w przepisach o daninach komunalnych albo w przepisach o daninach państwowych, o pożyczkach państwowych lub komunalnych, w umowach międzynarodowych i t. d. Ustanowione są bądź ze względu na osobę, bądź ze względu na cel, jaki ma być osiągnięty. Rozmiar tych uwolnień jest bardzo rozmaity, przeważnie udzielane bywają razem z uwolnieniem od danin państwowych.

P. m. i. RPRP z 22.3.1928 DURP:36:329 o ulgach dla nowych przedsiębiorstw, ust. z 24.3.1933 DURP:22:173 o ulgach dla nowowznoszonych domów, RPRP z 27.10.1933 DURP:85:633 o popieraniu elektryfikacji, RPRP z 28.10.1933 DURP:86:668 o Państwowym Zakładzie Emerytalnym, RPRP z 27.10.1933 DURP:85:636 o bonach Funduszu Inwestycyjnego, międzynarodową konwencję genewską z 30.3.1931 DURP 1934:98:900 i 901 o ulgach dla obcokrajowych pojazdów.

Ograniczenia związków w pobieraniu dochodów istnieją w następujących względach: Tylko te źródła mogą być obciążone, które wymieniają ustawy, i to tylko w formie ustawą dozwolonej. Również wysokość obciążenia jest ograniczona. Przy konkurencji kilku kategoryj związków do jednego źródła określony jest udział każdej kategorji.

Np. nie można obciążać dodatkami podatku majątkowego i podatku od kapitałów i rent (ust. o fin. kom. art. 21); podatek dochodowy może być obciążony tylko udziałem miast, dodatkiem tylko w b. dzielnicy pruskiej; podatek gruntowy i od budynków może być obciążony do 100 (wy-

jątkowo do 150) procent; państwowy podatek od obrotu może być obciążony na rzecz związków samorządowych maksymalnie do 25 procent, cena świadectwa przemysłowego do 30 procent; państwowy podatek od placów budowlanych do 100 procent; państwowa opłata od przeniesień nieruchomości do 50 procent. Bliższe dane p. dodatki, samoistne daniny i opłaty.

Niedopuszczalne jest ponowne obciążenie stosownie do ustawy o finansach komunalnych już obciążonych źródeł, chyba podatkiem inwestycyjnym p. str. 415 (art. 21 ust.). Również obciążenie płatników ponad konieczność w sposób niecelowy; może ono być powodem ustanowienia delegatów rządowych. P. str. 400.

Daniny komunalne wykazane są w preliminarzu budżetowym Związku komunalnego. Zarzuty przeciw daninom, tym preliminarzem objętym, mogą być wniesione przez płatnika i są traktowane tak, jak zarzuty przeciw preliminarzowi (p. str. 398).

Zarzuty winny być przez władzę I instancji załatwione w takiej formie, by płatnik mógł korzystać ze swojego prawa odwołania się i skargi do NTA.

Zatwierdzenia władzy nadzorczej w zasadzie nie wymagają uchwały związku samorządowego o dodatkach do podatków państwowych; natomiast statuty o podatkach samoistnych muszą być przez te władze zatwierdzone (ust. o fin. kom. art. 1). Opłaty za korzystanie z zakładów, przedsiębiorstw i środków lokomocji miejskich ustanawia zarząd miejski (ust. z 23.3.1933, art. 44, lit. e) i nie wymagają one zatwierdzenia.

Dopuszczalne jest badanie tych uchwał pod względem legalności, celowości (OPA 1932:93) a nawet podług judykatury NTA, czy uchwała nie jest rozbieżna z zasadniczą linją gospodarczej polityki Rządu (OPA 1932: 498).

Umarzanie daniny komunalnej należy do związku samorządowego, do władzy skarbowej albo do władzy administracji ogólnej.

W szczególności może być umorzona drogą uchwały zarządu gminy, która nie wymaga zatwierdzenia (ust. z 23.3.1933 DURP:35:294, art. 44 lit. f). Niezależnie od tego może umorzyć dodatek do podatków z karami, odsetkami i kosztami MS. lub z jego delegacji władze podległe; samoistną zaś daninę MSWew. lub z jego delegacji wojewoda (ust. z 10.3. 1932 DURP:29:291 i z 26.3.1935 DURP:27:202, RMS z 15.4.1935 DURP: 29:225). Według tych przepisów do MS. oraz do MSWew. należy także odraczanie i rozłożenie na raty powyższych należności.

Egzekucję danin prowadzą urzędy skarbowe (p. str. 157).

Przekroczenia przepisów (nieprawdziwe, niezupełne zeznania, niezgłoszenie i usuwanie przedmiotów, podlegających opodatkowaniu, odmawianie odpowiedzi przez płatnika lub świadka, fałszywe zeznania świadka, ujawnienie okoliczności z wymiaru danin samoistnych przez członka zarządu lub pracownika komunalnego) podlegają karom pieniężnym. Przekroczenia przeciwko przepisom o wymiarze i poborze — karom porządkowym.

Kary wynoszą do 20-o krotnej utraconej lub narażonej daniny, albo do 1037 zł. 70 gr., porządkowe do 345 zł. 90 gr. Cyfry te wynikają ze zamiany marek polskich, użytych w ust. z 11.8.1923 na złote. Wymierza je zarząd związku, w pewnych przypadkach sąd grodzki. Dopuszczalne jest żądanie o rozpatrzenie sprawy przez sąd p. str. 161, ust. o fin. kom. art. 62 n.

5. Dodatki samorządowe do danin państwowych winny mieć podstawę prawną w obowiązujących przepisach oraz zostać prawidłowo przez właściwą władzę związku komunalnego uchwalone, a normy ich sposobem, przyjętym w danej miejscowości ogłoszone. O wysokości uchwalonych norm otrzymują wiadomość władze państwowe wymierzające podstawowe daniny (ust. o fin. kom. art. 1, rozp. wyk. z r 1932 § 2).

Podstawy prawne tych dodatków p. str. 409 n. Ponadto zawarte są w uchwałach związków samorządowych o tych dodatkach oraz w Ordynacji podatkowej (art. 2, 129, 130, 131). Analogja z przepisami o daninach państwowych i ogólne zasady prawne są w braku innych przepisów środkiem interpretacyjnym (OPA 1932:58 i 59).

Uchwały związku samorządowego nie wymagają: dodatki do akcyz od spożycia, zużycia i produkcji, dodatki do opłat od przeniesienia nieruchomości, dodatki do podatku od spadków i darowizn (rozp. wyk. z r. 1932 § 2).

Ograniczenia dodatku pod względem maksymalnej wysokości zawierają poszczególne przepisy; tak samo z jaką maksymalnie kwotą mogą w dodatku partycypować poszczególne rodzaje związków.

P. niżej przy poszczególnych dodatkach.

Zatwierdzenie przez władzę nadzorczą uchwał w sprawie pobierania dodatków nie jest w zasadzie wymagane (ust. o fin. kom. art. 1). W każdym razie ma władza nadzorcza prawo badania uchwał pod względem legalności i prawidłowości przyjścia do skutku. Celowość bada przy sposobności zatwierdzania budżetu.

Wyjątkowo (ust. o fin. kom. art. 1) potrzebują zatwierdzenia: dodatki do patentów akcyzowych od zakładów wyrabiających i przerabiających spirytus i wino oraz zakładów sprzedaży napojów alkoholowych (str.

277), nadto dodatki do procentowych opłat stemplowych od aktów notarjalnych, sporządzonych na obszarze gmin miejskich b. zaboru rosyjskiego (ust. o fin. kom. art. 15), wreszcie dodatki obciążające grunty powyżej 100 do 150 procent państwowego podatku (ust. z 15.6.1923 DURP:65: 505 § 14 ustęp 2).

Dodatki komunalne są pod względem prawnym w zupełności związane z daniną, która stanowi podstawę dodatku. Losy daniny podstawowej są także udziałem dodatku do niej.

W szczególności: uwolnienia od podstawowej daniny są decydujące dla dodatków; obniżenie lub podwyższenie daniny podstawowej w drodze odwołania obniża lub podwyższa automatycznie i dodatek, taksamo odpisanie daniny podstawowej, jej zwrot, przedawnienie, ulgi w spłacie, rozłożenie na raty, odroczenie, wstrzymanie egzekucji, obniżenie odsetek. Odsetki od zaległości i ulgowe oraz koszta egzekucyjne unormowane są jak przy podatkach (ust. z 18.3.1935 DURP:22:129, ust. o fin. kom. art. 56 i 59 i str. 155). Co do umorzenia p. OP art. 130 i RW do OP § 100 i 101, co do przedawnienia p. OP. art. 105 do 107. Karne przepisy p. ust. o fin. kom. art. 62 n. Terminy płatności p. OP art. 44 i 103; odpowiedzialność nabywcy nieruchomości OP art. 136, 137; pierwszeństwo zaspokojenia z nieruchomości i ruchomości p. OP art. 139, 140.

Gdynia ma wyjątkowo prawo do danin komunalnych, chociaż w innych miejscowościach płatnicy są od nich uwolnieni (RPRP z 1.6.1927 DURP:51:452 i z 24.11.1930 DURP:80:631). Duszpasterze katoliccy w Małopolsce co do ich kongruy nie płacą dodatków do podatków bezpośrednich. To osobiste zwolnienie nie zostało późniejszemi ustawami uchylone, ani Konkordatem z Stolicą Apostolską (OPA 1933:450). Duszpasterze chrześcijańscy w b. zaborze pruskim, p. Żeleński, glosa w OPA 1932:57).

Przypisanie daniny w księgach urzędu skarbowego dla pewnego okręgu decyduje o tem, czy związki komunalne w danym okręgu będą miały prawo do dodatków.

Miejsce przypisania daniny może często być dla związku samorządowego sprawą finansowo doniosłą; związki te mają też na podstawie ogólnych zasad z tego tytułu prawo do zaczepienia decyzji władz skarbowych w tej sprawie. (Inaczej Żabicki w OPA 1933:499, p. tam powołane NTA.).

Ustalenie indywidualnej należności i jej pobór należy do państwowej władzy skarbowej (notarjuszy), powołanej do tych funkcyj w zakresie podstawowej daniny. Obowiązują w tym względzie przepisy o podatkach i opłatach ze zmianami, przewidzianemi w Ordynacji podatkowej. Za to pobiera Państwo wynagrodzenie w wysokości 2% od wpływów.

Uiszczenie winno w zasadzie mieć miejsce równocześnie z podstawową daniną. Spłata zaległości robocizną, materjałami i t. d. p. str. 154, gruntami, p. str. 155, ulgi w spłacie ostatnie p. RMS. z 15.4.1935 DURP:

29:225. Wypłata uprawnionym związkom następuje w 14 dni po upływie miesiąca.

W b. dzielnicy pruskiej dodatki na rzecz samorządu wojewódzkiego i powiatowego są odrębnie unormowane (ust. o fin. kom. art. 24, 60, 61).

Następujące dodatki przewidziane są w systemie danin samorządowych:

1. Dodatek do państwowego podatku gruntowego (p. str. 168).

Wysokość dodatku jest ograniczona; może on wynosić 100 procent państwowego podatku. Podstawą obliczenia jest ten ostatni podatek z uwzględnieniem ustalonej progresji i degresji, jednak bez 100-procentowej podwyżki z roku 1924. We wpływach z tego dodatku mają udział na obszarze gmin wiejskich: gmina, związek powiatowy i wojewódzki (a nadto Izby rolnicze); na obszarze miast: miasto, powiatowy i wojewódzki związek. Dla każdego z powyższych związków określony jest maksymalny procent, w jakim może partycypować we wpływach. Zależy on od dzielnicy i od tego, czy chodzi o miasto ze związku powiatowego wydzielone, czy niewydzielone. Dalszy, ponad powyższe 100% aż do 150%, dodatek do podatku gruntowego, obliczonego również bez 100-procentowej podwyżki z roku 1924, jednak także bez uwzględnienia progresji, pobierany być może w wyjątkowych przypadkach, za zezwoleniem Ministrów Spraw Wewnętrznych i Skarbu.

Grunty państwowe w b. dzielnicy rosyjskiej nie mogą być obciążone dodatkiem do podatku gruntowego lecz samoistnym podatkiem p. str. 414 (ust. o fin. kom. art. 2, 3 i 4, ust. z 15.6.1923 DURP:65:505 art. 14, NTA Zb. 359, OPA 1933:199,272).

2. Dodatek do państwowego podatku od nieruchomości miejskich i od niektórych wiejskich (p. str. 171).

Wysokość maksymalna tego dodatku na obszarze gmin wiejskich wynosi 100 procent państwowego podatku, na obszarze miast 30 do 55 procent (w miastach poniżej 25 tysięcy ludności), albo 32,5 do 57,5 procent (w miastach powyżej 25 tys. ludności). Do podstawy obliczenia przyjmuje się państwowy podatek z państwowemi dodatkami. Udział w tym dodatku różnych kategoryj związków jak przy 1 (ust. o fin. kom. art. 4). Obciążenie tego źródła w postaci samoistnego podatku p. str. 414.

3. Dodatek do państwowego podatku od placów budowlanych (p. str. 177).

Ten dodatek może być pobierany tylko na rzecz miast i to najwyżej do 100 procent podatku państwowego. Samoistny podatek od placów budowlanych nie jest dopuszczalny (ust. o fin. kom. art. 4).

4. Dodatek do podatku przemysłowego (p. str. 186, 193) pobierany jest przy cenach świadectw przemysłowych i kart re-

jestracyjnych w wysokości maksymalnie 30% ceny oraz przy państwowym podatku od obrotu w wysokości 25% wymierzonego podatku.

Źródła te nie mogą być wyzyskane przez związek samorządowy w formie samoistnego podatku. Partycypują we wpływach: miasto, związek wojewódzki i powiatowy. Gmina wiejska otrzymuje od związku powiatowego połowę jego sumy, jeżeli na obszarze tej gminy jest przedsiębiorstwo lub zajęcie wykonywane (ust. o fin. kom. art. 8, RPRP z 24.10.1934 DURP: 94:846, art. 26). Podział między związki wpływów z dodatku do scalonego podatku od obrotu p. RPRP z 24.10.1934 DURP:94:846, art. 26 p. 3 i 4.

5. Dodatek do podatku dochodowego w b. dzielnicy pruskiej na rzecz gmin wiejskich, miast i związków powiatowych (ust. o pod. doch. art. 24).

Wynosi on maksymalnie 4, 4 i pół, 5 procent dochodu fundowanego zależnie od tegoż, przez władzę skarbową ustalonej wysokości; 3 procent od dochodu z uposażeń przy zwolnieniu uposażeń emerytur i wynagrodzeń za pracę wypłacanych przez Państwo i związki komunalne oraz uposażeń poniżej 3400 zł., p. ust. z 17.3.1931 DURP:29:192,z 17.3.1932 DURP: 25:223 i ust o pod. doch. w brzmieniu DURP 1934:76:715. Wymiar i pobór tego dodatku przy dochodach fundowanych należy do związku samorządowego, przy dochodach od uposażeń do państwowych władz skarbowych (ust. o fin. kom. art. 43). Uchwała o wysokości dodatku należy do organów uchwalających związku. Co do Gdyni p. ust. z 18.3.1935 DURP:25:169.

6. Dodatek do opłat stemplowych od przeniesienia nieruchomości z przynależnościami, od wniesienia jej do spółki i od otrzymania jej na podstawie działu.

Wynosi on 50 procent od opłaty należnej od pisma. Dodatek ten nie może być pobierany przy przejściu nieruchomości w drodze licytacji. Przypada on miastu, jeżeli nieruchomość jest na jego obszarze położona; w innych przypadkach powiatowym związkom, przyczem zobowiązane są one przekazać połowę tego dodatku właściwej gminie wiejskiej. Źródło to nie może być przez związek samorządowy wyzyskane w formie samoistnego podatku. Taki sam dodatek może być pobrany od przeniesienia ciał kopalnych (ust. o fin. kom. art. 13 rozp. wyk. z r. 1932 § 45—67).

7. Dodatki do innych opłat procentowych od aktów notarjalnych pobierane być mogą tylko na rzecz gmin miejskich b. zaboru rosyjskiego.

Uchwała taka winna zawierać zasady wymiaru i poboru; wymaga zatwierdzenia władzy nadzorczej i może określić wysokość maksymalnie do 50 procent podstwowej opłaty (ust. o fin. kom. art. 15, rozp. wyk. z r. 1932 § 68). Osobno są normowane samoistne daniny: opłata od zaprotestowanych weksli p. str. 416, dodatek do opłaty od przeniesienia nieruchomości p. wyżej p. 6, dodatek do podatku od spadków p. p. 8.

8. Dodatek do podatku od spadków i darowizn w wysokości do 10% podatku państwowego.

Wpływy z tego podatku idą do Funduszu Pożyczkowo-Zapomogowego (ust. o fin. kom. art. 16 w brzmieniu RPRP z 24.10.1934 DURP:94:846, art. 26, p. 5).

9. Dodatek do patentów akcyzowych.

Maksymalna wysokość jego może wynosić 100 procent należności państwowej przy przedsiębiorstwach sprzedaży spirytusu i wyrobów alkoholowych, 200 procent przy przedsiębiorstwach wyrobu spirytusu i drożdży oraz przerobu spirytusu (RPRP z 27.10.1933 DURP:84:615), przyczem podstawą obliczenia jest wysokość tych dodatków, ustalona w przepisach o monopolu spirytusowym i akcyzie od napojów winnych (ust. z 22.10.1931 DURP:99:763, art. 16). Miasta pobierają ten dodatek na swoim obszarze; poza niemi powiatowe związki samorządowe; te ostatnie połowę wpływów wypłacają gminom wiejskim na których obszarze obciążone przedsiębiorstwa są wykonywane (ust. o fin. kom. art. 11, rozp. wyk. z r. 1932 § 37 n.).

10. Dodatek do akcyz, a mianowicie w wysokości 30% państwowej akcyzy od piwa, napojów winnych, 25% akcyzy od energji elektrycznej a 15% od drożdży, kwasu octowego, zapalniczek, i od innych przedmiotów, obciążonych państwową akcyzą od spożycia, zużycia lub produkcji. Dalszemi dodatkami komunalnemi te przedmioty nie mogą być obciążone. Oleje mineralne, cukier, pojazdy mechaniczne i karty do gry nie mogą być wogóle obciążone temi dodatkami (ust. o fin. kom. art. 10 i ust. z 3.2.1931 DURP 1933:45:352, art. 13 oraz str. 278).

Podział ogólnych wpływów z tych dodatków następuje między komunalny fundusz pożyczkowo-zapomogowy (20%), gminy wiejskie (50%) i powiatowe związki komunalne (30%). Powyższe udziały procentowe rozdziela się między gminy i powiatowe związki w stosunku do zaludnienia (ust. z 17.3.1932 DURP:25:223 Zarz. MSWew. z 22. 12.1934 DURP 1935:4:59). Powiatowe związki komunalne rozdzielają jedną trzecią otrzymanej sumy między gminy wiejskie w stosunku do zaludnienia.

Rozdział kwoty przypadającej na związki samorządowe z ryczałtu podatkowego płaconego przez dzierżawcę monopolu zapałczanego (str. 344, RPRP z 24.10.1934 DURP:94:846, art. 26).

11. Udział w opłacie monopolowej od spirytusu do picia, przysługujący związkom samorządowym, wynosi 12% od każdocześnie obowiązującej opłaty monopolowej (RPRP z 24.10.1934 DURP:96:863).

Opłata ta od r. 1934 wynosi 4,50 zł. (RMS z 13.2.1935 DURP:13:70). Podział wpływów z tego udziału następuje w ten sposób, że

ogólna suma przypadająca na samorząd wojewódzki (nie wyłączając Śląska) wynosi 20%, sumę tę dzieli się stosownie do zaludnienia. Sumy te otrzymuje Śląsk i Starostwa krajowe b. dzielnicy pruskiej; w innych dzielnicach do utworzenia samorządu wojewódzkiego, pobiera je narazie Skarb Państwa. Z pozostałych 80% otrzymują śląskie związki komunalne 3,6%. Resztę dzieli się między komunalny fundusz pożyczkowo - zapomogowy, gminy miejskie i powiatowe związki komunalne jak dodatki pod 10. (ust. z 17.3.1932 DURP:25:223).

12. Udział w państwowym podatku dochodowym otrzymują miasta i związki powiatowe w b. dzielnicy rosyjskiej i austrjackiej.

Udział ten wynosi 20 procent wpływów dla Warszawy, a 15 procent wpływów dla innych miast od podatku dochodowego w tych miastach przypisanego. Powiatowe związki komunalne otrzymują 15 procent od podatku przypisanego w gminach wiejskich. Dodatki komunalne do podatku dochodowego są w tych dwóch dzielnicach niedopuszczalne (ust. o fin. kom. art. 9). Do wpływów nie wlicza się 15-procentowego nadzwyczajnego dodatku państwowego (ust. z 26.3.1935 DURP:22:127), ani dodatku kryzysowego (RPRP z 27.10.1934 DURP:96:868).

13. Udział w podatku od lokali p. str. 176.

6. Samoistne daniny różnią się od dodatków do podatków przedewszystkiem sposobem wymiaru ich i poboru (p. niżej). Źródła, które mogą być w zasadzie obciążone samoistnemi daninami, wylicza ustawa z 11.8.1923 o finansach komunalnych. Obowiązujące przepisy materjalne i formalne, regulujące dziedzinę takiej daniny, winny być należycie i corocznie uchwalone przez powołane organy w formie statutu, zatwierdzone przez władze nadzorcze i podane do publicznej wiadomości drogą praktykowanego ogłoszenia.

Źródła niewymienione w artykułach 1 do 19 ustawy o finansach komunalnych mogą być obciążone tylko przez miasta i przez związki powiatowe. Uchwały te zatwierdza w porozumieniu z MS. MSWewn., lub z jego delegacji władza nadzorcza (art. 20 ust.). Ponowne obciążenie już obciążonych źródeł jest niedopuszczalne, chyba podatkiem inwestycyjnym (art. 21 str. 415).

Uchwały o wprowadzeniu daniny lub zmianie przepisów mają zapaść do końca grudnia każdego roku (RPRP z 24.10.1934 DURP:94:846, art. 26 p. 7. Władza nadzorcza (p. str. ???) bada statut pod kątem legalności i celowości (p. str. 399). Ograniczenia pod względem maksymalnej wysokości i przepisy o partycypacji p. poszczególne daniny.

Legalność i celowość daniny może zaczepić płatnik w odwołaniu od wymiaru i w skardze do NTA. (OPA 1933:313).

Wymiar i pobór samoistnych danin należy do zarządu związku samorządowego, albo do organu przez ten związek upoważnionego (RPRP z 24.10.1934 DURP:94:846, art. 26 p. 6). Przepisy formalne zawarte są w ustawie o finansach komunalnych, w statutach, dalej w RPRP z 22.3.1928 DURP:36:341 o postępowaniu administracyjnem i wreszcie w przepisach o NTA.

Ordynację podatkową (wszystkie lub niektóre przepisy) mogą rozciągnąć Ministrowie SWewn. i Skarbu na samoistne podatki samorządowe (OP. art. 2). Dotąd tego nie uczynili. Związek powiatowy może powierzyć wymiar swoich danin gminie (RPRP z 24.10.1934 DURP:94:846, art. 26 p. 6). Nakazem płatniczym zostaje płatnik uwiadomiony o wymiarze indywidualnym. Nadto należy go przed 1.4 każdego roku zawiadomić równocześnie o płatności wszystkich danin samoistnych płatnikowi wymierzonych (RPRP z 24.10.1934 DURP: 94:846, art. 26 p. 7). Uprawnienia zarządów komunalnych przy wymiarze ograniczają się do prawa żądania odpowiedzi od stron, świadków, znawców, do prawa przedłożenia ksiąg i dowodów, do prawa zasięgania informacyj od zarządów innych związków i władz komunalnych (ust. o fin. kom. art. 44). Płatne są daniny samoistne z reguły w ratach półrocznych w kwietniu i listopadzie każdego roku (RPRP z 24.10.1934 DURP:94:846, art. 26 p. 9).

Odwołanie może być wniesione w 14 dni po doręczeniu nakazu, rozstrzyga je wydział powiatowy albo wojewoda z delegacji MSWew. albo Minister Spraw Wewnętrznych zależnie od rodzaju związku (ust. o fin. kom. art. 48 i RPRP z 24.10.1934 DURP:94:846, art. 26 p. 8). Orzeczenia drugiej instancji mogą być przez płatnika zaskarżone do NTA, w b. dzielnicy pruskiej orzeczenie I instancji może być zaskarżone do wojewódzkiego sądu administracyjnego, a jego wyrok podlega zaskarżeniu do NTA.

Odroczenie tych podatków, odsetek i kosztów egzekucyjnych, rozkładanie na raty oraz udzielanie ulg w spłacie należy do Ministra Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z MS., a z delegacji do wojewody (ust. z 10.3.1932 DURP: 29:291 i z 26.3.1935 DURP: 27:202); umorzenie nieściągalnych należności do zarządu gminy (ust. z 23.3.1933 DURP: 35:294, art. 44 f). Odsetki od zaległości i odsetki ulgowe oraz koszty unormowane są jak przy podatkach (ust. z 18.3.1935 DURP: 22:129, ust. o fin. kom. art. 56). Przedawnienie wymiaru następuje w rok, następujący po roku, w którym miała być danina wymierzona a bez winy płatnika nie została mu wymierzona; w lat 5, gdy chodzi o karalne uchylanie się płatnika. Przedawnienie poboru wymierzonej daniny następuje w 3 lata (ust. o fin. kom. art. 59, ust. 3 i 5).

Postacie, w jakich samoistne daniny komunalne obciążają płatników, wyliczone zostały w ustawie o finansach komunalnych. Są one następujące:

1. Podatek od gruntów poza miastem położonych może być samoistnie wymierzony tylko w b. dzielnicy rosyjskiej i tylko od gruntów państwowych.

Tylko grunty państwowe przeznaczone do użytkowania rolnego mogą być obciążone i tylko podatkiem samoistnym (nie dodatkiem od podatku) w wysokości, w której podobne grunty w sąsiedztwie obciążone są dodatkami do podatków (ust. o fin. kom. art. 2 i rozp. wyk. z r. 1932 § 3 n.).

Podatek od gruntów w miastach może miasto pobierać albo w formie podatku samoistnego, albo w formie dodatku do podatku (p. str. 409).

Tylko w formie samoistnego podatku mogą być obciążone grunty wolne od państwowego podatku gruntowego i grunty państwowe w b. dzielnicy rosyjskiej (ust. o fin. kom. art. 4).

2. Podatek od nieruchomości. W formie samoistnego podatku mogą to źródło obciążać miasta zamiast dodatku do tego podatku (p. str. 409).

Nowowzniesione budynki nie mogą być tym podatkiem obciążone (ust. o fin. kom. art. 6).

3. Podatek od lokali może być pobierany przez gminy wiejskie i miasta tylko w formie podatku od zbytku mieszkaniowego i podatku hotelowego.

Zbytek mieszkaniowy ma miejsce wtedy, gdy część mieszkania jest zbędna albo ze względu na swoje przeznaczenie albo ze względu na liczbę osób zamieszkujących lokal. Podatek hotelowy obciąża korzystających z hoteli i t. p., właściciel przedsiębiorstwa ściąga podatek i odpowiada za niego (ust. o fin. kom. art. 7).

4. Podatek wyrównawczy, na wyrównanie deficytu w gminach wiejskich. Może być uchwalony, skoro istnieje w budżecie zwyczajnym deficyt, mimo, że gmina wyzyskała swoje prawa i przewidziała w budżecie dochody ze wszystkich źródeł wskazanych w ust. z 11.8.1923.

Został on wprowadzony poraz pierwszy w r. 1924 dla gmin b. zaboru rosyjskiego i był odnawiany na lata następne. Ustawa z 1.3.1927 DURP: 27:208 wygasła 31.3.1930 r. Następna z 20.3.1931 DURP: 27:172 obowiązywała do 31.3.1934 na całym obszarze Państwa z wyjątkiem Śląska. Obecnie obowiązuje bez określonego terminu RPRP z 27.10.1933 DURP: 84:613. Przyczyną wprowadzenia tego podatku była mała wydajność źródeł dochodowych, z jakich mogą korzystać gminy wiejskie na podstawie ustawy z 11.8.1923, a duże wydatki, zwłaszcza na szkolnictwo powszechne. Deficyt zwyczajnych wydatków i dochodów gminy (nie nadzwyczajnych p. OPA 1933:372) rozkłada się w formie podatku na płatników podatku gruntowego, budynkowego oraz zobowiązanych do wykupienia świadectw przemysłowych i handlowych. Rozkład następuje proporcjonalnie do wysokości tych podatków lub ceny świadectw. Ogólna suma tego podatku nie może w gminie przekraczać sumy złotych równej sumie hektarów gruntów opodatkowanych pomnożonej przez współczynnik 0,25; 0,5; 1,75 i 2,25 zależnie od dzielnicy. Stosowany może być dopiero po wyzyskaniu wszystkich źródeł dochodowych gminy i na podstawie zatwierdzonego przez władze nadzorcze statutu. Podatek ten opłaca się także od gruntów uwolnionych od podatku gruntowego. Tylko grunty na cele kultu religijnego nie mogą być tym podatkiem obciążone (p. art. XV Konkordatu).

5. Podatek inwestycyjny w wyjątkowych przypadkach na czas ograniczony i na ściśle oznaczony cel. Obciążone mogą być nim źródła podatkowe, już raz dodatkiem do podatku lub samoistnym podatkiem stosownie do ust. o fin. kom. obciążone. Granica obciążenia: 50% wspomnianego dodatku lub samoistnego podatku (ust. o fin. kom. art. 21 i rozp. wyk. z r. 1932 § 101).

Dopuszczalność obciążenia tym podatkiem jest ograniczona drogą interpretacji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych ze względu na duże zadłużenie samorządów wskutek dokonanych inwestycji (Wiad. Stat. 1932: zesz. specj. 1) i ze względu na fakt, że chodzi o wyjątkowy przepis.

6. Podatek wojskowy t. zw. zasadniczy pobierany jest jako samoistna danina komunalna przez zarządy gmin wiejskich i miast.

Dodatek do państwowego podatku dochodowego jest podatkiem państwowym (p. wyżej str. 218).

7. Opłata od widowisk publicznych (teatry, koncerty, kina, cyrk, varieté, muzea, wystawy, odczyty, pokazy, wyścigi, zawody konne, imprezy sportowe), zabaw publicznych i rozrywek (dancing, ślizgawka), od stawek gry, od zakładów, od wygranych i od spożycia w zakładach restauracyjnych w porze nocnej.

Maksymalne stawki i uwolnienia dekretuje MSWewn. (ust. o fin. kom. art. 18 i rozp. wyk. z 1932, § 74 do 93).

Fundusz pracy pobiera przy sposobności uiszczenia opłaty komunalnej osobną opłatę od 0,05 do 0,50 zł. od biletów wstępu na wszelkie publiczne zabawy, rozrywki, widowiska i zawody sportowe (z wyjątkiem widowisk dla żołnierzy, młodzieży, bezrobotnych i t. p.). Opłata zależna jest od ceny biletu. Wpłaca ją przedsiębiorca razem z opłatą komunalną. Na rzecz tegoż funduszu opłaca się również daninę od przebywania między godziną 24 a 6 w zakładach gastronomicznych (z wyjątkiem kolejowych) i salach bilardowych. Danina ta wynosi 0,5 zł. od osoby (ust. z 16.3.1933 DURP: 22:163 i RPrez.RM z 31.3. 1933 DURP: 22:176).

Polski Czerwony Krzyż pobiera również dodatek do biletów wstępu na publiczne widowiska, zabawy, rozrywki, zawody sportowe, wyścigi, wystawy i t. p. Stawka wynosi 5 gr. przy biletach w cenie od 59 — 99 gr., 10 gr. przy biletach droższych. Płaci się kwotę ryczałtową, gdy niema biletów wstępu. Nie podlegają amatorskie zawody sportowe, zabawy i t. p. dla młodzieży, żołnierzy, zwolnione od podatku imprezy na cele dobroczynne (ust. z 28.1.1932 DURP: 18:111, RMSWewn. z 4.5.1932 DURP: 43:422).

8. Opłata komunalna od zaprotestowanych weksli w wysokości pół procentu sumy wekslowej (ust. o fin. kom. art. 14).

9. Akcyza od kopalń węgla, soli i olejów mineralnych.

Uprawnione do poboru są gminy wiejskie, miasta i powiatowe związki, na których obszarze znajdują się kopalnie, budowle pomocnicze i inne przynależności. Podstawą jest ilość wydobyta. Wysokość nie może przenosić 1 procentu ceny wydobytego minerału. Wolne są państwowe żupy solne. Wpływy winny być użyte na cele inwestycyjne w miejscowościach, w których są położone kopalnie (ust. o fin. kom. art. 5). Produkcja nowego szybu naftowego wolna jest od tej daniny przez pierwszych 10 lat (RPRP z 17.11. 1927 DURP: 102:885).

10. Akcyza od elektryczności p. wyżej str. 308:

11. Daniny od plakatów, szyldów, anonsów i innej reklamy (art. 17), od prawa polowania (art. 19), od psów (rozp. wyk. z r. 1932 § 100), od wjazdu do miasta mogą być pobierane w formie daniny samoistnej.

Statuty wzorowe dołączone są do RMSWewn. z 23.11.1932 DURP: 113:937 (plakaty, szyldy, anonsy, psy). Opłaty kopytkowe, rogatkowe, mytnicze, dopuszczalne są w miastach, o ile istniały przed wprowadzeniem ustawy drogowej z 10.12.1920. Inne opłaty mytnicze tylko wyjątkowo, za zatwierdzeniem Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (p. Zarz. MSWewn. z 22.12.1934 DU 1935:4:59). Daniną samoistną jest zamieniony na pieniądze obowiązek utrzymywania stójki konnej lub pieszej na potrzeby gminne w b. zaborze rosyjskim.

Inne postacie samoistnych danin, poza wyliczonemi, mogą obciążać inne źródła tylko na rzecz miast za zatwierdzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Skarbu (p. wyżej daninę od psów).

Niedopuszczalne jest obciążenie majątku i posiadania przedmiotów majątkowych, kapitału, rent, taksamo ponowne obciążenie już obciążonych komunalnemi daninami źródeł (ust. o fin. kom. art. 21).

7. Opłatami nazywa ustawa o finansach komunalnych należności, jakie pobierać winny związki samorządowe za używanie komunalnych urządzeń oraz za używanie zakładów dobra publicznego (szpitali, ambulatorjów, przytułków, zakładów opiekuńczych, targowisk, i t. p., nie szkół) i jakie pobierać mogą za czynności i poświadczenia organów komunalnych (ust. o fin. kom. art. 27).

Ustanowienie opłaty następuje na podstawie uchwały rady gromadzkiej, gminnej, lub powiatowej (ust. z 23.3.1933 DURP: 35:294). Nie podlegają one zatwierdzeniu władzy nadzorczej. Władza nadzorcza jednak

może żądać obniżenia, zmiany lub zniesienia opłat albo też podwyższenia, gdy okażą się one niewspółmierne w stosunku do kosztów utrzymania urządzenia lub zakładu. Podlegają zatwierdzeniu zaliczki na te opłaty, większe od trzymiesięcznych oraz opłaty targowe (ust. o fin. kom. art. 27 do 30, rozp. wyk. z r. 1932 § 107 n.).

Zewidencją i kontrolą ruchu ludności połączone czynności i zaświadczenia urzędowe podlegają opłacie na rzecz gminy stosownie do powziętej uchwały (ust. z 15.3.1932 DURP: 38:390).

Weterynaryjne badanie przed ubojem i sprawdzanie tego badania podlega opłacie od posiadaczy zwierząt na rzecz gminy stosownie do powziętej uchwały. (RPRP z 22.3.1928 DURP 1933: 60:454, art. 19).

Dopłaty specjalne są to należności, jakie winny pobierać związki samorządowe na koszta założenia i utrzymania komunalnych urządzeń i zakładów dobra publicznego o charakterze gospodarczym (jak wodociągi, elektrownie, gazownie, tramwaje, i t. d.) oraz przedsiębiorstw komunikacyjnych o własnej nawierzchni. Obciążonym może być właściciel nieruchomości albo przedsiębiorstwa przemysłowego lub handlowego, zyskujący z tych gospodarczych urządzeń i zakładów szczególne korzyści gospodarcze lub udogodnienia.

Ustanowienie i zatwierdzenie, jak przy opłatach (p. wyżej). Mogą być pobierane obok tych opłat. Wojewódzkie związki komunalne mogą pobierać dopłaty specjalne od gmin miejskich i związków powiatowych; związki powiatowe od niewydzielonych gmin miejskich. Płatnik o uchwale musi być uwiadomiony. Ma on prawo odwołania do władzy nadzorczej; przyczem odwołanie wstrzymuje wykonanie. (ust. o fin. kom. art. 31 i 32, rozp. wyk. z r. 1932 § 112 n.).

Daniny drogowe są dziedziną, w której samorządy najpowszechniej korzystają z opłat i specjalnych dopłat. I tak pobierają związki wojewódzkie i powiatowe opłaty drogowe na budowę i utrzymanie dróg wojewódzkich i powiatowych. Rozkładane są one stosownie do uchwalonego statutu podatkowego (statut wzorowy przy OMSWew. z 22.4.1925 Nr. 41) między płatników podatku gruntowego, budynkowego i przemysłowego. Płatnikiem jest członek danego związku komunalnego. Wysokość tej opłaty jest ograniczona; nieograniczona jest, gdy podstawą wymiaru jest podatek gruntowy.

Związki powiatowe, miasta i gminy wiejskie mogą pobierać specjalną dopłatę drogową jako udział w kosztach budowy i utrzymania tych osób, które nadmiernie (w sposób zwykłą miarę przekraczający) drogi używają albo mają z niej szczególne korzyści. Ugoda jest w tym względzie dopuszczalna.

P. NTA. w Zb. 321 S, 359 S, OPA 1933:272. P. Ust. z 10.12.1920 DURP 1921:6:32, art. 19—23, utrzymana w mocy ust. z 11.8.1923 DURP 1932:106:884, art. 30, znowelizowana ust. z 25.3.1933 DURP:32:276, NTA

w Zb. 1219, 1525, 321 S, w OPA 1933:197, 198, 272, 233, 310, 311, 403, 448.

Świadczenia w naturze na cele publiczne (szarwark), polegają na dostarczeniu prostej t. j. niewykwalifikowanej robocizny pieszej i zaprzęgowej do budowy i utrzymania dróg samorządowych, do wykonania i utrzymania meljoracji wodnych, do wznoszenia budynków gminnych i gromadzkich i do zagospodarowania i zalesienia takichże nieużytków. Podlegają temu obowiązkowi płatnicy podatku gruntowego, przemysłowego i od nieruchomości w gminach wiejskich i niewydzielonych z powiatu miastach, bez względu na to czy w gminie mieszkają czy nie. Podstawą wymiaru jest zasadniczy podatek gruntowy, państwowy podatek od nieruchomości, oraz cena świadectwa przemysłowego bez dodatków samorządowych i bez dodatku szkolnego, albo w gminach wiejskich podatek wyrównawczy, a (z ograniczeniami) w miastach podatek dochodowy, o ile płatnik nie płaci poprzednio wymienionych podatków. Wymiar następuje stosunkowo do podstaw zesumowanych kwot podatkowych. Wymierzany jest w dniówkach robocizny pieszej. Te dniówki mogą być dla posiadaczy środków przewozowych przeliczone i zamienione według uchwalonych przez Radę gmin norm: na robociznę zaprzęgową, na wykonanie określonej roboty, na gotówkę, na inną robociznę lub na potrzebne do wykonania robót materjały. Organem uchwalającym jest rada gminna, lub powiatowa. Wymiar i pobór należą do zarządu gminnego.

Ograniczenia są przewidziane co do tego w jakiej gminie lub gromadzie mają być wykonane roboty, co do okresu wykonania, co do dopuszczalnych granic obciążenia, co do dopuszczalnych odległości miejsca robót, co do stawek równowartości pieniężnej, co do stosunku robocizny pieszej do zaprzęgowej. Wydawane są co do tego zreguły rozporządzenia wojewody (ust. z 26.3.1935 DURP: 27:204).

Urządzenia meljoracyjne o znaczeniu publicznem mają być obowiązkowo corocznie przez gminy wykonywane przy pomocy świadczeń w naturze (ust. z 26.3.1935, art. 11).

8. Przedsiębiorstwa wolno zakładać i prowadzić związkowi komunalnemu. W decyzji swojej nie jest w tym względzie ograniczony. Władza nadzorcza ma jednak prawo działać hamująco, gdy założenie lub prowadzenie przedsiębiorstwa byłoby szkodliwe dla gminy, przedewszystkiem ze względu na jej budżet. Budżety przedsiębiorstw są wydzielone z budżetu administracji. Przedsiębiorstwo takie podlega ogólnym przepisom administracyjnym.

Forma prawna, (zarząd przez organy administracyjne, odrębna osoba prawna, spółka akcyjna, spółka mieszana) i sposób prowadzenie pozostawione są decyzji związku. Niema co do tego żadnych przepisów. (Romaniuk, Formy organizacyjne przedsiębiorstw komunalnych, Kwart. Stat. 1933:1).

Postępowanie organów ustrojowych przy tworzeniu, prowadzeniu i znoszeniu zakładów i przedsiębiorstw tych związków może unormować MSWew. (RPRP z 23.3.1933 DURP: 35:294).

Taryfy nie podlegają zatwierdzeniu władzy nadzorczej, ta jednak może żądać podwyższenia, gdy taryfa nie pokrywa kosztów eksploatacji oraz oprocentowania i amortyzacji kapitału zakładowego (ust. o fin. kom. art. 28). W rzeczywistości w cenach taryfowych zawarta jest często danina, nałożona na korzystających z przedsiębiorstw i zakładów samorządu.

Rzeźnie z przymusem uboju wyłącznie w nich i używania ich chłodni mogą zakładać miasta z ludnością powyżej 25.000; inne gminy za zezwoleniem MSWew. (ust. z 29.3.1933 DURP: 32:280); poza temi miastami p. ust. z 19.7.1919 DPPP: 63:371.

Targowiska mogą zakładać i utrzymywać gminy, również stosowne urządzenia targowe. Opłaty podlegają zatwierdzeniu (p. str. 417). Budżet ich jest wydzielony z budżetu administracji. Prawnie posiadają specjalny charakter (RPRP z 27.10.1933 DURP: 85:639).

Rentowność przedsiębiorstw samorządowych ani ich wpłaty nie jest duża. Przeciwnie przy prawidłowej rachunkowości okazałoby się prawdopodobnie, że z reguły są deficytowe. Trudnoby zresztą oczekiwać, by ludzie i stosunki w samorządzie tak dalece się różniły od ludzi i stosunków w przedsiębiorstwach państwowych.

Zyski z przedsiębiorstw samorządu 1933/34 mają wynosić 75.6 milj. zł. Cyfra ta przez znawców uznana jest za błędną z tego powodu, że przedsiębiorstwa nie wykazują w wydatkach obsługi długów ani prawidłowych sum na amortyzację. Przeciwnie przeważna część przedsiębiorstw jest deficytowa (Jaroszyński, Gazeta Polska 1934:267, W. Gajewski w Samorządzie 1935:8. Co do wyników za 1931/32 p. Romaniuk w Statystyce Polski, Serja C, zeszyt 12, 1934, nadto w Samorządzie Terytorjalnym 1934).

Zagadnienie zysku przedsiębiorstw komunalnych skomplikowane jest tem, że głównym ich celem jest zaspokojenie takich potrzeb mieszkańców związku komunalnego, których prywatna inicjatywa zaspokoić nie może, a zaspokojenie których należy do ustawowych obowiązków związku. Dopiero w drugim rzędzie zysk tych przedsiębiorstw ma umożliwić mniejszy nacisk podatkowy na potrzeby budżetu administracyjnego. Ta komplikacja ma swoje konsekwencje w ocenie charakteru prawnego (uwolnień od danin państwowych, stosunków do pracowników i t. d.) przedsiębiorstw.

Finansowanie tych przedsiębiorstw (taksamo potrzeb samorządu wogóle) odbywa się drogą kredytu zagranicznego, w znaczniejszej jednak części drogą kredytu w Banku Gospodarstwa Krajowego, w Banku Komunalnym, w Komunalnym Banku Kredytowym w Poznaniu, w Komunalnym funduszu pożyczkowo-zapomogowym, wreszcie w komunalnych kasach oszczędności (p. str. 422 n.).

9. Majątek związków samorządowych winien być przez każdy związek samorządowy zinwentaryzowany. Statystyka nie jest dotąd ogłoszona. Fragmentaryczne obliczenia zaczynają się pojawiać w publicystyce.

Wartość majątku wszystkich związków samorządowych podaje Minister Spraw Wewnętrznych w r. 1935 na 2 i pół miljarda złotych (Posiedzenie Sejmowe z 24.1.1935). Majątek związków powiatowych oblicza Stęplewski (Samorząd 1933:23) na 31.3.1932 w kwocie 311.4 milj. zł. po potrąceniu długów na kwotę 183.6 milj. zł. Majątek gmin wiejskich w Małopolsce p. Gazeta Administracji i P. P. 1933:2 i nast.

Wywłaszczenie na rzecz gminy na cele dróg, placów, targowisk p. ust. z 15.2.1934, DURP: 29:242. Księga inwentarzowa p. RPRP z 17.6.1924 DURP: 51:522 i RMSWew. z 6.12.1932 DURP 1933: 11:71.

Majątek po byłych rosyjskich zrzeszeniach prawno-publicznych przeszedł na własność powiatowych związków samorządowych, miast i gmin wiejskich. Dotyczy to majątku po b. ziemstwach powiatowych i gubernialnych, b. zarządach gospodarstwa ziemskiego, po b. gubernialnych komitetach zarządzających, b. urzędach opieki społecznej, b. instytucjach i organizacjach stanowych szlacheckich i mieszczańskich, po b. samorządzie i zarządzie miejskim, po b. kuratorjach trzeźwości (ust. z 22.3.1935 DURP: 27:201).

10. Zadłużenie samorządu (bez Śląska i bez gmin wiejskich) kredytem długoterminowym przedstawia poniższa tablica. Do cyfry zadłużenia na 31.3.1933 w kwocie 937.4 milj. zł. należy dodać kredyt krótkoterminowy, obliczony na ten dzień z kwotą 217 milj. zł.

DŁUGI SAMORZĄDU.

Na 31.3 w milj. zł.	1928	1929	1931	1932	1933
Zadłużenie ogółem	515.0	763.4	.	932.1	937.4
Miasta	457.1	660.0	770.9	816.8	812.5
w B. G. K.			364.5	363.8	372.2
pożyczki wewnętrzne			114.2	125.6	122.5
„ zagraniczne			88.8	99.0	96.4
Warszawa	181.7	185.3	204.7	210.9	207.7
w B. G. K.			38.7	.	41.7
pożyczki wewnętrzne			77.2	.	79.5
„ zagraniczne			86.3	.	84.0
Związki powiatowe	52.6	91.5	93·0	96.2	103.8
w B. G. K.			42.5	43.6	45.5
pożyczki wewnętrzne			0.1	0.2	0.1
„ zagraniczne			2.6	—	—
Związki wojewódzkie	5.3	12.3		19.1	21.0
w B. G. K.				12.2	12.1
pożyczki wewnętrzne				—	0.4
„ zagraniczne				—	—

Fundusz Pracy udzielił związkom samorządowym kredytu w okresach 1933/34: 42,7, 1934/35: 38,2 milj. zł.

Przyczyny tego zadłużenia leżą głównie w b. wielkiem zaniedbaniu, w jakiem były miasta dawnego zaboru rosyjskiego. Przeprowadziły one w pierwszych latach niepodległości, w czasie zbyt

krótkiem i nie o własnych siłach, kosztowne inwestycje, częściowo na kredyt gotówkowy i towarowy, zaciągnięty zagranicą.

Firma amerykańska Ulen i S-ka wykonała w latach 1925 do 1929 duże inwestycje głównie wodociągowe i kanalizacyjne dla Lublina, Piotrkowa, Radomia, Częstochowy, Sosnowca, Kielc i Zgierza. Kredyt udzielony miastom przez tę firmę amerykańską, wynosił 80,8 milj. zł. Kredytu ani anuitetów miasta spłacać nie mogły, przyszedł im z pomocą Rząd, który nie chciał dopuścić do niepłacenia długu zagranicznemu wierzycielowi. W tym celu udzielił przez BGK. pożyczki, a sam zobowiązał się do pokrycia części anuitetów.

Zaciągnięcie pożyczki przez związki komunalne (tosamo odnosi się do wystawienia weksli) wymaga zatwierdzenia uchwały przez władze nadzorcze. Granica zadłużenia powinna być w ten sposób zachowana, by raty amortyzacyjne i odsetki nie przekraczały 25% dochodów zwyczajnych związku samorządowego, a przy krótkoterminowych pożyczkach kasowych 20% tych dochodów, pozostałych do zrealizowania w danym roku budżetowym (Ust. o fin. kom. art. 33).

Powyższa norma zadłużenia jest sztywna, nieżyciowa i w praktyce często przekraczana (p. Gajewski w Samorządzie 1935:1).

Amortyzacja obligacji emitowanych i kuponów od nich p. ust. z 26.7.1919 DURP: 67:406 i z 2.3.1935 DURP: 24:161.,

Wierzycielami związków samorządowych są głównie Skarb Państwa, BGK, Polski Bank komunalny, Kredytowy Bank komunalny w Poznaniu, Komunalne Kasy Oszczędności lokujące w pożyczkach swoje wolne środki obrotowe, ubezpieczalnie, dostawcy krajowi i zagraniczni, wreszcie Komunalny Fundusz oszczędnościowo - zapomogowy. Niektóre związki wydały pożyczki emisyjne umieszczone w znacznej części zagranicą, Warszawa nadto krótkoterminowe bony na spłatę krótkoterminowych zobowiązań.

Skarb Państwa pozostaje w rozrachunkach ze związkami samorządowemi. Jest on bowiem wierzycielem z tytułu udzielonych pożyczek lub zwrotnych dotacji, (każdorazowa ustawa skarbowa upoważnia MS. do udzielania krótkoterminowych pożyczek z zapasów kasowych); z drugiej strony jest dłużnikiem z tytułu ściągniętych a niezwróconych danin, z tytułu korzystania z urządzeń komunalnych i t. d. Salda rozrachunków na 31.3.1933, z wyjątkiem rozrachunków z Warszawą, przekazane zostały funduszowi pożyczkowo-zapomogowemu. (RPRP z 24.10.1934 DURP: 94:846, art. 27).

Na cele drogowe zaciągnięto pożyczki, dawniej wprost u Skarbu Państwa, potem w drogowym funduszu pożyczkowym. Udzielane są obecnie związkom komunalnym przez Min. Kom. na podstawie zaleceń komisji opinjodawczej przy tem Ministerstwie. Zostały skonwertowane w latach 1926, 1930 i 1933, przy dużych ulgach w spłacie. Ostatnio dokonywał konwersji Polski Bank Komunalny (Samorząd 1933:46).

Polski Bank Komunalny w Warszawie założony został w roku 1919 jako spółka akcyjna, której akcjonarjuszami są Związki Samorządowe, Komunalne Kasy Oszczędności oraz instytucje prawa publicznego. Bank udziela kredytu krótkoterminowego, a nadto długoterminowego, emitując obligacje komunalne.

Za pośrednictwem Banku wypłacane są pożyczki z Drogowego Funduszu Pożyczkowego (p. wyżej i str. 68); Bank administruje Komunalnym Funduszem Pożyczkowo-Zapomogowym (p. niżej). Wreszcie prowadzi Bank biuro Związku Komunalnych Kas Oszczędności (p. niżej). Suma bilansowa wynosi na 31.12.1934 kwotę 82,8 milj zł. Udzielone pożyczki terminowe 41,5, obligacyjne 16,0, zysk za r. 1934: 0,2 milj. zł.

Komunalny Bank Kredytowy w Poznaniu jest osobą prawną należącą do związku międzykomunalnego (RPRP z 22.3. 1928 DURP:39:386). Udziela on kredytu związkom komunalnym, z prawem emitowania obligacyj komunalnych. Działalność jego ograniczona jest do województwa Poznańskiego i Pomorskiego. Korzysta z przywilejów podatkowych (NTA. Zb. 1601).

Suma bilansowa na 31.12.1934 wynosi 58,9 milj. zł., udzielone kredyty 27,4 zł., czysty zysk 1,6 milj. zł.

Komunalne Kasy Oszczędności są zakładami oszczędnościowo-pożyczkowemi samorządu terytorjalnego, wykonują czynności bankowe i mają charakter kupca. Zakładane są przez powiatowe i miejskie związki samorządowe. Mają one odrębną osobowość prawną, nabywaną przez rejestrację w sądzie handlowym. Organami KKO. jest Rada, Dyrekcja i Komisja rewizyjna. Związek samorządowy ręczy za wkłady i odsetki od nich. Polityką kredytową Kas kieruje przymusowy związek KKO. pod dyrektywą MS. nadto spełnia ten związek czynności kontrolne. Udzielają związkom samorządowym oraz ich przedsiębiorstwom i zakładom kredytu. Kredyt ten do 10% ogólnej sumy wkładów oszczędnościowych tych kas wymaga zgody właściwego wojewody od 10 do 20% zgody MSWew. i MS. Nadzór nad temi kasami należy do MS.

W połowie roku 1934 było takich kas 420 z wkładami 636 milj. zł., suma udzielonego kredytu samorządom wynosiła zgórą 110 milj. zł. (RPRP z 24.10.1934 DURP: 95:860).

Komunalny Fundusz pożyczkowo-zapomogowy, utworzony został w r. 1927 dla związków samorządowych całego Państwa z wyjątkiem Śląska. Fundusz ten ma osobne przepisami ustawowemi wydzielone dochody.

Dochodami jego są 10% udział we wpływach z dodatków komunalnych do państwowych akcyz od spożycia, użycia i produkcji, głównie od piwa, wina i spirytusu, a nadto z 10 procentowego dodatku do podatku spadków i darowizn, z 20 procentowego dodatku komunalnego do scalonego podatku przemysłowego, wreszcie z salda z rozrachunków między Skarbem Państwa a związkami. Przeznaczony jest ten fundusz na pożyczki dla gmin miejskich, związków powiatowych i na zapomogi dla gmin wiejskich. Sposób udzielania pożyczek i ich czasokresy normuje szereg RMSWew. (RPRP z 1.6.1927, DURP: 50:448, ust. z 10.3.1932 DURP: 32:329 i RPRP z 24.10.1934, DURP: 94:846). Fundusz ten z końcem r. 1934 wynosił 27,4 milj. zł. W wojew. śląskiem utworzono taki fundusz, wzorowany na funduszu ogólnopaństwowym (ust. śląska z 8.2.1928 Dz. U. Śl. Nr. 4).

Zagraniczne pożyczki uzyskały jedynie m. Warszawa (1928:10 milj. dol. St. Zj.), Poznań (1928:500 tys. funt. szterl.), Śląsk (1928:11 milj. dol.) i kilka drobniejszych miast b. Królestwa Polskiego. Warszawa skonwertowała nadto pożyczkę z r. 1903 i spłaca ją swoją 4½% pożyczką z r. 1931.

Obsługa długów wymaga bardzo znacznego procentu ogólnych wpływów samorządu, skutkiem czego Państwo nie może odpowiednio wyzyskać swoich źródeł dochodowych w miastach położonych.

Wydatki miast i powiatów na obsługę długów w 1934/35 były preliminowane na 81,8 milj. zł., co wynosiło około 19% ich wpływów zwyczajnych. Kwota ta ma być obniżona przy pomocy oddłużenia na podstawie RPRP z 24.10.1934 do 62,1 milj. zł. (W. Gajewski w Samorządzie 1935:8).

Obniżenie zadłużenia nastąpiło począwszy od r. 1933 naprzód przez dewaluację dolara i angielskiego funta, albowiem część zadłużenia samorządów zaciągnięta została w tych walutach. Nadto obsługę szeregu pożyczek (pożyczki Ulenowskie i pożyczki miasta Gdyni i Wilna) wziął na siebie Skarb Państwa. Wkońcu uzyskały związki uprawnienia do t. zw. oddłużenia t. j. do ulg w rozmiarach swoich zobowiązań i w terminie ich spłaty.

Oddłużenie daje z mocy samego prawa wszystkim związkom samorządowym umorzenie pewnych odsetek zalegających od pożyczek krótkoterminowych w BGK i w bankach państwowych, konwersję tych pożyczek na niższoprocentowe, odroczenie spłaty prywatnych długów hipotecznych do 1.1.1938 i ich konwersję, ulgi w spłatach pożyczek udzielonych przez komunalne kasy oszczędności, przez Skarb Państwa, ulgi w spłatach. należności w instytucji ubezpieczeń społecznych. Dalej idące ulgi jak rozłożenie spłaty kapitału pożyczek krótkoterminowych na okres do lat 10, kapitału pożyczek długoterminowych do lat 50, zawieszenie spłaty do lat 5 i redukcję kapitału mogą być uzyskane przez samorząd także i przez przedsiębiorstwa i zakłady komunalne drogą specjalnego postępowania, na podstawie indywidualnego planu oddłużenia, przed Wojewódzkiemi Komisjami Oszczędnościowo-Od-

dłużeniowemi oraz Centralną Komisją i przed Urzędem Rozjemczym do Spraw kredytowych Samorządu Terytorjalnego (RPRP z 24.10.1934 DURP: 94:846, Rozp. Prezesa RM z 26.3.1935, DURP: 22:132, RMSWew., MS i MPH z 16.4.1935 DURP: 31:231).

Dochodzenie roszczeń pieniężnych o charakterze prywatno-prawnym, może mieć miejsce przeciw związkom komunalnym albo w drodze egzekucji sądowej z pewnemi ograniczeniami, albo w drodze wstawienia przez władzę nadzorczą należności do budżetu związku, przyczem należności Skarbu, instytucji prawa publicznego, banków i wierzycieli hipotecznych mają pewne przywileje.

Egzekucja sądowa prowadzona jest na podstawie prawomocnego tytułu wykonawczego oraz dostarczonego przez wierzyciela (lub komornika, albo przez sąd zażądanego) orzeczenia władzy nadzorczej, stwierdzającego, z jakich części majątku lub dochodów związku komunalnego może być wierzyciel zaspokojony. Rozumie się bez istotnego uszczerbku dla wykonywanych przez związek komunalny zadań publicznych. Tytuł może być zastąpiony orzeczeniem władzy nadzorczej, którem należność uznana zostaje jako niesporna (kpc. art. 578, RPRP z 27.10.1932 DURP: 94:809).

Wstawienie należności do budżetu związku komunalnego na najbliższy okres może zarządzić władza nadzorcza w razie bezskuteczności egzekucji. Jednocześnie poleca ona zapłacić wierzycielowi wstawioną kwotę w oznaczonym terminie, pod rygorem zastosowania odpowiednich środków przymusowych.

Ograniczenia istnieją, gdy zalegający dług przenosi 10% zeszłorocznych dochodów zwyczajnych oraz w razie zbiegu należności. Przywileje ma w tej dziedzinie Skarb Państwa i instytucje prawa publicznego, banki, zrzeszenia związków komunalnych, należności zabezpieczone hipotecznie lub na dodatkach do podatków lub na udziałach w podatkach państwowych. Przepisy te wydane zostały w toku sanacji gospodarki samorządów. (art. 578 K. p. c., RPRP z 27.10.1932, DURP: 94:809, RMSWew. z 15.11.1933, Samorząd 1933:48).

XVII. Skarbowość Śląska.

Źródła: Ustawa Konstytucyjna z 15.7.1920, zawierająca statut organiczny województwa śląskiego DURP:73:497. — Wyd. nieurzędowe z komentarzem K. Wolnego p. t. Autonomja Śląska (1920). — Późniejsze zmiany i uzupełnienia statutu: DURP 1921:26:146, 69:449 i 85:608, 1922:46:388, 1924:21:224 oraz 1925:36:240. Por. DUŚl. 1924:18:73. — Materjały do Ustawy Konstytucyjnej; druk Sejmu Śląskiego 1932:228; tu m. i. stenogramy z Sejmów R. P. z r. 1920. — Ustawy Sejmu Śląskiego 1922 — 1932, 1933 (całe ustawodawstwo śląskie w układzie rzeczowym, skarbowość str. 657 — 762, wydanie urzędowe). — Dziennik Ustaw Śląskich od r. 1922. — Bobek, Ustawa o finansach komunalnych, 1927. — Dziennik Ustaw R. P.

Literatura: M. Bielak w Przeglądzie Politycznym 1924: t. I, zeszyt 1, w Czasopiśmie Skarbowem 1927:6, str. 1 — 5, w Roczniku Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku I, Katowice, 1929:125 do 161, w tomie referatów na I Polski Kongres Nauk Administracyjnych, 1929 I: 301 — 315. M. Dworzański i M. Tułacz, artykuły w książce zbiorowej: Województwo Śląskie. 1918 — 1928 (wyd. dla P. W. K.) 1929. — J. Potyka w Ruchu Prawn. i Ekon. 1927: 225—238. St. Janicki, Budżet śląski na 1926/27, toż na 1927/28 i na 1928/29.

Statystyka: Biuletyn Statystyczny Wydziału Skarbowego. Dodatek do Gazety Urzędowej Wojew. Śląskiego. Miesięcznik, od 1927 r. — Również od 1935 w wydawnictwach G. U. S. p. t. Statystyka skarbowa i od 1934 w Śl. Wiadomościach Statystycznych (organ Śl. Biura Stat.).

1. Autonomja. 2. Przepisy. 3. Władze. 4. Budżet. 5. Dochody. 6. Wydatki. 7. Obrona. 8. Kontrola. 9. Długi. 10. Przedsiębiorstwa i fundusze. 11. Finanse komunalne.

1. Autonomja wojewódzka Śląska jest szeroko rozbudowana, a podobnie jak zakreślone jej ustawowo cele, tak i jej skarbowość, przekracza zwykłe granice administracji samorządowej.

Województwo śląskie powstało z terytorjów, które do zakończenia wielkiej wojny wchodziły w skład prowincji śląskiej królestwa Pruskiego oraz austrjackiego kraju koronnego Śląska. W wyniku wygranej wojny Główne Mocarstwa Sprzymierzone i Stowarzyszone objęły zwierzchnią władzę nad terenem plebiscytowym Górnego Śląska i nad Ks. Cieszyńskiem w zamiarze dokonania plebiscytu, który w myśl zasady samostanowienia narodów miał zadecydować o przynależności państwowej tych terytorjów. Wobec niewąt-

pliwej na nich przewagi narodowości polskiej Rzeczpospolita Polska wydała 15.7.1920 ustawę konstytucyjną (DURP 73:497), zawierającą statut organiczny przyszłego województwa śląskiego, które miało objąć ok. 13.000 klm. kw. z 2 milj. mieszkańców. Ostateczny podział nie uszanował w całej pełni woli ludności i ziemie śląskie w małej tylko części pomimo bohaterskich wysiłków mieszkańców wróciły do Polski. Woj. śląskie liczy tylko 4.200 klm. kw. i 1 milj. mieszkańców. Mimo takiego zmniejszenia terytorjum, ustawa konstytucyjna o autonomji śląskiej nietylko nie została cofnięta, ale jeszcze rozszerzona. Postanowienia skarbowe zostały bez zmiany.

Ustawa konstytucyjna z 15.7.1920 rozgraniczyła ustawodawstwo ogólnopaństwowe od śląskiego, które powierzyła Sejmowi Śląskiemu. Jako naczelne organy administracji ustanowiła Wojewodę, mianowanego przez Prezydenta Rzpltej, i Radę Wojewódzką, do której oprócz wojewody i jego zastępcy wchodzi 5 członków, wybranych przez Sejm Śląski. Wojewoda działa w dwojakim charakterze: jako przewodniczący Rady Wojewódzkiej i jako kierownik jednego z polskich urzędów wojewódzkich; Sejm Śląski i Rada mają zakres ograniczony do właściwości działania, wyliczonych w statucie organicznym. Zasadą jest, że Śląsk jest nieodłączalną częścią Państwa Polskiego i ma jedynie prawa samorządne.

Dokonane w pośpiechu określenie tych praw w statucie organicznym nie jest doskonałe w swem ujęciu prawniczem. Ustawodawca przejął niektóre zasady ze stosunku kraju (Prusy) do państwa (Rzesza), inne ze stosunku prowincji (Śląsk) do kraju (Prusy). Stworzył jednostkę terytorjalną, która nie jest i w granicach Państwa Polskiego być nie może krajem związkowym, a jest jedynie prowincją. Jej brak suwerenności silnie się przejawia w dziedzinie administracji skarbowej. Z drugiej jednak strony prowincja ta wyposażona została w niektóre atrybucje państwa.

O ustroju wewnętrznym województwa decydować ma ustawa specjalna, nad którą dyskusje trwają od lat. Zakres praw Sejmu Śląskiego w dziedzinie skarbowości, a zwłaszcza stosunek systemu podatkowego śląskiego do państwowego i stosunek dwóch administracyj skarbowych nie został dotąd (1935) określony a przewidziana w statucie organicznym ustawa ogólno-państwowa i identyczna śląska nie została dotąd w tej sprawie wydana. Do czasu wydania takich ustaw reguluje tymczasowo sprawy skarbowe art. 5 ustawy konstytucyjnej, a kompetencję Sejmu Śląskiego w tej dziedzinie — art. 4.

2. Przepisy prawa skarbowego, na Śląsku obowiązującego, pochodzą z kilku okresów: dawniejsze pruskie, niemieckie lub austrjackie przepisy z czasów do objęcia władzy przez Komisje Głównych Mocarstw Sprzymierzonych i Stowarzyszonych, oraz ogłoszone w dziennikach urzędowych tych komisyj przepisy tychże Komisyj

w Cieszynie i Opolu, o ile nie zostały później polskiemi ustawami zniesione; ustaw i rozporządzenia polskie z okresu, poprzedzającego przyłączenie górnośląskiej części województwa śląskiego do Polski (15.6. 1922), o ile zostały ustawowo rozciągnięte na ten obszar; wreszcie takież ustawy i rozporządzenia z czasów późniejszych, wydane zależnie od właściwości terytorjalnej lub rzeczowej, dla całego obszaru Państwa lub dla samego Śląska.

Ustawa z 15.7.1920 nie przewiduje dla Sejmu Śląskiego prawa oświadczania lub odmawiania zgody na wprowadzenie na Śląsk polskich ustaw skarbowych, czyniąc tylko 2 wyjątki, mianowicie w razie wprowadzenia podatków od produkcji lub monopoli na węgiel, wyroby hutnicze, chemiczne i t. d., dla których produkcji Śląsk zatrudnia conajmniej połowę robotników całej Polski (art. 8 statutu organicznego).

Do kompetencyj autonomji śląskiej należy w dziedzinie danin skarbowych: ujednolicenie ustawodawstwa w razie istnienia odmiennych przepisów w cieszyńskiej i w górnośląskiej częściach województwa, np. zniesienie obowiązującego tylko w górnośląskiej części województwa podatku od bibułek cygaretowych (DUŚL. 1922:10:36); nadto nakładanie dodatków do państwowych podatków bezpośrednich, co jednak dotychczas ani razu nie zostało uchwalone i co jest ograniczone koniecznością uzyskiwania zgody Ministerstwa Skarbu wrazie, gdy dodatek przewyższa 100%. Nakładanie przez Sejm samodzielnych podatków śląskich będzie możliwe dopiero po wydaniu dwojakiej ustawy równobrzmiącej, o której wyżej.

Do kompetencji Rady Wojewódzkiej należało (art. 9 statutu) współdziałanie z Ministerstwem Skarbu we wprowadzeniu na Śląsk waluty polskiej. Z chwilą jednak, gdy to nastąpiło (RRM z 21.12.1922 DURP: 115:1038), autonomiczne czynniki śląskie nie mają więcej wpływu na sprawy walutowe.

Inne skarbowe kompetencje Sejmu Śląskiego dają mu (art. 4 p. 16 statutu) prawo ustalania budżetu, zatwierdzania zamknięć rachunkowych, zaciągania pożyczek wojewódzkich, dyspozycji nieruchomym majątkiem województwa, przyjmowania gwarancji finansowej przez Skarb Śląski. Są to więc uprawnienia analogiczne do posiadanych przez Sejm Rzpltej na zasadzie art. 31 i 51 Konstytucji z r. 1935 DURP:30:227.

Do czasu ogłoszenia przewidzianej ustawy specjalnej własny zakres działania Śląska w dziedzinie skarbowej nie jest wielki. Nie powiększa tego zakresu fakt istnienia odrębnego Skarbu Śląskiego, którego organizacji statut organiczny nie przepisuje, ale o którym wspomina.

Odrębnem źródłem przepisów prawnych jest Konwencja Genewska, zawarta między Polską i Niemcami 15.5.1922, ratyfikowana

i ogłoszona w Polsce (DURP 44: 370 i 371). Z zakresu skarbowego zawiera ona tylko tylko postanowienia o walucie, które już przestały obowiązywać (art. 306 — 313), i o ułatwieniach w dziedzinie celnej (art. 216 — 258), które wraz z całą konwencją przestaną obowiązywać 15.6.1937. Należy nadmienić, że konwencja nic nie ma wspólnego z takiem czy innem załatwieniem kwestji ustroju Górnego Śląska (autonomji), co leży wyłącznie w kompetencji miarodajnych czynników polskich.

3. Władze skarbowe w województwie śląskiem wchodzą w skład śląskiego urzędu wojewódzkiego i podlegają Wojewodzie, odmiennie zatem od ustroju władz skarbowych na pozostałych obszarach Polski. Śląsk tworzy obszar skarbowej jednostki administracyjnej drugiej instancji. Posiada organ władzy drugiej instancji w postaci Wydziału Skarbowego, odpowiadającego Izbie Skarbowej, oraz sieć władz pierwszej instancji, zorganizowanych identycznie, jak poza Śląskiem.

Poza kompetencją Urzędu wojewódzkiego pozostają władze celne, skoncentrowane w Dyrekcji Ceł w Mysłowicach, utworzonej ustawą z 16.6.1922 (DURP 46:388) i podległej bezpośrednio Ministerstwu Skarbu. Również miejscowa Straż Graniczna (p. str. 40) oraz oddział katowicki Prokuratorji Generalnej R. P. (p. str. 36) podlegają bezpośrednio swoim władzom centralnym w Warszawie. Bez posiadania własnych stałych organów na Śląsku, wprost z Warszawy, działają Urząd Kontroli Ubezpieczeń (p. str. 35), Komisarjat Bankowy (p. str. 34), podobnie, jak i Rada Spółdzielcza (p. str. 32).

Ministerstwo Skarbu na podstawie ustawy z 8.4.1919 DPP:31:261 objęło administrację skarbową na Śląsku Cieszyńskiem, na którym sprawowała ją w charakterze władzy drugiej instancji Dyrekcja Skarbu w Cieszynie, aż do utworzenia województwa śląskiego i powołania do życia dla całego jego obszaru władz i urzędów skarbowych polskich. Stało się to rozporządzeniem Wojewody śląskiego z 10.7.1922 DUŚL. 6:22. Zdaniem niektórych autorów, Wojewoda do wydania takiego zarządzenia nie miał prawa. Faktem jest jednak, że niezwłoczne jego wydanie było niezbędne, ponieważ moc miarodajnej dla całego kraju ustawy o tymczasowej organizacji władz i urzędów skarbowych z 31.7.1919 DPP 65:391 nie została rozciągnięta na województwo śląskie, a pozostawienie ustroju władz z okresu przed przyłączeniem do Polski było niemożliwe wobec zupełnej zmiany systemu podatkowego.

Władze pierwszej instancji, podległe Wydziałowi Skarbowemu, są następujące: 16 urzędów skarbowych, 10 urzędów katastralnych, 1 urząd opłat stemplowych, 3 urzędy akcyz i monopolów państwowych z 3 brygadami i 8 rejonami kontroli skarbowej oraz stałemi dozorami w przedsiębiorstwach akcyzowych. W sumie budżet na 1935/36 przewiduje skarbowych etatów urzędniczych 1.023 oraz niższych funkcjonarjuszów — 76.

Językiem urzędowym władz w województwie śląskiem jest wyłącznie język polski, co nie wyklucza prawa dla mniejszości wnoszenia pism do władz w języku niemieckim. Na żądanie petent otrzymać może do odpowiedzi polskiej tłomaczenie niemieckie (ust. z 16.1.1923 DUŚl. 5:34).

Wydział Skarbowy ma kompetencje Izby Skarbowej, a jego naczelnik — kompetencje prezesa Izby. Równocześnie ma Wydział inny jeszcze zakres działania: spełnia w stosunku do Śląska rolę, jaką w stosunku do Państwa spełnia Departament Budżetowo-Kasowy Ministerstwa Skarbu, t. j. centralizuje prace nad preliminarzem budżetowym, który po uzyskaniu aprobaty przez Śląską Radę Wojewódzką, jest przez jej przewodniczącego, t. j. przez Wojewodę, przedkładany Sejmowi Śląskiemu do zatwierdzenia. Podobnie uczestniczy Wydział Skarbowy w opracowaniu rocznych zamknięć rachunkowych.

Zespolenie spraw skarbowych z innemi działami administracji publicznej w urzędzie wojewódzkim wytwarza zupełnie inny stosunek do Wojewody naczelnika Wydziału Skarbowego, skąd inąd zrównanego z prezesem Izby Skarbowej. Nietylko z Wojewodą uzgadnia ważniejsze zarządzenia (p. str. 37), ale podporządkowany jest hierarchicznie Wojewodzie. To nie przeszkadza, że merytorycznie tok instancji idzie od Wydziału do Ministerstwa Skarbu, które rozstrzyga odwołanie. Ono też decyduje w sprawach organizacyjnych, chociaż podział terytorjalny władz skarbowych normowany jest ustawami śląskiemi.

4. Budżet autonomiczny śląski jest corocznie uchwalany przez Sejm Śląski na podstawie preliminarza, przedstawionego przez przewodniczącego Rady Wojewódzkiej, i ogłaszany przez Marszałka Sejmu w Dzienniku Ustaw Śląskich, jako załącznik do ustawy skarbowej. Ustawa ta określa globalnie kwotę wydatków i pokrycie na nie, zatwierdza plany finansowo-gospodarcze zakładów humanitarnych województwa, przedsiębiorstw i odrębnych funduszów, przewiduje udział Skarbu Państwa w dochodach Skarbu Śląskiego oraz ustanawia zasady przenoszenia kredytów. Rok budżetowy zaczyna się 1 kwietnia. Wydatki i dochody preliminowane są jako zwyczajne i nadzwyczajne; zgrupowane są w 3 częściach (I Sejm Śląski, II Administracja Śląska, III Emerytury i zaopatrzenia, daniny publiczne, długi i pożyczki), ujęte w działy, rozdziały, paragrafy i pozycje. Zakłady, przedsiębiorstwa, fundusze wyodrębnione są traktowane w budżecie tylko netto; ich plan finansowo-gospodarczy zawarty jest w załącznikach do budżetu. Technika uchwalania ustawy skarbowej odpowiada zwykle przyjętej w ciałach ustawodawczych (wniosek, pierwsze czytanie, odesłanie do komisji, jej sprawozdanie, drugie i trzecie czytanie, głosowanie i t. d.).

Według regulaminu, który Sejm Śląski sam sobie uchwalił, miarodajna w Sejmie Śląskim Komisja skarbowo-budżetowa liczy 9 członków. Projekt

budżetu musi być rozesłany posłom jako druk sejmowy conajmniej na 5 dni przed pierwszem czytaniem. Komisja obowiązana jest sprawozdanie przedłożyć w terminie, zakreślonym przez Sejm, w przeciwnym razie Marszałek Sejmu może na plenum Sejmu wnieść przedłożenie przewodniczącego Rady Wojewódzkiej i od siebie wyznaczyć sprawozdawców. Wykonanie ustawy powierzone jest Radzie Wojewódzkiej i Wojewodzie.

5. Po stronie dochodów w budżecie zgodnie z ustawą konstytucyjną z 15.7.1920 (art. 5 ust. 4) prowadzone są jako wpływające do Skarbu Śląskiego podatki i opłaty, pobierane ze Śląska.

W ten sposób sformułowana ustawa wykluczyła opłaty celne, gdyż urzędy celne, na terenie województwa położone, dokonują odprawę celną dla importerów lub eksporterów z całej Polski. Wykluczyła również wpływy monopolów państwowych, jako niepodpadające pod pojęcie podatków i opłat. Natomiast dochód osiągany ze Śląska z akcyz, z opłat stemplowych, z odsetek za odroczenie, z grzywien, z kosztów egzekucyjnych, wpływa do Skarbu Śląskiego.

Około 90 procent dochodów stanowią daniny publiczne. Ponieważ Sejm Śląski nie może ustanawiać własnych podatków, dopóki tej dziedziny nie uregulują zasadniczo dwie równobrzmiące ustawy polska i śląska (art. 5 ust. 1 statutu), obowiązuje w całej pełni ustawodawstwo polskie; chyba, że ustawa polska zawiera zastrzeżenia, że ona się na Śląsk nie rozciąga, lub, w bardzo rzadkich wypadkach, o ile postanowienie skarbowe zawarte jest w ustawie z innego działu ustawodawstwa, które wymaga ingerencji Sejmu Śląskiego.

Zdaniem płatników zwolnienie nowych budowli mieszkalnych od podatku dochodowego, przewidziane w ustawie o rozbudowie miast z 29.4.1925 DURP 51:346), nie przestało obowiązywać na Śląsku i nadal, chociaż RPRP z 22.4.1927 (DURP 42:372) zniosło ustawę, ponieważ to rozporządzenie miało moc wykonawczą w całem Państwie z wyjątkiem właśnie województwa śląskiego i nie zostało na jego teren rozciągnięte. Obecnie zwolnienie to na Śląsku obowiązuje, jak w całem Państwie (p. str. 171).

Do czasu wydania wspomnianych dwóch równobrzmiących ustaw Sejm Śląski, jak już wspominaliśmy, może tylko uchwalać dodatki do podatków bezpośrednich (bez zgody Ministra Skarbu w granicach do 100%), — z czego nie zrobił użytku, — oraz ujednolicić podatki dotąd obowiązujące w częściach województwa podległych różnym ustawodawstwom, t. j. na Śląsku Cieszyńskim i na Górnym Śląsku.

To ujednolicenie poszło w kierunku znoszenia ustaw podatkowych niemieckich, które obowiązywały tylko na Górnym Śląsku, m. i. od wód mineralnych DUŚL 1922:10:34 i 35:126, od środków do oświetlenia DUŚL 1922:10:35 i 1923:2:14, od bibułek papierosowych DUŚL 1922:10:36 i 1923:2:14. W jednym wypadku ustawa śląska dla ujednolicenia rozciągnęła na górnośląską część województwa ustawę polską, która już obowiązywała na części cieszyńskiej: była to ustawa z 24.5.1927 DUŚL 14 i 28, poświęcona podatkowi od kapitałów i rent.

Unifikacja ustawodawstwa podatkowego, postępująca w całem Państwie Polskiem, objęła i województwo śląskie. Statut organiczny (art. 5 ust. 2) przewiduje wprowadzenie na Śląsk tych podatków i opłat, które jednolicie obowiązują na całym terenie Państwa. Na tej zasadzie obowiązują na Śląsku ustawy polskie o podatkach dochodowym, majątkowym, przemysłowym, od niektórych zajęć zawodowych, od uboju, o opłatach stemplowych, o ordynacji podatkowej, o egzekucji, o odsetkach zwłoki i t. d. Specjalnie ważne pod tym względem było wejście w życie na Śląsku z dn. 1.1.1927 polskiego ustawodawstwa o opłatach stemplowych, przez co uchylone zostały nietylko pruska i niemiecka ustawy stemplowe, ale i podatki niemieckie od nabycia nieruchomości i od ubezpieczeń, oraz wejście w życie RPRP z 24.10. 1934 DURP: 96:866, rozciągające polskie przepisy o podatku spadkowym także na Górny Śląsk. Nie obowiązują na Śląsku ustawy polskie o podatkach od lokali, od energji elektrycznej, od nieruchomości. Wyłączenie Śląska z pod izb mocy obowiązującej jest wyrażone expressis verbis. Ustawy polskie z dziedziny akcyz oraz monopolów zastąpiły już dawniejsze ustawy. Obowiązuje też polskie ustawodawstwo karno-skarbowe.

DOCHODY SKARBU ŚLĄSKIEGO.

W milj. zł.	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34	1934/35	1935/36
Dochody ogółem . . .	137,3	158,5	145,4	108,3	84,8	74,8	66,8	69,4
w tem:								
Podatki bezpośrednie	105,9	125,9	115,5	82,2	63,4	55,0	50,0	51,9
Akcyzy	9,0	9,5	8,7	6,6	5,8	5,5	4,7	5,5
Opłaty	16,8	18,9	15,2	12,4	9,3	8,7	8,1	8,5
inne dochody administr. skarbowej	4,3	1,6	3,7	4,6	3,8	3,1	1,7	
Dochody administracji	1,8	2,0	1,8	1,6	1,3	1,5	1,0	3,5

Okresy 1928/29 i n. podług zamknięć, 1934/35 i n. podług preliminarzy.

Z porównania z dochodami Skarbu Państwa (p. tabl. str. 114) wynika, że największe wpływy z danin publicznych osiągnął on 1928/29 (2628,2 milj. zł.), podobnie jak Skarb Śląski (154,4 milj. zł.). W budżetach na r. 1935/36 kwoty te stanowią 897,6 milj. zł. i 65,9 milj. zł. Równoległość można również zaobserwować w głównem pochodzeniu wpływów z podatków dochodowego i przemysłowego oraz z opłat stemplowych; natomiast na Śląsku niewielką rolę odgrywa (1,2 milj. zł.) tak ważny w całym kraju podatek gruntowy (60 milj. zł.). Podatek majątkowy (p. str. 222), pobrany ze Śląska, wpłynął cały do Skarbu Państwa, jako nadzwyczajna danina na rzecz jego naprawy. Również 10% dodatek nadzwyczajny do podatków bez-

pośrednich nie wpływał przez szereg lat do Skarbu Śląskiego; zmienione to zostało dopiero w r. 1933/34, co dało wtedy Skarbowi Śląskiemu zł. 6 milj.; budżet na r. 1935/36 preliminuje 6,75 milj. zł. Dość duże przesunięcie w podatku przemysłowym powoduje jego kolejne scalanie w odniesieniu do różnych gałęzi produkcji, co nawet uniemożliwia dokładny podział terytorjalny wpływów podatkowych.

Poza podatkami i opłatami dochody budżetowe Śląska są rozdrobnione na wiele pozycyj. Z nich najważniejsze: opłaty za paszporty, karty cyrkulacyjne i przepustki graniczne (650 tys.), różne wpływy szkolne (780 tys.), czynsze z domów, należących do Skarbu Śląskiego (460 tys.) i t. d.

Dochód z nieruchomości wiejskich lub miejskich, przydzielonych zakładom wyodrębnionym, nie figuruje w budżecie, a jedynie w załączonych do niego planach finansowo-gospodarczych. Żadnego dochodu nie przynoszą Skarbowi Śląskiemu zbudowane jego kosztem lokalne linje kolejowe normalnotorowe (np. Ustroń — Wisła — Głębce), które on oddał do eksploatacji P. K. P.

Nie przeszła na własność Skarbu Śląskiego dawna własność państwowa pruska lub austrjacka dziś polska. Skarbowi Śląskiemu odstąpiła Rzplita Polska ustawą konstytucyjną z 15.7.1920 art. 12 b. majątek krajowy na Śląsku Cieszyńskim i majątek po pruskiej prowincji śląskiej.

Wśród dochodów niema żadnych kwot z monopolów państwowych, gdyż one całkowicie należą do Skarbu Państwa. Do czasu wprowadzenia monopolu spirytusowego w r. 1924 (p. str. 322), Skarb Śląski pobierał akcyzę od wódki (w ostatnim roku 9,6 milj. zł.). Akcyza od zapałek została zniesiona z chwilą wejścia w życie monopolu zapałczanego w r. 1925 (p. str. 343); akcyza przyniosła w ostatnim roku istnienia zł. 0,9 milj. Skarb Śląski i w innych monopolach nie uczestniczy.

Od 1924 r. jest Skarb Śląski pozbawiony poważnego dochodu z podatku węglowego (w ostatnim roku 29,4 milj. zł.). Jego zniesienie (gospodarczo uzasadnione) nastąpiło w drodze RMS i PH z 9.8.1924 o wstrzymaniu jego poboru (por. str. 8). Rozporządzenie to nie miało podstawy prawnej, uzyskało ją dopiero przez zatwierdzenie w ustawie śląskiej z 4.3.1925 DUŚL 3:10.

WYDATKI SKARBU ŚLĄSKIEGO.

W milj. zł.	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34	1934/35	1935/36
Wydatki ogółem . . .	117,0	177,0	156,0	109,4	82,3	70,5	66,8	69,8
w tem:								
Sejm Śląski . . .	1,1	0,3	0,9	1,0	0,8	0,8	0,9	0,8
Administr. skarbowa	18,8	44,5	35,9	22,4	19,6	11,8	13,3	13,1
„ szkolna .	39,0	43,8	50,2	35,3	27,7	24,7	23,0	24,3
Policja	13,4	14,1	15,3	13,2	10,7	10,2	9,3	8,6
Inne działy administracji	44,7	74,3	53,7	37,5	24,5	23,0	20,3	23,0

6. Wydatki Skarbu Śląskiego, ujęte w budżecie, nie pokrywają wszystkich wydatków administracji na Śląsku, gdyż wiele wydatków ponosi Skarb Państwa. Sądownictwo, administracja górnicza, kolejnictwo, poczta, telegraf, telefon, radjo, stanowią działy życia publicznego, których dochody i wydatki mogą przez Skarb Śląski przejść tylko tymczasowo, na dobro lub na zlecenie Skarbu Państwa. Skarb Śląski nie ponosi żadnych wydatków na utrzymanie naczelnych władz Państwa, na jego obronę wojskową, na dyplomację, a do ogólnych wydatków państwowych ma się przyczyniać przez uiszczenie t. zw. tangenty.

Statut organiczny w art. 5 przepisuje coroczne ustalenie tangenty przez Radę Ministrów — na podstawie wniosku Rady Wojewódzkiej — t. j. kwoty udziału Śląska na podstawie formułki: $\frac{c}{2} - \frac{d}{2} \cdot \frac{a}{b} = x$, gdzie x stanowi wysokość udziału, c — dochód Skarbu Śląskiego z podatków i danin (bez dodatków, które Sejm Śląski ma prawo ustanowić dla Śląska), d — takiż dochód Rzpltej i Skarbu Śląskiego, a — ludność cywilną województwa śląskiego, b — takąż ludność całej Rzpltej wraz ze Śląskiem. Według tej formułki jednak nigdy tangenta nie była obliczona. Skarb Śląski wpłacił Skarbowi Rzpltej, jako udział Państwa w dochodach Śląska: w r. 1924: 34 milj. zł.; w 1925: 0; w 1926/7: 1,5 milj. zł.; w 1927/8: 17,3 milj. zł.; w 1928/9: 0; w 1929/30 i 1930/31: po 20 milj. zł.; w 1931/32: 7,7 milj. zł.; w 1932/33: 6,5 milj. zł.; w 1933/34: 234 tys. zł.; na 1934/35 nie preliminowano nic na udział Państwa i nic na r. 1935/36, a w ustawie skarbowej specjalny artykuł przewiduje pokrycie tego udziału z nadwyżek, czyli stawia go pod znakiem zapytania. Na Komisji Skarbowo-Budżetowej Sejmu Śląskiego nieraz wyrażano zdanie, że tangenta nie może być obliczana według formułki z lipca 1920 r., bo tak zasadniczo od tego czasu zmienił się system skarbowości na Śląsku; wprowadzenie monopolów państwowych, zniesienie podatku węglowego pozbawiają Skarb Śląski kilkudziesięciu miljonów wpływów rocznie.

Wydatki osobowe, uposażenia i emerytury stanowią w sumie wydatków największą część.

W budżecie na 1935/36: 41,6 milj., t. j. 62%, przy 11.916 osobach pobierających uposażenie lub emeryturę ze Skarbu Śląskiego. Liczba ta obejmuje 5.814 pracowników administracji szkolnej, 1.099 administracji skarbowej, 2.402 pracowników Policji Województwa Śląskiego i 1.755 emerytów.

Wydatki nadzwyczajne przewidziane są w budżecie 1935/36 tylko z kwotą 2,9 milj. zł., t. j. 4,2% ogólnej sumy wydatków.

Należą tu: budowa katedry w Katowicach, sanatorjum w Istebnej, linij kolejowych, regulacje rzek, zakup samochodów i t. d.

Zakres wydatkowania obejmuje całą administrację zespoloną: wyznania, szkolnictwo, Muzeum Śląskie, częściowo opiekę społeczną

(bez komisarza demobilizacyjnego, podległego wprost Ministrowi Opieki Społecznej), higjenę społeczną, budownictwo publiczne, meljoracje rolne, policję i t. d.

Administracja skarbowa figuruje w budżecie wydatków osobowych i rzeczowych z kwotą zł. 3,7 milj.

Fundusze dyspozycyjne mają Marszałek Sejmu i Wojewoda po zł. 12.000 rocznie, Rada Wojewódzka — 20.000 zł.

Niema w budżecie wydatków na eksploatację kolei lub poczty, na wymiar sprawiedliwości, na administrację górniczą, na obronę kraju, t. j. na wojsko i dyplomację, na obsługę długów państwowych. Tylko na długi województwa przewidziany jest kredyt.

7. Obronę praw i interesów Skarbu Śląskiego prowadzi Prokuratorja Generalna R. P., której ustawa śląska z 26.11.1926 DUŚL. 26:98 powierzyła zastępstwo prawne Skarbu Śląskiego. Do objęcia tego zastępstwa upoważniła Prokuratorję RM rozporządzeniem z 16.1 1925 DURP: 8:58, a następnie RRM z 11.4.1930 DURP: 36:297 dało podstawę prawną do założenia oddziału Prokuratorji w Katowicach.

Tylko w razie sporu lub kolizji interesów ze Skarbem Państwa zastępywany jest Skarb Śląski przez osobnych doradców lub zastępców (RPRP z 9.12.1924 DURP 107:967).

Prokuratorja Generalna na wszystkie swe wydatki czerpie pokrycie ze Skarbu Państwa. Skarb Śląski przyczynia się tylko w formie dopłaty równowartości 20% dodatku wojewódzkiego do uposażeń.

8. Kontrola gospodarki publicznej miała być powierzona specjalnej Izbie Obrachunkowej. Jednakże do jej utworzenia nie doszło, a jej funkcje pełni katowicki Urząd Kontroli Państwowej, t. j. organ Najwyższej Izby Kontroli Państwa. Sejm Śląski uchwałą (nieogłoszoną w DUŚl.) z 11.1.1924 wyraził zgodę, żeby Izba tymczasowo poddawała kontroli nietylko działy administracji, podległe ministerstwom w Warszawie, ale i autonomiczne, a w tym ostatnim celu R. Prezesa NIK. z 5.4.1924 DURP:32:337 utworzyło w Urzędzie Katowickim odrębny wydział obrachunkowy.

Katowicki Urząd Kontroli Państwowej jest opłacany ze Skarbu Państwa, ale Skarb Śląski przyczynia się częściowo do kosztów jego utrzymania i ponosi koszt 20% dodatku wojewódzkiego do uposażeń.

9. Długi województwa śląskiego składają się z pożyczki zagranicznej i pożyczki krajowej.

Pożyczka inwestycyjna zawarta została w Ameryce na podstawie upoważnienia Sejmu Śląskiego, który je wyraził w formie ustawy z 28.2.1928 DUŚL. 7:14. Delegat Śląskiej Rady Wojewódzkie podpisał w Ameryce 1.6.1928 umowę o pożyczkę dol. am. 11.200.000 w 7% obligacjach, których umorzenie następuje w ciągu 30 lat. Po odliczeniu kosztów emisji oraz kaucji Skarb Śląski otrzymał dol. am. 8.775.377, t. j. 78,2 milj. zł. Spłata następuje w ratach półrocznych. Bardzo dogodne postanowienie pozwala na spłatę obligacjami, które Skarb Śląski nabywać może po kursie dnia. Ustawa zastrzegła zużycie pożyczki na cele gospodarczo-inwestycyjne, nie na budżetowe, a zatwierdzając sposób zużycia pożyczki, Sejm uchwałą (niedrukowaną w DUŚL) z 2.8.1928 zarezerwował całą uzyskaną sumę na wydatki na terenie Śląska i w ręku województwa lub podmiotów prawa publicznego. Województwo zatrzymało zł. 40 milj., gminy wyznaniowe pożyczyły 2 milj., związki celowe 1,5 milj., a resztę 34.652.000 zł. pożyczyły gminy miejskie (12), wiejskie (41) i wydziały powiatowe (3).

Pożyczkę krajową zaciągnął Skarb Śląski w Funduszu Pracy na cele inwestycyjne na 2% rocznie w wysokości zł. 10.853.975, kwotę tę w r. 1935/36 podniesie o 7 milj., zawsze na cele inwestycyjne, a nie na budżetowe.

10. Przedsiębiorstwa w budżecie śląskim są bardzo nieliczne i drobne; tylko salda wpływają do budżetu, a plany finansowo-gospodarcze dołączone są jako załączniki do ustawy skarbowej.

Należą tu: drukarnia Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach i 7 zakładów wychowawczych i humanitarnych w Cieszynie, Rybniku, Lublińcu i w Zakopanem.

Fundusze odrębne są również budżetowane netto:

Śląski Fundusz Gospodarczy powołała do życia ustawa z 8.2.1928 DUŚL. 4:7 (ze zmianą w ustawie z 17.6.1931 DUŚL. 15:29) celem wzmożenia ruchu budowlanego w województwie śląskiem. Zadaniem jego jest udzielanie długoterminowych pożyczek, spłacanych do 42 lat, udzielanych pod zabezpieczenie hipoteczne, na budownictwo mieszkalne, lub obniżenie odsetek od sum, przeznaczonych na ten sam cel z pożyczki inwestycyjnej. Fundusz ten obecnie z dotacji skarbowej nie korzysta. Dochody ma z podatków od pobieranych czynszów (na 1935/36 preliminowano 2,8 milj.). Pozatem na pożyczki używa wpływających rat amortyzacyjnych (2,7 milj.); dzięki temu może preliminować ponad 5 milj. na udzielenie pożyczek. Zarządza nim Rada Wojewódzka. Wymiar i pobór podatku jest w ręku gmin (z prowizją 5%). Analogja z ustawodawstwem polskiem (p. str. 65) jest oczywista.

Wojewódzki Fundusz Drogowy również jest tworem analogicznym do utworzonego ustawą polską (p. str. 68 i 310). Powstał dzięki ustawie z 30.3.1931 DUŚL. 6:14. Ma na celu budowę i utrzymanie dróg oraz subwencjonowanie analogicznej akcji samorządu terytorjalnego. Korzysta z wpływów z akcyz od samochodów, od niektórych autobusów, od reklam przydrożnych, ze zwrotów dawniejszych pożyczek na cele drogowe, z grzywien za przekroczenia przepisów drogowych, z subwencyj. Zarządza Funduszem Rada Wojewódzka. Wymiar i pobór opłat powierzony jest gminom miejskim i wydziałom powiatowym, które za to otrzymują 5% prowizji.

Trzeci fundusz wyodrębniony stoi — wbrew zasadzie zupełności budżetu — poza budżetem. Jest to stanowiący osobę prawną Śląski Fundusz Rolny, powstały w wykonaniu ustawy o popieraniu rolnictwa śląskiego. Obecnie działa na zasadzie ustawy z 4.5.1932 DUŚL 1934:14:29. Podlega Radzie Wojewódzkiej, a administrowany jest przez Zarząd z delegatem Wojewody na czele. W budżecie figuruje jedynie dotacja ze Skarbu Śląskiego

(325 tys.), natomiast poza budżetem są inne wpływy (np. zwroty pożyczek, odsetki) i cały plan działalności finansowo-gospodarczy.

11. Finanse komunalne na terenie województwa śląskiego nie są unormowane ustawodawstwem ogólno polskiem. Natomiast nastąpiła recepcja polskiej ustawy z 11.8.1923 w drodze wydania analogicznej ustawy śląskiej z 14.4.1924, również nazwanej ustawą o tymczasowem uregulowaniem finansów komunalnych (DUŚl. 10:47).

Z uwzględnieniem zmian, zawartych w ustawie z 17.5.1926 DUŚL 14:24, ogłosił Wojewoda śląski tekst ustawy jako załącznik do rozporządzenia swego z 8.7.1926 (DUŚL 17:30). (Sprostowania: DUŚL 1933:7:13). Później zmiany wprowadziły ustawy z 7.12.1927 DUŚL 26:48 i 23.3.1933 DUŚL 9:16.

Ustawodawstwo śląskie przewiduje samoistne podatki komunalne (od kopalin, od budynków w gminach miejskich, od lokali, od umów o przeniesienie tytułu własności, od spadków, od szyldów) i dodatki do podatków państwowych (od gruntów i budynków w gminach wiejskich, od przemysłu i handlu). Pozatem na Śląsku, jak w całej b. dzielnicy pruskiej, pobierany jest na rzecz samorządu terytorjalnego dodatek do państwowego podatku dochodowego z wyłączeniem uposażeń i emerytur państwowych i samorządowych. Wymiar i pobór samoistnych podatków komunalnych uskuteczniają zarządy związku komunalnego; dodatki do podatków państwowych wymierza i ściąga państwowa władza skarbowa. Ustawa przepisuje sankcje karne za występki i wykroczenia; sankcje te wymierza zarząd związku komunalnego. Na żądanie sprawę rozpatruje właściwy sąd grodzki.

Władzą nadzorczą jest Rada Wojewódzka (a w stosunku do gmin wiejskich na Górnym Śląsku — wydział powiatowy). Jej zatwierdzeniu podlegają uchwały związków komunalnych o pobieraniu samoistnych podatków komunalnych, o zaciągnięciu pożyczek, o objęciu poręki, sprzedaży nieruchomości, umów wiążących na okres dłuższy, niż 3 lata.

Specjalna ustawa z 19.6.1933 DUŚL 17:37 przepisuje zasady gospodarki związków komunalnych, przedewszystkiem budżetu, pozostawiając Radzie Wojewódzkiej wydanie przepisów wykonawczych. Rada uczyniła to w 2 rozporządzeniach z 22.1.1934 DUŚL 5:11 i 12 o sposobie sporządzania i ustalania budżetów związków komunalnych oraz o kasowości i rachunkowości związków komunalnych.

Samorząd terytorjalny na Śląsku ma instytucję wzajemnej pomocy kredytowej w postaci Śląskiego Komunalnego Funduszu Pożyczkowo-Zapomogowego. (Ustawa z 8.2.1928 DUŚL 4.8. oraz Rozp. Śląskiej Rady Wojewódzkiej DUŚL 1928:12:26, 1929:3:9, 1934:23:47). Administrowany jest przez Komisję Rozdzielczą podległą Śląskiej Radzie Wojewódzkiej. Wpływy czerpie z potrąceń od wpływów, pobranych przez władze skarbowe na rzecz Samorządów.

SKOROWIDZ OSÓB.

Barański 130
Barber 372
Bernadzikiewicz 356
Biegeleisen 396
Bielak 1, 21, 88, 115, 425
Bielański 375
Biliński 7, 8, 10
Binder 30
Blumenfeld 221
Blumenstrauch 130
Borowicz 47
Borowski 310
Breit 221
Brzeziński 396
Brzuza 88
Buczkowski 130
Bukowiecki 21
Bukowski 338
Buzek 94
Byrka 10

Caro 130
Chełmoński 249, 364
Cybichowski 20, 115
Cywiński 364
Czauderna 30, 88
Czechowicz 15, 19, 76, 346
Czuma 47
Czyżewski 253

Dalbor 396
Dangl 130
Dąbkowicz 295
Dąbrowski 21, 320
Dederko 94, 97, 221
Dewey 1, 47, 99, 274, 388
Dillon 15
Dmitrjew 396
Dmochowski 320
Doskocz 271
Drewnowski 375
Dubieński 2, 30, 47
Dunin Ant. 320, 364, 372
Dworzański 21, 425
Dzierzbicki 3

Eberhardt 364, 372
Ehrlich 20, 253
Englich 7, 10, 55, 145

Fajans 130
Fisk 3
Franz 145
Fruchtmann 225

Gajewski 421, 423
Galster 145
Gebert 47
Gieysztor 372
Glaser 213, 236, 285
Gliński 343
Gliwic 349
Głąbiński 1, 30, 349
Górecki 349, 388
Grabowski 290, 301, 346
Grabski Wł. 1, 7, 8, 10, 15, 19, 133, 163, 333, 343, 353
Grela 396
Grodyński 48, 378
Gutkowski 1

Hasfeld 2
Hausner Rom. 236
Heilperin 130
Hełczyński 130, 349
Henszel 375
Heydel 349, 380
Hilton Young 1, 47, 94, 97
Hofmokl 130
Horszowski 145, 396
Hujda 396
Hutten-Czapski 375

Jackiewicz 338
Jaglarz 239
Jakubowski 346
Janicki 21, 425
Jaroszyński 403, 419
Jastrzębiec 218
Jastrzębski Zyg. 7, 8, 10
— Winc. 290
Jaworski 170
Jenner 145
Josse 3

Karpiński Stan. 7, 10
— Zyg. 130
Kasprowicz 320
Kauzik 1, 211
Kemmerer 1, 15, 47, 88, 251
Kimens 1
Kirkien 364
Kirkor 115
Klarner 16, 17, 19, 338, 349
Komorek 145
Konderski 388
Konic 130
Kotowicz 132, 145
Kozioł 225
Kożuchowski 1
Krahelski 349
Kremer 290
Krupa 295, 298
Kruszewski 221, 349, 364
Krzeczkowski 396
Krzemicki 225, 246
Krzesiński 220
Krzetuski 48
Krzyżanowski 1, 349
Kucharski 7, 10
Kunderewicz 320
Kutrzeba 1, 253
Kwiatkowski 295

Landau Lud. 94
Landsberg 365
Lauterbach 349
Lechnicki 132
Lemkin 275
Lewandowski 145
Leżański 275, 295
Linde 10
Lipiński B. 145

Loret 375, 379
Lubowicki 110, 145, 210
Lulek 115, 349, 380

Makowski Jul. 253
Maliniak 333
Malinowski 388
Markowski Bol. 30, 48
Matuszewski 15, 19, 97, 403
Michalski J. 7, 10
— P. 94, 145, 349
Miklaszewski 375, 403
Mischler 338
Mleczko 162
Młynarski 130
Moll 352
Moszczyński 396

Natanson Kaz. 3
Nestorowicz 310
Nowak And. 107
— Hen. 130
— J. 115
— Stan. 48

Olszewicz IV
Olszewski 338
Ostrowski 290, 301

Paderewski 55
Pakosz 171
Pastuszyński 396
Piekałkiewicz 94, 110, 396
Piłsudski Jan 18, 19
— Józ. 12, 62
Plutyński 1, 130
Podczaski 338
Podkomorski 320
Pomianowski 181, 187
Porowski 396
Potyka 425
Pszczółkowski 130

Repeczko 253
Romaniuk 419
Rosenberg J. M. 241
Rozenkranz 225
Rożek 171, 175, 177
Różański 295, 301
Runcewicz 162
Ruśkiewicz 375
Rybarski 110, 130

Sack A. N. 115
Schmidt 349, 380
Schwarzenberger 344
Sikorski Tad. 2
— Wł. 6, 105
Sochaczewski 246
Sosenko 209
Starzyński Lud. 396
— Stan. 21
— Stef. 1, 21, 349
Steczkowski 3, 7, 8, 9, 10, 130
Stęplewski 396
Stolzenwald 162
Strassburger Edw. 1
Strong 15
Strzelecki Jan 396
Sukiennicki 115
Szafran 163, 170
Szczepkowski 343
Szcześniak-Oxińska 169
Sztolcman 372
Szturm de Sztrem T. 1
Szydłowski Wł. 225, 246
Szyszkowski Zb. 349
Świętochowski Stan. 338, 380

Talko-Porzecki 190
Taylor 94, 110, 130, 145, 162, 206, 247
Tennenbaum 1, 130, 314, 349, 388
Tołłoczko 372
Triebe 130
Trzemżalski 239
Tułacz 425

Ulbrich 338
Urban Jan 205, 211, 212, 220, 221

Wasiutyński 364
Weinfeld 3, 94, 113, 145, 169, 194, 209, 247, 248, 316, 320, 365
Werner Edw. 246, 248
Wieniawski 1, 3, 7, 9, 349
Wierzbicki 349
Woyna 236
Wróblewski 15, 47
Wyrobisz 349, 380

Young Hilton 126

Zagleniczny 290
Zajda 115
Zaremba 333
Zawadzki Wł. 19
— Józ. 396
Zdziechowski 1, 15, 19, 47, 94, 115, 130
Zgórski-Kotwicz 275
Zoll 130
Zweig 130, 349, 380

Żabicki 408
Żarnowski 47, 48
Żeleński 408

SKOROWIDZ RZECZOWY

Absolutorjum 81
Administracyjne opłaty 236
— pożyczki 116
Agenci celni 269
Akcyzy, dodatki 278, 291, 411
— drogowe 310
— historja 8, 17
— kredyty 278
— naruszenie przepisów 284
— nomenklatura 276
— obowiązek 277
— odpowiedzialność 279
— postępowanie przekazowe 283
— przedawnienie 280
— przepisy 284, 285
— rachunkowość 91
— ściąganie 281
— Śląsk 283
— stawki 291, 311, 312
— uiszczenie 277, 292
— umorzenie 279
— uwolnienie 311
— wpływy 313
— wymiar 280
— zwroty 280
Akta, przechowywanie 159
Alienacja p. Zbycie
Alkoholizm 332
Amelin 386
Amnestja 161
Amortyzacja p. Umarzanie
Anonse 416
Antyalkoholowa ustawa 330
Archiwa map 39
Asekuracyjne premje 204
Autobusy, akcyza 312
Autonomja Śląska 425
Azot 363

Banki, 142, 388
— Akceptacyjny 394
— Gospod. Kraj. 122, 389
— Komunalny 422
— Kredytowy w Poznaniu 422
— państwowe 355
— Polski 89, 122, 136
— Rolny 392
— szlachecki 393
— włościański 393
Banknoty 136, 137, 138
Bauernbank 393
Benzyna 301
Bibułki, akcyza 8
Bilon 50, 122, 135, 136
Biura informacyjne 29, 38
— znaków wartościowych 34
Blachownia 381
Bony Funduszu Inwestycyjnego 376
— skarbowe 122
Brygady Kontroli Skarbowej 29, 282
Brzeszcze 363, 380
Budżet brutto 63
— centralizacja 64
— czasokresy 54
— części 52
— deficyty 6
— działy 52
— forma 52
— gaśnięcie 78
— gospodarność 81
— grupy 52
— historja 5, 13
— inwestycyjny 64, 78, 79
— jasność 61
— jawność 60
— kompresja 77
— kontrola 80, 400
— kontrolerzy 78
— kredyty 59
— legalność 81
— luzy 62
— miesięczny 77
— naprawa 47
— netto 63
— objaśnienia 53
— odrzucenie 56
— ogłoszenie 59
— okres ulgowy 78
— opakowanie 54
— paragrafy 52
— plan stabilizacji 47
— prawo 48
— preliminarz 49
— prowizja 47, 59
— przejrzystość 61
— przyjęcie 51
— realność 62
— równowaga 6, 13, 47, 398
— rubryki 53
— Śląsk 87, 429
— specjalizacja 61
— sprawozdania 79, 83
— technika 76
— uchwała 55
— ustawy 47
— wstawienie do 398
— wykonanie 72
— wydatki inwestycyjne 100
— zasady układania 60
— zatwierdzenie 399
— zmiany 73
— zakończenie 78
— zobowiązanie 78

Centralizacja w budżecie 64
Centralna księgowość 29, 80, 90, 91
Cenzura rachunkowa 157
Chodorów 363
Chorzów 363, 383
Ciała doradcze 32
Ciechocinek 341
Clearing 263
Cło 251
— dodatkowe 261
— dyrekcje 40
— historja 7, 18
— kary za zwłokę 273
— kontyngenty 264

— naruszenie przepisów 27
— obciążenie 251
— obszar celny 251
— odpowiedzialność towaru 273
— odprawa 270
— odwetowe 261
— ograniczenie 258
— orzecznictwo 257
— preferencyjne 263
— rachunkowość 91
— rewizja 267, 269
— taryfa 260
— Śląsk 253
— towary 268
— uboczne daniny 272
— ulgi 262
— uwolnienia 259
— wartość 251
— władze 40, 41, 257
— wpływy 251, 274
— wydanie towaru 273
— wymiar 272
— zwrot 251
Cukier 289 n.
Czeki 142
Czerwony Krzyż 415

Daniny, historja 7, 16
— jednorazowa 221
— kontrola 84
— lasowa 1, 11, 221, 224
— majątkowa 221
— nadzwyczajna 222
— na Śląsku 223
— obciążenie 114
— przepisy 223
— skarbowe 113
— wojskowa 111
— komunalne 405 n.
Darowizna, podatek 246
Deficyty budżetowe 6
— kolei 365
Degresja 167
Delegaci Rządu 400
Delegacje ustawowe 27
Deklaracje celne 269
Dekrety 22
Denaturowanie spirytusu 327
Departamenty 29
Dębica 363
Długi 115
— Austrji 125
— kontrola 119
— konwersja 119
— Niemiec 126
— plebiscytowe 125
— pokojowe 125, 126
— polityczne 125
— ratunkowe 125
— reparacyjne 126
— Rosji 127
— Samorządu 420
— taksa wyzwolenia 126
— urząd 29
— Śląska 434
Dochody administracyjne 112
— kategorje 112
— nadzwyczajne 111
— Państwa 110 n.
— w budżecie 50
— budżetowe Śląska 430
Dochód społeczny 97, 148
Dodatek drogowy 302
Dodatki samorządowe 407
Dodatkowe kredyty 63
Dopłaty samorządowe 417
Doradca finansowy 137
Dozór akcyzowy 282
Droga celna 267
Drogowa akcyza 310, 417
— pożyczka 421
Drożdże 303
Drożdżownie 324
Drukarnie Państwowe 387
Dyplomacja, cła 268
Dyrekcje ceł 29, 40, 46, 256
— monopolów 29, 38, 316, 322, 335, 347
Dzienniki kasowe 91

Egzekucja 359
— danin 406
— sądowa 424
Eksport, popieranie 266
Elektryczność, akcyza 307, 416
Emeryci 102, 367, 377
Emerytalny Zakład 385
Emerytury austrjackie 103, 126
Emisje 117, 135, 137
Etatyzm 18, 360
Ewidencja ruchu ludności, opłata 417
Ewidencja towarów 260
Exposé budżetowe 55

Fabryki wódek 326
Finanse komunalne p. Samorząd
Francuskie długi 125
Franko-polskie Tow. Górnicze 381
Fundusz bezrobocia 67
— budowlany 66
— budowy szkół powszechnych 70
— budżetowy 63 n., 77 n.
— drogowy 68, 117, 127, 128, 303
— dyspozycyjny 70
— eksportowy 69, 127
— gospodarczy 65
— inwestycyjny kolei 369
— komunalny poż. - oszcz. 422
— kredytowy 66
— kultury narodowej 69, 71
— kwaterunkowy 176, 177
— kwaterunku wojskowego 67
— lokowanie 86
— meljoracyjny 69
— obrotowy 86
— obrotowy refor. foln. 68
— oddłużenia 390, 393
— opłat studenckich 70
— pomocy bankom 66
— Pracy 67, 154, 215, 216, 217, 232, 275, 291, 297, 415, 420
— pożyczkowy drogowy 68
— propagandowy 71
— Rady Spółdzielczej 67
— reprezentacyjny 71
— rozbudowy miast 65, 176
— skupu pożyczek państw. 66
— stypendjów akademic. 70
— szkół zawodowych 70
— taksy administracyj. 70
— zaliczek bezprocent. 67
Fundusze Śląska 435
Funkcjonarjusze 46
— niżsi 102
Fuzle 326

Gazeta Adm. i P. P. 388
Gazociągi 382
Generalna Prokuratorja 29, 35, 46, 158, 161
— kasacja 161
Gdańsk, akcyza 283
— cło 252
Giełdy 142
Gilzy 8, 277
Gorzelnie 324 n.
Granica celna 252
Gromada 397
Grunty państwowe 414
Grzywny 359
Gubernatorstwa wojenne 22
Gwarancje 127

Handtke, zakłady 381
Higjeny zakład 386
Hipoteczni pisarze 217
Hrywny 132

Inflacja 4, 132
Informacyjne biura 29
Inspekcja komunikacji 84, 368
— MS. 356

Inspektorat ceł 40
Instancje 10
Instytucje kredytowe 127
Interwencjonizm 360
Inwalidzi 103
Inwentarz majątku państw. 349, 420
Inwestycyjny budżet 64
Izba Kontroli Rachunkowej 374
Izby skarbowe 29, 36, 191, 207

Jasność — budżet 61
Język urzędowy Śląska 429

Kaduki 359
Kamieniołomy 384
Kapitały, podatek 219
Karbowańce 132
Karne sprawy, opłaty sądowe 243
Kartele, cukier 293
Karty do gry 306 n.
— rejestracyjne 184
Kary 359
— za zwłokę 155
Kasacja 161
Kasowe przepisy 84
Kasowość 88
Kasa Pożyczkowa Krajowa 4, 131
Kasy urzędów skarbowych 89 n.
Kataster 165, 166, 170
Katastralne Urzędy 39
Klasy gruntów 163
Klauzula największego uprzywilejowania 264
Klinkiernie 384
Koleje 364 n.
— pożyczki 126, 127, 368
— Śląsk—Gdynia 127, 370
— tabor 127
— uwolnienie od danin 369
Komercjalizacja 48
— kolei 366
— przedsiębiorstw 354
Komisarjat bankowy 29, 34
— Likwidacyjny 29, 46
Komis 188
Komisarz 137
Komisja kolonizacyjna 393
— taryf celnych 256
Komisje podatkowe 31
— sejmowe 42
Komitet bankowy 33
— dzielnicowy 22
— Ekonomiczny Ministrów 33
— likwidacyjny 29, 33
— rządzący 5
— techniczny 29, 34
Komornicy 217
Kompensacja podatków 155
Kompensacyjny obrót 263
Kompetencyjny trybunał 45
Kompresja budżetu 77
Komunalne finanse p. Samorząd
Komunalne finanse Śląska 435
Komunalne Kasy Oszczędn. 422
Koncesje spirytusowe 323, 329, 330
Koncesje tytoniowe 335, 336
Konfiskata 359
Kongresy 267
Konkordat 152, 171, 408
Konstytucja 23, 397
Kontrola budżetu 5
— długów 23
— dochodów kolejowych 84
— MS. 5
— Państwa 6, 15, 43, 80 n., 118, 368, 374, 401
— parlamentarna 42
— Sejmu 5
— Skarbowa 40, 282
— Ubezpieczeń 29
— gospodarki śląskiej 434
Kontrolerzy budżetu 78
Kontyngent eksportowy 294
— celny 264
— cukier 292
Konwencja Górnośląska 254
Konwencje międzynarodowe 367, 373
Konwencja Genewska 427
Kopalnie akcyza 416
Korony austr. 3, 131
Korpus Kontrolerów Wojskowych 84
Korpus ochrony pogranicza 41
Kościelne grunty 415
Kościół — majątki 378
— uwolnienie od podatków 152
Koszty postępowania karnego 244
Kraj pochodzenia towarów 261
Kredyty budżetowe 59, 63, 92 n.
— nowe 75
— otwieranie 76, 92
— wznowienie 93
Kredyt akcyzowy 278, 297
— monopolowy 319
Księgi handlowe 192
— kontroli 282
— kredytów budżetowych 91
Kumulacja 214
Kwas octowy 304 n.
Kwity wywozowe 265

Lasy 375 n.
— Komory Cieszyńskiej 377
— Liceum Krzemienieckiego 377
— śląskie 377
— uwolnienie od podatków 377
Liceum Krzemienieckie 79, 377
Lichwa pieniężna 142
List konwojowy 271
— przekazowy 271
Listy płatników 211
Lokaty kasowe 90
Loterja 346 n.
Lot 371
Lotne brygady 29
Lotnicze przepustki 268
Luzy budżetowe 15, 62

Magazyny celne 268
Majątek kolei 368
— kościoła 375, 378
— Państwa 349
— samorządu 419
Maksymiljan, gwarectwo 381
Marki 131
— Kriessa 132
— niemieckie 3
— polskie 3
Meljoracyjne roboty 154
— urządzenia 418
Mennica 34, 385
Miesięczne budżety 77
— zestawienia kasowe 91
Mięso, akcyza 309
Minister Skarbu 31, 88
Ministerstwo Poczt 373
— Skarbu 29, 33, 46, 207
Ministrowie Skarbu 10, 19
Mittelstandskasse 393
Monety uszkodzone 136
— fałszywe 136
Monitor Polski 387
Monopole 7, 17, 46, 53, 55, 64, 77, 78, 79, 94, 314 n.
— bilans 317
— dochody 110
— egzekucja należności 319
— Gdańsk 319, 344
— kredyty 319
— odsetki 318
— opłata 318
— organizacja 315
— pracownicy 316
— przedawnienia 318

— Śląsk 319
— urzędy 39
— wpływy 314, 315
— zobowiązania 316
Mościce 363, 383

Nadania górnicze 381
Nadzór skarbowy 332
Nadzwyczajne dochody 111
Nafta 301
Najwyższa Izba Kontroli Państwa p. Kontrola
Najwyższy Trybunał Admin. 43 n., 245
Napoje winne 298
Naruszenia przepisów p. poszczególne daniny
Notarjusze 217
Nowe kredyty 75
Nowowzniesione budynki, 171, 175

Obciążenie daninami 114
Obieg pieniężny 131, 135
Obowiązek akcyzowy 277
Obrona praw Skarbu Śląskiego 434
Obrót cukrem 292
— towarowy 257
— uszlachetniający 189
Obszar celny 251
— Górny Śląsk 253
— wolny 254
Oddłużenie 423
Odprawa celna 269, 270
Odwołania 42
Ograniczenia celne 258
— wywozu 258
Okupacyjne przepisy 22
Oleje mineralne 301
Opancerzone pozycje 50
Opieka społeczna, wydatki 107
Opłaty 241
— administracyjne 236 n.
— kopytkowe 416
— mytnicze 416
— patentowe 186
— samorządowe 416
— sądowe 239 n.
— stemplowe 225 n.
— weksle 416
— widowiska 415
— za awans 103
Opłata monopolowa 318, 411
— patentowa 292
Ordynacja podatkowa 227, 413
Ordynacja Zamoyska 154
Orzecznictwo 257
Osobowe wydatki 100
Ostmarki 132
Ostruble 3, 132
Oszczędności 98, 402
Oświata, wydatki 106, 107
Otwieranie kredytów 76

Paged 376
Państwowe grunty 409, 414
Papierowe pieniądze 136
Papiery pożyczkowe 117
— spłata podatków 155
Parlament 49
Pas graniczny 255
Past 374
Paszporty 140
PAT 363, 386
Patent akcyzowy 276, 286, 300, 411
— charakter prawny 277
— dodatkowy 277
Patentowe opłaty 186
Patenty 181
— akcyzowe 326
Pełnomocnictwa 8, 25, 26
Pędne materjały 303
Pieniądze papierowe 136
— zdawkowe 136
Piwo, akcyza 295 n.
P. K. K. P. 4, 131, 193
Plakaty — daniny kom. 416
Plan stabilizacyjny 48, 99, 118, 124, 135
Plany finansowo-gospodarcze 354
Pobór, podatków 149
Pochodzenie towaru 261
Poczta 363 n.
— pożyczki 374
Pocztowa Kasa Oszczędności 90, 391,
Podania, opłata 230 n.
Podatek dochodowy 198 n.
— samorządowe 206, 412
— dworski 163
— gruntowy 162 n.
— inwestycyjny 415
— majątkowy 222
— od budynków 169
— od darowizn 246, 411
— od gruntów 413
— od kapitałów i rent 219 n.
— od lokali 175 n.,
— od nieruchomości 171 n., 409, 414
— od obiegu banknotów 139
— od obrotu 179, 181, 186
— od placów budowlanych 177, 409
— od spadków 246 n., 411
— przemysłowy 178 n., 409
— wojskowy 218, 415
— wyrównawczy 414
Podatki bezpośrednie 146
— dodatki państwowe 152
— egzekucja 157
— Fundusz Pracy 154
— kary 155, 160
— kompensacja 155
— koszta 150
— naruszenie przepisów 159
— obciążenie dochodu społecznego 148
— organy wykonawcze 157
— pobór 149
— podwójne opodatkowanie 152
— pomoc prawna 150
— przedawnienie 159
— Śląsk 146
— spłata 154, 155
— system 17, 112, 147
— uiszczenie 153, 154
— ulgi 153
— umorzenie 159
— umowy z zagranicą 150, 152
— uwolnienie 151
— technika ustawodawcza 148
— wpływy 146
— wymiar 149
— zarachowanie wpłat 156
— zasady 149
— zastępstwo skarbu 158
— zwłoka 155
Pokrycie kruszcowe 138
Policja, podatki 149
Polmin 363, 382
Polowanie, daniny komun. 416
Poręka 128
Postępowanie przekazowe 306
Pośrednictwo 188
Pozabudżetowa gospodarka 86
Pozaprocesowe postępowanie 244
Pożyczki 50, 61
— administracyjne 116
— amortyzacja 118
— bilety skarbowe 122
— budowlana 122
— dolarowe 121, 123
— emisje 117
— inwestycyjne 121
— kolejowe 120, 126, 368
— państwowe 6, 15
— poczty 374
— poręka państwowa 115
— renta ziemska 120, 121
— samorządu 420
— skrypty dłużne 121
— sprzedaż na raty 117
— stabilizacyjna 123

— śląskie 434
— w Banku Gosp. Krajow. 122
— w Banku Polskim 122
— wewnętrzne 16
— włoska 123
— zaciągnięcie 115
— zapałczana 124
Pracownicy państwowi 101
Pracownicze związki 180
— kasy 180
Prawo budżetowe 48
Preferencyjne cła morskie 263
Preliminarz 49
— monopoli 317
Prezydent, budżet 59
Progresja 167, 205
Prokuratorja p. Generalna
Prowizorja budżetowe 59
Przeciążenie podatkami 112
Przedawnienia 241
Przedsiębiorstwa 9, 18, 53, 55, 63, 77, 78, 79, 94, 349
— bilans 192
— dochody 110
— dziennik 192
— egzekucja 359
— handlowe 380
— inwentarz 192, 350
— kolej 365
— komercjalizacja 354
— nabycie 350
— państwowe 180
— pozbycie 350
— pożyczki 357
— przemysłowe 380
— rachunkowość 356
— rentowność 351, 419
— samookreślenie 183
— samorządowe 18, 418
— skomercjalizowane 357, 358
— sprawozdawcze 191
— udziały 351, 382
— umorzenie długów 358
— uwolnienie od danin 357
— wartość 351
— własność 358
— wpływy 352
— wyodrębnienie 353
— zamknięcie 192
— zbycie 358
— zmiany 184
Przedsiębiorstwa śląskie 435
Przejrzystość budżetu 61
Przemysł drobny 181
Przemytnictwo 274, 328
Przeniesienie kredytów 74
Przepadłości p. Kaduki
Przerachowania zobowiązań 141
Przesilenie gabinetowe 58
Przepisy akcyzowe 285
— celne 255, 266
— celne uproszczenia 266
— kasowe 88
— prawne 21
— skarbowe Śląska 426
— unifikacja 23
Przestępstwa akcyzowe 289
Przetwórnie mięsa 382
Przewóz towarów 257
— uprzywilejowany 254
Przywóz spirytusu 328
— towarów 259
— tytoniu 337
— wartość 251
Psy, daniny komunalne 416
Pupilarne fundusze 142

Rachunki on call 220
Rachunkowe przepisy 84
Rachunkowość 5, 15, 88
Rada finansowa 32
— komunikacyjna 366
— Ministrów 256
— Regencyjna 9, 22
— Spółdzielcza 29, 32
— Stanu 5, 9
— taryf celnych 256
— towaroznawstwa 34, 256, 262
— Ubezpieczeniowa 35
— Wojewódzka Śląska 426
Radjo 372, 375, 387
Ratalna sprzedaż pożyczki 117
Realność budżetu 62
Reambulacyjny oddział 39
Reglementacja 140
Rejestr karny 289
Reklamy, akcyza 313
— daniny komunalne 416
Rekruci 105
Renta ziemska 120, 121, 155
Renty, podatek 219
Reparacje 126
Rewizja celna 269
Rezerwy, ciche 85
— skarbowe 62, 84, 85
— w Banku Polskim 86
Rok budżetowy 55
Rosyjskie majątki 420
Ropa naftowa, akcyza 301
Rozporządzenia, Ministra Skarbu 26
— Prezydenta 24
— Rady Ministrów 26
— Rady Obrony Państwa 26
Rozrachunki Skarbu z samorządem 421
Równowaga budżetowa 6, 398
Ruble 3, 131
Rubryki budżetu 53
Ruch graniczny 268
Rzemiosło 181
Rzeźnie 419

Sacharyna 294
Saliny 382
Samoistne daniny komunalne 412
Samorząd 396
— dochody 404
— gospodarczy 397
— historja 9, 18
— instytucje 18
— nadzór 399
— przepisy 399
— Śląsk 398
— uchwały 28
— uwolnienia 405
— wydatki 402
— zawodowy 397
Samorządowe ciała 82
— finanse 9
— instytucje 82
Sądy grodzkie 213
— właściwość 160
Sejm, budżet 57
— sesje 57
— terminy uchwalenia budżetu 57
— Śląski 426
Sejmiki wojewódzkie 398
Senat, budżet 57
Skarb Narodowy 133
— Śląski 427
Skarboferm 381
Skarbowa izba 35, 46
— kontrola 40
Skarbowy urząd 38, 46
Składy celne 271
Skoda 385
Skrypty dłużne 121, 155
Słodzące środki 294
Służew 386
Solny monopol 338
Sól, eksploatacja 341
— produkcja 339
— sprzedaż 341
— zapotrzebowanie 339
Spadki małe 247
— podatek 246
Specjalizacja budżetu 61
Spirytus bezwodny 327
— ceny sprzedażne 328
— import 322
— mieszanki 332
— niekonsumcyjny 332
— oczyszczanie 326
— odwodniony 321
— przemytnictwo 328

— skażanie 327
Sporne sprawy, opłata 241
Spółdzielnie, obrót 189
Sprzedaż losów 347
— soli 341
— spirytusu 329
— tytoniu 336
Starachowice 363, 385
Starosta 37
Starostwa, podatki 149
Starostwo Krajowe 397
Statut Śląska 426
Statuty podatkowe 412
Stocznia Gdańska 382
Straty wojenne 3
Straż Graniczna 29, 40, 46, 257
Strzybnica 381
Sumy obrotowe 86
System podatkowy 8, 112
Szarwark 154
Szyldy, daniny komun. 416

Śląsk, akcyza drogowa 310
Śląsk — Gdynia, kolej, 363, 364, 370
— podatki 146
— przepisy 23
— przepisy akcyzowe 283
— opłaty 225
— urzędnicy 46
— waluta 427
— władze skarbowe 45
Śląsk Cieszyński, waluta 131
Śląski budżet 87
Śląsk, Skarbowość 425
Świadczenia niepieniężne 110
— w naturze 418
Świadectwa 231, 232, 233
— przemysłowe 179, 182 n.

Taksa wyzwolenia 126
Tantjema 216
Targowiska 429
Taryfa celna 256, 260, 272
— przewozowa 366
Taryfy komunalne 404
— pocztowe 373
Technika budżetowa 76
Telefon 372, 374
Telegraf 372
Teletechniczne zakłady 375
Tesp 363
Totalizator 347
Towary celne 268
— kraj pochodzenia 261
— obrót kompensacyjny 263
— waga 261
Towarzystwa kredytowe 142
Traktaty pokoju 125, 126, 127, 350
Trybunał Kompetencyjny 46, 246
— Rozjemczy Mieszany 126
— Stanu 75
Tryptyki 267
Turyści, ułatwienia celne 267

Ubezpieczenia, kontrola 142
Ubezpieczeń zakłady 249
Uchwała budżetowa 55
Uiszczenie akcyzy 277
— bezpośrednie opłat stemplowych 232
Układ preliminarza 49
Ulgi celne 262
Umarzanie 135, 138, 421
— danin kom. 406
Umowy międzynarodowe 24
Umowy podatkowe:
z Austrją 150, 152
z Czechosłowacją 150, 152
z Gdańskiem 150, 152
z Niemcami 152
z Węgrami 152
Uposażenia 61, 101
— podatek 213, 218
Uprawa tytoniu 335
Urząd Długów Państwowych 29, 34, 46, 118
— Kontroli Ubezpiecz. 29, 35, 46
— Opłat Stemplowych 281
Urzędnicy 46, 96, 102
Urzędy akcyz i monopolów 29, 39
— celne 29, 41, 257
— katastralne 29, 39
— skarbowe 29, 38
Ustawy 22
— sejmików wojewódzkich 28
— sejmu śląskiego 27
— skarbowe 23, 54
Ustrój Śląska 426

Virement 74

Waloryzacja 141, 236
Waluta 3, 11, 130
— polska w umowach 141
— reforma 133
— Śląsk 427
— Śląsk Cieszyński 131
Weksle 142
— opłata komunalna 416
Weryfikacja 281
Weterynaryjne badanie — opłata 417
Węgiel, akcyza 8, 275
Widowiska, opłata komunalna 415
Wierzytelności państw zaborczych 350
Wino, akcyza 298 n.
Władze 9, 29, 49
— naczelne 30
— skarbowe śląskie 428
Wodociągi na Śląsku 363
Wodociągowy zakład 386
Wojewoda 37
— Śląski 426
Wojna, przepisy 22
— światowa 21
Wojsko, wydatki 104
Wojskowe wytwórnie 384
Wolne składy 279, 327
Wpłaty kasowe 90
Wstawienie do budżetu należności 424
Wydatki 49, 72, 74
— budżet 61
— celowość 81
— długi 128
— emeryci 103
— inwalidzi 103
— inwestycyjne 94
— kompresja 73, 99
— krzyż zasługi 103
— monopolów 94
— na oświatę 106
— na tytoń 336
— Virtuti Militari 103
— nadzwyczajne 99
— opieka społeczna 107
— osobowe 100
— oszczędność 73
— podział 100
— przedsiębiorstw 94
— rzeczywiste 95
— skazańcy polityczni 104
— skarbu śląskiego 432, 433
— Śląska 94
— weterani 104
— wojsko 104
— wysokość 96
— zasłużeni 104
— zw. komun. 401
— zwiększanie 56
— zwiększenie 74, 94
— wzrost 95
Wydawnictwa państwowe 387
Wydawnictwo książek szkolnych 388
Wydział Kontroli 368
Wykonawcze organy 257
Wyłączności węglowe 380
Wymiar, cła 272
— podatków 149
— zaoczny 209
Wypłaty kasowe 90
Wytwórnie wódek 326
Wywłaszczenie 420

Wywóz, akcyzy 277
— spirytusu 327
— towarów 264

Zajęcia przemysłowe 180
Zakaz przywozu 258
— wywozu 258
Zakłady handlowe 182
— kredytowe 180
— naukowe 180
— przemysłowo - zbożowe 383
— ubezpieczeń 249, 351
— wychowawcze 435
— zamkowe w Cieszynie 377
Zamknięcie kasowe 79
— rachunków 78
— zaniki 297, 326
Zapalniczki 345
Zapałki 334
— monopol 343
Zapasy kasowe 86, 89
Zarzuty płatników 398
Zasady budżetowe 60
— prawne 405
Zatwierdzenie preliminarza 399, 406
Zawody wolne 180
Zażalenia celne 272
Zbiór wyroków NTA 387
Zbożowe zakłady 363, 383
Zbytek mieszkaniowy 414
Zdrojowisko 375, 380
Zestawienia ogólne budżetowe 63
Zgłoszenie statystyczne 269
Złoto, odpływ 13
— pokrycie 135
— wywóz 140
— zapas 133, 134
Złoty 11
— kurs 140
— odchylenie 135
— stop 135
— waga 135
— wymienialność 137
Znaczki, pieniężne 131
— sądowe 241
— stemplowe 232
— telegraficzne 233
— wytłaczanie 233
Znaki wartościowe, biuro 29
Związek Rewizyjny Samorządów 400, 403
Związki komunalne, opłaty stemplowe 232
— wydatki 401
Zwrot cła 265

Żegluga morska 181
— polska 371

UNIWERSYTET W BIAŁYMSTOKU
BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA
348472
298937/1